



**TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMLARININ VE TÜRKÇE DERS
KİTAPLARININ KÜLTÜR AKTARIMI BAĞLAMINDA SOMUT
OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÖGELERİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Bahadır Gülden

DOKTORA TEZİ
SOSYAL BİLGİLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAYIS, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(.....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Bahadır

Soyadı : GÜLDEN

Bölümü : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Türkçe Öğretim Programlarının ve Türkçe Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Bağlamında Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri Açısından İncelenmesi

İngilizce Adı: An Analysis of Turkish Curriculum and Turkish Course books in terms of Intangible Cultural Heritage Elements in the Context of Cultural Transfer

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Bahadır GÜLDEN

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Bahadır GÜLDEN tarafından hazırlanan “Türkçe Öğretim Programlarının ve Türkçe Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Bağlamında Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Ad Soyad

Danışman: (Prof. Dr. Muammer NURLU)

(Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: (Prof. Dr. Ali YAKICI)

(Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: (Prof. Dr. Fatma AÇIK)

(Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: (Doç. Dr. Gökhan TUNÇ)

(Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Anadolu Üniversitesi).....

Üye: (Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM)

(Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 29/05/2019

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/ Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Selma YEL

TEŞEKKÜR

Dil becerilerinin geliştirilmesinde kültürel unsurların önemli işlevlerinin olmasının yanı sıra kültür aktarımı da eğitimin en önemli amaçları arasındadır. Bu gerçeklikten hareketle Türkçe öğretim programlarını ve ders kitaplarını irdelemeyi amaçlayan bu araştırmada kültürel unsur ölçütü olarak UNESCO ve Türkiye Cumhuriyeti devleti arasında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi çerçevesinde oluşturulan SOKÜM listeleri ve halk bilimi kadroları tercih edilmiştir. Çalışma, bu yönüyle SOKÜM Sözleşmesi'nin eğitim aracılığıyla kültürel zenginliklerin nesillere aktarımını öngören yükümlülüklerin yerine getirilmesi için de Türkçe dersinin önemli bir potansiyel taşıdığını ortaya koymuştur.

Türkçe ders kitaplarının kültürel nicelik ve niteliklerinin saptanmasıyla dil öğretimi ve dil-kültür ilişkisi bağlamında hem ders kitaplarının hem de hazırlanacak Türkçe öğretim programlarının kültür aktarımı açısından daha nitelikli olmasına katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışmada 2006, 2015, 2017 ve 2018 yıllarında hazırlanan Türkçe öğretim programları ve bu programların esaslarına göre hazırlanan yedi adet ders kitabı ele alınmıştır.

Araştırma sürecinin başından sonuna kadar kıymetli görüşleri, önerileri ve birikimleriyle çalışmama katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Muammer NURLU'ya, Prof. Dr. Fatma AÇIK'a ve Prof. Dr. Ali YAKICI'ya teşekkürü borç bilirim. Aynı zamanda ders dönemim boyunca engin bilgi ve tecrübeleriyle akademik gelişimime katkı sağlayan tüm bölüm hocalarıma müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Tezime bilgi, tecrübe ve önerileriyle katkı sağlayan tez jüri üyeleri Doç. Dr. Gökhan TUNÇ'a ve Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM'a teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmalarımın başladığı andan itibaren desteğini üzerimden çekmeyen, yaşadığım süreci sabır, anlayış ve fedakârlıkla karşılayan değerli eşim Hande GÜLDEN'e, baş tacım olan anneme ve babama, sevgili kardeşlerim Betül ve Berna'ya da teşekkür ederim.

**TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMLARININ VE TÜRKÇE DERS
KİTAPLARININ KÜLTÜR AKTARIMI BAĞLAMINDA SOMUT
OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÖGELERİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

(Doktora Tezi)

Bahadır Gülден

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mayıs, 2019

ÖZ

Kültür aktarımı ve kültürün temel dil becerilerinin edinimindeki işlevleri, Türkçe öğretim programlarında (2006, 2015, 2017, 2018) çeşitli başlıklar ve maddeler hâlinde değinilen bir konudur. Bu nedenledir ki dil uzmanları, dile ve dil edinimine dair bilgiler verirken dil-kültür ilişkisine dikkat çekmeye ihtiyaç duymuşlar; genellikle de bu konuyu ayrı bir başlık açarak ele almışlardır. Millî Eğitimin Genel Amaçları'nda ve Türkçe öğretim programlarının özel amaçlarında kültürün eğitim yoluyla aktarımının önemine değinildiği gibi dilin edinimi için kültüre, kültürün yaşatılması içinse dile büyük rol düşmektedir. Öğretim programlarının esaslarına göre hazırlanan ders kitapları, ders öğretmenleri farklı tercihlerde bulunmadığı sürece, Türkçe derslerinin hangi konular ve etkinlikler çerçevesinde ilerleyeceğini belirleyen temel materyal konumundadır. Bu bakımdan dil becerilerinin edinim sürecinde kültürden ne oranda ve ne şekilde yararlanıldığının ortaya koyulması önemlidir. Bu çalışmanın amacı Türkçe ders kitaplarının dil becerilerini edinme süreçlerinde kültürden yararlanma biçimlerini nitelik ve nicelik bakımından ortaya koymaktır. Araştırma nitel bir çalışmadır. Verilerin toplanmasında nitel araştırma veri

toplama yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2006, 2015, 2017, 2018 Türkçe öğretim programları ile 2017-2018 ve 2018-2019 eğitim-öğretim yıllarında kullanılan Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan ders kitapları basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle tespit edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi çerçevesinde oluşturulan “Halk Bilimi Kadroları” tasnifi kullanılmış ve bu tematik çerçeveye göre veriler işlenmiştir. Kitaplarda yazılı veya görsel olarak bu tasnifte yer alabileceği düşünülen her bulgu, MAXQDA 12 nitel veri analiz programında kodlanmıştır. Her ders kitabının bulguları “Halk Bilimi Kadroları” alt başlıklarındaki kültür sahalarına göre tasniflenmiş ve betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Ders kitaplarından elde edilen verilerden hareketle ders kitapları kültürel nitelikler ve nicelikler bakımından mukayese edilmiştir. Bu mukayeselerden hareketle de Türkçe ders kitaplarının dil- kültür ilişkisi bağlamında Türkçe öğretim süreçlerinde kültürel unsurların işlevleri mercek altına alınmıştır. Elde edilen verilerin mukayese edildiği hususlar şu şekilde sıralanabilir: Kitapların taşıdığı kültürel unsur varlığı, kültür sahalarına göre taşıdıkları bulguların niceliği, hedef kazanımların edinimi için tasarlanan etkinliklerde kültürel unsurlardan yararlanılma sıklığı, aynı zamanda kültürel unsur olan atasözleri ve deyimlerin söz varlığı bakımından kitaplardaki nicelik durumu, kitap görsellerinde kültürel unsurlardan yararlanılma durumu, ders kitaplarında tespit edilen kültürel unsurların UNESCO listelerinde yer alma durumu. Söz konusu verilerin yan yana getirilerek birbiriyle mukayese edilmesiyle ders kitaplarının birbirine nispetle ön plana çıkan güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya koyulması, buna bağlı olarak ders kitaplarının daha nitelikli olmasına, sunulan önerilerle zemin hazırlanmıştır. Söz konusu bulgularda aynı zamanda Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri, Dünya Miras Geçici Listesi, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi, Yaşayan İnsan Hazineleleri Ulusal Envanteri, UNESCO Dünya Belleği Programı içinde yer alan unsurlar ayrıca tasniflendirilmiştir. Bu tasnifle beraber Türkçe ders kitaplarında UNESCO’nun korunmasına ve kuşaktan kuşağa aktarılacak yaşatılmasını amaçladığı unsurlardan hangilerinin yer aldığı da saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda aynı öğretim programının esaslarına bağlı olarak hazırlanmalarına rağmen ders kitapları arasında kültür aktarımına verilen önem ve dil becerilerinin ediniminde kültürden yararlanma hususlarında ciddi farklılıklar saptanmıştır. Elde edilen veriler ışığında incelenen kitaplar arasında MEB Yayınları tarafından hazırlanan 5. sınıf ders kitabında (2017-2018, 2018-2019), 6. sınıf ders kitabında (2018-2019) ve 2006 Türkçe Öğretim Programı esaslarına göre hazırlanan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında tercih edilen metinlerin kültürel niteliklerinin zengin olmasına ve hedef kazanımların edinilmesi için kültürden faydalanılmasına yönelik olarak daha çok çaba gösterildiği sonucuna ulaşılmıştır. Kültürel unsur miktarı olarak 5. sınıf Türkçe ders kitabında 115, 2006 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde oluşturulan 8. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitaplarında 100, 6. ve 8. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitaplarında 80, 6. sınıf Başak Yayınları Türkçe ders kitaplarında 63, 7. sınıf Ez-De Yayınları ders kitaplarında 49, 2018 Türkçe Öğretim programları çerçevesinde MEB Yayınları tarafından hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabında ise 40 adet kültürel unsur tespit edilmiştir. Ders kitaplarının içeriğindeki mevcut kültürel unsurlardan etkinliklerde yararlanılma oranları ise 5. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabında %77, 6. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabında %69, 2006 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde oluşturulan 8. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitaplarında %49, 6. sınıf Başak Yayınları Türkçe ders kitaplarında %47, 7. sınıf Ez-De Yayınları ders kitaplarında %43, 2018 Türkçe Öğretim programları çerçevesinde MEB Yayınları tarafından hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabında %41 civarında olduğu tespit edilmiştir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 83 görsel kültürel

unsurlarla ilişkilendirilebilmiştir. Bu miktar 6. sınıf MEB Yayınları ders kitabında 47, 8. sınıf MEB Yayınları (2017-2018) ders kitabında 45, 6. sınıf Başak Yayınları ve 8. sınıf MEB Yayınları (2018-2019) ders kitaplarında 44, 7. sınıf MEB Yayınları ders kitabında 32, 7. sınıf Ez-De Yayınları ders kitabında ise 28 adettir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda birtakım önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Türkçe Öğretimi, Kültür Aktarımı, Somut Olmayan Kültürel Miras, Ders Kitabı

Sayfa Adedi: xxv + 433

Danışman: Prof. Dr. Muammer NURLU

**AN ANALYSIS OF TURKISH CURRICULUM AND TURKISH
COURSE BOOKS IN TERMS OF INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE ELEMENTS IN THE CONTEXT OF CULTURAL
TRANSFER**

(Ph.D. Thesis)

Bahadır GÜLDEN

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES

May, 2019

ABSTRACT

The functions of culture transfer and culture in the acquisition of basic language skills are mentioned in the Turkish curriculum (2006, 2015, 2017, 2018) in the form of various topics and articles. For this reason, language experts need to draw attention to the language-culture relationship while giving information about language and language acquisition; they also discussed this issue by creating a different title. In the General Purposes of National Education and the specific aims of the Turkish curriculum, as it emphasizes the importance of the transfer of culture through education, it has a great role for culture for the acquisition of language and language for the survival of culture. The course books prepared according to the principles of the curricula are the basic material which determines the subjects and activities of Turkish lessons, unless the instructors have different preferences. In this aspect, it is important to determine the extent to which and

how the culture is used in the process of acquisition of language skills. The aim of this study is to reveal the qualitative and quantitative forms of using course books in the process of acquiring language skills of Turkish course books. Research is a qualitative study. In the collection of data, document analysis of qualitative research data collection methods was used. The study group of the research consisted of Turkish, 2006, 2015, 2017, 2018 Turkish curriculum and Turkish course books used in the academic years 2017-2018 and 2018-2019. The sample course books were determined by simple random sampling method. The data collection tool was used to classify the Folklore Staffing which was established within the context of the Intangible Cultural Heritage Convention and the data were processed according to this thematic framework. Any findings that are considered to be included in the books in written or visual form are coded in MAXQDA 12 qualitative data analysis program. The findings of each course books are classified according to the cultural fields in the sub-headings of Folklore Framework and interpreted using descriptive analysis method. Based on the data obtained from the course books, the course books were compared in terms of cultural qualities and quantities. According to these comparisons, the functions of cultural elements in Turkish teaching processes in the context of the language-culture relationship of Turkish course books have been examined. The points where the data are compared can be listed as follows: The presence of the cultural element that the books carry, the quantity of the findings they carry in relation to the cultural sites, the frequency of the use of cultural elements in the activities designed for the acquisition of the target gains, the quantity of books in terms of the vocabulary of proverbs and idioms which are also the cultural element in the book, the use of cultural elements in their visuals, the presence of cultural elements in the course books on the list of UNESCO lists. The comparison of these data with each other and comparing the strengths and weaknesses of the course books with each other figures out the conclusion; the course books are more qualified. The findings also include the National Inventory of Intangible Cultural Heritage, the Temporary List of the World Heritage, the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of UNESCO, the National Inventory of Living Human Treasures, the UNESCO World Memory Program. With this classification, it is tried to determine which elements of the preservation of UNESCO in Turkish course books to be while keeping it alive from generation to generation. As a result of the research, although they were prepared in accordance with the principles of the same curriculum, there were significant differences in the importance given to transfer of culture between

course books and utilization of culture in the acquisition of language skills. In the light of the data obtained in the fifth grade course book prepared by MEB Publications (2017-2018, 2018-2019), in the 6th grade course book (2018-2019) and in the 8th grade Turkish course books prepared in accordance with the principles of the 2006 Turkish Curriculum it has been concluded that more efforts have been made in order to ensure that the cultural characteristics of the preferred texts are rich and the culture for the achievement of the target gains. In point of amount of cultural element, 115 cultural elements in 5th grade Turkish course books, 100 cultural elements in 8th grade MEB Publications in the context of Turkish Curriculum Turkish, 80 cultural elements in 6th and 8th grade MEB Publications in Turkish course books, 63 cultural elements in 6th grade Başak Publications in Turkish course books, 49 cultural elements in In the 7th grade Ez-De Publications course books, and lastly 2018 Turkish In the 7th grade Turkish course book prepared by MEB Publications within the framework of educational programs, 40 cultural elements were identified. The utilization rate of existing cultural elements in the content of course books in the activities of the 5th grade MEB Publications Turkish course book 77%, 6th grade MEB Publications Turkish course book 69%, 2006 8th grade MEB Publications Turkish course books created within the framework of the Turkish Course Book 49%, 6 Grade: Başak Publications 47% in Turkish course books, 43% in 7th grade Ez-De Publications course books, 2018 in Turkish 7th grade Turkish course book prepared by MEB Publications within the framework of Turkish curriculum %41 are observed. The 8th grade Turkish course book included 83 visual cultural elements. This amount is in the 6th class MEB Publications course book 47, 8th grade MEB Publications (2017-2018) course book 45, 6th class Başak Publications and 8th grade MEB Publications (2018-2019) course books 44, 7th grade MEB Publications In the course book 32, in the course book of the 7th grade Ez-De Publications 28 books. In accordance with the findings of the research, some suggestions were given.

Key Words: Culture, Teaching Turkish, culture transfer, Intangible Cultural Heritage, Textbook

Number of Pages: xxv+ 433

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Muammer NURLU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
SİMGE VE KISALTMALAR.....	xxv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	2
1.2. Amaç.....	5
1.3. Önem	6
1.4. Araştırma Konusu ile Doğrudan veya Dolaylı Olarak İlgili Çalışmalar	7
1.5. Varsayımlar	10
1.6. Sınırlılıklar.....	10
1.7. Tanımlar.....	10

BÖLÜM II.....	13
YÖNTEM.....	13
2.1. Araştırmanın Modeli.....	13
2.2. Evren-Örneklem.....	14
2.3. Verilerin Toplanması	16
2.4. Verilerin Analizi	17
BÖLÜM III	19
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	19
3.1. Dil:	19
3.2. Kültür:	19
3.2.1. Kültürün İşlevleri:	23
3.2.2. Dil- Kültür İlişkisi:.....	26
3.2.3. Kültüre Dair Bazı Kavramlar:	28
3.2.4. Türk Kültürünün Kökenleri.....	33
3.3. Kültür Aktarımı:	38
3.3.1. Kültürün Temel Unsurları ve Kültürün Sınıflandırılması	41
3.3.2. Somut Olmayan Kültürel Miras.....	42
3.4. Öğretim Programı	44
3.5. Yapılandırmacı Yaklaşım.....	45
3.6. Ders Kitabı.....	46
3.6.1. Ders Kitabının Yardımcı Materyalleri	47
3.6.1.1. Öğrenci Çalışma Kitabı	47
3.6.1.2. Öğretmen Kılavuz Kitabı.....	47
3.7. Türkçe Öğretimi ve Kültür Aktarımı İlişkisi	48
3.7.1. Türkçe Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İşlevi.....	50

3.8. Materyal Olarak Türkçe Ders Kitapları.....	55
3.8.1. Türkçe Ders Kitaplarının Biçimsel ve Fiziksel Özellikleri	55
3.8.2. Türkçe Ders Kitapları Görselleri	62
3.8.3. Araştırmaya Konu Olan Ders Kitaplarının Hitap Ettiği Öğrenci Grubunun Gelişim ve Öğrenme Özellikleri	71
BÖLÜM IV	81
BULGULAR VE YORUMLAR.....	81
4.1. 1982 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ile İlgili Hükümler	81
4.2. 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ile İlgili Hükümler	81
4.3. 2015 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ve Kültürün İşlevleriyle İlgili Hükümler	83
4.4. 2018 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ve Kültürün İşlevleriyle İlgili Hükümler	84
4.5. 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda Kullanılan Türkçe Ders Kitapları.....	88
4.5.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	88
4.5.1.1. 1. Tema: Çocuk Dünyası.....	88
4.5.1.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk.....	92
4.5.1.3. 3. Tema: Erdemler.....	96
4.5.1.4. 4. Tema: Bilim ve Teknoloji	104
4.5.1.5. 5. Tema: Millî Kültür	106
4.5.1.6. 6. Tema: Okuma Kültürü	117
4.5.1.7. 7. Tema: Sağlık Spor	120
4.5.1.8. 8. Tema: Doğa ve Evren	126
4.5.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	128
4.5.2.1. 1. Tema: Dünya ve Çevre.....	128
4.5.2.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk.....	132

4.5.2.3. 3. Tema: Biz ve Değerlerimiz	138
4.5.2.4. 4. Tema: Bilim ve Teknoloji	143
4.5.2.5. 5. Tema: Millî Kültürümüz	150
4.5.2.6. 6. Tema: Sanat ve Toplum	159
4.5.2.7. 7. Tema: Vatandaşlık Bilinci	164
4.5.2.8. 8. Tema: Sağlık, Spor ve Oyun	168
4.5.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	171
4.5.3.1. 1. Tema: Millî Kültür	171
4.5.3.2. 2. Tema: Atatürk	179
4.6.3.3. 3. Tema: Okuma Kültürü	184
4.5.3.4. 4. Tema: Duygular	187
4.5.3.5. 5. Tema: Doğa ve Evren	195
4.5.3.6. 6. Tema: Zaman ve Mekân	199
4.5.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	203
4.5.4.1. 1. Tema: Okuma Kültürü	203
4.5.4.2. 2. Tema: Atatürk	208
4.5.4.3. 3. Tema: Millî Kültür	212
4.5.4.4. 4. Tema: Kişisel Gelişim	226
4.5.4.5. 5. Tema: Toplum Hayatı	230
4.5.4.6. 6. Tema: Zaman ve Mekân	238
4.6. 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda Kullanılan Türkçe Ders Kitapları	242
4.6.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	242
4.6.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	243
4.6.2.1. 1. Tema: Okuma Kültürü	243
4.6.2.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk	246
4.6.2.3. 3. Tema: Bilim ve Teknoloji	251

4.6.2.4. 4. Tema: Erdemler.....	254
4.6.2.5. 5. Tema: Doğa ve Evren.....	259
4.6.2.6. 6. Tema: Millî Kültürümüz	261
4.6.2.7. 7. Tema: Sağlık ve Spor	270
4.6.2.8. 8. Tema: Birey ve Toplum	275
4.6.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	279
4.6.3.1. 1. Tema: Erdemler.....	280
4.6.3.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk.....	285
4.6.3.3. 3. Tema: Kişisel Gelişim.....	288
4.6.3.4. 4. Tema: Millî Kültürümüz	291
4.6.3.5. 5. Tema: Bilim ve Teknoloji	297
4.6.3.6. 6. Tema: Okuma Kültürü	299
4.6.3.7. 7. Tema: Doğa ve Evren.....	303
4.6.3.8. 8. Tema: Zaman ve Mekân	305
4.6.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri	309
4.6.4.1. 1. Tema: Kişisel Gelişim.....	310
4.6.4.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk.....	313
4.6.4.3. 3. Tema: Birey ve Toplum	317
4.6.4.4. 4. Tema: Sanat	321
4.6.4.5. 5. Tema: Millî Kültürümüz	327
4.6.4.6. 6. Tema: Zaman ve Mekân	334
4.6.4.7. 7. Tema: Erdemler.....	338
4.6.4.8. 8. Tema: Hak ve Özgürlükler.....	342
BÖLÜM V	345
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	345

5.1. 5. Sınıf (MEB Yayınları) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler	345
5.2. 6. Sınıf Başak Yayınları Ders Kitapları ile İlgili Değerlendirmeler	351
5.3. 7. Sınıf Ez-De Yayınları Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler	357
5.4. 8. Sınıf MEB Yayınları (2017-2018) Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları ile İlgili Değerlendirmeler	362
5.5. 6. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler	370
5.6. 7. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler	375
5.7. 8. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler	382
5.8. İncelenen Ders Kitaplarının Kültürel Nitelikleri ile İlgili Genel Değerlendirme	387
5.9. Öneriler	396
KAYNAKLAR.....	401
EKLER.....	417
EK 1. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ULUSAL ENVANTERİ UNSUR LİSTESİ	418
EK 2. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS HALK BİLİMİ KADROLARI	421
EK 3. YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ.....	427
EK 4. DÜNYA MİRAS LİSTESİ.....	428
EK 5. DÜNYA MİRAS GEÇİCİ LİSTESİ	429
EK 6. UNESCO DÜNYA BELLEĞİ LİSTESİ	432
EK 7. UNESCO İNSANLIĞIN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI TEMSİLİ LİSTESİ	433

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Yapılacak Araştırmayla Doğrudan veya Dolaylı Olarak İlgisi Bulunan Yüksek lisans ve Doktora Çalışmaları.....</i>	8
Tablo 2. <i>2015 Türkçe Öğretim Programı'nda SOKÜM ile ilişkilendirilebilecek konu önerileri.....</i>	84
Tablo 3. <i>2018 Türkçe Öğretim Programı'nda SOKÜM ile ilişkilendirilebilecek konu önerileri.....</i>	86
Tablo 4. <i>İncelenen Ders Kitaplarındaki Kültürel Etkinliklerin Toplam Etkinlik Sayısına Oranı</i>	347
Tablo 5. <i>6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında (Başak Yayınları, 2017-2018) Tespit Edilen Unsurların SOKÜM Kültür Sahalarına Göre Dağılımı.....</i>	351
Tablo 6. <i>6. Sınıf (Başak Yayınları) Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinliklerinde Yer Alan Kültürel Unsurların Dağılımı.....</i>	356
Tablo 7. <i>7. Sınıf (Ez-De Yayınları) Türkçe Ders Kitaplarında Tespit Edilen Unsurların SOKÜM Kültür Sahalarına Göre Dağılımı.....</i>	361
Tablo 8. <i>7. Sınıf (Ez-De Yayınları) Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinliklerinde Yararlanılan Kültürel Unsurların Dağılımı.....</i>	362
Tablo 9. <i>8. Sınıf (MEB Yayınları) Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinliklerinde Yararlanılan Kültürel Unsurların Dağılımı Dağılımı</i>	367
Tablo 10. <i>Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinlik Miktarları ve Etkinliklerde Mevcut Kültürel Unsurlardan Yararlanılma Oranları</i>	393
Tablo 11. <i>Metinlerde Olmayan Ancak Etkinliklerde Yararlanılan Kültürel Unsur Miktarları</i>	395

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> İncelenen ders kitaplarının ön kapak tasarım görselleri	57
<i>Şekil 2.</i> 5. sınıf Türkçe ders kitabında farklı satır boylarında tasarlanan sayfa örnekleri ...	59
<i>Şekil 3.</i> Eleştirici resim örneği.....	63
<i>Şekil 4.</i> Problem resimleri örneği	64
<i>Şekil 5.</i> Hareketli resimler örneği	65
<i>Şekil 6.</i> Önce- sonra resimleri örneği	66
<i>Şekil 7.</i> Konsantrasyon resimleri örneği.....	67
<i>Şekil 8.</i> Yaratıcı resimler örneği	68
<i>Şekil 9.</i> Aşık oyunu ve aşık kemiği görseli	89
<i>Şekil 10.</i> Metinde yer alan hat sanatlı görseli.....	93
<i>Şekil 11.</i> Halil Dikmen’in “İstiklâl Savaşı’nda Mermi Taşıyan Kadınlar” portresi.....	94
<i>Şekil 12.</i> “Güvercin” adlı metindeki minyatür görseli	96
<i>Şekil 13.</i> Karagöz metninde gölge oyununun tasviri.....	97
<i>Şekil 14.</i> Karagöz oyunu perdesi	99
<i>Şekil 15.</i> Püf Noktası metnindeki çömlekçilik ve yöresel kıyafetlerle ilgili görseller	100
<i>Şekil 16.</i> Avanos’taki çömlekçi heykeli	101
<i>Şekil 17.</i> Kütahya’daki Çinili Çeşme	102
<i>Şekil 18.</i> Kuş evi örneği.....	102
<i>Şekil 19.</i> Sadaka taşı örneği.....	103
<i>Şekil 20.</i> Piri Reis haritası görseli.....	108

<i>Şekil 21.</i> Osmanlı Donanması 1543'te Toulon (Tulan) Limanı'nda Matrakçı Nasuh'un minyatürü	109
<i>Şekil 22.</i> Yaşayan İnsan Hazinei Ulusal Envanteri'nde yer alan Neşet Ertaş'ın kitaptaki görseli	110
<i>Şekil 23.</i> Tanburi Cemil Bey adlı metnin etkinliklerinde yer verilen karikatür	112
<i>Şekil 24.</i> Hikâyedeki Bayındır Han'ın misafirperverliğini ve cömertliğini yansıtan sofa görselleri.....	113
<i>Şekil 25.</i> Hikâyede yer alan halk çalgısı kopuz görseli	114
<i>Şekil 26.</i> Hikâyedeki Türklerin kılık-kıyafetini yansıtan bir kare	114
<i>Şekil 27.</i> Ders kitabındaki halk çadırı görseli.....	115
<i>Şekil 28.</i> “Keramet Kavukta mı?” fıkrasının görseli	119
<i>Şekil 29.</i> Cirit oyununun oynanış şeklini yansıtan bir görsel	121
<i>Şekil 30.</i> Körebe oyunu ve yağ satarım, bal satarım oyunu görselleri	123
<i>Şekil 31.</i> Güreş minyatürü ve Merkez Bankası hatıra parası görselleri.....	124
<i>Şekil 32.</i> Metinde bahsedilen gazoz kapağı oyununun görseli.....	134
<i>Şekil 33.</i> “Bisikletli Postacı” adlı metinde yer verilen bağlama görseli.....	140
<i>Şekil 34.</i> Dostlar Beni Hatırlasın şiirindeki Âşık Veysel görseli	141
<i>Şekil 35.</i> Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki Anadolu haritası	150
<i>Şekil 36.</i> Öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde kilim görseli	154
<i>Şekil 37.</i> Öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde anlamları verilerek açıklanan kilim motifleri	155
<i>Şekil 38.</i> Öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde yer alan çini görseli	157
<i>Şekil 39.</i> Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun “Âşık Veysel” adlı tablosu	159
<i>Şekil 40.</i> Metinde söz edilen cam süsleme, çömlekçilik, baston ve asa, hat sanatı, seramik, göz boncuğu, ebru, minyatür el sanatlarının görselleri	163
<i>Şekil 41.</i> “Körebe” şiirinin etkinliklerinde yer verilen “körebe” oyunu görseli.....	169
<i>Şekil 42.</i> “Dokumacılık” geleneğine ait ders kitabı görselleri.....	173

Şekil 43. “Kitaplar Arasında” metnine ait görseller	185
Şekil 44. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “horon” (gösteri sanatları- halk oyunları) kültürel unsurunu yansıtan görsel	215
Şekil 45. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “İbadethaneler” (doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar- halk mimarisi) kültürel unsurunu yansıtan görsel.....	216
Şekil 46. “Evliya Çelebi” adlı metin etkinliğinde “halk çalgıları” kültürel unsurlarını yansıtan görsel.....	216
Şekil 47. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “tekerlekli araçlar” kültürel unsurunu yansıtan görsel	217
Şekil 48. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “Sema” kültürel unsurunu yansıtan görsel.	217
Şekil 49. “Orta oyunu” metin görselleri	218
Şekil 50. Yunus Emre metninin “giyim-kuşam ve süslenme” kültürel niteliklerini yansıtan görsel	224
Şekil 51. “Bağlamacıya” şiiri görselinde “giyim-kuşam ve süslenme” kültürel örnekleri	225
Şekil 52. “Yardımlaşma” kültürel unsurunu yansıtan etkinlik görselleri	255
Şekil 53. “Yardımlaşma” kültürel unsurunu yansıtan etkinlik görselleri	255
Şekil 54. “Millî Kültür” teması görseli.....	262
Şekil 55. “Anadolu” metninin horon ve kemençe kültürel unsurlarını yansıtan görseli ...	263
Şekil 56. “Anadolu” metninde Mardin’i yansıtan görsel.....	263
Şekil 57. “Anadolu” metninde zeybek ve efe kültürünü yansıtan görsel	264
Şekil 58. “Körebe” ve “kulaktan kulağa” oyunlarının tasvir edildiği görseller	265
Şekil 59. Dokumacılık geleneğini yansıtan görsel	266
Şekil 60. “Tarhana” görseli.....	267
Şekil 61. “Tarhana çorbası” görseli	267
Şekil 62. El öpme geleneğinin tasvir edildiği görsel	269
Şekil 63. Halk sporlarıyla ilgili unsurlara yer verilen görsel.....	271
Şekil 64. Halk sporlarından “cirit”in yansıtıldığı görseller	274

<i>Şekil 65.</i> Karagöz ve Hacivat tasvirleri	282
<i>Şekil 66.</i> Âşık Veysel tasviri	283
<i>Şekil 67.</i> Kahve geleneğini ve Türk lokumunu yansıtan görseller	292
<i>Şekil 68.</i> Selimiye Camisi Görseli.....	293
<i>Şekil 69.</i> Yunus Emre'yi konu edinen minyatür görselleri	339
<i>Şekil 70.</i> 5. Türkçe ders kitabında tespit edilen unsurların SOKÜM kültür sahalarına göre dağılımı.....	345
<i>Şekil 71.</i> 5. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	346
<i>Şekil 72.</i> 5. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı	346
<i>Şekil 73.</i> 5. sınıf ders kitabında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları	348
<i>Şekil 74.</i> 5. sınıf ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları	349
<i>Şekil 75.</i> 5. sınıf ders kitabında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları	349
<i>Şekil 76.</i> 5. sınıf ders kitabında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları	350
<i>Şekil 77.</i> 5. sınıf ders kitabında SOKÜM listelerinde yer alan unsurların dağılımı	350
<i>Şekil 78.</i> 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	352
<i>Şekil 79.</i> 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları.....	352
<i>Şekil 80.</i> 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	353
<i>Şekil 81.</i> 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları	354

<i>Şekil 82.</i> 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları	355
<i>Şekil 83.</i> 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı	357
<i>Şekil 84.</i> 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	358
<i>Şekil 85.</i> 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları.....	358
<i>Şekil 86.</i> 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları	359
<i>Şekil 87.</i> 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları	360
<i>Şekil 88.</i> 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı.....	361
<i>Şekil 89.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	363
<i>Şekil 90.</i> 8. Sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) Türkçe Ders Kitaplarında Tespit Edilen Unsurların SOKÜM Kültür Sahalarına Göre Dağılımı.....	364
<i>Şekil 91.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) ders kitaplarında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları.....	364
<i>Şekil 92.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları	365
<i>Şekil 93.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları	365
<i>Şekil 94.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları.....	366
<i>Şekil 95.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları) kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı .	368
<i>Şekil 96.</i> Kültür sahalarına göre kitaplarda bulunan kültürel unsurların çeşitliliği	369

<i>Şekil 97.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	370
<i>Şekil 98.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitabında tespit edilen unsurların SOKÜM kültür sahalarına göre dağılımı	370
<i>Şekil 99.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları.....	371
<i>Şekil 100.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları	372
<i>Şekil 101.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları.....	372
<i>Şekil 102.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları.....	373
<i>Şekil 103.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı	373
<i>Şekil 104.</i> 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı.....	374
<i>Şekil 105.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	375
<i>Şekil 106.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarı.....	376
<i>Şekil 107.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları.....	376
<i>Şekil 108.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları	377
<i>Şekil 109.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları.....	377
<i>Şekil 110.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı.....	378

<i>Şekil 111.</i> 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı	379
<i>Şekil 112.</i> Ders Kitaplarında SOKÜM listelerinde yer alan unsurların miktarı	381
<i>Şekil 113.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitabında tespit edilen unsurların SOKÜM kültür sahalarına göre dağılımı	382
<i>Şekil 114.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları.....	383
<i>Şekil 115.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları.....	384
<i>Şekil 116.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları	385
<i>Şekil 117.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan el sanatları geleneği ve gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları.....	385
<i>Şekil 118.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı	386
<i>Şekil 119.</i> 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında SOKÜM listelerinde yer alan unsurların miktarı	387
<i>Şekil 120.</i> Deyimler haricinde ders kitaplarında yer alan SOKÜM kültür sahaları unsurları miktarı	389
<i>Şekil 121.</i> Kitaplarda tespit edilebilen deyim miktarları	392
<i>Şekil 122.</i> Mevcut kültürel unsurlardan etkinliklerde yararlanılma oranı	394

SİMGE VE KISALTMALAR

EBA: *Eğitim Bilişim Ağı*

ISBN: *Uluslararası Standart Kitap Numarası (International Standard Book Number)*

KVTB: *Kültür ve Turizm Bakanlığı*

MEB: *Millî Eğitim Bakanlığı*

PDF: *Portable Document Format; Taşınabilir Belge Biçimi*

s. : *Sayfa*

SOKÜM: *Somut Olmayan Kültürel Miras*

TDK: *Türk Dil Kurumu*

TDÖP: *Türkçe Dersi Öğretim Programı*

TTKB: *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*

TKHV: *Türk Kültürüne Hizmet Vakfı*

UNESCO: *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü*

Vb. : *Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi*

BÖLÜM I

GİRİŞ

Öğretim programları öğretimin plânlanması, öğretim unsurlarının şekillenmesi ve yönlendirilmesi hususları başta olmak üzere pek çok açıdan belirleyici olan en temel araçtır. Söz konusu ders için belirlenen hedeflere ulaşılması, bu hedeflerin yatay ve dikey aşamalılıklarının plânlanması, öğretmene rehberlik edilmesi ve de bir diğer önemli öğretim unsuru olan ders kitaplarının hazırlanmasında temel hareket noktası öğretim programıdır. Türkçe dersinin işlenmesi sürecinde 2006 yılından beri kullanılan Türkçe öğretim programının içeriğinde programın hangi öğrenme yaklaşımının esas alınarak oluşturulduğu, hangi genel amaçlara ulaşmayı hedeflediği, bu hedeflere ulaşılmasında öğretmenin hangi yöntem ve tekniklerden nasıl yararlanabileceği, hazırlanacak ders kitaplarının hangi temalardan oluşacağından forma sayılarına kadar pek çok bilgiye yer verilmiştir. Ana dil öğretimine yönelik olan bu programın ve Türkçe ders kitaplarının temelini oluşturan dil becerilerinin işlevselliğini sorgulayıcı, eleştirel nitelikte pek çok çalışma yapılmıştır. Buna karşın Türkçe öğretim programlarının ve Türkçe ders kitaplarının kültür aktarımına yönelik işlevselliğini tespit etmeye yönelik yüksek lisans ve doktora düzeyinde araştırma taramasında yeterli sayıda çalışmanın olmadığı saptanmıştır. Dilin, kültürün taşıyıcısı ve onun bir parçası olması; bununla birlikte dil öğretiminin aynı zamanda bir kültür aktarımı boyutunun olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenledir ki özellikle ülkemizde yabancı dil olarak Türkçenin öğretilmesine yönelik hazırlanan kitaplar kültür temelli bir dil öğretim stratejisi benimsemişler, dil edinim süreçlerini kültürel öğeler üzerinden hedeflemişlerdir. Buna bağlı olarak da yabancı dil olarak Türkçenin öğretilmesinde kültürün işlevlerini çeşitli açılardan inceleyen çalışma sayısı ana dil öğretimindekine oranla çok fazladır. Bu çalışmanın amacı 2006, 2015, 2017 ve 2018

Türkçe öğretim programlarını ve bu programların teoriden uygulamaya dönüşmüş hâlleri durumunda olan Türkçe ders kitaplarını (5, 6, 7, 8) bulundurdıkları kültürel öğeler bakımından inceleyerek bundan sonra ortaya koyulacak programların ve hazırlanacak yeni ders kitaplarının millî kültür unsurlarını öğrencilere aktarmada daha işlevsel boyut kazanmasına katkı sağlayacak veriler sunmaktır. Türkçe öğretim programlarının ve ders kitaplarının incelenmesinde baz alınan ölçütler ise 27 Mart 2006 tarihinde Türkiye'nin de imzaladığı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi çerçevesinde oluşturulan “Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri” ve “Halk Bilimi Kadroları”dır.

1.1. Problem Durumu

Araştırmanın yanıt arayacağı problemleri ortaya koymadan önce gerek Millî Eğitim'in Genel Amaçları'nı gerekse de Türkçe Öğretiminin Özel Amaçları'nı incelemek, yanıt aranacak problemlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Böylelikle hem eğitimde ulaşılması arzulanan hedefler hem de yetiştirilmek istenen neslin inşasında kültürden beklentiler daha somut olarak ortaya konularak öğretim programlarının ve ders kitaplarının niteliklerine yönelik yanıt aranılacak sorular temellendirilmiş olacaktır.

Türkçe Öğretim Programı'nın başlangıcında yer alan 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları'nda eğitimin kültürel boyutlarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

“Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek”

“Bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır” (TDÖP, 2016).

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları'nın 10. maddesinde ise şu açıklamaya yer verilmiştir:

“Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılâp ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlak ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir. Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu

maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığı'na gereken tedbirler alınır" (TDÖP, 2016).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (2006) genel amaçlarında ise kültür ile alakalı şu açıklamalara yer verilmiştir:

"Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları, Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları" (TDÖP, 2006, s. 4).

Öğretim programının yukarıda yer alan amaçları, kültürden bağımsız olarak gerçekleşmesi mümkün olmayan amaçlardır. Bu hedeflere ait pek çok kavram hâlihazırda kültürün ögesi durumundadır. Dil, dil zevki ve bilinci başta olmak üzere millî, manevi, ahlaki değerler; hoşgörü kavramları kültürün önemli parçalarından birkaçıdır. Bilgi ve deneyim ancak saklanıp biriktirildiğinde kültüre dönüşür. Bu saklama ve aktarma ise dil ile gerçekleşmektedir (Kolaç, 2009, s. 20). Öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyalarının içinde yaşadıkları toplumun kültüründen bağımsız bir ekseninde gelişim göstermesi ise düşünülemeyecek bir durumdur. Özellikleri, önemi, eğitimdeki ve Türkçe öğretimindeki işlevleri bu şekilde belirtilmiş olan " 'kültür' kavramının öğelerinden nitelik ve nicelik bakımından ders kitaplarında ne boyutta yararlanılmıştır?" sorusu bu nedenle araştırmanın yanıt arayacağı sorular arasında en temel soru olma özelliği taşımaktadır.

Alt Problemler

Kitaplarda yer verilen kültürel öğelerin nitelikleri ve nicelikleri kadar bunların belirlenen eğitim ve öğretim amaçlarını ve hedef kazanımları edindirmeyi karşılayacak nitelikte olup olmadıkları da tespit edilmesi amaçlanan bir başka durumdur. Çünkü kültür kavramı sınırları çok geniş olan bir kavramdır. Meriç (1986, s. 9), kültür kavramının hem sınırlandırılmasındaki hem de tanımlanmasındaki güçlüğü belirtmek amacıyla şöyle bir tasvire yer verir: "Manasını kelimelerle belirtmeğe kalkıştınız mı, elinizle havayı tutmuş gibi olursunuz, bakarsınız ki her yerde hava var, ama avuçlarınız bomboş." Dil ile arasındaki münasebetin bu kadar girift olduğu geniş bir yapının (kültürün) Türkçe öğretiminde var olan önemli işlevlerini öğretim materyalleri bakımından ele almak da bu nedenle incelenmeye değer bulunmuştur. Dolayısıyla söz konusu ders kitaplarında yararlanılmasının hem çok gerekli hem de çok faydalı olacağı düşünülen ancak kitaplarda yer almayan kültürel öğeler varsa bunlara dikkat çekilerek araştırmanın sonunda bu

kültürel unsurlara dair önerilerde bulunulmuştur. Bununla birlikte Türkçe öğretim süreçlerinde etkili olarak yararlanıldığı tespit edilen kültürel unsurlar ve yararlanma biçimlerine yönelik olarak da ders kitabı yazarlarına tavsiyelerde bulunulmuştur. Böylelikle hazırlanacak diğer Türkçe ders kitaplarında tespit edilen benzer eksikliklerin giderilmesi, eğitim- öğretim faaliyetlerinde kullanılmaya devam edilecek kitapların ise güncellenme süreçlerine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Araştırmanın sunduğu verilerin gerek metin tercihleri gerek görsel tasarımlar bakımından yayınevlerine ve ders kitabı hazırlama komisyonlarına rehberlik edebileceği düşünülmektedir. Böylelikle Türkçe öğretim programlarında kültüre dair dikkat çekilen hedeflere ulaşılabilmesine de katkı sağlanmış olacaktır.

“5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının hazırlanma sürecinde SOKÜM’den yararlanılması kitapların hedef kazanımlar ve kültür aktarımı bakımından işlevselliğini artırabilir mi?” sorusu UNESCO ve Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında Türk kültürü unsurlarının korunması, nesillere aktararak yaşatılması amaçlarıyla yapılan bir sözleşmeye dayanması bakımından yanıt aranması gereken önemli bir sorudur. Sözleşmenin “Eğitim, Duyarlılığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi” adlı 14. maddesinde taraf devletlerin özellikle eğitim konusunda tedbirler alınmasından bahsedilir. Bu maddede yer alan hükümler, aynı zamanda bu çalışmanın önemini ortaya koymakla beraber Türkçe öğretim programları ve ders kitaplarının kültürel niteliklerinin saptanmasında niçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsur Listesi’nin tercih edildiğinin de açıklayıcısı durumundadır:

“Madde 14: Eğitim, Duyarlılığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi

Her Taraf Devlet, uygun tedbirlerle şu hususları gerçekleştirmeye gayret eder:

a) somut olmayan kültürel mirasın tanınmasını, buna saygı duyulmasını ve geliştirilmesini özellikle aşağıda belirtilen önlemlerle sağlamak:

(i) toplumun genelini ve özellikle gençleri hedefleyen eğitici, duyarlılığı artırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlemek;

(ii) ilgili topluluklar ve gruplar içinde belirli eğitim ve yetiştirme programları düzenlemek;

(iii) somut olmayan kültürel mirasın korunması için özellikle yönetim ve bilimsel araştırma gibi alanlarda kapasite güçlendirici etkinlikler düzenlemek;

(iv) bilginin kuşaktan kuşağa geçişini okul dışı olanaklarla sağlamak;

b) kamuoyunu bu mirasa yönelik tehditler ve işbu Sözleşme gereğince yapılan etkinlikler konusunda bilgilendirmek;

c) somut olmayan kültürel mirasın anlatımı için gerekli olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekanların korunması için eğitim verilmesini teşvik etmek”(UNESCO, 2003).

2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı içinde 2006, 2015 ve 2017 Türkçe öğretim programları doğrultusunda oluşturulan ders kitapları ile öğrenim faaliyetleri sürdürülmüştür. 2018-2019

Eğitim- Öğretim Yılı'nda ise tüm seviyelerdeki ders kitapları 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın güncellenmiş şekli olan 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı çerçevesinde hazırlanmıştır. Araştırmanın hem farklı hem de aynı öğretim programlarının esaslarına göre hazırlanmış ders kitaplarını örneklem grubu içine almış olması kitaplardan elde edilen verilerin mukayese edilmesine de imkân sağlamıştır. Bu nedenle araştırmanın yanıt aradığı bir diğer sorunun “Gerek farklı gerekse de aynı öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında kültürel nitelik ve nicelik bakımından farklılıklar var mıdır?” olduğu söylenebilir. Ders kitaplarında tespit edilecek olan deyim ve atasözleri kitapların hem kültürel niteliklerinin bir boyutunu yansıtmakta hem de ders kitaplarının deyim ve atasözü varlığının ortaya koyulmasını sağlamaktadır. Bu nedenle “Aynı eğitim-öğretim yılında kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının deyim ve atasözü varlığı ne kadardır?” sorusu araştırmanın yanıt aradığı bir diğer sorudur.

Ders kitaplarının kültürel niteliklerinin ortaya koyulması ve birbiriyle mukayese edilmesi çerçevesinde araştırmanın yanıt aradığı diğer alt problemler şu şekildedir:

“İncelemeye konu olan ders kitaplarının etkinliklerinde kültürel unsurlardan yararlanılmış mıdır?”

“Ders kitabı görsellerinde hedef kazanımların edinilmesi için hangi SOKÜM unsurlarına yer verilmiştir?”

“Aynı öğretim programı çerçevesinde oluşturulan ders kitaplarında kültürel unsurlardan yararlanma bakımından farklılıklar var mıdır?”

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı 2006, 2015, 2017 ve 2018 Türkçe dersi öğretim programlarını ve bu programlara bağlı olarak oluşturulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarını içerdiği kültürel öğeler açısından incelemektir. Elde edilen veriler ışığında öğretim programlarındaki esasların somutlaştırılmış hâlleri olan ders kitaplarının Türkçe öğretimi sürecinde belirlenen hedef kazanımların edinilmesi için kültürel unsurlardan nasıl, ne kadar ve kültürel unsurların hangilerinden yararlanıldığı gibi noktalarda tespitlerin yapılmasına çalışılmıştır.

1.3. Önem

Ana dil öğretiminde kültürden yararlanılması hem bir gereklilik hem de bir zorunluluk hâlidir. Bireylerin dili, ait olduğu toplumun kültüründen soyutlayarak edinmesini hedeflemek gerçekçi bir hedef olmayacaktır. O hâlde kültürün her unsuruna, özellikle de millî bilince katkısı ileri düzeyde olan ana dil gibi temel taşların öğretiminde yer verilmesi, kültürel unsurlardan istifade edilmesi keyfiyete bağlı bir tercih değil, zorunluluktur. Kuşakların kültürün pek çok ögesinden haberdar olabilmesi için bu unsurların dil eğitiminde de belli bir sistematik içerisinde yer verilerek hem öğrencilere tanıtılması hem de dil öğretim faaliyetlerinde kullanılması gerekmektedir. Bu sistematigi sağlayacak araçlar ise öncelikle öğretim programları ve onun belirlediği esaslar doğrultusunda oluşturulan ders kitaplarıdır.

Çalışmaya konu olan öğretim programları ve onların esasları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarına göz atıldığında araştırmanın ders kitaplarının kültürel nitelikler bakımından mukayese edilebilmesine de imkân sağladığı görülmektedir. Son olarak 1981 yılında davranışçı yaklaşım ekolü çerçevesinde Türkçe öğretim programı hazırlanarak bu felsefe çerçevesinde kitaplar oluşturulmuş ve ana dil olarak Türkçe öğretim süreçleri yaklaşım benimsenerek sürdürülmüştür. 2005 yılından itibaren davranışçı yaklaşım ekolünün terk edilmesine karar verilerek köklü bir değişimin ilk adımı atılmıştır. Türkçe öğretiminin felsefesinde yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesinden günümüze kadar olan süreçte 2005, 2006 (2005 müfredatının güncellenmiş hâli), 2015, 2017 ve 2018 (2017 müfredatının güncellenmiş hâli) Türkçe öğretim programları hazırlanmıştır. 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda 2017 Türkçe Öğretim Programı'na kademeli geçişin sağlanması amacıyla sadece 5. sınıf Türkçe ders kitabı bu programa göre hazırlanmıştır. 6. sınıf Türkçe ders, öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitapları 2015 Türkçe Öğretim Programı'na göre; 7 ve 8. sınıf ders kitapları ise 2006 Türkçe Öğretim Programı'na göre hazırlanmıştır. 2018- 2019 Eğitim- Öğretim Yılı içinde kullanılacak her sınıf seviyesindeki Türkçe kitaplarının tamamı ise 2018 Türkçe Öğretim Programı esaslarına göre hazırlanması kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla yapılan araştırma, yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği ilk Türkçe öğretim programından günümüze kadar hazırlanmış on üç yıllık süreci kapsamakta, yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan her programa göre oluşturulmuş ders kitapları araştırmanın inceleme alanına dâhil etmektedir. Araştırmaya konu olan dört farklı öğretim programı ve onların esasları çerçevesinde hazırlanmış sekiz farklı ders kitabının kültürel bakımdan

irdelenmesi sonucunda ortaya çıkan veriler, hem kitapların hem de öğretim programlarının mukayesesine imkân sağlamaktadır. Özellikle kültürün taşıyıcısı konumundaki ana dilin öğretilmesinde kültürün gerek nitelik gerekse de nicelik bakımından ne boyutta öğretildiği ve kültürden ne kadar yararlanıldığı, kültürün hangi unsurlarının tercih edildiği yukarıdaki hükümlerden de anlaşılacağı üzere önemli verilerdir.

Söz konusu bulgu belirleme ölçütü olarak belirlenen SOKÜM unsurları, UNESCO gibi uluslararası geçerlilikte bir kurum tarafından belirlenmiştir. Bununla beraber 2006 yılında Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne taraf olan 45. ülke olarak sözleşmeyi imzalaması eğitimimiz içerisinde SOKÜM listesine dayalı olarak düzenlemelerin yapılarak kültürel zenginliklerimizin yaşatılması ve geleceğe taşınması bakımından nesillerimizin formal eğitim ile bilgi ve bilinç kazanmasını gerekli kılmaktadır. Çalışma, Türkçe ders kitapları ile ilgili sunduğu bulgular bu bakımdan da önem taşımaktadır. Böylelikle Türkçe ders kitaplarının kültürel nitelikleri ortaya koyulup mevcut tespitlere ve sorunlara yönelik önerilerde bulunulmuş olacaktır. Bir yandan da Türkiye Cumhuriyeti devletinin imzalayarak taahhüt ettiği SOKÜM'ün tanıtılması ve duyarlılığın artırılması ile ilgili olarak eğitim sahasında atılacak adımlara Türkçe öğretimi çerçevesinden bakılarak SOKÜM konusunda Türkçe dersinin işlevselliği ortaya koyulmuş olacaktır. Yeni hazırlanacak Türkçe ders kitaplarının kültürel niteliklerinin uluslararası geçerliliği bulunan, ülkemizde ve dünyadaki 171 ülke tarafından kabul edilmiş nitelikteki SOKÜM'e göre gözden geçirilerek gerekli düzenlemelerin yapılması hâlinde Türkçe öğretiminde kullanılan materyallerin niteliğinin artması ve kültürel hedeflere ulaşılmasında bu çalışmanın sağlayacağı verilerin katkı sağlaması da söz konusu olacaktır.

Gerçekleştirilmesi düşünülen bu çalışmanın önem taşıyan bir diğer yönü ise SOKÜM'e Türkçe öğretimi ve kültür çerçevesinde diğer araştırmacıların ilgi duymalarına zemin hazırlayacağı beklentisidir.

1.4. Araştırma Konusu ile Doğrudan veya Dolaylı Olarak İlgili Çalışmalar

Yapılan alanyazın taramasında yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültür aktarımı ve Türkçe öğretimi- kültür ilişkisine yönelik çeşitli çalışmalar mevcutken ana dil öğretiminin kültür ve kültür aktarımı bağlamında ele alındığı çalışma sayısı yetersizdir. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan taramada Somut Olmayan Kültürel Miras, kültür

aktarımı, öğretim programı ve ders kitabı incelemesi çerçevesinde bu araştırma içeriğiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili çalışmaların yüksek lisans düzeyinde 17, doktora düzeyinde ise sadece 4 adet olduğu tespit edilmiştir. Taramanın kapsamı Türkçe öğretimi, Somut Olmayan Kültürel Miras, öğretim programı ve kültür aktarımı bağlamında doğrudan ele alan çalışmalar olarak daraltıldığında ise yapılan araştırma sayısı daha da azalmaktadır. Yüksek lisans düzeyinde 2007 yılında “Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme”, 2015’te ise “İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Kültürel Değerler Açısından İncelenmesi” adı altında sadece 2 adet çalışma tespit edilebilmektedir. Bu araştırmanın konusuyla doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunan çalışmaların bilgilerine Tablo 1’de yer verilmiştir:

Tablo 1

Yapılacak Araştırmayla Doğrudan veya Dolaylı Olarak İlgisi Bulunan Yüksek lisans ve Doktora Çalışmaları

Tezin Adı	Tezin Yazarı	Tezin Danışmanı	Tezin Türü	Yıl
Somut Olmayan Kültürel Miras Etkinliklerinin 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanımı	Davut Gürel	Prof. Dr. Turhan Çetin	Doktora	2018
Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) ve Eğitim: Halk Kültürü Dersi Örneği	Pınar Kasapoğlu Akyol	Doç. Dr. Gülin Öğüt Eker	Doktora	2015
Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültür Aktarımı Konuları Öğretiminin Yeterlik Düzeyinin İncelenmesi	İhsan Ünlü	Prof. Dr. Ali Sinan Bilgili	Doktora	2012
İlköğretim 1. Kademe Türkçe Öğretim Programında Öğrencilere Kazandırılması Hedeflenen Temel Becerilerin Ders Kitaplarında Kullanılmasına İlişkin Durum Çalışması	Hülya Özatalay	Prof. Dr. Sefer Ada	Doktora	2007
İlkokul Sosyal Bilgiler Dersinde Somut Olmayan Kültürel Miras Eğitimine Yönelik Etkinlik Temelli Bir Eylem Araştırması	Çağrınur Sağ	Doç. Dr. Fatma Ünal	Yüksek Lisans	2018
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti Örneği (A1-A2 Düzeyi)	Oya Özgat Tatan	Prof. Dr. Adem İşcan	Yüksek Lisans	2018
Somut Olmayan Kültürel Miras Ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanımı	Can Akcaoğlu	Prof. Dr. Nurettin Demir	Yüksek Lisans	2018
Kültürlerarası Beceri Geliştirme Bağlamında Bir Ders Kitabı İncelemesi (İngiliz Dili)	Metin Çalman	Yrd. Doç. Hülya Yumru	Yüksek Lisans	2017

Eğitimi ile ilgili)					
Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Kullanılan Kitaplarda Kültür Aktarımı	Mehmet Ertuğrul	Doç. Dr. Ömer Özkan	Yüksek Lisans	2015	
Açık ve Örgün Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Miras Öğelerinin İncelenmesi	Ayşegül Pehlivan	Prof. Dr. Emine Kolaç	Yüksek Lisans	2015	
İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Kültürel Değerler Açısından İncelenmesi	Naile Şahin	Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu	Yüksek Lisans	2015	
Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından İncelenmesi	Bahar Gürkan	Doç. Dr. Muzaffer Sümbül	Yüksek Lisans	2015	
Türkiye’de Basılan Spot On 8 İngilizce Ders Kitabındaki Kültürel Varlığın İncelenmesi: Öğretmen ve Öğrencilerin Beklentileri ile Ders Kitabının Gerçek Kültürel Ağırlığının Kıyaslaması	Alena Iriskulova	Prof. Dr. Hale Işık Güler	Yüksek Lisans	2012	
Mesleki Eğitim Merkezi Türkçe Öğretim Programları ile Ders Kitaplarının İlköğretim Türkçe Öğretim Programı ve 8. Sınıf Ders Kitapları ile Karşılaştırılması	Kenan Tülü	Doç. Dr. Musa Çifci	Yüksek Lisans	2011	
İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme	Kamile Burcu Sertkaya	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Akgün	Yüksek Lisans	2010	
Türkiye’de Hazırlanan İngilizce Ders Kitapları ile Uluslararası İngilizce Ders Kitapları Arasındaki Kültür Aktarımı Farkları	Can Barışkan	Yrd. Doç. Dr. Hüsnü Ceylan	Yüksek Lisans	2010	
Yetişkinlere Yönelik Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Yazınsal Metinlerle Kültür Aktarımı	Funda Keskin	Prof. Dr. Tülin Polat	Yüksek Lisans	2010	
Yeni Türkçe Öğretim Programına göre Hazırlanan 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Niteliği	Ali Karaboğa	Yrd. Doç. Dr. Kamil İşeri	Yüksek Lisans	2009	
“Hitit Ders Kitapları” Örneğinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı Sürecine Çözümleyici ve Değerlendirici Bir Bakış	Nilüfer Ülker	Prof. Dr. Nilüfer Tapan	Yüksek Lisans	2007	
Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme	Yusuf Uyar	Yrd. Doç. Dr. Asiye Duman	Yüksek Lisans	2007	
Yabancı Dil Öğretiminde Kültürel Farkındalık: New Headway Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi	Cem Özışık	Prof. Dr. Nilüfer Tapan	Yüksek Lisans	2004	

“Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme” adlı çalışmada örgün eğitim kurumlarında Türkçe öğretimi yoluyla öğrencilerin kültürel kimlik gelişimine

nasıl katkı sağlanabileceğini araştırılmış, bu çerçevede Millî Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 1981 yılında uygulamaya koyulan Türkçe Dersi Müfredat Programı ve 2006-2007 yılından itibaren 6. sınıflarda uygulanmaya başlanan Türkçe Dersi Müfredat Programı incelenmiş, Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan, kültür aktarımına dayanak olan bölümler değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise Kültürel “kimlik kavramı”nın milleti diğer milletlerden farklı kılan özelliklerin bütünü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültür aktarımının sistemli olarak okullarda gerçekleştiğine, bunun için en uygun dersin Türkçe dersi olduğuna dikkat çekilerek Türkçe dersinde Türk dili öğretilirken Türk kültürünün de çocuğa aktarıldığı, dil öğretiminin aynı zamanda doğal bir kültürleme süreci olduğu vurgulanmıştır (Uyar, 2007).

“İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Kültürel Değerler Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez araştırmasında ise yapılan alanyazın taramasıyla birlikte kültürel değerlerin dil, din, tarih, sanat, vatan, aile, ahlak, örf ve adetler kavramları etrafında ayrıntılandırılarak ölçüt oluşturulmuştur. Oluşturulan bu ölçüt çerçevesinde ilkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabı üzerine inceleme gerçekleştirilmiştir (Şahin, 2015).

1.5. Varsayımlar

Bu çalışmada incelenecek olan 5-6-7-8. sınıf Türkçe ders kitaplarının içeriğinde somut olmayan kültürel miras öğelerinin bulunduğu varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma 2017- 2018 ve 2018-2019 eğitim- öğretim yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Eskişehir ilinde okutulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları ile 2006, 2015, 2017 ve 2018 Türkçe Öğretim Programları ile sınırlandırılmıştır.

1.7. Tanımlar

Kültür: İnsanın beden ve zihninin değişmesiyle beraber, insanların konuşma, düşünme, dinlenme ve yaratma yeteneklerinin gelişmelerini sağlayan toplumsal kuramların bütünüdür (Çeçen, 1996, s. 11).

Somut Olmayan Kültürel Miras: Somut Olmayan Kültürel Miras UNESCO tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır (KVTB, 2019).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi: “Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği somut olmayan kültürel miraslarını korumasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve imkânları tanımlamaktadır” (Oğuz, 2009, s. 7).

Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: SOKÜM sözleşmesi ile oluşacak Ulusal Envanterler, somut olmayan kültürel miras unsurlarının ulusal, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Miras Listesi ise, hem ulusal hem de uluslararası süreçlerde sözleşmede tanımlanan mirasların nasıl korunması gerektiğini biçimlendirmektedir (Oğuz, 2009, s. 7). Araştırmada elde edilen bulguların gözden geçirildiği listeler Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri, Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanteri, Dünya Kültürel Mirası Listesi, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi, UNESCO Dünya Belleği Programı listeleridir.

Öğretim Programı: “Etkinlik ya da işlemlerin önceden saptanmış sırasını ya da zamanını gösteren bir plân, tasarlama, izlence. Belli bir okulda yer alan belli bir dersin ayrıntılı öğretim konuları.” (Öncül’den aktaran Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 2).

Ana dili Eğitimi: Çocuğun başlangıçta ailesi ve yakın çevresinin yardımıyla örtük olarak edinmeye başladığı, 6-7 yaşlarından itibaren örgün eğitim sürecinde 15 yaşına kadar sistemli ve programlı bir şekilde öğrenerek temel dil becerileri ekseninde bilgi, beceri ve davranış geliştirdiği süreçtir (Onan, 2014, s. 109).

Ders Kitabı: Ders kitabı, öğrenci düzeyinde yazılmış ya da toplanmış metinlerden oluşan ve programa göre anlama-anlatma yeteneğini geliştirmek yanında edebiyat terimlerini, kompozisyon bilgilerini, dil bilgisi konularını tanıtan, izlenmesi zorunlu kitaptır (Göğüş, 1996, s. 6).

Somut Olmayan Kültürel Miras Kültür Sahaları: SOKÜM öğeleri “sözlü gelenekler ve anlatımlar”, “gösteri sanatları”, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler”, “doğa ve

evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” ve “el sanatları geleneği” olmak üzere beş başlıkta toplanmaktadır. Bu başlıklar altında da “Halk Bilimi Kadroları” sıralanmıştır (Oğuz, 2013, s. 156-164).

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren – örneklem/ çalışma grubu, veri toplama yöntemi ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması plânlanmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 10). Nitel araştırmanın özünde araştırmacının bilgileri ve deneyimleriyle gerçekliğin bulunduğu bağlamda anlamlandırılmasını temel alan anti-pozitivist yorumcu bakış açısı bulunmaktadır. Dünyanın birçok gerçekten oluştuğunu, aynı durumla ilgili farklı kişisel görüşlerin olabileceğini ve böylece gerçeklerin sosyal ortamlarda yapılandığını temel almaktadır. Bu tür araştırmalarda genelleme oldukça sınırlıdır. Nitel araştırmalar amaçlarına göre temel ve uygulamalı olmak üzere ikiye ayrılır. Uygulamalı araştırmalar yaşanan bir sorunu çözmeye, bir durumu iyileştirmeye, geliştirmeye yönelik çalışmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2013). Söz konusu araştırma, öğretim programlarını ve ders kitaplarını incelemeyi amaç edinerek bunları geliştirici nitelikte veriler sunmaya çalıştığı için uygulamalı bir nitel araştırmadır.

Araştırmada, nitel bilgi toplama yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Özellikle tarih ve sosyal konulara ilişkin ders kitapları, çocuklar için yazılmış eğitim materyalleri doküman analizi yönteminde yararlanılabilecek dokümanlardır (Seggie & Bayyurt, 2017, s.

294). Bu çerçevede araştırmada 2017-2018, 2018-2019 eğitim- öğretim yıllarında kullanılan şu kitaplar incelenmiştir:

2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda Kullanılan Ders Kitaplarından İncelenenler

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı- MEB Yayınları

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı- Başak Yayınları

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı- Ez-De Yayınları

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Ders Kitabı- MEB Yayınları

2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda Kullanılan Ders Kitaplarından İncelenenler

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı- MEB Yayınları

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı- MEB Yayınları

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı- MEB Yayınları

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı- MEB Yayınları

SOKÜM'e ilişkin temalarla bu temaların kapsadığı unsurları gösteren bir şablon inceleme ölçütü olarak kullanılmıştır. Ders kitapları bu şablona göre taranarak Türkçe ders kitaplarının kültürel öğeler açısından nitelik ve nicelik zenginliği ortaya koyulmuştur. Hedef kazanımların edinimini sağlamak amacıyla hangi kültür unsurlarından yararlanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kitaplarda yapılan analizlerin beş boyutu bulunmaktadır: Öğretim programlarının kültür ile ilgili yönergeleri ele alınarak incelenmiştir. İkinci aşamada kitaplarda bulunan kültürel unsurlar tespit edilerek ait olduğu kültür sahasına ve alt başlığına göre ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Tespit edilen bu kültürel unsurlardan SOKÜM listelerinde de yer alanlar ayrıca gruplanmıştır. Metin etkinliklerinde temaya, metne ve kazanımlara bağlı olarak kültürel unsurlarla ilişkilendirilmiş olan etkinlikler de saptanarak “kültürel etkinlikler” teması altında toplanmıştır.

2.2. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkçe öğretim programları ve 5, 6, 7, 8. sınıf Türkçe dersi için gerek bakanlık gerek özel yayınevlerince hazırlanan tüm ders kitapları oluşturmaktadır. Örneklemi ise Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanmış 2006, 2015, 2017 ve 2018

Türkçe öğretim programları çerçevesinde hazırlanan ve aşağıda listelenen Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır:

- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 25.07.2016 gün ve 7873929 sayılı yazısı ile ders aracı olarak 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 5. sınıf Türkçe ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 10.02.2017 tarih ve 7 sayılı kurul kararıyla ders aracı olarak kabul edilen ve 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan Başak Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-605-66694-2-2)
- Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 10.02.2017 tarih ve 7 sayılı kurul kararıyla ders aracı olarak kabul edilen, 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan Başak Yayınları 6. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabı (ISBN: 978-605-66694-2-2)
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 08.12.2011 gün ve 263 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.09.2016 gün ve 10397893 sayılı yazısı ile basılan ve 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan Ez- De Yayınları 7. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-605-84517-7-3),
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.01.2014 gün ve 380817 sayılı yazı ile ders kitabı olarak kabul edilen, 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan Ez- De Yayınları 7. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabı (ISBN: 978-605-84517-7-3),
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 29.11.2013 gün ve 182 sayılı kararı ile kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 26.05.2017 gün ve 7679950 sayılı yazısı ile 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 8. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-975-11-3822-4),
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 29.11.2013 gün ve 182 sayılı kararı ile kabul edilmiş Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 26.05.2017 gün ve 7679950 sayılı yazısı ile 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 8. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabı (ISBN: 978-975-11-3818-7),
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel

Müdürlüğünün 03.07.2018 gün ve 12720204 sayılı yazısı ile basılmış, 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 5. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-975-11-4602-1),

- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 03.07.2018 gün ve 12720204 sayılı yazısı ile 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 6. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-975-11-4597-0),
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 03.07.2018 gün ve 12720204 sayılı yazısı ile 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 7. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-975-11-4558-1),
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 03.07.2018 gün ve 12720204 sayılı yazısı ile 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda ders kitabı olarak kullanılan 8. sınıf Türkçe ders kitabı (ISBN: 978-975-11-4598-7).

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışma ile ilgisi bulunan makale, tez ve kitaplar tespit edilmiş ve bu kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Belirlenen bu kaynaklar çerçevesinde incelemeler yapılarak araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuş ve araştırmanın zemini meydana getirilmiştir.

Araştırmanın temel veri kaynaklarını ise 2006, 2015, 2017 ve 2018 Türkçe öğretim programları ve MEB Yayınları tarafından 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı için yayımlanan ortaokul Türkçe 5 ders kitabı, 8. sınıf ders ve öğrenci çalışma kitapları, Başak Yayınları tarafından yayımlanan 6. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitapları, Ez-De Yayınları tarafından yayımlanan ortaokul Türkçe 7. sınıf ders ve öğrenci çalışma kitapları ile 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı için MEB Yayınları tarafından hazırlanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşım esaslarına göre hazırlanan 2006, 2015, 2017 ve 2018 Türkçe öğretim programlarının her birinde kültür ve kültür ile

ilgili hususlara dair nelerin hedeflendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ders ve öğrenci çalışma kitapları, Somut Olmayan Kültürel Miras unsur listesinde yer alan öğeler çerçevesinde taranarak hangi kitapta hangi unsurların bulunduğu ya da bulunmadığı tespit edilerek de öğretim programlarındaki söz konusu kültürel hedeflerin ders kitaplarına nasıl ve ne şekilde yansıtıldığının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Öğretmen kılavuz kitaplarında ise sadece ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki süreçleri doğrudan etkileyen kısımlarda kültürel bulgular olup olmadığına dikkat edilmiş, öğretmenin tercihine bırakılmış bulgular dikkate alınmamıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Veri analiz süreci verilerin organizasyonunu, veri tabanının ön okuma işleminden geçirilmesini, temaları kodlama ve organize etmeyi, veri sunumunu ve bunları yorumlamayı içermektedir. Bu basamaklar birbirine bağlıdır ve tamamen veri analizi ve sunumu ile ilgili bir etkinlikler sarmalı oluşturmaktadır (Creswell, 2013, s. 179). Bu araştırmada da doküman analizi yöntemi ile belirlenen ders kitapları ve Türkçe öğretim programları analiz edilerek Somut Olmayan Kültürel Miras öğelerinden hangilerinin kitaplarda ne oranda olduğu, etkinliklerin hangi kültürel unsurlardan faydalanılarak tasarlandığı gibi bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kültürün kuramsal çerçeve kısmında açıklanmaya çalışılan girift, birçok disiplin ile doğrudan ilişkili yapısı, kültüre dair belirlenmiş ortak ölçütlerin hâlâ olmayışı gibi hususlardan ötürü SOKÜM içinde doğrudan yer almayan ancak genel bir başlık ile ilişkilendirilen bulgular da ders kitaplarında bulunan kültürel veriler olarak kabul edilmiştir. Örneğin ders kitaplarında tespit edilen Karacaoğlu'na ait "Çukurova" şiiri bir halk şiiridir ancak metin olarak ya da etkinlikler içinde yer alan Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Affan Dede" adlı şiiri halk şiirinde olmasa da edebiyatımızın başka sahasında kültürümüze ait bir üründür. Aynı şekilde ders kitaplarında halk hikâyesi olmasa da hikâye türündeki metinler kültürel bulgu olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla ders kitaplarının kültürel niteliklerini daha sağlıklı ortaya koyabilmek adına SOKÜM ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilen ama kültürel niteliğinden de tereddüt edilmeyen unsurlar da veri olarak dikkate alınmıştır. Söz konusu analiz için MAXQDA 12 nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda da ders kitaplarının ve Türkçe öğretim programlarının kültür öğeler açısından durumu irdelenerek sonuçlar elde edilmiş, elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

BÖLÜM III

KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Dil:

Dil insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir. Elle başla, gözle, kaşla işaretler yaparak da bazı duygularımızı, düşünce ve dileklerimizi anlatırız. Fakat en mükemmel anlatma vasıtamız dilimizdir (Banguoğlu, 2004). “Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir” (Aksan, 2007, s. 55). Dil; doğal, alışlagelmiş niteliklerinin yanında, çok sayıdaki değişkenin olağanüstü birleşimidir. “Dilin insanın fiziksel, kültürel, sosyal, ruhsal vb. tüm değerleriyle birleşmiş, kaynaşmış nitelik taşıması, bütüncül bir tanımın ortaya konulamamasına yol açmıştır” (Eker, 2003, s. 3). Buna karşın en basit tanımı ile insan topluluklarının eseri ve belirli toplumların anlaşma aracı olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür. Dil, gerçekte milleti millet yapan öğelerin başında gelir. Çünkü, bir toplumun millet niteliğini alabilmesi, her şeyden önce, o millete özgü bir dilin varlığı ile olur (Korkmaz, 1963, s. 1). “Dil; aklın organı aynı zamanda da ölçütüdür, yani düşüncelerimiz sürekli olarak dil içinde geçer, dille berraklaşır, dille gerçekleşir. İçimizdeki bulanık kımıldanmaların söz dediğimiz kalıplar içinde kristalleşmesi ancak dille olur” (Akarsu, 1998, s. 36).

3.2. Kültür:

Kültürel unsurların her biri insanın yaşamı içerisinde karşılaştığı problemlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin başında Maslow’un (2001) ihtiyaçlar piramidine göre

değerlendirilirse fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları gelmektedir. Bu ihtiyaçlar insanı yeryüzünde bir arada bulunma, ortak hareket etme gibi eğilimlere yöneltmiş, böylelikle insanlar beslenme, uyuma, tehlikelerden korunma gibi ihtiyaçlarını giderebilmek için bir arada yaşamaya, yani örgütlü davranışlar sergilemeye yönelmiştir. Bu da kendi aralarındaki iletişimi ve ilişkileri düzenleyici başka kuralların doğmasına yol açmıştır. İnsanlar, avlanmak için aletler geliştirip yöntemler üretmiş, yaşadığı bölgenin iklimsel zorluklarına karşı etrafta bulunan malzemelere göre barınma alanları oluşturmuş, bölgede güvenliği tehdit eden faktörlere karşı tedbirler alarak ihtiyaçları hangi alanlardaysa o yönde gelişim gösterip üretim faaliyetleri içine girmiş ve bu doğrultuda maddi kültürel unsurların oluşum süreci başlamıştır.

Sevgi, arkadaşlık, mahremiyet, saygı ve nihayetinde piramidin üst basamağı olan kendini gerçekleştirme ihtiyaçları ise manevi kültürün oluşumunu sağlamıştır. İçinde yaşadıkları topluluk içinde iletişime bağlı olarak insanlar aralarındaki sosyal ilişkiler de düzenlenmeye başlamış; böylelikle karşılaşılan olaylar, durumlar karşısında toplumun fikir birliğine vardığı davranış, tavır ve tutumlar benimsenmiş buna bağlı olarak da manevi kültür unsurları ortaya çıkmaya başlamıştır. Olaylara karşı toplumun benimsediği davranış, tavır veya tutumu sergileyen fertler toplumla daha uyum içinde ve desteklenen bir anlayışla karşılanırken söz konusu olaya, duruma ya da ihtiyaca karşı toplumun benimsemediği tepkiler veren bireyler de yadırganmıştır. Toplum bu yadırgamayı dışlama seviyesine kadar götürmüştür. Öğrenme kuramcılarının öğrenmeyi çevreye uyum sağlama süreci olarak tanımlamaları da bu durumla ilgilidir. İlişkileri düzenleyen, çatışmalara karşı toplumca benimsenen bu soyut kurallar hukuku, örfleri ve adetleri oluşturmuştur. İnsanların ister somut ister soyut niteliklere dayansın, ihtiyaç piramidindeki tüm ihtiyaçlarına göre yaşadığı doğanın ona sunduğu materyallerle söz konusu ihtiyacını giderme çabası belirli bir estetik olgunluktan sonra sanatı meydana getirmeye başlamıştır. Böylelikle kalabalık insan yığınları olmaktan millet olma sürecine adım atan toplulukların yaşamı problemler karşısında belirli somut ve soyut gelenekleri oluşturmalarını sağlamıştır. Kültürün hayatın her sahasına karşı ortaya koyduğu bu gelişim ve üslup, bir yandan da başka kültürlerle girilen etkileşim sayesinde kültürün daha karmaşık bir yapı almasını sağlamıştır. Kültürel araştırmaların zorluğu da buradan ileri gelmektedir. Kültür, ihtiyaca bağlı olarak oluşturulan her alanı kapsamakta ve her alana dair hükümler verebilmek için ilgili alanda uzmanlaşma zorunluluğunu meydana getirmektedir ancak kültürün hitap ettiği her alanda

uzmanlaşabilmek bir birey için ütöpik bir hedef durumundadır. Kaplan (2004) da bu nedenle kültürü, maddi ve manevi yönlerine dikkat çekerek tanımlamayı uygun bulmuş; kültürü “insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekilleri” olarak ifade etmiş ve vücuda getirilen maddi ve manevi her şeyin kültür sahasına girdiğini, kültürün maddi ve manevi her şeyi işlemek ve geliştirmek anlamına geldiğini dile getirmiştir.

Williams (2012, s. 105-106), kültür kavramının köken olarak Latincedeki “cultura”dan; onun da kök sözcük colere’den geldiğini ifade eder. Kavramın anlam edinme sürecini ise şöyle açıklar: “Colere ilk olarak ikamet etmek, yetiştirmek, korumak, ibadetle onurlandırmak anlamlarına gelmektedir. Cultura, yetiştirme veya bakma anlamlarını kazanır, ikincil olarak da onur ve tapma anlamına sahip olur. Culture, ilk kullanımlarının tümünde bir sürecin adıdır: Bir şeyin, özellikle ekinler ve hayvanların bakımı. Bağımsız bir sözcük, soyut bir süreç ya da böylesi bir sürecin ürünü olarak anlamları ise İXX. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlık kazanır.”

Kültür kavramının içinde barındırdığı anlamlar kullanıldığı konuya, disipline göre çok çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle kavramın pek çok tanımı yapılmıştır. A. Kroeber ve C. Kluchhohn tarafından 1952 yılında yayımlanan “Culture” adlı kitapta 164 farklı kültür tanımına değinilmiştir (Aktaran Engin, 1990, s. 166). Kapsam alanı bu kadar geniş olan bir kavramın tanımlanması da o nispette güç olacaktır. Meriç (1986, s. 9), “kültür” kavramının tanımını yapmadan önce bunun zorluğuna değinerek şu alıntıya yer verir: “Dünyada kültürden daha kaypak mefhum tanımıyorum. Tahlil edemezsiniz, çünkü unsurları sonsuz. Tasvir edemezsiniz, çünkü bir yerde durmaz. Mânâsını kelimelerle belirtmeğe kalkıştınız mı, elinizle havayı tutmuş gibi olursunuz. Bakarsınız ki her yerde hava var, ama avuçlarınız bomboş.” Kültür kavramı antropologlar tarafından ilk defa, İXX. yüzyılın sonlarında geliştirilmiştir. İlk açık ve kapsamlı tanımlama İngiliz Antropolog Sir Edward Burnett Tylor’a aittir (Haviland, Prins, Walrath, & McBride, 2008, s. 103). “Tylor’ın kültür tanımı geniş kabul görmüştür ve şu şekildedir: “Toplumun üyesi olarak insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bütündür” (Güvenç, 1997).

Gökalp (1975, s. 27), kültür kavramını “hars” kavramı olarak ele alır ve şu tanımı yapar: “Kültür (hars), bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, muakalevî, bedîî, lisanî, iktisadî, fennî hayatlarının ahenkli mecmuasıdır.” Balı (2001, s. 190), kültürü genel manasıyla “tüm bir yaşam biçimi, düşünce ve inanç sistemi” olarak tanımlarken kültür kavramının kapsam

genişliğinden kaynaklı olarak tanımını yapmanın güçlüğüne o da Meriç gibi değinme gereği duyar. Kültürün bireylerin dışında, insan topluluklarının da sanki tek bir organizma gibi davranmasını sağlayan ortak bir yaşam tarzı belirleyen önemli bir faktör olduğunu ifade ederek kültürün tanımına açıklık getirir.

Uygur'a (2018, s. 18) göre kültür, insanın ortaya koyduğu ve içinde var olduğu tüm gerçeklik demektir. Yurt Dışındaki Türk Çocukları için Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programında (MEB, 2009, s. 2) ise kültür "ulusların uzun yılların birikimi sonucunda oluşturdıkları hayat biçimi" olarak tanımlanmıştır.

Tural (1988) ise kültürü şu sözlerle tanımlar: "Tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşim yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşimi olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir."

Kültürün içinde barındırdığı ve ona göre içeriğindeki pek çok unsurun şekillendiği kavramlardan biri de dindir. O kadar ki benimsenen yeni bir din ile birlikte gündelik yaşam içerisindeki pek çok alışlageldik durum ya da eylem değişikliğe uğrayabilir, yerini başka öğelere bırakabilir ya da bütünüyle yok olabilir. Örneğin Çinliler dünyaya savaşçı olarak gelen Türk kavimlerini Buda rahipleri ile kandırarak barışçı hâle getirmişlerdir (Kaplan, 2004, s. 31). Dini hükümler çerçevesinde, sosyal, ekonomik, beşeri ilişkiler başta olmak üzere yaşamın her alanı benimsenen dinin süzgecinden geçerek din ile uyumlu hâle gelir. Eliot bu durumla ilgili olarak Hristiyanlığı ve Avrupa toplumlarını örnek verir ve Hristiyanlık yok olursa kültürlerinin de tamamen yok olacağı iddiasında bulunur:

"Hristiyan geleneğini dinimizden başka pek çok şeye borçluyuz. Onun içinde sanatlarımızın gelişmesini takip edebiliriz; batı dünyasını şekillendiren Roma Hukuku kavramını ona borçluyuz; özel ve sosyal ahlak kavramlarımızı onun içinde buluruz. Yunan ve Roma edebiyatlarında ve yine onun içinde hepimizin paylaştığı edebiyat standartları yaşar. Batı dünyası bu gelenekte birleşir. Hristiyanlıkta ve eski Yunan, Roma ve İsrail medeniyetlerinde bugüne gelene kadar geçirdiğimiz safhaları buluruz" (1987, s. 136).

Şunu da belirtmek gerekir ki aynı dine mensup olan her toplumun kültürlerinin aynı olması gibi bir durum da söz konusu değildir. Pek çok aydının, antropoloğun kültürle ilgili tanımlarında vurguladıkları kültürün manevi kısmı başta olmak üzere yaşamı düzenleyici buyruklarıyla birlikte din, kültüre yön ve şekil verebilecek kudrete sahiptir ancak kültür o

kadar geniş bir kavramdır ki aynı dini benimseyen toplumların kültür yapılarının her alanda ortak bir paydada birleşmesi mümkün değildir. Örneğin Türk mimarisi ile Arap mimarisi benzer motifler ve özellikler göstermektedir ancak bu durum her iki kültürün mimari özelliklerinin bire bir aynı olduğu anlamına gelmemektedir. “Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder” (Turhan, 1987, s. 48). “Millet dediğimiz topluluklar, atalarından devraldıkları millî kültür verasetine eklenen biyolojik kalıtlar sayesinde ayrı kişilikler kazanmaktadırlar. Yüzyıllardan beri yan yana yaşamakta olan sınır komşusu milletleri bile birbirinden ayıran başlıca faktör de bu “kişilik” farklılığıdır. O hâlde, kültür ve medeniyet konusunda soydan gelen ‘millî seciye’ye de kuvvetli bir tesir payı tanınması icap etmektedir” (Kafesoğlu, 1997, s. 27).

3.2.1. Kültürün İşlevleri:

Kültürün yapılan tanımlarından hareketle onun eğitim ile alakalı işlevlerine değinmek, araştırmanın kavramsal boyutunun somutlaşmasına katkı sağlayacaktır. Çelikten (2006), kültürün eğitim sistemimizde yer alan bazı metaforlarından bahsederek kültürün eğitim ortamındaki işlevlerini şu şekilde açıklar:

Değişim Düzenleyicisi: Kültür örgütte meydana gelen değişimi kontrol altına almak, örgüt üyelerine aktarmak ve bir kontrol mekanizması işlevi görmekle görevlidir. Nitekim, Wilkins ve Quchi kültürü ‘paylaşılan sosyal bilgi’ olarak tanımlarlar ve ‘örgüt üyelerini bilgilendirmek, onlara yön vermek ve duygularını disipline etmek’ için kontrol mekanizması olarak görürler. Kültür, genel bir paradigma olup topluma uyum amacını belirlemek için bireylere yardımcı olan en önemli faktördür.

Pusulula: Örgütsel kültürün özü olarak gördüğü paylaşılan değerler sisteminin yön gösterme kabiliyetine dikkat çekerek, bireylerin sahip olduğu değerlerin kişilerin niyetleri ve hareketlerine rehber gibi hizmet ettiğini vurgular. Benzer şekilde, örgütsel değer sistemleri; örgütsel hedefler, politikalar ve stratejiler için rehberlik eder. Eğer değerler uygun hedef ve stratejileri desteklerse, kültür önemli bir kıymettir. Tam tersine, yanlış değerler kültürü büyük bir sorumluluk haline getirir. “Yanlış” değerler bu yüzden kusurlu bir pusulaya benzer, yanlış yön gösterirler ve sonuç olarak insanlar gitmek istedikleri yere gidemezler. Böylece doğru değerler iyi fonksiyon gösteren aygıtlarla ve yanlış değerler kusurlu olanlarla ilişkilendirilmiştir.

Sosyal Yapışkan: Kültür için kullanılan metaforlardan belki de en fazla ortak görüş kültürün bir sosyal yapışkan olduğudur. Bu görüşte kültür üyeleri parçalanmadan, fikir ayrılığından, gerginlikten ve diğer sıkıntılardan sakınmalarına katkıda bulunur ve örgütsel yaşam fikir birliğiyle (consensus), ahenkle, karakterize edilmiş gibi görünür. Burada ileri sürülen düşünce örgütlerin informal, bürokrasi dışı, paylaşılan değerler, inançlar, anlayışlar ve normlar

tarafından entegre hale getirilmesi ve kontrol edilmesidir. Örgütleri karakterize eden görüş birliği, uyum, topluluk bilinci ve buna benzer unsurları hayatta tutan kültür, bu şekilde; parçalanma, aykırılık, gerginlik ve bu yollu diğer olumsuz hallerin önlenmesine de katkıda bulunmaktadır.

Kutsal İnek: Kutsal inek kavramıyla anlatılmak istenilen kültür metaforu, başkalarının inançlarının, tutum ve davranışlarının küçümsenmemesi gerektiğidir. İçselleştirme süreci boyunca inançların mantıklı bir şekilde kabul edilmesi değerlerle duygusal olarak birleşmeye yol açar, bu da karşılıklı olarak kutsallaşır.

Yönetici-Kontrollü Törenler: Kültür, örgütsel amaçlara ulaşmak için yöneticiler tarafından yönetilen ve yönlendirilen örgütsel törenler olarak da görülebilir ve böylece törenler açıkça kültürel değişimi kolaylaştırmak için kullanılabilir. Başka bir deyişle yöneticiler aslında kültürü etkili bir şekilde kullanmak için törenleri kültürel değişim için yaratıcı ve etkili bir şekilde kullanabilirler.

Kültürün en önemli işlevlerinden biri olarak toplumsal bütünlüğü sağlayan araçların başında gelmesini saymak gerekir. Yukarıda “sosyal yapışkan” metaforu olarak değinilen bu işlevi açıklamak maksadıyla Kabaklı (1971, s. 18) bir örnekten yararlanır: Tarih sahnesi içerisinde başka kültür, din ve törelerin istilasına ile yok olarak silinmiş milletlerin, kaybedilmiş vatanların çokluğuna dikkat çekip bunlara örnek olarak Asûriler, Firikyalılar, Normanlar, Hunlar, Urartular, Berberiler, Hititler gibi uygarlıkların doğal afetler ya da düşman istilasına ile değil, başka kültürlerin eziciliği altında kalarak yok olma sürecine girdiklerini ifade ederken Yunan, İran ve Mısır kavimlerinin ise millî kültürlerine bağlı kaldıkları için yaşadıkları pek çok tehlikeye rağmen var olmayı sürdürebilmelerini de karşıt örnek olarak sunar. Kaplan (2004, s. 34) da bu konuda benzer düşüncelere sahiptir. Kültürün milletler için ne denli hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulamak için o da tarihten örnekler vermeyi uygun bulmuştur. Bulgarların IX. yüzyıldan önce Türk olduklarını fakat bu asırdan sonra Sılav ve Hristiyan kültürü tesiri altında kalarak millî şahsiyetlerini kaybettiklerini, Çin’de büyük bir devlet kuran Tabgaçların budizmi kabul ettikten sonra yok olduklarına dikkat çeker. Kaplan’a göre her milletin devlet kurabilme kudreti yoktur. Çingenelerin tarih boyunca hiçbir zaman devleti olmamıştır. Yahudiler ise ABD ve Avrupa desteğiyle sadece bir devlet kurabilmişlerdir. İnsan yığınlarını “millet” haline getiren amilin “kültür” olduğunu, buna bağlı olarak da her milletin devlet kurabilmeye muktedir olamadığı tespitini yaparken aynı zamanda da geçmişte büyük devletler ve medeniyetler kurmalarına rağmen toplumların kültürlerini muhafaza edememeleri hâlinde yok olabilecekleri uyarısında bulunur (2004, s. 24). Kabaklı (1971, s. 18) da aynı hususa dikkat çekerek başka kültür, din ve törelerin istilasına ile yok olarak silinmiş milletlerin kaybedilmiş vatanların çokluğuna Asûrileri, Firikyalıları, Normanları, Hunları, Urartuları, Berberileri, Hititleri örnek verir. Bunlar; zelzele ile, düşman gücüyle veya sömüren emperyalizmle değil, başka kültürlerin eziciliği altına girerek eriyip

tükenmiş uygarlıklardır. O halde kültür aktarımı hususu bir milletin daimiliği için çok önemlidir. Kültürün her alanda asırlık süreçlerin sonunda meydana getirdiği birikimin nesillere aktararak yaşatılması, tercihe bağlı bir durumdan öte zorunluluktur.

Murdock ise kültürün niteliklerini maddeler halinde sıralamıştır:

- Kültür öğrenilir.
- Kültür tarihidir ve süreklidir.
- Kültür toplumsaldır.
- Kültür ideal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir.
- Kültür, ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır.
- Kültür değişir.
- Kültür bütünleştiricidir.
- Kültür bir soyutlamadır (Aktaran Güvenç, 1984, s.113).

Ergin (2002, s. 34-39) de kültürün niteliklerine kültürün mahiyeti ve vasıfları başlığı altında değinir:

- Kültür millîdir: Kültür bir milleti millet yapan, millet adını verdiğimiz insan cemiyetini kuran bir varlıktır.
- Kültür orijinaldir: Kültür, cemiyetin kendi tabiatına, kendi yaratılışına bağlıdır. Temelinde millî benlik, millî kabiliyet, millî istikamet ve tarz, millî hususiyet yatar. Bu nedenle de taklit hiçbir yaratma ifade etmez ve cemiyete veya kültüre bir şey kazandırmaz.
- Kültür tabii ve canlı bir varlıktır: Kültür cemiyetin tabiatından doğar, tabii bir şekilde yaşar ve gelişir. Fertlerin gelişigüzel, keyfi müdahalelerine elverişli değildir.
- Kültür devamlı ve tarihidir: Kültür bugünün veya bıçakla kesilen bir anın eseri değildir. Tarihi seyri vardır ve kesinti kabul etmez.
- Kültür cemiyetin müşterek malıdır: Kültür, fertlerin veya zümrelerin hususî malları gibi muamele göremez. Kültür müşterek vatandır.
- Kültür şumullü ve sâridir: Bütün millî cemiyet yapısına ve fertlere müessir (etkili) olur.
- Kültürün özü değiştirilemez: Kültür toptan terk edilip yerine başka bir kültür konulamaz.
- Kültür unsurları arasında (büyüklük küçüklük, önemlilik önemsizlik, kuvvetlilik zayıflık, asıl olmak tâli olmak bakımından) derece farkları mevcuttur: Kültürel değişimler bilhassa tâli unsurların şekle ait olanlarında görülür.
- Kültür değişimleri iki türlüdür: Serbest kültür değişimleri kültürlerin birbirleriyle temaslarının neticesinde ortaya çıkar. Zamanla, kendiliğinden ve sarsıntısız gerçekleşir. Mecburi kültür değişimlerinde ise zorlama, zaman sıkışıklığı ve sunilik vardır.
- Kültür bir cemiyetin hayat tezahürleri olarak tabii yaşama ihtiyaçlarından doğmuş, onlara çare bulma tarzları ortaya çıkmıştır. Bunların maddi olanlarına maddi kültür unsurları, manevî olanlarına ise manevî kültür unsurları denir. Kültür değişimleri maddi unsurlarda daha çok görülür ve daha kolay olur.
- Kültür umumiyetle bir yaratma, doğuş ve başlangıç safhasında kalmaz.
- Kültür ahenkli bir bütündür. Dil, örf ve adetler, dünya görüşü, din, sanat, tarih, millî şuur asıl unsurlardır. Bunlar olmadan bir millet olmaz. Aynı zamanda bu unsurlar arasındaki denge ve ahenk de millet hayatı için çok mühimdir.
- Yeryüzünde ne kadar millet varsa o kadar da kültür vardır.
- Kültür ile medeniyet arasında fark vardır.
- Kültür varlığını nesilden nesile intikale borçludur. Kültürün devamı ve yaşaması nesilden nesile geçmesine bağlıdır. Bu geçiş süreci ise kültür taşıyıcı eserler, terbiye ve öğretim yoluyla olur.

- Kültür fertlere ve cemiyete hizmet eder.

Tezcan (1996, s. 81), kültürün işlevlerini şöyle belirtir:

- Kültür, bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan bir işaret gibidir.
- Kültür, bir topluma özgü olan değerleri içerir ve onlan yorumlar.
- Kültür, toplumsal dayanışmanın temellerinden birini oluşturur.
- Kültür, bir toplumsal yapının hem kalıbını, hem de içeriğini dolduracak, biçimlendirecek malzemeyi sa lar.
- Kültür, toplumsal ki ili in do u  ve gelişiminde egemen bir etmendir.

3.2.2. Dil- Kültür İlişkisi:

G     (1993, s. 4); ana dil   retimi, eğitim ve kültür arasındaki ilişkiyi    şekilde açıklar:

“Eğitimle kültürün ilişkisi, üzerinde durulmayacak kadar a ik r. Herkes bunu kabul etmektedir. Eğitimle kültürü kazanıyoruz, kültürü eğitim süreciyle kazanıyoruz. Fakat bu ilişkide bize yardımcı olan dildir. Konuşma dilimizdir, yazı dilimizdir. Dil olmasa, ne eğitim alabiliriz ne kültür kazanabiliriz ne de kültürümüzü yenileyebiliriz.   yleyse eğitim ve kültür hayatımızdaki verimimiz ve ba arımız dilimize gösterdiğimiz  zen, oradaki yetene imizle orantılıdır.”

Herder’e göre ise dilin bütün kültür alanlarıyla bağlantısı ve onlar üzerinde bir etkisi vardır. Dil, yaşamın bütün alanlarında, günlük yaşamın en yalın olaylarında, bilimin ana formlarında, görenekler ve törelerde, inançlarda ortaya çıkar; dil her türlü maddesel yaşamın, tekniğin, ekonominin de koşuludur; dinde, hukukta, felsefe ve sanatta yeri vardır (Aktaran Akarsu, 1998, s. 78-79). Bir bakıma dil ile kültür hayatın her alanını kapsamak bakımından ortaklık gösterirler. Kültür de insanın maddi ve manevi her gereksinimini gidermek amacıyla gerçekleştirdiği üretimlerin bütünüdür ve insanın hayatının başlangıcından bitimine kadarki sürecin her alanında kültürün asırlar boyunca oluşturduğu bir birikimi ya da söyleyecek bir sözü vardır. Doğan ya da ölen bir birey karşısında da sosyal, dinî, duygusal ve buna benzer pek çok sebebe bağlı olarak birtakım gelenekler oluşturarak hislerinin tetiklediği ihtiyaçları gidermeye çalışmıştır. Beslenme ihtiyacıyla bir sorun olarak kar ıla an insan, avcılı a yönelerek hem beslenme alışkanlıklarına hem de avlanma tekniklerine dair birtakım kültürel birikimler elde eder. Barınma ihtiyacı için ya ad ı çevredeki materyallerden ve iklimsel şartlardan hareketle kendisine barınak inşa etmeye çalışır. Böylelikle ihtiyacı gidermenin yanı sıra mimariye yönelik de kendine has kültürel birikimler sağlamış olur. Bu durum bir yandan da insanın oluşturduğu kültürün ya ad ı çevreden etkilenmesi anlamına gelmektedir. Kutuplarda yaşayan insanların oluşturdukları kültürel özelliklerin çevrenin onlara sunduğu şartlardan soyutlanması hâliyle mümkün olmayacaktır. Dilin kültürle olan ilişkisi de benzer şekildedir. İnsan söz konusu her ihtiyacına karşılık öncelikle zihninde tasarlayarak çözüm geliştirebilir. Dil insanın

düşünme eyleminin temelinde yer alan kendine has kuralları ve kavramları olan bir sistemdir. Varlıkların ve eylemlerin karşılıkları zihinde kavramlarla oluşturulur. Bu kavramlar yaşantılar yoluyla zenginleşir. “K. Vossler, dili ‘kültürün aynası’ olarak nitelemektedir. Wilhelm Humbolt ise, bir ulusun dilinin incelenmesiyle onun kültürünün ve dünya görüşünün aydınlatılabileceğini öne sürmektedir.” (Turan, 2014, s. 57). Örneğin Arabistan’da develerin rengine dair yetmiş civarında kavram oluşmuştur (Kaplan, 2014). “Eskimolar her biri “kar”ın özel bir biçimiyle, rengiyle ilgili 18 sözcük kullanırken dilimizde sadece kar ve buz kavramlarına rastlarız. Eskimoların yılın büyük bir kısmında karla ve buzlarla kaplı bir çevrede balıkçılıkla sürdürdükleri yaşam biçiminde kullandıkları sözcük dağarcığı ile çöl insanının gereksinim duyduğu sözcükler, birbirinden tümüyle değişiktir” (Zıllıoğlu, 2014, 116-117). Dolayısıyla dil, yaşam içindeki her detayı kavramlandırırken bir yandan da kültürün temelini oluşturmaktadır. Yaşanılan hayatta bir kültürün içerisini ve niteliklerini kavrayabilmek için, onun dil yönünden dayandığı anlamlar sistemini bilmek gerekir. “Bu nedenle dil, kültürü oluşturan bir öge olmanın yanı sıra, onu elde etmek için kullanılan bir araç niteliği de taşımaktadır” (Turan, 2014, s. 57).

Duman (2014, s. 73-75) da dil ile kültür ilişkisine değinirken Divanü Lügai’t Türk’ün dil öğretiminde benimsediği ilkeler arasında dil- kültür ilişkisini sayar. Divanü Lügai’t Türk’ün benimsediği temel ilkeleri dil öğretilirken kültürün de aktarılması, dil öğretiminin metinlere dayanması ve dil öğretiminde hedef kitlenin söz konusu dili öğrenmeye ihtiyaç duyması şeklinde açıklar.

Turan (2014, s. 57) da dilin, bilimsel, dinsel ya da felsefeye ilişkin her türlü düşüncenin taşıyıcısı olmasına dikkat çeker. Kültürün yeniden öğrenilip aktarılması gereken tarihsel ve toplumsal bir kalıt olması nedeniyle onu oluşturan öğelerin öğrenilmesinde ve yeni kuşaklara aktarılmasında dile büyük gereksinim olduğuna vurgu yaparak dil ile kültür arasındaki münasebeti açıklar.

Tezcan (1996, s. 66), dil- kültür ilişkisine eğitim kavramı çerçevesinde yaklaşır ve kültür aktarımını eğitimin açık işlevleri arasında sayar. Bu aktarım ise toplumun değerlerinin ve toplumsal normlarının (Yapılması istenen ve istenmeyen) öğretilmesi yoluyla gerçekleşir. Söz konusu bu görev, bir yandan doğru alışkanlık ve tutumların geliştirilmesini, diğer yandan zararlı olabilecek antisosyal etkenlere karşı koymayı içine almaktadır. Bir önceki kuşaktan bir sonraki kuşağa aktarım ise dil, deneyim ve bilgi ile gerçekleşmektedir. Bu

araçlarla birikimden daha kısa bir zamanda aktarma yapılır. Birey, örgün ya da örgün olmayan eğitimle bilgi alım işini dil yoluyla öğrenir. “Bir milletin tarihten başlayarak bugüne kadar gelen yaşam biçimlerinin damıtılmış özü olan kültür, sözlü ve yazılı dil ile bugünlere ulaşmış; yine dil aracılığı ile gelecek nesillere ulaşacaktır. Kültür bir milletin geleneklerinin, yaşam durumlarının kısaca tarihinin dil mektubu ile günümüze kadar gelmiş belgesidir” (Göçer, 2012, s. 51).

3.2.3. Kültüre Dair Bazı Kavramlar:

Kültür Emperyalizmi: “Gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere kendi kültürlerini kabul ettirmeleri olayına kültür emperyalizmi denir. Bu konuda en etkin araç, kitle iletişim araçlarıdır. Çağımızda bu araçların önemini yadsıyamayız. İşte ‘Medya’ dediğimiz bu araçlar, kültür emperyalizmini yayan en etkin araçlar olmuşlardır” (Tezcan, 1997, s. 11).

Kültür, geçmişle gelecek arasında bir köprü kurarak ulusların varlıklarını sürdürmelerinde ve kuşaklar arası iletişim kurmalarında önemli bir görevi üstlenir. Kendi kültürünü koruyup geliştiren ve farklı kültürlerle karşılaştırabilen bireylerin yetişmesi günümüzde giderek önem taşımaktadır (MEB, 2009, s. 2). Bu önem ise doğrudan kültür emperyalizmi ile ilgilidir. Kabaklı (1971, s. 7), bu kavramı “manevi sömürgecilik” olarak nitelendirir ve bilinen maddi istilaların tamamından daha tehlikeli ve olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir durum olduğunu ifade ederken manevi emperyalizmin maddi emperyalizme göre çok daha tahrip edici özelliklerinin olduğunu vurgular. Kültür emperyalizminin tanımını ise “Asırlar içinde, uzun bir tarih zarfında geliştirilen ‘millî şahsiyeti’ meydana getiren manevi ve mukaddes unsurların birer birer harcanıp tüketilerek başka kültür şahsiyetlerinin işgal ve istilasına terk edilmesi” şeklinde dile getirir (1971, s. 17-18).

Popüler Kültür: Kitle iletişim araçlarının ürettiği ve geniş halk kitlelerinin kültürü olarak ortaya çıkan, binlerce ya da milyonlarca insanın izlediği, okuduğu ya da katıldığı eğlencelere göndermede bulunan bir kavramdır. Popüler kültür, kitle iletişim araçları sayesinde en kolay ulaşılan ve tüketilen, değişik toplum kesimlerini birleştiren kültürel bir dünyayı ifade eder (SETAV, 2011). “Günümüzdeki biçimiyle, popüler kültür kavramı ‘nüfusun büyük çoğunluğunun kültürü,’ ‘çoğunluk için olan kültür,’ veya ‘çoğunluk tarafından izlenen, tutulan, tercih edilen kültür’ anlamında kullanılır’ (Erdoğan, 2001, s. 75). Türkdogan da (2007, s. 296) kitle kültürü olarak tanımladığı popüler kültürün

zeminini gelişen iletişim imkânlarına bağlar ve kitle kültürünün sanat, estetik, din, felsefe, sosyoloji alanlarında daha önceki çağların düşünce sistemlerini geri plana iterek büyük çapta ideolojilere, sosyal hareketlere ve materyalist öğretilere açık yönelim biçimlerini ortaya koyduğuna dikkat çeker.

Kültürleme: Sosyolojide “ ‘Toplumsallaşma’ anlamında kullanılan (Geniş anlamıyla eğitim) antropolojik bir deyimdir” (Tezcan, 1997, s. 10). Kültürleme, toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir. “Kültürleme süreci bireye hayatı boyunca kolay kolay değiştiremeyeceği bir kişilik yapısı (şahsiyet) kazandırır” (Güvenç, 1997, s. 51). Demirel (2005, s. 8), kültürlemeyi işlevleri bakımından üçe ayırır:

“Zoraki Kültürleme: Kültürel değerlerin bireylere zorla kabul ettirilmesi sürecidir. Tek yönlü bir kültürleme söz konusudur. Tek yönlü bir beyin yıkama, propaganda, zorla isim ya da din değiştirme, bir toplumun diğer topluma baskı yapması bu tür kültürlemeye bir örnektir.

Gelişigüzel Kültürleme: Kültürel değerlerin bireylere gelişigüzel yollarla kabul ettirilmesi sürecidir. Dini bilgiler ile seks konularının gençlere gelişigüzel yollarla öğretilmesi bu kültürlemeye örnek olabilir.

Kasıtlı Kültürleme: Kültürel değerlerin plânlı ve maksatlı bir şekilde bireylere aktarılması sürecidir. Okullarda yapılan her türlü eğitim kasıtlı kültürleme için birer örnektir.”

Kültürlenme: “Kültürleme okul öncesinde, ailede başlayıp okul dönemi sonunda hızını alırken, kültürlenme, değişik aile, eğitim, okul, meslek, bölge (alt kültür) çevrelerinden kalkıp belli yer ve zamanlarda bir araya gelen, birbirini etkileyen akran grupları arasındaki kültür etkileşimidir” (Güvenç, 1997, s. 51).

Kültürel Kimlik: “Bir topluluğun diğer milletlerden ayırt edilmesini sağlayan, topluluğun nesillerini de birbirlerine bağlayan temel mit, sembol, hafıza ve değer kalıplarının bütünüdür” (Smith, 1994). “Kişisel kimliklerini oluştururken çoğu birey din, ırk, sınıf, etnik köken, cinsiyet ve milliyet gibi belirli grup bağlarını ve özelliklerini paylaşırlar” (Larrain, 1994, s. 212). “Kültürel kimlikler geçmişe ait olduğu kadar geleceğe de aittir. O zaten varolan, yer, zaman, tarih ve kültür değiştiren bir şeydir. Kültürel kimlikler bir yerlerden gelirler, tarihleri vardır” (Hall’dan aktaran Larrain, 1994, s. 222).

Kültür Değişimi:

Malinowski’nin (Aktaran Turhan, 1987, s. 49) tanımına göre kültür değişmesi, bir cemiyetin mevcut nizamını, yani ictimai, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe kalbeden bir prosestir. Bu değişim bir cemiyetin siyasi yapısında, idari

müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskan tarzında, iman ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlannda, maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, içtimai iktisadının dayandığı istihlak maddelerinin sarfında az çok husule gelen dönüşümleri içerir.

“Değişen şartlar karşısında umumi çareler bulma ve onlara intibak etme hususunda her kültür aynı derecede mücehhez olmadığı gibi eşit bir kapasiteye de sahip değildir. Bir cemiyetin muhitinde değişiklikler olduğu zaman bazı fertlerin veya grupların arzu ve ihtiyaçları kendi kültürleri tarafından ancak bir dereceye kadar tatmin olunabilmektedir. Arzuların yerine getirilemediği, ihtiyaçların iyi tatmin olunamadığı böyle zamanlarda ve bilhassa daha iyi mücehhez gibi görünen yabancı bir kültürle temasa gelindiği vakit cemiyette memnuniyetsizlik, huzursuzluk doğabilir. İşte bu nevi hoşnutsuzluk zamanlarında eğer cemiyet mensupları kendi kültürlerinin zaafını hissetmeye başlar veya temasa gelinen medeniyet veya kültürün doğrudan doğruya veya vasıtalı bir şekilde tazyikine maruz kalırlarsa kültürlerinde esaslı değişimler vukua gelir” (Turhan, 1987, s. 48).

Kültürlerarası Alışveriş: Toplumların kültür sahalarında maddi ya da manevi çeşitli unsurların alışverişini gerçekleştirmesi tabii bir olaydır. Bu alışveriş, insanlık kavimlere ayrıldığından beri sürmektedir. Toplumlar arasında gerçekleşen başta siyasi, ekonomik, askeri, dini, sosyal hususlar ya da daha kısa bir söylemle yaşama dair her alanda iletişime bağlı olarak alışverişler gerçekleşmiş bunun sonucunda da kültürler birbirlerini etkilemiştir. Günümüzdeki koşullara göz atıldığında ise dünya genelinde teknoloji gelişimine bağlı olarak kültürler arasındaki alışverişin hızlanması İngiltere, Amerika gibi kültürleri baskın durumdaki ülkelerin kültür ihracında daha nüfuzlu hâle gelmesini sağlarken aynı durum ulusal kültürlerin millî dokusu için ise bir tehdit hâline dönüşmüştür.

Kültürlerin saflıklarını korumaları ve diğer kültürlerle hiçbir alışverişe girmemeleri doğal bir durum olmamakla birlikte sadece diğer toplumlarla iletişimi olmayan, soyutlanmış, ilkel kabilelere özgü bir durumdur. Sağlıklı olan ise kültürün başka kültürlerden unsurlar alması ve onlara da kendi unsurlarından verebilmesidir. Kaplan (2004) bu durumu Paul Valery’nin bir benzetmesine atıfta bulunarak somutlaştırır: “Aslanın vücudu yediği hayvanlardan oluşur ancak mesele kendi vücuduna uygun olanları seçmektedir.” Benzetmenin devamından hareketle de kültür alışverişinin hassasiyetlerine değinen Kaplan, bünyelere uygun olmayan gıdaların hastalığa, hatta ölüme yol açacağını; bu durumun kültürler için de geçerli olduğuna dikkat çeker. Dünya ve Türk tarihinde yabancı kültürleri benimsemek yüzünden yok olan devletler olduğuna değinen Kaplan, bu alışverişin birtakım esaslara göre yapılmaması hâlinde yol açacağı sonuçların boyutunu

yok oluşa kadar dayandırır. Bu bakımdan “Başka bir kültürün unsurunun alınmasına niçin gerek duyulur?” sorusuna yanıt aramak, bu konudaki seiciliğın ana hatlarını ortaya çıkarmayı kolaylaştıracak bir soru olacaktır. Alınan unsurun temelinde yatan sebeplerden biri ihtiyaçtır. Yeni bir kültür unsurunun alınmasında olduğu gibi toplum içinde yayılmasında da tesiri olan en mühim faktörler şunlardır: Fayda temini, itibar kazanma, yenilik arzusu veya temayülü, ve bir de yeni unsurun mevcut kültür şekillerine, sistemine uymasídır (Turhan, 1987, s. 59). Fayda temini alınan unsurun işleviyle ilişkili bir durumdur. Söz konusu unsurun işlevini yerine getirecek bir unsur kültürde yoksa bu ihtiyaı gidermek için başka kültürlere başvurulabilir. Bununla beraber o unsurun kültürde olmasına karşın daha modern ya da işlevsel olanı ile karşılaşılması hâlinde tercih edilebilir (Turhan, 1987, s. 62). İtibar temini ile ilgili olarak Turhan, nesneler üzerinden örnekler vermiştir ancak bu duruma güncel bir örnek sunmak, sosyolojik bir meseleye değinmeye de imkân sağlayacaktır. Teknolojinin kültürler arasındaki alışverişi hızlandıracak pek çok kanalı ortaya çıkarması ile birlikte kültürün en önemli unsuru olan dillerin arasındaki alışverişin de baş döndürücü hızlara eriştiği malum bir durumdur. Buna bağlı olarak da Türk toplumunun münevver olarak nitelendirilen kesimi başta olmak üzere toplumun her kesimindeki insanların Türkçe karşılıkları olmasına rağmen özellikle yabancı sözcükleri tercih etmeleri, iletişim kurdukları birey ya da kitlelerde “söz konusu konuya “vkıf” algısı yaratma ve itibar elde çabasından ileri gelmektedir. Sinanoğlu toplumumuzdaki bu yanlış algıyı Türkçe konuşurken yarı İngilizce laflar sokuşturmanın bir marifet değil, aksine kimliksizlik, haysiyetsizlik alameti olduğunu söylerek eleştirir (Sinanoğlu, 2002). Kessler (1972, s. 14-15) de dilin bilinçli kullanılmamasına ve yabancı sözcüklere meyledilmesini şu sözlerle eleştirir: “Lisanı lüzumsuz yabancı kelimelerden uzaklaştırıp temiz tutmak tıpkı vücudunu, vicdanını, evini, köyünü ve şehrini temiz tutmak gibi ahlaki bir vazifedir.” Kessler, dili lüzumsuz yabancı kelimelerden arındırmanın gereği olarak ise dilin birleştirici rolüne atıf yapar: “Her halk aynı dili konuşan erkek, kadın ve çocuklardan terekküp eden bir cemaattir; en yüksek bağ olarak devlet ortadan kaybolduğu zamanlarda bile lisan halkı bir arada tutar ve onlara yeni ve daha kuvvetli bir istikbal temin eder.”

Kültürün birtakım unsurlarından herhangi bir nedenle vazgeçip “yenilik” arzusuyla başka kültürlerden muadil bir unsuru ithal etmek de kültür alışverişinin bir başka sebebidir. Kaplan (2004), söz konusu yenilik arzusunun hissedilmesini tabii bir durum olarak değerlendirir ve kültürümüzün bize sıradan gelebileceğini ifade eder. Bu hisse kapılmanın

sebebini de kültürün mensuplarının yarattıkları eserlerle sürekli iç içe olmalarıyla açıklar. Bir Türk için halıdan, kilimden, yoğurttan, şiş kebaptan, Süleymaniye Camisi'nden, Yunus'tan, mevlevi ayininden, Erzurum barlarından, Köroğlu'ndan, Kerem ile Aslı'dan, misafirperverlikten, iyilikten daha tabii bir unsur olamayacağına dikkat çeker. O hâlde yenilik duygusuna bağlı olarak düşünülen kültürel unsur ithalinin sağlıklı bir kararla gerçekleşebilmesi için öncelikle öz kültürdeki mevcut unsur hakkında gerekli bilgi donanımına sahip olmak, onun özelliklerini ve kültürümüz açısından önemini doğru tespit edebilmek gereklidir. Sahip oldukları işlevlere bakılmaksızın mevcut kültürel unsurdan vazgeçmek, birtakım riskleri de beraberinde getirebilir. Çünkü tercih edilen ithal unsura hayati bir ihtiyacın duyulmamasının yanı sıra mevcut olanın unutulması ve buna bağlı olarak yok olması durumu da ortaya çıkabilir. Özellikle kapitalizmin ekonomik arzularını gerçekleştirmek arzusuyla oluşturulan popüler kültür, kültürlerin her sahasındaki öğelerine alternatifler sunarken “yeni, eski, moda” gibi kavramlardan sıklıkla yararlanmakta ve kitleler üzerinde kültürlerin zenginliklerine karşı olumsuz algı oluşturmaktadır. O hâlde her birey, kültürünün her alanına dair gerekli tanıtım ve bilinçlendirme süreçlerinden geçmelidir.

“Bir kültürden öbürüne en kolay ve kısa zamanda intikal eden unsurlar iletişimi (communication) en kolay olanlardır. En kolay iletilenler ise doğrudan doğruya idrak edilen nesneler, yani maddi unsurlar ve davranışlardır” (Güngör, 1986, s. 9). Latouche (1993, s. 34), kültürel hamlelerin (görüntüler, sözcükler, ahlaki değerler, tüzel biçimler, siyasal yasalar, yeterlilik ölçütleri kitle iletişim araçlarıyla tek yönlü olarak bir ihracının söz konusu olduğuna ve dünya haber pazarının hemen hemen dört ajansın -Associated Press ve United Press (ABD), Reuter (İngiltere), France-Presse- tekeline olduğuna dikkat çeker. Dünyanın bütün radyoları, bütün televizyon kanalları, bütün gazeteleri bu ajanslara abonedir. Latouche, gelişmiş olan bu ülkelerden üçüncü dünya ülkelerine doğru meydana gelen bu akışı “kültürel istila” olarak tanımlar. Bu görüşler, bilhassa iletişimdeki hızın ve imkânların ulaştığı nokta bakımından bireylerin iletişim boyutunda bilinçlendirilmesinin zarureti ortaya koymaktadır.

Kültür Ögesi: “Belli bir kültür içinde bulunan, tanımlanabilen ve çözümlenebilen en küçük birimdir” (Örnek, 1971, s. 151). “Yani kültürün parçalarıdır. Herhangi bir kültür parçasının özelliği, o kültürü bir diğerinden ayırır. Somut ya da soyut olabilir” (Tezcan, 1997, s. 10).

3.2.4. Türk Kültürünün Kökenleri

Türklerin kültürel geçmişlerini ele almaya öncelikle kültürün en önemli unsurlarından olan dilleri ile elde edilen ilk bulgulara değinerek başlamak daha uygun olacaktır. “Türklerin siyasi olarak tarih sahnesine çıkmaları milattan önceki yüzyıllara Hiung-nu’lar dönemine kadar dayanmaktadır. Hunlar döneminde yazının kullanıldığına ilişkin bazı kayıtlar olsa da bu yazının niteliği hakkında açık bilgilere sahip olunamamıştır Bu yüzden Türklerin kullandıkları kesin olarak bilinen ilk alfabe Göktürkler döneminde yaygınlık kazanan Göktürk alfabesidir” (Turan, 2014, s. 88). “Köktürklerin Türk kültür tarihindeki en önemli yeri, Türkçenin bilinen en eski yazılı metinlerinin sahibi olmalarıdır. Orhun vadisinde bulunan bengü taşlar üzerindeki esrarlı yazının 25 Kasım 1893 tarihinde, Danimarkalı bilgin V. Thomsen’ce okunması üzerine, Köktürklerin Kürkçeyi yazı dili olarak kullandıkları anlaşıldı” (Ercilasun, 2004, s. 128). Uygurların yerleşik hayata geçişi Maniheizm ve Budizm gibi dinleri kabul etmeleriyle beraber başka kültürle olan etkileşim artış göstermiş, bu da yaşam tarzları ve kültürlerinde ciddi değişikliklere yol açmıştır.

“Türk kültürünün özünü bugün için bile Orta Asya’dan yaşayagelen değerler oluşturur. Türklerin dillerinden başka özellikle efsaneleri, töreleri ve adetleri Orta Asya kökenlidir. Halıcılık, kilimcilik, çinicilik ve minyatürcülük gibi her türlü halk sanatını Türkler Orta Asya’dan birlikte getirmişlerdir. Karagöz’ü de burada anmak gerekir. Çünkü gölge oyunu Orta Asya kökenlidir” (Akurgal, 1998, s. 9).

“Orhon, Altay ve Tanrı Dağları civarında Göktürklerle dair sürahi ve çömlek şeklinde gümüşten yapılmış maşrapa kalıntılarına ve heykellere rastlanmıştır. Katanda kurganındaki elbiselerde Çin ipeği ve Sasani motifleri tespit edilmiştir. Bu döneme ait heykeller dönemin giyim- kuşamına dair ipucu vermektedir” (Ögel, 2003). Esin (1978, s. 107-108), Milâdî VI.-VIII. yüzyıllara ait olan mezarlarda kalıntıları çıkan maddî kültür eserlerinin başlıca altınlı kemer ve sadak, toka, gümüş veya altından müzeyyen kemer süsü ve toka, altın veya gümüş, ayna, kıyafet, keçe, kumaş kalıntıları, zırh, kargı, ok, kılıç, kama, kadeh, “kaltük” (kemikten veya madenî, içmek için kullanılan boynuz), ibrik ve testiler olduğunu belirtir.

“Heykellerden hareketle o dönemde yaşayan Türklerin saç ve bıyık şekilleri, küpe gibi aksesuarlara dair nitelikler hakkında da bilgi edinilmektedir” (Ögel, 2003, s. 155-158).

“Türklerin bir hususiyeti de erkeklerin uzun saçlarıdır. Kök-Türk beylerinin saçları umumiyetle uzun ve serbest dalgalanırdı ve ancak matem sebebi ile kesilirdi” (Esin, 1978, s. 106). Aynı zamanda tespit edilen at gemleri, üzengileri, demirelleri, eyerleri, mızrakları gibi kalıntılardan hareketle de demircilik, ok ve yay kalıntıları ise ahşap hususunda Türklerin kültür ve uygarlıklarının örnekleridir. Flor’a (Aktaran Ercilasun, 2004, s. 40) göre Türklerin ataları tarafından at ehlileştirilerek insanlık hizmetine sokulmuştur ve atın binek hayvanı olarak kullanılması, dünya tarihinde, pek mühim ve tarıma bağlı hayvancılığın çok üstünde bir kültür merhalesidir. Türklerin mezarlarına heykel dikme âdeti, Orhun Abideleri’nin yanında Çin üslubu ile yapılmış bazı taş oymalara ve “sunak” yerlerine rastlanması, ipek kumaş ticareti gibi başlıca bulgular o dönemde Çinliler ile münasebetlerin ve kültürel alışverişin de bir göstergesidir (Ögel, 2003, s. 155-158). “Bunlara dönemlerinin birer büyük Türk buluşu olan yoğurt, pastırma, bulgur ve tarhana gibi “konserve” türündeki somut kültür ürünlerini de eklemek yerinde olur” (Akurgal, 1998, s. 9).

Orta Asya Türklerinin dini inanışlarıyla ilgili olarak ön plana çıkan hususların başında ise insanın vücuda getirdiği, yaptığı hiçbir eşyayı, kendilerine de hakim bir güç, yani ilah olarak kabul etmemiş olmalarıdır. Buna karşılık, kendilerinin kontrol edemedikleri büyük tabiat olaylarına saygılı olmuşlar, onlardan korkmuşlardır (Baykara, 2001, s. 192). Türklerin dini geleneklerinde Gök- Tanrı, Ata kültü, Gök Çıkrığı gibi kavramlar ön plâna çıkar. “Türkler Gök- Tanrı dinine inanırlardı. Burada göğün kendisi değil, göğün simgelediği kutsallık ön plândaydı. Hunlar’ın Kağanlar’ı ‘Tanrı’nın Oğulları’ olarak nitelendirilmekteydi” (Candan, 2008, s. 24). “Eski çağlarda başka hiçbir kavim ile iştiraki olmayan bu inanç sisteminde Tengri (Tanrı) en yüksek varlık olarak itikadın merkezinde yer almıştı. Yaratıcı, tam iktidar sahibi idi” (Kafesoğlu, 1997, s. 303). “Göklerde var olduğuna inanılan bu ‘Yüce güç’le ilgili tasavvurların ilk döneminde, bazı kimselerin o yüce güç ile temas kurabilecekleri de kabul edilmiştir, işte bu teması kurabilen insanların şaman, kam, bahşı adlandırılan kişiler olduğu kabul edilmiştir” (Baykara, 2001, s. 193). “Eski Türk din adamlarına “kam” denilmiştir. Kam (şaman), şamanistlerin inançlarına göre tanrılarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine malik olan ve tanrıların seçtiği kişidir” (İnan, 1976, s. 54-55). Kam’ın öğrenilerek edilmekten ziyade babadan oğula geçtiğini ifade eden Kalafat (2004, s. 50), kamların başlıca görevlerini ise “bir yıl içerisinde dirileceklerine inanılan ölülerin ruhlarını öteki dünyaya göndermek, her türlü ruhlarla

karşılaşıp onların kötülüklerini geri çevirmek, avcılıktaki şanssızlıkları gidermek, ailenin saadetini sağlamak için törenler düzenlemek, ağır hastaları iyileştirmek şeklinde sıralamıştır.

“Eski Türklerde ölüm hâlinde yas törenleri yapılır, kırlarda ise, ölünün bulunduğu çadırın etrafında sür’atli atlarla dolaşılır, saçlar kesilir, saç-baş dağıtılır, yüz, kulak bıçakla çizilerek kan akıtılır, ölenin atlan, kuyrukları kesilerek kurban edilir, ayrıca yemek verilirdi. Bu törenlere ‘yoğ’ deniyordu” (Kafesoğlu, 1997, s. 303).

Eski Türklerin dinî inançlarıyla ilgili bir başka özellik de atalar kültüdür. “Türkler, dünyada yaşarken ruhsal yönden kudretli kişilerin öldükten sonra da ailelerini ve toplumlarını korumaya devam edeceği inancına sahipti. Bu kültürel inançtan da anlaşılabilir gibi, Eski Türkler her insanın bir ruha sahip olduğuna inanmaktaydılar. Eski Türkler’e göre ruhsal kimlik ölümle yok olmuyor, varlığına ölümden sonra da devam ediyordu. Bu inanç “atalar kültü” olarak adlandırılmıştır” (Candan, 2008, s. 30-31).

Türklerin devlet ve teşkilat geleneğinde ise başta bulunan kişi “Hakan”dır. Hakan’ın sahip olduğu yetkilere karşılık Tanrı’ya karşı taşıdığı sorumluluklar vardır. Kağan, öncelikle halkın can ve mal, devletin de toprak güvenliğini sağlamak üzere sorumluluk taşımaktadır. Orhun Abideleri’nin Kül Tegin ve Bilge Kağan adına dikilen anıtlarda hükümdarların halkı doyurma, güvenliğini ve refahını sağlama gibi sorumluluklarından şu şekilde bahsedilmiştir:

“Hakan oturup yoksuz fakir milleti hep toplattım. Fakir kavmi zengin kıldım. Az kavmi çok kıldım” (Orkun, 1994, s. 27). “Altının (sarısını), gümüşün beyazını, ipeğin hâlisini (27), darının ekimli olanını (28) atın, aygırın, kara kakımların, gök sincapların (iyisini) Türklerime, kavmime kazandırdım. Tedarik ettim. (Kavmimi) kaygusuz kıldım” (Orkun, 1994, s. 58).

Türklerin hukuk yapısı içinde anayasa karşılığı olarak “töre” vardır. Göktürklerde sosyal düzen töreye bağlı kalınarak sağlanıyor ve herhangi bir bunalım yaşanmıyordu. Vatana ihanet, adam öldürmek, zina yapmak, hırsızlık gibi ağır suçların cezası idamdır (TKHV, 1997, s. 45). “Türkler arasında mülkiyetin yol açacağı adaletsizliği gidermek ve sosyal adaleti tesis etmek içinse birçok gelenek meydana gelmiştir. Türk kabilelerinde bilhassa Oğuz boylarında revaçta olan ve “yağmal-toy” âdeti bunlardan biri olarak misal gösterilebilir. Bu âdette gösteriş gayesinden çok servet birikimini önleme, sosyal düzeni koruma ve fakirleri doyurma mülâhazası ağır basıyordu” (Eröz, 1977, s. 29). Türk halkı arasında yardımlaşmanın bir diğer örneği Uygurlar dönemine ait vesikalardan tespit edilen

vakfiyelerdir. “Şarki Türkistan’daki kazılarda ele geçen Uygur vakfiyeleri, bu bölgeye İslâmiyetin girmediği bir zamana ait”tir (Binark,1969).

Kültür aktarımı, Türklerin yaşadıkları her tarih döneminde ihtiyaç duydukları niteliklere göre değişiklik gösterse de hep var olmuş ve önemini muhafaza etmeyi başarmıştır. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi İslâmiyet öncesindeki devletlerde Alp tipi bir insan modeli oluşturulması arzulanmıştır. Özellikle bu dönemlerde savaşın ve savaşa yönelik meziyetlerin hayatta kalmak, özgürlüğü muhafaza etmek başta olmak üzere lüzumu aşîkârdır. Çok eski çağlarda Asya bozkırlarında yaşayan Türkler, atı ehlileştirmişler, at sürüleri beslemişler ve dünyanın en büyük akıncıları olmuşlardır. Bu hayat şartları Türklerin akıncı ve avcı olmalarını gerektiriyordu. Eski Türk destanları savaşçı ve akıncıları över. Oğuz Kağan, Dede Korkut, Manas, Köroğlu ve daha birçok Türk destanında “Alp” tipi yüceltir. Çocuklar savaşçı ve avcı olarak yetiştirilir (Kaplan, 2004, s. 76). Bu nedenledir ki savaş eğitimi bu dönemde Türk kültüründe önemli bir yer tutmuştur. Ögel, hem gündelik hayatla ilgili hem de savaşla ilgili kuralların nesillere aktarımına ve bu aktarımın ne kadar eskiye dayandığına yönelik şu ifadelerle yer verir:

“Eli silah tutan ve düşmana karşı koyabilecek kimseler, nerede ve nasıl göreve başlayacaklarını çok önceden bilmeliydiler. Kadınları ve çocukları kimlerin, nasıl ve nerede koruyacakları kesin kaidelerle belirtilmiş olmalıydı. Bütün bunları topluma kim talim ettirir ve öğretir Hiç kimse! Yalnızca asırlardan beri devam eden ve olgunlaşan ‘töre’ ve toplumun köklü an’anesi, bu askerlik hazırlığını meydana getirir ve düzenlerdi. Bir oba, bir yerden göçüp başka bir yere konduğu zaman, çadırlar bir daire meydana getirecek bir şekilde kurulurlardı. Kuzeyde, güneyde ve diğer yönlerde kimlerin çadırlarının kurulacağı, törece belirtilmişti. Kabile reisinin çadırının sağında ve solunda kimlerinki bulunacaktı. Bütün bunların hepsi, eski Türk toplumlarınca çok iyi bilinen kaidelerdi” (2010, s. 273).

Ögel, savaş eğitimine yönelik olarak çocukların özellikle babaları tarafından atıcılık, binicilik başta olmak üzere çeşitli eğitimlere tâbi tutulduğuna değinir:

“Bu eğitim töre içinde gerçekleşiyordu. Bu töre gereğince, çocukların güçlü ve iyi bir asker olarak yetişmelerine çok önem verilirdi. Doğum, ad verme günleri törenlerle kutlanırdı. Çocuklar daha küçükken at niyetiyle koyunlara biner, kuş ve fareleri okla vurmaya çalışır, ava götürülürlerdi. Onların biraz büyüyünce ata binmeleri de yine törenlerle kutlanır, o gün çocuğa at teslim edilir, at yarışları yapılırdı. Erkek çocuğun yetişmesinde ve savaş sanatını öğrenmesinde babasının çok önemli öğretici ve eğitici görevi vardı.” (Ögel’den aktaran Akyüz, 1999, s. 4).

İslâmiyet öncesindeki Türklere ait en temel yazılı kaynak bilindiği üzere Orhun Kitabeleri’dir. Kitabe, kalıcı olması ve bu sayede kendilerinden sonra yüzyıllar boyunca gelecek olan kuşaklara önemli iletileri aktarabilmek için taşlara işlenmiştir. Türklerin en önemli ve en eski eserlerine göz atıldığında kültürün ziyadesiyle bu eserlere sindiğini söylenerek birçok örneğe yer verilebilir: Kaplan (2004, s. 34). VIII. yüzyılda Orta Asya’da

Orhun Nehri kıyılarında dikilen Göktürk Kitabeleri'nde Çin tesirinden büyük bir dehşet ve korku ile bahsedildiğini ve hayret verici bir uyanıklıkla Türklere kendi milli kültürlerine sıkı sıkıya sarılmaları vasiyet ettiğine dikkat çeker. Kitabe, araştırmaya konu olan kültürel unsurlar açısından ele alındığında anlatılan önemli olaylar arasında özellikle Türklerin ahlakî bazı erdemlerine atıf yapıldığı rahatlıkla görülebilir: “Orda kötü kişi böyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakına gidip, çok insan, öldün!” (Ergin, 2005, s. 5) Alıntılanan bu kısımda Çin'deki ticaret hayatındaki bir kurnazlığa örnek verilerek bunun Türk değer sistemine uymadığı eleştirilmiştir. Kitabenin pek çok yerinde tekrar edilen aç ve ölecek olanı besleyip diri, çıplak olanı elbiseli, fakir olanı zengin kılmak gibi kağanların sorumluluğundaki pek çok görevin yerine getirildiğine, halkın sorunlarına liderlerin kayıtsız kalmadığı vurgusu da Türk milletinin manevi kültür ve değerler sisteminde çok önemli yer tutan unsurlar arasında olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte büyüğe itaat, halkın hemfikir olarak benimsediği “töre”nin birinci plânda tutulması ve buna göre hareket edilmesi de kitabenin pek çok yerinde vurgulanarak önemine dikkat çekilen bir başka husustur: “Küçük kardeş, büyük kardeşini bilmezdi, oğlu babasını bilmezdi.” (...) “Beylik erkek evlâdın kul oldu, hanımlık kız evlâdın cariyeye oldu. Bilmediğin için, kötülüğün yüzünden amcam, kağan uçup gitti” (Ergin, 2005, s. 17) gibi bilgiler Türklerin kültüründe yer alan soyut kültüre yönelik önemli ipuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Kitabede ağıt, yaşnâme gibi nazım ürünleri; atasözleri ve deyimler gibi de nazım veya nesir şeklinde unsurlar tespit edilmiştir (Şenocak, 2001). “İslâmiyetin kabulünden itibaren Türklerde Türk toplumlarının yeni dinle ve yeni değerlerle teması, gazi ve veli insan tiplerini ortaya çıkarmıştır. Eski savaşçı, cihangir, alp tipinin özellikleri bu yeni tiplerin özellikleriyle kaynaşmıştır. İslâmın şehid-gazi değerlerinden güç alarak sürüp gitmiş ve günümüze kadar yaşamıştır” (Akyüz, 1999, s. 18).

Dede Korkut Hikâyeleri'ne kültürel unsurlar açısından bakıldığında da sosyal yaşamın maddi ve manevi pek çok kültürel unsuruna rastlanır. Boğaç Han ve diğer çocuklar “aşık” oyunu oynar. Çocuk sahibi olamayan Dirse Han, insanların karnını doyurup üstlerini donatarak hayırda bulunur ve bu sayede emeline ulaşır. Bayındır Han boğasını ve devesini bir defa yaz, bir defa da güz döneminde savaştırmak eğlence tertip eder. Dirse Han, törelere uymadığı ve erdemli bir insan olmadığı gerekçesiyle oğlunu öldürmekte tereddüt etmeyecek kadar değerlerine bağlıdır. Yaralanan Boğaç Han'ın yarasını önce Hızır üç kez

sıvazlar, annesi tarafından da dağ çiçeği ve süttten oluşturulan merhem sürülerek yaralar iyileştirilir:

“Ata ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Hanın ordusuna karıştı. Meğer hanım, Bayındır Hanın bir boğası var idi, bir de erkek devesi var idi. O boğa sert taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın bir güzün boğa ile erkek deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han kudretli Oğuz beyleri ile temaşa ederdi, seyreder eğlenirdi. Meğer sultanım, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincir ile boğayı tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında koyu verdiler. Meğer sultanım, Dirse Hanın oğlancığı üç de kabile çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı” (Ergin, 1969, s. 12-13).

Dede Korkut Hikâyelerinde de atasözleri, deyimler sıklıkla kullanılan kalıp yapılar arasında yer almaktadır:

“Onlar da bu dünyaya geldi geçti / Kervan gibi kondu göçtü / Onları da ecel aldı yer gizledi / Fani dünya yine kaldı / Gelimli gidimli dünya / Son ucu ölümlü dünya” (Ergin, 1971).

3.3. Kültür Aktarımı:

“Millet olmanın en belirgin özelliği insanları zaman ve mekân içinde birleştiren ortak noktaların bulunmasıdır. Bunu sağlayan ise kültürdür. Bir milletin kültürü, geçmişinden süzülüp gelen maddi ve manevi değerlerin bütününden oluşur” (Ögel, 2000, s. 5). “İrkçılığın (insan beden yapısının cilt rengi, kafatası biçimi vb. kültür yaratma ve kültür değerlerini benimsemede etkin rol oynadığı düşüncesinin) bugün artık ilmî bir kıymeti olmadığı, kültürleşme veya medenileşme eğiliminin daha ziyâde millî kültür unsurlarının (dil, din, gelenek, davranış vb.) bir nesilden ötekine aktarılması işleminden ibaret aile terbiyesi ve umûmî eğitim ile ilgili bulunduğu anlaşılmıştır” (Kafesoğlu, 1997, s. 27-28).

“Millet” kavramının tanımı yerli ve yabancı birçok aydın antropolog tarafından yapılırken tanımlamalarda ırk, din, dil gibi kavramlara yoğun şekilde atıf yapılmaktadır. Gökalp de Ögel gibi insan topluluklarının millet olabilme sürecinde en önemli işlevi kültüre biçerek milleti şöyle tarif etmiştir: “Millet, aynı dili konuşan, aynı terbiyeyi gören ve aynı dinî, ahlakî, bedîî mefkûrelere bağlanan insanların meydana getirdiği cemiyettir, kısaca harsları ve dinleri bir olanlar” (Heyd, 1980, s. 44). O hâlde insanlar “topluluk” olmaktan kültürün sunduğu ortak değer yargıları, ülküler, dil ve sosyal kurallar başta olmak üzere pek çok unsur sayesinde sıyrılıp anlamlı hâle gelerek bütünlük oluştururlar ve “millet” niteliği kazanırlar ancak kültür, biyolojik bir süreçle kuşaklara aktarılan bir kavram değildir.

“Kültürün davranışlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacılar, kültürün insan davranışlarının oluşumunda önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur” (Ören, 1999, s. 311). Toplumsal işlevi bu kadar hayati olan bir olgunun süreklilik arz edebilmesi için kuşaklara aktarılması şarttır. Develi (2006) bu aktarımın dilin bildirişim işleviyle alakalı olduğunu, bildirişim işlevinin de yatay ve dikey boyutlarının olduğuna değinerek açıklar. Yatay bildirişim ile toplumun zamandaş fertleri arasında başarıların (birikimlerin) dil ile paylaşımı gerçekleşir. Dilin dikey bildirişim boyutuyla ise önceki nesillerin birikimi yeni nesillere aktarılmaktadır.

Ergin (2002, 38) de kültürün mahiyeti ve vasıflarını sıralarken kültürün varlığının nesilden nesile aktarımına bağlı olduğuna ayrı bir madde olarak yer vermiştir. Kültürün nesilden nesile aktarımı ve buna bağlı olarak yaşaması kültür taşıyıcı eserler, terbiye ve öğretim yolu ile olur. Bu nedenle söz konusu üç unsur kültürün hayat şartıdır.

Bu aktarım sürecinin her bölgede belirli standartları yakalayabilmesi, bölgeden bölgeye ciddi farklılıkların oluşmasının önüne geçilmesinde ise en temel görev eğitime düşmektedir. Yaygın eğitimin de bu sürece katkıları çok önemli ve gerekli olsa da malumdur ki bu konudaki asıl pay örgün eğitime düşmektedir. Örgün eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü temel kurum ise okuldur. “Okulun evrensel amaçlarından biri, toplumsal kültürü kuşaktan kuşağa aktarmaktır. Okulun kendine özgü oluşturduğu örgütsel kültür, toplumun kültürünün analiz edildiği; öğretmen ve öğrencilere sunulduğu değer ve normları içerir. Bireyin yaşadığı topluma uyum sağlaması, öncelikle okul kültürüyle bütünleşmesine bağlıdır” (Çelikten, 2006, s. 271). Kültür aktarımının eğitim sistemi içinde etkin olarak gerçekleştirildiği ve pek çok etnik kökenden vatandaşa sahip olmasına karşın kültür aktarımını bir politika olarak uygulamayı başaran Fransa, bu açıdan uygun bir örnektir. Çocuklar, çok küçük yaşlarda belli başlı tarih ve kültür varlıklarını (Kilise, müze, anıt...) gezip görmekte; bu konularla ilgili her türlü bilgi ve belgeler onların anlayabilecekleri bir dille, uygun araçlarla (video kasetler, masallar, çocuk oyunları...) kendilerine anlatılmaktadır (Nurlu, 2011, s. 136). Kültürleme süreci doğumla başlayıp yaşam boyu sürse de 20-25 yaşından itibaren giderek azalma göstermektedir. Pek çok toplumbilimci ise bu sürecin 15-20 yaş aralığında tamamlandığını savunur (Güvenç, 1997, s. 51). Bu bakımdan kültür aktarımının uzun vadeli bir politika olarak eğitim sisteminin her aşamasında yer alması önemlidir.

Kültür aktarımının bir diğer önemi de kültürel farkındalık oluşturmaktır. Kendi kültürünün gerek somut gerekse de soyut nitelikteki değerlerini edinmiş bir birey, yaşadığı topluma uyumlu bir birey olmanın yanı sıra potansiyelinde var olan meziyetleri de kültürü sayesinde geliştirme fırsatına sahip olacaktır. Bu hususu kültürün bir ögesi olan müziğe indirgeyerek ifade etmeye çalışmak, konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Örneğin müzik alanında Romanların başarı oranının yüksek olmasında genetik yatkınlığın etkisi elbette vardır ancak var olan potansiyelin işlenmesine asıl katkıyı kültürel ortam yapar. Bir müzik enstrümanı ile yetişkinlik evresinde hasbelkader tanışan bir bireyin müziğe ve o enstrümana karşı genetik yatkınlığının olması pek bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü kültürel farkındalık olmadan keşfetme ve özümseme olmayacaktır. Dolayısıyla da kalıtım yoluyla gelen yetenek keşfedilememiş bir hazine gibi ortaya hiç çıkarılamayacak ya da keşfedildiğinde öğrenmedeki kritik dönem kaçırıldığı için arzulanan seviyeye ulaşmak mümkün olmayacaktır. Oysaki enstrüman ve ses icrasının çok geniş yer tuttuğu bir kültürün bireyleri arasında kültürlenme süreci çok hızlı gerçekleşir. Birey içinde yaşadığı kültürün binlerce yıllık birikimiyle birlikte o kültürün karakteristik yapısını da bireylere aşilayarak onu kültürler ve kültürel farkındalığın oluşturulmasını sağlar. Kültürel farkındalığın yüksek olması, özellikle kültürel etkileşimin çok hızlı ve pek çok kanalla gerçekleştiği çağımızda daha da önem arz eder hâle gelmiştir. Müzik alanında farkındalığı yüksek bir birey dünyanın neresinde hangi kültürle ne kadar süre içli dışlı olursa olsun asimile olma riski kalmayacağı gibi iki kültürün zenginliklerini sentezleme imkânına sahip olarak kendi kültür öğelerini daha ileri boyuta taşıma imkânını da elde etmiş olacaktır. Söz konusu bu imkân, kültürün üretme ve yaratıcılık işleviyle ilgilidir ki kültürden beklenen en hayati işlevlerden biri yaratma ve üretmedir. Bu işlevin kültür aracılığıyla gerçekleşmemesi durumunda meydana gelen ihtiyaç taklit yoluyla giderilmeye çalışılabilir ancak taklit, bir üretim sayılmadığı gibi toplumun ihtiyacını duyduğu yaratma ve üretmeyi giderme bakımından katkı da sağlamamaktadır. Araştırmanın temelini oluşturan Türkçe öğretim programlarını ve ders kitaplarını kültürel işlevsellik açısından mercek altına almak, bu hususiyetler açısından da önem arz etmektedir. “Atatürk, 1. Maarif Kongresi’nin açılış konuşmasında konuşmasında kalkınmamız için eğitim programımızın ve ders kitaplarımızın millî kültürden, millî tarihten, millî karakterden kopuk olmaması gerektiğini vurgulayarak eğitim kurumlarında ve öğretim programlarında eğitimde kültürün önemine değinmiştir” (Okur, 2013, s. 882). Kültürel etkileşimin kaçınılmaz olarak yaşandığı, yaşanmasının da çok doğal bir durum olduğu hesaba

katıldığında öğretim programlarında kültür aktarımına yönelik kazanımlar, kitaplarda ise bu kazanımların edinilmesine katkı sağlayacak kültürel içeriği zengin metinler ve işlevsel etkinlikler bulunması şarttır. Bu nedenle somut olmayan kültürel miras listesi, programlarda (2006, 2015, 2017, 2018) ve ders kitaplarında kültürel nicelik ve nitelik analizinin yapılma sürecinde doğru veriler sağlamaya elverişli bir ölçüt olarak tercih edilmiştir.

Yurt Dışındaki Türk Çocukları için Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2009, s. 5) dilin işlevleri ve önemi dört başlıkta açıklanırken bu başlıkların ikisi doğrudan dil- kültür ilişkisini ve kültür aktarımının önemini açıklayıcı mahiyettedir. “Dil, millî kültürün temel ögesidir” ve “Dil, millî kültürü gelecek kuşaklara aktarmanın en etkili aracıdır” şeklinde yer verilen başlıklarda şu önemli bilgiler vurgulanmıştır:

“Kültür, bir arada yaşayan kişilerin birbirlerinden ve doğadan etkilenmeleri sonucunda oluşur. Etkileşim, toplumdaki bilgilerin, becerilerin ve değerlerin paylaşılmasıdır. Bir toplumda paylaşılması gereken ilk ve en önemli bilgiler, beceriler ve değer yargıları dil ile ilgilidir. Çünkü dil, kültürün temel ögesidir...”

“Eğitimin amaçlarından biri de millî kültürü gelecek kuşaklara aktararak toplumun bütünlüğünü ve sürekliliğini sağlamaktır. Yapılacak dil çalışmalarında; millî kültürümüzün canlı, birleştirici, ortak bilinci pekiştirici, vatan ve millet sevgisini güçlendirici örnekleri olan halk edebiyatı ürünleri (masal, destan, hikâye, fıkra, tekerleme vb.) üzerinde durulmalı; yönetim biçimimiz, yerleşim birimlerimiz, doğal güzelliklerimiz, tarihî ve turistik zenginliklerimiz, dinî ve millî bayramlarımız, gelenek ve göreneklerimiz (doğum, sunnet, nişan, düğün vb.) anlama ve anlatma konuları olarak ele alınmalıdır.”

3.3.1. Kültürün Temel Unsurları ve Kültürün Sınıflandırılması

Turan (2014, s. 55), kültürü oluşturan öğelerin üç grupta toplandığını ifade eder:

1. Kültürü ‘2’ büyük kısma, dolayısıyla ‘2’ öge grubuna ayıranlar: Bu ayırmada üç farklı öge sınıflandırması bulunmaktadır: İlkinde kültür unsurları maddi ve manevi kültür adları verilerek ayırma tabi tutulmuşlardır. İkinci sınıflandırmada kültür “sanatlar/teknikler” ve “adetler” olarak ayrılmıştır. Bir başka kültür ayırımında ise günümüzde etkisini yitirmiş olmalarına veya etkinliğini sürdürdüğü kabul edilen maddi ve manevi unsurları ayırmak amacıyla “tarih olan unsurlar” ve “tarihi olan unsurlar” şeklinde sınıflandırılmıştır.
2. Kültürü üçlü ayırımla sınıflayanlar ise kültür unsurlarını “Çok önemli olan, kültürün özünü oluşturan öğeler”, “Öz olmadıkları, yan çevrede bulundukları halde kimi kez birey ya da toplum için önemli olan öğeler” ve “Etkileri pek duyulmayan, önemsiz olan öğeler” olarak sınıflandırmışlardır.

3. Bu iki sınıflandırmanın dışında “kültürü çok daha fazla öğelerden oluşan bir bütün olarak görenler” bulunmaktadır. Kültürün sınıflandırılmasına ek olarak hangi sınıflandırma biçiminde olursa olsun Turan’ın kültürü oluşturan öğelerin başında dili sayması ve ona ayrı bir başlık açması da dikkat çekicidir.

Ergin (2002, s. 43-48) de Türk kültürü çerçevesinde kültür unsurlarını “kültür değerleri” olarak ifade etmiş ve şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Dil: a) Konuşma Dili b) Yazı Dili 2. Örf ve Adetler: 3. Dünya Görüşü: a) Ahlak b) Aile c) Vatan ç) Devlet d) Ordu e) Hukuk f) İktisat g) Ferdi Davranışlar 4. Din 5. Sanat 6. Tarih

3.3.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan kültürel miras, insanlığın tarih boyunca kuşaktan kuşağa aktararak canlı tuttuğu edebiyat, sanat, şölen, bilgi ve becerilerinden meydana gelen ortak belleğidir. Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, önceki kuşaklardan edinilmiş deneyimler bütünü olarak devraldıkları uygulamalardır (Yakıcı vd., 2013, s. 31). SOKÜM’ün terim olarak bugünkü kapsamda ortaya çıkış sürecinde UNESCO’nun doğrudan kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk sözleşmesi 14 Mayıs 1954 tarihinde kabul edilen ve kültürel mirasın silahlı çatışmalardan korunmasını amaçlayan sözleşme ve protokoldür. Tarihî eser kaçakçılığı nedeniyle kültürel unsurların korunamaması tehlikesine karşı ise 14 Kasım 1970 tarihli sözleşmeler yer almıştır (Oğuz, 2013a). Bu iki sözleşmenin tanımladığı konuların dışında kalan diğer kültürel mirasların korunmasına yönelik bir düzenleme ise 16 Kasım 1972 tarihinde Kültürel ve Doğal Dünya Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme ile gerçekleştirilmiştir. Bu sözleşmelerin kapsamı dışında kalan kültürel mirasın nasıl korunacağı sorununa “Bolivya Deklarasyonu”nda folklor, korunması gereken bir kültürel miras olarak tanınmış ve tanımlanmıştır (Oğuz, 2013a). 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve 2005 yılında “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmeleri UNESCO’ya üye 195 devletin katkı ve katılımlarıyla ve büyük bir ekseriyetin oy ve onayıyla yürürlüğe girmiştir. Bu yüksek oy ve onayın gösterdiği şudur ki kültürlerin küresel popüler kültüre ve tek-tipleşmeye karşı korunması düşüncesi insanlığın ortak beklentisi olarak ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2013, s. 8).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin kabul ediliş gerekçeleri arasında küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin somut olmayan kültürel mirasla ilgili bozulma, yok olma veya yıkılma gibi ciddi tehditleri arttırdığı; somut olmayan kültürel mirasın önemi ve korunması konusunda, özellikle yeni kuşakların daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiğinin göz önünde bulundurulduğuna dikkat çekilmiştir (KVTB, 2003). Sözleşmeye taraf olmak için dikkat çekilen bu gerekçeler kültür aktarımının günümüz şartlarının artırdığı önemi ve bu süreçte eğitimin fonksiyonuna dikkat çekilmesi bakımından eğitim, kültür aktarımı ve Türkçe öğretimi ekseninde gerçekleştirilen bu araştırmanın ölçütü olarak SOKÜM'ün tercih edilmesini de açıklar niteliktedir.

Sözleşmenin “Tanımlar” maddesinde somut olmayan kültürel miras şu şekilde tanımlanmıştır:

“Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar- anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplumların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (KVTB, 2003).

Bu bölümün devamında SOKÜM'ün taşıyıcı işlevini üstlenen unsurun dil olduğu belirtilerek SOKÜM'ün sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları geleneği alanlarından oluştuğu maddeler halinde belirtilmiştir (KVTB, 2003). Sözleşmede “koruma” terimi ise somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına geldiği ifade edilerek koruma kapsamı içinde kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirmenin yanı sıra özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarmanın dâhil olduğuna vurgu yapılır (KVTB, 2003).

Gürçayır (2013), dünya genelinde yapılan araştırmaların sonucunda ortaya koyulan raporlarda SOKÜM'ün karşı karşıya kaldığı problemler arasında şu faktörleri saymaktadır. Eğitim sistemlerinin SOKÜM'ü ötelemesi, öğretmenlerin geleneksel kültür ve bölgesel kültürel farklılıklar konusunda eğitimsiz olmaları, geleneksel bilginin önce değer kaybedişi sonrasında önemsizleşmesi, yeni dünya düzeninin modern insan kurgusu, medya kanalları aracılığıyla öne çıkan ve değer biçilen hâkim kültürlerin geleneksel/ yerel bilgilerin” aktarımını sekteye uğratması, geniş ailelerin azalması, küreselleşme, resmî eğitim ve bilgisayar teknolojilerinin etkisiyle somut olmayan kültürel mirasın aktarımının tehlikeye

girmesi, kültür unsurlarını aktarıcılarının ilgisizliği, kültürel unsurların aktarım ortamlarının ortadan kalkması, bilginin artma ve yenilenme hızına bağlı olarak kadim bilgilerin ve aktarıcılarının genç kuşaklarca ‘demode’ görülmesi. “Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi’nde resmî eğitim konusu sınıflarda gerçekleştirilecek, müfredata eklemeler yapılarak ya da yeni bir dersle halledilebilecek bir konu olarak görülür” (Gürçayır, 2013, s. 31). Bu amaç doğrultusunda örgün eğitimde 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerine seçmeli olarak “Halk Kültürü” dersi eklenerek kuşaklara kültürel unsurların aktarımı hususunda eğitimden beklenen katkının sağlanması amaçlanmıştır. Buna karşın dersin uygulamaya konulmasının üzerinden yaklaşık sekiz yıllık azımsanmayacak bir süre geçmesine rağmen başlangıçta ilk ve önemli bir adım olarak değerlendirilen bu çözüm önerisiyle istenen kazanımlara ulaşılmadığı görülmüştür (Kutlu vd. , 2013, s. 50). Somut olmayan kültürel miras, “kulaktan kulağa” ve “kuşaktan kuşağa” aktararak üretilen, yaşatılan ve gelecek kuşaklara devredilen canlı bir mirastır. Bu mirasın en önemli aktarım organları “dil” ve “göz”dür (Oğuz & Gürçayır, 2008). Bu çerçevede Türkçe dersi, kuşaktan kuşağa ve kulaktan kulağa aktarma faaliyetlerine SOKÜM Sözleşmesi doğrultusunda eğitimden beklenen katkının sağlanabilmesi bakımından uygun bir derstir.

3.4. Öğretim Programı

Öğretim sürecinde yapılacak etkinliklerin tümü önceden planlanır ve bir program çerçevesinde yürütülür. Bu nedenle öğretim profesyonel bir iştir, öğretim etkinliklerinin hedefler, kapsam, eğitim durumu ve değerlendirme olmak üzere dört temel unsuru vardır. Bu unsurlar öğretim programını oluşturur (Erden, 2011, s. 25). Varış (1991), öğretim programını, bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı biçimde kazandırılmasına dönük program olarak tanımlamaktadır. Öğretim programlarının içeriği ve işlevleri çerçevesinde bir tanım yapılırsa belirlenen öğrenim ve öğretim esasları çerçevesinde ulaşılması arzulanan hedeflerin belirtildiği, bu hedeflere hangi süreçlerle ve araç- gereçlerle ulaşılabileceği ile ilgili hususiyetlerin ve öğrenim süreçlerinin sonunda hedeflere ulaşılma düzeylerinin hangi ölçme- değerlendirme ilkelerine göre gerçekleştirileceği gibi önemli aşamalara dair yönergelerden oluşan bir rehberdir.

3.5. Yapılandırmacı Yaklaşım

Yapılandırmacı yaklaşımın temel kavramlarına ve öğrenme- öğretme süreçlerine nasıl yaklaştığına değinmek, Türkçe öğretim programlarının daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamakla beraber bu yaklaşımın başarıya ulaşmasında kültürel unsurlardan yararlanmanın önemini de ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşım bir anlamlandırma faaliyetidir. Bireye yaşamında yeri olan, yani ilgi ve ihtiyaç duyabileceği bilgi ve becerilerin ona sezme, keşfetme ve anlamlandırma (içselleştirme) süreçleriyle edinilmesi amaçlanır. Bu süreçte eğitim faaliyetlerinin başlangıç noktası bireyin bildikleridir ve bildiklerinden hareketle bilmediklerinin edinimi hedeflenir. Edinilecek bilginin ve becerinin öğretmen ya da başka bir kaynak tarafından doğrudan sunulması ise söz konusu değildir. Öğretmen bilgi kaynağı olarak değil, bilgiye ulaşma sürecinde öğrenciye “rehber” olarak hizmet eder. Birey mevcut bilgilerini ve becerilerini öğrenim faaliyetlerinde karşısına çıkan başka problemler karşısında ilgiyle uygulayabiliyor ve problemleri çözebiliyorsa bilgiyi yapılandırmış, bildiklerinden hareketle yeni edinimler elde etmiş demektir.

Yapılandırmacı yaklaşımın öğreten ve öğrenen bireylere bakışı ve onlara biçtiği roller 2005 yılından önceki öğretim programlarının benimsediği davranışçı yaklaşıma göre ciddi farklılıklar taşımaktadır. Senemoğlu (2011, s. 625), yapılandırmacı yaklaşımın esaslarına dair öğreten- öğrenen rollerine ve eğitim ortamlarına değinerek bu yaklaşımın temel felsefesini ortaya koymuştur. Bu anlayışta okul öğreneni heyecanlandıran, harekete geçiren, şiirsel ve güzellikleri içinde barındıran bilgiyi araştırma yeri olmalıdır. Bu bakımdan eğitim sürecine ve faaliyetlerine yüklenilen anlam çok önemlidir. Öğrenen bu süreç ve faaliyetleri bir “zorlama” olarak değil, bir “oyun” olarak algılamalıdır. Bu algıyı oluşturmak ve eğitim ortamlarını oyun alanlarına dönüştürebilmek ise öğretenden beklenen roldür. Öğretenin bunu başarabilmesi içinse öncelikle hitap ettiği öğrenci grubunun ilgi ve gereksinimlerini iyi tanımalıdır ki dersi eğlenceli, sürprizleri olan, ev ortamı rahatlığında, sıkıcı etkinliklerden uzak, bilginin doğasını anlamlandırarak yaşamlarında kullabilmelerini sağlayacak biçimde bir öğrenme- öğretme ortamı oluşturabilsin.

Yapılandırmacı yaklaşımda kültürün ve kültür unsurlarının Türkçe eğitimi bağlamında ne gibi fonksiyonları olacağıyla ilgili olarak şu noktalara değinmek açıklayıcı olacaktır:

Kültürün yapılan tanımlamalarından ve işlevlerinden hareketle bireylerin içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlamasında rolü olduğunu, maddi ve manevi unsurlarıyla da bireylerin düşüncelerini, ilgilerini, kısacası yaşamlarını biçimlendirdiğini söylemek mümkündür. Yapılandırmacı yaklaşımda bireylerin ilgi ve ihtiyaçları başta olmak üzere onların yakından tanınmasına ve bilgi edinim süreçlerinin ve öğrenme ortamlarının onların özelliklerine göre şekillendirilmesi, yapılandırmacı felsefenin benimsendiği süreçlerin başarıya ulaşabilmesi için olmazsa olmaz bir durumdur. O halde öğrenen açısından bakıldığında öğrenme ortamlarının ve süreçlerinin onun ilgi ve ihtiyaçlarına ek olarak içinde yaşadığı ve estetik yönünü de şekillendiren kültürel unsurlardan yararlanılarak düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bireyin kültürel gerçekliğinden uzak bir tasarım, bireyin öğrenme süreçlerine katılmak için ilgi duymamasına yol açabilir. Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü edinerek öğrenme faaliyetlerini sürdürmesi hem kültürün nesilden nesile aktarımına hem de bireyin yaşadığı topluma ve çevreye uyumuna katkı sağlayacaktır.

Öğreten açısından bakıldığında ise hem eğitim sisteminin genel amaçları hem Türkçe öğretiminin özel amaçları hem de dil, kültür ve eğitim kavramlarının oluşturduğu sarmal ilişkiler açısından kültürün edinimi ve öğrenme süreçlerinde kullanımı zorunluluk taşımaktadır.

3.6. Ders Kitabı

Ders kitabını genel nitelikleri bakımından müfredat programının esasları doğrultusunda alan uzmanları tarafından özel sektör ya da devlet eliyle oluşturulan en temel öğretim materyali olarak tanımlamak doğru olacaktır. Türkçe ders kitabı sadece okuma etkinliklerinde kullanılacak metinlere ve tema sonlarındaki serbest okuma metinlerine yer verilen kitaptır. Ders kitaplarının oluşturulması ile ilgili olarak Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 7. maddesinde şu hükümlere yer verilir:

“(1) Ders kitapları aşağıda belirtilen usullerle sağlanır:

- a) Yazma; hizmet birimleri bu Yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla Bakanlık personeli arasından oluşturduğu komisyonlar marifetiyle kitap yazabilir.
- b) Sipariş; Bakanlık, komisyon, kurum veya kuruluşlara taslak ders kitabı yazdırabilir.
- c) Satın alma; Bakanlık, okutulmasına ihtiyaç duyulması hâlinde, yurt içinde veya dışında yazılmış ya da tercüme edilmiş olan kitapları satın alma yoluyla temin edebilir.

ç) Özel kesimce hazırlama; yayınevleri bu Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar doğrultusunda taslak ders kitabı hazırlayabilir” (TTKB, 2015).

3.6.1. Ders Kitabının Yardımcı Materyalleri

3.6.1.1. Öğrenci Çalışma Kitabı

Öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları 2006 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde ders kitabını destekleyici yardımcı materyalleri olarak kullanılmaktadır. 2017- 2018 Eğitim- Öğretim Yılı içerisinde 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders faaliyetlerinde öğretmen kılavuz kitabı ve öğrenci ders kitabı kullanılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı ise 2017 Türkçe Öğretim Programı esaslarına göre oluşturulduğu için bu iki yardımcı materyale yer verilmemiş, Türkçe dersi öğrenim faaliyetleri sadece ders kitabı üzerinden yürütülmüştür. Program doğrultusunda öğretmenlerin günlük plânlar oluşturarak Türkçe dersinin hedeflenen kazanımları doğrultusunda gerekli planlamaları yapmaları istenmiştir.

Öğrenci çalışma kitapları, Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nde “İlgili eğitim ve öğretim programlarında yer alan kazanım ve açıklamalar doğrultusunda, dersin öğrenilmesini kolaylaştıracak, öğrencilere yardımcı olacak çeşitli örnek, alıştırmalar, işlenen ünitelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan, yaprakları ayrı ayrı da kullanılabilen basılı/ PDF formatında eser ile üniteleri görsel ve işitsel yönden destekleyen kaset, disket, CD gibi elektronik kayıt ortamlarını kapsayan set” olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2015).

3.6.1.2. Öğretmen Kılavuz Kitabı

Öğretmen kılavuz kitabı yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde öğretmenin ders içi ve ders dışı süreçlerini düzenleyerek ondan beklenen öğrenme faaliyetlerine rehberlik etme görevine yardımcı olmayı hedefler. Öğretmen kılavuz kitapları Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nde “İlgili eğitim ve öğretim programlarında yer alan kazanım ve açıklamalar doğrultusunda ders kitabının daha etkili kullanımını sağlayacak çeşitli örnek, alıştırmalar, işlenen ünite, konu, tema, öğrenme alanlarıyla ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan, öğretmenlerin yararlanması için hazırlanan basılı/PDF formatında eser” olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2015).

Türkçe dersi için konu öncesi araştırma, derse hazırlık, metne hazırlık ile ilgili öğretmene alternatif sunacak ya da bunlarla ilgili fikir edinmesini sağlayıcı ibareler taşıyan kitap, öğretme faaliyetlerinde öğretmenin daha sistematik ilerlemesine katkı sağlayıcı mahiyettedir. Bununla birlikte öğrencilerin öğrenci çalışma kitabındaki okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma ve dil bilgisi etkinliklerinin esaslarına göre öğretmeni yönlendirici bilgiler de sunmaktadır. Öğretmen kılavuz kitabında şekillendirildiği eğitim felsefesi başta olmak üzere yıllık plâna, ilgili beceri alanının kavratılmasına yönelik yöntem ve tekniklere ve ölçme- değerlendirme araç ve yöntemlerine yer verilerek öğretmene bu hususlarda da işini kolaylaştırıcı bilgiler sunulmaktadır. Ders faaliyetleri sırasında her etkinliğin hangi beceri alanının hangi kazanımıyla ilişkili olduğu, söz konusu etkinlik faaliyetinin hangi yöntem ya da teknik ile verilmesi gerektiği bilgisine de yer verilerek öğretmen, söz konusu etkinlik ile ulaşılması hedeflenen kazanımdan haberdar edilir ve yapılacak çalışmalar için daha hazırlıklı olması amaçlanır. Öğretmen kılavuz kitaplarına getirilecek olumsuz eleştirilerden birkaçı ise öğretmenlerin kılavuz kitaplarına aşırı bağlı kalmaları sonucunda öğrencilerin bireysel farklılıklarını fark etmelerine engel olacağıdır (Yalınkılıç, 2014, s. 7).

3.7. Türkçe Öğretimi ve Kültür Aktarımı İlişkisi

Türkçenin ana dil olarak öğretiminde dört temel beceri edinimi başta olmak üzere pek çok yönden hatırı sayılır miktarda araştırma örneklerine rastlanırken kültür aktarımına dair yapılan çalışmalar yeterli sayıya ulaşamamıştır. Bu durum, alanyazın taramasında Türkçe öğretimi ve kültür bağlamında tespit edilen pek çok araştırmada yakınılan bir durum olmakla birlikte Türkçe öğretiminde kültür aktarımının ne denli önemli bir mesele olduğu da sıklıkla tekrar edilerek oluşan tezatlığa dikkat çekilmeye çalışılmış, Türkçe öğretimi bağlamında kültür aktarımı eksenli konuların daha çok irdelenmesi önerilmiştir. Bu nedenle dil becerilerinin geliştirmesi açısından kültüre ışık tutmaya çalışmak kültürün ana dil öğretimi ile ilişkisini de açıklayacaktır. “Daha çok ulusal düzeyde düşünülen kültür, dil aracılığıyla aktarılır, geleceğe taşınır. Bu nedenle ana dili öğrenme bir başka açıdan ulusal kültürü de edinmedir. Kültürdeki zenginlikler ve zamanla ortaya çıkan gelişmeler hemen dilde kendisini gösterir ve orada yaşama şansı bulur” (Cemiloğlu, 2001, s. 15). “Kültürün en önemli simgesel boyutu dildir; dil nesneleri ve düşünceleri temsil etmek için sözcüklerin kullanılmasıdır. Dil aracılığıyla insanlar, bir nesilden diğerine kültürlerini

aktarabilir. Dil, özellikle birikerek çoğalan ve paylaşılmış deneyimleri öğrenmeyi mümkün kılar. Dil olmadan kişiler; olaylar, duygular ve yaşamadıkları deneyimler hakkında başkalarına bilgi aktarımında bulunamazlar” (Haviland vd., 2008, s. 116). “Dil öğretiminin temelinde, insanlar arasında doğru iletişimi sağlayarak fertlerin ait olduğu toplumun kültürünü gelecek nesillere ve diğer toplumlara aktarması yatmaktadır. Kültür ise; toplumsal, kuşaktan kuşağa aktarılan, kapsayıcı, değişime açık, hem maddi hem manevi ve düzenleyici bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır” (Açık & Demir, 2011, s. 53). Tıpkı bu açıklamada olduğu gibi dilin ya da kültürün işlevlerine değinen neredeyse her uzman, dilin ait olduğu kültürün maddi ve manevi birikimini aktarma işlevine ve gerekliliğine mutlaka değinmiştir. Uygur (2006, s. 19), dil- kültür ilişkilerinin her birini çeşitli benzetmelerle somutlaştırarak açıklamıştır:

“Dil açısından bakınca, hiçbir kültür dilsiz var olamaz. Dil: kültür yapısını bir arada tutan çimentodur ya da tek yanlı izlenimleri gidermek amacıyla başka benzetmelere başvurduğumuzda, dil: kültür alanının her yanını aydınlatan güneştir; dil: kültür kilimini dokuyan ipliktir; dil: tüm kültür anıtlarının yansıdığı akarsudur.”

Demirel (2005, s. 8) de çocuklara ana dili öğretmeninin bir kültürleme süreci olduğunu söyleyerek dil ve kültürün girift ve birbirinden bağımsız olarak düşünülemeyecek yapılar olduğuna dolaylı olarak dikkat çekmiştir. Akrasu’ya (1998) göre de dilinde üstünlüğe erişememiş bir ulusun kültür bakımından da gerçek bir üstünlüğe erişememiş olduğu kuşku götürmez bir durumdur, böyle bir ulusun kültürü de iğreti bir kültür olarak kalır. Bununla birlikte yüksek bir olgunluğa erişen dillerde gerçek bir düşünce etkinliği meydana gelir. İnsanın düşünmesi ancak dille olanaklı olabildiğinden, dilde üstünlük yaratamayan bir ulusun düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Bu, bütün kültür üzerine de etki yapar. Öyleyse, kültürle dil birbirlerinden ayıramazlar.

Araştırmayla ortaya koyulacak verilerin bir kısmı ise söz varlığı ile ilişkilidir. Kitaplar içinde tespit edilecek bulgular arasında SOKÜM unsurları arasında yer alan deyim ve atasözleri de bulunmaktadır. Aksan (2004, s. 7), bir dilin söz varlığı denildiğinde yalnızca dilin sözcüklerinin değil; deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünün anlaşıldığına dikkat çeker. Başta deyim ve atasözleri olmak üzere ders kitaplarındaki kültürel bulgulara ulaşılması amacıyla tercih edilen ölçüt olan SOKÜM unsurları listesinin sözlü gelenekler ve anlatımlar alt başlığında yer alan unsurlar, hem Türkçenin hem de kültürün ürünleridir.

3.7.1. Türkçe Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İşlevi

“Ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir” (Demirel & Kiroğlu, 2005, s. 9). MEB tarafından Ekim 2006 tarihli 2589 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan “MEB Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge”de ders kitaplarının taşınması gereken niteliklere yönelik yer verilen maddelerden üçü doğrudan kültür aktarımı ile ilişkilidir:

- a) Öğrencileri; millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içerir.
- d) Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerleri kapsar.
- g) Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı değer, tutum ve yeterlikleri kapsar. Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve tarihî değerlerini geliştirerek yaşatır (MEB, 2006).

İçerik kısmının 8. maddesi ise kültürün geliştirilmesi ve bireylere aktarılmasına yönelik hükümler içerir: “Dersin özelliğine göre yeri geldiğinde deyimler, atasözleri, destanlar, türküler, resimler, fotoğraflar, minyatürler ve benzeri kaynaklar kültürümüzün gelişmesini ve devamlılığını sağlayacak şekilde işlenir (2006).” Yönergenin eğitim araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesiyle ilgili bölümünde de ders kitaplarının Türk kültürünü taşıyabilecek ve fertlere aktarılacak nitelikleri taşıyıp taşımadığını belirlemeye yönelik ölçütlere yer verilmiştir:

- 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında belirtilen “Atatürk İnkılap ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” hükmüne ve Türk Millî Eğitiminin Temel İlkelerine uygun olup olmadığı,
- Estetik, edebî, kültürel ve sosyal değerlere uygun olup olmadığı (2006),

Ders kitaplarının kültürel bakımdan pek çok nicelik ve nitelik taşınması gerektiği ilgili kanun ve yönergelerle bu şekilde belirtilmiştir. Buradan çıkarılması gereken sonuçlardan biri kültür aktarımı görevi sadece belli disiplinlere ait bir görev olarak değil, tüm disiplinlere ve ders kitaplarına da ait bir sorumluluktur. Buna karşın bu sorumluluktan payını en fazla alması gereken derslerden başında kuşkusuz Türkçe dersi gelmektedir. Türkçe dersi, kültür aktarım aracı olan dili, incelikleri ve zenginlikleriyle kazandırır. “Türk kültürünü yansıtan metinlerden hareketle yapılacak dikte çalışması, not alma, özet çıkarma,

yeniden yazma, sıraya koyma, yer değiştirme, devam ettirme, değiştirme, çerçeveyi doldurma, esinlendirmek, kelime ağları oluşturmak ve resim kullanma gibi çalışmalar Türk kùltürünü öğrencilere tanıtıp sevdirmede önemli rol oynarlar” (Tekşan, 2010, s. 595).

“Bireyin, ana dilini bilinçli bir şekilde kullanmasını sağlayan Türkçe dersinde en çok kullanılan materyal ise ders kitabıdır” (Güftâ & Kan, 2011, s. 241). Türkçe ders kitapları; hedeflediği okuma, dinleme, konuşma, yazma ve dil bilgisi becerileri kazanımlarını edebî metin temelli bir stratejiyle öğrenciye edindirmeyi amaçlar. Bunun için 2006 yılında öğrencilerin daha aktif oldukları, bireysel veya grup olarak hareket ettikleri, keşfettikleri, eleştirel düşünmeye teşvik edildikleri bir eğitim- öğretim ortamının Türkçe derslerinde oluşabilmesi için ders kitaplarında etkinliklere dayalı bir sisteme geçilmiştir. Etkinliklerin kurgulanırken, belirlenen kazanımları edindirme potansiyeli ve çocukları yaparak-yaşayarak öğrenme felsefesi doğrultusunda öğrenme süreçlerinde aktif kılabilcek niteliklere sahip olabilmesi başta olmak üzere pek çok hususa dikkat edilmelidir. Ortaokul seviyesindeki çocukların gelişim özellikleri dikkate alındığında onların hâlâ oyunlara ilgi duydukları ve yapılacak etkinliklerin oyun formatında olmasının öğrenme sürecini çok olumlu etkilediği gör÷lmektedir. Kùltür ve çocuk oyunları arasındaki ilişkileri araştıran bir çalışmada oyunlar aracılığıyla çocukların içinde yaşadıkları toplumun kùltürünü kazandıkları, kùltürün oyunlardan etkilendiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Yıldızbaş & Apaydın, 2002). Bu nedenledir ki ana dil öğretiminde ders kitaplarındaki etkinliklerin kùltürel açıdan zengin nitelikler taşıması, hem dil öğretimi amacına katkı sağlayacak hem de kùltür öğelerinin bireylere aktarılmasıyla beraber yapısalcı anlayışın benimsediği öğrenci merkezlik amacı da gerçekteşirilmiş olacaktır.

Etkinliklerin hareket noktası ders kitaplarındaki edebî metinlerdir. Bu metinlerden yola çıkılarak öğrencilerin kavram hazinelerinin zenginleştirilmesi, okuduklarını veya dinlediklerini doğru anlayıp yorumlayabilmeleri, okudukları metinlerde yer alan olaylardan veya problemlerden hareketle çok yönlü düşünmeleri, empati kurmaları, duygu ve düşüncelerini gerek yazılı gerekse sözlü usullere uygun olarak dile getirmeleri başta olmak üzere pek çok hedefe, metinler aracılığıyla ulaşılması plânlanmıştır. Dolayısıyla metinlerin belirlenen hedeflere ulaşılmasını sağlayacak niteliklerde olması (Düşünmeye sevk etmek, eleştirel bakış açısı kazandırabilmek, çocuğun yaşına uygun ve ihtiyaç duyabileceği kavramları kazandırabilmek, Türkçenin yapı ve şekil sistemini içşelleştirerek kavratılabilmek) ana dil öğretim sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi açısından çok önem

taşımaktadır. Kültürün en önemli unsurlarının başında dil geldiği için ana dil öğretimini de kültürden soyutlanmış bir şekilde edindirmeyi düşünmek bilimsel gerçekliklerle bağdaşmayacak bir düşünce olacaktır. Ders kitaplarının özünü oluşturan edeb i metinlerin kültürel boyutu bu nedenle büyük önem arz etmekte ve bu eğitim materyallerinin dil  ğretimi ile kültür arasındaki nitelikleri pek çok açıdan irdelenerek kitapların işlevselliğinin sorgulanması zaruretini doğurur. Edeb i metinlerden kültür aktarımı açısından yararlanmak için o dili en iyi kullanan kişilerden, yani o dilin edebiyatında belirli bir yer edinen yazar ve şairlerden istifade edilmelidir. Ana dilin etkili, doğru ve tüm imk nlarından azami derecede yararlanabilen kişilerin ürünlerinin edeb i metin olarak ders kitaplarında yer alması çocuklara dilin gücü hakkında ve onun nasıl etkili kullanılabileceği hususlarında fikirler verecektir Okur (2013, s. 890). Türkçenin ana dili dersi olmasından dolayı her alandan kültürel ve folklorik unsurları barındıran metinlere yer vermenin bir tercih hâli olmanın aksine zorunluluk olması gerçeğinden yola çıkararak Türkçe ders kitaplarının “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” içinde yer alan bağlayıcı hükümleri yerine getirme bakımından da en önemli araçlar arasında olduğunu söylemek mümkündür.

Ders kitaplarının kültürel niteliğine yönelik bulgular sunan araştırmalar, bu çalışmanın problem durumlarının ana şablonunun oluşmasına ilham vermiştir. Örneğin; üç farklı yayınevine ait Türkçe ders kitaplarındaki mill i kültür teması metinlerindeki tematik kelimelere yönelik yapılan bir incelemenin ortaya koyduğu sonuçlar, Türkçe ders kitaplarındaki kültür ögelerinin nicelik ve nitelikleriyle beraber kültür aktarım boyutuna da ışık tutacak veriler sunmaktadır. Araştırmaya göre üç farklı yayınevine ait 7. sınıf Türkçe kitaplarında mill i kültür teması metinleri tematik kelimeler açısından mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır.    kitapta da bayramlar, değerler, Türk dili ve tarih şuuru gibi çok önemli alt temaların ihmal edildiği saptanmıştır ( e en, Kurnaz, & Akaydın, 2014). Bununla beraber yayınevinden yayınevine değinilecek tematik kavramların farklılık göstermesi, metinlerin hitap ettiği yaş seviyesine göre uygun hacimlerde olmaması gibi hususlarda da sorunların olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, kitapların aynı  ğretim programı yönergeleri doğrultusunda hazırlanmasına rağmen yeterli koordinasyonun sağlanamadığı anlamına gelmektedir. Bu veriden hareketle bölgelere göre tercih edilen ders kitaplarının farklı yayınevlerince hazırlandığı da hesaba katıldığında, kültür aktarımının ülke genelinde bütünlüğünün, sistemliliğin sağlanmasının bu faktörlere bağlı

olarak olumsuz etkilenmesi durumu ortaya çıkacaktır. Millî kültürün ve folklorun Türkçe ders kitaplarında aktarım durumunu ele alan başka bir çalışmanın sonuçlarında ise Türkçe ders kitaplarında azımsanmayacak oranda kültür ve folklor içerikli metinlere rastlanıldığı ancak bunun yeterli olduğunun söylenemeyeceği ifade edilip yayınevlerinin farklılığına dayalı olarak kültür aktarımında yaşanan koordinasyon sorununa burada da değinilir. Bazı yayınevleri, serbest okuma metinleriyle metin sayısını yüksek tutarken bazılarının da millî kültür teması dışındaki diğer temalarda da kültür ve folklor içerikli metinlere yer verdiği; bazı alt kültür konularının ise (örneğin oyun ve spor, özel günler ve gelenekler) ihmal edildiği söz konusu araştırmada saptanmış, buna karşın bazı alt kültür konulu metinlerin belirli sınıflarda yoğun şekilde kendilerine kitaplarda yer bulduğuna dikkat çekilmiştir (Okur, 2013). Dolayısıyla ders kitaplarının aynı öğretim programının esaslarına göre hazırlanmasına karşın kültürü ve onun muazzam sayıda çeşitliliğe sahip unsurlarının ele alınma miktarlarında yayınevlerine bağlı olarak farklılıkların bulunması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kültür aktarımının her derslikte bütünlük içinde ve ortak çerçevede yürütülmemesi öncelikle öğretim programının ve Millî Eğitimin Genel Amaçları'nda daha önceden atıf yapılan kültür ile ilgili hedeflerle çelişen bir durumdur.

Güftâ ve Kan ise dil ile ilgili kültürel öğelerin varlığına yönelik 7. sınıf Türkçe (MEB) ders kitabında yaptıkları incelemeden elde ettikleri sonuçlar doğrultusunda Türkçe dersi ve ders kitaplarına yönelik şu önerilerde bulunmuşlardır:

1. Ders kitaplarında yer alan metinler, dil ile ilgili kültür öğelerini taşıyan, öğrenciye dilini tanıtan ve sevdiren nitelikte olmalıdır.
2. Diğer ders kitapları da dil ile ilgili kültür öğelerine yeterince yer vermelidir. Ayrıca ortaöğretimdeki Türk dili ve edebiyatı dersi kitaplarını dil ile ilgili kültür öğeleri açısından inceleyen benzer çalışmalar yapılmalıdır.
3. Öğretmen kılavuz kitaplarında, dil ile ilgili kültür öğelerinin aktarımında ders kitabının yanı sıra kullanılabilecek materyaller ve bu öğelerin hangi etkinliklerle aktarılacağı belirtilerek öğretmenlere yol gösterilmelidir.
4. Türkçe dersinde, dil ile ilgili kültür öğelerinin aktarımında görsel ve işitsel materyallerden yararlanılmalıdır.
5. Türkçe öğretim programında, öğrencilere aktarılacak dil ile ilgili kültür öğeleri belirlenmeli ve bu öğelerin hangi yöntemler kullanılarak aktarılacağı belirtilmelidir.
6. Öğretmenlere kültür öğeleri ve kültür aktarımı ile ilgili hizmet içi eğitim verilmelidir.
7. Diğer kültür öğelerinde olduğu gibi dil ile ilgili kültür öğelerinin aktarımında da bütün derslerden yararlanılmalıdır. Bu bağlamda, dersler arasında işbirliği yapılmalıdır.
8. Öğretmen adaylarına, lisans döneminde dil ile ilgili kültür öğeleri hakkında yeterli bilgi aktarılmalıdır ve öğretmen adaylarına dil-kültür ilişkisi farkındalığı kazandırılmalıdır.

9. Türkçe öğretmenliği bölümü lisans programında anlambilim dersi seçmeli olarak vardır. Dil ile ilgili kültür öğelerinin büyük bir kısmı anlambilimle (semantik) ilgili olduğu için lisans döneminde anlambilim dersi zorunlu olarak programda yer almalıdır (2011, s. 254-255).

Söz konusu bu öneriler aynı zamanda öğretmen, ders kitabı, öğretim programı gibi formal eğitimin temel taşlarındaki kültür aktarımı ile alakalı aksaklıkları yansıtır mahiyettedir. Ülkemizde ekonomik ve sosyokültürel farklılıkların bölgeden bölgeye çok belirgin bir şekilde değişiklik gösterdiği gerçeği de ders kitaplarının önemini artıran başka bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığı bölgede teknolojiye, kütüphanelere, maddî olanaklar karşılığında sunulan birçok bilgi kaynağına sahip olabilen bireylere karşın; kırsal bir bölgede ekonomik şartları kısıtlı olan bireylerin en önemli öğrenim materyali doğal olarak ders kitapları olacaktır. Bu nedenle ders kitapları öğrencilere ihtiyaç duyacakları ve hedeflenen temel donanımları edindirme imkânını sunacak niteliklerde olmalıdır. Dil ediniminde ve dil becerilerinin geliştirilmesinde kültürün ne kadar önemli bir fonksiyona sahip olduğu daha önce izah edilmiş olmasına karşın bu başlık altında da bazı dil- kültür hususlarına değinmek faydalı olacaktır: Ege, Trakya, İç Anadolu, Doğu ve Güney Anadolu ya da Karadeniz kültürlerinin pek çok kültürel zenginliği vardır. Türk kültürü, Anadolu’da çok derin ve geniş bir coğrafyaya bin yıllık bir süreden beri kök salmış bir sentez durumundadır. Ders kitapları, Türk kültürünün öğelerine mümkün olduğunca değinerek bölgesel kültürlerin birbirinden haberdar olmasına ve kaynaşmasına da hizmet etmelidir.

Bulut ve Orhan’ın (2012) Türkçe ve edebiyat ders kitaplarının dil ve kültür aktarımındaki rolüne yönelik bulgular elde etmeyi amaçlayan çalışmalarında ise Türkçenin söz varlığının, kültürel değerlerin aktarımının önemli olduğu dile getirilerek ders kitabı metin tercihlerinin bu bakımdan önem arz ettiğine dikkat çekilmiştir.

Türkçe ders kitaplarının bireylerin kültürel gelişimine hizmet etmesi gereken bir diğer yön de bireylere iyi, seçici ve eleştirel bir okur olmalarını sağlayarak neyi, niçin okuması ya da okumaması gerektiğini ayırt etme becerisini kazandırabilmesidir. Bu durum aslında yine çağımızda ortaya çıkan bir sorunla alakalıdır. Pek çoğu ilkokul, ortaokul ya da lise düzeyinin gelişim özellikleri temel alınarak ve onlara olumlu katkı sağlama iddiasıyla piyasaya sürülen niteliksiz, öncelikli amacı ticari gelir elde etmek olan yayınların sayısı çok fazladır. Nitelikli eserlerin çocuklara öncelikle öğretmenler ve ebeveynler tarafından yeterince tanıtımının ve yönlendirilmesinin yapılmamasına bağlı olarak medya gücünü arkasına alan bazı kitaplar, popülerleşerek nesiller arasında kült hâlini almıştır. Bu durumu popüler kültür sorunu olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. “Popüler kültür” kavramı

ile her tür eğlence, gösteri, müzik, kitap ve filmlerden oluşan aktiviteler anlatılmak istenir. Genellikle gazeteler, dergiler, sinema, televizyon, radyo, reklamlar, popüler müzik, popüler kitaplar kitle iletişimini sağlayan, popüler kültürü halka taşıyan araçlardır” (Durmuş, 2006, s. 124). Bu kitapların çoğu bireylerin gelişim dönemlerinin özelliklerine, duygu ve düşünce dünyalarına katkı sağlamak şöyle dursun; popüler kültür propagandası ile beraber bireyleri içinde yaşadıkları topluma yabancılaştırıcı vasıflardan başka çok az olumlu niteliğe sahiptir. Şirin bu sorunu şu şekilde ifade eder:

“Türk çocuk ve gençlik edebiyatının diğer önemli engeli ise, 1980 sonrası yaygınlaşma eğilimi gösteren popüler çocuk kültürüne dayalı sıcak ürün çocuk yayıncılığıdır. Üretildiği anda pazarlanan, sınırları kolayca aşan, medyanın pompaladığı ve abartılı biçimde tanıtılan pembe sabun köpüğü bu yayınlar tam anlamıyla ithal kargo kültüre dönüşmüş durumdadır. Walt Disney geleneğinin yeni örüntüleriyle sesli, görüntülü, basılı kitap ve yayınlar karşısında çocuk kitabı yazar ve çizerlerinin ve çocuk edebiyatı yayıncılarının baş etmesi beklenemez” (2007, s. 77).

Bu bakımdan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kültürel niteliklerinin zengin olmasının lüzumuyla beraber, ders kitaplarının öğrencilere okuyacakları eserlere yönelik tanıtıcı, yönlendirici bir rehber olma görevi üstlenmesi de gerekmektedir. Kitaplardaki etkinliklere ve metinlere bağlı olarak kendisine tavsiye edilmek istenen faydalı bir eserin numunesi sunularak bireyin merakının ve ilgisinin uyandırılması doğru kaynaklara yönlendirme amacına hizmet edecektir. Bu tanıtım sürecinde bireyin zihninde okuması gereken kitapların niteliklerine dair de bir şablon şekillenerek belirginleşecektir.

3.8. Materyal Olarak Türkçe Ders Kitapları

3.8.1. Türkçe Ders Kitaplarının Biçimsel ve Fiziksel Özellikleri

Eğitim- öğretim sürecinde ders kitaplarından beklenen işlevlerin yerine gelebilmesi için ele alınması gereken noktalardan biri de onların biçimsel ve fiziksel özellikleri ile ilgilidir. “Kitapların fiziki özelliklerini kullanan malzeme (kapak kartonu, kâğıt, cilt malzemeleri), kitabın boyutu, ağırlığı, forma sayısı kapsamaktadır” (Arı, 2014, s. 39). Bu özelliklerin hangi standartlarda olması gerektiğine ise hitap ettikleri öğrenci grubunun gelişim özelliklerine göre karar verilir. Öğrencilerin zihinsel ve fiziksel gelişim özelliklerine bağlı olarak ders kitaplarının biçimsel ve fiziksel standartları da ilkökul ve ortaokul kademelerine göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin, cilt kapağının standartları belirlenirken küçükler için kalın mukavva veya bezden olması gerekirken daha büyükler için mukavva, kalın karton yeterlidir (Şirin, 2000, s. 160). Özellikle okul çağıının ilk

basamağındaki öğrencilerin kitabı kullanma ve muhafaza etmede sorun yaşama ihtimalleri yüksek olduğu için onlara yönelik hazırlanan kitapların kapakları, kitabı dış faktörlerden koruyabilmek için daha dirençli olmalıdır.

Forma, on altı sayfaya tekabül etmektedir. 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda ders kitaplarının 7-9, öğrenci çalışma kitaplarının 10-12 formadan oluşacağı; öğretmen kılavuz kitaplarında ise serbestlik tanındığı ifade edilmiştir (2006, s. 10). 2017 Türkçe Öğretim Programı esaslarına göre hazırlanan 5. Sınıf Türkçe ders kitabı yaklaşık olarak 16 formadan (254 sayfa) oluşmaktadır. Başak Yayınları'nın hazırladığı ve 2015 Türkçe Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanan Türkçe ders kitabı 6 formadan (96 sayfa), öğrenci çalışma kitabı yaklaşık olarak 24 formadan (376 sayfa) oluşmaktadır. 2018 Türkçe Öğretim Programı içerisinde ise her sınıf düzeyinde okutulacak ders kitaplarının ulaşabileceği azami forma sayılarına yer verilmiştir. Buna göre ilk okuma yazma kitabı 13, Türkçe dersi birinci sınıf seviyesinde 10, ikinci ve üçüncü sınıf seviyesinde 20, dördüncü sınıf seviyesinde 17, beşinci sınıf seviyesinde 16, altıncı ve yedinci sınıf seviyesinde 18, sekizinci sınıf seviyesinde ise 19 formadan fazla hacimde olamayacağı tablo hâlinde belirtilmiştir (TDÖP, 2018, s. 20). Bu değerlerin daha altında forma sayılarından da ders kitaplarının oluşabileceği not olarak belirtilmiştir. Bununla beraber asgari forma sayısının belirtilmemesi, hazırlanacak kitaplara dair bazı riskleri taşıması muhtemeldir: Bu durum aynı sınıf seviyesi için hazırlanan ders kitaplarının forma sayısındaki bu esnekliğe bağlı olarak hacim farklılıklarına sahip olmasına, buna bağlı olarak da kitaplar arasında nitelik farklarının doğmasına zemin oluşturabilir. Özellikle maliyet kaygısı ile yayınevlerinin forma alt limiti belirtilmemesine bağlı olarak oluşturacakları ders kitaplarını daha az hacimli hazırlama riski bulunmaktadır. Bu durum da kitapların metin tercihlerinde, etkinlik kurgularında, estetik tasarımlarında olumsuzluklara yol açabilir.

Ders kitaplarının fiziksel özellikleri konunun bir diğeri boyutudur. İncelemeye konu olan ve 2006, 2015, 2017 ve 2018 programlarının esaslarına göre hazırlanan ders kitapları ebat olarak 19,5x27,5 cm olarak hazırlanmıştır. Öğretmen kılavuz kitaplarının boyutlarında ise ders ve öğrenci çalışma kitaplarının aksine farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum ile ilgili 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda kitabın forma sayısında olduğu gibi boyutunda da serbestlik olduğu belirtilirken diğer programlarda herhangi bir bağlayıcı hususa yer verilmemiştir.

Kitapların fiziksel özellikleri ile ilgili olan bir diğer husus ise kitap kapakları ve kitap sayfalarının oluşturulduğu kâğıttır. Kitap kapağı, kitap sayfalarının muhafazası ve kitabın dış etkenlerden korunması işlevlerini yerine getirmenin yanı sıra tasarım ve renk tercihleri bakımından da öğrencilerin ilgisini çekme noktasında önemli role sahiptir. Öğrencilerin ders kitabıyla tanışmalarının akabinde kitap hakkında onlara ilk verileri sunacak olan kısım kapaktır. Öğrencilerin kitap kapağına bağlı olarak elde ettikleri ilk izlenimleri onların kitaba sempati ile yaklaşmalarına ya da ön yargılı bir tutumla oluşturmalarına zemin hazırlayabilir. Araştırmaya konu olan ders kitaplarının görsel tasarımları ise şu şekildedir:



Şekil 1. İncelenen ders kitaplarının ön kapak tasarım görselleri

Öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları ise bu tasarımlarının muhafaza edilip sadece fon renginin değiştirilmiş şekilleridir. Ders Kitapları Yönetmeliği'nde ise kitap kapakları ile ilgili olarak şu hükümlere yer verilir:

“3) (Değişik:RG-14/10/2015-29502) Ders kitabı veya ders kitabı yerine okutulacak kitapların ön kapağında kitabın adı, okul türü, sınıfı, ilgili hizmet birimi veya yayınevinin varsa pedagojik esaslara aykırı olmayan amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni; iç kapağın ön yüzünde, kitabın adı, okul türü, sınıfı, yazarın/yazarların adı ve soyadı, varsa akademik unvanı, başvuru sahibinin adı veya adresi, varsa pedagojik esaslara aykırı olmayan amblemi; iç kapağın arka yüzünde, yazar/yazarların dışındaki kitabı hazırlayanların adı ve soyadı; arka kapakta sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevre ile ilgili yazılı ve görsel tasarımlar

sayfayla uygunluk sağlayacak şekilde yer alır. Taslak kitapta arka kapak sayfası boş bırakılır. Arka kapakta kullanılacak görsel tasarımlar, Kurulca uygun görülenler arasından basım aşamasında Genel Müdürlükçe belirlenir. Yazarın/yazarların adı ve soyadı, varsa akademik unvanı, başvuru sahibinin adı veya adresi, amblemi; iç kapağın arka yüzünde, yazar/yazarların dışındaki kitabı hazırlayanların adı ve soyadı ve benzeri taslak kitabın kimliğini gösteren bilgi veya kenar süsü, sayfa numarası gibi simge ya da işaretler elektronik ortama yüklenen nüshada yer almaz. Kitabın kimliğini belirleyici nitelikte bilgi veya kenar süsü, sayfa numarası gibi simge ya da işaretler bulunan taslak ders kitapları incelemeye alınmaz, incelemeye alınmış olsa dahi inceleme ve değerlendirmenin herhangi bir safhasında fark edilmesi hâlinde Kurulca inceleme işlemi durdurularak başvuru sahibine iade edilir. İnceleme sürecinde yabancı dil kitaplarında özel ad kullanılamaz.” (TTKB, 2018)

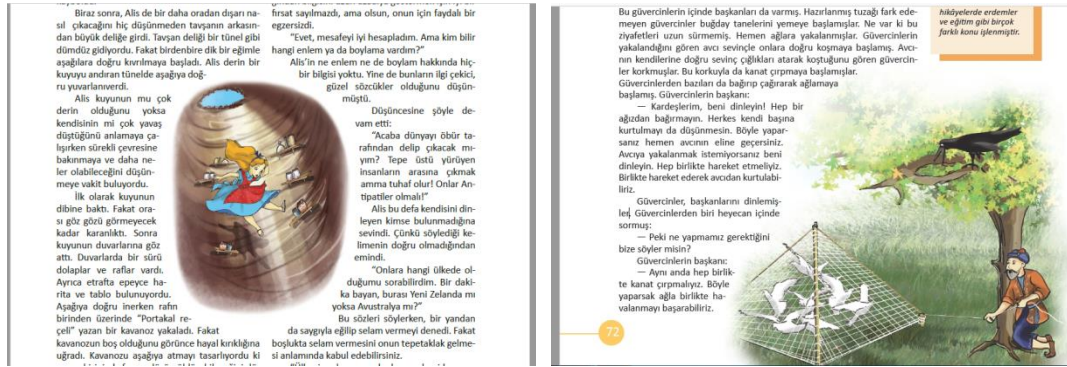
Bu hükümlere ek olarak kitap kapağı hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmelidir:

- Kitabın içeriği hakkında etkili mesaj verecek şekilde düzenlenmelidir.
- Kitabın adı, yazarın adı ve diğer metinsel verilerin yanı sıra resimleme ve logo gibi öğeler güzel bir biçimde düzenlenmelidir.
- Renk kullanımında aşırıya kaçılmamalıdır.
- Kapakta kullanılan renkler öğrenciyi rahatlatıcı ve teşvik edici olmalıdır (Kılıç & Seven, 2003, s. 149).

İdeal bir ders kitabının sayfa yapısı ile ilgili olarak Yalçın (1996, s. 27), gramaj miktarının 90 gr’dan az olmaması gerektiğine dikkat çeker. Bunun sebeplerini de şu şekilde açıklar: Düşük gramajlı kâğıtlarda baskı, sayfanın arkasına yansımakta ve kitaplarda bir gölge oluşturmaktadır. Bu durum da öğrencinin gözünün bozulmasına ve göz yorgunluğunun daha erken ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bununla beraber düşük gramajlı sayfalara basılan görsel kalitesi de düşük olmaktadır. Gramaj, kâğıdın 1m²’sinin gram cinsinden ağırlıdır. Kâğıdın gramajı forma sayısına, matbaada çoğaltma kalitesine, yayınevinin ayırdığı bütçeye, istenilen netlik özelliklerine ve tasarımla ilgili özelliklere göre değişir. Birinci hamur 50 ile 220, ikinci hamur 50 ile 75, kuşe kâğıtlar ise 80 ile 205 gr/m² arasında değişir. “Ders kitaplarında daha çok birinci hamur kâğıt seçilir” (Arı, 2014, s. 41). “Kâğıt rengi beyaz olmalıdır. Beyaz kâğıt üzerindeki siyah tip yazı daha okunabilir. Kâğıt dokusunun pürüssüz olması gerekir. Bu özellik, resimlerin daha iyi algılanabilmesini kolaylaştırır” (Kılıç & Seven, 2003, s. 147). Öğrencilerin göz sağlığı bakımından Arı da (2014, s. 41) parlak kâğıtların ders kitabı sayfası olarak kullanılmaması gerektiğine dikkat çeker. Parlak kâğıtların ışığın gelme açısına bağlı olarak gözü yorabileceğini, bu nedenle ders kitaplarında mat yüzeyli kâğıtların kullanımının öğrencilerin göz sağlığı bakımından yararlı olacağını ifade eder.

Ders kitaplarında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de satır uzunluğudur. Yalçın (1996, s. 26), satır boyunun çocuğun okuma gücünü ve kapasitesini zorlamayacak uzunlukta düzenlenmesi gerektiğine dikkat çeker. Kabul edilen satır boyu uzunluğunun ise 5, 7, 9, 11 cm olduğunu ancak küçük yaşlardaki çocukların göz kaslarının güçsüz olması

ve ritmik bir biçimde sıçrayamaması sebebiyle satır boylarının 9 cm'den uzun olmamasının benimsenmiş bir kural olduğunu ifade eder. Yaş seviyesine göre uygun satır uzunluklarına dikkat edilmemesi hâlinde okumaya yeni başlayacak çocukların göz kaslarının yorulmasına sebebiyet verilebileceğini ve çocuklarda okumaya karşı bıkkınlık oluşabileceğine değinir. Yalçın (1996), ders kitaplarında her sayfanın farklı satır boyunda hazırlanmasının ve sayfalarındaki görsel yerleştirme tasarımının bu farklılığı sağlayacak şekilde oluşturulmasıyla öğrencilerin okudukları her sayfada farklı bir yapıyla karşılaşarak sıkılmalarının önüne geçileceğini ifade eder. Satır uzunluğu bakımından incelemeye konu olan ders kitaplarından 5. sınıf Türkçe ders kitabının sayfa yapısına göz atıldığında bu hususa çoğunlukla dikkat edildiği görülmektedir:



Şekil 2. 5. sınıf Türkçe ders kitabında farklı satır boylarında tasarlanan sayfa örnekleri

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Ders Kitapları Yönetmeliği'nin 20. maddesinde "Beş formayı geçen kitaplara sırt verilir. Sırtta kitabın adı ve sınıfı, kitabın ön kapağı üstte ve yatay durumda iken soldan sağa doğru okunabilecek şekilde yazılır." ibaresi geçmektedir. Ders kitaplarının dikkat edilmesi gereken fiziksel özelliklerinden biri de ciltleme aşamasıdır. Formaların eğitim- öğretim yılı boyunca bir arada tutulabilmesi ve kullanmaya başlanmasından çok uzun bir süre geçmeden kitabın öğrencinin elinde dağılmaması, hem kitabın ders aracı olarak işlevlerini yerine getirebilmesi hem de öğrencinin ders kitabından soğumaması bakımından önemli hususlardır. Ders kitapları için ciltleme şekilleri sicimle (iplik ya da ince telle) örüp dikme, tel zımba ile dikme veya tutkallayıp presleme biçimindedir. Bu seçenekler içinde sırttan tutkallayıp preslenerek ciltleme yapılan ders kitaplarının daha kullanışlı olduğu söylenebilir (Arı, 2014, s. 43). Ciltlemede iplik kullanılacaksa ipliğin uzun süre

çürümeyecek cinsten olmasına ve kullanılan yapıştırıcının da uzun süre özelliğini kaybetmeyecek nitelikte olmasına dikkat edilmelidir (Kılıç & Seven, 2003, 147).

Ders kitaplarında öğrenci gelişim özelliklerine göre standartları farklılık gösteren bir diğer husus da yazı ögeleridir. Ders kitabında tercih edilecek yazı tiplerinden hangilerinin daha uygun olacağı, hangi sınıf seviyesinde kaç punto yazının olması gerektiği gibi konular, sağlıklı kararlar verilmesi gereken diğer konulardır. Ders kitaplarındaki yazıların büyüklüğü, sınıf seviyesine göre şu boyutlarda olmalıdır:

- 1. sınıflar için 20-24 punto
- 2.sınıflar için 18 punto
- 3. sınıflar için 14 punto
- 4. sınıflar için 12 punto
- 5. sınıflar için 11 punto
- Daha üst öğrenim kademeleri için 10 punto büyüklüğünde harfler kullanılabilir (Küçükahmet vd., 2011, s. 41).

Yazı karakterleri okunaklılığı etkilediği için bunların eğitsel ve sağlık yönü ön planda tutulmalıdır. Bu sebeple 6, 7, 8. sınıf Türkçe kitaplarında serifli (tırnaklı) (Times New Roman, Times, Bookman, Courier vb.) karakterlerin kullanılması daha uygundur. Ders kitaplarında ise genelde Times New Roman, Arial, Futura, ve Helvetica yazı karakterleri kullanılır (Arı, 2014, s. 44).

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” adlı ölçütlerde ders kitaplarının yazı tipi, punto ve diğer biçimsel özellikler hakkında dikkat edilmesi gereken ölçütlere değinilmiştir:

“Yazıda karakter büyüklüğü ilgili yönetmelik hükümlerinde belirtildiği şekilde olmalı; metin kısımlarının başlıkları dışında kalan bölümlerinde resim altı yazıları, dipnotlar ve benzeri kullanılan yazılar hariç ilkökul 1’inci sınıflar için yirmi, 2’nci sınıflar için on sekiz, 3’üncü sınıflar için on dört, 4’üncü sınıflar için on iki, ortaokul 5’inci sınıflar için on bir, daha üst sınıflar için ise on puntodan daha küçük puntoda harfler kullanılmamalıdır.

Seçilen yazı tipi öğrenci düzeyine uygun ve kolay okunabilir nitelikte olmalıdır.

24 Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları

Seçilen yazı tipi içerik bütününde tutarlı kullanılmalıdır.

Metinlerde vurgulama amaçlı kullanılan çeşitli yöntemler (kalın karakter kullanımı, italik yazı, renklendirme, tırnak içine alma vb.) bütünlüğü bozmayacak biçimde ve kendi içinde de bütünlük sağlayacak şekilde kullanılmalıdır.

Metinleri oluşturan karakterler görüntü olarak net ve okunabilir olmalıdır.

Metin içerisinde vurgulama amaçlı olarak büyük harf kullanılmamalıdır.

Metinlerde kullanılan paragraf, hizalama, boşluk, sütun sayısı gibi özellikler içeriğin bütününde öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde ve tutarlı bir biçimde kullanılmalıdır.

Paragraf arası boşluklar satır arası boşluklardan fazla olmalıdır.

Paragraf başları ve diğer girintiler birbiriyle hizalanmış şekilde verilmelidir.

Metinlerde tipografik tasarım hataları (sözcüklerin ve harflerin aralarında yeterli ve dengeli boşluk bırakılmamasından kaynaklı sıkışık metin tasarımı vb.) bulunmamalıdır.

Tutarsız boşluklar nedeniyle okumanın kesintiye uğramaması için otomatik tam bloklama (yanlardan hizalama) yapılmamalıdır” (TTKB, 2018).

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” adlı ölçütlerde ders kitaplarının sayfa tasarımında dikkat edilmesi gereken şu hususlara dikkat çekilmiştir:

“Kitap içi tasarım genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş beklentilere uygun olmalıdır.

Kitabın kullanımına kılavuzluk eden bölümde kitapta yer alan simgelerin tümü tanıtılmalıdır. Kullanılan simgeler (ikon, sembol, vinyet vb.) temsil ettiği işleve uygun olmalıdır.

Kitapta kullanılan her türlü öge açık, net, anlaşılır, ayırt edici ve yönlendirici olmalıdır.

Kitaplarda sayfa numaralandırmaları sağ (ön) sayfalarda tek sayılar, sol (arka) sayfalarda çift sayılar kullanılarak yapılmalıdır.

Sayfa numaraları kolaylıkla görülebilecek, takibi güçleştirmeyecek ve karışıklığa yol açmayacak şekilde yerleştirilmelidir.

Kenar boşlukları ve sayfa içi boşluklar ile yazma alanları konunun niteliğine bağlı olarak öğrenmeyi destekleyici nitelikte olmalıdır.

19 Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları

İçerikte çözümü istenen boşluk doldurma, eşleştirme, çizim vb. etkinliklerde yazmak için bırakılan alanlar yeterli olmalıdır.

İçerikte açık (sözel/yazılı veya görsel unsurlarla doldurulmayan boş kısımlar) ve kapalı (materyallerle doldurulan kısımlar) alanlar öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde dengeli bir biçimde verilmelidir.

Belli bir amacı olmayan boş alanlar veya boş sayfalar bırakılmamalıdır.

Sayfa tasarımları öğrencinin ilgisini çekecek nitelikte olmalıdır.

Sayfa tasarımları öğrencinin gelişim seviyesine uygun bir şekilde düzenlenmelidir.

Sayfa tasarımları görsel algıyı kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir.

Sayfa tasarımlarında öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak renklerin (sıcak-soğuk, ana-ara, canlı-mat vb.) kullanılmasına dikkat edilmelidir.

Dikkat çekilmek istenilen noktalarda sıcak renklerin kullanımına önem verilmelidir” (TTKB, 2018).

3.8.2. Türkçe Ders Kitapları Görselleri

Ders kitaplarının işlevselliğini artırıcı bir diğer önemli unsur ise görsellerdir. Metinleri özetleyici ve somutlaştırıcı niteliklerinin yanı sıra bir görsel, sayfalar dolusu bir hacimde ele alınmış bir yazının aktarmak istediklerini kolayca ve daha çarpıcı bir şekilde hedef kitleye yansıtabilir. Üstelik ortaokul seviyesindeki bireylerin gelişim ve öğrenme özelliklerini dikkate aldığımızda görseller, dikkat çekme bakımından daha etkin araçlardır. Görseller aracılığıyla okumaya karşı olumsuz bir algı geliştirmiş bireylerin dikkatleri merak duygusu uyandırılarak metne çekilebilir. Ders kitaplarının görsel niteliklerinin öğrencileri düşünmeye sevk edebilme kabiliyetleri, metnin içeriğini tam ve doğru yansıtabilmeleri gibi nitelikler, görsellerin taşımaları gereken başlıca vasıflardır. “Ders kitaplarındaki sözel metinlerin görsel metinle desteklenmesiyle öğrenci, metni kavramaya yönelik artalan bilgilerini devindirmekte, konuyla ilgili soyut düşünceleri resimle somutlaştırmaya ve yaratıcı düşünmeye yönelerek çıkarımlarda bulunmaktadır. Böylelikle de düşüncelerini görsel metinde somutlaştırmaktadır” (İşeri vd., 2014, s. 82).

Nolen ve Goetz (aktaran Köksal, 2011), ders kitaplarında yer alabilecek resimleri üç biçimde sınıflamaktadır: süsleyici resimler, açıklayıcı resimler, metni tamamlayıcı resimler. Süsleyici resimler, konunun anlamını açıklamaktan çok onun sembolik yönünü belirlemek amacıyla tasarlanırlar. Bu resimlerden beklenen işlevler ise çocukların hayal gücünü harekete geçirmesi ve onların ilgisini çekmesidir. Açıklayıcı resimler, ilişkilendirildiği metinle aynı içeriğe ya da iletiye sahip olan resim türleridir. Bu tür resimlere “anlam çözücü resimler” de denilmektedir. Metni tamamlayıcı resimler ise özellikle çocuk için yabancı olan kavramlar ya da olguların tanıtılmasında kullanılabilirler (2011, s. 107). Köksal (2011, s. 108) bu sınıflamanın daha ayrıntılı ve işlevsel olarak yapılabileceğini öne sürerek resimleri şu şekilde sınıflandırır:

“Konsantrasyon Resimleri: Herhangi bir konuya ya da konunun herhangi bir özel noktasına öğrencilerin dikkatlerini çekmeye ya da konunun bütününe yönelik olarak dikkatlerini yoğunlaştırmalarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmış detaylı resimlerdir. Örneğin çevre kirliliği konusunda denize ait nesnelerin yanına denize ait olmayan bir nesnenin çizildiği bir sahil resmi, bir tür konsantrasyon resmidir.

Durumsal Resimler: Herhangi bir kavram ya da olguyu bütünüyle içeren resimlerdir. Bu tür resimler işlediği konunun bütün alt basamaklarını ya da bütün öğelerini belirgin bir biçimde içermelidir. Öğretmen konuya girerken ya da konuyu özetlerken kullanabileceği bu resimlerin içeriği konudan ne eksik ne de fazla olmalıdır.

Problem Resimleri: Öğrencilerin herhangi bir problemi çözmelerinden çok fark etmelerini açıklayan resimlerdir. Bu tür resimlerin ana özelliği, problemlerin nedenlerini ve sonuçlarını sembolize edebilmeleridir.

Yaratıcı Resimler: Öğrencinin resim üzerinde kimi işlemler yaparak onun yaratıcılık denemelerinde bulunmasını isteyeceği türden resimlerdir. Resimlerde kimi önemli noktalar, çizilmemiş ya da boyanmamış olabilir ve bu eksikliklerin öğrencilerce tamamlanması istenebilir.

Hareketli Resimler: Ders kitaplarında herhangi bir kavram ya da olguyu bir tek resimle ifade etmek zorunlu ya da mümkün olmayabilir. Öğrenciler aynı kavram ya da olgunun farklı yönlerini içeren küçük resimleri birleştirebilir ve bütüne ulaşabilirler. Rastgele dizilmiş numaralı resimleri doğru sıraya koyabilir ve bu sıralamayı öyküleştirebilir.

Eleştirici Resimler: Eleştirici resimler çelişik olguların, nesnelerin ya da olayların yer aldığı resimler olarak tasarlanabilirler. Bu tür resimler, öğrencilerin bildiği ya da yakın çevresinde gözlediği olay, nesne ya da olguları içermelidir.

Önce- Sonra Resimleri: Olayların arasında neden- sonuç ilişkileri olduğu kadar öncelik-sonralık ilişkisi de bulunabilir. Bu tür resimler öğrencilerin öncelik- sonralık ilişkisini anlamalarını sağlayabileceği gibi onların öteleme becerilerinin de gelişmesine de katkıda bulunabilir. Genellikle birbirleri ile neden- sonuç ilişkisiyle bağlı iki olaydan önce olanı neden, sonra olanı sonuçtur.”

İncelemeye konu olan ve 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı’nda beşinci sınıf seviyesinde kullanılan ders kitabının görsellerine göz atıldığında Köksal’ın yaptığı resim sınıflamasına uygun olan resimlere örnek mahiyetinde yer verilmiştir:



Şekil 3. Eleştirici resim örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Yazma becerisi ile ilgili olarak yer verilen resimden hareketle öğrencilerden bir hikâye ya da duygu, düşüncelerini ifade edecekleri bir metin yazmaları istenmektedir. Resimde eleştirilen durum ise teknoloji bağımlılığıdır. Resim, öğrencilerin bilmelerinin ya da yakın çevrelerinde gözlemlerinin ötesinde bizzat yaşadıkları bir sorunu ele alarak söz konusu bağımlılığın ne kadar ileri boyutlara varabileceğini abartılı bir şekilde yansıtmaktadır. Dikkat çekilen problemin öğrencilerle doğrudan ilgili olması yakından- uzağa öğretim ilkesine de uygundur. Dolayısıyla öğrencilerin yazma faaliyeti sırasında ne yazacakları konusunda zorlanmalarının önüne geçilmiş ve öğrencilerin kendilerinden ya da yakın çevrelerinden örnekler sunabilmelerine fırsat yaratılmıştır. Bununla beraber yazma

süreci sonunda öğrencilerin birbirleriyle bilgi paylaşımına girerek bilinçlenmelerine de fırsat yaratılmıştır.



Şekil 4. Problem resimleri örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Uzayda yaşamının güçlüklerini konu alan “Uzayda Bir Gün” metninin görsellerinde astronotların mekik içerisinde hareket etme, uyuma, beslenme, temizlik ve diğer fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilmeleriyle ilgili yerçekimi farklılığının doğurduğu problemler ele alınmıştır. Böylelikle gündelik hayatta kolaylıkla yapılabilen aktivitelerin yerçekimsiz ortamda ne kadar güçleştiği fark ettirilmeye çalışılmıştır.

Hareketli Resimler: Bu resim türlerinde öğrencilerin olgu, olay ya da durumları yansıtan ve rastgele verilmiş resimlerin aralarındaki sebep- sonuç ilişkilerine bağlı olarak öğrenciler tarafından sıralanması beklenir (Köksal, 2011). “Dede Korkut- Boğaç Han” adlı dinleme/ izleme metninde geçen belirgin olaylara ait kesitlere etkinlikte yer verilerek öğrencilerin bu resimleri izledikleri olaylarla ilişkilendirerek oluş sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Etkinliğin ikinci kısmında ise resimlerdeki olaylar için ayrı bir bölüm oluşturularak her resmin yansıttığı olayın yazılı olarak ifade edilmesi istenmiştir. Böylelikle özet çalışmasının ana hatlarının da ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.





Şekil 5. Hareketli resimler örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Önce- Sonra Resimleri: “Kitabın Serüveni” adlı şiirin dördüncü etkinliğinde yer verilen videodan hareketle öğrencilerin kâğıt üretiminde geçen aşamaları görsellerle ilişkilendirmeleri istenmiştir. Kâğıdın hammaddesi olan selülozdan itibaren geçirdiği aşamalar videodaki açıklamaların belirli kısımları boş bırakılarak verilmiştir.





Şekil 6. Önce- sonra resimleri örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Konsantrasyon Resimleri: Ders kitabında bu tür resimlere örnek teşkil eden görselde öğrencilerin dikkati konuyla ilişkili olarak apartman kültürüne ve buna bağlı olarak çocukların doğa unsurlarından yalıtılmışlığına çekilmeye çalışılmıştır. Zeminde çimenler üzerine canlı ve rengârenk çiçeklere yer verilip kuş, kelebek gibi estetik yönü zengin canlılarla doğa tasviri çekici hâle getirilmiştir. Buna karşın yaşadıkları apartmandan bu manzaraya sadece bakmakla yetinmeleri ve doğadan mahrum kalmaları çocuklarda üzüntüye yol açmıştır. Konsantrasyon resimlerinden beklenen işlevlerin başında öğrencilerin güdülenmesini ve konuya dikkatleri çekmeyi başarabilmeleri gelmektedir (Köksal, 2011). “Yüksek Evde Oturanın Türküsü” adlı şiirin konu ve teması ise resmedildiği gibi şehir yaşamındaki çocukların yaygın olarak tercih edilen çok katlı mimari yapılardan ötürü doğadan ve onun güzelliklerinden soyutlanma durumlarına dikkat çekmeyi hedeflemiştir.



Şekil 7. Konsantrasyon resimleri örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Yaratıcı Resimler Örneği: Sağlık- Spor Teması içinde geleneksel sporlar hakkında bilgi verilen “Anadolu’nun Cirit Oyunları” adlı metnin dördüncü etkinliğinde “Etnospor Festivali” haritasına yer verilerek öğrencilerin bazı sorulara görsel çerçevesinde yanıt vermeleri ve harita üzerinde de eklemeler yapmaları istenmiştir. Yaratıcı resimlerin niteliklerine uygun olarak harita üzerinde yer verilen uçak figürü için herhangi bir açıklamaya yer verilmemiş ve bu figürün niçin haritada yer alabileceği sorusu öğrencilere yöneltilmiştir. Bir başka soruda ise öğrencilerin bu haritada eksik olduklarını düşündükleri bir alanın olup olmadığı sorulmuş, eklemek istedikleri bir bölüm varsa sebepleriyle açıklamaları istenmiştir. Bazı kısımların özellikle eksik bırakılması da yaratıcı resimlere özgü özellikler arasındadır.



Şekil 8. Yaratıcı resimler örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Kılıç ve Seven (2003, s. 137-139), ders kitaplarındaki görsellerin oluşturulma sürecinde şu hususiyetlere dikkat edilmesi gerektiğini vurgular:

- “Görsellerin konuya uygunluğu sağlanmalıdır.
- Görseller, tasarım öğelerine ve ilkelerine uygun düzenlenmelidir.
- Yeteri oranda (görsel) öğeye yer verilmelidir.
- Görsel ve yazılı öğelerde ipuçları kullanılmalıdır.
- Öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olarak kullanılmalıdır.
- Öğrencilerin algısal özelliklerine uygun olarak düzenlenmelidir.
- Öğrencilerden olumlu psikolojik tepkiler alacak şekilde düzenlenmelidir.
- Amaca uygun zihinsel tepkiler için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Görsel araçların altında açıklamalara yer verilmelidir.
- Sayfa düzenine dikkat edilmelidir.”

Tosunoğlu, Arslan, Karakuş ve Çalık, ders kitaplarında resim ve illüstrasyonların bulunmasının yararlarını maddeler halinde şu şekilde sıralar:

1. Ders kitaplarındaki resim, fotoğraf ve illüstrasyonlar iletilmek istenen mesajın algılanmasında oldukça etkili olmaktadır.
2. Resim, fotoğraf, şekil, şema, grafik ve harita, okuyucunun dikkatini çekmekte ve bilginin belleklerinde kalıcı olmasına yardımcı olmaktadır.
3. Başarılı illüstrasyonlar, etkili öğrenmeyi sağladığı gibi, kültür ve beğeni düzeyini de yükseltmeye yardımcı olmaktadır.
4. Resimli ders kitaplarıyla öğretim yönteminin diğerlerinden daha fazla verim alındığı bilinmektedir.
5. Sözel metinle görsel metin uyumlu olduğunda öğrenme kolaylaşmaktadır.
6. Çocuklar yetişkinlere oranla daha renkli bir dünyada yaşadıklarından küçük sınıfların ders kitaplarındaki görsel öğeler sözel öğelerden fazlaca yer almalıdır. Bu durum öğrencilerin kitaba karşı ilgilerini artırmakta ve öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır.

7. Ders kitaplarına alınacak metinlerin özenle seçilmesi, özenle de görselleştirilmesi ve estetik değerler içermesi gerekmektedir. Bu durum, çocuğun estetik duyarlılığına ve sanat anlayışına katkıda bulunmaktadır.

8. Resimlerde kullanılan renklerin açık, net, renkli, estetik, seviyeye uygun, konu ile bağlantılı ve anlaşılır olması gerekmektedir. Ders kitabında doğru renklerin kullanılmasıyla öğrencinin dikkatinin çekilmesi arasındaki güçlü ilişkinin varlığı göz önünde bulundurulmalıdır (Aktaran İşeri, 2014, s. 84).

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” adlı ölçütlerde ders kitaplarının görsel tasarımlarıyla ilgili olarak şu hususiyetlere dikkat çekilmiştir:

“2.2.7. Görsel tasarım ve içerikte kullanılan görseller bilimsel açıdan hata içermemelidir.

Kapak tasarımında yer alan görsellerde bilimsel hata bulunmamalıdır.

Görsellerde kullanılan öğelerin tamamı aslına uygun ve hatasız olmalıdır.

Geometrik şekillerde ve grafiklerde uzunlukların çizimi oranlarına uygun olmalıdır.

3.2.2. Anlamayı kolaylaştıracak görseller kullanılmalıdır.

Öğrencilerin eski ve yeni bilgileri arasında bağ kurmasını sağlayacak tablo, şema, grafik, fotoğraf, kavram haritası, zihin haritası vb. öğelere yer verilmelidir.

Konunun niteliğine bağlı olarak anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştıracak, sözel/yazılı unsurları destekleyecek ve öğrenmeye katkı sağlayacak görsel öğelere yer verilmelidir.

Anlamlı öğrenmeyi sağlamak amacıyla kavram yanılgılarını belirleyen ve gideren etkinlikler (kavram haritaları, zihin haritaları, kavramsal karikatürler, kavram ağları vb.) kullanılmalıdır.

Anlatımda düşüncüyü geliştirme yollarından (örnekleme, tanık gösterme, anekdot verme vb.) gerekli yerlerde faydalanılmalıdır.

Kitap içerisinde yer alan etkinlik, deney gibi işlemlerin anlaşılabilir ve kolay öğrenilebilir olması, yanlış anlamaları önlemesi amacıyla içerik; çizim, resim, fotoğraf, şema ve grafik gibi görsellerle yeterince desteklenmelidir.

3.3.1. Metin ile görsel uyumlu olmalıdır.

Kullanılan görsel, içerik ile uyumlu ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı nitelikte olmalıdır.

İçerikte verilmek istenen mesajla görsel çelişmemelidir.

Görsel, amaca uygun olmalı ve kazanımın gerçekleşmesini desteklemelidir.

Metin içeren görsellerdeki (infografik, minyatür vb.) bilgiler metin ile çelişmemelidir.

Metinde atıf yapılan görsellere eksiksiz bir biçimde yer verilmelidir.

3.3.2. Görsel ile alt yazısı uyumlu olmalıdır.

Kullanılan alt yazılar kısa ve öz olmalı, metin içinde geçen ifadeler aynen kullanılmamalıdır.

Görsele ait alt yazı görselde anlatılmak istenen olay, duygu, durum vb. hususları yansıtıcı nitelikte olmalıdır

4.1.7. Görseller anlaşılır ve net olmalıdır.

Görseller tartışmaya yol açmayacak şekilde tasarlanmalı, içerisinde yer alan öğeler belirgin olmalıdır.

Görseller verilmek istenen mesajı açık bir biçimde iletebilmelidir.

Görseller anlaşılır olmalı ve yeterli düzeyde ayrıntı içermelidir.

Görseller ve görsellerin içinde yer alan sözel/yazılı unsurlar okunabilir, belirgin ve anlaşılır olmalıdır.

Görseller ve içinde kullanılan öğeler yüksek çözünürlük ve kalitede olmalıdır.

Görsel öğelerde yer alan nesne ve figürler bilgi ve ayrıntılara ışık tutacak, benzerlik ve farklılıklara işaret edecek biçimde kullanılmalıdır

Görsel bütünlüğü bozacak gereksiz öğe kullanımından kaçınılmalıdır.

Kıyafetler zaman, mekân ve karakterlere uygun olmalıdır.

Karakterler zaman ve mekâna uygun olmalıdır.

Görsellerde anatomik bozukluklar olmamalıdır (Çizim, karikatür vb. görsellerde makul denge gözetilmelidir.).

Varlık ve nesneler gerçeğine uygun bir şekilde renklendirilmelidir. Örneğin lacivert renkli bir sandalye tasarlanabilir ancak mor renkli bir elma gerçeğine uygun olmadığı için kullanılmamalıdır (Sanatsal yaratıcılık gereklilikleri ayrı değerlendirilmelidir.).

Görsel öğelerde kullanılan figürlerin hareketleri gerçek durumu yansıtıcı nitelikte çizilmelidir. Örneğin oturmakta olan bir figürün, öğrencide oturuyor hissini uyandırması gerekir

...

Görsellerin seçiminde yakından uzağa ilkesi gözetilmeli, konunun niteliğine bağlı olarak varsa ülkemizden örneklerle öncelik verilmelidir

İçerikte kullanılan görsel öğeler yakın çevreden uzak çevreye ve yakın zamandan uzak zamana doğru gidecek şekilde verilmelidir.

4.1.9. Tasarımsal öğelerdeki çizgi, boyut, doku, renk, ışık, gölge, tonlama, perspektif vb. unsurlar öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde kullanılmalıdır.

Görsellerdeki çizgiler amacına uygun kullanılmalıdır. Görsel öğelerin tasarımındaki çizgilerin genellikle yön duygusu için kullanılması, özel olarak ise örneğin eğik kıvrımlı çizgilerin hareket duygusu için, yatay çizgilerin dinginlik için, dikey çizgilerin de kesinlik ve yönerge ifadesi için kullanılması esas alınmalıdır.

Görseller kolay algılanabilecek büyüklükte olmalıdır.

Aynı nesnenin farklı yerlerde kullanımında görsellerin boyutu açısından tutarlılık olmalıdır.

Nesne ve varlıklar birbirlerine göre oran ve orantı bakımından uygun bir şekilde verilmelidir.

Görsellerin özelliğine göre çeşitli teknikler kullanılarak görsele üç boyut kazandırılmalı ve gerçeklik hissi uyandırılmalıdır.

Görsellerdeki renk çeşitliliğinde aşırıya kaçılmamalıdır.

Renkler net, canlı ve yüksek çözünürlükte kullanılmalıdır.

Renkler öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde dikkat çekici olmalıdır.

Görsel öğelerde yer alan nesne ve figürlerin renkleri önemli bilgi ve ayrıntılara ışık tutacak, benzerlik ve farklılıklara işaret edecek, estetik duygu uyandıracak biçimde kullanılmalıdır.

Görseller ışık kaynağına uygun şekilde çizilmeli, tonlama ve gölgelendirmede ışık kaynağının konumu göz önünde bulundurulmalıdır.

Görsellerde yükseklik, genişlik ve derinlik özellikleri açısından perspektif hataları bulunmamalıdır

Nesnelerin göze olan uzaklığına ve yakınlığına, göz hizasından aşağıda ve yukarıda oluşuna göre çizgi, yüzey, renk değişikliklerini yansıtan ölçü ve oranlar doğru kullanılmalıdır” (TTKB, 2018).

Ders kitaplarındaki görsellerin öğrenmeye yönelik çok fazla katkısının olmasının yanı sıra kültürel bakımdan bazı riskler de bulundurabilir. Özellikle çağımızda görseller, algı

yönetimi, sübliminal mesaj iletimi gibi amaçlarla çok etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Bu nedenle edebî metin içeriğinin görsellerce doğru bir biçimde yansıtılmasıyla birlikte kültürel uyumluluğunun da gözden geçirilmesi gerekmektedir. Kaplan (2015), ilkokul çağındaki çocuklara okuma becerilerini geliştirmek için yaygın olarak okutulan “Küçük Ayşegül” ve “Prenses Ai” adlı çeviri eserlere yönelik yaptığı incelemede görsellerin asıllarındaki hâlleriyle çevirilere aktarıldığını ve bu nedenle de kaynak dilin kültürel özelliklerinden çok fazla sayıda unsur taşımalarının çocuklarda kültür karmaşasına yol açtığını tespit etmiştir.

3.8.3. Araştırmaya Konu Olan Ders Kitaplarının Hitap Ettiği Öğrenci Grubunun Gelişim ve Öğrenme Özellikleri

Türkçe öğretim programlarının temel felsefesinde değişikliğe gidilerek yapılandırmacı anlayışın benimsendiği 2005 yılından itibaren eğitim unsurlarının (öğretmen, öğrenci, öğretim programı, eğitim ortamları, ders kitabı başta olmak üzere bütün eğitim materyalleri...) eğitim- öğretim sürecindeki rolleri ve işlevleri de temel değişikliklere uğramıştır. Öğretmenin eğitim ortamındaki salt bilgi kaynağı olarak görülmesi anlayışı terk edilip öğrencinin bilgiye ulaşmasında ve öğrenmeyi başarmasında “rehber” görevi üstlenmesi beklenmiştir. Davranışçı yaklaşımın benimsendiği müfredatlarda ise öğrenciler uyarıcılara tepki vermesi gereken bireyler olarak görülmüş, özellikle salt bilgi kaynağı olarak görülen öğretmenler ve ders kitapları aracılığıyla öğrencilerin kendilerine sunulan bilgileri ezberlemeleri arzulanmıştır. Buna karşın yapılandırmacı yaklaşım öğrencinin bilgiyi hâlihazırda bulup ezberlemesinin ve sadece gözlenebilir davranışlara odaklanılmasının aksine öğrencinin bilgiyi araştırmasını, sorgulamasını, yaşantılar yoluyla edinmesini ve edindiği bilgileri farklı olay ve durumlarda kullanabilmesini hedeflemektedir. Bu nedenle öğrencilerin (11-14 yaş) gelişim ve öğrenme özelliklerini yapılandırmacı anlayışı benimsemiş kuramcılarının görüşlerine yer vererek açıklamaya çalışmak daha uygun olacaktır.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin amacına ulaşabilmesi için Pestolozzi, Flobel, Dewey başta olmak üzere pek çok bilim adamı birtakım öğretim ilkeleri ortaya koymuştur. Bu ilkelerin bazıları şunlardır:

Öğrenciye Görelik İlkesi: Eğitim- öğretim faaliyetlerinin her unsurunun öğrencinin gelişim özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmeye çalışılmasıdır.

Yakından Uzağa İlkesi: İnsanın yaşadığı çevreden etkilenmesi ve onu tanımaya çalışma çabasından eğitim süreçlerinde yararlanmayı ifade eden bir ilkedir. Öğrenme faaliyetleri sırasında ilgili konuları yakın ve doğal çevreyle ilişkilendirme esasına dayanır. İşlenmekte olan konularla ilgili örneklerin, problemlerin, olayların yakın ve doğal çevreden seçilmesi; evrensel ve genel konuların başlangıcının en yakın çevreden alınması, aşama aşama gidilerek daha uzak örneklere, problemlere gidilmesi gerekmektedir (Küçükahmet vd., 2011, s. 15).

Bilinenden Bilinmeyene İlkesi: “Öğrenmede somut bilgilerden ve öğrencinin bildiklerinden hareket ederek yeni öğrenmelerle ilişkilerinin kurulması, öğrenme düzeyini artırır. Öğrencinin sahip olduğu şemalardan (bilişsel yapı) hareket ederek yeni bilgiyi kavraması, yeni şemalar oluşturmaya ya da sahip olduğu şemalara eklemeler yapması kolaylaşır” (Rumelhart, Norman; Becker ve Carrier’den aktaran Senemoğlu, 2011, s. 385).

Açıklık İlkesi: “Bilginin tam, sağlam ve kalıcı olması için açıklık ilkesine uymak gerekir. Özellikle soyut kavramlardan oluşan muhtevanın öğretiminde açıklık sözcük zenginliğiyle sağlanır” (Küçükahmet vd., 2011, s. 15).

Somuttan Soyuta İlkesi: Bireylerin gelişim özelliğine bağlı olarak öğretime somut bilgiler ile başlanması ve yavaş yavaş soyut bilgilere geçilmesi gereklidir. Bu geçiş öğrencinin olgunlaşma düzeyine ve konunun özelliklerine göre değişmektedir (Küçükahmet vd., 2011, s. 15). Bireyler on bir yaşına kadar somut işlemler döneminde, on bir yaşından ergenlik süreçlerinin sonuna kadar da soyut işlemler döneminde sayılırlar. Somut işlemler dönemindeki bireyler soyut kavramları algılamada güçlük çekerler. Soyut işlemler dönemindeki bireylerin kavramların soyutluk düzeyini algılama becerisi ise yaşa bağlı olarak artış göstermektedir. Dolayısıyla eğitim- öğretim içeriklerinin kavratılmasında somuttan soyuta ilkesini uygulayabilmek ve somutluk- soyutluk oranını sınıf seviyesine göre belirleyebilmek hedeflenen öğrenmeleri sağlayabilmek adına çok önemlidir.

Ekonomiklik: Öğretimde yapılacak her şeyin en kısa yoldan, en az zaman, emek, para ve enerji ile yapılması esasıdır (Küçükahmet vd., 2011).

Bilişsel Gelişim Kuramı:

Piaget, bilişsel gelişim kuramını kalıtım ve çevre ilişkisine dayandırarak açıklar. Bütün canlılar kendi kendini düzenleme yeteneğine sahip olup bu mekanizma sayesinde kendi kalımını sağladığını ifade eder. Piaget, bu uyum sağlama yeteneğinin kalıtım ve çevre arasındaki temel halka olarak görür. Piaget’ye göre bilişsel gelişim kuramının en temel amacı uyum sağlamadır (Yıldırım, Değer vd., 2008, s. 64).

Piaget’e göre bilişsel gelişime etki eden faktörler deneyim (yaşantı), sosyal geçiş (kültür aktarımı), dengeleme, olgunlaşma ve zekadır (Deniz, İkiz vd, 2016, s. 80). “Yaşantı bireyin çevresiyle belli bir düzeydeki etkileşimleri sonucunda bireyde kalan izdir” (Senemoğlu, 2011, s. 91). “Sosyal geçiş (kültür aktarımı) ise içinde bulunulan toplum ve toplumdaki bireylerin sonraki nesillere aktardıkları kültürel mirastır. Toplumların bilgiyi işleme biçimleri, toplumun öncelikleri vb. etkenler o toplumda doğan bireylerin zihin gelişimini etkilemektedir” (İkiz, 2016, s. 80). Olgunlaşma ise vücut organlarının kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilecek düzeye gelmesi için, öğrenme yaşantılarından bağımsız olarak, kalıtımın etkisiyle geçirdiği biyolojik bir değişmedir (Senemoğlu, 2011, s. 3). “Bilişsel yaklaşımlara göre davranış öğrenilmemekte bilgi öğrenilmektedir. Bilgideki değişiklik ise davranışta değişikliğe neden olmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre ise insanlar çevresindekileri gözlemleyerek onların davranışlarından model almakta ve öğrendiklerini yeri ve zamanı geldiğinde model aldıkları gibi yapmaktadırlar” (Gürgân, 2016, s. 129).

Piaget, bilişsel gelişimi çeşitli dönemlerde açıklamıştır:

Duyusal Motor Dönemi (0-2 yaş):

- Kendisini dış dünyadan ayırt etme
- Refleksif davranışlardan amaçlı davranışlara geçme
- Nesnenin sürekliliğini kazanma

İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş):

- Çevresindeki olay ve nesneleri çeşitli sembollerle ifade etme
- Tek yönlü sınıflandırmalar yapma
- Başlangıçtaki benmerkezlilikte giderek azalma

Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş):

- Mantıksal düşünme yeteneğinde gelişme,
- Korunum kazanma,
- Üst düzeyde sınıflama yapma,
- Ben merkezlikten uzaklaşma,
- Somut yollarla problem çözme

Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş+):

- Soyut düşünme,
- Bilimsel yöntemle problem çözme
- Değer ve inanç sistemini yapılandırma
- Fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini etkinliklerine yansıtma (Senemoğlu, 2011, s. 39).

Araştırma alanının içinde yer alan 5. sınıf seviyesindeki öğrenciler, bu tasnife göre somut işlemler döneminde yer almaktadır ve bilgiyi sistemli ve mantıklı biçimde işleyebilirler ama bunu yalnızca bilgi somut biçimde verildiği zaman yapabilirler. Soyut bilgiler verildiğinde ise yetersiz görünürler (Gander & Gardiner, 2004, s. 460). Dolayısıyla özellikle 5. sınıf seviyesinde ders işleme ve ders kitabı hazırlama süreçlerinde bu hususiyet ön planda tutulmalıdır. Bu dönemdeki çocuğun işlem yapabilmesi, problemin çözülmesi somut nesnelere “burada” ve “şimdi” gibi anlık durumların olmasına bağlıdır. Bu dönem çocukları soyut problemleri çözemezler (Koç, Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2001, s. 87). Öğrencilere yöneltilecek sorular, örnekler ya da düzenlenecek öğrenim ortamları mümkün olduğunca yakından uzağa ilkesi çerçevesinde öğrencinin bildiği, zihninde anlamlı bir şema olarak bulundurduğundan emin olunan olgular üzerine inşa edilmelidir. Ders kitapları metinlerinde ve etkinliklerinde de bu durum dikkate alınarak metin tercihleri ve etkinlik kurguları yapılmalıdır. Bu duruma Türkçe dersine yönelik olarak bir örnek verilirse “Zaman ve Mekân” temasında öğretim programlarında öneri olarak da sunulan öğrencilerin yaşadıkları şehrin çeşitli özelliklerine yönelik olarak araştırmaya sevk edilmeleri yakından uzağa ilkesiyle ilişkilidir.

Somut işlemler dönemdeki bireyler korunum ilkesini artık kazanmıştır. Miktar, hacim ve ağırlık kavramlarının değişmezliği yerleşmiştir. Buna bağlı olarak sayı kavramı da kazanılmıştır. “Ayrıca çocuklar somut olarak parçayı bütünle birlikte düşünebilirler, ayırabilirler. Parça ve bütün arasındaki ilişki kavranmıştır” (Koç, Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2001, s. 88). “Somut işlemler dönemindeki çocuklar, ben merkezcilikten uzaklaşmışlardır. Olayları ve dünyayı, başkaları açısından da görebilirler. Ancak bu dönemde, düşünme süreçleri çocuk tarafından gözlenebilen gerçek olaylara yöneliktir. Çocuklar somut olduğu sürece karmaşık problemleri çözebilirler. Soyut problemleri ise çözemezler” (Senemoğlu, 2011, s. 47-48).

Somut İşlemler Dönemindeki Bireylerin Ahlaki Gelişim Özellikleri:

Bireylerin ahlaki gelişim dönemleri hakkında John Dewey, Piaget, Kohlberg, C. Gilligan başta olmak üzere çeşitli kuramcılar, tasnifler yaparak bireylerin gelişim dönemlerine göre sahip oldukları ahlaki özellikleri açıklamışlardır. Ahlak, bireyin içinde yaşadığı toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde şekillenen, bireyin doğru ile yanlış ayırt etmesine imkân sağlayan değerler sistemi olarak tanımlanabilir. “Piaget’e göre, zihinsel gelişim çocuğun yalnızca fiziksel dünyayı değil, sosyal dünyayı kavrayışını da belirler. Dolayısıyla çocuğun ahlaki ve sosyal kuralları kavrayışı, daha çok zihinsel gelişim düzeyine uygun olmalıdır” (Koç, Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2001, s. 99). “Çocuklar 7 yaşına kadar, oyunlarındaki kurallara gerçek anlamlarını kavramadan uyarlar. Bu kuralları diğer çocuklardan öğrendikleri şekliyle taklit ederek uygularlar. Kuralların bozulamaz ve değiştirilemez olduğuna inanırlar. 7-10 yaşlarında çocuklar kuralların ne anlama geldiğini, ne işe yaradığını anlamaya başlarlar” (Arı, 2008, s. 129). “Çocuklar 10-12 yaşa kadar kuralları bilinçli olarak kullanamaz ve izleyemezler. 10-12 yaşlarda artık çocuklar, oyunu aynı kurallarla oynayabilir; kuralların oyuna yön vermek ve oyuncular arasındaki anlaşmazlıkları en aza indirmek için konulduğunu anlayabilip gerektiğinde bireylerin anlaşarak kuralları değiştirebileceklerini kavrayabilirler” (Senemoğlu, 2011, s. 63). Piaget, 6-12 yaş arasını kapsayan bu dönemi dışsal kurallara bağlılık dönemi olarak ifade eder. Bu dönem, Piaget’in ikinci evresine yani özerk ahlak, karşılıklılık ahlak (ahlaki özerklik) evresine girer. “Çocuklar bu evrede artık ahlakı mutlak terimlerle görmezler, bir eylemin doğru ya da yanlış olduğunu söylerken durumsal ve içsel etkenleri dikkate alırlar. Bu evredeki çocuklar artık kuralların değişmez olduğuna inanmazlar. Kuralların anlaşmaya dayandığını ve yine aynı süreçle değiştirilebileceğini bilirler” (Gander & Gardiner, 2004, s. 357-358).

Somut İşlemler Dönemindeki Bireylerin Kişilik Gelişim Özellikleri:

“Kişilik çok kapsamlı bir kavram olup, bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal ve edinik bütün yeteneklerini, güdülerini, duyguları, istekleri, alışkanlıklarını ve bütün davranış özelliklerini içine alır” (Koç, Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2001, s. 45). Kişilik gelişimi ile ilgili Erikson ve Freud’un ortaya koyduğu kuramlar bulunmaktadır. Her iki kuramcı da kişilik gelişiminin evrelere ayırarak açıklamıştır. Freud’a göre evrelerin gelişiminin sağlanması için gelişimin her döneminde bireyin temel ihtiyaçlarının doyurulması

gerekmektedir. Eğer temel ihtiyaçlar karşılanmazsa kişilik gelişimi engellenir Freud, psikoseksüel gelişim kuramında gelişim evrelerini oral dönem (0-1 yaş), anal dönem (1-3 yaş), fallik dönem (3-6 yaş), gizil dönem (6-12 yaş), genital dönem (12 yaş ve sonrası) olarak tasniflendirmiştir (Senemoğlu, 2011, s. 72-73). Araştırma konusu olan ders kitaplarının hitap ettiği öğrenci grubunun bu tasnifte gizil ve genital dönemleri kapsamayı nedeniyle bu evrelerin özellikleri üzerinde durulacaktır.

Gizil dönemde cinsel dürtüler durgunlaşmıştır, denetim altına alınmıştır. Çocuk okul çağına gelmiştir. Erkek çocuklar erkeklerle kendi oyunlarını, kız çocuklar da kızlarla kendi oyunlarını oynamayı yeğlerler. Böylece erkek ya da kadın biçimindeki toplumsal rollere bir hazırlık başlar (Koç, Yavuzer, Demir, & alışkan, 2001, s. 55).

Bu dönemde ana- babası dışında öğretmenleri ve diğer yetişkinlerle de özdeşim kurmaya başlayan çocuğun ilgisi, sosyal ve entelektüel beceriler edinme üzerine yoğunlaşır. Gizil dönemin başarılı bir biçimde sonuçlanması çocuğun öğrenme ve sosyal beceriler edinme çabalarını kolaylaştırmaktadır (Can vd., 2003, s. 117). “Öğretmenlerin çocuğun bir iş planlayıp, yürütme çabalarını destekleyerek, ona bir iş başarabilme sevincini yaşatmaları bu dönemin başarılı tamamlanması bakımından önemlidir. Çocuklara tek başlarına veya grup halinde iş yapma ve bazı sorumluluklar alma fırsatları tanınmalıdır” (Koç, Yavuzer, Demir, & alışkan, 2001, s. 60). Bu dönemde öğrenme becerisini kazanma olanaklarındaki eksiklikler, ezberci eğitim, arkadaş eksikliği ve özdeşim olanaklarının yokluğu çocukta başarısızlık korkularının, başkaldırma davranışının ortaya çıkmasına, yalnızlık ve içe dönük bir kişilik geliştirmesine yol açabilir (Öztürk’ten aktaran Özer, 2008, s. 155). Özdeşim sayesinde çocuk kendi cinsel kimliği ile ilgili rolleri yetişkin modellerden sosyal öğrenme yoluyla öğrenir ve bu rolleri özümleyerek gelecek yaşama hazırlanır. Çocuk sağlıklı özdeşimler kurarak sosyalleşme sürecinde sağlam bir temel kurar (Arı, 2008, s. 99-100).

Soyut İşlemler Dönemi:

Bu dönemdeki bireyler fiziksel nesneler yerine sözcükler, kavramlar kullanarak bunları birbirleriyle kıyaslayabilir, gruplar oluşturabilir. Elde ettiği grupları bozarak başka bir özellik açısından yeni gruplar oluşturabilir. Olasılığa dayalı akıl yürüterek bir duruma ilişkin farklı sonuçlara ulaşabilir (Arı, 2008, s. 110). Bu dönemde çocuklar soyut

kavramları anlayarak etkili bir biçimde kullanabilirler. Ergen, tümdengelim ve tümevarım akıl yürütme yollarını birlikte kullanabilir. Bilimsel yöntemle denenceler üretilip her birini sirasıyla test ederek problemi  z zebilir. Bireyin soyut işlemleri yapabilmesi, çevreden gelen taleplere bağlıdır. Yani, ergenin soyut işlemleri ba arabilmesi için beynin olgunla masının yanı sıra soyut işlem yapmasını gerektirecek bir çevrede bulunması gereklidir (Senemoğlu, 2011, s. 49). Bireylerin kalıtım özelliklerinin yanı sıra yaşadıkları çevrenin soyut d   nebilmelerine fırsat sunma oranı, bireylerin bu dönemde kazanılan becerilerin niteliğini etkilemektedir. Dolayısıyla  ğretim programlarında öğrencilerin soyut düşünebilme becerilerini geliştirici kazanım hedeflerinin, ders kitaplarında da öğrencilerin soyut düşünebilme becerilerini geliştirici etkinliklerin çokluğu önemlidir. “ lk ğretim 6, 7, 8. sınıflarında ve lisede ergenlerin analiz etme, karşılaştırma, soyut ilişkileri bulma, özgün bir şey üretme, eleştirel düşünme gibi özelliklerini geliştirici nitelikte etkinliklere yer verilmesi gereklidir” (Senemoğlu, 2011, s. 50). Sayılan bu özelliklerle 2006 Türkçe  ğretim Programı’nın temel becerilerini kar ıla tırdığımızda bir yakınlık göze çarpmaktadır. Türkçe dersi aracılığıyla öğrencilere kazandırılmak istenen eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, araştırma, karar verme becerileri Senemoğlu’nun da dikkat çektiği bireylerin soyut düşünebilme becerilerini geliştirici etkinliklere dayalı olan ve Türkçe dersi kazanımlarında sıklıkla yer alan özelliklerdir. En güncel Türkçe  ğretim programı olan 2018 Türkçe  ğretim Programı’nın kazanımlarına göz atıldığında da öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik  u kazanımlar dikkat çeker:

Eleştirel D   nmeye Yönelik Kazanımlar :

- Katılımlı, yaratıcı, güdümlü, empati kurma, tartışma ve eleştirel konuşma gibi yöntem ve tekniklerinin kullanılması sağlanır.
- Seçici, yaratıcı, eleştirel, empati kurarak, not alarak dinleme gibi yöntem ve teknikleri uygulamaları sağlanır.
- G z atarak, özetleyerek, not alarak, tartışarak ve eleştirerek okuma gibi yöntem ve teknikleri kullanmaları sağlanır.

Karşılaştırma Becerisine Yönelik Kazanımlar

- Okuduğu metindeki kahramanların özelliklerini kar ıla tırır.
- Okudukları ile ilgili çıkarımlar yapar. (a)Neden-sonuç, karşılaştırma, benzetme, örneklendirme gibi çıkarımlar yapılması sağlanır. (b)  ğrenciler metinde işaret edilen problem durumlarını tespit etmeleri ve bunlara farklı çözüm yolları bulmaları için teşvik edilir.)
- Metinler arasında karşılaştırma yapar. (Metinlerin konuları ve karakterleri açısından karşılaştırılması sağlanır.)
- Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder. ( ğrencilerin kelime anlamlarına yönelik tahminleri ile sözlük anlamlarını kar ıla tırmaları sağlanır.)

- Metinler arasında karşılaştırma yapar. (Metinleri biçim ve tür gibi açılardan karşılaştırmaları sağlanır. Metinlerin tema, konu, olay örgüsü ve karakterler açısından karşılaştırılması sağlanır. Bakış açısı ve mesajlar karşılaştırılır. Aynı metnin çeviri, farklı baskı vb. özellikleri itibarıyla karşılaştırılması sağlanır.)
- Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur. (Neden-sonuç, amaç-sonuç, koşul, karşılaştırma, benzetme, örneklendirme, duygu belirten ifadeler, abartma, nesnel ve öznel çıkarımlar üzerinde durulur.)
- Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder. (Öğrencilerin tahminlerini kelimelerin sözlük anlamları ile karşılaştırmaları sağlanır.)
- Metinlerin yazılı hâli ile medya sunumlarını karşılaştırır. (a) Hikâye, masal, fıkra gibi metinlerin; çizgi film, animasyon gibi medya sunumları ile karşılaştırması sağlanır. b) Kahramanlar, mekân, zaman ve olay yönlerinden karşılaştırılması sağlanır.

Özgün Üretimler Yapılabilmesine Yönelik Kazanımlar

- Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.
- Metindeki problem durumlarının tespit edilmesi ve bunlara farklı çözüm yolları bulunması sağlanır.
- Okudukları ile ilgili çıkarımlar yapar. (Öğrenciler metinde işaret edilen problem durumlarını tespit etmeleri ve bunlara farklı çözüm yolları bulmaları için teşvik edilir.) (TDÖP, 2018).

Belirtilen kazanımlardan hareketle Türkçe dersinin öğrencilerin soyut düşünebilme becerilerini geliştirmeyi amaç edinen ve öğrencilerin soyut düşünebilen, veriler arasında karşılaştırma ve analizler yapabilen, dört temel beceri açısından da eleştirel düşünmeyi başarıp ortaya özgün ürünler ortaya koyabilen bireyler olabilmelerine önemli derecede imkân sağlayan bir ders olduğu söylenebilir.

Piaget'in ortaya koyduğu gelişim dönemlerini yaş ilerledikçe her durağına muhakkak uğranılan bir yol güzergâhı gibi düşünmek ve gelişim dönemlerinde bahsi edilen becerilerin her birey tarafından er ya da geç edinileceğini iddia etmek yanlış olacaktır. “Piagetçi araştırmalar, İsviçre’den Senegal’e, Alaska’dan Amazon’a kadar yüzden fazla kültürde ve alt kültürde yürütülen pek çok araştırma, zorunlu olarak herkesin soyut işlem evresine ulaşamadığını belirtmektedirler” (Gander & Gardiner, 2004, s. 465).

Soyut İşlemler Dönemindeki Bireylerin Ahlaki Gelişim Özellikleri:

Ahlaki gelişime yönelik olarak Piaget ve Kolberg’in oluşturduğu kuramlar dikkat çekmektedir.

Bireyler 11 yaşından itibaren Piaget’nin özerk ahlak, karşılıklılık ahlak (ahlaki özerklik) evresine girer. Bu dönemdeki bireyler artık otoritenin koyduğu ya da ortak olarak koyulan kuralların mutlak tartışılmazlığından vazgeçer. Kuralları sorgulamaya ve sonuçlardan ziyade sebepleri irdelemeye başlarlar. Davranış “doğru-yanlış”, “iyi-kötü” olarak nitelendirilirken davranışın ortaya çıktığı şartlar dikkate alınmaya başlanır. Ahlaki

yargıların ve kuralların uygulanışında esneklik gözlenir. Kuralların işlevleri kavranmıştır. Gerektiğinde kurallar değiştirilebilir veya kaldırılabilir. Ahlaki yargılarda bulunulurken davranışın arkasındaki niyet veya durumun ortaya çıktığı şartlar dikkate alınır (Arı, 2008, s. 130-131).

Soyut İşlemler Dönemindeki Bireylerin Kişilik Gelişim Özellikleri

“Ergenin, yetişkinlik ve yaşlılıkta sahip olacağı biyolojik, zihinsel ve psikososyal özellikler bu dönemde kazanılmaya başlanır. Ben kimim, kim olacağım, bende ne olup ne bitiyor gibi pek çok soruya ergenlik döneminde cevap aranır” (Arı, 2008, s. 113). Bu dönemdeki bireylerde hızlı fiziksel gelişme ve buluşa erme ile içsel cinsel dürtüler artmaktadır. Ergen ebeveyniyle ilişkilerini düzenlemek, çatışmalarını çözmek için ihtiyacıdır (Senemoğlu, 2011, s. 74). “Bu dönemde ergenler alternatif davranışları, ilgi alanlarını ve ideolojileri araştırabilirler. Pek çok inancı, davranış tarzını, bütünlenmiş bir benlik kavramını biçimlendirme girişimi içinde deneyebilir, değiştirebilir veya bunlardan vazgeçebilir. Anne-babalar, öğretmenler ve akranlar tutarlı değerleri yansıtabilirlerse kimlik arayışı kolaylaşır” (Koç, Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2001, s. 61).

Araştırmaya konu olan Türkçe ders kitaplarının hitap ettiği yaş grubunun gelişimsel özelliklerinden hareketle şu çıkarımlarda bulunulabilir:

Programın felsefesini oluşturan yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde bireylerin bilgi ve beceri edinimi yaşantılar yoluyla gerçekleşmektedir. Bireylerin gelişim dönemlerine bağlı olarak yoğun bir başarıma arzusu içinde olmaları eğitim ortamlarında onların çözebilecekleri problemlerin yaratılarak bu problemleri çözmeleri sağlanmalıdır. Böylelikle birey, hem başarıma duygusunu tadarak kıymetli olduğunun farkına varıp özgüven kazanacak hem de mevcut bilgi birikimini başka durumlara aktarmayı başararak programın benimsediği anlamlandırma becerisinin ilk adımlarını atarak bu davranışı alışkanlık haline getirecektir. Burada öğretmene düşen ise bireyin hem gelişim hem de kültürel özelliklerini iyi bilmesi, bu doğrultuda bireye çözülebilecek problem durumlarını sunabilmesi, eğitim ortamını doğru şekilde düzenleyebilmesidir. Öğretmen, öğrencilerin ortaokul seviyesine gelene kadar aileden, çevreden, formal eğitimden (ilkokul) elde ettiği bilgi ve içinde yaşadığı toplumdan edindiği kültür birikimi hakkında bilgi sahibi olduğu oranda onlara uygun problemler sunabilir. Mevcut bilgilerini kendisine sunulan uygun problem durumlarında kullanmayı başararak çözüm üreten öğrenci, başarılı oldukça özgüven kazanır ve sahip olduğu bilgi ve becerilerini başka durumlara aktarma ve çözüm

retme alışkanlığı kazanır. Yapılandırıcı yaklaşımın benimsendiği eğitim ortamında öğretmenden beklenen bu problem çözme sürecinde öğrenciye rehberlik yaparak onu yönlendirmesi ve öğrenme ortamlarını yapılandırıcı yaklaşım felsefesine uygun olarak düzenlemesidir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. 1982 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ile İlgili Hükümler

Dil öğretimi ve kültür ilişkisine Türkçe öğretim programları çerçevesinden bakıldığında 1982 Temel Eğitim Programı'nda Türkçe dersinin kültür ve kültür aktarımı bakımından ne gibi görevler ve önemler arz ettiğini içeren şu açıklamayla karşılaşılır:

“Ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulması, milli eğitimimizin temel görevleri arasındadır. Okullarda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü ulusal kültürümüzün en canlı en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulus ve yurt sevgisini besleyip, güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk bu eserlerin ilk örnekleriyle Türkçe dersinde karşılaşacaktır” (1982 Temel Eğitim Programı'ndan aktaran Tekşan, 2010, s. 596-597).

4.2. 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ile İlgili Hükümler

2006 Türkçe Öğretim Programı'nın “Genel Amaçlar” bölümünde “Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları”, “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,” maddeleri; Türkçe öğretimi kapsamında kültür ediniminden beklentileri yansıtan hükümlerdir (TÖP, 2006, s. 4). Bilhassa Türk ve dünya kültür sanatına ait eserlerin bireylerin millî ve evrensel değerleri tanıyabilmesi amacı için vasıta olarak kullanılmasına dikkat çekilmesi SOKÜM'den Türkçe ders kitapları çerçevesinde yararlanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu ibare, “Dünya Kültürel Mirası Listesi” ve

“UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi” içinde yer alarak evrenselleştiği tescil edilmiş olan kültürel unsurların Türkçe ders kitaplarında yer almasının bu amaç doğrultusunda lüzumunu da ortaya koymaktadır.

2006 Türkçe Öğretim Programı’nda “Temalar” bölümünde sıralanan alt temalardan ise Geleneksel sanatlarımız, Türk büyükleri, Türk müziği, Zanaatlar, Seyirlik oyunlar, Spor, Oyunlar, Bayramlar, Yardımlaşma, Komşuluk ilişkileri, Dayanışma, Konukseverlik, Kütüphaneler (tarihî veya mimari özellikler bakımından), Kitle iletişim araçları, İletişim becerileri, İnsanlarla iletişim (jest ve mimikler başta olmak üzere sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları açısından), İletişim araçları, Sağlıklı yaşama, Şehirler, Çevremiz, Mevsimler, İklim, Doğadaki fiziksel değişiklikler, Kar, Yağmur, Renkler, Tiyatro, Müzik, Mimarî, Dans, Oyun ve eğlence temaları doğrudan SOKÜM unsurlarıyla ilişkilendirilebilecek alt tema başlıkları olduğunu söylemek mümkündür (TÖP, 2006, s. 58-60). Temalarla ilişkilendirilen alt tema başlıklarının pek çoğunun SOKÜM unsur listesiyle doğrudan ilişkili kavramlar olması, araştırmada kitapların kültürel niteliklerini tespit edebilmek için ölçüt olarak SOKÜM halk bilimi kadrolarının tercih edilmesinin doğruluğunu destekler niteliktedir. Bu durum ayrıca SOKÜM’den Türkçe ders kitaplarının kültürel niteliklerini artırmak adına yararlanılmasının lüzumunu gösteren bir durumdur.

Programda “Ara Disiplinler” başlığı altında değinilen “Sağlık Kültürü” ile “Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim” alt başlıkları da SOKÜM ile ilişkilendirilebilecek başlıklardır. Sağlık Kültürü başlığından hareketle “halk mutfağı” (doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar) kültür alanına ait unsurlardan yararlanılabilir. Nitekim bu duruma örnek kullanımlar, incelenen ders kitaplarında da tespit edilmiştir. Örneğin 6. sınıf (MEB Yayınları) Türkçe ders kitabında Millî Kültür teması içinde “Tarhananın Öyküsü” adlı metne yer verilmiştir. Metinde tarhana çorbasının malzemeleri, sağlık açısından faydaları ve kültürümüzdeki yerine dair bilgilere yer verilmiştir (2018a, s. 180-181). Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim başlığı ile ilgili olarak da ders kitaplarında halk sporları unsurlarından cirit, güreş ve nişan alma sporlarına yönelik araştırılan kitaplarda çeşitli bilgilere yer verildiği tespit edilmiştir.

Programda “Atatürkçülükle İlgili Konular ve Açıklamalar” bölümünde “Atatürk’ün millî kültüre verdiği önem” başlığındaki hükümler, “Atatürk” temalarının özellikle etkinliklerinin kültürel unsurlarla kurgulanmasını destekleyici ve teşvik edici niteliktedir.

“Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma; araştırma yapma” temel becerisini edindirmek amacıyla programda örnek olarak hazırlanan etkinlikte tarihî, doğal veya mimari nitelikleri

bulunan mekân görsellerine (Ürgüp-Göreme (Nevşehir), Erzurum Çifte Minareli Medrese, Çorum- Hattuşa Hitit Başkenti) yer verilerek öğrencilerin mekânlarla ilgili araştırmalar yapıp güdümlü konuşma yöntemiyle konuşmaları beklenmektedir (TÖP, 2006, s. 90).

4.3. 2015 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ve Kültürün İşlevleriyle İlgili Hükümler

Programın Genel Amaçları'nın 11, 12 ve 13. maddeleri öğrencilere kazandırılması hedeflenen kültürel niteliklerle ilişkilidir: 11. maddesi “Kişisel, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmelerini sağlamak,”; 12. maddesi “Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek,” 13. maddesi ise “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarını sağlamaktır” (TDÖP, 2015, s. 5).

Programda okuma becerisi açıklanırken “Programda okuma öğrenme alanıyla öğrencilerin yazılı metinleri doğru, akıcı bir biçimde okuyabilmeleri, okuduklarını değerlendirip dönemin zihniyetini, kültürel, ekonomik, sanatsal, siyasi, ahlaki vb. değerleri nasıl yansıttığının farkında olarak okumayı bir alışkanlık hâline getirmeleri amaçlanmıştır” ibaresine yer verilmiştir (2015, s. 6).

Programın sınıflara göre tema ve temaların içinde yer alan konuların listelendiği tabloda kültür ile doğrudan ilişkili “Millî Kültürümüz” teması bulunmaktadır. Tema içinde ise “Yurdumuz, özellikle şehirler, yerler, kültürel, tarihî vb. önemli mekânlar, geleneksel sporlar, gelenekler, dinî bayramlar, vatan, bayrak, millî bayramlar, tarihî şahsiyetler vb.” şeklinde kültürel unsurlar yer almıştır (2015, s. 9). Diğer temalarda da kültür ile ilişkili pek çok konuya (Sanat, estetik, insan ve toplum, müzik, resim, tiyatro, mimari eserler, sinema, çevre, doğa, mevsimler vb.) yer verilmiştir. Buna mukabil on üç genel amaçtan üçünde önemine değinilen, temalarda pek çok konusuna yer verilen “kültür” kavramı, kazanım boyutunda programda yer almamaktadır. Kültüre dair beklentilerin kazanımlarda somut olarak belirtilmesi; sınıf seviyelerine göre özellikleri, kapsamı ve öğrencilere tam olarak neyin kazandırılacağına belirtilmesi kültür aktarımının sistematik olarak sağlanması bakımından gerekli bir durumdur. Bu eksiklik, ders kitaplarının hazırlanma sürecinde yayınevlerinin, Türkçe öğretim sürecinde ise öğretmenlerin Türkçe öğretiminde ortak bir kültür aktarımı ve kültürden yararlanamamasına yol açacaktır. Bu program çerçevesinde

hazırlanmış olan Başak Yayıncılık ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının kültürel niteliklerinin incelenmesinden sonra elde edilecek veriler bu hususta bir sorun olup olmadığını ortaya koyacaktır.

Türkçe Öğretim Programı'nın (2015) tema ve temalarda belirtilen konu önerilerinden birçoğu ise SOKÜM unsurlarıyla ilişkilendirilebilecek niteliklere sahiptir:

Tablo 2

2015 Türkçe Öğretim Programı'nda SOKÜM ile ilişkilendirilebilecek konu önerileri

Tema	Konu Örnekleri
Biz ve Değerlerimiz	Aile, büyüklerimiz, insan ilişkileri, dostluk, vefa, sadakat, merhamet, saygı, sevgi, paylaşma, dayanışma, yardımlaşma, arkadaşlık, sözünde durma, çalışkanlık, dürüstlük vb.
Dünya ve Çevre	Çevre, doğa, doğal afetler, bitkiler, hayvanlar, evren, zaman bilinci, mevsimler, gece, gündüz vb.
Millî Kültürümüz	Yurdumuz, özellikli şehirler, yerler, kültürel, tarihî vb. önemli mekânlar, geleneksel sporlar, gelenekler, dinî bayramlar, vatan, bayrak, millî bayramlar, tarihî şahsiyetler vb.
Millî Mücadele ve Atatürk	Millî Mücadele, kahramanlık, cesaret, fedakârlık, Çanakkale vb.
Vatandaşlık Bilinci	Çalışma, üretme, paylaşma, emeğin değeri, tüketici bilinci
Sağlık, Spor ve Oyun	Beslenme, spor, spor kültürü, dinlenme, eğlenme, oyun, geleneksel çocuk oyunları
Sanat ve Toplum	Sanat, estetik, insan ve toplum, müzik, resim, tiyatro, mimari eserler, sinema
Bilim ve Teknoloji	Ulaşım, iletişim, haberleşme, sosyal medya

4.4. 2018 Türkçe Öğretim Programı'nda Kültür Aktarımı ve Kültürün İşlevleriyle İlgili Hükümler

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde Kültür Aktarımına Yönelik Hükümler

Türkçe Öğretim Programı'nda (2018) Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi içinde belirlenen sekiz yetkinlik alanından üçü doğrudan kültür edinimiyle ilgili amaçları içermektedir: Ana dilde iletişimin dört temel beceri alanında sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dil etkileşiminde bulunulmasının hedeflendiğine değinilir (TÖP, 2018, s. 4). Yabancı dillerde iletişim alanında ise kültürel birikimin yabancı dil ediniminde belirleyici

bir etken olduğuna vurgu yapılır. Yeterliliklerin son başlığında kültürün işlevlerine doğrudan yer verilerek müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar gibi kültür alanları öncelikli olarak sayılmış ve bu alanlarda bireylerin kendilerini ifade edebilmelerinin önemine dikkat çekilmiştir (TÖP, 2018, s. 5).

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları İçinde Kültür ile İlgili Hükümler

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri çerçevesinde öğrencilere hazırlanan Türkçe öğretim programıyla kazandırılması hedeflenen nitelikler arasında Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin amaçlandığına da yer verilmiştir (TÖP, 2018, s. 8).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları'nda belirtilen on maddeden ikisi kültür ile ilgili hedefleri ve beklentileri ifade etmektedir:

“Öğrencilerin millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi” ve “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla öğrencilerin estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanmasının amaçlandığı dile getirilmiştir” (TÖP, 2018, s. 8). Bu maddeler, doğrudan kültür edinimiyle ve Türkçe öğretiminde kültürün işlevi ile ilgilidir. Diğer sekiz amaç maddesine ulaşılması içinse kültürün dolaylı bir fonksiyonu bulunmaktadır. Yapılan incelemenin bulguları da Türkçe öğretimi ile kültürel unsurların birbiriyle ne denli iç içe olduğunu, buna bağlı olarak da kültürel unsurlardan ne kadar ve nasıl yararlanılacağına büyük önem arz ettiğini teyit etmektedir.

Programda temalara ilişkin yapılan açıklamalarda konu örneği olarak verilen pek çok unsur kültür ile ilişkilidir (TÖP, 2018, s. 16-17).

Tablo 3

2018 Türkçe Öğretim Programı 'nda SOKÜM ile ilişkilendirilebilecek konu önerileri

ERDEMLER	Ahlak, alçak gönüllülük, cömertlik, dayanışma, iyilikseverlik, merhamet, paylaşma, sevgi, sılayırahim, yardımlaşma
MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ	Aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz
MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK	15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut'ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik
BİREY VE TOPLUM	Çok kültürlülük, dayanışma, devlet, empati, gurbet, hayat becerileri, komşuluk ilişkileri, kültürel farklılıklar, medeniyet, meslekler, misafirperverlik, selamlaşma, sosyokültürel farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık,
OKUMA KÜLTÜRÜ	Tamamı
İLETİŞİM	Aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kitle iletişim araçları, komşuluk, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci hareketliliği, öğrenci öğretmen iletişimi vb.
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER	
KİŞİSEL GELİŞİM	Empati, meslek seçimi
BİLİM VE TEKNOLOJİ	Haberleşme, iletişim, keşif ve icatlar, tasarım, ulaşım
SAĞLIK VE SPOR	Beden eğitimi, beden sağlığı, beslenme, centilmenlik, dengeli beslenme, hareketlilik, sağlıklı beslenme, sağlıklı yaşam, spor kültürü
ZAMAN VE MEKÂN	Şehirler, geçmiş, şimdi, gelecek, çevremiz, evimiz
DUYGULAR	Duygu içeren her unsurun kültürel bir izdüşümü de bulunmaktadır.
DOĞA VE EVREN	Bitkiler, canlılar, çevre, çevrenin korunması, doğa, doğa olayları, dünya, gezegenler, hayvanlar, iklim, kar, mevsimler
SANAT	Söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, mimari, minyatür, müzik, pandomim, resim, tiyatro, sinema, tezhip
VATANDAŞLIK	
ÇOCUK DÜNYASI	Çocuk kültürü, çocuk müzesi, eğlence, geleneksel çocuk oyunları, hobiler, mizah, oyun, oyuncak, sokak oyunları

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın “Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” başlığında ise “Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır” ibaresine yer verilerek metinlerin kültürel niteliklerinin önemine dikkat çekilmiştir (TÖP, 2018, s. 19).

Kazanımlar bakımından 2018 Türkçe Öğretim Programı'na göz atıldığında “Medya metinlerini analiz eder” kazanım başlığında “Medya metinlerinin amaçlarının (kültür aktarma, olay yorumlama, bilgilendirme, eğlendirme, ikna etme) belirlenmesi sağlanır” ibaresiyle sürecin kültür aktarımı boyutuna dikkat çekilmiştir. Millî Eğitimin Genel Amaçları, programın genel ve özel amaçları başta olmak üzere değinilen pek çok başlık altında kültürün, kültür aktarımının önemine ve işlevine vurgu yapılırken kazanım bakımından bu amaç ve işlevlerin yeterince somutlaştırılmadığı göze çarpmaktadır. Kültür aktarımına doğrudan atıf yapılan yalnızca bir kazanımın tespit edilmesi bu durumun göstergesidir.

Programın “Öğrenme Öğretme Yaklaşımı” başlığında öğrenme- öğretme sürecinin başarılı olarak ilerlemesine yönelik olarak öğrencilerin ilgilerini çekebilmenin önemine ve etkinliklerin bu amaç doğrultusunda taşınması gereken niteliklere şu ifade ile dikkat çekilmiştir:

“Öğrencilerin öğrenme öğretme sürecine aktif katılımı sağlanmalı ve öğrenciler kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almaları konusunda teşvik edilmelidir. Öğrencilerin öğrendiklerini içinde yaşadıkları sosyokültürel ve çevresel durumlarla ilişkilendirmelerine imkân sağlayan, aktif olarak katılabileceği etkinlik ve çalışmalara yer verilmelidir. Bu tarz etkinlik ve çalışmalar öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı kılmakla birlikte öğrencilerin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayacaktır (TÖP, 2018, s. 8-9).

Söz konusu ibarede öğrenme faaliyetlerinin yakından uzağa ilkesi doğrultusunda öğrencilerin sosyokültürel ve çevresel şartlarının zemin oluşturulduğu bir öğrenme ortamının tasarlanmasına ve öğrencinin aktif katılımının sağlanmasına dikkat çekilir. Bu ibare ile öğrencinin içinde bulunduğu kültürel ortamın öğrenme sürecindeki önemi de bir noktada dile getirilir.

4.5. 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı’nda Kullanılan Türkçe Ders Kitapları

4.5.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

2017 Türkçe Öğretim Programının esasları doğrultusunda oluşturulan 5. sınıf Türkçe ders kitabı; öğretmen kılavuz kitabı ve öğrenci çalışma kitabının kaldırılarak tüm çalışmaların yürütüleceği tek kaynak konumunda olması bakımından diğer kitaplardan farklı özellik taşımaktadır. Kitapta “Çocuk Dünyası, Millî Mücadele ve Atatürk, Erdemler, Bilim ve Teknoloji, Millî Kültür, Okuma Kültürü, Sağlık-Spor, Doğa ve Evren” başlıkları altında sekiz tema yer almaktadır. Temaların her birinde üçer adet okuma, birer adet dinleme/izleme ve serbest okuma metni olmak üzere beşer metin bulunmaktadır. Kitapta bulunan toplam metin sayısı ise kırktır.

4.5.1.1. 1. Tema: Çocuk Dünyası

“Oyuncak” adlı metinde torununun oyuncaklarına merak salan ancak onlarla oynamaktan utandığı için ev sakinlerinin olmadığı anları kovalayan bir dede konu edilir. Metin, okuyucunun Türk kültürüne oyuncaklar ve çocuk oyunları penceresinden bakarak bilgi sahibi olmasını amaçlamıştır. Aşık oyununun nasıl oynandığı, geçmişte çocukların kendi oyuncaklarını nasıl oluşturulduğuna dair detaylı bilgiler verilmiştir. Ayrıca birdirbir, beştaş, köşe kapmaca gibi oyunlardan bahsedilerek eskiden çocukların ne gibi oyunlar oynadığı günümüz öğrencilerine tanıtılmaya çalışılmıştır:

“Böyle şeyler yoktu benim çocukluğumda. Aşık oynardım. Hani şu koyunların bacaklarından çıkan kemik var ya, işte onunla. Aşığı kırmızı, çıkmaz boyaya boyardım. Şişkin yanına ‘tek’, içeri göçük yanına ‘aç’, bir fasulye kesitini andıran yanına ‘bey’, düzce olan yanına ‘eşek’ derdik. Elimize alıp havada döndürerek yere atardık aşıkları. Ustalık ‘bey’ yanını üste gelecek biçimde, aşığı yere oturtabilmekteydi” (MEB, 2017, s. 11).

“...tahtadan kılıçlar, söğüt dalından atlar yapıp askercilik oynardık. Şarkılar söyleyerek, ‘Girit bizim canımız, feda olsun kanımız.’ diyerekten. Birdirbir oynardık, beştaş oynardık, köşe kapmaca oynardık, uzuneşek oynardık” (MEB, 2017, s. 11).

“Kendi oyuncağımızı kendimiz yapardık! Acı kavun denen bir bitki vardır. Onlara kibrit çöpü batırıp ayak, burun, kulak, boynuz takardık. Takardık da sözde inek yapardık” (MEB, 2017, s. 11).

Çocuk oyunları Aşık-Bilye Oyunları, Atlama- Sıçrama-Sekme Oyunları, Değnek Oyunları, Dilsiz-Şaşırtma-Şaka Oyunları, Dramatik Nitelikli Oyunlar, Ezgili Oyunlar, Koşma-Kovalamaca-Kapma Oyunları, Saklama-Saklanma Oyunları, Taş Oyunları, Top Oyunları şeklinde sınıflandırılmıştır (KVTB, 2019).

Aşık Oyunu, SOKÜM Ulusal Envanteri’nde de yer almaktadır (KVTB, 2017).

Metinde SOKÜM’ün “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” bölümünde yer alan “Çocuk Oyunları ve Oyuncakları” alt başlığına ait toplamda sekiz adet oyun- oyuncak yer almıştır. Dedenin, kızı ve torunundan utanarak evde yalnız kaldığında oyuncaklarla oynaması ise bu ana başlığın alt başlığındaki “halk hukuku”na (gelenek) dâhil edilebilecek bir durumdur.

Metin içerisinde yer alan gözden kaybolmak, dört gözle beklemek, suçüstü yakalanmak, utancından kıpkırmızı olmak, katıla katıla gülmek, tıpış tıpış yürümek deyimleri SOKÜM’ün “sözlü gelenekler ve anlatımlar” başlığı altında (deyim) yer alan bulgulardır:

“Pencereden dışarı bakıyorum, onlar gözden kayboluncaya kadar” (MEB, 2017, s. 10).

Onların evden çıkmalarını bekliyorum, dört gözle bekliyorum (MEB, 2017, s. 10).

“Tıpkı canlıymış gibi tıpış tıpış yürüyor bana doğru” (MEB, 2017, s. 10).

“O günden sonra çok dikkat ediyorum bir daha suçüstü yakalanmamaya” (MEB, 2017, s. 11).

“Kızım beni yere yatmış, trenle oynarken görünce katıla katıla gülmüş; bana, “Ne o baba, çocukluğa mı özendin?” diye takılmıştı. Utancımdan kıpkırmızı olmuşum” (MEB, 2017, s. 10).

Metnin beşinci etkinliğinde gözden kaybolmak, dört gözle beklemek, kıpkırmızı olmak (kesilmek), katıla katıla gülmek deyimlerinin geçtiği cümlelere yer verilerek bu deyimlerin anlamlarının ve işlevlerinin edinilmesine çalışılmıştır (2017, s. 14).



Şekil 9. Aşık oyunu ve aşık kemiği görseli

Aşık Oyunu: Koyunların ve keçilerin arka bacaklarında bulunan dört yüzlü kemiklerle oynanan tarihî bir Türk oyunu.

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Kitabın birinci etkinliğinde ise aşık oyunu hakkında yazılı bilgi verilmiş, bir görselle de somutlaştırılmıştır:

“Çocukluk” adlı metin, şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) verisi olarak değerlendirilmiştir.

Aynı zamanda şiirde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası alt başlığı olan “çocuk oyunları ve oyuncakları”nda yer alabilecek unsurlar tespit edilmiştir:

“...Bu bahar havası, bu bahçe; / Havuzda su şırıl şırıldır. / Uçurtmam bulutlardan yüce, / Zıpızıplarım pırlıl pırlıldır. / Ne güzel dönüyor çemberim; / Hiç bitmese horoz şekerim!” (2017, s. 16).

Metnin dördüncü etkinliğinde ise şiirde bahsedilen oyuncakçı Affan Dede hakkında hikâyeye edici bir metne yer verilir. Söz konusu metin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir. Burada Affan Dede’nin sattığı oyuncaklar arasında Karagöz suretinin olduğuna da dikkat çekilmiştir. Karagöz’ü gösteri sanatları kategorisinde halk tiyatrosuna ait bir kültürel unsur olarak saymak mümkündür ancak gerek bu etkinlikte gerek diğer etkinlikler de Karagöz’e dair bilgi verici ya da öğrencileri Karagöz’ü araştırmaya teşvik edici bir yönerge bulunmamaktadır.

“...dükkânında taş bebek, kurşun asker gibi suret namına bir şey satmaz, sadece çok yaygın olduğu için Karagöz sureti bulundurur, bunda da dinî anlamda herhangi bir sakınca görmezdi” (2017, s. 18).

Metnin beşinci etkinliğinde öğrencilerden “çocukluk” konulu bir şiir ezberlemeleri, metnin altıncı etkinliğinde ise “geçmiş, hayal, özlem, sevmek, çocukluk” sözcüklerinden hareketle bir şiir yazmaları istenmektedir (2017, s. 18-19). Etkinliklerin şiir türüyle ilişkilendirilmeleri bakımından her iki etkinlikte de kültürel unsurlardan yararlanıldığı söylemek mümkündür.

Metnin yedinci etkinliğinde ise öğrencilerin sevdikleri bir oyuncağı tanıtmaları istenmektedir (2017, s. 19). “Çocuk oyuncakları”nın kültürel boyutunun olması ve SOKÜM unsurları arasında yer alması bakımından etkinliğin kültürel bir unsurla ilişkilendirilerek tasarlandığını söylemek mümkündür.

“Alis Harikalar Diyarında – Tavşanın Peşinden” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından canı sıkılmak, göz atmak, göz gözü görmemek, ayağa fırlamak, aklına getirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Alis ırmağın kıyısındaki çimenlerin üzerinde, ablasının yanında boş boş oturuyordu. Canı sıkılmaya başlamıştı çünkü yapacak hiçbir şeyi yoktu. Bir iki kere ablasının elinde okuduğu kitaba göz attı” (2017, s. 20).

“İlk olarak kuyunun dibine baktı. Fakat orası göz gözü görmeyecek kadar karanlıktı” (2017, s. 21).

“Alis’e hiçbir şey olmamıştı. Bir an sonra ayağa fırladı” (2017, s. 22).

“Bu basit kurallardan birkaçını aklına getirdi” (2017, s. 22).

“Anlamak” adlı dinleme/ izleme metni tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda şiirde ve metnin etkinlik bölümlerinde altını üstüne getirmek, dilinden bal akmak, cin gibi, topaç gibi deyimleri ile damdan düşen damdan düşenin hâinden (hâlini) bilir ve ateş düştüğü yeri yakar atasözleri tespit edilmiştir (2017, s. 30-33).

“Annem şöyle der/ Göstererek beni: / Cin gibi maşallah” (EBA, 2017).

“Babam diyor ki / Bana bakarak: / Altını üstüne getirmiş evin” (EBA, 2017).

“Ninemse der bana: / Topaç gibi” (EBA, 2017).

“Bir dedem açık insan / Pek de zeki. / Dilinden bal akar” (EBA, 2017).

Dinleme sırasında ise öğrencilerin şiirde geçen ancak metinde eksik bırakılan yerlerdeki deyimleri tespit etmeleri ve anlamlarını etkinlik içerisinde yazmaları istenmiştir (2017, s. 30).

Metnin dördüncü etkinliğinde ise Nasreddin Hoca’nın bir fıkrasına yer verilmiştir. Fıkralar, sözlü gelenekler ve anlatımlar içinde yer alan unsurlardır. Bununla beraber fıkrada damdan düşen hoca için komşuların seferber olmaları toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler bölümünde yer alan “yardımlaşma” alanına girmektedir:

“Nasreddin Hoca evinin damında biriken diz boyu karları sabah namazı sonrası kürümeye başlamış. Bir ara dengesini kaybederek damdan düşüp bayılmış. Komşuları koşuşmuşlar.

Birisi: Çabuk bir doktor çağıralım.

Diğeri: Aman bir kırıkçı bulalım.

Öbürü: Sırtlanıp doktora götürelim” derken, kargaşada ayılan Hoca, acıyan belini tutarak;
- Bırakın münakaşayı. Çabuk bana daha önce damdan düşmüş birini bulun, demiş” (2017, s. 31).

“Çocuk Dünyası” temasının “Güneşin Uyuduğu Yer” adlı serbest okuma metninde SOKÜM’e yönelik olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar bölümüne “uykuya dalmak” deyimini tespit edilmiştir:

“Güneş, gerçekten de öylesine yorgundu ki çocuğun kalbinde hemen tatlı bir uykuya daldı” (2017, s. 35).

Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar kısmına ait olarak ise “ayağı yere basmak” deyimini tespit edilmiştir: “Ayağı yere basan işler yapmak gerçek hayata uygun” (2017, s. 36). Deyimin metinde geçen anlamı ise tema değerlendirme sorusunda (6) çoktan seçmeli olarak öğrencilere yöneltilmiştir.

4.5.1.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

“Bilmeyen Var mı?” adlı metin, İstiklâl Marşı’nı ezberleme uğraşı içindeki bir çocuğun yaşadıklarını konu edinir. Bu bakımdan metin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından şiiri içermektedir: “Babaannem örgüsüne ara vermeden tamamladı kıtayı. - Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım. / Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım” (2017, s. 41)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan “pes etmek, zihni açılmak, göz açıp kapayıncaya kadar (yapmak), yüzünden düşen bin parça olmak, yenik düşmek, imdada (imdadına) koşmak (yetişmek), dile kolay (gelmek), sular seller gibi (ezberlemek), hava atmak, zincir vurmak, yol almak” deyimleri de tespit edilmiştir:

“Yüzünden düşen bin parça, diye seslendi bakkalımız Salim Amca” (2017, s. 40).

“Göz açıp kapayıncaya kadar on kıta şiiri sular seller gibi okudu” (2017, s. 40).

“Hangi çılgın bana zincir vuracakmış! şaşarım” (2017, s. 41).

“Ne de olsa ferah yer, belki zihnim açılır” (2017, s. 41).

“Salonu hızla terk edip mutfağa doğru yol aldım” (2017, s. 41).

“Omuzlarım yer çekimine yenik düşmüş, doğru dedemin yanına vardım” (2017, s. 42).

“Bakın bu sefer kim koştu imdadıma” (2017, s. 42).

“Pes diyorum, bu kadar da olmaz. Amma hava attınız canım” (2017, s. 43).

Metinde geçen bu deyimlere ait açıklamalar ikinci etkinlikte karışık olarak verilerek öğrencilerin deyimleri doğru açıklamalarla eşleştirmesi istenmiştir. Böylelikle dilimizin en önemli zenginliklerinden olan deyimlere dikkat çekilmesinin yanı sıra bazı deyimlerin de öğrencilerce öğrenilip gündelik hayatta anlamlarına uygun olarak kullanılabilmesi amaçlanmıştır. Metnin konusunu İstiklâl Marşı’nı ezberleme gayretindeki bir öğrencinin oluşturması da SOKÜM içinde değerlendirilmeye alınabilecek bir unsurdur. Metnin görsellerinde ise çocuğun dedesi hat sanatı ile meşgul olmaktadır. Hat sanatının ise el sanatları geleneğine dâhil edilmesi mümkündür ancak metnin etkinliklerinde hat sanatına yönelik bir araştırmaya ya da bilgilendirmeye yer verilmediği için bulgu olarak değerlendirilmemiştir. Görsellerde yer verilen bu detay, hat sanatına yönelik bilgi edinimini fırsat sağlamış ancak bu fırsat değerlendirilmemiştir.



Şekil 10. Metinde yer alan hat sanatlı görseli

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.

“Mustafa Kemal’in Kağnısı” metni tür olarak şiir olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir. Şiirde aynı kültür sahasına ait olan ün salmak deyimini de tespit edilmiştir: “Ün salmıştı asker içinde” (2017, s. 48).

Şiirde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler sınıflandırmasına girebilecek kavramlardan biri “nazar”dır. Türk askerine mühimmat sağlama amacıyla yola çıkan Elif’in kağnısının beklenmedik bir şekilde durması üzerine nazar yorumu yapılır: “Nazar mı değdi göklerden, ne?/ Dah etti, yok. Dahha dedi, gitmez,” (2017, s. 49). Şiir kahramanı

Elif'in ellerinin kınalı olması da Türk toplumunun gelenekleri arasındadır: “Kınalı ellerinden bir yel geçerdi aralıksız,” (2017, s. 49). Metnin görsellerinde ise el sanatları geleneği içinde yer alan Giyim- Kuşam ve Süslenme başlığı ile ilgili bir görsele yer verilmiştir. Türk kadının İstiklâl Savaşı'nda cepheye mermi taşımalarını yansıtan görselde Türk kadının yöresel kıyafetleri yansıtılmıştır:



Şekil 11. Halil Dikmen'in “İstiklâl Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar” portresi

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.

“15 Temmuz” metninde Türk kültürünün temel taşları durumundaki Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli, Pir Sultan Abdal, Mimar Sinan gibi önemli şahsiyetlere atıfta bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin “Bir olalım, iri olalım, diri olalım”; Yunus Emre'nin “Gelin tanış olalım / İşi kolay tutalım. Sevelim sevillelim / Dünya kimseye kalmaz.”; Mevlana'nın “Sevgide güneş gibi ol. Dostluk ve kardeşlikte akarsu gibi ol.” ; Pir Sultan Abdal'ın “Âlem çiçek olsa arı ben olsam/ Dost dilinden tatlı bal bulamadım.” sözlerine etkinliklerde yer verilerek öğrencilerin bu sözlerin ortak özelliğinin ne olduğu sorulmuştur (2017, s. 58). Bu unsurlardan Yunus Emre'ye ve Pir Sultan Abdal'a atıf yapılan unsurlar sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının halk şiirleri unsurlarıdır.

“Dersimiz Atatürk” adlı dinleme / izleme metninde öğrencilere sözlü gelenekler ve anlatımlar içinde yer alan “sözlü tarih” ile ilişkilendirilebilecek bilgiler sunulmuştur. Metinde Atatürk'ün kişisel özellikleri ve askeri başarılarının yanı sıra Çanakkale ve İstiklâl Savaşı hakkında da bilgiler aktarılmıştır:

“...O sırada I. Dünya Savaşı başladı. Avrupa kan gölüne dönüyordu. Türkiye de Almanya’nın yanında İngiltere, Fransa, Rusya’ya karşı bu büyük savaşa katıldı. İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale Boğazı’nın karşısına toplandılar (EBA, 2017)...

Atatürk’ün çocukluğunda oynadığı ceviz ve saklambaç oyunlarını da toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler alanına giren çocuk oyunlarına dâhil etmek mümkündür (EBA, 2017). Buna karşın bu oyunlara dair metin etkinliklerinde herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Metnin beşinci etkinliğinde mektup türündeki metinlerden yararlanılmıştır. Mektup, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasının “halk haberleşme teknikleri” alt başlığında yer alan kültürel bir unsurdur. Etkinlik, Atatürk’e hayranlık duyan Amerikalı bir çocuğun yazdığı mektup ile bu mektuba Atatürk’ün yazdığı cevap mektubuna yer verilerek tasarlanmıştır (2017, s. 62). Söz konusu bilgiler, tarihî nitelik taşımaları bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının “sözlü tarih” ile de ilgilidir.

Millî Mücadele ve Atatürk temasının sonunda serbest okuma metni olarak “Küçük Ağa” romanının bir bölümüne yer verilmiştir. Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından boğazı düğümlenmek, içine sindirmek, yüreğini parçalamak, hâl çaresine başvurmak, araya girmek, yolunu beklemek (gözlemek), suyu çekilmek, günleri sayılı olmak, hastalık almak (kapmak, hastalığa tutulmak), deliye dönmek, içini parçalamak (parça parça etmek), hakkın rahmetine kavuşmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Küçük Ağa boğazı düğümlenmiş, gözleri yana yana, onu öptü, öptü, belki yüzlerce defa öptü; içine sindirmek isteyen bir hırsla öptü” (2017, s. 65).

“Küçük Ağa ise insanın yüreğini parçalayacak kadar komikti” (2017, s. 65).

“Açık ve dürüst bir hâl çaresine başvurmadıktan sonra araya girmesi, Emine’yi benimsemeye devam etmesi günah değil miydi?” (2017, s. 66)

“O, bu sallantı içinde süzülüp dururken durumu büsbütün zorlaştıran bir değişiklik oldu ve haftalarca yolunu beklediği Mehmet günde iki defa sokağa çıkmaya başladı” (2017, s. 66).

“Ona üzüm alıyor, düdük alıyor, helva, leblebi, fındık, fıstık; kısacası suyu çekilmiş değirmenlere benzeyen dükkânlarda ne bulursa alıyordu” (2017, s. 66).

“Yavrucağın anası hastalığa tutulmuş, yatar; günleri sayılı tazeciğin. İşte o zaman Küçük Ağa tam deliye döndü ve Emine’yi yanına almak için çılgın bir hırsa kapıldı” (2017, s. 66).

“Emine içini parça parça eden utangaç bir gülümseyişle” (2017, s. 66).

“Ve haftanın içinde pırıl pırıl bir cuma sabahı Eminecik hakkın rahmetine kavuştu” (2017, s. 66).

4.5.1.3. 3. Tema: Erdemler

“Güvercin” metninin dördüncü etkinliğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan Danışan dağları aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış; Birlikten kuvvet doğar; Duvara dayanma yıkılır, insana güvenme ölür; Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz” atasözlerine yer verilmiştir. Atasözlerinden hareketle yer verilen metnin hangi atasözüyle aynı ana fikri taşıdığının tespit edilmesi istenmiştir (2017, s. 75). Metnin üçüncü etkinliğinde ise Kelile ve Dimne’den minyatür görseline yer verilmiştir.



Şekil 12. “Güvercin” adlı metindeki minyatür görseli

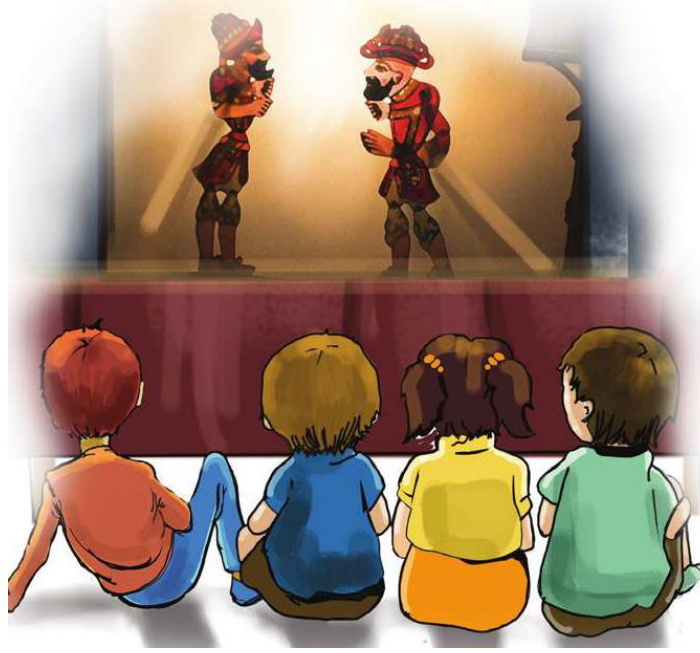
Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin sekizinci etkinliğinde ise fabl türündeki “Karga ile Tilki” metninin giriş bölümüne yer verilmiştir. Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “ağzı sulanmak” deyimini tespit edilmiştir:

“Rastlantı bu ya, bizim Tilki Baba da oradan geçiyormuş, peynirin kokusunu alıvermiş hemen, ağzı sulanmış” (2017, s. 77).

“Karagöz ile Hacivat- İncelik” metni SOKÜM listesinde gölge oyunu geleneğinin örneği olarak ders kitabında yer almaktadır. “Gösteri sanatları” kültür sahası unsuru olan

Karagöz'ün temel figürleri Karagöz ve Hacivat'ın kitapta görsel tasvirlerine de yer verilmiştir. “Karagöz” 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir (UNESCO, 2018a).



Şekil 13. Karagöz metninde gölge oyununun tasviri

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin konusunu Hacivat'ın Karagöz'e gündelik hayata dair görgü ve nezaket ifadelerini öğretme çabası oluşturduğu için sözlü gelenekler ve anlatımlar'a dair unsurlara rastlanmıştır:

Hacivat, Karagöz'le karşılaşınca nezaketen kendisine selam vermesi gerektiğini ifade eder:

“Hacivat: İnsanlar karşılaşınca birbirine selam verir.

Hacivat: Neyse efendim, günaydın!

Karagöz: Sabah sabah seni görenin günü nasıl aydın olur?”

“Hacivat: Efendim, öyle demezler.

Karagöz: Ne derler?..

Hacivat: Hoş geldiniz, safa geldiniz, keyifler nasıl? derler”(2017, s. 78).

“Selamlaşma sözleri”, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde ayrı bir başlık olarak sınıflandırılan ifadelerdir. Hacivat'ın kullandığı “günaydın ve hoş geldiniz, safa geldiniz” ifadeleri selamlaşma sözleridir.

Hacivat, şapka satın almıştır ve şapka alan birine nezaket kuralları gereği Karagöz'ün neler söylemesi gerektiğini öğretmeye çalışır:

“Karagöz: Ne yapayım şapka aldınsa? Paran varmış da almışsın. Olmayanlar ne yapsın?

Hacivat: Canım Karagöz'üm, öyle mi derler?

Karagöz: Ya nasıl derler?

Hacivat: Güle güle kullan, başında paralansın, demek yok mu?

Karagöz: Güle güle kullan, başında paralansın!” (2017, s.79)

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar alanında yer alan eksik olmamak, can vermek, yorgunluk çıkarmak deyimleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda birinci etkinlikte öğrencilerin bu deyimlerin anlamlarını yazmaları istenmiştir (2017, s. 82). Metnin dokuzuncu etkinliğinde ise “Bilgi Dağarcığı” adlı başka bir “Karagöz” metnine yer verilmiştir. Bu metinde ise “gözlerinin içi gülmek” deyimini tespit edilmiştir:

“Canım hemen kızma! Bakıyorum bugün gözlerinin içi gülüyor da onun için söyledim” (2017, s. 87).

Metnin ikinci etkinliğinde Karagöz ve Hacivat'ın kişilik özellikleri sorularak bu iki karakter hakkında öğrendikleri bilgileri ve onların kişilik özelliklerini eleştirel olarak değerlendirmeleri istenmiştir (2017, s. 82).

Metnin altıncı etkinliğinde farklı metin türlerinin karşılaştırılması amaçlanırken bir yandan da Karagöz ve gölge oyunu hakkında öğrencileri bilgilendirici ifadelerle yer verilmiştir:

“Karagöz; deve veya manda derisinden yapılan ve “tasvir” adı verilen insan, hayvan veya eşya şekillerinin çubuklara takılıp arkadan yansıtılan ışıkla beyaz perde üzerinde hareket ettirildiği bir gölge oyunu türüdür (...)

Karagöz, sanatçının performansına dayalı bir gölge oyunu olup Karagöz ve Hacivat arasında geçen karşılıklı komik diyaloglar ve atışmalara dayanır. Güldürü özelliği kelime oyunları, danslar ve hareketlerle sağlanır (...)

Oyunda Karagöz ve Hacivat dışında Çelebi, Tiryaki, Beberuhi, Laz, Kayserili, Kastamonulu, Rumelili, Çengi... gibi farklı karakterler bulunmaktadır. Müzik ve dans Karagöz oyunlarının önemli unsurlarıdır. Karagöz oyunundaki tipler, yöresel müzik ve danslar eşliğinde sahneye çıkartılır. Söz, şiir, müzik, dans ve tasvir hareketlerinin uyumlu bir şekilde ortaya konması ile gölge oyunu bütünlük kazanır. Eskiden kahvehanelerde, bahçelerde, sünnet düğünlerinde, evlerde, açık alanlarda oynatılan Karagöz, günümüzde genellikle sahnelerde oynatılmaktadır. (...)

Metnin yedinci etkinliğinde doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası alt başlığındaki halk mutfağı ile ilişkilendirilebilecek “akide şekeri”ne yer verilmiştir. Akide şekerinin geçmişi çok eskilere, üretim yeri ise Osmanlı Sarayı'ndaki “helvahâne-i hassa”ya

dayanmaktadır (Özlü, 2011). Dolayısıyla kitapta yer alan bu unsur kültürel bir unsur (halk mutfağı unsuru) olarak değerlendirilmiştir.



Şekil 14. Karagöz oyunu perdesi

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin dokuzuncu etkinliğinde bir başka Karagöz- Hacivat metnine yer verilmiş, metinde bazı kısımlar boş bırakılarak öğrencilerin bu boşlukları metin bağlamından hareketle doldurmaları istenmiştir (2017, s. 87).

“Püf Noktası” adlı metin, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan “püf noktası” deyiminin nasıl ortaya çıktığını konu edinen bir metindir. Metinde başka sözlü kültürel unsurlar da tespit edilmiştir. Metnin hazırlık bölümünde “Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır” atasözünün son kelimesi verilmeyerek öğrencilerden sabretmenin meyvesinin nasıl oluşabileceğinin tahmin edilmesi beklenmiştir (2017, s. 88).

Atasözleriyle ilgili uygulamalara sekizinci etkinlikte de yer verilmiştir. “Anadolu Atasözlerinde Özleşir” adlı metinde atasözünün ne olduğu, Anadolu’nun sözlü nesir gelenekleri arasında halk hikâyeleri ve masalın yanı sıra atasözlerinin de önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekilir. “Gülü seven dikenine katlanır; Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur; Ayağını yorganına göre uzat; Sürüden ayrılan kuzuyu kurt kapar; Ağaç yaş iken eğilir; Kabahat samur kürk olsa, kimse sırtına almaz; Ne ekersen onu biçersin; Taşıma su ile değirmen dönmez; Keskin sirke küpüne zarardır; Üzüm üzüme baka baka kararır; Bülbülün çektiği dilinden; Çok sözünü az söyle, az sözünü öz söyle.” atasözlerine

değnilerek verdikleri öğüde değnilmiştir (2017, s. 92). Metin içinde “akan sular durmak, dillerden düşmemek, ağızdan ağza dolaşmak ve sonu gelmek deyimleri de tespit edilmiştir: (2017, s. 92).

Çömlekçilik Geleneği, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde yer alan bir kültür ögesidir. Usta- çırak geleneğiyle bir çömlek ustasının yanında yeterince deneyim kazandığını ve kalfa olduğunu düşünen çırak, ustasının “henüz erken” uyarılarını göz ardı ederek kendi dükkânını açar. Yaptığı çömleklerin kısa sürede çatlamaya, kırılmaya başladığını gören çırak; işin içinden çıkamayarak ustasından medet umar. Ustası da başta tavsiyesine uymayan çırağına olgunlukla yaklaşarak işin püf noktasını öğretir (2017, s. 88).

Metinde çömlekçilik geleneği ile ilgili görsellere de yer verilmiştir:



Şekil 15. Püf Noktası metnindeki çömlekçilik ve yöresel kıyafetlerle ilgili görseller

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Çömlekçilik geleneği ise “el sanatları geleneği” kültür sahasında “geleneksel meslekler” alt başlığında yer alan kültürel bir unsurdur. Öğrencilere gerek metin ve etkinliklerde çok sayıda atasözü ve deyimın kavratılmasının gerekse de kuşaklara tanıtılmasına ihtiyaç duyulan çömlekçilik geleneğinden öğrencilerin haberdar olmalarını amaçlayan “Püf Noktası” metni, kültürel nitelikler bakımında zengindir.

Metinde Nevşehir ilinin Avanos ilçesinin çömlekçilik geleneğinde meşhur bir yer olduğu bilgisi verilirken orada bulunan Çömlekçi heykelinin görseline de yer verilmiştir:



Nevşehir'in ilçesi
Avanos, çömlekçilikle
tanınmış bir ilçemizdir.
Çömlekçi Heykeli,
Avanos

Şekil 16. Avanos'taki çömlekçi heykeli

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin altıncı etkinliğinde anlatıcı tipleri ile ilgili bilgilerin edinilmesi amaçlanmış, bunun için de etkinlik Sait Faik Abasıyanık'ın "Hişt Hişt" adlı öyküsünden yararlanılarak kurgulanmıştır (2017, s. 91).

Metnin sekizinci etkinliğinde ise hem Türkçede hem de Türk kültüründe deyimlerin ve atasözlerinin önemi hakkında bilgiler sunan bir metne yer verilerek deyim ve atasözlerinin anlatımdaki işlevlerine yönelik bir etkinlik kurgulanmıştır (2017, s. 92-93).

"Adsız Çeşme" şiiri tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası (halk şiiri) unsuru olarak değerlendirilmiştir: "Bir yaz günü iki kardeş / Yürüyüşe çıkmışlardı. / Fırın yakmış gökte güneş, / Ateş gibi sıcak vardı" (EBA, 2017)...

Şiir, "doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar" kültür sahasındaki "halk mimarisi" ile doğrudan ilişkilidir. Şiirde insanların su ihtiyacını gidererek onlara yardım amacıyla yaptırılan adsız bir çeşme ve iki kardeş konu edilmiştir. Yardımlaşmanın ve iyilik yapmanın ileti olarak verildiği şiir, bu yönüyle de "toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler" kültür alanındaki "halk hukuku"na (yardımlaşma) girmektedir. Şiirin görseli olarak Kütahya ilinde yer alan Çinili Çeşme'nin görseli tercih edilmiş, görselin açıklamasına iyilikte bulunmanın kültürümüze ait bir unsur olduğu dolaylı olarak ifade edilmiştir: "Ülkemizin dört bir yanında görülen iyilik amacıyla yaptırılmış çeşme örneği. Çinili Çeşme, Kütahya" (2017, s. 95)



Şekil 17. Kütahya'daki Çinili Çeşme

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Şiirde yardımlaşmanın ve karşılıksız olarak iyilikte bulunmanın Türk kültüründe önemli bir yerinin olduğu etkinlikler içerisinde başka mimari örneklerine yer verilerek de vurgulanmaya çalışılmıştır. “Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahası alt başlığı olan “halk mimarisi”ne yönelik başka unsurlara da metnin yedinci etkinliğinde örnekler verilir. Türk kültüründe yalnızca insanlara iyilikte ve yardımda bulunulmadığı, hayvanların da aynı hassasiyetle korunmasına ve yaşatılmasına gayret gösterildiğinin örneği olarak “kuş evleri”nden bahsedilir. “Hayvan barınakları” kültürel unsuru içinde değerlendirilebilecek bu mimari yapılar için şu bilgiler verilmiştir: “Türk kültüründe ihtiyaç sahiplerine yardım etmek atalarımızın bize bıraktığı en önemli miraslardan biridir. Bu ister bir insan olsun, isterse bir kuş” (2017, s. 97)...

“Kuş evleri, kuşların barınmaları için evlerin ön yüzlerine özel olarak yerleştirilen yapılardır” (2017, s. 97).



Şekil 18. Kuş evi örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Türk kültüründe yardımlaşma hususunda önemli yeri olan sadaka taşlarına da yer verilerek sadaka taşlarının amacı ve işlevi açıklanmıştır.



Şekil 19. Sadaka taşı örneği

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Şiirin içinde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanı içinde yer alan can atmak ve can bulmak deyimleri tespit edilmiştir. Sekizinci etkinlikte ise “Mevlana’nın Yedi Öğüdü”ne yer verilerek öğrencilerin bu sözlerin anlamları üzerine düşünmeleri istenmektedir:

“Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol. / Şefkat ve merhamette güneş gibi ol/ Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol/ Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol / Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol / Hoşgörülülükte deniz gibi ol. / Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol” (2017, s. 97).

Erdemler temasının sonunda serbest okuma metni olarak “Yunus Emre’den Seçmeler” başlığı altında Yunus Emre’nin farklı şiirlerinden alınan dörtlülere yer verilmiştir. Bu dörtlülükler de sözlü gelenekler ve anlatımlar içindeki halk şiirleri kültür unsurlarına örnek oluşturmaktadır. Dörtlülükler içinde sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına giren gönül yapmak, gönül yıkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ben gelmedim dava için,/ Benim işim sevi için,/ Dostun evi gönüllerdin,/ Gönüller yapmağa geldim (2017, s. 99).

Sözüm ay gün için değil,/ Sevenlere bir söz yeter,/ Sevdiğimi söylemezsem/ Sevmek derdi beni boğar (2017, s. 99).

Bu dünyaya kanmayalım,/ Fânidir aldanmayalım,/ Bir iken ayrılmayalım,/ Gel dosta gidelim gönül (2017, s. 99).

Gelin tanış olalım,/ İşi kolay tutalım,/ Sevelim sevillelim,/ Dünya kimseye kalmaz (2017, s. 99).

Bir kez gönül yıktın ise/ Bu kıldığın namaz değil./ Yetmiş iki millet dahi/ Elin yüzün yumaz değil” (2017, s. 99).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde yer alan “Güler Yüze ve Gülmeye Dair” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından hevesi kırılmak, kaşlarını çatmak, kısa kesmek, (sohbete) renk vermek, hoş görmek, kalp (kalbini) kırmak deyimleri tespit edilmiştir: “Konuşurken, söze başladığımız sırada karşınızdakinin kaşlarını çatıldığını, asık suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşmak hevesiniz kırılır. Lafı kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız” (2017, s. 100).

“Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbeti renk verdiğini göreceksanız konuşurken konuşmanız gelir” (2017, s. 100).

“Çünkü güler yüzlü insanlar her kusuru hoş gören, affeden insanlardır” (2017, s. 100).

“Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir” (2017, s. 100).

Ayrıca altıncı soruda öğrencilere bazı deyimlerle birlikte bu deyimlere ait olabilecek anlamlar verilmiştir. Öğrencilerden verilen deyim- anlam eşleştirmelerinden hangisinin yanlış olduğunu bulunması istenmiştir. Deyimlerin anlamlarının kavratılmasına yönelik hazırlanan bu soruda dizlerinin bağı çözülmek, akıl almak, gözden çıkarmak, ağzı kulaklarına varmak deyimlerine yer verilmiştir (2017, s. 101).

Yedinci soruda verilen bir paragrafın ana fikrinin şıklarda verilen hangi atasözü ile karşılanabileceği sorulmuştur. “Bakarsan bağ bakmazsan dağ olur, Birlikten kuvvet doğar, İşleyen demir pas tutmaz, Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.” Sorudaki bu atasözleri de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait bulgulardır (2017, s. 101).

4.5.1.4. 4. Tema: Bilim ve Teknoloji

“Uzayda Bir Gün” adlı metinde sadece sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına girebilecek bir unsur olarak gözden geçirmek deyimini tespit edilmiştir: “Bu toplantıda, o gün yapılacak işler ve genel iş planı gözden geçirilir” (2017, s. 104).

“Sarımsak Soslu Makarna” adlı metinde de “Uzayda Bir Gün” metninde olduğu gibi az sayıda kültürel unsur tespit edilmiştir. Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına giren harekete geçirmek (getirmek) deyimini tespit edilmiştir:

“Bunlar burun deliğinden girer ve koku alma duyumuzu harekete geçirir” (2017, s. 112).

“Bir tabak sarımsak soslu makarna fotoğrafına bakmak ya da kaynayan suyun sesini işitmek veya fesleğen yapraklarına dokunmakla beynin tat ve kokuyu hatırlaması, sık sık yaşadığımız bir şeydir ve bu durumda ağzımız sulanır” (2017, s. 112). Bu noktada tercih edilen metin yerine yöresel yemekleri konu edinen bir metne yer verilmesi bakımından ders kitabına eleştiri getirilebilir ancak metnin beşinci etkinliği öğrencilerin kendi mutfak kültürlerinden haberdar olmalarına ve öğrendiklerini birbirleriyle paylaşmalarına yönelik bir etkinliktir. Dolayısıyla metinden hareketle öğrencilerin kültürlenmelerine fırsat yaratılmıştır: “Aşağıya ailenizdeki ya da çevrenizdeki yetişkinlerden öğrendiğiniz yemeğin malzemelerini sıralayınız. Ardından yemeğin yapılışını yazınız. Daha sonra hazırladığınız metni arkadaşlarınızla paylaşınız” (2018, s. 116).

“Bir Dâhiyle Konuşmak” adlı metinde Oktay Sinanoğlu’nun bilimsel alandaki başarısı, memleketine duyduğu minnet duygusu ve memleketine bilim alanında katkıda bulunma çabaları konu edilmiştir. Metin içerisinde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” alanına ait şanslı yaver gitmek, savaş vermek, (bir işe) kendini vermek (vurmak veya çalmak), bir yana bırakmak, (bir şeyin) keyfini çıkarmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Şansım yaver gitti ve Yale’e gitmeden önce, dönem dönem öğrencilerini takip etmek için ABD’ye gidiyor, onunla telefonla görüşerek randevulaştık” (2017, s. 118).

“Bilimsel alanda yaptığı son derece önemli işler dışında hayatını eğitimin Türkçe yapılmasının önemine ve Türk kimliğinin hak ettiği yere gelmesine adıyor. Tüm bilgisini, birikimini Türkiye için kullanmak üzere savaş veriyor”(2017, s. 118).

“O kadar ki tek başına ürettiği teoriler için dahi ‘biz’i kullanması kendini yaptığı işe vermesi ve onun içinde erimesinin de deliliydi” (2017, s. 119)...

“Cümleleri yaptıklarını çok basite indirgese de muazzam derinliğe sahip bir insanın dünyasına girmenin keyfini çıkarmanız dileğiyle” (2017, s. 118-119).

Metnin beşinci etkinliği temadan hareket teknolojik yabancı terimlere ve Türkçe karşılıklarına yer verilerek öğrencilerin dil bilinci oluşturmaları amacıyla kurgulanmıştır.

Dilin kültürün en önemli unsurlarından biri olması bakımından söz konusu etkinlik, kitaptaki kültürel unsurlarla ilişkilendirilmiş bir etkinlik olarak değerlendirilmiştir (2017, s. 122).

“Sanki Caminin Bakım Kılavuzu” adlı dinleme/izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına giren yol göstermek, ders vermek, bir araya getirmek, karar vermek, ortaya atılmak, fark etmek, gün yüzüne çıkarmak, ışık tutmak deyimleri tespit edilmiştir (EBA, 2017).

“Mimar Sinan, Şehzadebaşı Camisi’ni restore edemeyen mimarlara cam şişede bıraktığı mektubuyla yol gösterdi” (EBA, 2017).

“...eserleri bulunan Mimar Sinan, bugün bile dünyaca tanınmış mimarlara ders veriyor” (EBA, 2017).

“Caminin kemerlerindeki sorun, çok sayıdaki mimarı bir araya getirdi. Mimarlar restore konusunda karar veremedi. Ortaya birçok fikir atıldı ama hiçbiri kabul edilmedi” (EBA, 2017).

“Mimarlar, incelemeler sırasında caminin kemelerinde bir oyuk fark etti. Bu oyuktan çıkan cam şişede gizlenmiş mektup, inanılmaz gerçeği gün yüzüne çıkardı” (EBA, 2017).

“Mektubun devamında kemerin nasıl onarılacağını anlatan Mimar Sinan, 469 yıl sonrasına da ışık tutmuş oldu” (EBA, 2017).

“Jules Verne’den Geleceğe Dair” adlı serbest okuma metninde ise sadece bir deyim (hayat bulmak) tespit edilmiştir: “Onun bu sözü bazı roman ve öyküleriyle de hayat buldu” (2017, s. 128).

“Tema Değerlendirme Soruları”nda ise herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

4.5.1.5. 5. Tema: Millî Kültür

“Anadolu Sevgisi” adlı şiir tür bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Sen bizim dağları bilmezsin gülüm, / Hele boz dumanlar çekilsin de gör. / Her haftası bayram, her günü düğün, / Hele yaylalara çıkılsın da gör” (2017, s. 134).

Şiirde “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür alanına uygun iki kavrama yer almaktadır: “Her haftası bayram, her günü düğün, / Hele yaylalara çıkılsın da gör” (2017, s. 134). “Düğün ve bayram” kavramları “törenler, kutlamalar ve ritüeller” alt kültür alanına girmektedir. Buna karşın bu kavramlarla ilgili kitapta herhangi bir araştırmaya, bilgilendirmeye yönelik bir çalışmaya yer verilmemiştir. Bunun sebebinin ise öğrencilerin bu kavramlara ve kavramların özelliklerine vakıf olduklarının tahmin edildiğidir. Öğrencilerin yakın çevrelerinde düğünlere ve düğünlere özgü ritüellere şahitlik etmiş olmaları ya da bayramlarda ne gibi geleneklerin gerçekleştirildiğini bilmeleri muhtemeldir. Bu nedenle söz konusu kavramlar araştırma bulgusu olarak değerlendirilmemiştir.

Metnin yanında ayrı bir bölüm olarak şiirin şairi Abdürrahim Karakoç’un yaşamına ve eserlerine dair bilgi verilen bölümde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan “merak salmak” deyimini tespit edilmiştir: “Dedesı, babası ve kardeşleri de şair olduğı için küçük yaşlarda şiire merak sardı” (2017, s. 134).

“Forsa” adlı öykü, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir: “Bizimkiler! Bizimkiler! diye bağırarak uyandı. Doğruldu, limana baktı. Gerçekten, kalenin karşısına bir donanma gelmişti. Kadırgaların, yelkenlerin, küreklerin biçimine dikkat etti” (2017, s. 138)...

Öyküde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı ile ilgili olarak dizlerinin bağı çözülmek ve rahat etmek deyimleri de tespit edilmiştir: “Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü” (2017, s. 138).

“Ben karaya cenk etmeye çıkıyorum. Sen gemide rahat et, dedi” (2017, s. 140).

Metnin anahtar kelimelerini oluşturan “vatan ve şehitlik” kavramları ise “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” alanındaki halk hukuku (gelenekler) alt kültür başlığı unsurlarıyla ilgili kavramlardır: “Vurulursun, vatana hasret gidersin, diyerek onu gemide bırakmak istedi

(...)

Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? dedi” (2017, s. 140).

Metin görselleri arasında ise “Piri Reis’in Dünya Haritası”na yer verilmiştir. Bu tercih, okuma veya dinleme metinlerinin kültürel unsurlarla ilişkilendirilmesine örnek teşkil etmektedir. Öykü ile Piri Reis’in Dünya Haritası arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır ancak öyküde Türk deniz donanması konu edilmiştir. Bu ortak özellikten hareketle metin ve Piri Reis’in Dünya Haritası bağdaştırılarak öğrencilerin metinden hareketle başka kültürel unsurlar hakkında da bilgi edinmelerine imkân sağlanmıştır.

Piri Reis’in Dünya Haritası, 2018 yılında Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile birlikte UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne kabul edilmiştir.



Şekil 20. Piri Reis haritası görseli

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metin ile ilişkili olarak Osmanlı donanmasını tasvir eden minyatüre yer verilmiştir. Minyatür sanatı “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri” içinde yer alan kültürel bir unsurdur. Minyatür sanatı SOKÜM sınıflandırmasında ise el sanatları geleneği (geleneksel meslekler) içinde değerlendirilebilir.



Şekil 21. Osmanlı Donanması 1543'te Toulon (Tulan) Limanı'nda Matrakçı Nasuh'un minyatürü

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin altıncı etkinliğinde hikâyenin sonuç bölümünün öğrenciler tarafından tamamlanması istenmiştir (2017, s. 144).

“Tamburi Cemil Bey” adlı metin, konu olarak gösteri sanatları kültür alanı içindeki “halk çalgıları”nı esas almış bir metindir. Halk çalgılarından bağlama, Karadeniz kemençesi ve ney çalgıları hakkında çeşitli bilgilerin verildiği metin, Tamburi Cemil Bey’in ağzından ifade edilmektedir.

Çalgıların biçimsel özellikleri, çalgılara ait parça veya gereçlerin tanıtımı, çeşitli çalgı tekniklerinin yanı sıra metinde bu çalgılarla özdeşleşmiş Neşet Ertaş, Neyzen Niyazi Sayın ve Kemençeci Kaşif gibi icracılara ait bilgi ve görsellere de yer verilmiştir.

Bağlama çalgısı ve bağlama ailesinde yer alan divan ve cura bağlamaların birbirlerinden farklılıklarına değinilmesinin yanı sıra bağlamanın mızrapla ya da mızrapsız (sadece parmaklarla) çalınışına göre farklı tekniklerle çalınabilen çok yönlü bir çalgı olduğu ifade edilmiştir:

“Bağlama Türk müziğinde yaygın olarak kullanılan telli bir enstrümandır.

(...)

Halk arasında bağlamaya “saz” da denilmektedir. Kullanılan tekniğe göre mızrap veya parmaklar ile çalınır.

Parmaklarla çalma tekniğine şelpe denir.

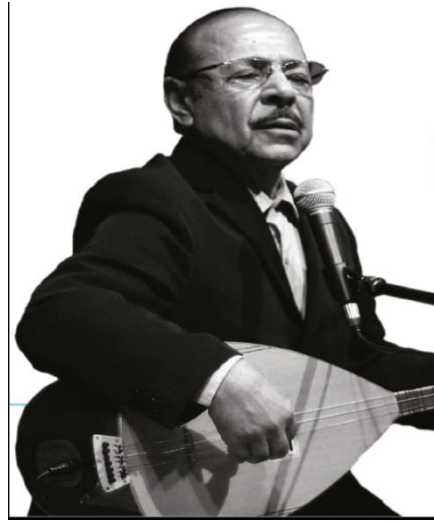
(...)

Divan sazi, sazların en büyüğü, cura ise en küçüğüdür. Haydi şimdi de “bağlamayı” çizelim.

(...)

Yörelere ve boyutlarına göre kopuz, cura, çöğür, tambura, divan sazı gibi değişik isimlerle tanınır” (2017, s. 146).

Metin görsellerinde Neşet Ertaş’a yer verilmiş ancak kendisi hakkında bilgi verilmemiştir. SOKÜM’ün Yaşayan İnsan Hazine listesinde “Mahalli Sanatçı, Ozan” alanında dâhil edilen Ertaş; 25 Eylül 2012’de İzmir’de vefat etmiştir (KVTB, 2009). Metnin içeriğinde ön plânda tutulan konunun yerli çalgılar ve onların teknik özelliklerinin tanıtımı olması bakımından Neşet Ertaş’a dair metinde görsel dışında bilgi verilmemesi anlaşılabilir bir durumdur. Bununla beraber metin etkinliklerinde Ertaş’ın yaşamına veya eserlerine dair bir araştırma çalışmasına yer verilebilir ya da sınıf ortamında öğretmen tarafından bazı türkülerinin öğrencilere dinletilmesi istenebilirdi. Müziğe ve ona ait unsurlara bu kadar değinilen bir metinde müziğin kendisine yer verilmemesi bir eksiklik olsa da Türk müziğine ait olan bağlama ailesi, kemençe, ney, ud, davul ve zurna gibi çalgıların pek çok açıdan öğrencilere tanıtılması da metnin zengin kültürel niteliklere sahip olduğunun bir göstergesidir.



Şekil 22. Yaşayan İnsan Hazine listesinde yer alan Neşet Ertaş’ın kitaptaki görseli

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metinde tanıtımına yer verilen bir diğer çalgı da Karadeniz kemençesidir:

“Yaylı sazlarımızdandır. Karadeniz Bölgesi’nde yaygın olarak kullanılan kemençenin, rebab-keman türü yaylı enstrümanlar ile akraba olduğu sanılmaktadır.

(...)

Klasik kemençe ile karıştırılmasını önlemek amacıyla Karadeniz kemençesi ya da Laz kemençesi olarak da adlandırılmaktadır. Folklorik bir halay türü olan horon, kemençe müziği eşliğinde oynanır” (2017, s. 147).

Metinde neyin tanıtımı yapılırken nasıl üretildiği, hangi müzik türlerinin icrasında ağırlıklı olarak tercih edildiği, çeşitleri ve icracıları hakkında da bilgiler verilmiştir:

“Mevlevî müziği başta olmak üzere dinî müzik alanında da çok önemli bir yere sahiptir. Ney çalmak yerine ney üflemek ifadesi daha uygun bulunmaktadır. Ses çeşitlerine yani akorduna göre neylerin isimleri değişir: Kız Ney, Mansur Ney, Şah Ney, Yıldız Ney, Bolahenk, Sipürde, Davud gibi.

(...)

Başpare denilen, icra eden sanatkârın dudaklarına temas eden bir araç yardımıyla ses çıkartılır. Parmakların yerleştirildiği yedi ses deliği bulunmaktadır. Bu deliklerden altısı önde ve biri de arkada yer alır. Kamışın her iki ucuna paravane denilen ve aşınmayı engelleyen metal parçalar yerleştirilir.

(...)

Kamıştan yapılır. Üflemeli (Nefesli de denir.) bir sazdır. (Saz kelimesi günlük konuşma dilinde enstrüman ifadesinin yerine kullanılır.)

(...)

Ney üfleyen sanatkârlara neyzen denilmektedir” (2017, s. 148).

Metinde bağlama, kemençe ve ney kadar olmasa da başka çalgılar hakkında da bilgi verilerek Türk çalgılarının öğrencilere tanıtılmasına gayret gösterilmiştir:

“Ud, büyük İslam bilgini Farabi tarafından icat edilmiş bir sazdır” (2017, s. 149).

Metnin dördüncü etkinliğinde çeşitli çalgıların görsellerine yer verilerek çalgıların üflemeli, vurmali, telli ve yaylı çalgılar şeklinde yapılan sınıflandırmadan hangi kategoride yer aldıklarının ifade edilmesi istenmiştir (2017, s. 150). Etkinliğin davul, zurna, bağlama, kemençe ve ney gibi halk çalgılarını tanıtıcı nitelikte tasarlanması kültürel bir etkinlik olduğunun göstergesidir.

Metnin beşinci etkinliğinde ise karikatürlerden ve çalgılardan yararlanılmıştır. Yer verilen karikatürlerin taşıdığı iletilerden hareketle öğrencilerin slogan yazmaları istenmiştir (2017, s. 151). Karikatürlerden biri bağlama görseli olup bağlamanın teknesi ise Dünya olarak tasvir edilmiştir. Böylelikle müziğin evrenselliği telli çalgılardan bağlama ile ilişkilendirilmiştir.



Şekil 23. Tanburi Cemil Bey adlı metnin etkinliklerinde yer verilen karikatür

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin yedinci etkinliğinde ise davul ve zurna görsellerine yer verilerek bu çalgılar hakkında da öğrencilerin araştırma yaparak bilgi edinmeleri istenmiştir. Dolayısıyla bu çalgılar da metnin içeriğinde bulunan kültürel öğeler (Gösteri sanatları-vurmalı halk çalgıları) olarak kabul edilmiştir.

“Dede Korkut –Boğaç Han” adlı metin, dinleme/ izleme metni olarak ders kitabında yer almaktadır. Öğrencilere izletilen çizgi film ise yaklaşık olarak on üç dakikalık bir bölümden oluşmakta ve Boğaç Han’ın boğayla mücadelesinden galip gelip Dede Korkut tarafından isimlendirilmesiyle son bulmaktadır. Metin, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası “halk hikâyeleri” unsuru verisi olarak değerlendirilmiştir.

“Dede Korkut Hikâyeleri” 06.03.2017 tarihinde 01.0111 envanter numarasıyla “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri” listesinde yer almış, aynı zamanda sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (KVTB, 2017). Kasım 2018 tarihi itibarıyla ise Dede Korkut Hikâyeleri Türkiye’nin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi’ne kayıtlı 16 unsurdan biri olarak yerini almıştır (UNESCO, 2018a).

Çizgi filmde SOKÜM’e ait çeşitli unsurlar tespit edilmiştir: Sözlü Kültür ve Anlatımlar kültür alanına giren talan etmek, geri dönmek, umudunu yitirmemek, dilini anlamak, dünyaya gelmek, kılına dokunmak, dikkat çekmek, ayağa kalkmak, (bir şeye) kuvvet vermek, ad almak ve ad koymak deyimleri yer almaktadır (EBA, 2017).

Çizgi filmin sonunda “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” alanına giren ad verme töreni kahramanlık gösteren Boğaç Han için yapılır. Ad verme töreni ile ilgili “Dede Korkut Kültürü” içinde şu açıklamaya yer verilmiştir:

“Dede Korkut kültürü günümüz Türkiye’inde; özlü sözler, sözlü anlatımlar, ezgisel müzik geleneği ile çeşitli inanç ve uygulamalarda yaygın bir şekilde yaşatılmaktadır. Ad verme, kız isteme, düğün, yas gibi toplumsal uygulamalar ile Hızır, belirli sayılar, ağaç kültü gibi pek çok motifin Dede Korkut kültürü ile ilgisi vardır” (KVTB, 2017a).

Metnin dördüncü etkinliğinde de Dede Korkut’un, Boğaç Han’a ad verdiği bölüme yer verilerek öğrencilerin bu bölümü okumaları, sonra da Ad verme geleneği ile ilgili görüşlerinizi ifade etmeleri istenmiştir (2017, s. 154).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Türk milletinin geçmişten kök alıp günümüzde de yaşatmaya devam ettiği bazı değerlerin bulunduğu da değinilir:

“Dede Korkut hikâyelerinde yer aldığı biçimde cömertlik, misafirperverlik (konuk ağırlama), cesaret, merhamet gibi değerler günümüzde de yaşatılmakta ve bunlar toplumun tüm kesimleri arasındaki diyalogun, toplumsal barışın inşasında önemli bir rol oynamaktadır” (KVTB, 2017a). Metinde bahsi edilen bu değerleri yansıtırıcı olaylar da tespit edilmiştir: Bayındır Han Türk boylarından misafir olarak obasına gelen insanlara ziyafet sofraları (doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar/ halk mutfağı/ kutsal ve törensel yemekler) kurdurur. Bu da misafirperverliğin ve cömertliğin göstergesidir:



Şekil 24. Hikâyedeki Bayındır Han’ın misafirperverliğini ve cömertliğini yansıtan sofa görselleri

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Dede Korkut, oğlu kayıp olan Aruz’a muhtaç olana iyilik yapmasını, yardımcı olmasını telkin eder: “Her kim ki iyilik yapar, fakiri sevindirir, düşküne yardım ederse, Allah onun dileklerini kabul eder” (EBA, 2017).

Hikâyede obadaki insanlar kopuz çalarak eğlenir. Günümüzdeki bağlamanın atası olan kopuz bu bakımdan “Gösteri sanatları” içindeki halk çalgıları kültür alanında değerlendirilecek bir unsurdur:



Şekil 25. Hikâyede yer alan halk çalgısı kopuz görseli

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Dinleme/izleme metni olarak sunulan çizgi filmde, Türklerin kılık-kıyafet özelliklerine dair unsurlar da yer almıştır. Bunları da “el sanatları geleneği” içindeki “günlük giyim” alanına dâhildir:



Şekil 26. Hikâyedeki Türklerin kılık-kıyafetini yansıtan bir kare

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Ders kitabının altıncı etkinliğinde ise Türklerin o dönemdeki barınma ihtiyaçlarını giderdikleri çadırlar ve çadırların özellikleri hakkında bilgi verilerek görseli paylaşılmıştır. “Çadır” da bu nedenle “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür alanındaki halk mimarisiyle ilişkilendirilebilecek bir unsurdur:

“Yurt, Orta Asya’da Türk ve Moğol göçebelerinin ev olarak kullandığı çadırlara verilen addır. Yurt çadırları genellikle ahşap kafes işi, keçe kaplamalı ve taşınabilir çadırlardır” (2017, s. 156).



Şekil 27. Ders kitabındaki halk çadırı görseli

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Dinleme / izleme metninin yedinci etkinliğinde ise Dede Korkut, Dirse Han'ın oğluna isim verdikten sonra olayların nasıl gelişmiş olabileceğini metnin bağlamından hareketle öğrencilerin tasarlayarak dile getirmeleri istenmiştir (2017, s. 156).

Temanın sonunda yer alan “Çocuk Doğru Söyledi” serbest okuma metninde Sözlü Gelenekler ve Anlatım kültür alanına ait olan yola çıkmak, kuşku duymak (olmak), haber vermek, (biriyle) boy ölçüşmek, uçup gitmek, ölçüp biçmek, razı etmek, zora koşmak, gözüne kestirmek, el birliği etmek, el bağlamak, (birinin) sesi çıkmamak (kesilmek), anlam vermek, (birine) hak vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Kanuni'nin yerine başa geçen oğlu II. Selim'in en çok hoşlandığı şey, sarayına bilginleri, şairleri toplayıp onlarla sohbet etmektir” (2017, s. 157).

“Hemen yola atlılar çıkarıldı ve Mimarbaşı getirildi” (2017, s. 157).

“Ustalık dönemimin yapısıysa Selimiye olacak. Bundan kuşkunuz olmasın” (2017, s. 157).

“Tam el çırpıp sevinçli haberi vermek için lalasını çağıracağı sırada Sinan, Padişah'ı durdurdu” (2017, s. 158).

“Hele Süleymaniye ile boy ölçüşebilecek bir yer düşünemiyorum artık” (2017, s. 158).

“Padişah'ın sevinci bir anda uçup gitmişti” (2017, s. 158).

“Edirne'deyken Meriç boyundan, dümdüz ovoidan, hep o tepeye bakardı. Gözleriyle ölçüp biçerdi orayı” (2017, s. 158).

“Ne olursa olsun zora koşmak yoktu” (2017, s. 158).

“Böylece uzun çalışmalardan sonra, usta Mimar, düşünüyü gerçekleştirmiş; yıllar önce gözüne kestirdiği tepeyi ulu bir yapıyla ölümsüzleştirmişti” (2017, s. 158).

“Birçok adamın meraklı meraklı camiye baktıklarını görünce, o da onlar gibi ellerini arkasına bağlayıp durdu” (2017, s. 159).

“O ana kadar sesi çıkmayan bütün ustalar, işçiler” (2017, s. 159)...

“Adamlar bir anlam veremedikleri bu işi Sinan’ın buyruğu ile yaptılar” (2017, s. 159).

“Ustalar, o zaman, Sinan’a hak verdiler” (2017, s. 159).

Tema Değerlendirme Soruları’ndan önce Yavuz Sultan Selim’e ait bir hikâyenin paylaşıldığı “Bir Sıcak Çorbada Anadolu” metni sözlü gelenekler ve anlatımlar içindeki halk hikâyelerine örnek teşkil eder: “Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, bir ramazan ayını Edirne’de geçirir. Bilirsiniz, ramazan ayında herkes evine konuk davet eder, iftar açmak için. Bu gelenek Edirne’de de vardır” (2017, s. 160)...

Hikâyede yer alan davet etmek, konuk olmak, buyur etmek, kusura bakmamak (kalmamak) deyimleri de sözlü gelenekler ve anlatımlar’a dâhil olan kültür öğeleridir:

“Bilirsiniz, ramazan ayında herkes evine konuk davet eder, iftar açmak için” (2017, s. 160).

“Bak Hasan, iftar topu atılır atılmaz; hangi evin önündeysen o eve konuk olalım, iftarı o evde açalım” (2017, s. 160).

“Ev sahibi, hiç görmediği bu konukları içeriye buyur eder” (2017, s. 160).

“Dar hane çorbasıdır, kusura bakma Sultanım, der” (2017, s. 160).

Metnin içeriğinde ise Türk insanının misafirperverliğinden ve ramazan ayı geleneklerinden bahsedilmektedir. Edirne’de ramazan ayında tebdil-i kıyafetle halkın iftar sofrasına misafir olmak isteyen padişahı ve dostu Hasan’ı tüm halk sokaklara çıkarak sofrasına davet etmek ister ancak bu geleneksel konukseverlik sadece padişaha ve dostu Hasan’a karşı değil, iftar sofrasına henüz oturamamış herkese karşı gösterilir. Yavuz Sultan Selim’i ve Hasan Can’ı kimse tanımamakta, fakat herkes evine çağırmaktadır:

“Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, bir ramazan ayını Edirne’de geçirir. Bilirsiniz, ramazan ayında herkes evine konuk davet eder, iftar açmak için. Bu gelenek Edirne’de de vardır.

(...)

“Her evin önünde ev sahibi ya da o evden bir genç kapısını açmış; konuk beklemektedir” (2017, s. 160).

Konukseverlik ve konuk ağırlama “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür alanının “halk hukuku” alt alanına ait olan unsurlardır. Metinle ilgili öğrencilere sorulan sorularda da konukseverliğe yer verilmiştir: “Her evin önünde ev sahibi ya da o evden bir genç, kapısını açmış; konuk beklemektedir.” sözündeki konukseverlik anlayışını yorumlayınız” (2017, s. 160).

Aynı zamanda metinde bahsedilen ramazan ayı da aynı kültür alanındaki “Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri” alt başlığında yer alan “kutlamalar, özel günler” kültür tanımına uygun bir ögedir. Bununla birlikte söz konusu unsur “Ramazan Gelenekleri” adı altında Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri içinde de yer almaktadır (KVTB, 2017).

4.5.1.6. 6. Tema: Okuma Kültürü

“Okuma Kitaplarım” adlı metinde çocukluk yıllarına ve o yıllarda okuduğu ders kitaplarına karşı özlem duyan metin kişinin kitaplar hakkında okuyucuya verdiği tavsiyeleri içermektedir. Metinde ve metnin etkinlik bölümlerinde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahası unsurlarından çiçek açmak (vermek), dalıp gitmek, hayallere kapılmak, kendini alamamak ve dile getirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sonra, o resimlerde yavaş yavaş dallar tomurcuklanır, ağaçlar çiçek açar, paltolu çocuklar paltolarını çıkarmaya başlarlardı” (2017, s. 164).

“Orada bir kelebek veya çiçekli bir dala konmuş bir kuş resmine dalar giderdim” (2017, s. 165).

“Böyleyken ben, kitaplardaki o resimlere baktıkça yaz tatilinin hayallerine kapılmaktan kendimi alamazdım” (2017, s. 165).

“Yazar, metinde okuma kitaplarına duyduğu özlemi dile getirmiştir” (2018, s. 170).

“Kitabın Serüveni” adlı şiir, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir: “Bir dere boyunda ben / Upuzun bir kavaktım. / Ta dipten doruğa dek / Işıl ıslıl yapraktım” (2017, s. 172)... Bu şiirle beraber etkinlikler bölümünde yer verilen “Vatan Destanı” adlı şiir de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan “halk şiiri” kültürel alanına ait kültürel unsurlar olarak kabul edilebilir:

“O kadar dolu ki toprağın şanla, / Bir değil, sanki bin vatan gibisin. / Yüce dağlarına çöken dumanla / Göklerde yazılı destan gibisin (2017, s.175)...

Metnin beşinci etkinliğinde yer verilen “Vatan Destanı” adlı şiirde Ergenekon Destanı’na atıf yapılır. Öğrencilerin şiirdeki benzetme ve kişileştirme sanatlarını tespit etmeleri istenmiştir (2017, s. 175).

Şiir içerisinde ve etkinliklerinde de “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahasına ait bir başka unsur olarak yere sermek, hayran olmak (kalmak) ve hayata geçirmek deyimleri tespit edilmiştir: “Bir sabah bir testere/ Beni de serdi yere (2017, s. 172).

“Müjdeler fısıldar Ergenekon’dan: / Bu sese gönülden hayran gibisin” (2017, s. 175).

“Malatya Büyükşehir Belediyesi, duraklarda otobüs bekleyen vatandaşlar için “Durak Kütüphanesi” projesini hayata geçirdi” (2017, s. 177).

Bu temada görsel okuma için ayrı bir başlık açılmıştır. “Karikatür” başlığı altında yer verilen çeşitli karikatürlerin “okumanın önemi”, “okuma sevgisi” gibi iletilerin öğrencilerce algılanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede de karikatürlerin vermek istedikleri iletilerin ne olabileceğine, öğrencilerin; tespit ettikleri iletilere katılıp katılmadıklarına, karikatür türünün evrenselliğine yönelik birtakım yönlendirici sorular sorularak öğrencilere verilmek istenen iletilere yönelik ipuçları sağlanmıştır. Hâlihazırda bir metin olmadığı için kültürel unsurların olup olmadığına yönelik metin incelemesi sadece etkinlikler üzerinde yapılabilmektedir. Etkinliklerde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına giren iletişim kurmak, ele almak, altından girip üstünden çıkmak, ne pahasına olursa olsun deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir kişinin toplumla yüz yüze kurduğu iletişimde ulaşabileceği insan sayısı sınırlıdır” (2017, s. 181).

“Karikatürün iletişimle olan ilişkisi ve iletişimdeki yeri çok farklı boyutlarda ele alınabilir” (2017, s. 181).

“Fakat babam yokken onları kucak kucağa ortaya yığarak altlarından girer() üstlerinden çıkardım” (2017, s. 181).

“Bırakın çocukları() kitaplar arasında oynasınlar()Ne pahasına olursa olsun” (2017, s. 182).

Noktalama işaretlerinin işlevini kazandırmaya yönelik verilen “Çocuklar Kitaplar Arasında Oynasın” adlı metinde geçen altından girip üstünden çıkmak deyiminin anlamını öğrencilerin tahmin etmesi istenmiştir. Etkinliğin devamında ise “Ne pahasına olursa olmak” deyiminin bulunduğu bir cümlemin anlamının öğrencilerce irdelenmesi istenmiştir:

“‘Fakat babam yokken onları kucak kucağa ortaya yığarak altlarından girer, üstlerinden çıkardım.’ cümlesindeki deyim bularak anlamını tahmin ediniz. Deyimin sözlük anlamını yazınız

‘Bırakın çocukları, kitaplar arasında oynasınlar. Ne pahasına olursa olsun.’ tavsiyesi ile yazar ne anlatmak istemiştir? Yazarın bu tavsiyesine katılıyor musunuz? Niçin?” (2017, s. 182)

Verilen karikatürlerde ise herhangi bir kültürel unsur tespit edilememiştir.

“Küçük Şeylerin Hikâyesi – Kütüphane” dinleme/ izleme metninde kitabın ve kütüphanelerin tarihsel süreci, dünyadaki tarihi kütüphaneler ve bazı eserler (Divanü Lügat’it Türk) ile kitabın önemi ele alınmıştır. Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültürel sahası unsurlarından akla gelmek, teşvik etmek, bir araya getirmek, yollara dökülmek, çığır açmak, mümkün olmak, (bir şeye) düşkün olmak, zamanı geçirmek, iz bırakmak deyimleri tespit edilmiştir (EBA, 2017). Divanü Lügat’it Türk, UNESCO Dünya Belleği Programı içinde Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, Kültepe Tabletleri, Piri Reis’in Haritası gibi önemli unsurlarla birlikte yer almaktadır (UNESCO, 2017).

Okuma Kültürü temasının sonunda yer alan “Keramet Kavukta mı?” adlı serbest okuma metni manzum olarak yazılmış bir Nasreddin Hoca fıkrasıdır. Nasreddin Hoca fıkraları, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” olarak geçmektedir (KVTB, 2017). Bu nedenle fıkra, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanının doğrudan bir unsurudur. Bununla beraber fıkra içinde aynı kültür alanına giren “Akıl akıldan üstündür” atasözü; şaşırıp kalmak, göz gezdirmek ve evirip çevirmek deyimleri yer almıştır:

“Hoca mektubu alır/ Sonra şaşırır kalır” (2017, s.189).

“Bir süre göz gezdirir/ Ve evirir çevirir” (2017, s.189).

“Akıl akıldan üstün/ Başkası okur belki” (2017, s.189).



Şekil 28. “Keramet Kavukta mı?” fıkrasının görseli

4.5.1.7. 7. Tema: Sağlık Spor

“Anadolu’nun Cirit Oyunları” metni, adından da anlaşılacağı üzere “cirit” sporu hakkında bilgiler içermektedir. Cirit oyunun esasları, oyunun Türk kültüründeki yeri ve dayandığı geçmişin eskiliği başta olmak üzere içeriğinde öğrencilere kültürümüzün bu önemli ögesi hakkında bilgiler sunmaktadır. Cirit Geleneği, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Unsur Listesi’nde 01.0069 envanter numarası ile kaydedilmiştir. Bu nedenle metin, veri sınıflandırmasında başlı başına bir SOKÜM ögesi olarak kabul edilmiştir. Cirit, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür alanındaki “halk sporları” başlığı altında yer almaktadır. Bununla beraber metin, deyimler bakımından da (sözlü gelenekler ve anlatımlar) zengin bir içeriğe sahiptir. Metinde araları açılmak, kan dökülmek, birbirine girmek, isabet almak, yer almak, sürüp gitmek, meydana çıkmak, hedef almak, dörtnala gitmek, hüner göstermek, icat etmek, kılıç sallamak, başta gelmek, derece almak deyimleri yer almaktadır:

“Derler ki bir zamanlar, birbirine komşu, aynı soydan gelen iki obanın araları açılır” (2017, s. 194).

“Neredeyse kan dökülecek, yiğitler birbirine girecek” (2017, s. 194).

“Yiğitler, bir savaş düzeni içinde vuruşmaya başlarlar, sonunda hakemler, en çok isabet almış tarafı yenilmiş sayarak çatışmayı durdururlar” (2017, s. 195).

“Geleneksel kuralları ile birlikte millî oyunlarımız arasında yerini alır” (2017, s. 195).

“Böylece cirit bir düzen içinde sürer gider” (2017, s. 195).

“Bu yüzden atlılar, kendilerini hedef alan ciritlerden korunmak için at üzerinde çeşitli hareketler yapar, gizlenir, dörtnal giden atın üzerinde türlü hünerler gösterirler” (2017, s. 195).

“Top tüfek icat edilmeden önce, savaşlarda en etkin silah kuşkusuz, sipahi denilen atlı savaşçıların ya da bir başka deyişle süvarilerin ellerindeki mızrak ve gürzlerdi. Yayalar daha çok ok atar, kılıç sallarlardı” (2017, s. 195).

“Kars’ta, Erzurum’da düzenlenen şenlik ve yarışmalarda cirit oyunları başta gelir” (2017, s. 195).

“...’Geleneksel Türkiye Cirit Oyunları Yarışması’nı on binlerce kişi izler, yarışlarda derece alanlara ödülleri verilir” (2017, s. 195).

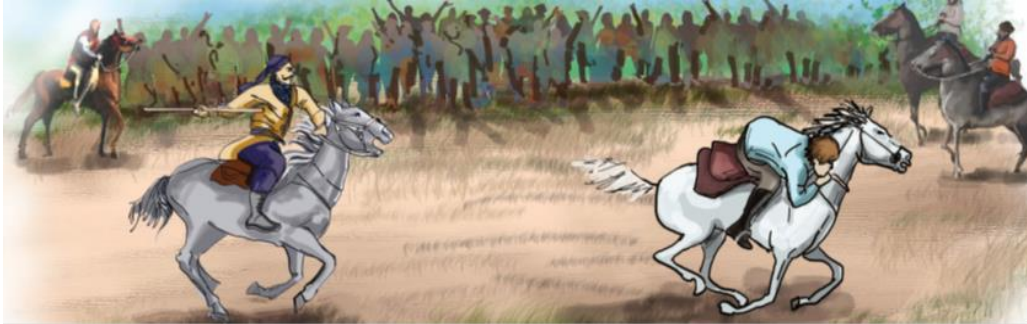
Metinde cirit oyununun ortaya çıkışı ile ilgili anlatılanlar da sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına (halk hikâyeleri) uygun bir unsurdur:

“Cirit oyununun kaynağı ve çıkışı üzerine çeşitli söylentiler vardır. Derler ki bir zamanlar, birbirine komşu, aynı soydan gelen iki obanın araları açılır. Bir oba ötekenden kız ister, vermezler. Derken iş, kavgaya, savaşa dökülür. İki obanın yiğitleri atlarına biner, zırhlarını kuşanır, silahlanırlar. İki obayı ayıran sınırın tam karşısında yerlerini alırlar. Neredeyse kan dökülecek, yiğitler birbirine girecek” (2017, s. 194)...

Metnin sonunda, kökü Orta Asya’ya dayanan bu çok eski ata sporuna sahip çıkılarak yaşatılmasının önemine dikkat çekilir. Öğrencilere sunulan edebî metinlerin kültürel farkındalık oluşturma gibi işlevinin de olması önemlidir:

“Türklerin ata sporu olan cirit oyunları, Asya’da ve Avrupa’da, başka milletleri de etkilemiş, ciride benzer oyunlar türemiştir. Atlı polo oyunu bunlar arasındadır. Ne var ki cirit oyunlarının özelliğini yitirmeden, yeni bir düzenleme ve özendirme ile yaşatılması gerekmektedir. Anadolu’nun geleneksel sporu cirit, unutulmaktan kurtarılmalıdır. Bir zamanlar köy düğünlerini, davulu ile zurnası ile coşturan cirit oyunları Anadolu’nun kükrek sesi, yiğitlik, mertlik heyecanı, geleneksel seyirliğidir” (2017, s. 195).

Metinde cirit oyununa ait görsellere de yer verilmiştir:



Şekil 29. Cirit oyununun oynanış şeklini yansıtan bir görsel

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Metnin üçüncü etkinliği cirit oyununun esaslarıyla ilgili bilgiler içeren cümlelere yer verilerek bu cümlelerden doğru ve yanlış bilgiler içerenlerin ayırt edilmesi istenmiştir (2017, s. 196).

Metnin beşinci etkinliğinde ise öğrencilerin sınıf arkadaşlarının cirit oyunu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve geleneksel oyunlarımızı beğenmediklerini

varsayımları istenmiştir. Bu durumdan hareketle de öğrencilerin sınıf arkadaşlarına cirit oyununu tanıtan bir konuşma hazırlamaları istenmiştir (2017, s. 197).

“Sağlıklı Yaşıyorum” adlı metinde öğrencilerin beslenme ve sağlıklı yaşama ile ilgili hususlara dikkat çekilmiştir. Metnin içeriğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan zarar görmek, özen göstermek, yol açmak, elinden almak, saygı göstermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Teknoloji hayatımızı kolaylaştırır ama ekran başında çok fazla kalırsak hem düşünme gücümüz azalır hem de bedenimiz zarar görür” (2017, s. 201).

“Kişisel temizliğinize ve bakımınıza özen gösterin” (2017, s. 202).

“...Bu da birçok hastalığa yol açar” (2017, s. 203).

“Yani ekran sizin hareketinizi elinizden alıyor” (2017, s. 203).

“Bizler kişisel bakımımızı yaparak hem bedenimize hem de çevremizdeki insanlara saygı göstermiş oluruz” (2017, s. 203).

Gelişen teknolojinin körebe; yağ satarım, bal satarım gibi çocukları hareket etmeye teşvik edici geleneksel oyunlar yerine çocukların hareketsiz kalmasına neden olan bilgisayar, tablet, vb. araçlardaki sanal oyunlara yönelmelerinin olumsuzlukları üzerinde durulması faydalı ve gerekli bir tespit olmuştur. Hatta metin görsellerinde “körebe ve yağ satarım, bal satarım” gibi geleneksel oyunlarımızın görsellerine de yer verilmiştir ancak bu oyunların tanıtımına yönelik gerek konu öncesindeki hazırlık çalışmalarında gerekse de metin etkinliklerinde herhangi bir bilgilendirmeye yer verilmemiştir. Hazırlık çalışmalarında öğrencilerin geleneksel oyunlardan bazılarını araştırmaları istenerek bu oyunların oynanmasına kısa süreli bir zaman ayrılması, metnin ilgi çekiciliği ile beraber vermek istediği sağlıklı yaşam iletilerini daha etkin verme kabiliyetini de artırabilirdi. Metnin görselleri için tercih edilen körebe ve yağ satarım, bal satarım oyunlarının görselleri de görsel okuma yapılabilmesini ve konuya gelenekselleşmiş oyunlardan giriş yapılabilmesini uygun kılmışken bunun değerlendirilmemesi bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Metinde diğer kültür alanlarına ait herhangi bir kültür unsuru saptanamamıştır.



Şekil 30. Körebe oyunu ve yağ satarım, bal satarım oyunu görselleri

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

“Cazgır” adlı şiir, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Vur ha vur, vur davul, baş pehlivan havası. / Çıksın Bekir, Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet. / Vur ha vur, vur davul, gürlemenin sırası. / Davran bre pehlivan ha ömrüne bereket” (2017, s. 208)...

Şiirden hareketle öğrencilere ata sporlarımızdan olan yağlı güreş hakkında bilgi verilmiştir. Şiir içeriğinde ömrüne bereket, ateş almak, dile gelmek, meydana çıkmak deyimleri yer almaktadır: “Davran bre pehlivan ha ömrüne bereket” (2017, s. 208).

“Ateş alsın büklüm büklüm pazındaki kudret” (2017, s. 208).

“Dile gelsin Yusuf’un, Aliço’nun hatırası” (2017, s. 208).

“Çıkalım hele meydana yanardağ gibi emret” (2017, s. 208).

Şiirin üçüncü etkinliğinde başa güreşmek, meydan okumak, avucunu yalamak, pabucu dama atılmak, sırtı yere gelmek, içi içine sığmamak, ok yaydan (yayından) çıkmak, (birine) meydanı dar etmek, göze batmak deyimlerine ve “yenik pehlivan, oyuna doymaz” atasözüne yer verilmiş, kelime gruplarından hangilerinin güreş sporundan dilimize geçmiş olabileceği sorulmuştur (2017, s. 209). Böylelikle metin ile sözlü kültürel unsurlar ilişkilendirilmiştir.

Güreş sporu ise toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür alanındaki halk sporlarından biridir. Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Listesi’nde ise “Güreş Geleneği” olarak geçmektedir (KVTB, 2017).

Şiirin altıncı etkinliğinde öğrencilerden Kırkpınar Güreşleri'ne, yurt dışında yaşayan bir arkadaşlarını davet etmek için kısa mesaj yazmaları istenmiştir (2017, s. 210).

Şiirin yedinci etkinliğinde de güreş geleneğinden yararlanılmıştır. Kırkpınar ile ilgili olan metnin gelişme bölümüne yer verilmiş, öğrencilerin de verilen gelişme bölümünden hareketle giriş ve sonuç bölümlerini yazmaları istenmiştir (2017, s. 211).

Ders kitabında güreş geleneğine ait görsellere de yer verilmiştir ancak altıncı etkinlikteki görsellerin açıklamalarına yer verilmemiştir. Güreş minyatürünün ve Merkez Bankası hatıra parasının da yer aldığı görsellerin içeriği ve özellikleri hakkında 5. sınıf öğrencilerine tanıtıcı bilgi verilmeden bir çıkarımda bulunabilmeleri gelişim özellikleri bakımından mümkün değildir. Dolayısıyla bu görseller ile ilgili açıklamalara yer verilebilir ya da ne olduklarını keşfettirmeye yönelik araştırmayı teşvik edici sorular yöneltilmesi bu sorunun giderilmesine katkı sağlayabilirdi:



Şekil 31. Güreş minyatürü ve Merkez Bankası hatıra parası görselleri

Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., et al. (2017). Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: MEB Ders Kitapları.

Şiirin beşinci etkinliğinde ise başka bir ata sporu olan okçuluk hakkında bilgiler verilmiştir. Okçuluk, 06.08.2014 tarihinde 01.0091envanter numarasıyla Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'ne dâhil edilmiştir. Okçuluk sporunun coğrafi bölgesi olarak da Sivas ve Tokat yöreleri belirtilmiştir (UNESCO, 2014). Etkinlikte ise 2016 Rio Olimpiyat Oyunları'nda ülkemizi okçulukta temsil ederek önemli başarılar kazanan genç sporcu Mete Gazoz hakkında bilgi verilerek öğrencilere benzer bir organizasyonda ülkemizi temsil etme imkânları olduğu takdirde hangi spor dalında yarışmak istedikleri sorulmuştur. Okçuluk ve okçuluk sporunda başarılar elde etmiş genç ve millî bir sporcu hakkındaki söz konusu bu bilgilendirmeler, etkinliğin öğrencileri bu spora teşvik edici nitelik kazanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda öğrencilerin yaşlarına yakın sayılabilecek genç bir sporcunun elde ettiği başarılarla yer verilmesi, öğrencilere uygun rol model

sunulması ve onların ufkunun açılmasına katkı sağlanması etkinliği ve metni daha nitelikli hâle getirmiştir:

“Mete Gazoz, 17 yaşındayken ülkemiz adına 2016 Rio Olimpiyat Oyunları’na katıldı. Genç yaşına rağmen okçuluk müsabakalarında gösterdiği başarıyla dikkat çekti. Siz, ülkemizi olimpiyat oyunlarında temsil edecek olsanız hangi alanda yarışmak isterdiniz, niçin?” (2017, s. 210)

Şiirin yedinci etkinliğinde de yine ata sporumuz güreşe ait bir uygulamaya yer verilmiştir. Sadece “Düğüm” bölümü verilen “Kırkpınar Macerası” adlı metnin serim ve çözüm bölümlerinin ise iki gruba ayrılması istenen öğrenciler tarafından yazılması istenmiştir:

“...O kadar maceradan sonra nihayet Edirne’ye vardık. Dedem yolu bildiği için Kırkpınar Yağlı Güreşleri’nin yapıldığı alanı bulmakta zorlanmadık. Hayatımda ilk defa bir güreş müsabakası izleyeceğim için çok heyecanlıydım. Yemyeşil çimenlerin üzerinde, ciltleri parlayan devasa pehlivanları görünce çok şaşırdım. Ne kadar da güçlü görünüyorlardı” (2017, s. 211)...

“Kırkpınar Yağlı Güreşleri” Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde ve UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’nde “Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali” adı altında yer almaktadır (KVTB, 2017).

“Bilinçsiz İlaç Kullanımı” adlı metinde herhangi bir kültürel unsur tespit edilememiştir.

“Hasta” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından hatırsormak, gözlerini bayıltmak, canı sağ olmak, deyip geçmemek, başından geçmek, (bir şey için) birebir gelmek, göz süzmek, burnundan solumak, eksik olmak, başı çatlamak, sokağa çıkmak, kaza geçirmek deyimleri tespit edilmiştir.

Metinde akraba, komşu ve dostların hasta ziyaretine gitmeleri “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” (yardımlaşma ve gelenek) kültür sahası unsurlarıyla alakalıdır:

Maliye Veznesi’nden Tevfik Efendi, banka önünde vezne arabasından inerken nasıl oldu ise ayak bileğini incitmiş, iki gündür hasta, evde yatıyor. Komşuları hatır sormaya geliyorlar.

(...)

Komşular içinde öyleleri var ki sabahleyin işlerine giderken uğramışlardı, akşamüstü gene uğruyorlar. “Bize bir hizmet varsa yapalım.” diyorlar (2017, s. 216-217).

“Bilinçsiz İlaç Kullanımı” adlı dinleme metninin sekizinci etkinliğinde gruplara ayrılmış öğrencilerin güneş girmeyen eve doktor girer, sağlıktan büyük zenginlik yoktur, her işin başı sağlık, can boğazdan gelir atasözlerinden herhangi birini seçerek drama metni yazmaları ve bu metni sınıfta canlandırmaları istenmiştir (2017, s. 215). Ancak etkinlikte atasözü olarak belirtilen “sağlıktan büyük zenginlik yoktur” ifadesi TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde tespit edilememiştir (TDK, 2018).

Tema Değerlendirme Soruları içinde yer alan “Mürekkep Balığının Diş Ağrısı” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından tadı tuzu kalmamak (bozulmak), zorunda kalmak (olmak), işe yaramak, canına tak demek (etmek), ödü kopmak, yaşını başını almak, tir tir titremek, çekip gitmek deyimleri tespit edilmiştir. Bu bölümde diğer kültür alanlarına ait unsur bulunamamıştır:

Hayatın tadı tuzu kalmamış mürekkep balığı için. Bir şeyleri ısırmaya kalktığında acıdan kıvrandığı için sadece yosun çorbası içebiliyormuş... Zavallı, yosun çorbası içmek zorunda kaldığına mı üzülün, diş ağrısına mı? Geceleri yorganın altına gizlenmek bile bir işe yaramıyormuş. Sonunda bir sabah canı dişine tak etmiş. Çünkü mürekkep balığının diş doktorundan ödü kopar. Koskocamandır. Yaşını başına almıştır ama ona diş doktoru dediniz mi, tir tir titrer. Tüm sinsî oyunları bitmiş, çekip gitmiş (2017, s. 218).

4.5.1.8. 8. Tema: Doğa ve Evren

“Yüksek Evde Oturanın Türküsü” adlı şiir, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurudur: “Evleri yüksek kurdular / Önlerinde uzun balkon / Sular aşağıda kaldı / Aşağı’da kaldı ağaçlar” (2017, s. 222)...

Şiir etkinliklerinde tespit edilen zarar vermek deyimini de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurudur: “Bu, insanların sağlığına zarar veriyor ama fabrikayı kapatmak da çare değil” (2017, s. 227).

“Reçete” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından vakit geçirmek, abdest almak, göz (gözler) önüne sermek deyimleri tespit edilmiştir: “Doğada vakit geçirmeyi sever misiniz? En son ne zaman doğada vakit geçirdiniz? Anlatınız” (2017, s. 228).

“Bir pınar başında eğleşip bu tazelenmiş sudan bir güzel abdest alınız” (2017, s. 229).

“Kainat şükürünü, biatını, duasını tazeliyor. Baharda bunu iyicene coşturuyor, pek canlı biçimde gözler önüne seriyor, insanoğluna da yol gösteriyor” (2017, s. 229).

Metnin yedinci etkinliğinde ise serim bölümü verilen hikâyenin öğrencilerce tamamlanması istenmiştir. Hikâye türünün edinilmesini hedefleyen etkinlik kültürel etkinlik olarak nitelendirilmiştir (2017, s. 233).

“Kar Tanesinin Serüveni” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından önüne katmak, tir tir titremek, otuz iki diş keman çaldırmak, (bir şeye) merak sarmak (duymak, salmak) deyimleri tespit edilmiştir:

“Rüzgâr bizi önüne katmış bir yöne doğru götürüyordu” (2017, s. 235).

“Tir tir titremeye başladık” (2017, s. 236).

“Siz dersiniz ya, üşüyünce dişleriniz birbirine vurduğunda, soğuktan dişlerimiz keman çalıyor diye (2017, s. 236)...

“Şimdi de yeni bir merak sarmıştı beni” (2017, s. 236).

“Kuş Ağacı” adlı dinleme/ izleme metni tür olarak (masal) sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru özelliği taşımaktadır:

“Bulutlu bir bahar günü. Ormanın üzerinde ak bir kuş göründü. Bunun üzerine ormandaki bütün hayvanlar o beyaz kuşu izlemek için yuvalarından çıktı ve kuş ormanın en yaşlı ağacının dalına kondu. Beyaz kuş yaşlı ağaca “Yapraklarının kuş olup uçmalarını ister misin? diye sordu. Yaşlı ağaç tereddüt etti ancak beyaz kuş onu ikna etti ve ağaca üç defa gagasını dokundurunca ağacın yaprakları kuş olup uçtu (EBA, 2018).

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından tehlike atlatmak, zarar gelmek, kül olmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Buradan ayrılısak bu tehlikeyi de atlatmış olabiliriz” (EBA, 2018).

“Kuşlarıma zarar gelmesinden korkuyorum” (EBA, 2018).

“Ağaçbakan 99'a kadar sayınca tamamen yanıp kül oldu” (EBA, 2018).

Metnin altıncı ve yedinci etkinlikleri ise masal türünün öğrenilmesine yönelik kurgulandığı için kültürel etkinlik olarak değerlendirilmiştir: “Dinlediğiniz masalda, bir masalda bulunabilecek aşağıdaki özelliklerden hangileri vardır? İşaretleyiniz” (2017, s. 243).

“Bir masal kurgulayınız. Masalınızı kurgularken aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplardan yararlanınız. Masalınızı yazdıktan sonra dilerseniz çoklu medya ortamlarında paylaşabilirsiniz” (2017, s. 244).

“Ben Bir Çınar Ağacıydım” adlı serbest okuma metni sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından masal türünde bir metindir: “Bir çınar fidanıydım önce. Ak saçlı, bir gün beni kucağına alarak bir cadde kıyısındaki çukura dikti. İlk suyumu verdi. Devrilmeyeyim diye bir de destek verdi böğrüm” (2017, s. 246)...

Metinde aynı kültür sahasına ait olan delik deşik olmak deyimini de tespit edilmiştir:

“Bunlara benzer her gelen böyle yaptıkça gövdem delik deşik oldu” (2017, s. 247).

“Tema Değerlendirme Soruları”nda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından baş göstermek, önüne geçmek deyimleri tespit edilmiştir: “Eğer dünyada +2 derecelik bir ısı artışı olursa su sıkıntısı baş gösterecek, milyonlarca insan, hayvan ve bitkinin suya erişimi mümkün olmayacaktır” (2017, s. 248).

“Yani atık üretiminin önüne geçmek” (2017, s. 249).

4.5.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

Başak Yayınları tarafından hazırlanan ders kitapları 2015 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı ve öğrenci çalışma kitaplarından oluşmaktadır. Kitaplar sırasıyla “Dünya ve Çevre, Millî Mücadele ve Atatürk, Biz ve Değerlerimiz, Bilim ve Teknoloji, Sanat ve Toplum, Vatandaşlık Bilinci, Sağlık Spor ve Oyun” temalarından oluşmaktadır. Temalar içinde 36 adet okuma, 16 adet dinleme/ izleme metni olmak üzere toplam 52 metin ve her tema sonunda tema değerlendirme bölümü yer almaktadır.

4.5.2.1. 1. Tema: Dünya ve Çevre

“Dünyanın Gezginleri” adlı metinde ana kahraman olarak mevsimler yer alır ve mevsim özellikleri masallaştırılarak anlatılmıştır. Çeviri bir metin olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı dışındaki alanlara ait veri tespit edilememiştir. Sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına ait olarak ise fark etmek, işini görmek, gurur duymak, hakkını vermek, göz gözü görmemek, haber vermek, farkına varmak, elini çabuk tutmak, ele geçirmek, son vermek, baş çıkarmak, yola (yoluna) koyulmak, gurur duymak, işinin hakkını vermek, göz gözü görmemek, sırası gelmek, yerine getirmek, elini çabuk tutmak deyimleri metinde yer almaktadır. Metnin ikinci etkinliğinde ise işinin hakkını vermek, göz gözü görmemek, elini çabuk tutmak deyimlerinin anlamlarının geçtikleri cümlelerden hareketle bulunması istenilmektedir:

“Bence artık geldiğini haber ver, belki o zaman durumun farkına varırlar da ellerini çabuk tutarlar” (Bozkurt & Canlı, 2017a, s. 10).

“İnsanlar da mevsimin değiştiğini hemen fark etmişler” (2017a, s. 11).

“Sen işini gördükten sonra sıra bana gelecek nasıl olsa” (2017a, s. 11).

“Akşamları nehir kıyısında oturuyor, köyleri, ovaları, ormanları seyrederek kendisiyle ve doğada neden olduğu değişikliklerle gurur duyuyormuş” (2017a, s. 11).

“ ‘İşimin hakkını veriyorum,’ diye düşünüyormuş” (2017a, s. 11).

“Sisten ormanda göz gözü görmüyormuş” (2017a, s. 11).

“Dostum, her şey hazır mı? Sıra bana geliyor” (2017a, s. 11).

“...Galiba bana düşen görevleri aksatmadan yerine getirdim” (2017a, s. 11).

“Güz, nehir kıyısına uzanıp bir parça dinlendikten sonra, uzak ülkelere doğru yeniden yola koyulmuş” (2017a, s. 11).

“Pamuk yığınları gibi görünen beyaz karlarla, kayalıkların üzerinden sarkan buz parçalarıyla gurur duyuyormuş” (2017a, s. 11).

“Ağaçlardan buz parçaları sarkıyor, evlerin camlarında buzdan çiçekler açıyormuş” (2017a, s. 11).

“Ardından okullar da tatil olunca, çocuk orduları kızaklarıyla sokakları, yamaçları ele geçirmişler” (2017a, s. 11).

“Gerçekten de artık buradaki işine son verip Güz’ün ardından başka ülkelere gitme zamanı geliyormuş” (2017a, s. 12).

“Minicik sürgünler başlarını çıkarmışlar” (2017a, s. 12).

Metin, masal örneği oluşturması bakımından da sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına örnek oluşturan başka bir veridir: “Yolda dört gezgin yürüyormuş... Bunlar Güz, Kış, Bahar ve Yaz’mış. İleriye, çok iyi bildikleri, her yıl geçtikleri topraklara doğru ilerliyorlarmış. En önde Güz yürüyormuş. Sırtı hafif kamburlaşmış, yaşlı bir babacıkmiş Güz” (2017a, s. 10)...

Öğrenci çalışma kitabında da masal türünün özelliklerinin metinden hareketle öğrencilerce tespit edilerek kavranması amacıyla bir etkinliğe de yer verilmiştir.

“Dünya Benim” adlı şiir tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir. Şiirde aynı kültür sahasında yer alan deyim örnekleri de tespit edilmiştir. Şiirde “kanat çırpamak” ve “dar gelmek” deyimleri tespit edilirken metnin ikinci etkinliğinde dar gelmek deyiminin anlamının şiirden hareketle tahmin edilmesi sonrasında ise sözlük anlamının bulunarak yazılması istenmiştir:

“Kimi zaman dünya dar gelir bana/ Gökyüzünde bir martıyla kanat çırpırım”(2017a, s.13).

“Eyvah! Ormanda Kayboldum!” adlı makale türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan ziyafet çekmek, paniğe kapılmak, kulağına küpe olmak, geziye çıkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Özellikle meyvelerden ziyafet çekebilirsiniz” (2017a, s.14).

“Bu tür durumlarda paniğe kapılmayın”(2017a, s.15).

“Bu serüven, kulağınıza küpe olsun”(2017a, s.15).

“Ormanda geziye çıkarken yanınızda yeterli su, enerji verecek çikolata gibi yiyecekler, soğuğa, yağmura karşı giyecek, güneşten koruyacak şapka, beslenme ve barınma gereksinimlerini karşılamada mutlaka bir çakı, yönünüzü bulmada pusula, hatta artık teknolojinin her yeri ulaşılır yaptığı cep telefonu olsun”(2017a, s.15).

“Gülibik” adlı metinde sadece sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan deyim örnekleri tespit edilirken diğer somut olmayan kültürel miras öğelerinden bulunamamıştır. Ok gibi fırlamak, soluk soluğa kalmak, yerinde duramamak, baş başa bırakmak, yola çıkmak, eline tutuşturmak ve (at) tırısı kalkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Kınalı, onun sesini duyar duymaz, ok gibi fırlayıp üstüme atıldı” (2017a, s.16).

“Kapıya kadar kovaladı beni. Soluk soluğa kalmıştı” (2017a, s.16).

“Sevinçten yerimde duramıyordum (2017a, s.17).

“Annemi avluda koyunlarla baş başa bırakıp babama koştum” (2017a, s.17).

“Öğleye doğru babamın azığının götürmek için Sürmegöz’e binip yola çıktım” (2017a, s.17).

“Ben, Sürmegöz’ün üstüne bindim. Annem, babamın yiyeceklerini tutuşturdu elime” (2017a, s.17).

“Tırısı kalktı eşek” (2017a, s.17).

Metinde geçen “tırısı kalkmak” deyimine sözcük çalışması etkinliğinde yer verilerek sözlük anlamının bulunması istenmiştir (Bozkurt & Canlı, 2017b, s. 10).

“Doğa Dedi ki” adlı dinleme/ izleme metni tür olarak şiir olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Uyandı

doğa, sabah sabah dedi ki: / Sizin için varım, varım sizin için. / Karanlığına çekilmiş dün geceki / Ova bayır, sizin için, böyle gelin” (EBA, 2017)...

Metnin ikinci etkinliğinde bir başka şiir bölümüne yer verilerek öğrencilerin şiirle ilgili duygu ve düşüncelerini paylaşımları istenmiştir: Söz konusu şiir bölümü de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak kabul edilmiştir: “(...) Evleri yüksek kurdular / On bin basamak merdiven / Bakışlar uzakta kaldı / Uzakta kaldı dostluklar (2017b, s. 30)...

Şiirin altıncı etkinliğinde kaynaştırma ses olayının edinilmesi için bir masal bölümüne yer verilmiştir. Bu metni sözlü gelenekler ve anlatımlar içinde (masallar) saymak mümkündür:

“Bir zamanlar huysuz mu huysuz bir kirpi varmış. En azından orman halkı onun huysuz olduğunu düşünürmüş... İşte kirpiyi ormanda kimsenin sevmeyişinin nedeni de buymuş” (2017b, s. 34)...

Metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından dile getirmek, özen göstermek, surat asmak, kendimi bildim bileli, gerek görmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Şiirin son bölümünde şair hangi isteklerini dile getirmiştir?” (2017b, s.32)

“Şairler, genellikle duygularını yansıtan en etkili sözcüğü bulmaya özen gösterir. Bu sözcüklerin birbirleriyle ses olarak uyumuna da önem verirler” (2017b, s.33).

“Çünkü sürekli surat asar, kiminle karşılaşsa hep yakını, yanına kim gelirse gelsin hemen tostoparlak olur, kabırır, dikenlerini sivriltirmiş” (2017b, s. 34).

“Başkalarına duyduğu bu güvensizliğin nedeni, kendini bildi bileli orman halkından kimsenin ona iyi davranmamış olmasımı” (2017b, s. 34).

“Kimse gidip işin doğrusunu araştırmaya gerek görmezmiş” (2017b, s. 34).

“Kış Uykusu” adlı metinde ve etkinlik açıklamalarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ortaya çıkmak, not almak, ilham almak ve kulak vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Her bahar ortaya çıkıp bütün yazı bizimle geçiriyorlar” (2017a, s. 18)...

“ ‘Nesi var?’ diye sorduğunuzda söyledikleri özellikleri not almayı unutmayın” (2017b, s. 35).

“Tarih boyunca sanatçılar doğadan ilham almışlardır” (2017b, s. 39).

“Yukarıda verilen ifadeleri düşünerek öğretmenimizin dinlettiği esere kulak verelim” (2017b, s. 39).

Metnin ilk etkinliğinde “Nesi Var?” adlı çocuk oyununun nasıl oynanacağına dair bilgiler paylaşılarak öğrencilerin bu oyunu oynamaları istenmiştir (2017b, s. 35). Bu bakımdan oyunu toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası “çocuk oyunları” unsuru olarak değerlendirmek mümkündür.

Metnin beşinci etkinliğinde de bir şiire yer verilerek öğrencileri şiiri dinlerken hayal kurmaları istenmiştir. Söz konusu şiir de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Bir ağaç olsam / En yüksek dalıma bir kuş konsa. / O kuş olsam / Uçsam, incecik mavi bir bulutla” (2017b, s. 38)...

“Tema Değerlendirme Bölümü”nde tema içeriğine uygun bir şiire yer verilerek öğrencilerin hayal kurma ve konuşma becerilerinin gelişmesine yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Bu şiir, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına uygun bir unsurdur:

“Bir ağaç olsam/ En yüksek dalıma bir kuş konsa./ O kuş olsam/ Uçsam, incecik mavi bir bulutla./ O bulut olsam/ Yüksek, karlı bir dağa sarılıp dursam./ O yüksek karlı dağ olsam./ Serin sular toplanırsam bir ırmakta./ O ırmak olsam/ Bin bir çiçekli kırlara dağılsam./ Bir gelincik olsam./ Bir kelebek olsam./ Bir çocuk olsam o kelebeğin ardında/ Koşsam, yorulsam./ Bir ağaç altında yatıp uyusam./ O ağaç olsam/ En yüksek dalıma bir kuş konsa...” (2017b, s. 38)

Tema Değerlendirme Bölümü içindeki bazı kısımlarda kulağına gelmek, hak vermek, ilişki kurmak deyimleri tespit edilmiştir: “Kuşların cıvıltılı ve hoş sesleri kulağıma geliyordu. Gerekçelerimi duyunca hak vereceksin... İki ülke arasında iyi ilişkiler kuruldu” (2017b, s. 42-43).

Bir soruda ise verilmiş deyimlerden hangisinin “çok telaşlanmak” anlamına sahip olduğu öğrencilere sorulmuştur: “Aşağıdakilerden hangisi “çok telaşlanmak” anlamında kullanılan bir deyimdir? A. etekleri tutuşmak B. eteğinden ayrılmamak C. el etek çekmek D. etekleri zil çalmak” (2017b, s. 44).

4.5.2.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

“Atatürk Gülümsedi” adlı şiir tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir: “Atatürk gülümsedi öğretmenim/ Siz sınıfa girince/ Dağıldı kara bulutlar/ Açıldı konca (2017a, s. 22-23)...

Şiir içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına ait olan gözünü kırpmamak” deyimini tespit edilmiştir: “Anlaşılan bütün yaz/ Atatürk gözünü kırpmamış” (2017a, s. 22). Metin etkinliklerinde ise gözleri dolmak (dolu dolu olmak), (bir şeyi) gizli tutmak, anlamına gelmek, randevu almak, kaşı (kaşları) çatılmak, not etmek, yer vermek,

“Bu kişi için Atatürk’ün gülümsemesi ne anlama gelmektedir ve bu gülümseyiş neden bu denli önemlidir?” (2017b, s. 49)

“Randevu alıp armağanı kendi getirdi” (2017b, s. 50).

“Bunu görünce, Atatürk’ün kaşları çatıldı” (2017b, s. 50).

“Genel Ağ (İnternet) ortamından ve basılı kaynaklardan (kitaplar, ansiklopediler vs.) edindiğimiz bilgileri, kendi cümlelerimizle kısa kısa not edelim” (2017b, s. 52).

“Öncelikle gazetemizde/dergimizde hangi metin türlerine, konulara /alt başlıklara yer vermek istiyoruz, bunları belirlemeliyiz” (2017b, s. 52).

Şiirin öğrenci çalışma kitabındaki altıncı etkinliğinde yine sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına dahil edilebilecek (sözlü tarih) bir anekdota yer verilmiştir: “Atatürk cumhurbaşkanı iken, bir ressam ona, Sakarya Savaşı’nı konu alan bir tablo armağan etmek istiyordu. (...) Atları da savaşçıları da böyle güçlü kuvvetli göstermekle Sakarya’nın değerini küçültmüş oluyorsunuz” (2017b, s. 50).

“Ben Atatürk’ün Arkadaşıyım” adlı metin içerisinde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası içinde yer alan “çocuk oyunları ve oyuncakları” kültür alanına uygun olan bir bilgiye yer verilir: “Evimiz Denizciler caddesinde olduğundan, benim yaşımdaki çocuklar da gider, bu yapının kırık mermerlerinden birer parça alır, gazoz kapağı oynardık. Bu oyun, gazoz kapaklarını bir çemberin içine dizmek ve oradan mermerle dışarı çıkarmak biçiminde oynanırdı” (2017a, s. 24). Öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde de gazoz kapağı oyunu hakkında bilgi edindirici çalışmalara yer verilerek bu oyuna dair bir görsel de paylaşılmıştır:



Şekil 32. Metinde bahsedilen gazoz kapağı oyununun görseli

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

Metin içerisinde ve etkinlikler bölümünde de sözlü gelenekler ve anlatımlar içerisindeki yanıt vermek, hüznü kaplamak, kulaktan kulağa dolaşmak, ...gözüyle bakmak, başından geçmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...’Ah, Atatürk bizim sınavımıza da girse, biz de sorulara yanıt versek, bizi de Avrupa’lara gönderse...’ diye özenirdik” (2017a, s. 24).

“...Okulu, öğretmenleri, yöneticileri bir hüznü kaplamıştı” (2017a, s. 24).

“...Atatürk’ün öldüğü, bayrağın onun için yarıya çekildiği kara haberi kulaktan kulağa dolaştı” (2017a, s.24).

“...Bundan olacak, Atatürk’e hep çocukluk arkadaşım gözüyle bakmışımdır” (2017a, s. 24).

“Bizler de başımızdan geçen ve unutamadığımız bir anımızı arkadaşlarımızla paylaşalım (2017b, s. 60).

Metin, konu olarak “Atatürk’ün ölümü” ile ilgili içeriğe sahip olması bakımından “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” içindeki “ölüm” ve “anma günleri” kültürel özelliklerini de yansıtmaktadır: “Dersten çıkıp bahçede oynarken halkevinin tepesindeki bayrağın yarıya indirilmiş olduğunu gördük. Okulu, öğretmenleri, yöneticileri bir hüznü kaplamıştı. ‘Ne oluyor?’ dememize kalmadı. Atatürk’ün öldüğü, bayrağın onun için yarıya çekildiği kara haberi kulaktan kulağa dolaştı” (2017a, s. 25).

Metinde Atatürk’ün yapım sürecini yakından takip ettiği belirtilen mekânın neresi olduğu ve sahip olduğu mimari özellikler hakkında sekizinci etkinlikte öğrencilere çeşitli sorular yöneltilerek bu mimari mekânı araştırarak bilgi sahibi olmaları istenmektedir. Bu

bakımdan etkinliğin “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür alanındaki “halk mimarisi” ögesine katkı sağlayacak niteliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür:

“▼ Önce iyi bir hazırlık yapalım. Büyüklerimizden bu yapının hangi yapı olabileceğine ilişkin fikir alalım.

Bu yapıyı gören büyüklerimize (yetişkinlere) ve son olarak da öğretmenimize soralım.

▼ Genel Ağ ortamına ve Ankara ile ilgili bilgi içeren kitaplara, ansiklopedilere bakalım.

▼ Yararlandığımız kaynaklarda bu binanın o yıllardaki ve günümüzdeki görsellerini edinelim.

▼ Edindiğimiz tüm bu bilgileri, verileri not edelim.

▼ Son olarak edindiğimiz tüm bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtlarını defterimize yazalım.

Bu bina ne amaçla ve kaç yılında yapılmaya (inşa edilmeye) başlanmış?

Binanın tam olarak yeri/ konumu nerede?

Binanın fiziksel özellikleri nelerdir?

Bu binanın o dönem yapılış amacı nedir?

Bina ne binası olarak anılmış/adı nedir?

Geçen süre içerisinde bu bina ne gibi değişimler yaşamıştır?

Farklı adlar almış mı? Kullanım amaçları değişmiş mi?

Bugün, bu bina ne durumda ve önemi nedir?

Bu binanın Türk mimarisinde ve tarihimizde ne gibi bir önemi vardır?

Bu tür binaların korunması ve gelecekte de varlığını sürdürmesi neden önemlidir?” (2017b, s.63)

“Canyoldaşıma Mektuplar” adlı metin şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir: “Atlılar gördüm / Yağız atlar.. doru atlar.. kır atlar.. / Tâ ötelerden gelir gibiydi. / Atlıların ayaklarında zaman / Ezilir gibiydi” (2017a, s. 26)...

“Tanıdığım Çocuklardan Rüstem” adlı dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait zorunda kalmak, ... duygusu uyandırmak, haber almak, iş tutmak, (bir yere) kakılıp kalmak, iş görmek, veda etmek deyimleri tespit edilmiştir.

“İki küçük konserve kutusunun onun kolları arasında ne kadar kocaman olduğunu görünce yardım etmek zorunda kaldım” (EBA, 2017).

“Fakat ikide bir de yürürken göğsüme dokunan bu çıplak, garip çocuk başı soğuk taşlara zarif bir temasla dokunup giden çıplak ayaklarıyla bende bir analık duygusu uyandırıyor” (EBA, 2017).

“Bir yıldır kayıp...Muharebeye gitti, hiç haber alamadık” (EBA, 2017).

“Annen bir iş tutuyor mu?” (EBA, 2017)

“Bu defa isyanla, hayretle soğuk taşlara kakılıp kaldı” (EBA, 2017).

“Öyle garip bir güveni vardı ki insan bu çocuğa bir iş gördürmeden kabil değil bir şey veremezdi” (EBA, 2017).

“Sonra başını okşadım, veda etti” (EBA, 2017).

Metnin çalışma kitabındaki etkinliklerin açıklama ve örnek ibarelerinde ise göz önünde bulundurmak, ipucu vermek, not almak, neye uğradığını şaşırmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Millî Mücadele ve Atatürk” temasında olduğunu göz önünde bulundurarak metnin neyle ilgili olabileceğini düşünelim (2017b, s. 74).

Metne ilişkin ipucu vermesi açısından aşağıda içerikle ilişkili görselleri de inceleyelim (2017b, s. 74).

Metni dinledikten sonra yeniden tahminlerimizin yanına dinleme sonrası notlarımızı da alalım (2017b, s. 74).

“Boğazını yırtarcasına bağırmaya başladı, neye uğradığımı şaşırdım” (2017b, s. 79).

“Vatan Yolunda” adlı metinde Kurtuluş Savaşı’na dair Türk milletinin vatanını canından aziz kıldığını ve yaptığı fedakârlıklarına dair bir menkıbe paylaşılmaktadır. Menkıbeler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı altında yer alan unsurlardır:

“Bu menkıbeler neydi? Onları benim İnebolu’dan geçtiğim tarihte dokuz yaşında bir okul çocuğu olan Nevzat Çeliker’den dinleyelim. ...Bu millet, insana kolay kolay cephaneye teslim eder miydi? Her şeyini, malını, mülkünü, kanını, canını verebilirdi ama namus ve şerefini teslim edemezdi” (2017a, s.28).

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan içi içine sığmamak, göğüs germek, gözünü budaktan esirgememek, gururu kırılmak, teslim etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sevinçten içim içime sığmıyordu.” “Karadeniz’in sert rüzgârlarına göğüs geren bu küçük liman kasabasının...” “Gözlerini budaktan esirgemeyen sert bakışlı, yağız yüzlü, cesur, vefakâr İnebolu kayıkçısının gür sesi erkekçe gürleyiyor.” “Çocuk, sanki gururu (...) kırılmış gibi kendisinden beklenmeyen haşin bir sesle bağırdı” “Her şeyini, malını, mülkünü, kanını, canını verebilirdi ama namus ve şerefini teslim edemezdi.” (2017a, s.27-28).

Metnin çalışma kitabındaki etkinliklerinde de kendini alamamak deyimini örnek cümleler içinde yer almaktadır: “Çok sevinerek coşkunluk göstermekten kendini alamamak, aşırı ölçüde sevinmek” (2017b, s. 82).

“Benim Kararım” adlı dinleme/ izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait ortaya atılmak, yerinde bulmak, ayak basmak, yoksun olmak, ...durumuna düşmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Açıkladığım bilgilere ve gözlem sonuçlarına göre üç türlü karar ortaya atılmıştı” (EBA, 2017).

“Baylar, bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım” (EBA, 2017).

“...Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar bu olmuştur”

“Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus; uygar bir insanlık önünde uşaklıktan öteye gidemez. Yabancı bir devletin koruyuculuğunu ve kollayıcılığını istemek, insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü ve beceriksizliği benimsemekten başka bir şey değildir” (EBA, 2017).

“Bu aşağılık duruma gerçekten düşmemiş olanların isteyerek başlarına yabancı bir yönetici getirmeleri hiç düşünülemez” (EBA, 2017).

“2. Tema – Değerlendirme” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan nam salmak, üstüne yürümek, yolda koymak, ışık tutmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Nam salmıştı asker içinde” (2017b, s. 97).

“Yürüdü düşman üstüne yüceden yüceden” (2017b, s. 97)...

“Sür beni, öldür beni, koma yollarda beni” (2017b, s. 97).

“Dile kişilerin karışamayacağı görüşü dil tartışmalarında öteden beri ileri sürülmüştür” (2017b, s. 98).

“Anı yazmadaki amaç, sadece gelecektekilere ışık tutmak değildir”

“başına gelenleri unutmamak” (2017b, s. 99).

Bu bölümde metin olarak şiir bölümü tercih edilmiştir. Şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir:

“(...) Mustafa Kemal’in kağnısı derdi, kağnısına. / Mermi taşırdı öteye, dağ taş aşardı. / Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik” (2017b, s. 97)...

4.5.2.3. 3. Tema: Biz ve Değerlerimiz

Tema girişinde yer alan “Biz Dünya Çocukları” adlı eser şiir türünde olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait bir bulgu olarak değerlendirilebilir: “Bizler çiçekleriyiz / Umudun ve sevincin, / Habercileriyiz biz / Gelen mutlu günlerin” (2017a, s. 30)...

“Annem” adlı mektup türündeki kısaltılmış metinde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanına ait saygıda kusur etmek, kendini alamamak, feda etmek, razı olmak, af dilemek, rahat bırakmak, saygı göstermek, af dilemek, karşılık vermek deyimleri yer almaktadır:

“Kardeşinin öğretmeninin yanında annene karşı saygıda kusur ettin” (2017a, s. 32).

“Bu hatıra üzerine sana öfkelenmekten kendimi alamadım” (2017a, s. 32).

“O ki seni bir saatlik acıdan kurtarmak için, mutluluğundan bir yılını feda eder” (2017a, s. 32).

“Senin uğrunda dilenir, yaşaman için ölmeye razı olur” (2017a, s. 32).

“O zaman pişman olmak, ondan af dilemek ve hatırasına hürmet etmek faydasızdır. Vicdanın seni asla rahat bırakmaz. Annenin tatlı ve iyi hayali, ruhuna her zaman acı verir” (2017a, s. 33).

“Ve ondan af dilediğin zaman, bu davranışın baba korkusuyla değil, kalbinin heyecanıyla olsun” (2017a, s. 33).

“Çünkü öpücüklerine isteyerek karşılık vermiş olmayacağım” (2017a, s. 33).

Metnin öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerinde ve etkinlik açıklamalarında ise dikkate almak, yüz güldürmek, yazıya dökmek, gözden geçirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Anne ve babanızın hakkını belki ödeyemezsiniz; ama yaptıklarınızla onların yüzlerini güldürüyor” (2017b, s.102).

“Altı çizili ifadeyi dikkate alarak kendi cümlelerimizle, ne anladığımızı açıklayalım” (2017b, s.102).

“Planımız bitince yazıya dökme aşamasına geçebiliriz. Yazdıktan sonra gözden geçirmeyi de unutmayalım” (2017b, s. 105).

Metnin beşinci etkinliğinde ise mektup türünün özelliklerine yer verilmiştir (2017b, s. 104).

“Bisikletli Postacı” adlı dinleme/ izleme metni konu olarak haberleşme ve mektuplaşmayı konu edinmekte, “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahasındaki “halk haberleşme teknikleri” alt başlığında yer alan “mektup” ögesini taşımaktadır. Metin etkinliklerinde mektuplaşmaya dair öğrencilerin edindikleri bilgilerden hareketle başka bir etkinlikte de kendilerinin mektup yazmaları istenmiştir. Böylelikle, bu kültürel etkinliğin kuşaklarımıza aktarılacak yaşatılması amaçlanmıştır: “Şarkının düşündürdüklerini, hissettirdiklerini paylaştıktan sonra, biz de uzun zamandır görmediğimiz ve haber almak istediğimiz bir arkadaşımıza, bir tanıdığımıza mektup yazalım” (2017b, s. 110).

Dinleme/izleme metni, hikâye türünde bir metin olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir: “Postacı mahallemizde göreve başladığı gün Murat gözlerini kırpıştırarak ‘Bisikletli postacıyı gördün mü?’ diye sormuştu. O günden sonra postacımızın ismi ‘bisikletli postacı’ kaldı. Saçları kestane rengi, bıyıkları incecikti” (EBA, 2017)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına unsurlarından ıslık çalmak, hoşuna gitmek, yakından bilmek (tanımak), (sevinçten) deliye dönmek, özür dilemek, başına (...) gelmek, (bir şeye) gözü (gözleri) takılmak, ağzı kulaklarına varmak, hayran olmak (kalmak), dolanıp durmak deyimleri geçmektedir:

“Bu küçük köpek, postacı ıslık çalınca bakıyor, hemen yanına koşuyordu” (EBA, 2017).

“Mektup getirdiği kişilerle gevezelik etmek de hoşuna gidiyordu” (EBA, 2017).

“Bunun sayesinde biz de mahalledekileri yakından tanır olmuştuk” (EBA, 2017).

“...ama ıslık kapımızın önünde üç kez havlayınca sevinçten deliye dönüp sokağa attım kendimi” (EBA, 2017).

“Selim, geç yazdığı için özür diliyor, başına gelen terslikleri anlatıyordu” (EBA, 2017).

“Bir ara gözüm zarfa takıldı” (EBA, 2017).

“Postacı yine zilleri çalarak ağzı kulaklarında sokağımıza girdi” (EBA, 2017).

“Sözde şarkımı duyan biri bana hayran olacak, mektuplar yollayacaktı” (EBA, 2017).

“Düşünceli düşünceli evin etrafında dolandı durdu” (EBA, 2017).

Metnin öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerinde ise “gösteri sanatları” kültür alanındaki “halk çalgıları” öğelerine yer ayrılmıştır. Bağlama ve kaval gibi halk çalgılarından dinleme metninde de bahsedilmiş olup, etkinlikte ise metinde geçen müzik aletlerinin öğrencilerce tanınıp tanınmadığı sorularak farkındalık oluşturulmuş ve görsellerine yer verilmiştir:



Şekil 33. “Bisikletli Postacı” adlı metinde yer verilen bağlama görseli

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

Şiirin ikinci etkinliğinde izledikleri filmde hareketle Âşık Veysel’in özelliklerini, verilen baloncukların içine yazmaları istenmiştir (2017b, s. 114).

Metnin dördüncü etkinliğinde bazı sözcük gruplarının ve suratını ekşitmek, avazı çıktığı kadar bağlamak, ağzı kulaklarında olmak(varmak), evirip çevirmek deyimlerinin hangi durumlarda kullanılabileceğinin öğrencilerce ifade edilmesi istenmektedir (2017b, s.107). Etkinlikler içerisinde bir başka dinleme çalışmasına da yer verilmiştir. Sözleri etkinlik içerisinde de verilen şarkı içerisinde ise gözleri dolmak ve başa gelmek deyimleri tespit edilmiştir (2017b, s. 110).

Âşık Veysel’e ait olan “Dostlar Beni Hatırlasın” şiiri “sözlü gelenekler ve anlatımlar” içindeki halk şiirine örnek olan bir kültürel unsurdur. Şiirde yine aynı kültür alanına ait olan başa gelmek deyimini de yer almaktadır: “Gör ki başa neler gelir” (2017a, s. 34). Şiirin görselinde Âşık Veysel’ ve sazına yer verilmesi de “gösteri sanatları” kültür alanındaki

“Âşık Müziği ve Gösterimleri” ile halk çalgılarından tezeneli halk çalgılarına örnek teşkil etmektedir:



şekil 34. Dostlar Beni Hatırlasın şiirindeki Âşık Veysel görseli

Bozkurt, B. ., & Canlı, S. (2017a). *Türkçe 6. Sınıf ğrenci Ders Kitabı*. Ankara: Başak Matbaacılık.

şiirin üçüncü etkinliğinde öğrencilerden şiirde “hayatın geçici olduğu”nu / “zamanın akıp gittiğ”ni anlatan dizeleri bulup etkinlikte yer verilen tren vagonu görsellerine yazmaları istenmiştir (2017b, s. 115).

şiirin dördüncü etkinliğinde ise “Ben giderim adım kalır” ve “Dünya bir han, konan ger” dizelerine yer verilerek öğrencilerin bu dizelerin anlamlarını önce arkadaşlarıyla tartışmaları, ardından da dizelerin anlamlarını verilen boş kısımlara yazılması istenmiştir (2017b, s. 115).

“Hoşgörü” adlı dinleme/ izleme metninde ve metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurlarından saygı göstermek, yardımcı olmak, yol açmak, değer vermek, dile getirmek, üstün bulmak (görmek), anlam kazanmak, hissine (hislerine) kapılmak, anlamına gelmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bundan dolayı bizden farklı olan herkese saygı göstermek, onların kültürünü yaşatmasına yardımcı olmak gerekir” (EBA, 2017).

“Bu insanın olduğu gibi toplumların zenginliğine ve gelişmesine yol açar” (EBA, 2017).

“İnsanlara değer verin” (EBA, 2017).

“Aile içinde herkesin düşüncelerini rahatça dile getirebilmesi ilerde başkalarının düşüncelerini de sabırla dinlememize dönüşecektir” (EBA, 2017).

“Kendinizi hiçbir arkadaşınızdan üstün görmeyin” (EBA, 2017).

“Kimsenin hatasını aramaya ve ortaya çıkarma hissine kapılmayın” (EBA, 2017).

“Aşağıdaki resmi inceleyip, bu resmin vermek istediği iletiyi düşünelim ve resimdeki renkli ellerin ne anlama geldiğini yorumlayalım” (2017b, s. 120).

“Ant” öyküsü bu temada kısaltılmış olarak yer alan metinlerdendir. Öyküde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan ant içmek, aklına takılmak, azat etmek, boğaz boğaza gelmek, ayağa kalkmak, dörtlale kaçmak, başına gelmek, saygı duymak (beslemek), deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu ant içmek meselesi, okulda kendini yapayalnız, arkadaşsız hisseden öykü kahramanının aklına takılır.”

“Büyük Hoca bizi yarım azat etti” (2017a, s. 35).

“Köpek onun üzerine hücum etti” (2017a, s. 35).

“Sonra tıpkı güreşir gibi boğaz boğaza geldiler. Köpek de ayağa kalkmıştı” (2017a, s. 35).

“Köpek, kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırmış, ağzı yerde, dörtlale kaçtı” (2017a, s. 35-36).

“Anneme başımıza geleni anlattım” (2017a, s. 35-36).

Metnin beşinci etkinliğinde durum eklerinin edinilmesi amacıyla şiire yer verilmiştir. Söz konusu şiir bu nedenle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir: “Evin yalın hâli / İster cüce, ister deve / Camlarında perde yok / Bomboş, EV” (2017b, s. 129)...

“İnsana Saygı” adlı şiir, tür özelliği bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir. “Bir gün güneş doğmayacak / Doğulu batılı yok / Gece gündüz olmayacak / İnsanın siyahı beyazı yok” (2017a, s. 37).

Bunun haricinde şiirde SOKÜM alanına girebilecek herhangi bir öge tespit edilememiştir.

“3. Tema Değerlendirme” bölümünün çeşitli yerlerinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından uygun bulmak, bozguna uğramak, renk almak, kökü kurumak, çiçek açmak, aklı ermek, yere çalmak deyimleri tespit edilmiştir. Ayrıca “kökü kurumak” deyiminin anlamının öğrenciler tarafından kavranması için bir soru sorulmuştur:

“Kökü kurumak” deyimini hangi durumlarda kullanırsınız? Örnek verebilir misiniz?” (2017b, s. 137)

“...sonunda değirmencilerin kökü kurudu sanmışlar ve yeri uygun bularak, burasını tıpkı bir karargâha dönüştürmüşlerdi” (2017b, s. 137).

“Bütün ordugâh bozguna uğradı”(2017b, s. 137)...

“...tozdan kurşunî bir renk almış kanatlarını güçlükle çırpmaya başladı” (2017b, s. 137).

“Sen de çiçek açtın erkenden/ Aklın ermeden/ Bir gün yerden yere çalar rüzgâr”(2017b, s.138).

Bölüm etkinlikleri içinde Cahit Külebi’nin “Zerdali Ağacı” şiiriyle Sunay Akın’ın “Asansör” adlı şiirinin bir kısmına yer verilmiştir. Zerdali Ağacı şiirinin içeriğinden hareketle başlığının öğrencilerce belirlenmesi istenmiştir. Şiirleri “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanı içinde değerlendirmek mümkündür:

“Havalar güzel gidiyor / Sen de çiçek açtın erkenden / Küçük zerdali ağacım / Aklın ermeden” (2017b, s. 137)...

“Ne kalem kılıçtan / ne kılıç kalemden üstün olsun / öğreysinler birlikte yaşamayı / örneğin kalem / aşk şiirleri yazsın / ve köreldikçe kılıç yontsun” (2017b, s. 139).

4.5.2.4. 4. Tema: Bilim ve Teknoloji

“Neyi, Ne zaman, Niçin Merak Ederiz?” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan elde etmek, içine sinmek, göz ucuyla bakmak, karar vermek, karşı çıkmak, ilgi çekmek, fena sayılmaz(değil), söz etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...ilişkin düşünceler geliştirdiği ve araştırmaları sonucunda elde ettiği ilk sonuçların anlatıldığı bölümdür” (2017a, s. 40).

“Hiç içime sinmedi” (2017a, s. 40).

“Bir yandan da kanepede uzanmış göz ucuyla televizyon izliyordum” (2017a, s. 40).

“...yeni bir konu bulduğumu söylemeye karar verdim. Önerime karşı çıkacağını sanmam” (2017a, s. 40).

“Neleri yapmayı seviyorsun? Neler ilgini çekiyor?” (2017a, s. 41).

“— Eh bu açıklamalar fena sayılmaz” (2017a, s. 41).

“— Her taşı kaldırmaktan söz ettiğine göre, bu bir fayda sağlamak için olamaz” (2017a, s. 42).

Diğer canlılardan farklı olarak, yaşadığımız dünyayı, işimize yarayıp yaramayacağına aldırmaksızın merak ediyoruz, nedenleri bilmek istiyoruz (2017a, s. 42).

Öğrenci çalışma kitabında ise içine sinmek ve göz ucuyla bakmak deyimlerinin anlamları geçtiği cümlelerden hareketle tespit edilmesi istenilerek öğrencilerin bu deyimlerin anlamlarını kavraması amaçlanmıştır:

“Bir yandan da kanepede uzanmış göz ucuyla televizyon izliyordum” (2017b, s. 142).

“Hiç içime sinmedi” (2017b, s. 142).

Metnin dördüncü etkinliğinde ise öğrencilerin atasözlerini ve özdeyişleri edinmesini amaçlayan bir etkinliğe yer verilmiştir. Etkinliğin ilk adımında özdeyiş ve atasözü arasındaki farklılıkların tespit edilmesi, ikinci adımda metinde geçen atasözü ve deyimlerin tespit edilmesi, üçüncü adımda ise “merak” ve “merak etmek” ifadeleriyle ilgili üçer atasözü ve özdeyiş bulmaları istenilmiştir. Son olarak ise bulunan ifadelerden neler anlaşıldığının yazılması istenmiştir.

- “1. Öncelikle sözlüklerimizden atasözü ve özdeyişlerin anlamlarına bakalım ve ikisinin arasındaki anlam ayırımına dikkat edelim.
2. Ardından metni dikkatlice gözden geçirerek metinde geçen atasözü ve özdeyişleri bulalım.
3. Şimdi sıra bizde, “merak” ve “merak etmek” ifadeleriyle ilgili üçer tane atasözü ve özdeyiş bulalım.
4. Aşağıdaki tabloya not ettiğimiz tüm ifadelerin yanına bu sözlerden ne anladığımızı yazalım” (2017b, s. 142).

“Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içindeki ün salmak, ayağına gelmek, hizmet vermek, sırası gelmek, sipariş vermek, ilgi uyandırmak, formül bulmak, temin etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...kendine has kararlılığı ve inatçılığıyla tüm dünyaya ün salmış bir insan, Mustafa Güzelgöz’ün” Ürgüp Sistemi olarak da anılan eşekli kütüphane uygulamasının ortaya çıkışı anlatılmaktadır.) “İnsan kitaba gideceğine, kitap insanın ayağına gelmelidir” diyen Güzelgöz...”

“Hayır! dedim kendi kendime ve bunları halka tanıtmak gerektiğine karar verdim” (2017a, s. 43).

“...köylülere hizmet vermek için de bu sistemi kullanmak istiyorum” (2017a, s. 43).

“Sıra bu köylere kitabı götürecek olan eşekler için sandıklar yaptırmaya gelir” (2017a, s. 43).

“...her biri 90-100 kitap alacak iki tane sandık yapması için marangoza sipariş verir” (2017a, s. 43).

“ ‘eşek sırtında köylere gezici kütüphane hizmeti götürülmesi’ uygulaması büyük bir ilgi uyandırır.” (2017a, s. 43).

“Güzelgöz, çok iyi bir formül bulur” (2017a, s. 44).

“...makinaları yardımseverlerin katkısıyla temin etmeyi planlar” (2017a, s. 44).

Metnin onuncu etkinliğinde ise öğrencilere başarı öyküsü konulu bir film izlettirilmesi ve filmde hareketle etkinliğin yapılması istenilmektedir. “Köyden Çıkan Nişantaşı Markası” adlı filmde başarı öyküsünün yanı sıra unutulmaya yüz tutmuş “tezgâh dokumacılığı” hakkında da öğrencilere bilgilendirici kesitler sunulmaktadır. Bu bakımdan metin, “el sanatları geleneği” içindeki “dokumacılık” alt kültür alanına ait bulgular taşımaktadır (Köyden Çıkan Nişantaşı Markası, 2019). Dokumacılık ve diğer kültürel zenginliklerimizin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve güncelleştirilmesi hâlinde hem ulusal hem de uluslararası çevreden fazlasıyla ilgi görebilecek potansiyele sahip olduğuna dikkat çekilmesi de kültürel açıdan verilen doğru bir iletidir.

“Teller Nasıl Konuşturuldu?” adlı dinleme / izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan şüphe götürmemek, gelip çatmak, geceyi (gecesini) gündüze (gündüzüne) katmak, yer almak, gözlerini yummak deyimleri tespit edilmiştir:

“Nihayet didinip elde ettiği şüphe götürmeyen, elinden kimsenin alamayacağı başarı” (EBA, 2017)...

“1875 yılı haziranının o meşhur ikinci günü gelip çattı” (EBA, 2017).

“Bell ve Watson bir-iki ay geceyi gündüze katarak çalıştılar” (EBA, 2017).

“Bell’in bu cihazla konuştuğu ilk sözler tekniğin tarihinde yer almıştır” (EBA, 2017).

“1922’de 75 yaşında hayata gözlerini yumduğu zaman Amerika’nın bütün telefonları büyük ölünün hatırasına hürmeten iki dakika sustular” (EBA, 2017).

Metnin altıncı etkinliğinde bilim ve teknoloji alanında kullanılan ve Türkçeye başka dillerden geçen yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıklarını öğrenilmesi amaçlanmıştır (2017b, s. 164). Dilin kültürün önemli unsurları arasında yer alması bakımından dil bilincine dikkat çekilen bu etkinlik, kitaptaki kültürel etkinlikler arasında sayılmıştır.

“Yüksek Evde Oturanın Türküsü” adlı metin tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait bir bulgu olarak kabul edilmiştir: “Evleri yüksek

kurdular / Önlerinde uzun balkon / Sular aşağıda kaldı / Aşağıda kaldı ağaçlar” (2017a, s. 45)...

Bununla beraber şiirde yine aynı kültür sahası içinde yer alan uzak kalmak deyiimi bulunmaktadır:

“Bakışlar uzakta kaldı”(2017a, s. 45).

Şiirde yakınılan durum aşırı betonlaşma ve buna bağlı olarak çevremizdeki doğal güzelliklerden (toprak, su, ağaç vb.) insanın günden güne uzaklaşmasıdır. Metnin başlığında günümüzün yaygın çok katlı mimari yapılarına atıf yapılırken görselinde de bu yapılara yer verilmiştir. Buradan hareketle etkinliklerde Türk mimari yapılarının görsellerine de yer verilerek öğrencilere görseller arasındaki nitelikleri mukayese etme fırsatı sunulması hem metnin aktarmak istediği iletilerin daha etkili aktarılmasını hem de kültürümüzün mimari özelliklerinin tanıtılmasına ve öğrencilerin Türk mimarisine ilgi duymasına imkân sağlayabilirdi.

“Velcro – Cırt Cırt” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan fark etmek, yoksun kalmak, işe yaramak, bir yolunu bulmak, ilgi görmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...yüzlerce dulavrat otu tohumunun pantolonuna ve köpeğinin tüylerine yapıştığını fark edip sinirlendi.”

“De Mestral bir kez daha destekten yoksun kalmıştı ama ürettiği prototip (ilk örnek) işe yaradı ...”

“Yöntem işe yaramış ve de Mestral ürününü imal etmenin bir yolunu bulmuştu.”

“Ancak beklediği ilgiyi görmedi” (2017a, s.46-47)...

Metnin etkinliklerinde açıklamalarda ise başından geçmek deyiimi tespit edilmiştir:

“Yazar, insanların başından geçen ya da geçebilecek bir olayı anlatmak isterse olayları oluş sırasına göre yazması gerekir” (2017b, s. 177).

“Telgrafhane” adlı dinleme / izleme metni şiir türünde bir eser olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir: “Uyuyamayacaksın / Memleketinin hali / Seni seslerle uyandıracak / Oturup yazacaksın” (EBA, 2017)...

Şiirde yine aynı kültür alanına ait olan gözüne uyku girmemek deyimini tespit edilmiştir. Deyimin anlamına çalışma kitabında da yer verilmiştir: “Gözüne uyku girmemek: Uyuyamamak, uykusuz kalmak” (2017b, s. 182).

“Düzelmeden dünyanın hali/ Gözüne uyku giremez ki” (EBA, 2017)...

Ayrıca öğrenci çalışma kitabında da yerini almak, icat etmek, not almak deyimleri tespit edilmiştir:

“...telgraf ilk elektrik akımıyla çalışan iletişim aracı olarak tarihte yerini almıştır” (2017b, s. 180).

“Kim icat etmiş?” (2017b, s. 181).

“Seçimimizi yaptıktan sonra kısa notlarımızı alalım” (2017b, s. 185).

“Ali’nin Ödevi ve Köstebekler” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasındaki başından geçmek, aklına gelmek, yorgun düşmek, dilinde tüy bitmek, yerinden sıçramak, dışarı fırlamak, havalara uçmak, altını üstüne getirmek, yer yarıp içine girmek, (bir şeyin) yolunu tutmak, kaşlarını çatmak, lafı ağzına tıkamak, kirli çamaşırlarını ortalığa saçılmak (ortaya dökmek) deyimleri tespit edilmiştir.

“Ali ve ailesinin başından geçen olaylar eşliğinde; sosyal paylaşım sitelerinin ve bilgisayarların, tüketim ağırlıklı yaşam biçimlerinin benimsendiği günümüz dünyası anlatılmaktadır” (2017a, s. 48).

“Ali’nin aklına o kadar çok soru geliyordu ki!” (2017a, s. 48)

“Öğretmeni Ali’nin bitimsiz soruları karşısında yorgun düşmüştü. ‘Sadece sorulanlara cevap ver,’ demekten dilinde tüy bitmişti” (2017a, s. 48).

“ ‘Aman!’ diye bağırarak dışarı fırladı” (2017a, s. 49).

“Ali sevinçten havalara uçtu” (2017a, s. 49).

“Evin altını üstüne getirdi. Sanki yer yarılmış içine girmişti”

“Birlikte nüfus dairesinin yolunu tuttular” (2017a, s. 50).

“Rıza Bey kaşlarını çattı. Öksürdü” (2017a, s. 50).

“Nüfus memuru, ‘Biliyorum,’ diyerek lafı ağzına tıkayıverdi,” (2017a, s. 51)

“Ailenin bütün kirli çamaşırları ortalığa saçılmıştı” (2017a, s. 51).

Metin etkinliklerinde ise ilham almak, neden olmak, yol açmak (bir olayın sebebi olmak), serbest bırakmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...Domates Festivali’nden ilham alınarak Adana’da düzenlenen 1. Geleneksel Karpuz Savaşı Festivali 2’si ağır 18 kişinin çeşitli yerlerinden yaralanmasına neden olunca valilik tarafından iptal edildi” (2017b, s. 188).

“...15 zabıta görevlisi ise sorgularının ardından serbest bırakıldı” (2017b, s. 188).

Ayrıca etkinlikler içerisinde kirli çamaşırlarını ortalığa saçılmak (ortaya dökmek) ve dilinde tüy bitmek deyimlerinin anlamına yönelik soru ve uygulamalara yer verilmiştir:

“Ailenin bütün kirli çamaşırları ortalığa saçılmıştı.” cümlesindeki altı çizili ifade ile kastedilen nedir? Ali, ailesinin kirli çamaşırlarını nasıl ortaya saçmış olabilir? (2017b, s. 191)

Metinde yer alan söz ve sözcük grupları ise şunlardır: “bitimsiz, dilinde tüy bitmek, bombardıman, tuhaf, çınlamak, suskun, numara, ufuk, portre, ikna etmek (2017b, s. 189). Görsel okuma çalışması yaptırılan 5. etkinlikte ise teknolojinin insanlar arası iletişimi ne kadar olumsuz etkilediği, yetişkinliklerin ve çocukların teknolojiye bağımlı hâle gelerek aile fertlerini ihmal etmeleri gibi iletiler ön plâna çıkmaktadır. Verilen iletiler kuşkusuz ders kitaplarının hitap ettiği kuşağın yaşadığı ciddi problemlerdendir. Buna karşın sorun ile birlikte çözüm önerisi niteliğinde seçenekler sunan görsellere yer verilmesi bu etkinliğin niteliğini daha da arttıracaktır. Örneğin incelenen beşinci sınıf Türkçe ders kitabında “Oyuncak” adlı metin, çocuk oyun ve oyuncakları hakkında bilgi verilmiştir. Metnin görsel okuma etkinliğinde ise günümüz çocuklarının bu oyun ve oyuncaklardan oynayarak eğlenmek yerine sanal oyunları tercih etmeleri ve onlara bağımlı olacak kadar kendilerini kaptırmalarını eleştirilen görsele yer verilerek öğrencilere görsel hakkındaki duygu ve düşünceleri sorulmuştur. Böylelikle bir yandan kültürümüze ait unsurlar öğrencilere tanıtılırken bu unsurların yerini alarak unutulmasına çocuklarımızın fiziksel ve zihinsel gelişimine muazzam olumsuz etkileri olan teknoloji bağımlılığı sorununa kendi kültürümüzden hareketle çözüm sunulmuştur. Dolayısıyla bu etkinlikte de kültürümüzün iletişim, çocuk oyun ve oyuncakları, halk sporları ya da sanat dalları vs. ile ilgili görsellere yer verilerek teknolojinin bilinçsiz kullanımının olumsuz sonuçlarına dikkat çekilmesinin yanı sıra öğrencilere kültürümüzün belirli özellikleri tanıtılarak sağlıklı yaşama dair onlara alternatifler de sunulabilirdi.

“4. Tema Değerlendirme” kısmında ise verilen metinlerde, açıklamalarda ve sorularda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait gözü olmak, dize getirmek, eli darda olmak, ağızından girip burnundan çıkmak, ağızında bakla ıslanmamak, dünya (dünyalar) birinin olmak, kulak kesilmek, (birinin) ipiyle kuyuya inilmez, bir şeye üstünkörü bakmak, göz atmak, göz değdirmek, göze girmek, göz yummak, (biriyle) ilişkiye girmek(bağlantı kurmak), deyimleri tespit edilmiştir:

“O zaman görmüşler ki büyük kardeşin sayısız ülkeleri dize getiren kılıcı paslanmış ‘Küçük kardeş ise savaşmaktan, ülkeler ele geçirmekten yana değilmiş.’ cümlesinden yola çıkarak ‘bir şeyden yana olmak ya da olmamak’ ifadelerinin anlamlarını, kendi cümlelerinizle açıklayınız” (2017b, s. 196).

“1. Aşağıdaki sözcüklerle anlam ilişkisi bakımından üçlü bir grup oluşturulduğunda hangisi dışta kalır? A. eli sıkı B. eli açık C. eli bol D. Cömert”

“Bunun üzerine annesi öfkeyle ‘Babanın ağızından girip burnundan çıktın’ der. Bahar, annesinin ne demek istediğini bir türlü anlayamaz.’ Bahar’ın bu deyimini anlayabilmesi için deyimini aşağıdakilerden hangisi ile açıklanması gerekir?

A. her şeyi kabul etmek B. hiç uğraşmadan elde etmek C. türlü yollarla birini bir şeye razı etmek D. istediğini rahatça elde etmek

Ayşe, sırrımızı saklayamadı; ağızında bakla ıslanmıyor.

Kardeşi üniversiteyi kazandı, dünyalar onun oldu.

Kulak kesilmiş, bütün dikkatiyle arkadaşını dinliyordu.

O adama güvenmiyorum; onun ipiyle kuyuya inilmez

‘Bir şeye üstünkörü bakmak’ anlamına gelen deyim aşağıdakilerden hangisidir?

A. göz atmak B. göz değdirmek C. göze girmek D. göz yummak

“...algıladıklarını da taklit ederek, onlarla karşılıklı ilişkiye girerek öğrenir” (2017b, s. 197).

Dil bilgisi çalışmalarında ise bir şiir bölümüne yer verilmiştir. Araştırmada şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurları olarak kabul edildiği için verilen şiir bölümü de bu kültür alanına ait bir bulgu olarak kabul edilmiştir:

“İnsanlar, canım insanlar, / Işıklar, güneşler hep sizin için. / Sizinle anlamlı yıldızlar, deniz. / Sizinle bölüşür sevinci kuşlar. / Siz varsınız, korkunç değil / Karanlığı gecelerin (2017b, s. 198)...

Değerlendirme soruları içinde yer verilen “Pirinç Hakanı” adlı metin masal türünde olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait bir veri olarak değerlendirilmiştir:

“Bundan yüzyıllarca önce insanlar tarım diye bir şey bilmez, yalnız avcılıkla, balıkçılıkla geçinirken Çin ülkesinde kardeş iki hakan yaşarmış.

(...)

“Ölümlerinden sonra, bin yıl tamamlanınca, yeryüzünde buluşmuşlar” (2017b, 195-196).

4.5.2.5. 5. Tema: Millî Kültürümüz

Temanın girişinde “Türkiye” adlı şiire yer verilmiştir. Şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları (halk şiiri) verileri olarak değerlendirilmiştir: “Nice türküler yakıldı senin için; / Destanlar yazıldı, bayrak bayrak, / Davullar vuruldu, dize geldi zeybeklerin” (2017a, s. 52)...

“Yedi İklim Dört Bucakta Rehberimiz Evliya” adlı metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan geriye bırakmak, gerek görmek (duymak), umudunu kesmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...Evliya Çelebi, 10 ciltlik bir gezi anlatısı bıraktı geride.”

“Dolayısıyla bu (her anlamda) büyük kitaptan yapılacak iyi seçmelere her zaman, her kuşak için gerek duyuluyor.”

“Yine de umudunuzu kesmeyin” (2017a, s. 54-55)...

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2018 yılında Piri Reis Haritası ile birlikte Türkiye’den UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne kabul edilmiştir.



Şekil 35. Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki Anadolu haritası

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Ders Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

“Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi” UNESCO Dünya Belleği Programı’nda yer almaktadır (UNESCO, 2017).

“Bayram Mektubu” adlı dinleme /izleme metni şiir olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir: “Bugün yine bayram anneciğim, / On yıl önceki gibi bayram. / Bilirim ne çok özlemişsindir beni, / Yolumu beklemişsindir günlerce” (EBA, 2017)...

Şiirde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan yolunu beklemek, canı çekmek, kem gözle bakmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Yolumu beklemişsindir günlerce” (EBA, 2017),

“Elini öpüşümü, anne deyişimi, / Canın çekmiştir” (EBA, 2017)...

“Tanrım seni kem nazardan saklasın deyip / Dualar yollamışsındır” (EBA, 2017).

Metnin birinci etkinliğinde ise Barış Manço’nun “Bugün Bayram” adlı şarkısına yer verilmiştir. Şarkıda ve diğer etkinliklerin ve açıklamalarında ise göz kırpmak, gönül almak, yerine koymak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ara sıra bize göz kırparsın / Gönül alır bu güzel çiçekler” (2017b, s. 207).

“Kendimizi şairin yerine koymaya çalışalım” (2017b, s. 208).

Metnin beşinci etkinliğinde ise şiirde geçen canı çekmek, kem gözle bakmak ve nazara gelmek deyimlerinin anlamlarının öğrencilerce tahmin edilmesi istenmiştir (2017b, s. 210).

Dinleme/ izleme metninin girişinde “Bayram Mektubu” adlı şiire yer verilmiştir. Bu şiiri de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına dâhil etmek mümkündür. Şiirde bahsi edilen bayramlardan hareketle metnin üçüncü etkinliğinde de öğrencilerin bayram günlerinde ne gibi adetler ve faaliyetler yapıldığına dair sorular yöneltilerek bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Bayramlar, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür alanı içerisinde yer alan özel günlerdir. Bu nedenle metin ve etkinlikleri bu kültür alanı ile ilgili bulgular taşımaktadır: “Bayram sabahları neler yapılır? Büyüklerin, dostların bayramlarda beklentileri nelerdir? Bu soruları düşünerek bayram gelenekleriyle ilgili bildiklerimizi, gördüklerimizi anlatalım” (2017b, s. 209).

“Hey Gidinin Efesi” adlı kısaltılmış metin, başlığını içeriğinde değindiği zeybek türkülerinden alır. Metinde zeybek oyunu ve türkülerini hakkında bilgi verilir. Zeybek oyunu, gösteri sanatları kültür alanındaki “halk oyunları” içinde yer almaktadır:

“Bir ucu Güney’de Silifke’ye, öteki ucu Karadeniz’de Kastamonu’ya kadar uzanan geniş bir bölgenin halk oyunudur zeybek. Ama asıl yeri Ege Bölgesidir. İlden ile, kasabadan kasabaya, köyden köye, dağın bir yamacından öte yamacına büyük değişiklikler gösterir”

(...)

Zeybek, öylesine uzun bir kültür birikiminin ve geleneğinin sonucudur ki, sayısız usul ve erkânla belirlenmiş, başlı başına bir kültür seviyesine yükselmiştir. Elbette her isteyen zeybek oynayabilir. Ama bir çağrı gelmeden, öyle kendi kendine oyuna kalkmak hiç hoş karşılanmaz. Hele hele ortada biri oynarken, onun çağrısı olmadan oyuna katılmak hiç yakışık almaz. (2017a, s. 56).

Metnin etkinliklerinde öğrencilere zeybek oyunun özelliklerini kavratmaya yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir:

“Yazar, zeybek oyununda yöreden yöreye farklılık gösteren özelliklerden söz etmektedir. Bu farklılıkları hangi başlıklar altında ele almaktadır?” (2017b, s. 214)

“Yazar, oyunun değişiklik göstermeyen yönlerinden de söz etmektedir. Bunlar nelerdir?” (2017b, s. 214)

“Metnin tamamını değerlendirdiğimizde yazarın zeybek oyunu hakkında aktarmak istediği temel düşünce nedir?” (2017b, s. 214)

Metinde zeybek oyununda müzik icrasında bulunurken hangi çalgıların hangi yörelerde tercih edildiği hakkında da bilgi verilir: “Bazı yerde yalnız davul zurna ile çalınırken, bazı yerde işin içine kavallar, çobandüdüğü, klarnet, bağlama, saz, dümbelek, tef, kaşık, cura, sipsi, fincan ve ziller katılır. Afyon taraflarında iyiden iyiye çeşitlenir çalgı türleri. Aydın, davul-zurnadan pek şaşmaz” (2017a, s. 56).

Metin etkinliklerinde çalgı ve aksesuarların bazılarına (sipsi, cura, çarkıfelek) sözcük çalışmalarında yer verilerek verilen tanımlarla eşleştirilmesi istenmiştir: “Aşağıda “Hey Gidinin Efesi” adlı metinde geçen ve anlamları karışık olarak verilen sözcükler yer alıyor. Sözcükleri anlamlarıyla eşleştirelim” (2017b, s. 212).

Metinde zeybek oyununun icrasında kullanılan kıyafet ve aksesuarlar hakkında da bilgi verilmiştir. Bu unsurlar da “el sanatları geleneği” kültür alanı içindeki “Giyim-Kuşam ve Süslenme” kültür alanına ait (tören giyimi) öğelerdir: “Çalgılar gibi kıyafetler da yöreye göre büyük farklılıklar gösterir. Baştaki “terlik” adlı külah, yerine göre “çarkıfelek”lerle veya yalnızca ince el oyları ile süslüdür. Onun üzerine giyilen keçe fes, bazen kısa ipek püsküllerle, bazen upuzun siyah püsküllerle aşağılara iner” (2017a, s. 56).

Metnin beşinci etkinliğinde Türkçede kullanılan yabancı sözcüklere yer verilerek öğrencilerden bu sözcüklerin yerine Türkçe karşılıklarını bularak kurdukları cümlelerde yer vermeleri istenmiştir (2017b, s. 205). Dilin kültürün önemli unsurları arasında yer

alması bakımından dil bilincine dikkat çekilen bu etkinlik, kitaptaki kültürel etkinlikler arasında sayılmıştır.

Metnin altıncı etkinliğinde metinde geçen aykırı kaçmak, kırılıp dökülmek, yakışık almamak deyimleri anlamlarıyla beraber verilerek öğrencilerden bu deyimlerle öykü türünde bir eser oluşturmaları istenmiştir. Bu deyimler de metnin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait taşıdığı verilerdir. Öğrenci çalışma kitabında da “ele almak” deyimini tespit edilmiştir: “Bu farklılıkları hangi başlıklar altında ele almaktadır?” (2017b, s. 214)

“Ben Bir Küçük Kilimim” adlı metinde kilim dokumacılığı ve onun hususiyetlerine değinilmektedir:

“Ben Denizli’nin Çal ilçesine bağlı Civelek köyünde dokunmuş, küçücük bir kilimim (...). Bana seccade veya namazlık diyenler de bulunur. Yanlıştır. Namaz için dokunan kilimlerin kendilerine göre boyları, nakışları olur. Ben onların yanında daha bodur kalırım. Yiğit adı ile, kilim de ne boyda olursa olsun boyası ve nakışı ile anılır. Söze boyumun ölçüsü ile başlamam boyalarımın solması nakışlarımın silinmesinden ötürüdür. Ben bir kilimim. Üç sene önce dokundum (2017b, s. 57).

Dokumacılık, “el sanatları geleneği” kültür alanı içinde “geleneksel meslekler” alt başlığı içinde yer almaktadır.

Metin içerisinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan söze başlamak, elden çıkmak, elde etmek, nam salmak, kıvama gelmek, turşu kurmak, canına minnet (olmak), lafı mı olur? deyimleri tespit edilmiştir:

“Söze boyumun ölçüsü ile başlamam, boyalarımın solması, nakışlarımın silinmesinden ötürüdür” (2017a, s. 57).

“Geri kalan her ilmi ortanca gelinin elinden çıkmıştır” (2017a, s. 57).

“Duru Nenenin boyaları nasıl hazırladığını, ne büyük emeklerle elde ettiğini anlattı” (2017a, s. 57).

“Çamurun içinde bir demir tozu turşusu kurar, fıkır fıkır kaynamasını bekler” (2017a, s. 57).

“Çamur kıvamına geldi mi, yünleri basar. Gene bekler. Yün emeyeceği kadar emer boyasını, sonra yıkanır, ama bildiğin dere suyu ile yıkanmaz” (2017a, s. 57).

“Derede tokaçlanmak mı? Kilimin canına minnet” (2017a, s. 57).

“Suya sabuna değince solmak laf mı, bir kat daha dirileşir.” (2017a, s. 57).

“İhtiyar, yünlerin boyanması için dağ köylerinde nam salmış Duru Kadına göndermek istedi” (2017a, s. 57).

Metinde geçen bu deyimlerden turşu kurmak, nam almak ve kıvama gelmek deyimlerinin metinde hangi anlama gelebileceği öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde sorulmuştur (2017b, s.218-219).

Öğrenci çalışma kitabında metinden alınan bazı cümlelerde yer alan kelime ya da kelime gruplarının cümleye kattığı anlamları bulmaları istenmektedir. Verilen cümlelerden birisi ders kitabı metninde geçmemekle birlikte metnin orijinal halinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Cümle içinde “kulak asmak” deyiminin anlamının bulunması amaçlanmıştır. Bu bakımdan kulak asmak deyimini de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içerisine dâhil edilmiştir:

“Aşağıda metinden alınan bazı cümleler yer alıyor. Bu cümleleri okuyup altı çizili ifadelerle dikkat edelim” (2017b, s. 219).

“Ortanca gelin kaynanasının sözlerine kulak asmadı” (2017b, s. 219).

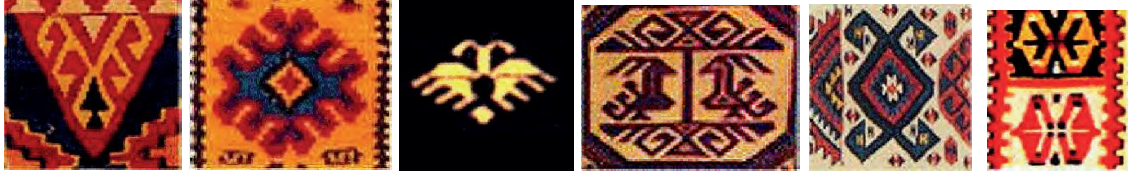
Metnin birinci etkinliğinde kilim görseline yer verilerek kilimlerde Anadolu kadını için kilimlerin duyguları iletme aracı olduğuna dikkat çekilmiştir:



Şekil 36. Öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde kilim görseli

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık

Metnin ikinci etkinliğinde de kilim motiflerinden bazılarının görsellerine ve motiflerin taşıdıkları anlamlara yer verilmiştir:



Muska

Pıtrak

Kartal

Kuş

Bereket

Saç bağı

Şekil 37. Öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde anlamları verilerek açıklanan kilim motifleri

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

Metnin yedinci etkinliğinde ise öğrencilerin etkinlikte verilen yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe karşılıklarını bulmaları ve Türkçe karşılığının geçtiği bir cümle kurup sınıf arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir (2017b, s. 222). Dilin kültürün önemli unsurları arasında yer alması bakımından dil bilincine dikkat çekilen bu etkinlik, kitaptaki kültürel etkinlikler arasında sayılmıştır.

“İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?” dinleme/ izleme metni içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan (birinden) ricada bulunmak (rica etmek), geri kalmak, davet etmek, yol göstermek, (bir şeyin) üstüne kapanmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Asil endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız.” diye Âkif’e mektup yazıp ‘Müşabakaya iştirak buyurmasını, memleketi bu tesirli telkin ve heyecan vasıtasından mahrum bırakmamasını’ ondan rica etti (EBA, 2017).

“Memlekete kurtuluş ve hakikat yolunu göstermiş ve bütün milleti istiklâl bayrağı altında toplamış olan Yüce Meclis’iniz” (EBA, 2017)...

“—Arkadaşlar, artık yeis ve keder günleriniz çok geride kaldı. Esirliğe karşı çocuklarını isyana dâvet eden ecdadın sesi kalblerimiz içinden yükseldi, bizi son kurtuluş mücadelesine dâvet etti” (EBA, 2017).

“Korkma sönmez!” diye başlayan şiir okunurken baktım; Mehmed Âkif mahcupluğundan, başını kollarının arasına sokmuş, sıranın üstüne kapanmıştı” (EBA, 2017).

Öğrenci çalışma kitabı etkinlik ve açıklamalarında ise peşine takılmak, dört bir taraf (yan), yer vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Anılara da yer verebilir” (2017b, s. 228).

“Yolu pek iyi bilmediğim için ardına takılmıştım bu adamın” (2017b, s. 229).

Dinleme /izleme metninin ilk etkinliğinde öğretmenin izleteceği belgeselde yer alan önemli bilgilerin not alınması ve sorulacak sorulara yanıt aranması istenmektedir. Bahsi edilen belgeselde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından sona ermek, zorunda kalmak (olmak), faaliyete geçmek, sonuç vermek, güçlük çekmek, bayrak açmak, faaliyete geçmek, vaaz etmek, sıkıntı çekmek, tefekküre dalmak, şekil almak, çıkıp gitmek, dolup taşmak deyimleri tespit edilmiştir:

“I. Dünya Savaşı, ardında büyük acılar ve yıkıntılar bırakarak sona ermişti” (EBA, 2017).

“Osmanlı İmparatorluğu ölümünü ilan eden Sevr Ahidesi adlı belgeyi imzalamak zorunda kaldı” (EBA, 2017).

“Nitekim çok geçmeden Anadolu’da milli mücadele bayrağı açıldı” (EBA, 2017).

“Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 günü faaliyete geçti” (EBA, 2017).

“Mehmet Âkif, Ankara’ya gelir gelmez 30 Nisan 1920 Cuma günü Hacı Bayram Camisi’nde kürsüye çıktı, vaaz etti” (EBA, 2017).

“Gelen şiirlerin hiçbirisi millî mücadelenin ruhunu ifade edecek güçte olmadığından yarışma istenen sonucu vermemişti” (EBA, 2017).

“Mehmet Âkif, milli mücadelenin destani marşını yazmakta güçlük çekmeyecekti” (EBA, 2017).

“Hâlbuki İstiklâl Marşı’nı yazdığı günlerde maddi bakımdan bir hayli sıkıntı çekiyordu” (EBA, 2017).

“Elinde ufak bir kâğıt tefekküre daldı” (EBA, 2017).

“Marş, nihayet son şeklini aldı” (EBA, 2017).

“Çünkü görüşmeler başladığında mahcubiyetinden fazla kalmamış, sessizce bir gölge gibi çıkıp gitmişti” (EBA, 2017).

“İstiklâl Marşı resmen kabul edildikten sonra Tacettin Dergâhı Âkif’in dostlarıyla, tebrike gelenlerle dolup taşı” (EBA, 2017).

Dinleme metninin yakın tarihle ilgili bilgiler içermesi ve İstiklâl Marşı’nın kabul ediliş sürecini ele alması bakımından Sözlü Anlatımlar ve Gelenekler kültür sahasına ait kültürel nitelik (sözlü tarih) taşıdığını söylemek mümkündür: “I. Dünya Savaşı, ardında büyük

acılar ve yıkıntılar bırakarak sona ermişti. Osmanlı İmparatorluğu ölümünü ilan eden Sevr Ahidesi adlı belgeyi imzalamak zorunda kaldı” (EBA, 2017).

“Isparta ve Güller” adlı metinde Isparta yöresi ve gül yetiştiriciliği konu edilmiştir. Gül yetiştiriciliğine dair verilen bilgiler, “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür alanındaki “halk botaniği” alanına dâhil edilebilecek kültürel unsurdur:

“Gül tarlalarını ziyaret etmek için en uygun zaman sabahın ilk saatleridir. Üzüm bağlarındaki asmalar gibi sıra sıra, demet demet gül fidancıkları. (...)Gül tarlalarında kadınlar, kızlar ellerinde hasır sepetlerle gül topluyorlar. (...) İki elleri birden işliyor. Çıtır çıtır kopan güller kulağı gıcıklayan bir ses çıkarıyorlar. Yaprakların dibinden ustaca tutuldu mu gül kendini avuç içine bırakıveriyor. Bir dalda yedi sekiz gonca açmış bulunuyor. Bu dallar kışın budanıp kazılan cedvellere sıralanıyor, üzerlerine yedi sekiz santim toprakla örtülüyor. Nisanda fişkırdığı fidanlaştığı görülüyor. (...)Gülleri üstlerindeki sabah çiği kurumadan toplayıp acele imbiğe götürmek en iyi gül yağı almanın tek çaresidir. Kadınlar acele ediyorlar (2017a, s.58).

Metnin son paragrafında ise çinilerden bahsedilmiştir. Öğrenci çalışma kitabında da “Yolculuk Nereye?” adlı etkinlikte çini görseline yer verilip çinilerin imal edildiği yerin metinden hareketle bulunması istenilmiştir: “Aşağıdaki simgelerden ve metinden yola çıkarak yazarın gezisindeki durakları yazalım” (2017b, s.232). Çini sanatı, 2016 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetlerarası 11. Komite Toplantısı’nda “Geleneksel Çini Ustalığı” adı altında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi dâhil edilmiştir (KVTB, 2016). Çini sanatı Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri içinde “Çini Sanatı” adı altında yer almaktadır (KVTB, 2017).



Şekil 38. Öğrenci çalışma kitabı etkinliğinde yer alan çini görseli

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

Metin içinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olarak hayran olmak ve ziyaret etmek deyimleri tespit edilmiştir: “Çiçeğine, meyvesine, suyuna, seline, insanına, oyununa hayran olduğumuz Antalya’nın hava meydanından kalkmak üzereyiz” (2017a, s. 58).

“Gül tarlalarını ziyaret etmek için en uygun zaman sabahın ilk saatleridir” (2017a, s. 58).

Metnin üçüncü etkinliğinde Isparta ve gül toplama konusunda öğrencilerin metni okumadan önce neler bildikleri ve metni okuduktan sonra neler öğrendiklerinin yazılması istenmiştir. Etkinlik gül toplamaya yönelik öğrencilerin öğrendiği bilgileri gözden geçirmelerine imkân sağlaması bakımından kültürel nitelikler taşımaktadır (2017b, s.232).

“Türküler Dolusu” adlı metin, şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası (halk şiiri) verisi olarak değerlendirilmiştir. Şiirde yine aynı kültür alanına ait olan yunmuş yıkanmış (arınmış), (bir şeyden) geçilmemek deyimleri; şiirin etkinlik açıklamaları içinde ise işe koyulmak deyimini tespit edilmiştir, “Yunmuş yıkanmış” deyiminin hangi anlama gelebileceği öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde öğrencilere sorulmuştur:

“(…) Şairim / Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası / Ayak seslerinden tanırım / Ne zaman bir köy türküsü duysam / Şairliğimden utanırım (2017a, s.59).

“Hemen işe koyulalım, sunum yapmak hazırlık ister, emek ister” (2017b, s.240).

“Şair, aşağıdaki ifadeler yoluyla ne anlatmak istiyor? Ne anladığımızı karşısına yazalım. Şiirin hasını ayak sesinden tanımak / Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim” (2017b, s.237).

Şiir, konu olarak köy türkülerini ve köy türkülerinin güzelliğini ele almıştır. Bu doğrultuda da şiirin beşinci etkinliğinde öğrencilerin kültürümüzün önemli unsurlarından olan türkülerini tanımalarına ve öğrenmelerine imkân veren “Türkülerin öyküsünü araştırıyoruz, anlatıyoruz!” etkinliğine yer verilmiştir (2017b, s. 40). Etkinlik, adından da anlaşılacağı üzere öğrencilerin her birinin belirlediği bir türkünün hikâyesinin bularak sınıf arkadaşlarıyla paylaşmasını, bu sayede de pek çok türküyü tanımalarına ve türküler hakkında öğrencilerin bilgi edinmelerine fırsat yaratacak niteliktedir. Bu nedenle metnin gösteri sanatları kültür sahası içindeki “halk müziği” (türkölü hikâyeler) kültürel öğelerini taşıdığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda söz konusu etkinlik, kitabın kültürel etkinlikleri içinde değerlendirilmiştir: “Anadolu halkı, aşklarını, üzüntülerini, sevinçlerini; savaşları, zaferleri, yıkımları, şenlikleri; doğumları, ölümleri; kısaca tüm duygularını köy türkülerini yoluyla anlatmıştır. Her türkünün bir öyküsü vardır. Tıpkı kilimler gibi... Biz de bir türkü seçelim ve onun öyküsünü araştıralım. Araştırmamızı sunalım” (2017b, s.240).

Şiirin altıncı etkinliğinde de yabancı kökenli sözcüklere yer verilerek öğrencilerin bu sözcüklere Türkçe karşılık bulmaları istenmiştir (2017b, s. 241). Dilin kültürün önemli unsurları arasında yer alması bakımından dil bilincine dikkat çekilen bu etkinlik, kitaptaki kültürel etkinlikler arasında sayılmıştır.

Metin görseli olarak ise “Türküler Dolusu” şiirinin şairi Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “Âşık Veysel” adlı tablosuna yer verilmiştir:



Şekil 39. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “Âşık Veysel” adlı tablosu

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

“5. Tema – Değerlendirme” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olarak deyim ve şiir örnekleri tespit edilmiş olup diğer kültür sahalarına ait bir bulguya rastlanmamıştır. Akli karışmak, farkına varmak, ilişki kurmak deyimleri çeşitli açıklama ve örneklerde yer almıştır:

“Biraz aklım karışır” (2017b, s. 243)...

“...kelimelerimizi farkına bile varmadan ezberlediğimiz cümlelerden seçeriz (2017b, s. 243).

“Renkler ve duygular arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?” (2017b, s. 244)

“Yalnız senin tatlı esen havanda / Kendi millî gururumu sezerim. / Yalnız senin dağında ve ovanda / Başım gökte alnım açık gezerim” (2017b, s. 245).

4.5.2.6. 6. Tema: Sanat ve Toplum

“Küçük Prens” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasında yer alan “geri vermek, hevesini kırmak, iş tutmak ve (bir şeye) merak sarmak (duymak, salmak)” deyimleri tespit edilmiştir:

“ ‘Şimdi de sen yap!’ dedi, boyalarımı geri verdi” (2017a, s. 60).

“Resim No. - 1 ve Resim No. - 2’nin uğradığı başarısızlık hevesimi kırmıştı” (2017a, s. 63).

“Başka bir iş tutmalıydım, pilotluğa merak sardım” (2017a, s. 63).

Öğrenci çalışma kitabındaki metin etkinlikleri kısmında ise başından geçmek, nesli (soyu)tükenmek, yazıya geçirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Yazar, insanların başından geçen ya da geçebilecek bir olayı anlatmak isterse olayları oluş sırasına göre yazması gerekir.

(...)

Öyle olsaydı, diğerlerine göre en zayıf ve güçsüz olan canlıların soylarının tükenmesi gerekirdi” (2017b, s. 253).

“9. etkinlikte taslağını çıkardığımız öyküyü yazıya geçirelim” (2017b, s. 255).

Ağustos Böceği ile Karınca” adlı fabl türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan razı olmak, aklının ucundan (bile) geçirmemek, fırsat bilmek deyimleri tespit edilmiştir.

Ah cimri karınca! / Razı olur mu buna?

(...)

Paylaşmak aklının ucundan geçmez asla” (2017a, s. 64).

“Fırsat bilmiş bu sözü karınca” (2017a, s. 65).

Metnin öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerinde ise durumdan ders çıkarmak, (bir şeyin) yerini tutmak, yoksun kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ağustos böceği, karınca ile yaşadığı olay sonucunda kendisi için bir ders çıkarıyor” (2017b, s. 257).

“Bu sözcükler, varlıkların yerini tutmaktadır” (2017b, s. 260).

“Karınca, bütün kış ruhunun gıdasından yoksun kalmış” (2017b, s. 260)...

Etkinliklerde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanına ait olarak tespit edilen bir diğer kültürel unsur da Ağustos böceği ile karınca arasındaki münasebeti farklı bir yönden ele alan “Ne Olur Bir Şarkıcık!” adlı şiirdir:

“Bir ağustos böceği / Ötüp durdu/ Yıldızlı gökle

(...)

Bütün bir ömrün yüküyle / Ümitsiz, kırık / Yalvardı karınca: / Ne olur bir şarkıcık!” (2017b, s. 258).

“Üç Kuşağın Yazarı: Gülten Dayıoğlu” adlı söyleşi türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan hayal (düş) kurmak, akıl öğretmek, ilgi duymak, tepeden bakmak, özen göstermek, düz duvara tırmanmak deyimleri tespit edilmiştir. Öğrenci çalışma kitabında ise harekete geçirmek (getirmek) deyimini tespit edilmiştir:

“Yazar olma heyecanını taşıyan gençlere, bu düşü kuranlara neler önerirsiniz?” (2017a, s. 66)

“Nasıl ressama akıl öğretilemediği gibi, içinden geliyor renkler” (2017a, s. 66).

“Resim sanatına ilgi duyarım” (2017a, s. 67).

“Konserlere gitmeyen arkadaşlara biraz tepeden bakardık” (2017a, s. 67).

“Kültür alt yapımızı kirletmemeye özen gösterirdik” (2017a, s. 67).

“Benim kız öyle yaramaz ki gün olur düz duvara tırmanır, gün olur gökyüzüne kement atar”(2017a, s. 67).

“Yazar, hayal kurmasının yazma dürtüsünü harekete geçirdiğinden söz ediyor” (2017b, s. 267).

Öğrenci çalışma kitabında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıyla ilgili olarak bir etkinlikte “tepeden bakmak ve akıl öğretmek deyimlerinin anlamının tahmin edilmesi istenmiştir:

“ ‘Konserlere gitmeyen arkadaşlara biraz tepeden bakardık.’ cümlesinde “tepeden bakmak” deyiminin anlamı nedir? Tahmin edelim” (2017b, s. 264).

“Herkesin algılaması çok farklı, yazara da akıl öğretilemez.” cümlesinde “akıl öğretmek” deyiminin anlamı nedir? Tahmin edelim” (2017b, s. 264).

Metinde ve metnin etkinliklerde deyim olarak ifade edilen gökyüzüne kement atmak ve Ödünç akıl cepten düşer” ifadeleri Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde tespit edilememiştir (TDK, 2018).

“Bizim yerel bir söylemimizdir “gökyüzüne kement atmak” deyimini; yaramaz demektir” (2017a, s. 67).

“ ‘Metinde ‘gökyüzüne kement atmak’ deyimini, ‘yaramazlık yapmak’ anlamında kullanılıyor”

“ ‘Ödünç akıl cepten düşer.’ sözünü kısa bir paragraf olarak ve açıklayıcı anlatım biçimiyle yazalım” (2017b, s. 265).

“Çocuk Senfoni Orkestrası Venezuela’dan Gelen Misafirlerini Ağırladı” adlı haber metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olarak “gurur duymak” deyimini tespit edilmiştir:

“Onlarla gurur duyduğunu Barradas’a söyleyen Başkan” (2017c, s. 230)...

Öğrenci çalışma kitabında rüzgâr gibi geçmek, bir araya gelmek, kafası karışmak, meydana gelmek deyimleri yer alırken rüzgâr gibi geçmek deyiminin açıklamasına da yer verilmiştir:

“Rüzgâr gibi geçmek: Hızlı ve etkileyici olmak” (2017b, s. 270).

“Abreu’nun 1975’te kurduğu sistemin en önemli parçası olan Venezüella Simon Bolivar Senfoni Orkestrası, Türkiye’den rüzgâr gibi geçti” (2017b, s. 270).

“Müzik adamları ve kurumlarıyla bir araya gelen Abreu...” (2017b, s. 270).

“Eğer kafamız karışırsa soru işareti (?) koyup öğretmenimize soralım” (2017b, s. 272).

“Belli bir zamanda ve yerde meydana gelmiş olayları konu eder” (2017b, s. 272).

“Ay Şairi” adlı şiirde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan “yarım kalmak” deyimini tespit edilmiştir: “Yıldızlar koştu geldi / Karanlığı sürüye sürüye... / Şiirim yarım kaldı” (2017a, s. 69)... Metnin dördüncü etkinliğinde ise Cahit Sıtkı Tarancı’ya ait olan “Var” adlı şiire yer verilerek öğrencilerin şiire başka dörtlükler yazmaları istenmiştir. Yer verilen bu şiiri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına (halk şiirleri) ait bir bulgu olarak kabul edilmiştir:

Ağacı kıskanırım / Yemiş yüklü dalı var / Bahar olsun güz olsun / Ne güzel masalı var / İmrenirim arıya / Petek petek balı var / Konduğu çiçeklerin / Pembesi var alı var (2017b, s. 277).

“Anadolu’da Türk Süsleme Sanatları” adlı metinde “el sanatları geleneği” kültür alanına ait seramik, çömlekçilik, hat, minyatür, ebru, marangozluk ve oymacılık (baston, asa) gibi

alt kültür unsurları hakkında bilgi verilerek tanıtılmıştır. Değinilen her bir kültür alanı ayrı bir el sanatları geleneği verisi olarak değerlendirilmiştir:

“Seramik: Yüksek ısıda pişirilmiş topraktan, vazo, çanak, çömlek yapma işidir...

(...)

Çömlekçilik: Toprak işlerinde çömlekler, seramik ve çinilerimizin çok önemli bir yeri vardır. Çözölmüş çamurdan yapılmış toprak tencerelere çömlek denir.

(...)

Hat: Arapçada çizgi ya da bir satır yazı anlamına gelen hat sözcüğü, bugün Arap harfleriyle yazılmış güzel el yazısı karşılığı olarak kullanılmaktadır.

(...)

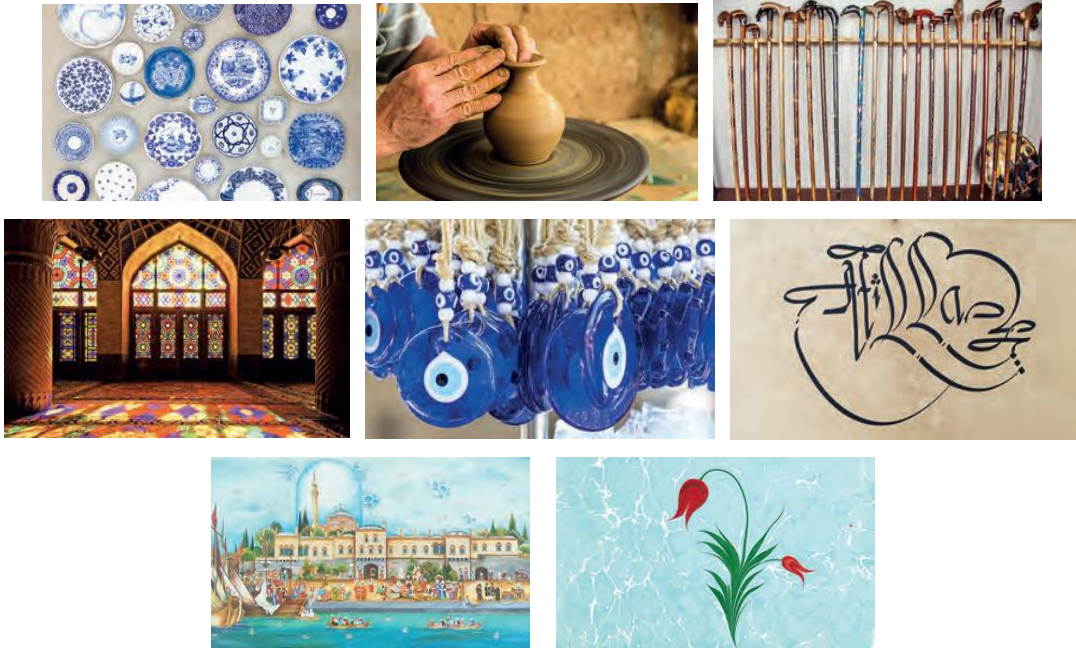
Minyatür: Minyatür, çok ince işlenmiş ve küçük boyutlu resimlere ve bu tür resim sanatına verilen addır. Minyatür daha çok tasvire dayanır.

(...)

Ebru: Ebru, yoğunlaştırılmış su üzerine resim yapma sanatıdır. Geleneksel Türk sanatlarından (2017c, s. 237).

Metinde “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür sahasında yer alan “nazar” inancına da değinilir: “Anadolu’nun her tarafında temelinde nazar inancı olan cam boncukları görmek mümkündür. Nazarlık yoluyla canlı veya nesneye yönelen bakışların dikkatinin başka bir nesneye yöneleceğine inanılır (2017c, s. 237).

Öğrenci çalışma kitabında ise bu el sanatlarına ait olan görsellere yer verilerek öğrencilerin hangi görselin hangi sanat dalına ait olduğunu tespit etmesi istenerek geleneksel el sanatlarının öğrencilerce daha yakından tanınmasına imkân sağlanmıştır:



Şekil 40. Metinde söz edilen cam süsleme, çömlekçilik, baston ve asa, hat sanatı, seramik, göz boncuğu, ebru, minyatür el sanatlarının görselleri

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

Etkinliklerde metinde bahsedilen geleneksel el sanatlarına dair öğrencilere sorular yöneltilerek de bu kültür öğelerinin öğrencilerce daha yakından tanınmasına fırsat verilmiştir:

“Metinde söz edilen el sanatları hangileridir?” (2017b, s. 280)

“El işçiliğiyle ortaya çıkan ürünlerin yaratıcıları, desenleri, motifleri ve süslemeleri ne amaçla kullanmaktadır?” (2017b, s. 280)

Bir milletin el sanatları ve kültürü arasındaki bağlantıyı nasıl kurabiliriz?” (2017b, s. 280)

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan yer tutmak (önemli sayılmak, önemi olmak) deyimini tespit edilirken öğrenci çalışma kitabındaki geçen bir açıklamada anlam çıkarmak deyimini tespit edilmiştir:

“Türk el sanatları arasında ağaç işlemeciliği ve oymacılığı önemli bir yer tutar.” (2017c, s. 237).

“Altı çizili sözcüklerin anlamını cümleden çıkarmaya çalışalım” (2017b, s. 279)...

6. Tema – Değerlendirme bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından kapısını çalmak, canına kıymak ve (birine) iş düşmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Böylece düşmüşler yola. Tırtılın kapısını çalmışlar”

“Hayvanların kralı kıymadı onun canına, / Kim derdi ki, bir aslanın/ Bir fareye iş düşecek?” (2017b, s. 283).

4.5.2.7. 7. Tema: Vatandaşlık Bilinci

“Benim Arkadaşım, Öğretmenim Olun” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan ardından(arkadan) atlı kovalamak, aklı karışmak, yol almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Arkadan atlı mı kovalıyor” dersiniz aklım karışır. “Çantada keklik demek” yerine “bunu yapmak senin için kolay” demelisiniz (2017c, s. 247).

“Bana destek verin. Ne kadar yol alabildiğimi göreceksiniz” (2017c, s. 247).

Ardından atlı kovalamak deyiminin ne anlama geldiği metnin birinci etkinliğinde öğrencilere sorulmuştur (2017b, s. 288).

“Hayvan Dostlarımız ve Biz” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan zaman geçirmek ve küçük görmek deyimleri tespit edilmiştir. Öğrenci çalışma kitabı etkinlik soru, örnek ve açıklamaları içinde ise sahip çıkmak, anlamına gelmek, (birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Hayvanlarla zaman geçirenler, diğer insanlara göre daha mutlu, sakin ve sabırlı olurlar” “Yazık, o parayı muhtaç birine harcasa!” diyenleri, bu sevgiyi küçük görenleri hiç dikkate almıyorum (2017a, s. 72). Metnin ikinci etkinliğinde “küçük görmek” deyiminin anlamının tahmin edilmesi, bulunamadığı takdirde ise sözlükten öğrenilmesi istenmektedir (2017b, s. 296).

“Yazar, hayvanları severken, onlara sahip çıkarken, bakarken ve beslerken dikkat etmemiz gereken noktalar olduğundan söz ediyor?”

“Parkta oyun oynayabiliriz ama bu akşama kadar orada kalacağımız anlamına gelmez.” (2017b, s. 298).

“Size karşı gayet anlayışlı davrandım. Kıymetini bilen olmadı” (2017b, s. 300).

“Siwa’nın Öyküsü” adlı dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan (bir şey) ters gitmek, umuda kapılmak, ileri sürmek, cesaretini toplamak, tatmin etmek, meydan vermemek, haklı bulmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ne var ki, Siwa ülkeye gelip Bayan X’in evine yerleşince işler ters gitmeye başladı” (2017c, s. 256).

“Siwa da artık okula gidebileceği ve yeni ülkede daha iyi bir yaşam sürdüreceği umuduna kapıldı” (2017c, s. 256).

“Bir sabah Siwa dinsel bir gerekçe ileri sürerek evden çıkma izni alabildi. Ancak, oraya gitmek yerine cesaretini toplayıp bir komşunun kapısını çaldı” (2017c, s. 256).

“Ancak bu kişilerin yargılanıp suçlu bulunmaları Siwa’yı tatmin etmeyecekti” (2017c, s. 256).

“Bayan X’in yaşadığı ülkedeki yasaların bu tür bir köleliğe meydan vermeyecek şekilde değiştirilmesi isteniyordu. Mahkeme Siwa’yı haklı buldu ve ülkeye gelecekte benzer zorla

çalıştırma olaylarının ortaya çıkmasını önleyecek düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirdi” (2017c, s. 256).

Metnin öğrenci çalışma kitabındaki örnek, açıklama ve soru bölümlerinde güvence altına almak, sözünü tutmak, tepki vermek, karar almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Devlet, yaşama hakkını güvence altına almak ve geliştirmekle yükümlüdür” (2017b, s. 301).

“Bayan X, Siwa’ya nasıl bir söz vermişti? Bayan X, bu sözünü tuttu mu?” (2017b, s. 304)

“Siwa’nın sığındığı genç çift Siwa’nın öyküsünü öğrenince nasıl tepki vermiştir?” (2017b, s. 305)

“Siwa yaşadıkları sonucunda ne yapma kararı almıştır?” (2017b, s. 305)

“Ödevsiz Gezegen” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan iç çekmek, deliye dönmek, baş etmek, yer değiştirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir kadın, ‘Kim bilir?’ diyerek içini çekiyor.”

“Öfkeden deliye dönen Ali, ‘İki gece daha kalacağımızı söylemiştik; odamızı başka birine vermeye hakkınız yok!’ diye bağırıyor” (2017a, s. 74).

“Ben onunla baş edemem; o herif beni sinek gibi ezer.”

“En güçlüden de güçlü biri her zaman vardır ve ikisinin karşılaştığı gün; haklar yer değiştirir” (2017a, s. 75).

Metnin öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerinde de “emek vermek” deyimini tanım ifadesi içerisinde geçmektedir:

“Verilmiş emekten doğan manevi yetki: Ana hakkı ödenmez” (2017b, s. 309).

“Memleket İsterim” adlı şiir içinde ve öğrenci çalışma kitabında yer alan etkinlikler bölümünde deyimler haricinde SOKÜM alanına giren kültürel öğeler tespit edilememiştir. Tespit edilen deyimler de (yola çıkmak, yer vermek, göz önünde bulundurmamak, ilgi çekmek, meydana gelmek, ortaya çıkmak) aynı kitaplarda daha önceden tespit edildiği için burada ayrı bir veri olarak sayılmamıştır.

“Ah Şu Gençler” adlı tiyatro metninde ve metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olarak kriz geçirmek, dili tutulmak, izlenim (izlemi) bırakmak (vermek) deyimleri tespit edilmiştir:

“...buna çok üzülen annem kalp krizi geçirdi, kardeşimin de heyecandan dili tutuldu...” (2017a, s. 79)...

“Yanıtınız evetse hangi oyuna gittiğinizi, oyunun konusunu ve sizde bıraktığı izlenimi arkadaşlarınızla paylaşınız” (2017b, s. 323).

“Şehir Faresiyle Tarla Faresi” adlı dinleme/ izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan iştahı kapanmak (kesilmek), hevesi kursağında (boğazında veya içinde) kalmak, ses seda kesilmek (kalmamak) deyimleri tespit edilmiştir. Metin etkinliklerinde ise bu deyimlerin anlamına yönelik çalışmalara yer verilmiştir:

“Ama tam yemek başlarken / Farelerin iştahı kesilmiş:” (2017c, s.275)

“Ses seda kesilince yukarıda, / Fareler çıkmış meydana” (2017c, s.275).

“Ama yediğin boğazında kalmaz, / Ayak mayak sesi duyulmaz” (2017c, s.275).

“7. Tema – Değerlendirme” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan ezilip büzülmek, utanç duymak, göğsünü gere gere, ad takmak, pireyi deve yapmak, ince düşünmek, kılı kırk yarmak, atlı kovalamak deyimleri; “Yiğit lakabıyla anılır” atasözü tespit edilmiştir. Pireyi deve yapmak, ince düşünmek, kılı kırk yarmak, atlı kovalamak deyimleri ise çoktan seçmeli bir soruda ayrı seçeneklerde sunularak verilen cümlelerin hangi deyimle tamamlanabileceği sorulmuştur:

“Çok titiz bir adam, tüm ödevleri büyük bir titizlikle inceliyor. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünen yeni öğretmenimiz olan bu adam, adeta” (2017b, s.337)...

Yukarıdaki paragraf bir deyimle tamamlanmak istense aşağıdakilerden hangisi en uygun deyim olur?” (2017b, s.337)

“...Belki o zaman çocuklar adlarını söylerken ezilip büzülmez, utanç duyuyorlarmış gibi bir tavır içine girmez ve göğüslerini gere gere adlarını haykırırlar” (2017b, s. 335)...

“Çocuklara ad nasıl ve ne zaman takılır?” (2017b, s. 335)

“Yiğit, adıyla anılır” sözünü anımsamalı ve çocuklarımıza ad koyarken çok iyi düşünmeliyiz” (2017b, 335).

4.5.2.8. 8. Tema: Sağlık, Spor ve Oyun

Ders kitabında tema girişinde yer verilen “Oyun” adlı şiir sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde bulunan “halk şiirleri” verisi olarak sayılması mümkündür: “Oynasak Oynasak / Biri yıldız olsa / Biri ben olsam” (2017a, s. 80)...

“Sağlığına Kavuşan Hasta” adlı metinde ve metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar Kültür alanına ait olan ağzına kadar, tat almak, yararı dokunmak, yolunu değiştirmek, güven duymak, tabana kuvvet, selam almak, turp gibi (olmak), (bir şeyi) hazır etmek, aklıdan geçirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...bunlar havadan sudan değil, bilakis ağzına kadar dolu tencereler (...) yumuşacık koltuklar ve ipek yataklardan bulaşır” (2017a, s. 82).

“Artık yemekten ve uykudan tad alamaz olmuştu” (2017a, s. 82).

“Ama bütün bu doktorların ona bir yararı dokunmamıştı” (2017a, s. 82).

“...onu gördüğünde ölüm bile yolunu değiştirmiş. Bizimki bu doktora güven duyup durumunu anlatan bir mektup yazmış” (2017a, s. 82).

“...bilakis tabana kuvvet yürüyerek geleceksiniz” (2017a, s. 82)...

“Ona selam verenlerin selamını almadı” (2017a, s. 83).

“Keşke biraz kulaklarım çınlasa veya midem ağrısaydı!” diye aklıdan geçirdi” (2017a, s. 83).

“...tam yetmiş sekiz yıl dört ay ve on gün turp gibi sağlıklı bir yaşam sürdü” (2017a, s. 83).

“Bu yüzden bilgisayarın ya da televizyonun karşısına geçmeden abur cuburları hazır etmeliyiz” (2017b, s. 340).

“Körebe” adlı dinleme / izleme metni tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Şarkı söyler döneriz. / Bil bakalım biz kimiz / Değneğin var körebe / Göster bizi körebe” (2017c, s. 290)...

Şiir ve etkinlikleri “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür alanı kültür alanı içindeki “Çocuk Oyunları ve Oyuncakları”na ait unsurları konu edinmiştir. Şiirde “körebe” oyununa dair bilgiler verilmiştir. Metnin birinci etkinliğinde öğrencilerin “çocuk oyunları” denince akıllarına hangi oyunların geldiği sorulmuştur (2017b, s. 347). Sorulan

sorudan hareketle öğrencilerin bildikleri oyunlar hakkındaki bilgileri paylaşmalarına imkân yaratılmıştır.

Metnin ikinci etkinliğinde ise oyunun esasına ilişkin bilgileri öğrencilerin tespit etmesi istenilmiş ve körebe oyununa yönelik bir görsele yer verilmiştir (2017b, s. 347).



Şekil 41. “Körebe” şiirinin etkinliklerinde yer verilen “körebe” oyunu görseli

Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Başak Matbaacılık.

Metnin beşinci etkinliğinde ise yine çocuk oyunları ve oyuncakları kültür alanına giren “yakan top” oyununa yönelik bilgilere yer verilmiştir. “Yakan Top Nasıl Oynanır?” adlı etkinlikte oyun için gereken araç- gereçler ve oyunun kuralları maddeler hâlinde verilerek öğrencilerin oyun hakkında bilgilenmesi amaçlanmıştır. Etkinliğin devamında da öğrencilerin benzer bir çocuk oyunu belirledikten sonra araştırmaları ve araştırdıkları oyun hakkında öğrenci çalışma kitabındaki gibi bilgi sunmaları, oyuna dair de resim çizmeleri istenilmiştir: “Şimdi hangi oyunu anlatacağımıza karar verelim ve -yukarıdaki örnekte olduğu gibi- oyunun oynanma şeklini sırasıyla ve numaralandırarak yazalım” (2017b, s. 349).

“Altın Kız” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından eriyip gitmek, peşine takılmak, (bir şeye) düşkün olmak, (bir şeye) imza atmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Peşine takılmamız gereken Begüm’ün haberleri, futbol düşkünü olmamız nedeniyle, dar sütunlar arasında eriyip gitti” (2017a, s. 84).

“Kimdir, neyin nesidir, bu yaşta bu büyük işlere nasıl imza atmıştır?” (2017a, s. 84)

Metin etkinliklerinde ise imza atmak ve eriyip gitmek deyimlerinin metin içerisinde geçtikleri cümlelerden hareketle anlamlarının tespit edilmesine yönelik çalışmalara yer verilmiştir (2017b, s. 351).

“Bir Tutam Fıkra” metni dört ayrı fıkradan oluşmaktadır. Fıkralar “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanı içinde yer alan türlerdir. Bu bakımdan her fıkra bu kültür alanına ait veriler olarak kabul edilmiştir. Fıkralardan birinde ise aynı kültür alanına ait olan (bir şeye) renk gelmek deyiimi tespit edilmiştir:

“— Oğlum biraz ıspanak ye de, yüzüne renk gelsin” (2017a, s. 86).

“İssız Ada” adlı dinleme / izleme metninde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanına ait olan “canı sıkılmak” deyiimi ile “yolcu yolunda gerek” atasözü tespit edilmiştir:

“Ali’nin canı çok sıkılıyordu” (2017c, s. 301).

“Biz işimize bakalım. Yolcu yolunda gerek” (2017c, s. 301).

“Büyüklerle Mektuplar” adlı metinde “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanı içinde yer alan ders almak, akıllı fikri bir şeyde olmak, akıl almak, fırsatı kaçırmak, tadını almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Görüyor musun, ne akıllı çocuk. Dinle de ders al biraz” (2017a, s. 88).

“Senin aklın fikrin çizgi filmde, oyunda zaten (2017a, s.88).

Ondan akıl alacağına, tutmuş kendi ayıbını satmaya çalışıyorsun”(2017a, s.88).

“İnandığım, istediğim bir konuda başarılı olmanın tadını alayım” (2017a, s.89).

“Oyuncakların Oyunağı Olmak” adlı şiir sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Girer girmez müzeden içeri / ödünç alır babam / tahta attan çocukluğunu geri / Alkış alkış koşup gelir yanına çınçın” (2017a, s. 90)...

Şiirde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait bir başka unsur da selam vermek deyimidir:

“Alkış alkış koşup gelir yanına çınçın / Selâm verir / nöbetini unutan kurşun asker” (2017a, s. 90)...

“8. Tema – Değerlendirme” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından fırsatı kaçırmak, (birinin) keyfini kaçırmak (bozmak), (bir şeyden, birinden) geri kalmamak, riske girmek (risk almak), ayakta kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Demokritos’un canı sıkılmış bu araştırma fırsatını kaçırdığı, bir merak konusu elinden alındığı için. ‘Hadi be sen de’ demiş hizmetçi kadına, ‘keyfimi kaçırdın’; ama ben yine de bal kokusu incirde kendiliğinden varmış gibi nedenini araştıracağım. Böyle demiş ve yanlış, kendi varsaydığı bir etkiye doğru nedenler bulmaktan geri kalmamış” (2017b, s. 372).

“Öğrenme uğruna, bilinçsiz de olsa risk alır; düşer, çarpar, yaralanır” (2017b, s. 375).

“Sevgisiz insan, tek başına ayakta kalır” (2017b, s. 375).

4.5.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

2006 Türkçe Öğretim Programının esasları dikkate alınarak Ez-De Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabı, öğretim programı çerçevesinde ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabından oluşmaktadır. Kitapta sırasıyla “Millî Kültür, Atatürk, Okuma Kültürü, Duygular, Doğa ve Evren, Zaman ve Mekân” olmak üzere altı adet tema bulunmaktadır. Her temada üçü okuma, biri dinleme/ izleme ve ikisi serbest okuma metni olmak üzere altı metin bulunurken toplamda ise 36 adet metin bulunmaktadır.

4.5.3.1. 1. Tema: Millî Kültür

Öğrencilerin temada ele alınacak konularda belirli bir ön bilgi edinmeleri amacıyla hazırlık bölümünde Mimar Sinan, Selimiye Camisi, kilim dokuma tezgâhları ve Neşet Ertaş görsellerine yer verilmiştir. Bununla beraber öğrencilere Mimar Sinan, türkü, kilim, bilmece ve masalın neler çağrıştırdığı sorulmuştur. Neşet Ertaş, 2009 yılında SOKÜM’ün Yaşayan İnsan Hazineleleri Ulusal Envanteri’ne “Mahalli Sanatçı, Ozan” alanında dâhil edilmiştir. Kitapta “türkü” kültürel unsuru Neşet Ertaş ile ilişkilendirilmiş, okuma metni olarak ise Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “Türküler Dolusu” adlı şiiri tercih edilmiştir (Çetin & Yıldırım, 2017ç, s. 14-17).

“Mimar Sinan” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan dikkat çekmek, kendini göstermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sadeliği ile dikkat çeken, kemerli mermer türbesi Süleymaniye Cami dış avlusunun sol arka köşesindedir” (2017ç, s. 9).

“Katıldığı savaşların hepsinde ordu mimarı olarak kendisini gösterdi” (2017ç, s. 9).

Metinde Mimar Sinan’ın en önemli mimari eseri olan Selimiye Camisi’nden bahsedilir. Selimiye Cami, Dünya Kültürel Mirası Listesi içinde ülkemizde yer alan on altı adet tarihî-kültürel, kültürel- doğal miras unsurlarından biridir (UNESCO, 2018a). SOKÜM sınıflandırmasında ise her iki mimari eser (Süleymaniye ve Selimiye) doğa ve evrenle ilgili

bilgi ve uygulamalar kültür sahasının “halk mimarisi” alt başlığında (ibadethaneler) yer alabilir.

“En büyük ve en değerli eserleri, 1550-1557 yılları arasında yaptığı Süleymaniye Camisi ve 1574 yılında tamamladığı Edirne Selimiye Camisi’dir” (2017ç, s. 9).

Metnin ilk etkinliğinde millî kültürü oluşturan öğelerin neler olduğunun araştırılması ve verilen tabloya bulunan öğelerin yazılması istenmiştir (2017ç, s. 11).

“Ben Bir Küçük Kilimim” adlı metin, konu bakımından el sanatları geleneği kültür alanı içinde yer alan “dokumacılık” sanatı ile ilgilidir. Metinde dokuma sanatının inceliklerinin yanı sıra kilim ve dokumacılık görselleri de paylaşılmıştır. Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan elden çıkmak, söze başlamak, nam salmak, elde etmek, turşu kurmak, kıvamına (kıvama) gelmek, canına minnet (olmak), lafı mı olur, ne güne duruyor?, (birinin) nazını çekmek, işten (bile)değil, kulak asmamak, ağır basmak, dile gelmek, ne çıkar, elleri (ellerin) dert görmesin, renk vermek (katmak), sarıp sarmalamak, cennete dönmek, nöbet beklemek (tutmak), iş görmek, dert yanmak, (bir şey) yüzü görmemek deyimleri ile su testisi su yolunda kırılır atasözü tespit edilmiştir:

“Geri kalan her ilmik ortanca gelinin elinden çıkmıştır” (2017ç, s. 10).

“Söze boyumun ölçüsü ile başlamam, boyalarımın solması, nakışlarımın silinmesinden ötürüdür” (2017ç, s. 10).

“İhtiyar, yünlerin boyanması için dağ köylerinde nam salmış Duru Kadına göndermek istedi” (2017ç, s. 10).

“Duru Kadın’ın boyaları nasıl hazırladığını, ne büyük emeklerle elde ettiğini anlattı:” (2017ç, s. 10).

“Çamurun içinde bir demir tozu turşusu kurar, fıkır fıkır kaynamasını bekler” (2017ç, s. 11).

“Çamur kıvamına geldi mi, yünleri basar. Gene bekler. Yün emeyeceği kadar emer boyasını, sonra yıkanır, ama bildiğin dere suyu ile yıkanmaz ”(2017ç, s. 11).

“Derede tokaçlanmak mı? Kilimin canına minnet” (2017ç, s. 11).

“Suya sabuna değince solmak laf mı, bir kat daha dirileşir” (2017ç, s. 11).

“Bohçacı kadının on yumurtaya verdiği toz boyalar ne güne duruyor?” (2017ç, s. 11)

“Bir tutamı ile üç evlik yün boyamak dururken Duru nenenin nazı çekilir mi?” (2017ç, s. 11)

“Hâlbuki bohçacı kadının getirdiği tozlarla seksen renge çıkarmak işten bile değil (2017ç, s. 11).

Ortanca gelin kaynananın öğütlerine kulak asmadı. Bir yandan zahmeti, bir yandan da çürük renklerin alacası ağır bastı” (2017ç, s. 11).

“Kazandan dumanı üstünde çıkan yünlerimin dili olsa her teli dile gelir” (2017ç, s. 11).

Bir küçük kilimin solup gitmesinden ne çıkar? “Su testisi, su yolunda kırılır.” diyen sen değil misin?” (2017ç, s. 12)

“Ne kadar çabuk solarsa solsun yünlerimi bu boyalara, bu biçimlere kavuşturan eller dert görmesin” (2017ç, s. 12).

Her vatandaş çevresine bu kadarcık olsun renk ve düzen katmış olsaydı dünyamız çoktan cennete dönerdi” (2017ç, s. 12).

“Sen bütün göçlerde bütün evin kabını kacağını sarıp sarmalarsın” (2017ç, s. 12).

“Sen çadır olur çatı kurar, üst üste serilir kaba döşek kesilir, paçavra olur mutfakta iş görür, paspas olur kapılarda nöbet beklersin” (2017ç, s. 12).

“Derdimizi kime anlatsak küçük kilim? Kime dert yansak?” (2017ç, s. 13)

“Sen üç yılda üç defa su yüzü gör- dünse o, en aşağı yüz defa yıkandı” (2017ç, s. 13).



Şekil 42. “Dokumacılık” geleneğine ait ders kitabı görselleri

Çetin, M.(Ed.), & Yıldırım, R. (2017ç). İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı. Ankara: Ez-De Yayıncılık.

Öğrenci çalışma kitabında metne ait etkinliklerde ise dokumacılık geleneğine ait olan dokumak, tezgâh, kilim, desen kavramları bulmaca içerisinde verilerek anlamları açıklanmıştır (Çetin & Yıldırım, 2017d, s. 18). Metnin dördüncü etkinliğinde öğrencilerin bir kilim dokuyacak olsalardı hangi şekilleri ve hangi renkleri tercih edecekleri sorularak

kilim görseli çizimleri istenmiştir (2017d, s. 19). Metnin yedinci etkinliğinde ise öğrencilerin belirledikleri bir türkünün hikâyesini araştırmaları ve kendi cümleleriyle hikâyeyi kaleme almaları istenmiştir (2017d, s. 21). Türküler, “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanında yer alan unsurlardandır. Bu bakımdan öğrencileri bu konuda araştırma yapmaya yönlendirdiği için bu etkinlik de kitabın taşıdığı kültürel nitelikler arasında sayılmıştır.

“Türküler Dolusu” adlı metin, şiir türünde bir eser olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası (halk şiiri) verisi olarak değerlendirilmiştir: “Kirazın derisinin altında kiraz / Narın içinde nar / Benim yüreğimde boylu boyunca / Memleketim var” (2017ç s. 13-17)...

Şiirde aynı kültür sahasında yer alan sapına kadar, gözünden gitmemek, aklı ermemek, toz kondurmamak, alnını karışlamak, (birinin veya bir şeyin) kurbanı olmak, bıçak kemiğe dayanmak, yunmuş yıkanmış (arınmış), (bir şeyden) geçilmemek, zehir gibi, iligine işlemek (geçmek), iflah olmamak, haber almak ve mis gibi deyimleri tespit edilmiştir:

“Canıma ciğerime dek işlemiş / Canıma ciğerime / Sapına kadar” (2017ç, s. 14).

“Memleketin hâli gözümünden gitmez” (2017ç, s. 14).

“Bundan ötesine aklım ermez” (2017ç, s. 14).

“Bir tutam çile bezi gibi / Dişimden tırnağıma kadar Ressamım” (2017ç, s. 15).

“Taşıma toprağıma toz konduranın / Alnını karışlarım” (2017ç, s. 15).

“Canım kurban şiirin gerçeğine, hasına / İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter” (2017ç, s. 15).

“Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim” (2017ç, s. 15).

“Kiminin reyhasından geçilmez. / Kimi zehir, kimi zemberek gibi” (2017ç, s. 17).

“İliklerine kadar işlemiş sızı / Artık iflah olmaz kavak ağacı” (2017ç, s. 17).

Metnin ilk etkinliğinde ise şiirde geçen aklı ermek, toz kondurmamak, alnını karışlamak, bıçak kemiğe dayanmak deyimleri ve tanım cümleleri verilerek eşleştirme yapılması ve her bir deyim için cümle içinde kullanılması istenilmektedir.

Metnin ikinci etkinliğinde “Türkçe ana dilimiz” şiirinin iki dördlüğüne, metnin dördüncü etkinliğinde ise Karacaoğlan’ın “Çukurova” adlı şiirinin ilk dördlüğüne, İbrahim Alaattin

Gövsâ'nın "Kelebek" adlı şiirinin bir dördlüğüne ve Attila İlhan'ın "Türkiye" adlı şiirinin bir bölümüne yer verilmiştir. Şiirler, "sözlü gelenekler ve anlatımlar" kültür sahası içinde değerlendirildiği için bu şiirler de kitabın taşıdığı kültürel bulgular arasında değerlendirilmiştir:

Tadına doyum olmaz, / Güzel konuş dilini. / Dilde yanlış yapılmaz, / Türkçe Atamızın dili.
/ Türkçenin gelişmesi, /Çok okumaya bağlı. / Yazarken özenmeli,/ Hiç yanlış yapmamalı
(2017d, s. 25).

"Çukurova bayramlığın giyerken, / Çıplaklığı üzerinden soyarken, / Şubat ayı kış yelini
kovarken, / Cennet dense sana yakışır dağlar" (2017d, s. 25).

"Sabırlı bağıryanık insanlar memleketi / Bulut gibi köpürmüş topraktan bereketi / Pehlivan
dağlarında şafaklar büyümüş / Ya o nehirler delirip gün gür gelirler / Bir şarkı gibi dağdan
denize yürümüş" (2017d, s. 25).

Etkinlikte Karacaoğlan'ın "Çukurova" adlı şiirinin başlığı, "Dağlar" olarak ifade edilerek yanlışlık yapılmıştır.

Metnin altıncı etkinliğinde daha önceden ezberledikleri şiirle dinledikleri türkünün (öğretmenin dinleteceği türküleşmiş şiirler) kendilerinde uyandırdığı duygulardan hareketle şiir yazmaları istenmiştir. Böylelikle etkinlik şiir ve türkü kültürel unsurlarıyla ilişkilendirilmiştir (2017d, s. 26).

"Eşsiz Hazine" adlı dinleme/ izleme metni, kurgu olarak Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller, Şölenler kültür sahasının "halk hukuku" alt başlığındaki "konuk ağırlama"ya örnek teşkil edecek bir konuya sahiptir: "Uzun kış gecelerinden birini yaşıyorduk. Annem, babam ve kardeşimle birlikte Zehralara gidecektik. Zehralar yakın aile dostlarımızdandı. Hemen her yıl birkaç defa, biz onlara giderdik, onlar da bize gelirlerdi" (Çetin & Yıldırım, 2017e, s. 60).

Aileler arasındaki misafirlik sürecinde tekerleme, masal, bilmece gibi dil ve kültür öğelerine değinilir, metnin sonunda ise kültürel zenginliklerin nesillere aktarımının önemi üzerinde durularak öğrencilerin bu hususlarda bilinçlenmesi arzulanmıştır:

"Eve dönerken babama Osman dede ve Hatice ninenin bu kadar çok şeyi nereden ve nasıl öğrendiklerini sorduk. Babam edebiyatımızın ve folklorumuzun zenginliğinden söz ederek bunun bitmek tükenmek bilmeyen bir hazine olduğunu anlattı. Dedelerimizin ve ninelerimizin bu hazineyi yaşatan, gelecek nesillere ulaştıran köprüler olduğunu söyledi. Onlardan öğrendiklerimizi unutmamamızı arkadaşlarımıza ve bizden küçüklere anlatarak bu yüce kültürü canlı tutmamızı istedi" (2017e, s. 62).

Metinde yer verilen masal, tekerleme ve bilmece örnekleri ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan kültürel unsurlardır. Metinde bir masal, üç bilmeceye, üç adet de tekerlemeye yer verilmiştir:

“...Osman dedenin yanına giderek bize masal anlatmasını istedik. Osman dede bizi kırmadı, anlatmaya başladı: Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde, Bir Keloğlan yaşarmış masalların içinde. Bir de ineği varmış bu kel başlı çocuğun, Besili mi besili eşi yok mu hiç onun” (2017e, s. 60)...

—“Çıtır çıtır yenir, ona eğlencelik denir, Bilin bakalım çocuklar bunun adı nedir? Hep birden:

—Çekirdek, diye bağırdık.

Hatice Nine:

—Aferin çocuklar, dedi ve tekrar sordu:

—Karşıdan baktım hiç yok, Yanına vardım pek çok?

Bu bilmece bizi epey uğraştırdı. Sonunda onun cevabını da bildik.

—Karıncı, dedik.

Hatice nine soruyor, biz bulmaya çalışıyorduk. Arada biz de soruyorduk ama ninemiz her sorduğumuzu biliyor, karşılığında yeni bir bilmece soruyordu. Hele son sorduğu bilmece çok ilginçti. Bu nedenle ninemizden sık sık bilmeceyi tekrarlamasını istiyorduk. Hatice nine de her defasında:

—Aktır tarlası, Karadır tohumu, Elle ekilir,

Dille biçilir? diyerek bilmeceyi tekrarlıyor” (2017e, s. 61)...

“...Ardından Osman dede:

— Üç tunç tas has kayısı hoşafı, diyerek ilk tekerlemeyi söyledi ve bizden bunu tekrarlamamızı istedi.

(...)

Bunlar öylesine ilgamizi çekmişti ki hemen birer kâğıt kalem alıp yazmaya başladık.

Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi.

Bu duvarı badanalamalı mı, badanalamamalı mı?

Çatalca’da topal çoban çatal sapan yapar, çatal sapan satar.

Daha neler neler, derken saat epey ilerlemiş olmalıydı ki” (2017e, s. 62)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan yola çıkmak, buyur etmek, hoşbeş etmek, ziyafet çekmek, sopa yemek, hoşla gitmek, ipucu vermek, aferin almak, dili sürçmek, ortaya çıkmak, ilgi çekmek (uyandırmak), bitmek tükenmek bilmemek, iple çekmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Hava soğuk ve karlı olduğundan sıkıca giyinip yola çıktık” (2017e, s. 60).

“Annesi ve babası ile birlikte bizi kapıda karşılayıp “buyur” ettiler” (2017e, s. 60).

“Biraz hoşbeşten sonra babamla Ahmet amca satranç oynamaya başladılar” (2017e, s. 60).

“Kebap yapılıp eti ziyafetler çekilmiş” (2017e, s. 60),

“Sopa yemiş düşmanlar davuldan çıkan devden” (2017e, s. 61).

“Osman dedenin anlattığı bu masal çok hoşumuza gitmişti” (2017e, s. 61).

“Dille biçilir? diyerek bilmeceyi tekrarlıyor, cevabının birbirine yakın dört kelimeden oluştuğunu söyleyerek bize ip ucu vermeye çalışıyordu” (2017e, s. 61).

“Elle ekilir “yazı”, dille biçilir de “okumak” diye getirdik ve Hatice nineden bir “aferin” daha aldık” (2017e, s. 61).

“Bu tekerlemeleri dil sürçmesi yapmadan yani dilimiz dolanmadan söyleyebilmek çok güç, diye ekledi” (2017e, s. 62).

“Bu arada kelimeler ve heceler birbirine karışıyor, ortaya çıkan komik durum hepimizi güldürüyordu” (2017e, s. 62).

“Bunlar öylesine ilgimizi çekmişti ki hemen birer birer kâğıt kalem alıp yazmaya başladık” (2017e, s. 62).

“Babam edebiyatımızın ve folklorumuzun zenginliğinden söz ederek bunun bitmek tükenmek bilmeyen bir hazine olduğunu anlattı” (2017e, s. 62).

“...bizden küçüklere anlatabilmenin sabırsızlığı ile ertesi günü iple çekmeye başladık” (2017e, s. 62).

Öğrenci çalışma kitabında ise öğrencilerin “ ‘Millî kültür değerlerimizin korunması için neler yapılabilir?’ konulu bir yazı yazmaları istenerek “millî kültür” hakkında öğrencilerin düşünceleri ve kültür aktarımı hususunda çözümler üretmeleri amaçlanmıştır (2017d, s. 30).

“Mektup” adlı serbest okuma metninde “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür alanı içinde yer alan bayramların (Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri) kültürel önemi ve bayramlarda yapılan etkinlikler konu edilmiştir. Aynı zamanda metin içinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan dört gözle beklemek, midesi bulanmak, tadını çıkarmak, fotoğraf çekmek, deme gitsin, ad takmak, göz koymak, (birinin) hatırını kırmak, yan bakmak, işe koyulmak, haberi olmak, gelip çatmak (dayanmak), gözünü alamamak, yerin dibine geçmek, (bir şeyi) ağzında gevelemek, gözleri dolmak, dünyalara değişmemek, kakhaha kopmak, kendine gelmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Zaten bayramı hepimiz dört gözle bekleriz” (2017ç, s. 18)...

“Tüm oyuncaklara bindik, kimisinden korktum, midem bile bulandı. Kimisinden de hiç inetim gelmedi. Tabii lunaparkın tadını en çok Abdullah çıkardı” (2017ç, s. 18).

“Ha, az kaldı unuttuyordum, en sonunda da Abdullah bir fotoğraf çekti” (2017ç, s. 18).

“Babam fotoğrafı eline alıp şöyle bir baktıktan sonra bir kahkaha attı ki deme gitsin” (2017ç, s. 18).

“Ahmet ağabeyim hemencecik ona ‘Mister Tarzan’ adını taktı” (2017ç, s. 18)...

“Tabi ablalarımın öbür kardeşlerimin de göz koydukları şeyler vardı” (2017ç, s. 19).

“Annem hatırıma kırmadı ama yan yan bakışından ayakkabılarımı pek de beğenmediğini anladım” (2017ç, s. 19).

“Ablalarım hemen işe koyuldular ve hepimizin giysilerini diktiler” (2017ç, s. 19).

“Bu alışverişler bittiğinde arife günü gelip çatmıştı” (2017ç, s. 19).

“(...) Güzelsin kızım güzelsin ama herkes babamın yanında haberin olsun” (2017ç s. 20)...

“Gerçi elbisem de yeniydi ama gözümü ayakkabılarımdan alamıyordum.” (2017ç s. 20).

“Yerlerin dibine geçtim” (2017ç s. 20).

“ ‘Abla, ayakkabılarımın nasıl durduğunu görmek istedimdi.’ diye bir şeyler geveledim ağzımın içinde ve hemencecik babamların yanına koştum” (2017ç s. 20).

“Böyle anlarda ben çok duygulanırım hemen gözlerim dolar oysa öbür kardeşlerim böyle yapmazlar” (2017ç s. 20).

“Böyle ailemle birlikte olmak beni çok mutlu ediyor, ailemi dünyalara değişmem” (2017ç s. 21).

“Böyle hep bir anda orada buluşunca bir kahkahadır koptu” (2017ç s. 22).

“ ‘A benim akılsız oğlum, anan sana ne etsin? Boşuna dememişler, sofraya elinse mide senin.’ diyordu. Hatice ablam ona nane limon kaynattı da birazcık kendine gelebildi” (2017ç, s. 22).

Serbest okuma metni olarak yer verilen “Görgü” adlı şiirde ise “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür alanı içindeki “yardımseverlik” (halk hukuku) kültürel ögesi yer almaktadır: “Güzel söz söyleyelim / Dinlemeyi bilelim, / Gereksinim duyana / Hemen yardım edelim” (2017ç, s. 23).

“1. Tema Sonu Değerlendirme Soruları” içinde komşular arasında yardımlaşmanın öneminin ileti olarak yer aldığı bir metin bulunmaktadır. “Yardımlaşmak” “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür alanı içinde “halk hukuku” alt başlığı altında bulunan kültürel öğelerdendir: “Hani cemiyet hayatında bir laf vardır ya, “karşılıklı yardım sayesinde kalkınmamız mümkün olur.” derler. İşte bu karşılıklı yardım sokakta ihtiyarı elinden tutup karşıya geçirmek veya fukaraya sadaka vermekle değil, komşunun komşuya yardım etmesiyle başlar” (2017d, s. 32). Metin içerisinde ise “sözlü gelenekler ve anlatımlar” rahatı kaçmak, yüksek perdeden bağdırtmak (konuşmak), ortaya çıkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Birbirimizin hayatını güçleştirmemekle, birbirimizin rahatını kaçırmamakla vazifemizi yapabiliriz sağdaki komşunun radyoyu yüksek perdeden bağdırtmayarak kendi duyacağı kadar açmaya ihtimam göstermesi” (2017d, s. 32)...

“Buna karşılık yardımcısız ve küçülebileceği kadar küçülmüş aile çerçevesi içinde, üstelik kadınların da çalışmaları mecburiyeti ortaya çıkınca komşunun komşuya yardımı cemiyet hayatının temellerinden biri hâline gelmiştir” (2017d, s. 32).

4.5.3.2. 2. Tema: Atatürk

“Atatürk’ü Anlamak” adlı metinde Atatürk’ün millî kültüre ne kadar önem verdiği hakkında önem bilgiler Atatürk’ün sözlerine atıf yapılarak paylaşılmıştır. Bu nedenle metin verdiği ileti bakımından SOKÜM listesinde doğrudan yer alan kültürel unsurlara dâhil edilemese de kültürel nitelikler taşımaktadır:

“ ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür.’ ‘Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyanmak, düşünmek, zekâyı eğitmektir.’ Atatürk’ün bu sözlerinden cumhuriyeti sağlam temeller üstüne kurabilmek için her şeyden önce kültürel gelişmeyi sağlamak gerektiğini anlamıştım” (2017ç, s. 26).

“Atatürk’ün millî kültür konusundaki düşüncelerini araştırırken onun, dili kültürün temel ögesi, millî kültürün anlatım aracı ve millî birliğin en sağlam dayanağı olarak gördüğünü, bu nedenle Türk diline özellikle önem verdiğini fark ettim. Atatürk’ün “Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay anlaşılabilir bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” sözlerini okudum” (2017ç, s. 27).

Metin içinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan gözünü (gözlerini) (bir şeye) dikmek, yola çıkmak, anlam çıkarmak, anlamına gelmek, yok olmak,

aklından geçirmek, (bir işte) yer almak, değer vermek, kendini alamamak, hayran olmak (kalmak), aklına gelmek, üstünde durmak, yok olmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Levhada ‘Türk milletinin idaresinde ve korunmasında millî birlik, millî duygu, millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.’ yazıyordu” (2017ç s. 25).

“Tatlı bir sesle ‘Atatürk’ü anlamak için onun sözlerinden yola çıkabilirsin dedi” (2017ç s. 25).

“Bu kavramlar ne anlama geliyordu?” diye düşündüm” (2017ç s. 26)

“Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyanmak, düşünmek, zekâyı eğitmektir” (2017ç s. 26).

“Kütüphanedeki Atatürk kitapları bölümünde bulunan kitapları karıştırdıkça kafamdaki soru işaretleri bir bir yok olmaya başladı” (2017ç s. 26).

“ ‘Niye o zaman öncelik kültüre verilmiş?’ sorusu aklımdan geçti” (2017ç s. 26).

“Araştırmalarım sırasında Türkçenin dünyada konuşulan en eski ve köklü diller arasında yer aldığını” (2017ç, s27)...

“Kültürümüzün ve varlığımızın devamı için bu kadar önem taşıyan dilimize acaba yeterince değer veriyor muyuz? diye düşünmekten kendimi alamadım” (2017ç s. 27).

“...Atatürk’ün bu konulardaki düşüncelerini ve bunlarla ilgili çalışmalarını öğrendikçe onun dehasına daha da hayran oldum” (2017ç s. 28).

“Bunun millî ahlakla ilgili olabileceği aklıma gelmemiştii” (2017ç s. 28).

“... diyen Atatürk millî ahlak üzerinde de dikkatle durmuş” (2017ç s. 29).

“En büyük millî duygu, millî heyecan içte budur.” sözlerini okuduğumda kafamdaki son soru işareti de yok oldu” (2017ç, s. 29).

Metnin birinci etkinliğinin ilk bölümünde öğrencilerin tespit ettikleri Türkçe isme sahip olmayan dükkân ve alışveriş merkezlerini belirtmeleri istenmiştir. Etkinliğin devamında ise tespit edilen yabancı isimlerin Türkçe karşılıkları olanların yazılması istenerek öğrencilerde dil bilinci edinimi amaçlanmıştır (2017d, s. 36).

Metnin üçüncü etkinliğinde ise “millî ahlak” ve “millî kültür” kavramlarına yer verilerek bu kavramların öğrenciler tarafından tanımlanması istenmiştir (2017d, s. 38).

Metnin beşinci etkinliğinde kültür bilinci edinimine yönelik bir etkinlik tasarlanmıştır. Etkinlikte millî kültürün yaygınlaştırılmasında öğrencilere düşen görevlerin neler olduğunun hikâye türünde ifade edilmesi istenmiştir (2017d, s. 39).

“Cumhuriyetin Temeli” adlı metin, millî kültürün taşıdığı önemin öğrencilere kavratılması ve öğrencilerin millî kültür konusunda bilinçlenmelerini amaç edinmiş olması bakımından SOKÜM listesi öğelerini doğrudan bulundurmamasına karşın kültürel niteliklere genel anlamda değinen bir metindir. Millî kültürün içeriği ifade edilirken sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar), gösteri sanatları (halk müziği), el sanatları geleneği (sanat eserleri), toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler (millî oyunlar) kültür alanlarından örnekler verilerek bunların önemine değinilmiştir:

“Türk milletin kendine has geleneği, sanat eserleri, millî oyunları, destanları ve müziği vardır. Bunların hepsi millî kültürümüzü (Türk uygarlığını) meydana getirir. Millî kültürümüz atalarımızdan beri devam edip gelmektedir. Milletimizin ve devletimizin ilerlemesi için millî kültürümüz bir güç kaynağı olarak kullanılmalı ve geliştirilmelidir. Çünkü ileri gitmeyen (gelişmeyen) bir kültür zamanla yok olmaktadır” (2017ç, s. 30).

Metin içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan harekete geçirmek (getirmek), meydana getirmek, yerine getirmek, aklından çıkarmamak deyimleri tespit edilmiştir:

“Toplumlara harekete geçiren bir liderin düşünceleri, o toplumun yaşama ilkelerine uygunsa, o toplumu aydınlatabilecek nitelikteyse sürükleyici olur” (2017ç, s. 30).

“Bunların hepsi millî kültürümüzü (Türk uygarlığını) meydana getirir (2017ç, s. 30).

“Bu görevin hakkıyla yerine getirilebilmesi için Atatürk’ün şu sözlerini aklımızdan hiç çıkarmamamız gerekir” (2017ç, s. 31).

Öğrenci çalışma kitabı etkinliklerde ise ele almak ve ders almak deyimleri tespit edilmiştir: “Millî kültür “Bir duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan değerlerin tümü olarak ele alınacak olursa” (2017d, s. 42)...

Metnin üçüncü etkinliğinde “millî kültür” konulu metne yer verilerek metinde bırakılan boşlukların anlam akışına göre öğrenciler tarafından doldurulması istenmiştir (2017d, s. 42).

“Atatürk ve Türk Tiyatrosu” adlı metinde Atatürk’ün Muhsin Ertuğrul ile arasında geçen bir anısına yer verilerek Türk tiyatrosunun önemine değinilmiştir. Bu bakımdan metnin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuruna (sözlü tarih) yönelik bilgiler

içermektedir. Tiyatro, SOKÜM listesinde gösteri sanatları kültür alanı içinde “halk tiyatrosu” başlığı altında değerlendirilebilir. Her ne kadar bu kültür alanında yer verilen Köy Seyirlik Oyunları, Karagöz, Kukla, Ortaoyunu, Pantomim, Meddah alt başlıklarına ilişkin bir bulgu saptanmasa da “tiyatro” da Türk kültürü içinde yer alan bir kavram olması bakımından metnin “gösteri sanatları” kültür alanına ait bulgular taşıdığı söylenebilir:

“Yıl 1931... Düzgün, örgütlü bir şehir tiyatrosu hâlinde yeniden yaşantıya kavuşan ‘Darübedayi’ o zamanlar sayısı on beşi geçmeyen kadrosuyla yeni bir Anadolu turnesine çıkmıştır. İlk uğrağı yine Ankara’dır. En büyük seyircisi de yine Atatürk. Atatürk, bir yıl önce tarihî sözleriyle şeref verdiği bu sanatın gönülleri tok çocuklarını bir akşam sofrasında konukluyor, onlarla uzun saatler oturup meslekleri, sanatları üzerinde konuşuyor” (2017ç, s. 32).

Öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde de Atatürk’ün tiyatroya verdiği öneme dair metinlere yer verilerek öğrencilerin “tiyatro” hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır:

“Tiyatroya Cumhuriyet’in ilanından sonra daha çok önem verildi. Atatürk sanata ve sanatçıya önem verilmesini ve güzel sanatların her dalının ayrı ayrı geliştirilmesini istediği için tiyatroya da büyük önem verildi. Tiyatronun yurt çapında yayılmasına çalışıldı. Devlet Tiyatrosu kuruldu. Burada çalışan sanatçılara maaş bağlandı. Türk kültürünün özelliklerini taşıyan pek çok yeni oyunlar yazıldı. Millî birlik ruhunu aşılacak ve geliştirmek için millî konulara yer verildi. Atatürk inkılapları tanıtıldı.” (2017d, s. 32).

Metinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan şeref vermek, bahse girmek (tutuşmak), rol almak, yer vermek, çaba harcamak, (birinin) gönlünü hoş etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Atatürk, bir yıl önce tarihî sözleriyle şeref verdiği bu sanatın gönülleri tok çocuklarını bir akşam sofrasında konukluyor” (2017ç, s. 32).

“Peki, diyor. Seninle bir bahse girelim.” (2017e, s. 88)

“Başta Muhsin olmak üzere yapıtta rol alan bütün sanatçıların ne büyük bir heyecan içinde olduklarını kolayca düşünebilirsiniz” (2017ç, s. 33).

“...hele bir yıl kadar önce konuyu hiç unutmayan Muhsin, en ufak bir falsoya yer vermemek gerektiğini çok iyi bilmektedir” (2017ç, s. 33).

“Onun için maddi, manevi elden gelen bütün çabayı harcayarak Akın’ın eksiksiz oynamaya çalışıyor” (2017ç, s. 33).

“Atatürk, hepsini tebrik ediyor, güzel sözlerle hepsinin gönüllerini hoş ediyor ve teşvik ediyor” (2017ç, s. 32-34).

Metnin dördüncü etkinliğinde ise Atatürk ile ilgili bir anıya yer verilmiştir. Metnin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih” nitelikleri taşıdığını

söylemek mümkündür: “Birgün Münir Hayri Egeli’yi çağırarak; Şah’ın, gelmesine bir aydan az bir zaman vardı. Bir opera yazılacak, bestelenecek ve oynanacaktı. Münir Bey bütün atılganlık ve cesaretine rağmen tereddüde düştü” (2017d, s. 48)...

“Türk Dilinin Gelişimi” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan sona ermek deyimini tespit edilmiştir: “Bilimsel esaslara dayalı bu tür çalışmalarla dildeki Osmanlı kelimeler sona ermiş” (2017ç, s. 35).

Temanın sonunda serbest okuma metni olarak yer verilen bir diğer metin ise “Atatürk Kurtuluş Savaşında” adlı şiirdir “Ne bulutlar gitti, ne padişahlardan bir haber geldi. / Kemal Paşa derler bir yiğit vardı. / Bu sefer de millet türkülerle Kemal Paşaya haber saldı” (2017ç, s. 36-39)... Şiirler, “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanı içinde yer almaktadır. Aynı zamanda şiir içerisinde de aynı kültür alanına ait olan haber salmak (yollamak), yol vermek, yara almak, ferman dinlememek, yorgun düşmek, hasta düşmek, yollara dökülmek ve yara almak deyimleri tespit edilmiştir:

“...Bu sefer de millet türkülerle Kemal Paşa’ya haber saldı... /...Dağlar alçaldı yol vermeye.../ ...Analar bacılar yola döküldü... / ...Hasta, yorgun düşmüştük.../ ...Her yanından yaralar almış” (2017ç, s. 36-39)...

“Atatürk’ün Kişiliği ve Özellikleri” adlı dinleme/ izleme metninde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan çaba harcamak, (bir şeyden) zevk almak (duymak), mal etmek, ümitsizliğe düşmek, değer vermek, (birine, bir şeye) kıymet vermek, hizmet etmek, ortadan kalkmak, saygı duymak (beslemek) deyimleri tespit edilmiştir:

“İdeallerini gerçekleştirmek için çok çaba harcadı” (2017e, s. 92).

“Bütün başarıları millete mal etmekten zevk duyardı” (2017e, s. 93).

“Güçlükler karşısında yılmayan, ümitsizliğe düşmeyen kişiliği onun Millî Mücadele’nin lideri olmasını sağlamıştır” (2017e, s. 93).

“Atatürk, insanlara değer vermiş, insanlığın hizmetinde çalışmayı amaç edinmiştir” (2017e, s. 93).

“...kendi milletinin mutluluğuna ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin mutluluğuna hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır” (2017e, s. 93).

“Anlaşmazlıkların ortadan kalkması, insanlığın başlıca dileği olmalıydı” (2017e, s. 93).

“Atatürk’ün bu sevgi anlayışının nedeni insana duyduğu saygıdır” (2017e, s. 93).

Metnin öğrenci çalışma kitabı etkinlikleri içindeki bir metinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan süzgeçten geçirmek deyimini tespit edilmiştir. Daha önce tespit edilmiş olan “dikkat çekmek” gibi deyimler ise ayrı bir bulgu olarak değerlendirilmemiştir:

“Kendi okuduğu eserlerdeki fikirleri benimsemeden önce, onları kendi bilgi süzgecinden geçirir ve asıl sözünü başarıyla korumasını bilirdi” (2017d, s. 56).

4.6.3.3. 3. Tema: Okuma Kültürü

“Kitap Sevgisi” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait eline tutuşturmak, ibaret olmak (kalmak), kuşku uyanmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Hele bunların büyükçelerinde sıranızı beklerken elinize bir gazete, bir mizah dergisi yahut resimli bir magazin tutuştururlar” (2017ç, s. 41).

“Fakat belki de bu benim şarklı kuruntumdan ibaretti” (2017ç, s. 42).

“...mükâfatlarının biraz da halkı kitap almaya ve okumaya teşvik maksadıyla yapıldıkları kuşkusu uyanmıştır” (2017ç, s. 42).

Öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerde ise su gibi akmak deyimini tespit edilmiştir:

“Sayfalarla beraber zaman da su gibi akıp gitti” (2017d, s. 64).

“Kitaplar Arasında” adlı tiyatro metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan karar almak, yol göstermek, (biri veya bir şey) ortadan kaybolmak deyimleri tespit edilmiştir:

“— Siz hiç ciddi değilsiniz, biz önemli konular üzerinde düşünüp karar alacağız” (2017ç, s. 47).

“...Çocuklar beni severek okurlar, ben onlara oyun ve eğlencenin yolunu gösteririm” (2017ç, s. 47).

“Yine ortadan kaybolmuş” (2017ç, s. 50).

Metnin türünün “tiyatro” olması bakımından metinde jest ve mimikler ile ilgili yönlendirici ifadeler bulunmaktadır. “Jest ve mimikler” sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının “Sözlü Anlatımın Yardımcı Unsurları” alt başlığında yer almaktadır:

“Sözlük — (Kızgın) Kendi kendinize önem vermeseniz olmaz mı?

“Okumak” adlı deneme türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan yerinden oynatmak, tat almak, dilinden anlamak, uzak kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ya eski düşüncelerimizi yerinden oynatarak onları canlandırır ya yeni bir düşünce ile varımızı artırır” (2017ç, s. 54).

“Dalgınlığa vurmadan okunan güzel bir kitaptan sonra, tıpkı çok sevdiğimiz bir arkadaşla konuşmaktan aldığımız tadı duyarız” (2017ç, s. 54).

“Biraz ekmek ve su bulduktan sonra ilk arayacağınız şey dilinizden anlayan, konuşacak bir insandır, değil mi?” (2017ç, s. 54)

“Bu his, içinde yaşadığınız cemiyetten uzak kalmanın verdiği manevi açlığınızın giderilmesini istemekten” (2017ç, s. 54)...

“Kütüphane” adlı dinleme / izleme metni, tür olarak şiir olması bakımından “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanına dâhil edilebilecek bir veri özelliği taşımaktadır:

“Ben, nesilden nesile bilgi aktaran kurum, / Yazılı kaynaklarla yaşar mutlu olurum. / Araştırma yaparak bir konu inceleyen, / Doğruca bana gelir, benim bilgiyi veren (2017e, s. 124)...

“3. Tema Sonu Değerlendirme Soruları” bölümünün girişinde “Kütüphane” adlı şiire yer verilmiştir. “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür alanı verisi olan şiirde; aynı kültür alanına ait olan “yas tutmak” deyimini de tespit edilmiştir: “Çölde kalan yolcular, bulutlara tas tutar, / Bilimle beslenmeyen inanışlar pas tutar, / Yavrusu okumayan uluslar yas tutar” (2017d, s. 82)...

“Kitapların Kanatları” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan sıkıntı çekmek, canı sıkılmak, işe yaramak, hakkı olmak deyimleri tespit edilmiştir:

“— Kış günleri çok sıkıntı çekeriz ama hele yağmurlu karlı günlerde” (2017ç, s. 56).

“— Canımız sıkılınca da gökkuşağının üzerine çıkar, orada oynarız” (2017ç, s. 57).

“İstedğim kadar sabredeyim, hiçbir işe yaramaz” (2017ç, s. 58).

“— Tavşan kardeşin hakkı var. Kuşlar nereye giderlerse gitsinler, her şeyi yukarıdan, bulutların üstünden görüyorlar.” (2017ç, s. 59).

“Kitaplar” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan elinin altında olmak, canı istemek deyimlerinin yanı sıra “Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu” atasözü tespit edilmiştir:

“Ömür boyu yanı başımda, her yerde elimin altındadır” (2017ç, s. 63).

“Bu ne perhiz, bu ne turşu dedirtecek gibi” (2017ç, s. 64).

“Biraz sonra, yarın, canım istediği zaman okurum, derim.” (2017ç, s. 63-64).

Araştırmanın konusu olmamakla birlikte metinde pek çok noktada yazım veya noktalama yanlışlıkları göze çarpmaktadır. Bu durum da öğrencilerin Türkçe dersinin amaçları arasında yer alan bu becerileri edinme süreçlerini kafa karışıklığına yol açarak olumsuz etkileyebilecek hatalardır. Bu yanlışlıklardan birkaç tanesine yer verilmiştir:

“Ötekilerin başka üstünlükleri vardır, ama bu üçüncüsü daha sürekli ve daha kolayca yararlıdır. ömür boyu yanı başımda, her yerde elimin altındadır.” (Cümle büyük harfle başlar.)

“Rahatımı kaçıran bir saplantıyı atmak için kitaplara başvurmaktan iyisi yoktur. hemen beni kendilerine çeker, içimdekenden uzaklaştırırlar.”

“Cümle büyük harfle başlar” (TDK, 2018).

“Bu ne perhiz, bu ne turşu dedirtecek gibi.”

“Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz” (TDK, 2018)

“İnsan hayatı dene bu yolculukta benim bulduğum en iyi nevale kitaplardır, ve ondan yoksun anlayışta insanlara çok acırım” (2017ç, s. 63-64).

“Metin içinde ve, veya, yahut, ya ... ya bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz” (TDK, 2018)

“Kış mevsimine artık habersiz yakalanmıyacağı için içi rahatmış” (2017ç, s. 100).

4.5.3.4. 4. Tema: Duygular

“Dört Ahbaplar” adlı fabl türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından sekiz adet deyim (ayak uydurmak, işine koyulmak, yol almak, peşini bırakmamak, sorguya çekmek, nişan almak, kuyruğu kapana kısılmak (sıkışmak), el birliği

etmek), birer adet de atasözü (Dost kara günde belli olur.) ve tekerleme (Az giderler, uz giderler Dere tepe düz giderler) tespit edilmiştir:

“...Çünkü bize ayak uyduramazsın sen” (2017ç, s. 66).

“Hemen işe koyulurlar ikisi iki yerde” (2017ç, s. 67).

“Tam işleri bitip yol alacakları sıra” (2017ç, s. 67).

“Ancak el ele verirsek dostumuz kurtulur” (2017ç, s. 68).

“Bırakmaz peşini farenin” (2017ç, s. 68).

“Sorguya çekiyor hayvancağızı sine sine, / Çifteyi nişan alıp üzerine... / “Kuyrukları sıkışan iki kafadar” (2017ç, s. 68),

El birliği etmekle insan çok beladan kurtulur” (2017ç, s. 68)

“Dostluk kara günde belli olur” (2017ç, s. 68),

“Az giderler, uz giderler / Dere tepe düz giderler” (2017ç, s. 68).

“Az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti” kalıplaşmış söz grubu bir masal tekerlemesi olmasına karşın bilmeceye de dönüştürülmüştür (Türkyılmaz, 2009).

Öğrenci çalışma kitabındaki metin etkinliklerinde ise herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Araştırma konusu ile ilgili olmamakla birlikte öğrenci çalışma kitabında metnin dört temel unsurunun (olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu) öğrenciler tarafından analiz edilmesi istenmiş, etkinliğin devamında ise metinde yer almayan çiftçi ve çiftçinin oğullarının özelliklerinin yazılması istenmiştir. Metinde ise kişi olarak sadece avcı bulunmaktadır (2017ç, s. 89).

“Tasa Kuşu” adlı metin masal özellikleri taşıması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına içinde sayılabilecek bir metindir. Metnin başlangıcında aynı kültür alanı içinde yer alan bir tekerlemeye yer verilmiştir:

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Üşüdüm Allah üşüdüm, daldan armut düşürdüm. Armudumu yemişler, bana çirkin demişler” (2017ç, s. 69)...

Metin içeriğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan karıncayı bile ezmek (incitmemek), kalbine göre, gözlerinden okumak, kapısını çalmak, kara kara düşünmek, gül gibi geçinmek (yaşamak), (bir şeyin) başına geçmek, gece gündüz

dememek, ocağı sönmek, avuç (avucunu) açmak, dışından tırnağından artırmak, yanına kâr kalmak, kendini yiyip bitirmek, ağzını hayra aç!, yerde kalmak, (birini) işe koşturmak, buldukça bunar (bulmuş da bunuyor), kendini kaptırmak, olmayacak duaya âmin demek, ismi var cismi yok, dur durak (dur dinlen veya dur otur) yok, (bir yeri birine) zindan etmek, dil (diller) dökmek, şeytana uymak, kulak arkası (ardı) etmek, (bir işe) kendini vermek, kaşla göz arasında, gözü açılmak, gözü gönlü açılmak, tasa çekmek, tasasına düşmek, ağzı dili tutulmak, yüreğine od (ateş) düşmek, kül olmak, yüreğine su serpmek, yerinde yeller esmek, gününü gün etmek, gel zaman git zaman, kısmeti açılmak, muradına ermek, darısı başına (darısı başına) deyimleri ve “iki el bir baş içindir” atasözü tespit edilmiştir:

“Ne kimsenin bir tüyüne dokunur ne de yerdeki karıncayı incitirmiş ama Allah kalbine göre vermemiş yoksa” (2017ç, s. 69).

“Anası bu korkuyu gözünden okuyunca” (2017ç, s. 69)...

“A Sülün Kız’ım demiş; ne diye kara kara düşünüp durursun? İki el, bir baş içindir” (2017ç, s. 69);

“Ben çulha dokurum, sen gergef işlersin, gül gibi geçinip gideriz” (2017ç, s. 69)...

“Bu söz üstüne korkuyu dallarından atıp işlerinin başına geçmişler” (2017ç, s. 69).

“Gece dememişler, gündüz dememişler dokuyacaklarını dokuyup işleyeceklerini işlemişler, gözlerinin çarasıyla sönen ocaklarını yeniden yakıp bir güne bir gün muhannete avuç açmamışlar. Üstelik dişlerinden, tırnaklarından arttırdıklarıyla köyün üstünde bir dağ, dağın üstünde de bir bağ kurmuşlar. Kurmuşlar ama bu defa da kızın yüreğine bir kuruntu düşmüş: ‘Ya dağımızı sel alırsa ya bağımızı yel alırsa! Bütün emeğimiz suya gider, yorulduğumuz yanımıza kalır...’ diye korktukça kurar, kendi kendini yiyip tüketirmiş... Anası, bu kuruntuyu da yüzünden okuyunca: ‘Yapma kızım, etme kızım; yağmur yağmadan sele gitme kızım; ağzını hayra aç ki hayır gelsin içine. Yoksa böyle ağrımayan başa yağlık bağlarsan başını dertten kurtaramazsın sonra!’ Ana sözü yerde kalır mı; Sülün Kız bu kuruntuyu da yüreğinden atıp koşulacağı gibi koşulmuş işe” (2017ç, s. 70).

“...bağda da bağ olmuş ya insan buldukça bunar derler; Sülün Kız, şimdi de kendini bir tasaya kaptırmaz mı! (2017ç, s. 70)

“Anası, Sülün Kız’ın olmayacak duaya amin dediğini ağzından duyunca... Tasa dediğin ne korkuya benzer ne kuruntuya; ismi var, cismi yok bir kuştur o! Nerede avare varsa gidip onu bulur. Gayri ne dur bilir ne durak, üzüntüden üzüntüye atıp dünyayı başına zindan eder adamın!” (2017ç, s. 71)

“...demiş; daha da ne diller dökmüş ama Sülün kız hangi şeytana uymuşsa bu öğüdü kulağının ardına atıp kendini avareliğe vermiş” (2017ç, s. 71)...

“Tasa kuşunun gözlediği de bu değil mi! Kaşla, göz arasında varıp kanatları arasına almış onu... Sülün Kız, bir de gözünü açıp bakmış ki ne baksın” (2017ç, s. 71)...

“Böyle bir yerde kimin gözü gönlü açılmaz ama Sülün Kız, o cıvıl cıvıl ötüşen kuşlara bakmış: ‘Ah bin gözüm, bin kulağım olsa da bin bir sesi birden duyup dinlesem!’ diye tasa çekmeye başlamış (2017ç, s. 71).

Sen misin, yok yere tasaya düşen! O anda bütün kuşların ağzı dili tutulmuş” (2017ç, s. 72).

“Sülün Kız, boyunca karalara batmış” (2017ç, s. 72).

“Deyince kızın yüreğine öyle bir ateş düşmüş, öyle bir ateş düşmüş ki yanıp kül olmaya az kalmış” (2017ç, s. 72).

“...O zaman, yüreğine öyle bir su serpilmiş, öyle bir su serpilmiş ki Sülün Kız’ın; rahat bir nefes alıp “ooh!” demiş; oh deyince de ak saçlı biri peydah olmuş:” (2017ç, s. 73)

“Oh Dede’nin yerinde yeller esiyormuş ama güldükçe güller açıyormuş yanağında” (2017ç, s. 73)...

“O günden geri güler yüz, tatlı dil ile günlerini gün etmişler; gel zaman git zaman, kısmeti de açılmış kızın”(2017ç, s. 73).

“...balı kaymağa katıp yemiş içmiş, muratlarına ermişler. Darısı yurdumuzun güzelleri başına!” (2017ç, s. 73)

Öğrenci çalışma kitabında metinde geçen “yüreğine ateş düşmek, yanıp kül olmak, kapısını çalmak, gözü gönlü açılmak, gününü gün etmek, gözünü açmak, yüreğine su sermek, yerinde yeller esmek, dışından tırnağından artırmak, dünyayı başına zindan etmek, ağzı dili tutulmak, muradına ermek” deyimlerini kullanarak bir metin oluşturmaları istenmiştir ancak ilk etkinlikte deyim olarak nitelendirilen “Ye tuzlu tuzlu, iç buzlu buzlu” sözcük grubu TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü içinde tespit edilememiştir (TDK, 2017).

Metin kahramanlarından Sülün Kız ve annesi geçimlerini dokumacılık ve işlemecilik yaparak sürdürürler: “ ‘A Sülün Kız’ım demiş; ne diye kara kara düşünüp durursun? İki el, bir baş içindir; geçinmeyecek ne başımız var! Ben çulha dokurum, sen gergef işlersin, gül gibi geçinip gideriz’ ” (2017ç, s. 69). Bu iki kültür geleneği “el sanatları” kültür alanı içinde yer almaktadır. Metnin ilk etkinliğinde bu iki kültür geleneğine ait çulha ve gergef kavramların sözcük anlamlarının öğrenciler tarafından kavranması amacıyla tanım ve kavram eşleştirmesine de yer verilmiştir (2017d, s. 92).

Metnin dokuzuncu etkinliğinde ise fabl türünde bir metne yer verilmiştir. Metin içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan (birinin) ocağına düşmek, dünya varmış deyimleri tespit edilmiştir: “Kurt doğruca leyleğe gidip ‘Ocağına düştüm leylek kardeş!’ demiş (2017d, s. 96),

“Uzun gaganla çıkar şu boğazımdaki kemiği. Sonra da dile benden ne dilerse!” (2017d, s. 96)

“Kurt; ‘Oh be! Dünya varmış.’ diyerek yerinden doğrulmuş” (2017d, s. 96).

“Samimi Olmak” adlı deneme türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan (biriyle) temas etmek, gönlüne girmek, (biriyle) düşüp kalkmak, uygun görmek, hoş görmek (karşılama), yolunu tutmak, senli benli olmak, faydası olmak, sınır çekmek (çizmek), (bir şeyden) ileri gelmek, göze çarpmak, (birinden veya bir şeyden) cesaret almak(bulmak), mahzur görmek, rol oynamak, (bir şeyi) sağlama bağlamak, boş bulunmak, ceza çekmek, pazara çıkarmak, evirip çevirmek, gönül açmak, (bir şeye) gölge düşürmek deyimleri ve “Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş” atasözü yer almaktadır:

“Samimi olmak yani temas ettiğiniz insanlara karşı içten, olduğunuz gibi hislerinizin hiçbirini saklamadan davranmak”(2017ç, s. 74)...

“Ruhunuzda beliren bir itici kuvvet onun size yaklaşmasına, gönlünüze girmesine mani olmaya çalışır” (2017ç, s. 74)...

“Birbirleriyle samimi olan, gece gündüz beraber düşüp kalkan, ruhlarının örtülü taraflarını birbirlerine tamamiyle açmış insanları uzaktan seyrederse” (2017ç, s. 75).

“Bu söz daha ziyade izah edilemeyen anlaşmaları, birbirlerine uygun görünmeyen tiplerin çok samimi bir dostluk içinde görünmeleri karşısında duyulan hayreti izah etmek için söylenir” (2017ç, s. 75).

“Yahut da kızınız sizi hayretle bırakan bir gidişle, asla hoş göremediğiniz bir izdivacın yolunu tutmuştur” (2017ç, s. 75).

“...o kimse ile nasıl senli benli, samimi ve içten olabileceğini bir türlü izah edemez ve sonunda diretmenin faydası olmadığını görerek: ‘Tencere yuvarlandı, kapağını buldu!’ der, geçersiniz” (2017ç, s. 76).

“...samimi olmaz, samimiliğe, anlaşabileceğiniz ölçüler içerisinde hudutlar çizer, onları açmamaya dikkat edersiniz” (2017ç, s. 76).

“Bu samimilik onlarla doğuştan aramızda bir tencere, kapak münasebeti olmasından ileri geldiği için hayatta, cemiyet içinde sonradan tanıdığınız insanlarla samimi oluşumuzla yakınlarımıza karşı samimi oluşumuz arasında esaslı farklar göze çarpar” (2017ç, s. 76).

“...ruhunuzun açamayacağınız taraflarını başkalarına açmak cesaretini kendinizde bulabilirsiniz” (2017ç, s. 76).

“Buna mukabil kurtlarla düşüp kalkmakta hiçbir mahzur görmeyen, onlarla hiç çekinmeden alt alta, üst üste yaşayan pek çok kurt vardır” (2017ç, s. 76).

“...bunda başlıca rolü ruh yakınlığı ile beraber emniyet duygusu oynamaktadır.”

“Fakat eğer paranızı teslim edeceğiniz kimseden onu alıp bir daha vermeyeceği hakkında bir şüphemiz varsa işi sağlama bağlamaya çalışır” (2017ç, s. 77)...

“...samimi olmadığınızdan dert yanacaktır” (2017ç, s. 77).

“Bir an aldanarak karşılarındaki kendilerine emniyet telkin ettiği için boş bulunarak samimi olmuş, bütün sırlarını onlara açmış nice insan vardır ki bu samimi oluşlarının cezasını bir zaman için değil, bütün ömürlerince çekmişlerdir” (2017ç, s. 77).

“Kalbimi götürmekle kalmadı, benim sırlarımı da pazara çıkarmak yolunu tuttu” (2017ç, s. 77).

“...tıpkı manavdan meyve alırken yaptığınız gibi çürük tarafları var mı, yok mu, iyice yoklayacak, evirip çevirecek, tartacaksınız. Gönlünüzü açmadan önce, size dostça uzanan ellerin, yakınlıkla açılan kolların, hangi maksatla uzanıp açıldığını araştırmayı bir zahmet saymayacaksınız” (2017ç, s. 78).

“Üzerine bir gölge düştüğü zaman onun bütün güzelliği kaybolur gider” (2017ç, s. 78).

Öğrenci çalışma kitabında yer alan sözcük ve sözcük grubu çalışmalarında ise temas etmek, (biriyle) düşüp kalkmak, gönül açmak deyimlerine yer verilmiştir (2017d, s. 98).

Metnin yedinci etkinliğinde “Anlam (Zaman) Kayması” konusunun kavratılmasının amaçlanmış, bu çerçevede de Nasreddin Hoca’nın bir fıkrasına yer verilmiştir. Nasreddin Hoca fıkraları, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Unsur Listesi’nde “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” olarak geçmektedir (KVTB, 2017). Bu nedenle etkinlikte yer verilen bu fıkra da ders kitabının taşıdığı kültürel unsurlar (sözlü gelenekler ve anlatımlar) arasındadır:

“Hoca bir gün, pazarda bir kuşun iki akçeye satıldığını görür. İçini bir sevinç kaplar ve şöyle düşünür. Demek ki bunlar bu kadar para ediyor... Bu ufacık kuş iki akçe ederse bizim evdeki baba hindi yirmi akçe eder” (2017d, s. 102).

Fıkra içinde de aynı kültür alanına giren para etmek, bozuntuya vermemek deyimleri tespit edilmiştir:

“Demek ki bunlar bu kadar para ediyor” (2017d, s. 102).

“Hoca hiç bozuntuya vermeden cevap verir” (2017d, s. 102).

Duygular temasının dinleme metni olan “Uçun Kuşlar” şiiri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde değerlendirilmiştir: “Uçun kuşlar uçun doğduğum yere; / Şimdi dağlarında mor sümbül vardır. / Ormanlar koynunda, bir serin dere, / Dikenler içinde sarı gül vardır” (2017e, s. 153)... Şiir içinde (birinin) derdi başından aşkın (olmak), bitmez (bitip) tükenmez deyimleri tespit edilmiştir: “Hey Rıza, kederin başından aşkın, / Bitip tükenmiyor elem-i aşkın / Sende -derya gibi-daima taşkın, / Daima çalkanır bir gönül vardır” (2017e, s. 153). Metin etkinliklerinde bu iki deyim anlamını öğrencilere kavratmaya yönelik bir etkinliğe yer verilmiştir ancak etkinlikte öğrencileri yanıltacak iki durum söz konusudur: “Ağır akmak” sözcük grubu deyim olarak nitelendirilmiş olmasına karşın böyle bir deyim bulunmamaktadır. Ayrıca tabloda “bitip tükenmek” olarak ifade edilen deyim aslı Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde “bitmez (bitip) tükenmez” şeklindedir (TDK, 2018). Öğrencilerin deyimler hakkında bilgi edinmesini amaçlayan bu etkinlik, söz konusu hataları nedeniyle öğrencilerin deyimler ile ilgili yanlış edinimler elde etmelerine yol açabilecek durumdadır.

“4. Tema Sonu Değerlendirme Soruları” bölümündeki iki alıntı paragrafta sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan olanak sağlamak (tanımak), dile getirmek, burun buruna gelmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...en azından insan gibi yaşama olanakları sağlanmadan insan gibi yaşayabilmesi güvence altına alınmadan?” (2017d, s. 106)

“...Rousseau’nun ölümünden on sekiz yıl sonra yayımladığı bir kitapta bu gerçeği şöyle dile getiriyor:” (2017d, s. 106)

“İclâl’le ve annesiyle burun buruna geldik” (2017d, s. 107).

“Balıkçıl Kuşu” adlı fabl türündeki serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan geçinip gitmek, aklı başından gitmek, aklına bir şey gelmek, karşı çıkmak, (birinden) fikir almak, (birine) fikir danışmak, aklı yatmak, karar vermek, ağzı kulaklarına varmak, (birinden) ricada bulunmak, Allah’ın günü, yola düşmek, boğazına sarılmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Her gün tutabildiği birkaç balıkla geçinip gidermiş” (2017ç, s. 79).

“Balıkların tümünün aklı başından gitmiş” (2017ç, s. 79).

“Derken içlerinden birinin aklına bir fikir gelmiş” (2017ç, s. 79).

“Bir balık şiddetle karşı çıkıp – ‘Ne!’ demiş, ‘Bir düşmandan fikir almak mı?’ ” (2017ç, s. 79).

“Pek çok balık da bir düşmana fikir danışmaktan yana değilmiş” (2017ç, s. 80)...

“İstemeye istemeye karar vermişler” (2017ç, s. 80).

“Balıkçıl kuşunun ağzı kulaklarındaymış” (2017ç, s. 80).

“Bu fikre, hepsinin de aklı yatmış” (2017ç, s. 80).

“Bu yardımı bizden esirgeme! diye tekrar tekrar ricada bulunmuşlar” (2017ç, s. 81).

“Her Allah’ın günü birkaç balığı almış” (2017ç, s. 81),

“Yengeç, çengelleriyle balıkçıl kuşunun gerdanına sarılmış. Düşmüşler yola” (2017ç, s. 81).

“Mutluluk Nedir?” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan ele geçmek, üstün olmak (gelmek), ayakta kalmak, rahat etmek, hor görmek, aklına getirmek, payını almak, özlemini çekmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Hep aranan, hep özlenen ama bir türlü ele geçmeyen bir “şey” (2017ç, s. 82).

“...başkalarından üstün olmak, üstün duymak kendini, bir ayrıcalık getirir, mutluluk sayılır” (2017ç, s. 82).

“Bir sensin ayakta kalan, bir sensin yüceye ulaşan, bir sensin karnı doyan, giyinen, gezen, eğlenen, rahat eden” (2017ç, s. 82).

“Acımasızların, çevrelerini hor görenlerin” (2017ç, s. 82).

“Böyleleri yaşarlar giderler, mutluluk gibi şeyleri ne düşünürler ne akıllarına getirirler” (2017ç, s. 82)...

“...eğlenceden, dinlenmeden, gülmeden eşit pay alması... Genel mutluluk büyük yığınların sosyal yapısını düzeltmekle adaletsizliği, haksızlığı ortadan kaldırmakla olur” (2017ç, s. 83).

“Böyle bir duygunun özlemini çekenler” (2017ç, s. 83)...

4.5.3.5. 5. Tema: Doğa ve Evren

“Bundan Başka Dünya Yok” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan karşı koymak, içini karartmak, dikkate almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Buz gibi soğuk bir rüzgâra karşı koyarak yürümeye çalışan insanlar merkezî bir ışıık yardımıyla yollarına gitmekte”(2017ç, s. 85)...

“İç karartıcı tabloları hiç ama hiç kimse sevmez” (2017ç, s. 86).

“Galiba bu arada, çok önemli bir noktayı dikkate almıyoruz” (2017ç, s. 86).

Metnin ikinci etkinliğinde metin içinde yer alan karşı koymak, iç karartmak, içini sevinçle doldurmak, ilikleri ısıtmak, ümidi olmamak söz grupları deyim olarak nitelendirilmiş ve anlamlarının Deyimler Sözlüğü’nden bulunması istenmiştir (2017d, s. 111). Ancak içini sevinçle doldurmak, ilikleri ısıtmak, ümidi olmamak sözcük grupları TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde yer almamaktadır (TDK, 2018).

Temanın ikinci metni olan “Ağaç Diyor ki” adlı şiir, türü bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına uygun bir özelliği taşımaktadır: “Ben küçücük bir ağacım / Yurdumun bir bahçesinde / Topraklar tüterken görün / Dallarım çiçeklensin de” (2017ç, s. 87)...

“Son Kuşlar” adlı öykü sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir: Öyküde aynı kültür sahasında yer alan pılı pırtıyı (pılıyı pırtıyı) toplamak, peşine düşmek (gitmek), (birini, bir şeyi) salık vermek, başını alıp gitmek, yüreği cız etmek (cızlamak), hüküm vermek, canavar kesilmek, gözleri parlamak (parıldamak), göz kırpmak, kanı donmak (çekilmek), nesli tükenmek, musallat olmak, haber vermek, (birine) ceza kesmek deyimleri de tespit edilmiştir:

“...öteki yakada yaz daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur” (2017ç, s. 88).

“...yazın, o güzel göçmenin peşine düşmüşümdür” (2017ç, s. 88).

“Hastalıklı olmasa doktorlar fazla yorulmamasını salık vermemiş olsalar dünyada kahveci olmazdı” (2017ç, s. 88).

“Deniz, Bozburun’a doğru başını almış gidiyor” (2017ç, s. 89).

“İçim cız ederdi” (2017ç, s. 89).

“...hesaplı fikirlerine, basit, sevimli şakalarına karşı, hakkında kötü bir hüküm de veremezsiniz” (2017ç, s. 89).

“Ama güz mevsiminde birdenbire böyle canavar kesilirdi” (2017ç, s. 90).

“Birden yüzünün ve gözlerinin parladığını görürdünüz” (2017ç, s. 90).

“...etrafına bakar, bir tanıdık görececek olursa gözünü kırpar, gökyüzüne bir işaret çakar” (2017ç, s. 90)...

“Bir kuş cıvıltısı duysam kanım donuyor, yüreğim atmıyor” (2017ç, s. 90).

“Belki birkaç seneye kadar nesilleri de tükenecek” (2017ç, s. 90).

“Kuşlardan sonra şimdi de milletin yeşilliğine musallat oldular (2017ç, s. 90).

“Karakola koştum. Polislere haber verdim.” (2017ç, s. 91).

“Mühendis Ahmet Bey’e ceza bile kesilmedi” (2017ç, s. 91).

Metnin öğrenci çalışma kitabında yer verilen etkinlik cümlelerinde ise fırsatı kaçırmak ve yüzü sararmak deyimleri tespit edilmiştir: “Eline geçen fırsatı kaçırmışsın” (2017d, s. 122).

“Çocuğun yüzü birden sarardı” (2017d, s. 122).

Temanın dinleme / izleme metni olan “İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler” metni masal türünde bir metin olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası verisi olarak değerlendirilmiştir: “(...) Dağ da o kadar küçülmüş ki serçeler bir koşuda dağı yürüyerek aşabilirlermiş. Hatta dağın öbür yamacına ulaştıklarında, daha hiç yorulmamış olurlarmış. Yani sizin anlayacağınız şöyle büyücek bir çakıl taşı kadarmış bu dağ” (2017e, s. 181)...

Masalda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan bir başka unsur da deyimlerdir: Metin, bir baştan (uçtan) bir başa (uca) ve (bir şeyi) anlata anlata bitirememek deyimlerini içermektedir: “Ama gerçek bir dağmış ve üzerinde bir uçtan bir uca iplik gibi ince bir patika varmış” (2017e, s. 181).

“...armut gibi meyvelerle ikramda bulunduklarını anlata anlata bitirememiş” (2017e, s. 181).

Öğrenci çalışma kitabı içindeki etkinliklerindeki örnek ve açıklama cümlelerinde ise not almak, (biriyle) temasta bulunmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Dinlediğiniz metinde “kim, ne, ne zaman, nasıl, nerede, niçin” sorularına cevap olabilecek ifadelerle ilgili notlar alınız” (2017d, s. 123).

“Dinleyicilerle göz teması kurdum” (2017d, s. 125).

“5. Tema Sonu Değerlendirme Soruları” içinde “Neye Yarar Kirli Çevre?” adlı şiire yer verilmiştir. Şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına içinde yer alan unsurlardır: “Dökülüyor tonlarca pislik ve zehir, / Irmağa, göle, denize oluk oluk. / Tüm canlılar ölüyor, yaşamıyor balık, Neye yarar böyle deniz, göl ve nehir?” (2017d, s. 129)

“Ayşe Gül” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olan gücü yetmek, yakınlık duymak ve yüzünden okumak deyimleri tespit edilmiştir:

“...İskenderun Ovası ile İskenderun kasabası, soluk almaya gücü yetmez, güneş altında dümdüz yatıyor” (2017ç, s. 92).

“Zehralara, Haticelere, Fatmalara, Eminelere karşı yakınlık duyarım” (2017ç, s. 93).

“...böyle bir mini mini isimde ve bir küçük köylü kızının yüzünde okuduğu zamandır ki duygusunun derinliğini görüyor ve yüreğinin sızısını duyuyor” (2017ç, s. 93).

Duygular temasının son serbest okuma metni olan “Yanan Ormanlarda Elli Gün” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurlarından karanlık basmak (çökmek), içi götürmemek, yalvar yakar olmak, of çekmek, ... nerede ... orada, orası senin, burası benim dolaşmak (gezmek), (birinin) ödünü koparmak (patlatmak), seyirci kalmak (olmak), içi içini yemek, göz göre göre, içi dayanmamak, yapmadığı kalmamak, dört dönmek, çığlık atmak (koparmak, basmak), sözü geçmek, tir tir titremek, alev almak,

canından bezmek (bıkmak veya usanmak), çorap söküğü gibi gitmek (gelmek), gün doğmak, yedi iklim dört bucak deyimleri tespit edilmiştir:

“Uğultular gittikçe, karanlık bastıkça artıyor” (2017ç, s. 95).

“Sonra gene içi götürmedi” (2017ç, s. 95)...

“Köylülere yalvar yakar. Ayaklarının altını öp. Götür yangına. Sonra, bir ‘Ooof, of.’ çekti” (2017ç, s. 95).

“Onlar nerede, o da orda. O yangın senin, bu yangın benim” (2017ç, s. 95).

“Bu lanetlemelerden ödüm kopar” (2017ç, s. 96).

“Bir memleket yanıyor biz seyirci kalıyoruz” (2017ç, s. 96).

“İçim içimi yiyor. Göz göre göre koskoca orman yanıyor. Buna iç dayanır mı?” (2017ç, s. 96)

“Dal çarpmadık, diken batmadık yerimiz kalmadı gibi. Her bir yanım sızım sızım sızlıyor” (2017ç, s. 96).

“Bu sırada, ateşin etrafında tırmığıyla dört dönen müdürü gördüm” (2017ç, s. 96).

“Her ağaç bir insan olmuş, basıyor ağıdı, basıyor çığlığı. Bir orman yangınında bulunup da ağaçların canlanarak ateşin önünden can havliyle çığlık atarak kaçıştıklarına inanan bulunmaz. Her bir ağaç başını almış kaçıyor” (2017ç, s. 96).

“Nedense heyecanımdan tir tir titriyordum” (2017ç, s. 97).

“Ortalığı ateş alev aldı bacım” (2017ç, s. 97).

“Bu her gün böyle. Canımızdan bezdik” (2017ç, s. 97).

“Arkası çorap söküğü gibi gelir” (2017ç, s. 97).

“Ne orman var, gündüz gözüyle bir görseniz! Bakmaya doyamazsınız” (2017ç, s. 98).

“Ateşin geceki haşmeti kayboldu gün doğunca” (2017ç, s. 98)...

“Adana’da, Kadirli’de, Kozan’da... Eskişehir’de... Velhasıl yedi iklim dört bucakta” (2017ç, s. 98)...

4.5.3.6. 6. Tema: Zaman ve Mekân

“Temaya Hazırlık Bölümü”nde tema içeriğiyle ilişkili olarak bazı tarihî ve doğal mekânların görsellerine yer verilerek bu görsellerden hareketle öğrencilerin yurdumuz hakkında düşüncelerini dile getirmeleri istenmiştir. Söz konusu görseller Adana Şar Ören Yeri, Ölüdeniz’e (Fethiye), Göreme Milli Parkı’na (Kapadokya), Şanlıurfa Balıklıgöl’e, Sümela Manastırı’na ve Pamukkale-Hierapolis’e aittir. Bu görsellerden Göreme Milli Parkı, Kapadokya (Nevşehir), Pamukkale-Hierapolis (Denizli) ve Sümela Manastırı (Trabzon) UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde yer almaktadır (UNESCO, 2018). Ancak kitapta bu mekânların isimleri de dâhil olmak üzere kendileriyle ilgili herhangi bir bilgilendirmeye yer verilmemiştir. Bu eksikliğe bağlı olarak öğrencilerin görsellerden hareketle yurdumuz hakkındaki düşüncelerini ifade etmeleri için görsellerin fırsat vermesi pek mümkün değildir. Her ne kadar Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir), Pamukkale-Hierapolis (Denizli) ve Sümela Manastırı (Trabzon) UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde yer alsa da bu mekânlar hakkında öğrencilerin bilgi edinmelerine fırsat verilmemesi nedeniyle ders kitabının taşıdığı SOKÜM unsurları arasında değerlendirilmemiştir.

“Kış Mevsimi” adlı metin masal nitelikleri taşıması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait bir unsurdur: “...Çiftçi daha sözlerini bitirmeden kış mevsimi gürlemiş; ‘Şimdi beni iyi dinle!’ demiş. ‘Söz verdiğim gibi, gelmeden önce habercilerimi gönderdim, ama sen aptal bir adam olduğun için onları göremedin’ ” (2017ç, s. 101)...

Metin içerisinde ise aynı kültür alanında yer alan ağırdan almak, lanet okumak, kulak kabartmak, donup kalmak, içi rahat etmek, gelip geçmek, bağırıp çağırmak, söylemediğini bırakmamak, sözünde durmak, tedbir almak, deyimleri tespit edilmiştir:

“ ‘Nasıl olsa havalar henüz sıcak’ diyerek işlerini ağırdan alırmış” (2017ç, s. 99).

“Bir gün çiftçi, yine her zamanki gibi kışa lanetler okuyormuş” (2017ç, s. 99).

“Daha bir kulak kabartmış” (2017ç, s. 100).

“Çiftçi donup kalmış” (2017ç, s. 100).

“Kış mevsimine artık habersiz yakalanmıyacağı (yakalanmayacağı) için içi rahatmış” (2017ç, s. 100).

“İlkbahar bitmiş, sonra da yaz gelip geçmiş” (2017ç, s. 100).

“Bir sabah kalktığında, her tarafın karlarla kaplı olduğunu gören çiftçi bağırıp çağırmaya başlamış. Kış mevsimi için söylediğini bırakmıyormuş” (2017ç, s. 100).

“Kara ve zalim olduğun kadar, bir de sözünde durmayan alçağın birisin sen” (2017ç, s. 100).

“Akıllı bir adam olsaydın, gelmekte olduğumu anlar, tedbirini alırdın” (2017ç, s. 101).

Öğrenci çalışma kitabında kesme işaretinin işlevlerinin kazandırılmasının amaçlandığı bir başka etkinlikte ise Karacaoğlan’ın bir şiirinin (Yüce Dağlar Bir Sualim Var Sana) ilk dördlüğünden yararlanılmıştır. Şiir dördlüğü, bu nedenle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde tespit edilmiş bir başka veri olarak yer almıştır: “Yüce dağlar, bir sualim var sana; / Aştı m’ola kömür gözlüm başından / Yanılıp derdime derman katarsın / Dünya sele gitti gözüm yaşından” (2017d, s. 135).

Kesme işareti ile ilgili bir başka etkinlikte ise “Kara Tren Gelmez mi Ola” adlı türkünün sözlerine yer verilmiştir. Türküler de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait unsurlardır: “Kara tren gelmez mi ola / Düdüğünü çalmaz mı ola. Gurbet ele yar yolladım, / Mektubunu salmaz mı ola” (2017d, s. 136).

“Kız Kalesi” adlı metinde Silifke’de yer alan Kız Kalesi’nin efsanesinden bahsedilmektedir. Efsaneler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer almaktadır:

“Uzaktan bakıldığı zaman deniz içindeki heybetli duruşu ile dikkatleri üzerine çeken bu Kale’nin şöyle bir hikâyesi anlatılır. Vaktiyle bugünkü İçel ilimizin bulunduğu bölgeye hâkim olan bir bey varmış. Bu beyin bir kızı olur. Baba da devrin âdetine uyarak kızını bir kâhine götürür ve onun geleceği hakkında bilgi edinmek ister. Kâhin, kızın on dokuz yaşına girince bir yılın ardından sokulmak suretiyle öleceğini söyler” (2017ç, s. 102)...

“Adana” adlı gezi yazısı türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan boynunu bükme, gözü (gözleri) kararmak, başı dönmek, kendinden geçmek, can vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Adana’ya üst yandan gelenler, bozkırları zahmetle açan yolların milyonlarca voltluk, dayanılmaz bir kudret eliyle boyun büküğünü görürler” (2017ç, s. 104).

“Aşağı baksanız gözleriniz kararır... Yukarı baksanız başınız döner” (2017ç, s. 104).

“Kendinden geçer gibi büküle büküle sürünen yol Hacıkırı’na geldiği zaman” (2017ç, s. 104)...

“Biz ona, Türkmen kızının büküle büküle doğurduğu milyonlarca aşiret çocuğunun kanıyla can verdik” (2017ç, s. 105).

Zaman ve Mekân temasının “Türkiye’ın Dile Geldi” adlı dinleme metni ise şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait bir unsurdur: “Ben Edirne’yim: / Bir uçtan bir uca çarşı, / Yüzyılların ardından sesleniyorum / Dosta düşmana karşı” (2017e, s. 207)...

Şiirde ise aynı kültür alanına ait olan bir baştan (uçtan) bir başa (uca), dosta düşmana karşı, biriyle) selam yollamak (salmak), hükmü geçmek (hüküm yürütmek) deyimleri tespit edilmiştir: “Ben Malatya’yım: / Selamlarımı yollarım önce” (2017e, s. 207).

“Yirmi dört milyonda yürek / Hükmüm geçer, türküm söylenir benim / Doğudan batıya dek” (2017e, s. 207).

Ayrıca şiirde Kayseri yöresine ait olan “Gesi Bağları” türküsüne de atıf yapılmıştır:

“Ben Kayseri’yim: / Gesi bağlarında bir top gülüm var,” (2017e, s. 207). Türküler de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı öğeleridir. Bu atıftan hareketle öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerde de bu türküye verilerek hedeflenen kazanımların ediniminin hem daha keyifli hem de etkinliklerin kültürel niteliğini daha da artırmak fırsatı mümkündür ancak bu tip bir bağdaştırma tercih edilmemiştir.

“Zaman” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan kafa yormak, idrak etmek ve kadrini bilmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Hangimiz kafa yormadık ki zaman üzerine” (2017ç, s. 108).

“Ne mutlu sana ki zamanı idrak edensin. Bu büyük nimetin kadrini bilensin” (2017ç, s. 109).

“6. Tema Sonu Değerlendirme Soruları” bölümünde tercih edilen “Ankara Toprağı” adlı metinde Ankara’ya ait olan çiğdem çiçeği, Ankara keçisi ve Ankara armudu gibi kültürel unsurlara yer verilmiştir. Özellikle çiğdem çiçeğinin toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (mevsim bayramları) içinde yer alan kültürel bir boyutu vardır. “Çiğdem Pilavı” Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde de yer alan bir unsurdur (KVTB, 2017).

“Çiğdem Şenliği” amacı mevsimsel olarak baharın takvimsel olarak yeni yılın gelişinin sembollerinden biri olan kır çiçeklerinin ve münhasıran çiğdemlerin çıkmasını temel alan bir kırsal alan ritüelidir ve tabiatla yerleşim yerinin birbirinden uzak olmadığı, çocukların kolay ve

güvenli bir şekilde kırlara çıkabildiği bir ortamın kültürüdür. Şenliğe hediye verme, pilav pişirme ve birlikte yeme gibi çeşitli aşamalarında büyükler de katılıyorsa da bu ritüel çeşitli törensel hazırlıklar yaparak ve organize olarak kıra çıkma, türküler, maniler ve salavatlar söyleyerek, türlü oyunlar oynayarak veya taklit ve temsil nitelikleri olan oyunlar eşliğinde kapı kapı dolaşarak hazırladıkları çiğdem demetlerini vermeleri ve pilavlık malzeme toplamalarıyla baştan sona kadar daha çok ergenlik çağına gelmeyen çocuklar tarafından icra edilmektedir” (Oğuz, 2014, s. 33).

Ancak metinde ve metinle ilgili bölümlerde çiğdem çiçeğinden bahsedilmesine karşın Ankara ve Anadolu’nun pek çok yöresinde süregelen bu geleneğe dair bilgi paylaşımı yapılmamıştır. Metin içerisinde geleneğe dair bilgilere yer verilmiştir. Etkinliğin devamında Çiğdem Geleneği’ne dair bilgiler verilerek hem zaman ve mekân temasının özüne daha uygun hem de tercih edilen bu metnin içerdiği bilgilerle nelerin kastedildiği öğrenciler açısından daha anlaşılır hâle getirilmesi mümkün olabilirdi:

“Balım Kız, sen çiçeği seversin. Dalım Oğul sen de tepe bayır dolaşmayı seversin. Ankara’nın en güzel çiçeği nedir desem bilir misiniz? Bilemezsiniz. Neden ki yitip gitti o çiçek: Ankara çiğdemidir adı. Akı olur, moru olur, menekşe yapraklısı olur. Bir de sarısı olur ki buna Ankara çiğdemi demişler

(...)

Onu bulmaya çok yürümek gerek, bir kayanın dibinde, mart karı eriyip gittiğinde, belki rastlarsınız ona: Kar altından uyanan bahar habercisidir o. Bu Ankara toprağı bir güzel topraktır ki bahar başı Ankara çiğdemiyle, mayıs ayları doğa ananın dokuduğu çiçek kilimiyle, o kilime konup göçen anıların doldurduğu türkü ile” (2017d, s. 150)...

Metnin içeriğinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan yitip gitmek deyimini tespit edilmiştir: “Neden ki yitip gitti o çiçek: Ankara çiğdemidir adı” (2017d, s. 150).

Değerlendirme soruları bölümünde yer verilen metinlerden biri de Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Bizim Memleket” adlı şiiridir. Sözlü gelenekler ve anlatımlar (halk şiiri) kültür alanı verisi olarak değerlendirilen şiirin içeriğinde ise yine aynı kültür alanına ait olan hayran olmak (kalmak), elinden (bir şeyi) düşürmemek ve (birinin veya bir şeyin) kurbanı olmak deyimleri tespit edilmiştir: “...Aşanlar şi’rine hayran olurlar... / ...Elinden düşürmez okla yayını, / Ellere bırakır zafer payını, / Memleket yolunda kurban olurlar” (2017d, s. 151). Değerlendirme sorularının çeşitli kısımlarında ise çoluk çocuğa karışmak, bağrını delmek, deyip de geçmemek deyimleri tespit edilmiştir: “Artık çoluk çocuğa karışmıştır” (2017d, s. 153).

“Bağrını delmezse yanık türküler” (2017d, s.154).

“Çıkrıkçılar yokuşu deyip geçme” (2017d, s.154).

4.5.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

2006 Türkçe Öğretim Programının esasları dikkate alınarak MEB Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabı, öğretim programı çerçevesinde ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabından oluşmaktadır. Kitapta sırasıyla “Okuma Kültürü, Atatürk, Millî Kültür, Kişisel Gelişim, Toplum Hayatı, Zaman ve Mekân” olmak üzere altı adet tema bulunmaktadır. Her temada üçü okuma, biri dinleme/ izleme ve ikisi serbest okuma metni olmak üzere altı metin bulunurken toplamda ise 36 adet metin bulunmaktadır.

4.5.4.1. 1. Tema: Okuma Kültürü

“Kitaplarla Kurulan Dostluk” adlı şiir, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar (halk şiiri) kültür alanına içinde sayılabilecek bir unsurdur. Şiirin içinde ise aynı kültür alanına ait olan (birinin) başına gelmek ve dolup taşmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Sen dostların başına gelen dost!.. / ...Sevgilerin ölümsüzlüğü ile dolup taşı” (Deniz, Arhan, Başar, vd., 2017f, s. 11).

“Okuma Serüvenim Nasıl Başladı?” adlı metinde Binbir Gece Masalları, Köroğlu Destanı, Nasreddin Hoca fıkraları, Leyla ve Mecnun başta olmak üzere sözlü gelenekler ve anlatımlar sahasına ait pek çok kültürel unsurdan bahsedilerek bu eserler hakkında kısa bilgiler verilmiştir:

“Abdurrahman Ağa amcamız şıra yapma mevsimi geldiğinde (Ağustos ayının son bir iki hafta haftasıyla eylül başları, bu mevsime bazı yerlerde bağ bozumu diyorlar.), geceler boyu süren Binbir Gece Masalları ile Köroğlu Destanı’nı (Onun Maraş versiyonunu) anlatırdı. Ayrıca Şahmeran masalı...

(...)

Hazreti Ali dizisinde bir kitabın yanında Nasrettin Hoca adını taşıyan bir kitabı daha aldırıştım babama. Nasrettin Hoca’yı işitmiştik. Ben, aldığımız kitabı Nasrettin Hoca’nın maceralarını anlatan bir kitap diye düşünüyordum, aldanmışım. Tek tek fıkralar görünce sükûtu hayale uğradım. Ancak Nasrettin Hoca fıkralarını sindirince onun arkasından İncili Çavuş’u tanıdık. Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Karacaoğlan ve birbirini takip eden bütün bir halk hikâyeleri dizisi” (2017f, s. 13)...

Metin içerisinde ise aynı kültür alanına (sözlü gelenekler ve anlatımlar) ait olan ...fırın ekmek yemesi lazım, izin almak, zorunda bırakmak, yarım kalmak, yabancı saymak (tutmak), (bir şeyden) zevk almak (duymak), mümkün olmak, ağzının suyu akmak, haddi hesabı yok, aklında kalmak, uzak durmak, emekliye ayrılmak (çıkmaq); çalışma kitabı

etkinlikleri içinde de içini ısıtmak, canı sıkılmak, yol almak, aklına bir şey gelmek, güçlük çekmek, peşine düşmek (gitmek), emek vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Okumanın bir şeye ‘anlam yükleme’ olduğunu öğrenebilmem için fırınlar dolusu ekmek yemem gerektiğini o yaşta nereden bilecektim?” (2017f, s. 12)

“Annem Cici Teyze’den izin alarak biz ikizlerin kendilerine rahatsızlık vermeden onları seyretmesine müsaade almış” (2017f, s. 12).

“Annem, ilkokul üçüncü sınıftayken bir vesileyle okuldan ayrılmak zorunda bırakılmıştı. Belki öğreniminin bu yarım kalmışlığının etkisiyle de ateşli bir okuma tutkusu vardı” (2017f, s. 12).

“Dolayısıyla Cici Teyze’nin alfabesini izlerken ona pek de yabancı sayılmazdık” (2017f, s. 12).

“Okul kitabı dışında gördüğüm ve okuduğum, okurken zevk aldığım ilk kitap odur” (2017f, s. 12).

“...bu film çok da popülerdi ancak o filmlerin taşraya gelmesi yıllar sonra mümkün olabilirdi. Biz de gazetelerden filmle ilgili yazıları okuduğumuzda filmi ağzımızın suyu akararak bekliyorduk” (2017f, s. 14).

“Kitabı bir solukta bitirdim ve kitaptan çok etkilendim. ‘Nalan’ın anlattığını Handan güldürecek.’ cümlesini okuduğumda artık koptum, gözyaşlarımı tutamadım” (2017f, s. 14).

“Kiralık okuduğum kitapların haddi hesabı yoktur ama onlardan bugün de aklımda kalanı Xavier de Montepin’in (Zaviye dö Montpen) Ekmekçi Kadın romanıdır” (2017f, s. 15).

“...ancak o, okumaya uzak durduğundan külliyyatı biz aldık” (2017f, s. 15).

“Derken ortaokul bitti. Babam emekliye ayrıldı” (2017f, s. 15).

“Geçen yıl şubat ayında güneşin içimizi sıcacık ısıttığı, güler yüzlü insanların ülkesi Tayland’daydım” (Deniz, Arhan, Başar, vd., 2017g, s. 17).

“Çocuğun canı sıkılıyordu” (2017g, s. 17).

“Sadece tıkırdıyordu bu saat. Hiç yol alıp ilerlemiyordu” (2017g, s. 17).

“Aklına birden kurnazlık geldi” (2017g, s. 17).

“ ...fakat ekonomik nedenlerle çoğunluğun bunu düşünmekte bile güçlük çektiği şu günlerde biraz da kitaplardan, kitaplarla yapabileceğimiz yolculuklardan söz açmak istiyorum” (2017g, s. 18).

“...onun balıkçılarıyla gelin yüzlü bir sinaritin peşine düştük biz de” (2017g, s. 18).

“Sadece emek verilmiş bir madde olarak bir kitaba saygım, işte o çocukluk özlemlerinden geliyor” (2017g, s. 18).

Metinde bağ bozumu mevsiminden ve özelliklerinden de bahsetmektedir. Bu bilgiler de doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür alanındaki “halk tarım ve hayvancılığı” (14a. ekincilik, 14b, toplayıcılık) kültür alanı ile ilgili bilgilerdir. Metinde aynı zamanda bağ bozumunun akabinde sıra yapma faaliyetlerine de değinilir. Bu kültürel unsur da SOKÜM Ulusal Envanteri içinde “Pekmez ve Şıra Yapımı” adı altında geçmektedir (KVTB, 2017).

“Abdurrahman Ağa amcamız sıra yapma mevsimi geldiğinde (Ağustos ayının son bir iki haftasıyla eylül başları, bu mevsime bazı yerlerde bağ bozumu diyorlar.), geceler boyu süren Binbir Gece Masalları ile Köroğlu Destanı’nı (Onun Maraş versiyonunu) anlatırdı” (2017f, s. 13).

“Sarı Traktör” adlı eleştiri türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan yerini almak, eksik gelmek, (bir şeyden) ileri gelmek, ...durumuna düşmek; öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde ise ad takmak, yer tutmak, su yürümek, (birinin) sözünü tutmak, kendini kaptırmak, selam vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Köye traktör girerse ilkel üretimin yerini makineli üretim alırsa köylünün nasıl rahat edeceğini, ne kolaylıklara kavuşacağını gösteriyor” (2017f, s. 16).

“Apaydın’ın bildirisini saygıyla karşılamak gerekir ama gerçeği görüşü bana biraz eksik geldi” (2017f, s. 16).

“Talip Apaydın’ın savunduğu düşüncenin doğru oluşu ile sözünü ettiği köy gerçeklerini çok iyi tanımasından ileri geliyor” (2017f, s. 17)...

“Yoksa o kişiler, birtakım düşünceleri ya da gerçekleri belirtmeye yarayan araçlar durumuna düşüyor” (2017f, s. 17).

“Dülger balığı adı bunlardan ötürü ona takılmış olmalı” (2017g, s. 24).

“Yazıhaneler, bürokrasi, başlangıç ve paydos saatleri, sıkıcı memur yaşamının değişmezliği hikâyelerde önemli bir yer tutuyor” (2017g, s. 24).

“Fakat bahar gelince onun da damarlarına tıpkı taze fidanların damarlarına olduğu gibi su yürümüyor mu?” (2017g, s. 24)

“Sözün namus kadar değerli olduğunu bilirdi. Birine verdiği sözü mutlaka tutardı” (2017g, s. 26).

“Sahneye çıktı. Hemen rolünün havasına kendini kaptırdı” (2017g, s. 26).

“Selam vermedi. Hemen içeri daldı” (2017g, s. 26).

Okuma Kültürü temasının dinleme metni olan “Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili’m” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan iz bırakmak, kabına sığmamak, ilgisini çekmek, avuç içi kadar, yola düzölmek, not almak, soluğu (bir yerde) almak, yoluna girmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...yoksa üzerimde güzel ve olumlu izler bıraktıkları için mi, bilemiyorum” (Deniz, Arhan, Başar, vd., 2017h, s. 62).

“Abdurrahman Nisari’nin edebiyat kitaplarını okursunuz da kabınıza sığabilir misiniz?” (2017h, s. 62)

“Dergi bu açıdan da ilgimi çekiyordu” (2017h, s. 62).

“O yıllarda Konya çarşısı avuç içi kadar bir yerdı” (2017h, s. 62).

“Dergilerimi iple bağlayıp yola düzöldüm. Dikkat ettim, bir yerlere de not almamıştı sahafımız” (2017h, s. 62).

“Soluğu orada aldım ve başladım okumaya” (2017h, s. 62).

“İşte benim dergimizle tanışmamın uzun süre yoluna böylece girivermiş oldum” (2017h, s. 62).

Metinde “Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz” atasözüne de atıf yapılmaktadır. Bu nedenle metnin bu atasözünü de taşıdığı varsayılmıştır:

“Tam da tek göz isteyen körün hikâyesi” (2017h, s. 62)...

Öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerinde de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurları olan ciddiye almak, başta gelmek, sözünü kesmek, boğazından geçmemek, davet etmek, (birini veya bir şeyi) gözü tutmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Gene de Ataç gibi birinin benim mektubumu ciddiye alması, onu cevap vermeye değer görmesi benim için onurlandırıcı bir durumdu” (2017g, s. 29).

“Bu bakımdan dinleme, öğrenme yollarının başında gelir” (2017g, s. 29).

“Ama hiç bir zaman onun sözünü kesmez” (2017g, s. 29).

“Devlet kapısında birkaç ufak işine yardım ettiğim bir yörük beni davet etmişti” (2017g, s. 31).

“Çadırdan yatmayı gözün tutarsa buyur, gel” (2017g, s. 31).

“Deneme türündeki “Okumak” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan kendini alamamak, yerinden oynatmak, tat almak, dilinden anlamak, uzak kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Yalnız doğru bir tarafı var ki o da bu dostumun her tatlı duyguya karşı taş gibi donuk ve soğuk kaldığı hâlde okumaktan kendini alamamasıdır” (2017f, s. 18).

“Ya eski düşüncelerimizi yerinden oynatarak onları canlandırır ya yeni bir düşünce ile varımızı artırır” (2017f, s. 19).

“Dalgınlığa vurmadan okunan güzel bir kitaptan sonra, tıpkı çok sevdiğimiz bir arkadaşla konuşmaktan aldığımız tadı duyarız” (2017f, s. 19).

“Biraz ekmek ve su bulduktan sonra ilk arayacağınız şey dilinizden anlayan, konuşacak bir insandır, değil mi?” (2017f, s. 19)

“Bu his, içinde yaşadığınız cemiyetten uzak kalmanın verdiği manevi açlığınızın giderilmesini istemekten” (2017f, s. 19)...

Bir diğer serbest okuma metni olan “Kütüphane” adlı metin içerisinde de sadece sözlü gelenekler ve anlatımlar içinde yer alan başarı göstermek (kazanmak), geri dönmek, fark etmek ve saygı duymak (beslemek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Hayatta hiç bir işte başarı kazanamamış olan babam, bir daha geri dönmek üzere, bütün evi Sivrihisar’dan Eskişehir’e taşımıştı” (2017f, s. 20).

“Sonradan içime, kitaplardan geldiğini fark ettiğim bir memleket hayâli, bana yıllarca arkadaşlık etti” (2017f, s. 21).

“İyi, hayat boyunca kendilerine saygı duyduğum hocalarım vardı” (2017f, s. 22).

4.5.4.2. 2. Tema: Atatürk

“İşte Onun Evrensellik Anlayışı” adlı metnin öğrenci çalışma kitabı etkinlikleri ve açıklamaları içinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan dillere destan olmak, peşine takılmak, pabucu dama atılmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Akıldan hesap yapmada ustalığı, bütün köyde dillere destan olmuştu” (2017g, s. 40).

“İstanbul’a giden bir kervanın peşine takılıp günlerce yol aldıktan sonra İstanbul’a geldi” (2017g, s. 40).

“İş makinelerinin yaygınlaşması kazma, kürek gibi el aletlerinin pabucunu dama attı” (2017g, s. 40).

“Onuncu Yıl Nutku” ve öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde de sadece sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan şüphe yok, akıp gitmek, sıraya koymak, (birine) nazı geçmek, ayakta kalmak, orası senin; burası benim dolaşmak (gezmek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafıyla atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır” (2017f, s. 27).

“Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim” (2017f, s. 27).

“Olayları ve bilgileri sıraya koyarak konuştum” (2017g, s. 43).

“Bir akşam kendisine nazı geçenlerden biri: Yaptıklarınızın hiçbirini ayakta kalmaz, çok yaşamaya bakmalısınız, dedi” (2017g, s. 44).

“Ben bütün gün öğretmenin verdiği ödevi bulmak için o kütüphane senin bu kütüphane benim” (2017g, s. 44).

“Atatürk ve Bilim” adlı metinde ve öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinin, soru ve örnek cümlelerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan sona ermek, (bir şey)

gözünü almak, idrak etmek, anlamına gelmek, dikkat çekmek, payını almak, (bir işte) yer almak, (bir yere) parmak basmak, (biriyle) ilişki kurmak, özen göstermek, örnek almak, atbaşı (beraber) gitmek, ilgi çekmek (uyandırmak), boyunduruğa atmak (almak), olanak sağlamak (tanımak), son vermek, temel atmak, yolda kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Atatürk, bilimin insan yaşamındaki önemli yerini, özgürlük savaşımızın sona ermesi sıralarından hemen her vesile ile tekrarlamış, vurgulamıştır” (2017f, s. 28).

“Yurdumuzun en bayındır, en göz alıcı, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı nedir, bilir misiniz?” (2017f, s. 28)

“Yalnız ilim ve fennin, yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanında takip eylemek şarttır” (2017f, s. 28).

“Fen ise temel bilimler, yani matematik, astronomi, fizik, kimya ve tabii bilimler anlamına gelir” (2017f, s. 29).

“Bilimin insan yaşamındaki en gerçek yol gösterici olduğuna dikkatimizi çektiğine göre demek ki Atatürk, bilimden başka gerçek yol göstericilerimizin de bulunduğunu kabul etmiş olmaktadır” (2017f, s. 29).

“...en başta kesinlikle bilim gelmek şartıyla, diğer birtakım gerçek kılavuzlarımızın da bulunduğuna fakat bunların bilim yöntem ve kurallarından pay alabilen ve bilim kadar olmasa da yine de az çok dizgelileşmiş, özgünleşmiş durumda bulunan bilgi ve gözlemlerimiz olduğuna yahut da bunların, örneğin aklımız ve tecrübemiz gibi bilimi oluşturan temel öğeler arasında yer almaları gerektiğine isabetle parmak basmış oluyor” (2017f, s. 29-30).

“Yukarıda aktarılan sözlerinin, kendisinden yapılan alıntıların, hepsinde Atatürk’ün bilim ve uygarlık arasında yakın ilişki kurduğuna ve her ikisini de dinamik yönleriyle vurgulamaya özen gösterdiğine tanıklık ediliyor” (2017f, s. 30).

“Batılılaşma girişimimizde karşılaşılan en büyük sorun örnek alınmış olan Batı’nın büyük dinamizmi, kendi kendini geride bırakma ve aşma özelliği idi” (2017f, s. 30).

“Batı dünyasıyla atbaşı yürütülmesi idealinin noksansız biçimde benimsenmesine ihtiyaç vardır” (2017f, s. 30).

“Bilgi, bir süs takısı, başkalarının ilgisini çekebilecek bir nesne olmayacak, insanları aydınlatmak, yetiştirmek, toplumu geliştirmek için bir esin kaynağı, bir ışıldak olacaktır” (2017g, s. 47).

“...bilgileri insan için fazla bir süs, bir boyunduruk altına alma aracı ya da uygarca bir beğeniden çok yaşanan ortamda başarı sağlayacak, uygulamalı ve kullanıma elverişli bir aygıt durumuna getirmektir” (2017g, s. 47).

“Düzenli eğitim, düzenli öğretim düzenli düşünmeye olanak sağlar” (2017g, s. 48).

“Böylece millî bünyeye uymayan, günün ihtiyaçlarına cevap vermeyen eski eğitim ve öğretime son verildi” (2017g, s. 48).

“Böylece öğretimde birlik sağlanmakla beraber; ulusal, laik ve demokratik bir eğitim öğretim sisteminin temeli de atılmış oldu” (2017g, s. 48).

“Arabanın yakıtı bitince yolda kaldık” (2017g, s. 50).

Ayrıca öğrenci çalışma kitabında cümlede anlam ile ilgili bir etkinlikte yer verilen cümlede “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar” atasözüne atıf yapılmıştır: “Doğruyu söyledi diye dokuz köyden kovuldu” (2017g, s. 50).

“Dil Devrimi” adlı dinleme metninde ve öğrenci çalışma kitabındaki etkinlik, açıklama ve uygulamalarda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan tadına varmak, (birine) borçlu bulunmak (olmak), yerine getirmek, yoktan var etmek, ortaya çıkarmak, görev bilmek (saymak, addetmek), öne çıkmak, üzerinde durmak, ortaya koymak, taraf (tarafını) tutmak, hüküm vermek, yüzünden düşen bin parça olmak, dut yemiş bülbüle dönmek, göz gezdirmek deyimlerinin geçtiği tespit edilmiştir:

“Dili bağımsız olmayan bir ulusun kendisi de bağımsızlığın tadına varamaz” (2017h, s. 96).

“Büyük ulusların çoğu, büyüklüğünü, diliyle ürettiği uygarlık ürünlerine borçludur” (2017h, s. 96).

“Ancak bu isteğin, bilimsel yollarla yerine getirilmesi için dilin yabancı sözcüklerden arınmasını kurumlaştırmak yolunu seçti” (2017h, s. 96).

“Ancak bu üretme yoktan var etmek değil, halk dilinden derleme, eskiden kalan yazılı kaynakları tarama yoluyla yapıldı” (2017h, s. 96).

“Bugün yeryüzünden kalkmış, yalnızca kazı bilim, tarih araştırmalarıyla ortaya çıkarılan en eski uygarlıklar, hep onları yaratan toplumların dilleriyle açıklanmakta, bilinmektedir” (2017h, s. 96).

“Atatürk’ün Türk diline önem vermesi, onun kökenini araştırmayı ulusal bir görev sayması, çok yakından tanıdığı tarihsel gelişim nedeniyledir” (2017h, s. 96).

“Bu yapıt dille aktarılan türdense (şiir, öykü, roman, oyun, yazı ile açıklanan başka bir yapıt) dil öne çıkar. Görsel sanatları ilgilendiren bir yapıtta biçimsel özellikler üzerinde durulur” (2017h, s. 96).

“Yapıt hangi türden olursa olsun, dille ortaya konur” (2017h, s. 96).

“Gerçeğe varmak amacıyla taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren, afaki, objektif” (2017g, s. 51).

“Bize o kadar kızmıştı ki yüzünden dökülen bin parça oluyordu” (2017g, s. 54).

“Annesi ona kızınca dut yemiş bülbül gibi konuşmaya başladı” (2017g, s. 55).

“Yabancı vitrindeki elbiselere göz gezdirdikten sonra içeri girdi” (2017g, s. 55).

“Tema Değerlendirme Soruları” kısmında da yalnızca sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait bulgulara (deyim, atasözü) rastlanmış; ilgi duymak, meydan vermemek, destan yazmak, sahip çıkmak deyimleri ve “erken kalkan yol alır.” atasözü tespit edilmiştir:

“...ve bu nedenle de eğitime ilgi duymuştur” (2017g, s. 56).

“Ana Kraliçe” anlamına gelen Everest Dağı’nı içeren” (2017g, s. 58)...

“Size düşen, ağız dalaşına meydan vermeden kalabalığı dağıtmaktır” (2017g, s. 58).

“Türk askerleri Çanakkale’de bir destan yazdılar” (2017g, s. 58).

“Türk milleti olarak sahip çıktığımız TDK Atatürk’ün mirasıdır” (2017g, s. 58).

“Bir atasözümüz ‘Erken kalkan yol alır.’ der” (2017g, s. 57).

“Atatürk’te Millet Sevgisi” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan hak kazanmak, gönül (gönlünü) almak, ileri sürmek, el birliği etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sonunda bir taraf hak kazandı” (2017f, s. 31).

“O zaman Atatürk, davayı kaybeden arkadaşımıza dönerek bu sonucun yüksek kıymetini küçültecek bir olay olmadığını ifade ederek gönlünü aldı” (2017f, s. 31).

“...yapmamız lazım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz” (2017f, s. 32).

“Şahsımız için değil, fakat bağlı olduğumuz millet için il birliğiyle çalışalım” (2017f, s. 32).

“Gazi Mustafa Kemal’in Balıkesir Hutbesi” adlı bir diğer serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurları olan deyimler tespit edilebilmiştir. Işık tutmak, lazım gelmek (olmak) ve meydana koymak deyimleri metin içeriğinde tespit edilmiş olan deyimlerdir:

“Kurulacak yeni devletin temel esasları ile devrimler ve cumhuriyete ışık tutan mesajlar verdi” (2017f, s. 33).

“Camiler, söylenenleri dinleme ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek, yani birbirimizin görüş ve düşüncelerini almak için yapılmıştır” (2017f, s. 34).

“İşte bizde burada din ve dünya için, geleceğimiz için her şeyden önce hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım” (2017f, s. 34).

4.5.4.3. 3. Tema: Millî Kültür

“Türküler Dolusu” adlı metin, şiir türünde olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına uygun bir ögedir: “Kirazın derisinin altında kiraz / Narın içinde nar / Benim yüreğimde boylu boyunca / Memleketim var” (2017f, s. 36)...

Şiirde aynı kültür sahasına ait olan sapına kadar, gözünden gitmemek, akli ermemek, toz kondurmamak, alnını karışlamak, (birinin veya bir şeyin) kurbanı olmak, bıçak kemiğe dayanmak, yunmuş yıkanmış (arınmış), (bir şeyden) geçilmemek, zehir gibi, iligine işlemek (geçmek), iflah olmamak, haber almak ve mis gibi deyimleri tespit edilmiştir:

“Canıma ciğerime dek işlemiş / Canıma ciğerime / Sapına kadar” (2017f, s. 36).

“Memleketin hâli gözümünden gitmez” (2017f, s. 36).

“Bundan ötesine aklım ermez” (2017f, s. 36).

“Bir tutam çile bezi gibi / Dişimden tırnağıma kadar” (2017f, s. 36).

“Taşıma toprağıma toz konduranın / Alnını karışlarım” (2017f, s. 36).

“Canım kurban şiirin gerçeğine, hasına / İçerisine insan kokusu sinmiş mısıralara vurgunum / Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter” (2017f, s. 36).

“Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim” (2017f, s. 37).

“Kiminin reyhasından geçilmez./ Kimi zehir, kimi zemberek gibi” (2017f, s. 37).

“İliklerine kadar işlemiş sızı / Artık iflah olmaz kavak ağacı” (2017f, s. 38).

Öğrenci çalışma kitabında şiir içerisinde geçen toz kondurmamak, alnını karışlamak, bıçak kemiğe dayanmak, aklı ermek deyimleri ve anlamlarına birinci etkinlikte yer verilerek öğrencilere bu deyimlerin anlamları kavratılmaya çalışılmıştır (2017g, s. 60). Ayrıca öğrenci çalışma kitabı etkinlikleri içinde de göz kamaştırmak (almak), karın doyurmak, karşılık vermek deyimleri tespit edilmiştir: “Bugün Topkapı Sarayı’nda göz kamaştırıcı eserler gördüm.” (2017g, s. 64).

“Güzелce karnını doyurur” (2017g, s. 64).

“Ressam: ‘Bir dakika değil, altmış yıl ve bir dakika!’ diye karşılık verir” (2017g, s. 64).

Metnin dördüncü etkinliğinde ise şiirin “Altlarında imza yok ama / İçlerinde yürek var.” dizelerine atıf yapılarak “El Vurup Yaremi İncitme”, “Drama Köprüsü”, “Bir Of Çeksem Karşiki Dağlar Yıkılır”, “Ne Ağlarsın Benim Zülfü Siyahım” türkülerine yer verilmiştir. Türküler de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurlarıdır: “Aşağıda bazı türküler verilmiştir. “Altlarında imza yok ama / İçlerinde yürek var.” dizeleriyle kastedilen türkülerini işaretleyiniz” (2017g, s. 61).

Metnin yedinci etkinliğinde ise öğrencilerin şiirden öğrendikleri kelime, deyim ve atasözlerini verilen kelime havuzuna yazmaları, bunlardan hareketle de şiir yazmaları istenmiştir. Atasözlerinin ve deyimlerin edinimine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan etkinliğin bu bakımdan kültürel boyutunun da bulunduğunu söylemek mümkündür (2017g, s. 63).

“Evliya Çelebi” adlı metinde Evliya Çelebi’nin yaşamına dair anekdotlara ve eseri Seyahatname’deki bilgilere yer verilmiştir. Metin bu açılardan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan “sözlü tarih” ile ilgili kültürel nitelikler taşımaktadır:

“Evliya Çelebi’nin ne zaman öldüğü, nerede gömülü olduğu belli değildir. Araştırmacılar onun 1682 yılında İstanbul’da öldüğünü kaydederler. Evliya Çelebi, ilk Bursa gezisini babasından gizli yapmış, Bursa dönüşünden sonra babasından izin alarak 21 Haziran 1640 tarihinde İzmit

gezisine çıkmıştır. Seyahatnâme'sine bir örnek olmak üzere Onun İzmit gezisine dair yazdıklarını, sadeleştirilmiş şekliyle şöyle okuyoruz" (2017ç, s. 40)...

Evliya Çelebi Seyahatnamesi aynı zamanda UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'nde de yer almaktadır (UNESCO, 2018a).

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan tarihe geçmek, üne kavuşmak, ders almak, görev almak, gönlünü çalmak, dili dolaşmak, dile getirmek deyimleri tespit edilmiştir:

"Bu yetenekleriyle de adı, tarihe geçebilirdi. Ama büyük eseri "Seyahatnâme" onu milletlerarası bir üne kavuşturmuş, eseri dünyanın çeşitli dillerinde çevrilerek okunmuştur" (2017f, s. 39).

"Medrese öğrenimini İstanbul'da tamamlayan Evliya Çelebi, müzik ve yazı dersleri almış, hafız olmuş, şairliğe özenmiş, birçok el sanatında hüner kazanmıştı. 24 yaşındayken Osmanlı Sarayı'nda görev almış, bir gün Dördüncü Murat'ın huzuruna kabul olunarak besteler okumuş, nükteli konuşmasıyla padişahın gönlünü çalmıştı" (2017f, s. 39).

"...(Şefaât Ya Resulüllah!..) diyeceği yerde, heyecandan dili dolaşmış (Seyahat Ya Rasulüllah!..) diyerek ondan seyahat dilemiştir" [2017f, s. 39].

"Ziyaret ettiği yerlerin tarihçesi, eski eserleri, halkının yaşayış tarzı, folkloru, gelenekleri, giyimleri, sanatları, inançları, ne varsa Seyahatnâme'sinde dile getirilmekte, bu arada günlük olaylar, bu olayların yorumu da yer almaktadır" (2017f, s. 40).

Metinde Evliya Çelebi, kendini Seyyah-ı âlem ve nedim-i beni âdem Evliya-yı bî-riyâ (Dünya gezgini, insanoğlunun dostu, riyasız Evliya) adlarıyla tanıtır. Bu isimlendirmeler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanındaki "Adlar" başlığı altında (13a. Kişi Adları) yer alabilecek bulgulardır:

"Kendisi (Seyyah-ı âlem ve nedim-i beni âdem Evliya-yı bî-riyâ) yani (Dünya gezgini, insanoğlunun dostu, riyasız Evliya) diye takdim eden Evliya, gördüklerini tatlı üslubu içinde, biraz da abartarak yazmış, seyahat edebiyatımıza ölümsüz bir eser kazandırmıştır" (2017f, s. 40).

Metinde Kocaeli ve İzmit ve Darıca adları hakkında Evliya Çelebi'ye dayandırılarak bilgi verilir. Verilen bu bilgiler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanındaki "Yer adları"na ait bulgulardır:

"Darıca, İstanbul'dan 80 mildir. Deniz kıyısından yalçın kaya üzerinde, kare şekilli, büyük bir yapıdır. Limana bakan bir kapısı vardır. Dizdarı, neferleri yoktur. Kostantinoğlu, Acem diyarında Daraşa'yı yenerek Dârâ evlatlarını, burada bir mağara içinde rahiplerin hepsine verdi. Sonra, bu kaleyi yaparak adına Dârâpeçe dedi ki Dârâ oğulları demektir.

(...)

"Derken Evliya Çelebi İzmit'e gelir. İzmit Kalesi'nin fethi ile 'İzmit' adı üzerinde şu bilgileri verir: (... Bu İzmit Kalesi, Bizans'ın elinde iken 731 Hicri yılında Orhan Gazi zamanında fethedilmiştir. Fethinde güçlük çekildiğinden alındıktan sonra kalesi yer yer yıktırılmıştır. Hâlâ yıkıntı kalıntısı olarak deniz kıyısında dört köşe, bir kapılı büyük bir kalesi vardır. İçinde Dizdar ve neferleri varsa da içi gemi alayı ve kerestelerle doludur. Orhan, bu kaleyi fethetmek

için önce ‘Koca Beğ’i serdar ederek ‘İznimdir, var git.’ buyurmuş. İşte ‘İzmit’ de ‘İznim git.’ ten bozmadır, derler. Bazıları da ‘Azma git.’ veya ‘Ezme git.’ derler. Fetihden sonra yine Koca Beğ serdar olarak Kalipo vilayetini fethederek adına “Kocaeli” demiştir. Fatih Sultan Mehmet, Anadolu eyaletlerini yazdırdığı sırada İzmit’i de Anadolu’dan bir sancak olarak yazdırmıştır” (2017f, s. 41).

Metnin beşinci etkinliği ise tam olarak kültür temelli bir etkinlik niteliği taşımaktadır. Etkinlikte birtakım kültürel nitelikli fotoğraflara yer verilerek bunlardan metin ile alakalı olanların öğrenciler tarafından işaretlenmesi istenilmiştir. Fotoğraflarda horon oyunu, Ahi Çelebi Camisi, kağrı, semazen, halk çalgıları (ud, kanun, kemençe, tanbur), gemi ve kitap görselleri yer almaktadır. Horon, SOKÜM Ulusal Envanteri içinde de yer almaktadır (KVTB, 2017). Fotoğraflarda yer alan ud, kanun, kemençe ve tanbur çalgıları gösteri sanatları kültür alanı içinde yer alan “halk çalgıları” kültür alanına aittir. Metinde değinilen ve görseline yer verilen Çelebi Camisi, tarihi bir mekân olması bakımından “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” içindeki “halk mimarisi” alanına uygun bir veridir. Görseller arasında yer verilen “kağrı” aynı kültür alanının “halk taşımacılığı” (tekerlekli araçlar) alt başlığına uygun nitelikler taşımaktadır. Mevleviliği yansıtan semazen fotoğrafı ise gösteri sanatları kültür alanında yer alan “sema”ya ait bir görseldir. “Mevlevi Sema Törenleri” İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne dâhil edilmiştir (KVTB, 2018).



Şekil 44. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “horon” (gösteri sanatları- halk oyunları) kültürel unsurunu yansıtan görsel

Deniz, K.(Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.



Şekil 45. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “İbadethaneler” (doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar- halk mimarisi) kültürel unsurunu yansıtan görsel

Deniz, K.(Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.



Şekil 46. “Evliya Çelebi” adlı metin etkinliğinde “halk çalgıları” kültürel unsurlarını yansıtan görsel

Deniz, K.(Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.



Şekil 47. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “tekerlekli araçlar” kültürel unsurunu yansıtan görsel

Deniz, K.(Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.



Şekil 48. “Evliya Çelebi” metin etkinliğinde “Sema” kültürel unsurunu yansıtan görsel

Deniz, K.(Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Metnin altıncı etkinliğinde öğrencilerden Mevlana ile ilgili verilen bilgilerden hareketle biyografisinin yazılması istenmiştir (2017g, s. 68).

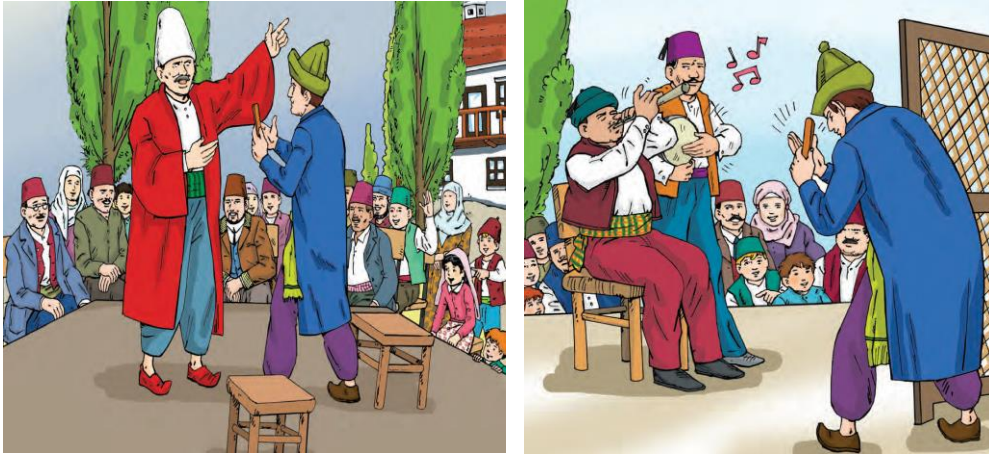
“Orta Oyunu” metni içerik itibarıyla “gösteri sanatları” kültür sahasındaki “halk tiyatrosu” alt başlığında yer alan “orta oyunu”nu tanıtmak ve örneklendirmek maksadıyla kaleme alınmış anı türünde bir metindir. Geleneksel Türk tiyatrosu türlerinden orta oyununun karakter, kurgu, içerik, mekân, kullanılan araçlar gibi pek çok özelliklerine metin içerisinde değinilerek öğrencilerin bu kültürel gelenek hakkında edinmelerine fırsat yaratılmıştır:

“Ramazanda orta oyunu, İstanbul’un her semtinde, Karagöz oyunları gibi, herhangi bir kahvehanede oynanabilirdi. Fakat orta oyuncular, hiç şüphesiz, bir kıraathane bulamasalar bile hiç değilse büyücek kahvehaneleri tercih ederlerdi. Orta oyunu, malum, meydan oyunudur. Seyirciler bu oyunun etrafını çepeçevre kuşatırlar, yalnız bir tarafı açık bırakılırdı. Oynayanlar, oyundan evvel, çay ve kahve dağıtan kahveci çırakları gibi, oradan gelirlerdi. Bu oyunun dekoruna gelince “yenidünya” denilen, yukarı ve dip kısmı ekseriya süs olsun diye küçük bir pano parçası hâlinde, üç dört aralıklı ve aşağıya kadar bütün ortası açık bir çeşit paravana idi.

(...)

Rollerinin ustası olan erkeklerin, nazlı nazlı yürüyüşler ve kadın sesleri çıkararak oynadıkları zenneler. Sonra bütün taklitli tipler. Bunların arasında Arap Bacı ve Abdal Oğlan. Bu rolleri oynayanların çoğu esnaf takımından kimselerdi ve bütün yıl dükkânlarını kapadıktan sonra, akşamları, Ramazan olsun, başka aylarda olsun, gerek şehirde, gerek yazları banliyölerde hünerlerini gösterirlerdi” (2017f, s. 42-43).

Metnin görsellerinde de tasvir edilen orta oyunu sahnesi somutlaştırılmıştır:



Şekil 49. “Orta oyunu” metin görselleri

Deniz, K.(Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan ibaret olmak (kalmak), hüner göstermek, (bir şeye) doyum olmamak, akla karayı seçmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu yenidünya kurulduğu zaman sanki bir ev olurdu. Eşyası da iki iskemleden ibaretti” (2017f, s. 42).

“...Ramazan olsun, başka aylarda olsun, gerek şehirde, gerek yazları banliyölerde hünerlerini gösterirlerdi” (2017f, s. 43).

“Muhaverelerine nükte ve orijinallik bakımından doyum olmazdı” (2017f, s. 44).

“— Nihayet anladım ama akla karayı da seçtim” (2017f, s. 45).

Metnin üçüncü etkinliğinde orta oyunu karakterleri Kavuklu ile Pişekâr’ın ve Karagöz oyununun karakterleri olan Hacivat ve Karagöz’ün özelliklerinin ifade edilerek karakter özelliklerinin karşılaştırılmaları istenmiştir. Böylelikle öğrencilerin halk tiyatrosunun iki

önemli geleneği hakkında öğrencilerin hem bilgi sahibi olmaları hem de iki tiyatro geleneği karakterlerin farklılıklarının saptanmasıyla analiz yapabilmeleri amaçlanmıştır (2017g, s. 71).

Metnin noktalama işaretlerinin işlevleriyle ilgili tercih edilen bir metin ise tam olarak kültür temelli bir etkinlik örneğidir. Öğrencilerin, metin içerisinde uygun yerlerde noktalama işaretlerini kullanmaları istenirken “iki dirhem bir çekirdek” deyiminin nereden ortaya çıktığını anlatan metin tercihinde bulunularak hem bir deyim ne şekilde ortaya çıktığı hakkında bilgi edinmelerini hem de söz dağarcıklarına bir deyimi katmalarına zemin hazırlanmıştır:

“...Keçiboynuzu çekirdeği Araplar Selçuklular ve Osmanlılar döneminde ağırlık ölçüsü olarak kullanılmıştır. Dört tanesi bir dirhem eder Dirhem değişmekle birlikte 3 g ağırlığı temsil etmektedir Satıcı iki dirhemlik bir şey satarken bu da benden olsun deyip bir çekirdek fazla tartarsa bu müşterinin saygıdeğer itibarlı bir kişi olduğunu gösterir. Olduğundan fazla giyinen süslenen kişilere iki dirhem bir çekirdek denilmesi buradan kaynaklanmaktadır” (2017g, s. 73).

Öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde yer alan açıklama, örnek ve metinlerin içinde ise ad vermek, filiz vermek, su almak, yol göstermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu yüzden keçiboynuzu kırat ya da karat denilen ölçüye adını vermiş” (2017g, s. 73).

“...yalnız keçiboynuzu uzun süre suda bekletildikten sonra filiz verebilir” (2017g, s. 73).

“...hem de içine su alması ihtimalinin çok az ve çok uzun zamana bağlı olduğu içindir” (2017g, s. 73).

“Sanatçı toplumun yaşayışına ayna tutar” (2017g, s. 73).

“Bazı sanatkarlar topluma (yol göster-)” (2017g, s. 73).

“İhtiyar Çilingir” adlı hikâye türündeki dinleme metni, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) unsuru olarak kabul edilmiştir: “Koyunpazarı’nda bir ufacık dükkân; bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu” (2017h, s.132)...

Hikâyede el sanatları geleneği kültür sahasındaki demirciliğe (geleneksel meslekler) atıf yapılır. Mesleğini ustalarından öğrenerek gelenek hâline getirmiş, paradan ve bütün değerlerden önce öğrendiği demircilik mesleğini sanat olarak yapmaya gayret gösteren bir demir ustasının mesleğine karşı duyduğu sevgi ve hassasiyet konu edilir:

“Koyunpazarı’nda bir ufacık dükkân; bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu. Ne hoş manzara, gözüm ilişti. Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı. Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvan zincirleri. Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış, dükkânın ötesine berisine asmış.

(...)

– Biz para âşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır, dedi. Düşündüm kaldım. Para için çalışmadığını iddia eden bu fakir ihtiyar, şüphesiz, sanatının âşığıydı. “Fılan usta gitti, bu sanatı da götürdü.” diyecekler diye, bu dükkânı bekliyordu. Onun gözünde filan şey filan şekilde yapılır, başka türlü sanata saygısızlık olurdu. Bunu yıllarca, belki asırlarca ustalar böyle yapmışlar; öyle ya, onun arkasında bu yolda gelmiş geçmiş ustalar, pirlere vardı. Dükkânlarını Allah’a ibadet eder gibi açıp kapamışlardı. Sanat, onlara sunulmuş bir kerametti” (2017h, s. 132).

Öğretmen kılavuz kitabında geleneksel mesleklerin araştırılması, hangilerinin azalmaya veya yok olmaya yüz tuttuğunun belirlenmesi üzerine öğrencilerin araştırma yaparak edindikleri bilgiler çerçevesinde konuşma çalışmalarında dile getirmeleri istenmektedir: “Araştırma: Sınıfınızı üç gruba ayırınız. Geleneksel meslekler ve el sanatlarımızı kaybolan, azalan ve yaşayan meslekler olmak üzere sınıflandırınız” (2017h, s. 132). “Metne Hazırlık” bölümünde de geleneksel el sanatlarına ve bu sanatların karşı karşıya kaldığı tehlikelerin öğrenciler arasında tartışılması maksadıyla yönlendirici soruların öğretmen tarafından sorulması istenerek kültürümüzde önemli yer tutan geleneksel meslekler ve el sanatları gelenekleri konularında öğrencilerin bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır:

“Öğrencilerinize zanaatlarla ilgili getirdiğiniz görselleri gösteriniz, görseller hakkında onları konuşturunuz. Öğrencilerinizin ön bilgilerini harekete geçirmek amacıyla onlara aşağıdaki soruları yöneltiniz.

- Yakın çevrenizde geleneksel el sanatlarıyla uğraşan birileri var mı?
- Evinizde kullanılan eşyalardan hangileri el sanatıdır?
- Geleneksel el sanatlarından bazılarının azalması veya yok olması sizi nasıl etkilemektedir?” (2017h, s. 132-133).

Metne hazırlık sürecinin devamında el sanatları geleneği kültür alanına “Marangozluk ve Oymacılık” geleneğini konu alan bir şiire yer verilerek devam edilmiştir: “Benim büyük babam bir marangozdu / Kapılar yapardı küçücük tahtalardan / Kocaman çift kanatlı / Ahşap çivili kavşurma kapılar (2017h, s. 133)... Şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına giren kültürel unsurlar olmaları bakımından bu şiir el sanatları geleneği (marangozluk) niteliği taşımasının yanı sıra sözlü gelenekler ve anlatımlar (halk şiirleri) kültürel nitelikleri de taşımaktadır.

“İhtiyar Çilingir” öyküsünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan gözü ilişmek, yazıklar olsun, ısrar etmek deyimleri tespit edilmiştir: “Ne hoş manzara, gözüm ilişti” (2017h, s. 132).

“—Yazıklar olsun o zamana ki bütün kutsal değerleri inkâr ettirmiş” (2017h, s. 132),

“Delikanlı usulü bozmakta ısrar ediyordu” (2017h, s. 132).

Öğretmen kılavuz kitabında Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü resmi İnternet sayfasından elde edilen gazete kupürüyle hem Mardin ilinin geleneksel el sanatları kültüründeki zenginliği hem de telkâri, testicilik- çömlekçilik, bakırcılık, oyacılık-basmacılık geleneksel meslekleri hakkında bilgi paylaşılmıştır. Bu nedenle ayrı başlıklar hâlinde bilgi verilen her bir geleneksel meslek dalı (telkâri, testicilik-çömlekçilik, bakırcılık, oyacılık-basmacılık), “el sanatları geleneği” kültür alanına ait ayrı bulgular sayılmıştır:

“Geçmişten bu yana farklı dini inançlar ile gelenek ve göreneklerini çağdaş bir anlayış içinde sürdürmekte olan Mardin, bu çeşitliliğin bir yansıması olarak el sanatlarının da beşiği olmuştur. Çanak çömlek, demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk, gümüşçülük (telkâri), iğne oyası, Midyat el nakışı, tohum iğnesi, yorgancılık, oyacılık, boyacılık (sibbeğ), dericilik (debbağ), sabunculuk, dokumacılık, şalüşapık (özel bir kumaş dokumasıdır), kilimcilik, halıcılık (yün ve ipek), semercilik, keçecilik, tahta oymacılığı (kakmacılık), sedef işlemeciliği, halburculuk (gürge ağacı işlemeciliği) ve taş oymacılığı gibi yöreye has el sanatları eski çağlardan beri yapılmaktadır” (2017h, s. 134-135).

Bakırcılık, çömlekçilik, oyacılık (oya sanatı), telkâri, dokumacılık, tahta oymacılığı (ahşap oymacılığı), yorgancılık, sedef işlemeciliği, taş oymacılığı halıcılık (halı dokuma geleneği) sanatları aynı zamanda SOKÜM Ulusal Envanteri içinde de yer almaktadır (KVTB, 2017).

Öğrencilerin yazma çalışmalarına hazırlık amacıyla “Püf Noktası” adlı hikâyeye yer verilmiştir. Hikâyeler, sözlü gelenekler ve anlatımlar sahası unsurları olarak değerlendirildikleri için söz konusu hikâye bu kültür sahasına ait bir veri olarak değerlendirilmiştir. Hikâyedeki bir diğer kültürel unsur ise ahiliktir. Ahilik SOKÜM Ulusal Envanteri içinde yer alan kültürel unsurlardandır (KVTB, 2017). Ahilik, XIII. yüzyılda Ahi Evran tarafından sistematik yapısına kavuşturulan bir esnaf dayanışma teşkilâtıdır. Ancak Ahiliğin dini/tasavvufi başka bir boyutunun olduğu da bilinmektedir. Tasavvufun temel kavramlarından olan dürüstlük, mertlik, alçakgönüllülük, yardımseverlik, cömertlik, şefkat gibi manalar taşıyan fütüvvet anlayışı Ahiliğin temelini oluşturmuştur (KVTB, 2018b).

“Ahi Evran zamanında (Usta - çırak müessesesi de diyebiliriz.) çırak, ustasından onay (icazet) alır ve ancak o zaman ayrılıp kendi dükkânını açabilir. Orta Anadolu’da bir camcı ustası vardır. Ahilik yapar, zamanı gelen eski çıraklarına ‘Sen oldun.’ der ve el verir, uğurlar. Böylece eski çırak artık yeni bir usta olmuştur” (2017h, s. 136)...

Metinde çömlekçilik geleneğinden ve usta- çırak geleneğinden bahsedilmektedir. Çömlekçilik geleneği aynı zamanda SOKÜM Ulusal Envanteri içinde de yer almaktadır (KVTB, 2017). Metin içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait olan icazet almak, el vermek, dikiş tutturamamak, iflas etmek, müjde vermek (götürmek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Ahi Evran zamanında (Usta - çırak müessesesi de diyebiliriz.) çırak, ustasından onay (icazet) alır ve ancak o zaman ayrılıp kendi dükkânını açabilir” (2017h, s. 136).

“Ahilik yapar, zamanı gelen eski çıraklarına ‘Sen oldun.’ der ve el verir, uğurlar” (2017h, s. 136).

“Dikiş tutturamaz. Yaptığı bütün cam işleri, biblolar, her şey bir müddet sonra çatlamaktadır. Esnaf ve halk tarafından ayıplanan çırak, bir yıl sonra iflas etmiş olarak ustasının yanına döner” (2017h, s. 136).

“Sonunda bir gün usta çırağına müjdeyi verir” (2017h, s. 136).

“Yunus Emre” adlı metinde Yunus Emre’nin sekiz adet şiirine atıf yapılarak şiirlerin açıklamalarına metin içerisinde yer verilmiştir. Halk şiirleri, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası (halk şiiri) içinde yer alan unsurlardır: “Benim bunda kararım yok, / Ben bunda gitmeye geldim. / Bezirgânım metaım çok, / Alana satmaya geldim. / Ben gelmedim dava için / Benim işim sevi için / Dostun evi gönüllerdir / Gönüller yapmaya geldim (2017f, s. 46).

“Benim adım dertli dolap / Suyum akar yalap yalap / Böyle emreylemiş Çalap / Derdim vardır inilerim. / Suyum alçaktan çekerim, / Dönüp yükseğe dökerim, / Görün ben neler çekerim / Derdim vardır inilerim” (2017f, s. 46).

“Dağlar ile taşlar ile / Çağırayım Mevla’m seni / Seherlerde kuşlar ile / Çağırayım Mevla’m seni” (2017f, s. 47).

“Derildik pınar olduk / İrkildik ırmak olduk / Artık denize daldık / Taştık elhamdülillah. / Taptuk’un tapusunda / Kul olduk kapısında / Yunus miskin çiğ idik / Piştik elhamdülillah” (2017f, s. 47).

“Aşkın aldı benden beni / Bana seni gerek seni / Ben yanarım dünü günü / Bana seni gerek seni / Ne varlığa sevinirim / Ne yokluğa yerinirim / Aşkın ile avunurum / Bana seni gerek seni” (2017f, s. 48)...

“Gönlüm düştü bu sevdaya / Gel gör beni aşk neyledi / Başımı verdim kavgaya / Gel gör beni aşk neyledi. / Ben ağlarım yana yana / Aşk boyadı beni kana / Ne âkilim ne divâne / Gel gör beni aşk neyledi” (2017f, s. 49).

“Adımız miskindir bizim / Düşmanımız kindir bizim / Biz kimseye kin tutmayız / Kamu âlem birdir bize” (2017f, s. 49)...

“Gelin tanış olalım / İşi kolay kılalım. / Sevelim sevillelim / Dünya kimseye kalmaz” (2017f, s. 49).

Metin içeriğinde de yine aynı kültür sahasına ait olan (birinin) gönlünü etmek (yapmak), yenik düşmek, umudunu kırmak, umut vermek, aklı başına gelmek, murada (muradına) ermek, dile gelmek, dünyaya gözlerini kapamak (yummak) deyimleri tespit edilmiştir:

“Dostun evi gönüllerdur/ Gönüller yapmaya geldim” (2017f, s. 46).

“Moğol akınları karşısında yenik düşen Anadolu Selçuklu Devleti, Türkmen boylarının ikide bir ayaklanmasıyla tümünden güçsüz olmuş” (2017f, s. 46).

“Üst üste gelen kıtlık ve sürekli kuraklıklar, bitkin ve ezik halkın yaşama umudunu kırmış” (2017f, s. 46)...

“Yunus, bu ortamda, bir aşk ve sevgi güneşi olarak Anadolu’da doğmuş, umutsuzlara umut vermiş, Anadolu’nun gönlü ve dili olmuştur” (2017f, s. 46).

“Çuvallarını buğdayla doldurmuşlar. Köyüne dönerken yarı yolda aklı başına gelmiş” (2017f, s. 47).

“Sonunda, muradına ermiş. Kendisine izin verilmiş” (2017f, s. 47).

“Yunus’ta çarpar, bu yürek, tüm kürekliyle Yunus’ta dile gelir” (2017f, s. 48).

“Yunus, 1321 yılında, yetmiş yaşlarında olduğu hâlde, hayata gözlerini kapamıştır” (2017f, s. 49).

Metnin görsellerinde de el sanatları geleneği kültür alanında yer alan “giyim-kuşam ve süslenme” (günlük giyim, erkek giyim, kadın giyim, çocuk giyim) kültür öğeleri yansıtılmıştır:



Şekil 50. Yunus Emre metninin “giyim-kuşam ve süslenme” kültürel niteliklerini yansıtan görsel

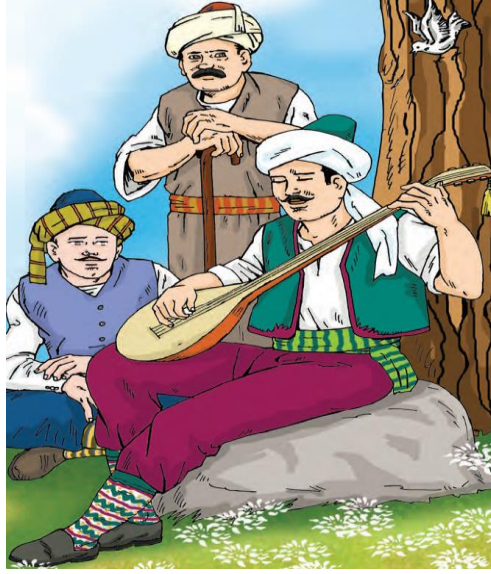
Deniz, K. (Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

“Bağlamacıya” adlı şiir, halk şiirini ve halk ozanlarını konu edinmesi bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına (halk şiirleri) uygun bir eserdir:

“Çal bağlamacı çal, eski türküler, / Dirilt namelerini ataların! / Dertli, Emrah, Ruhsat dile gelsinler, / Duyur sesini eski ustaların! / Gevheri, Seyrani, Sümmani’yi an, / Ömer gibi ağla, Kerem gibi yan, / Şakısın dilinde Karacaoğlan, / Bağlaman şenliğidir odaların (2017f, s. 50)...

Şiirde aynı kültür alanına ait olan günahı (günahı vebali) boynuna deyimleri tespit edilmiştir: “Günahsa boynuma hep kadalarn” (2017f, s. 50).

Şiir görselinde el sanatları geleneği kültür alanında yer alan “giyim-kuşam ve süslenme” (erkek giyim) kültür öğeleri yansıtılmıştır:



Şekil 51. “Bağlamacıya” şiiri görselinde “giyim-kuşam ve süslenme” kültürel örnekleri

Deniz, K. (Ed.), & Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017). İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tema Sonu Değerlendirme Soruları metninde türküler konu edilir, Türk kültüründeki yeri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bakımdan metnin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içindeki “türküler” kültür ögesine ait bulgular taşıdığını söylemek mümkündür: “Anadolu’yu duygusallığı içinde bilmek, öğrenmek, tanımak mı istiyorsunuz? Türkülerini dinleyiniz. Türküler Anadolu’nun yanık yüreği, atan damarıdır. Bölge bölge duygular, çeşit çeşit ezgiler içinde Anadolu türkülerinin sayısı on bin, yirmi bin, belki de daha fazladır” (2017g, s. 82)...

Bu bölümde yer verilen metinlerden biri de çadırları konu edinmektedir. Metin içeriğiyle ilgili verilen soruların yanıtlanması istenmiştir. Çadırların Türk kültüründe ne kadar eski bir geçmişi olduğu, Orta Asya’dan günümüze kadar âdeta Türk milletine yarenlik etmiş bir unsur olduğu öznel bir üslupla dile getirilir. “çadır” kavramı bu nedenle “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür alanındaki halk mimarisine ait bir unsur olarak kabul edilmiştir:

“Çadıma sevgim gittikçe artıyordu... Çadır! Dedelerimin değerli yurdu çadır, bendeki bu sevgi ırkımın mirasıdır; sen bana bir ata yadigarısın; geçmişin tarihini saklayan kutsal bir tomarsın! Kanatlarının her bükümünde Afrika’ya, Amerika’ya dayanmış olan Türklere başlayarak “Sen Gotar” a varmış olan Osmanlı akıncılarına kadar, beş bin yıllık bir “Şehname” okuyabilirim” (2017g, s. 83)...

Tema Değerlendirme Soruları’nda deyimlerle ilgili çoktan seçmeli bir soruya da yer verilmiştir. Diline düşmek, dilini bağlamak, dile dolamak ve dile vermek deyimlerinin seçenek olarak sunulduğu soruda hangi deyim “yermek veya alay etmek amacıyla birinin

kötü veya yanlış davranışını sürekli söylemek” anlamına geldiği sorulmuştur (2017g, s. 83). Her deyimın hangi anlama geldiğinin sınıf içinde tartışılarak açıklanacağı, böylelikle de öğrencilerin dört deyimın de anlamını kavrama imkânı elde edeceğinden hareketle dört deyim de kitabın taşıdığı kültürel nitelikler arasında sayılmıştır.

4.5.4.4. 4. Tema: Kişisel Gelişim

Deneme türündeki “Empati ile Yaşamak” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanında yer alan özlemını duymak, acısını çekmek, yerine koymak, yol açmak, cana (canına) can katmak, kendin bulmak, adım (adımını) atmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...görüş ve düşüncelerimize uygun birilerini bulmak güç iştir ama özlem duyarak aradığımız da tam böyle bir şeydir” (2017f, s. 52).

“Bir empati muhasebesi yaparsak; öğretmen kendini öğrencinin yerine koysa, doktor kendisini hastasının yerine koysa, patron kendisini işçisinin yerine koysa” (2017f, s. 52)...

“Bu anlayış insanların birbirlerine yaklaşmasına ve aralarında gerçeğe dayanan sevginin gelişmesine yol açar” (2017f, s. 52).

“Cana can katan bir dost ararız” (2017f, s. 52).

“Sadece gideriz, onunla bir olup yürürüz ve kendimizi onda buluruz” (2017f, s. 52).

“Günümüzde başkalarını düşünerek atılan bir adım, yapılan bir uğraş yok” (2017f, s. 55).

Metnin ilk etkinliğinde bu deyimlerden cana (canına) can katmak, dünya üzerine gelmek, kendini bulmak, adım atmak ve yol açmak deyimlerinin anlamları verilerek okudukları metinde hangi deyimlerin bu anlamlara gelebileceğini ifade etmeleri istenmektedir (2017g, s. 86).

Metnin altıncı etkinliğinde ise empati kavramı ile alakalı olan “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır.” atasözüne yer verilerek öğrencilerden bu atasözünün zihinlerinde neler çağrıştırdığını yazmaları istenmiştir. Atasözleri, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait kültürel olmaları bakımından yer verilen bu atasözü, kitabın taşıdığı kültürel nitelikler arasındadır. Etkinliğin devamında ise bu atasözünden hareketle konusu empati olan bir hikâyeye yazmaları istenmiştir (2017g, s. 88).

Metinde empatiyle ilişkili olarak Nasreddin Hoca'nın bir fıkrasına da atıf yapılır. Fıkralar da tıpkı atasözleri ve deyimler gibi sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanına ait unsurlardır:

“Nasrettin Hoca eşeğinden düşer ve acıyla kıvrılır. Başına toplananlar: “Hemen bir doktor çağırın...” diye bağırırken Hoca “Bana doktor değil, eşekten düşmüş birini bulun...” der. Nasrettin Hoca bu davranışı ile eşekten düşenin çektiği acıyı ve yaşadığı duyguyu sadece eşekten düşen başka birinin anlayabileceğini ifade etmektedir” (2017f, s. 53).

SOKÜM Ulusal Envanteri içinde “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” de ayrı bir kültürel unsur olarak yer almaktadır (KVTB, 2017).

“Karanfiller ve Domates Suyu” adlı öykü türü bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir:

“Küçük bir çam ormanı. Vakit sabah. Arı, sinek, kuş sesi. Bir siyah gözlükten görülen yerde ve ağaçlarda güneş parçaları. Sonra uzak, göğün, kendi renginden biraz daha koyu kıyılara giden hudutlu bir deniz... İşte böyle bir yerde köyün insanlarını düşünüyorum” (2017f, s. 56)...

Hikâyede aynı zamanda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir diğer unsuru olan lazım gelmek (olmak), saygı duymak (beslemek), içine sinmek, karşı koymak deyimleri ve “Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur)” atasözü tespit edilmiştir:

“Kitaplar, bir zaman bana, insanları sevmek lazım geldiğini, insanları sevince tabiatın, tabiatı sevince dünyanın sevileceğini, oradan yaşama sevinci duyulacağını öğretmişler” (2017f, s. 56).

“Şimdi artık kimi sevdiğimi, kime saygı duyduğumu biliyorum” (2017f, s. 56).

“İşte Kör Mustafa'nın bu gözü de bir kambur insanın ruh hâletini içine sindirmiş” (2017f, s. 57).

“Bütün bir yaz, bütün bir kış, orman memurunun tazyiki, çalı, palamut, defne, koca yemiş, diken, ot, kök ona karşı koydular” (2017f, s. 58).

“Biz görenler: — Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur, dedik” (2017f, s. 59).

Metin etkinliklerinde ve örnek cümlelerinde de aynı kültür alanına giren bir baştan (uçtan) bir başa (uca), altını çizmek, üstüne basmak, içinden geçmek, eli ayağı (ayağına) dolaşmak, kulak asmak deyimleri ve “İşleyen demir pas tutmaz (ışıldar)” atasözüne yer verilmiştir ancak atasözü “Çalışan demir pas tutmaz.” şeklinde belirtilmiştir:

“Tek renk üstüne. Tabanca boyayı sıkıyorsun, vızzt, vızzt, vızzt, bir uçtan giriyor, öteki uçtan çıkıveriyorsun” (2017g, s. 91-95).

“Erkek’in altını iyice çizmişti. Üstüne bastıra bastıra söylemişti” (2017g, s. 91).

“Erkek, kadının içinden geçenleri anlamıştı” (2017g, s. 91).

“Çalışan demir pas tutmaz” (2017g, s. 92).

“O gece, eli ayağına dolanarak dört bir köşeye altın sarısı birer yarım ay kondurdu (2017g, s. 95).

“Gönlünce yap, başka şeye kulak asma!” (2017g, s. 95)

“Martı” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan dikkatini toplamak, (birinin) hoşuna gitmek, donup kalmak, rekor kırmak; öğrenci çalışma kitabı etkinliklerinde ve etkinlik açıklamalarında ise boyun eğmek, değer vermek, ileri sürmek, karanlık basmak (çökmek), dört bir taraf (yan) deyimleri tespit edilmiştir:

“...bütün dikkatini toplayıp gözlerini kısıyor, soluğunu tutuyor, zorluyor” (2017f, s. 61)...

“Onun bulduğu bu düşünce türü, diğer kuşların hoşuna gitmek için değildi” (2017f, s. 61).

“...kumun üzerinde bıraktığı izi adımlayarak ölçmeye vardırıldığında, annesi ve babası dehşetten donup kaldılar” (2017f, s. 61).

“On saniye içinde hızı saatte doksan mile ulaşmış, martılar arası dünya hız rekorunu kırmıştı” (2017f, s. 61).

“Karşıdaki insana değer vermek” (2017g, s. 97).

“Uçmanın bir amaca yönelik olduğu ileri sürülmüş” (2017g, s. 98).

“...gecenin karanlığı bastırmadan evine dönüyordu” (2017g, s. 99).

“Amansız gecenle yayıl dört yanıma” (2017g, s. 100).

Metnin altıncı ve yedinci etkinliklerinde şiirlerden yararlanılmıştır. Etkinliklerde üç adet şiire yer verilmiştir. Şiirler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olarak kabul edilmektedir:

“Bakıp imreniyorum akınına / Şehrin üstünden geçen bulutların. / Belki gidiyorlardır yakınına/ Rüyamızı kuşatan hudutların” (2017g, s. 100)...

“Ya sen! Ey sen! Esen dallar arasında / Bir parıltı gibi görülüp kaybolan / Ne istersin benden akşam saatinde? / Bir gülüşü olsun görülmemiş kadın” (2017g, s. 100)...

“Çözülen bir demetten indiler birer birer, / Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun. / Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun./ Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler” (2017g, s. 100)...

“Su Gibi” adlı dinleme metni şiir türünde bir eser olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilebilir:

“Dostlar ırmak gibidir/ Kiminin suyu az, kiminin çok/ Kiminde elleriniz ıslanır yalnızca/ Kiminde ruhunuz yıkanır boydan boya” (2017h, s. 166)...

Şiirde ve metin etkinliklerinde de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan huzur vermek, boşa gitmek, yola çıkmak, yüreği burkulmak, ders vermek, (bir şeye) kulak vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“İnsanı rahatlatır, huzur verir gönüllere” (2017h, s. 166).

“Boşa gitmez ne kadar güvenseniz” (2017h, s. 166).

“Aşağıda verilen fabldaki kişilik özelliğinden yola çıkarak noktalı yerlere bir hikâye yazınız” (2017g, s. 103).

“Bu küçük yavrunun yaralarını görünce yüreği burkuldu” (2017g, s. 105).

“Bağlama dersleri verdi pek çok öğrenci yetiştirdi” (2017g, s. 105).

“Eğil kulak ver” (2017g, s. 105).

“Hellen Keller” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan tehlike atlatmak, ele avuca sığmamak, yerinden fırlamak, yer etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Hastalığının tedavisi bitip yaşamsal tehlikeyi atlattığında Hellen Keller’in (Helin Kölr) yaşamı tümüyle değişmişti” (2017f, s. 64).

“Bebeklikten çocukluğa geçiş döneminde çevresinde olan biteni çok az anlaması, ele avuca sığmazlığı, asiliği bu inanın onaylandığının göstergesiydi” (2017f, s. 64).

“İşte o anda Hellen’in kalbi yerinden fırlarcasına çarpmaya başladı” (2017f, s. 65).

“Yaşamının ilk on sekiz ayında zihninde yer etmiş olan tek sözcüktü su” (2017f, s. 65).

“Adam Olmak” serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan işine koyulmak, dile dolamak, yolunu tutmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Koyulabilirsen işe yeniden” (2017f, s. 68).

“Yitirdiklerini dolamaksızın dile” (2017f, s. 68).

“Baştan tutabilirsen yolunu” (2017f, s. 68).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünün metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan kan ter içinde ve deyimleri tespit edilmiştir. Tema Değerlendirme Sorularının “B” kısmında da kendini dev aynasında görmek, kulak tıkamak, canını dişine takmak, burnu Kaf Dağı’nda olmak, yoluna baş koymak, gücü yetmek deyimleri verilerek öğrencilerden eksik bırakılan cümlelerin anlamlarına uygun olarak bu deyimleri yerleştirmeleri istenmiştir (2017g, s. 107). Tema Değerlendirme Soruları’nın diğer açıklama ve sorularında da (bir yere) yolu düşmek, iş inada binmek, gözünü (gözlerini) kan bürümek deyimleri tespit edilmiştir: “Yıllar sonra yolumuz Akşehir’e düştü.”

“İş inada binince hiçbir şey yolunda gitmez.” cümlesiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?” (2017g, s. 108)

“Gözünü kan bürümüş âdeta” (2017g, s. 108).

Cümle Çeşitleri konusu ile ilgili hedef kazanımların edinilip edinilmediğinin kontrol edilmesi amacıyla sorulan sorunun şıklarında da sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan atasözlerine yer verilmiştir: “Taşıma suyla değirmen dönmez” (2017g, s. 108).

“Sakla samanı, gelir zamanı” (2017g, s. 108).

“Aç it duvar deler” (2017g, s. 108).

“Damlaya damlaya göl olur” (2017g, s. 108).

4.5.4.5. 5. Tema: Toplum Hayatı

“Ergenekon Destanı” tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurudur:

“Türk illerinde Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen bir yer yoktu; yani bütün ülkeye Göktürkler hâkimdi. Bu durum ise diğer bütün öteki kavimlere acı geliyordu, üstelik Göktürkleri de kıskanıyorlardı. Bir araya gelip birleştiler ve Türklerden öğ almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler” (2017f, s.70).

Metin içinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsurları olan öğ (öcünü) almak (çıkarmak), üzerine yürümek, hile yapmak, baskına uğramak, işe yaramak,

hâli kalmamak, (birinin, bir işin) ardına (arkasına) düşmek, (birini) gafil avlamak, kılıçtan geçirmek, başta (başında) bulunmak, sağ kalmak, karar vermek, baş eğmek, boyun eğmek, karşı çıkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir araya gelip birleştiler ve Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler” (2017f, s. 70).

“Dediler ki: “Göktürklerle hile yapmazsak işimiz sonunda pek yaman olacak” (2017f, s. 70).

“Bu konuşmadan sonra, tan ağarınca sanki baskına uğramışlar gibi işe yaramayan mallarını bırakıp kaçtılar” (2017f, s. 70).

“Bunu gören Göktürkler: ‘Düşmanlarımızda savaştacak hâl kalmadı, kaçıyorlar.’ diye düşünerek kaçanların arkasına düştüler” (2017f, s. 70).

“Göktürkleri gafil avladılar, vuruşmaya başladılar. Düşmanlar galip geldi” (2017f, s. 70).

“Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri kul edindiler ve her birini alıp kendi evlerine götürdüler” (2017f, s. 70).

“O zamanlar Göktürklerin başında İl Han, hakan olarak bulunuyordu” (2017f, s. 71).

“Çocukların hepsi bu savaşta öldü. Yalnız Kayan adındaki en küçük oğlu sağ kaldı” (2017f, s. 71).

“Böyle konuşulup karar verilince Ergenekon’dan çıkmak için bir yol aramaya başladılar, bulamadılar” (2017f, s. 72).

“Bunu kimi iyi karşıladı, baş eğip boyun eğdi. Börteçine’yi kendi hakanları bildi; kimi de iyi görmedi, karşı çıktı” (2017f, s. 73).

Metnin üçüncü etkinliğinde “Türk illerinde Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen bir yer yoktu.” cümlesiyle ne anlatılmak istenildiğinin açıklanması istenmektedir. Buradan hareketle okçuluk hakkında bilgilere yer verilerek metin halk sporları ile de bağdaştırılabilirdi. Özellikle Dede Korkut hikâyeleri başta halk sporları olmak üzere pek çok kültürel unsurla ilişkilendirilmeye çok müsait bir eserdir.

Metnin altıncı etkinliğinde ise doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurlarından “imece” geleneğini konu alan bir gazete kupürüne yer verilerek haberden hareketle öğrencilerin duygu, düşüncelerini deneme türünde ifade etmeleri istenmiştir:

“Manavgat’ın Hocalar köyünde yaşayan vatandaşlar, imece usulü ile 20 bin TL’lik köprüyü kendileri yaptırıyorlar” (2017g, s. 114)...

Metnin sekizinci etkinliğinde kalıp ifadelerle örnek olarak deyim ve atasözlerine yer verilerek öğrencilerin bunları cümle içinde kullanmaları istenmiştir. Etkinlikte kuş uçmaz; kervan geçmez, bal tutan parmağını yalar, yorgan gitti; kavga bitti, tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş atasözlerine ve yağmurdan kaçarken doluya tutulmak deyimine yer verilmiştir (2017g, s. 115). Metinde Türklerin Ergenekon’dan çıkışları ve bunu kutlamalarına yer verilir. Kutlamalar, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür sahasına ait kültürel unsurlardır. Metinden hareketle tema ile de ilişkili olarak nevrüz geleneği veya diğer geleneksel kutlamalara ve şöenlere etkinliklerde yer verilebilirdi. Böylelikle söz konusu kültür unsurlarına yönelik araştırma yapılması ya da bilgi edinimi için fırsat oluşturulabilirdi.

“Misafirliklerimiz” adlı metin konu olarak “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür sahasındaki “halk hukuku” alt başlığında yer alan “konuk ağırlama”ya yönelik bir örnektir: “Misafirliğin dinlerde bile yeri vardır. Hele Şark’ta misafirserverlik âdeti kutsal bir vazife sayılmıştır. Türklerin misafirserverliği bütün dünyada meşhurdur. Araplarınki de öyle. Evin kapısından içeriye girmiş olan adam artık ev halkından sayılır (2017f, s. 74).

Metin içeriğinde ise “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahası içinde yer alan hoşbeş etmek, canı çekmek, keyfi kaçmak, gönül (gönlünü) almak, fırsat bulmak, iyi gitmek, yol açmak, (birine) yukarıdan bakmak, can sıkmak, zahmete girmek (katlanmak) deyimleri tespit edilirken metin etkinliklerinde ise gözden çıkarmak, acısını çıkarmak, dil (diller) dökmek, ağzı sulanmak, dilini yutmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Akşamüstü evimize yorgun argın dönsek bile çoluk çocuğumuzla hoşbeş ederken kapımızın çalınmasını, tanıdıklarımızdan birinin bizi hatırlayıp ziyaretimize gelmesini istediğimiz anlar olur” (2017f, s. 74).

“Ama misafirlik öyle bir oyundur ki onu her zaman, sadece istediğinizle, canınızın çektikleri ile oynayamazsınız” (2017f, s. 74).

“...hatta keyfinizin kaçtığını hiç belli etmeden oynamaya mecbursunuz” (2017f, s. 74).

“...ancak pek az tanımaya fırsat bulduğunuz göz aşinaları kapınızı çalabilir, sizin misafiriniz olabilirler” (2017f, s. 74).

“Eğer üç kabul gününde bir hanım aynı elbise ile görünürse kocasının işlerinin o günlerde pek iyi gitmediği rivayeti derhâl etrafa yayılıyormuş” (2017f, s. 77).

“...hatta yardımlaşmaya yaraması lazım gelen misafirlik müessesesinin israfa yol açarak insanları müşküllere sarması, dedikodulara, kırgınlıklara sebep olması doğrusu tatsız bir şeydir” (2017f, s. 77).

“insanların birbirlerini süzmelerine veya birbirlerine yukarıdan bakmalarına sebep olan misafirliğin dostluk ve ahbaplıkla hiçbir ilgisi yoktur” (2017f, s. 77).

“samimiyet dışı bir misafirlik oyununun can sıkıcı tepkilerine uğramasın” (2017f, s. 77).

“Aslında bir insanın sizi aramış olması, sizi görmek için zahmetlere katlanması, onu iyi karşılamanız için yeterli bir sebeptir” (2017f, s. 77).

“Bir gün tilki kardeş, gözden çıkarıp masrafı, Leylek kardeşi bir ziyafete alıkoyar” (2017g, s. 119).

“Acısını çıkarmak için bunun” (2017g, s. 119),

“Diller döker zerafetine” (2017g, s. 119).

“Ağzı sulanır yayıldıkça etin kokusu” (2017g, s. 119).

“...bir onur meselesi sayarak bunu, dilini yutar” (2017g, s. 119),

“İmece” adlı metin konu olarak “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahası alt başlıklarından “halk ekonomisi”ne ait nitelikler taşıyan “imece” geleneğini ele alır.

“İmece” aynı zamanda SOKÜM Ulusal Envanteri’nde de yer almaktadır (KVTB, 2017).

“İlk gittiğim imeceyi hayal meyal anlıyorum. Köyün içinde bir bayram havası esiyordu. Bayram havasından da öte bir şeyler. Düğünden öte bir sevinç. Köyün kızları Hıdırellez’de en güzel giysilerini kuşanırlar, ellerine alca kınalar yakarlardı.(...) İmece gününde kızlar, delikanlılar en güzel giysilerini kuşanmışlardı. Köyün içinde biri dolanıyor, “imeceye” diye bağırıyordu. Çoluk çocuk, kadın erkek, genç yaşlı, herkes imeceye hazırlanıyordu. (...)u tarlayı hasta adamın karısı bir ayda biçtirip harman edemezdi. Bir öğleye kadar, iş tamam.(...)İmece türlü türlüdür. Bir de köyün ortak mallarının imecesi vardır. Bir de imama, öğretmene, muhtara, ağaya imece yaparlar” (2017f, s. 78-80).

Metinde halaydan da bahsedilmektedir. Halay, gösteri sanatları kültür sahasının “halk oyunları” başlığı altında yer almaktadır. “Halay” aynı zamanda SOKÜM Ulusal Envanteri’nde de yer almaktadır (KVTB, 2017).

“Bir yanda delikanlılar halay çektiler. Abdal Musa zorlu davul çalıyordu. Hösük de zurnaya çökmüştü” (2017f, s.79).

Metin içeriğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından gelip geçmek, halay çekmek (tepmek), gülmekten kırılmak (katılmak, yarılmak), tadı damağında kalmak, iş görmek, gözüne uyku girmemek, imdadına yetişmek (erişmek), can atmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir gün, tan yerleri ağırırken bir türkü geldi geçti” (2017f, s. 78).

“Bir yanda delikanlılar halay çektiler. Abdal Musa zorlu davul çalıyordu. Hösük de zurnaya çökmüştü” (2017f, s. 79).

“Öylesine gerçek öykünüyordu ki, bu hayvanlara millet gülmekten kırılıyordu” (2017f, s. 79).

“Herkesin damağında eğlencenin tadı kalmıştı” (2017f, s. 79).

“Bütün bir köyün imeceyle iş gördüğü vardır” (2017f, s. 80).

“Benim gözüme uyku girmezdi imece gününe kadar” (2017f, s. 80).

“İmece imdadımıza bir yetiştirdi ki” (2017f, s. 80)

“Bir imece daha olsun da bir cümbüş daha görelim, diye can atardık” (2017f, s. 80).

Metnin üçüncü etkinliğinde metinden hareketle Karadeniz’de ve Çukurova’da yapılan imecelerin ne gibi farklılıkların bulunduğu saptanmasını istenerek imece geleneğinin yöreden yöreye gösterdiği farklılıklara dikkat çekilmiştir (2017g, s. 123).

Metnin beşinci etkinliğinde metinden hareketle öğrencilerin bir yardımlaşma örneğini günlük hayatlarından hareketle yazmaları istenmiştir (2017g, s. 124). İmece geleneğine hem de yardımlaşma geleneğine dikkat çekilmesi bakımından etkinliğin kültürel nitelikler taşıdığını söylemek mümkündür.

Metnin altıncı etkinliğinde ise gülmekten kırılmak, gözüne uyku girmemek, can atmak, tadı damağında kalmak deyimlerine yer verilmiş, bu deyimlerin cümle içinde kullanılması istenilmektedir (2017g, s. 124). Bununla beraber etkinlikte deyim olarak yer verilen “sıcak çökmek” ifadesi TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde tespit edilememiştir (TDK, 2018).

Metnin yedinci etkinliğinde ise araştırmada en temel kültürel unsurlar arasında kabul edilen Türkçeye dair hassasiyet oluşturulmasını amaçlayan bir etkinliğe yer verilmiştir. Etkinlikte Türkçeye henüz yerleşmemiş ancak kullanım sıklığına bağlı olarak yerleşme

riski oluşturan birtakım yabancı sözcüklere ve bu sözcüklerin Türkçelerine yer verilerek anlam eşleştirmesi yapılması istenmiştir (2017g, s. 125).

Metnin sekizinci etkinliğinde imece ve yardımlaşma konularından hareketle aynı konuyu işleyen bir metne yer verilmiştir. Metinde “Birlikten kuvvet doğar” atasözü geçmektedir (2017g, s. 126). Metinde Türk kültürünün en bilinen çalgılarından olan kemençeye ve imecelerdeki yerine değinilir. Kemençe gösteri sanatları kültür sahasının “halk müziği” alt başlığında (yaylı halk çalgıları) yer almaktadır:

“İmecelerin en gösterişlisi, en alımlısı ekin imeceleriymiş. Hele bir de kemençe eşliğinde kurulmuşsa bu imeceler oldukça hareketli, eğlenceli olurmuş. Kemençenin ritmine uygun kaldırılıp indirilen kazmalar, karşılıklı atışmalar, yakılan türküler... ‘Hey imeci imeci / İki koyun bir keçi / İmecinin içinde / Ben olsam kemençeci’ (2017g, s. 126).

“Türk Çayı” adlı dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan akıldan çıkarmak deyimleri; metin etkinliklerinde ise (bir şeyden) kapı açmak, hatır (hatırını) saymak, gönül (gönlünü) almak, göz göze gelmek, burnunda tütme, hayrette (hayretler içinde) kalmak deyimleri ve “bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır” atasözü tespit edilmiştir:

“Ayrıca en az birkaç bardak bu çaydan içmek zorunda kalacağınızı aklınızdan çıkarmayın” (2017h, s. 202).

“Türk çayı sıcaktır; Anadolu topraklarını ısıtan güneş gibi, içinizi ısıtan coşkulu müzikleri gibi, yemekleri, şehirleri, spor takımları, hayatlarının her anındaki yaşama sevinci gibi” (2017h, s. 202)...

“Bu yüzden Anadolu’da ‘Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır!’ sözü her yerde, her zaman söylenir durur” (2017g, s. 131).

“Kahve İstanbul’un ve Anadolu’nun günlük hayatına girmiş, ekmek gibi, su gibi ihtiyaç maddeleri arasında yer almıştır” (2017g, s. 131).

“Kahve tiryakileri kahvesiz edemezlerse de aslında kahve eş dost yörenin bir arada sohbetine kapı açar” (2017g, s. 131).

“İçilen bir fincan acı kahve ama kırk yıl hatırı var. İçenler hatır saymasını, gönül almasını bilenler için” (2017g, s. 131)...

“...bir Çarşamba günü Edremit pazarına iner ve hasan ile göz göze gelir” (2017g, s. 134).

“Yıllardır görmediğim memleketim burnumda tütüyor” (2017g, s. 135).

“O adamın öyle davrandığını görünce hayretler içinde kaldım” (2017g, s. 135).

Metnin yedinci etkinliğinde Türk kahvesini konu alan bir metne yer verilmiştir. Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine alınmış bir unsurdur (KVTB, 2013). Metnin içerik bakımından SOKÜM Ulusal Envanteri içinde yer alan “Kahve Kültürü”nü de taşıdığını söylemek mümkündür (KVTB, 2017).

“Gerçekten de usta ellerde özene bezene pişirilen kahvelerimizin şöhreti dünyaya yayılmış, pirinç cezvelerde pişirilerek, kulpsuz “kallavi” fincanlarda içilir, sadesinden çok şekerlisine, türüm türüm kokan, buram buram tüten kahveler “Türk kahvesi” adıyla dünyanın her yerinde aranır olmuştur” (2017g, s. 131).

Metnin sekizinci etkinliğinde Âşık Yener’in “Çay Getir Bize” adlı halk şiirine yer verilerek öğrencilere şiire yönelik sorular yöneltilmiştir. Şiir, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait bir veri olarak kabul edilmiştir: “...Âşık Yener ismim değil ki yeni,/ Duymuşsun herhâlde tanırsın beni./ Acelemiz yoktur bekleriz seni,/ Aç isen ye iç de doy getir bize (2017g, s. 132). Bununla birlikte Âşık Yener 26.12.2014 tarihli SOKÜM Taşıyıcıları Halk Ozanları-Âşıkları / Şairleri Ve Zakirler Değerlendirme Kurulunca Kabul Edilen Sanatçılar listesinde yer almıştır (KVTB, 2014).

Metnin onuncu etkinliğinde yazım kurallarının edindirilmesinin hedeflenerek Hasanboğuldu efsanesinin konu edildiği bir metin tercih edilmiştir. Efsaneler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları arasında yer almaktadır:

“Hasan boğuldu efsanesini alibey kudarın ağzından dinleyelim; 1800lü yılların sonlarındada edremit pazarı Çarşamba günleri kurulurdu. Yörenin tüm köylüleri Çarşamba günleri edremite gelir, mallarını satar, ihtiyaçlarını alırlardı” (2017g, s. 134).

“Tema Değerlendirme Soruları” için tercih edilen “Bayramlaşma” adlı metin kültürel zenginliklerin yozlaşmasını konu edinirken bayramların toplumdaki birleştirici niteliklerini ele alarak bilinç oluşturmayı amaçlamaktadır. Bayramlar ise Toplumsal Ritüeller ve Şölenler kültür sahasının Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri alt başlığında yer alan kültürel unsurlardır:

“Bayramın sevincini, cenazenin kederini paylaşmak. Mahalle yeniden kurulmazsa gündelik hayat, kapı, asansör, taşıt, turnike, ekran ve telefon tutsaklığı arasında geçerse bayramlar bayram olamaz. Her modern adım, her teknolojik buluş insandan bir şeyler alıp götürüyor. Onlar gittikçe bu ülke insanı hayret ede ede bitiyor. Aile bitiyor, mahalle bitiyor. Vahşi

kapitalizm fena vurdu. Şehirleşme pahalıya çıkıyor. Buna rağmen, her şeye rağmen ümit bayramlarda. Onun havada uçuşan rahmetinde bereketinde feyzinde” (2017g, s. 136)...

Tema Değerlendirme Soruları’nın soru, metin ve açıklamalarında ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan (bir şeyden) zevk almak (duymak), yol açmak deyimleri ile kaz gelen yerden tavuk esirgenmez atasözü tespit edilmiştir:

“Diyelim ki bu akşam yola çıktınız” (2017g, s. 137).

“...hayatımızın bir parçası hâline geldiğinde, bu tutumumuzdan da zevk almaya başlayacağız” (2017g, s. 138).

“Adınızın açıklanması, yaptığınız hizmetten maddi bir beklenti içine girmenize, kaz gelecek yerden tavuk esirgememe anlayışıyla hareket etmenize yol açabilir” (2017g, s. 138).

“Tasmalı Güvercin” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan el birliği etmek, ümidini kesmek, çekip gitmek, tehlikeye düşürmek, başına (...) gelmek, oralı (bile) olmamak, razı olmak (gelmek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Güvercinler tasmalı güvercinin dediklerini tutarak, birbirleriyle el birliği ederek, güçlerini toparlayıp, hep birlikte ağı koparıp onunla havaya yükseldiler. Fakat avcı yine de ümidini onlardan kesmedi” (2017f, s. 83).

“Açıktan değil de yerleşim yerlerinden doğru gidersek ona izimizi kaybettiririz, o da çekip gider” (2017f, s. 83).

“Beni de bu tehlikeye düşüren odur” (2017f, s. 83).

“Benim yerime benden daha güçlü birisi de olsaydı başına aynı şey gelir ve başına gelecek kaderden kurtulamazdı” (2017f, s. 83).

“Önce diğer güvercinlerin sonra benim düğümlerimi kes, dediği hâlde fare hiç oralı olmadı” (2017f, s. 84).

“Fakat önce onlardan başlarsan ben sonuncu olduğumda bıkkınlık gelse bile benim ağı içinde kalmama razı olmazsın” (2017f, s. 84).

“Seni yiyor oluşum, seninle dost olamayacağım anlamına gelmez, diye karşılık verdi” (2017f, s. 85).

“Seyfi Baba” adlı serbest okuma metni tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Geçen akşam eve

geldim. Dediler: / — Seyfi Baba / Hastalanmış, yatıyormuş. / — Nesi varmış acaba? / — Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah” (2017f, s. 86)...

Şiirde aynı kültür sahasında yer alan haber salmak (yollamak), soğuk almak, el açmak, canına tak demek (etmek), boynunu bükmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Haklısın, bende kabahat ki haber yollamadım” (2017f, s.87).

“Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün” (2017f, s.87).

“Oturup kör gibi, namerde el açmak iyi mi?” (2017f, s.87)

“Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma!” (2017f, s.88)

“Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sade!” (2017f, s.88)

4.5.4.6. 6. Tema: Zaman ve Mekân

“Güney İlleri” adlı metin şiir türünde olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak kabul edilmiştir: “Gök mavi, dağlar ak, ovalar yeşil... / Dört mevsim bahardır güney illeri. / Çiğ düşmüş çiçekte gün ıslıl ıslıl... / Bir sarı, bir mordur güney illeri” (2017f, s.90). Şiir içerisinde aynı kültür sahası unsuru olan haz duymak deyimini de tespit edilmiştir: “Baharda haz duyar nar çiçeklenir” (2017f, s. 90). Metin etkinliklerinde ise çiçek açmak (vermek), (bir şey) gözünü almak, gözünde tutmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Silifke’de çiçek açtı nar şimdi” (2017g, s. 143).

“Sultan Köşkü’nün salonunda sedef kakma ile işlenmiş göz alıcı bir sehpa vardı” (2017g, s. 147).

“Günlerden beri doğup büyüdüğüm memleketim rüyalarım giriyor, gözümde tütüyor” (2017g, s. 147).

Metnin sekizinci etkinliğinde bir başka şiire yer verilerek Güney İlleri adlı şiirle çeşitli ölçütler açısından karşılaştırma yapılması istenmiştir: “İlkbaharı geldi Anadolu’nun, / Silifke’de çiçek açtı nar şimdi. / Her tarafı yeşillendi Bolu’nun, / Sultandağı benek benek kar şimdi” (2017g, s. 143).

Metnin onuncu etkinliğinde “Güle Rakip mi Geliyor?” başlıklı metne yer verilerek metin içindeki yabancı dillerden alınmış kelimelerin tespit edilmesi istenmiştir. Öğretim

programında etkinliğin ilgili olduğu kazanım “Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin yerine Türkçelerini kullanır” (MEB, 2006) şeklindedir. Etkinlik bu bakımdan öğrencilere dil bilinci edindirmeyi amaçlayıcı niteliktedir (2017g, s. 145).

“Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?” adlı metin tür olarak efsane özellikleri taşımaktadır. Efsaneler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır:

“Bingöllüler gene derler ki, ölümsüzlük suyu kaybolmadı. Bin gölden birisinin suyu hayat bağışlayan sudur ama hangisi? Kimse bulamaz onu. Bir bulsa dünyanın sonuna kadar yaşayıp gider. Hiç yaşlanmadan, kamburu çıkmadan, saç ağarmadan, dişleri dökülmeden. Hastalık çekmeden. Ah bir bulan olsa bugüne kadar kimse bulamadı. Kolay iş mi?” (2017f, s. 92)

Metnin içeriğinde de aynı kültür sahası içinde yer alan başı dönmek, kendine gelmek, can bulmak, ele geçmek, niyet tutmak, dizini (dizlerini) dövmek, ömrüne ömür katmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir de güzel kokuyorlardı, insanın başı dönüyordu” (2017f, s. 91).

“Şaşkınlıktan uzun süre kendine gelemedi” (2017f, s. 92).

“Turnayı bir kere daldırdım, yeniden can buldu” (2017f, s. 92).

“Hiç bu fırsat bir daha ele geçer mi?” (2017f, s. 92)

“Avcı böyle niyet tuttu, göle eğildi” (2017f, s. 92).

“Dizini dövüp durdu” (2017f, s. 92).

“Her sabah dalgalar kıyısına kudret helvası çıkarır. Yiyenin ömrüne ömür katar” (2017f, s. 93).

Metnin ilk etkinliğinde dizini dövmek, perişan etmek, niyet tutmak, dili dışı kilitlenmek, taban tepmek, gözleri parlamak deyimleri ile deyim açıklamaları verilerek öğrencilerin deyimleri uygun açıklamalarla eşleştirmeleri istenmiştir. Ardından da deyimleri anlamlarına uygun olarak cümlelerde kullanmaları istenmiştir (2017g, s. 148). Buna karşın deyim olarak verilen perişan etmek, dili dışı kilitlenmek sözcük grupları TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde tespit edilememiştir (TDK, 2018).

Anlatım Bozuklukları ile ilgili olarak metnin onuncu etkinliğinde yer verilen metinde de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olan (birinden) fikir almak, üstesinden gelmek, ilgi göstermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu konuda herkesin fikir ve görüşünü almalıydım” (2017g, s. 154).

“Çünkü bilinen önemli özelliğim sorunların üstesinden gelmekti” (2017g, s. 154).

“Yoksa iş adamlarının ve bankaların ilgi göstereceği kadar çok varlıklı, zengin biri değildim ama neşeli, sağlıklı, şen bir kişiydim” (2017g, s. 154).

“Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” adlı metinde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan geç kalmak, (birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek, ortada kalmak, iş işten geçmek, rast gelmek, Allah’ın günü deyimleri tespit edilmiştir:

“Yazık! Çok geç kaldık, çok!” (2017f, s. 94)

“Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilemiyor” (2017f, s. 95).

“Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır” (2017f, s. 95).

“Gençler, boş geçirdikleri zamanlarla neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki, iş işten geçmiş olacaktır” (2017f, s. 95).

“Yalnız ara sıra kocaman kocaman hayvanlara rast geliyorlardı” (2017g, s. 159).

“Her Allah’ın günü bize uğrar” (2017g, s. 160).

“Kız Kalesi” adlı dinleme metni Kız Kale’sinin (Mersin) efsanesini konu edinmektedir. Bu bakımdan tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak kabul edilmiştir:

“Yurdumuzda pek çok Kız Kalesi vardır. Bunların hepsinin, hemen hemen birbirini hatırlatan hikâyeleri halk arasında nesilden nesile anlatılmaktadır. Bunlardan biri de Silifke sahillerinde, kıyıdan birkaç yüz metre uzaktadır. Uzaktan bakıldığı zaman deniz içindeki heybetli duruşu ile dikkatleri üzerine çeken bu Kale’nin şöyle bir hikâyesi anlatılır (2017h, s. 242):

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından yemeden içmeden kesilmek, sararıp solmak, kapıya dayanmak, gece gündüz dememek, (bir şeyin) ve başında beklemek (durmak) deyimleri tespit edilmiştir: “Açtan ekmekten kesilmiş, gün yüzü görmeyen otlar gibi sararıp solmaya başlamış” (2017h, s. 242).

“Böyle düşünüp, kalkıp gitmiş Tekirdağ’a, tekfurun kapısına dayanmış” (2017h, s. 242).

“...gece demez gündüz demez, gelir iççilerin, ustaların başında dururmuş” (2017h, s. 242).

Metnin altıncı etkinliğinde “Çobandede Köprüsü” adlı bir başka efsaneye yer verilmiştir. Dolayısıyla metin, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurudur:

“...Çoban gittikten sonra, onun işaret ettiği ve ona uygun olan yerleri köprüye ayak olarak seçerler. Nitekim yaptıkları yeni ayaklar dayanıklı olur ve böylece köprüyü tamamlarlar. Köprünün meydana gelmesinde emeği olduğu için adına ‘Çobandede Köprüsü’ denir” (2017g, s. 163).

Aynı zamanda metinde yerine koymak, ölçüp biçmek ve boşa gitmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Kendinizi babanın yerine koyarak olay, duygu ve düşünceleri yorumlayınız” (2017g, s. 163).

“Zamanın teknik elemanları gelirler, ölçerler, biçerler ve köprünün kurulacağı yere karar verirler” (2017g, s. 163).

“Fakat yapılan bütün çalışmalar boşa gider, bir türlü köprünün ayaklarını tutturamazlar” (2017g, s. 163).

“Türk Evinde Türk Dili, Türk Dilinde Türk Evi” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ortaya çıkmak, heves etmek, aslına bakarsan, erozyona uğramak, diz çökmek deyimleri ve “ev alma, komşu al”, “iki gönül bir olunca samanlık seyrân olur”, “Nohut oda, bakla sofa” atasözleri tespit edilmiştir:

“Bu durumda, diğer tüm kültür ürünleri gibi mimarinin de temel taşında dil vardır ve dil ile mimari arasında etkileşim ortaya çıkar” (2017f, s. 96).

“...bazen insanlar, gerekli gereksiz kendi dillerini bırakıp başka dillere ait kelimeleri kullanmaya heves eder” (2017f, s. 98).

“Aslına bakarsanız bugün “Türk evi” dediğimiz şey bir anda ortaya çıkmamıştır” (2017f, s. 98).

“Ancak kaygımız, dilimizde erozyona uğrayan kelimelerin ve kuralların, yeni üretilen kelimelere oranla çok daha fazla olmasıdır” (2017f, s. 98).

“Anlatılanlar doğruysa annesi elini beline dayayıp bağırmaya başladığında Cengiz Han, diz çöküp özür dilermiş” (2017f, s. 99).

“Yurdum” adlı serbest okuma metni şiir türünde bir metin olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak kabul edilmiştir: “1917 senesinde /Topraklarında doğmuşum./ Anamdan emdiğim süt/ Çeşmenden, tarlandan gelmiş” (2017f, s.100).

Şiir içerisinde aynı kültür sahasında yer alan yol kesmek, öpüp başına koymak deyimleri de tespit edilmiştir: “Eşkıyalar yolumu kesmiş” (2017f, s.100)

“Öpüp başıma koyduğum / Ekmek gibisin!” (2017f, s.101).

“Tema Değerlendirme Soruları”nda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (bir şey) gözüne ilişmek, farkında olmak, iki gözü iki çeşme, yola (yollara) düşmek, burnundan kıl aldırmmamak, göze gelmek, ayıkla pirincin taşını! ve (birine) kol kanat olmak (germek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Nihayet iskarpinlerim gözüme ilişiyor: Sokakta ben farkında olmadan altları ıslanmış” (2017g, s. 166).

“İki gözü iki çeşme derelerin” (2017g, s. 166),

“Bir bir yollara düştüler perperişan” (2017g, s. 167).

“Aşağıdaki cümlelerin hangisinde deyim yanlış kullanılmıştır?

A. Son zamanlarda burnundan kıl aldırmmıyordu.

B. Başarılarından dolayı çocuk göze gelmişti.

C. Zor zamanlarında akrabalarına kol kanat gererdi.

D. İşler o kadar karıştı ki seç pirincin taşını” (2017g, s. 168).

4.6. 2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı’nda Kullanılan Türkçe Ders Kitapları

4.6.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

Söz konusu ders kitabı 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı’nda kullanılan Türkçe ders kitabının güncellenmiş hâlidir. Kitabın mevcut hâline ek olarak “Vakit Varken” ve “Eyvah! Ormanda Kayboldum!” adlı serbest okuma metinleri eklenmiş, “Yunus Emre’den Seçmeler” adlı serbest okuma metni ile “Alis Harikalar Diyarında - Tavşanın Peşinden” adlı metin çıkarılmıştır. Bu nedenle çıkarılan metinlerin verileri mevcut verilerden düşülmüş, eklenen metinlerin verileri de toplam verilere eklenerek veriler güncellenmiştir. Kitapta sırasıyla “Çocuk Dünyası, Millî Mücadele ve Atatürk, Erdemler, Bilim ve Teknoloji, Millî Kültürümüz, Okuma Kültürü, Sağlık ve Spor, Doğa ve Evren” temaları bulunmaktadır. Eklenen metinlerde yer alan kültürel unsurlar ise şu şekildedir:

“Vakit Varken” adlı serbest okuma metni tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası verisi olarak değerlendirilmiştir. Şiirde aynı kültür sahası unsurlarından iş görmek deyimini de yer almaktadır:

“Saat tik tak diye diye / Girer ebediyete. / Yaşamın geri dönmeyen anları./ Zaman alıp götürür insanları, / bugüne dek kimsenin dönmediği uzaklara” (MEB, 2018, s. 99)...

“Ne çok iş var görülecek” (MEB, 2018, s. 99),

“Eyvah! Ormanda Kayboldum! adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından başına (...) gelmek, ziyafet çekmek (vermek), kulağına küpe olmak (etmek), geziye çıkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu serüven şaka değil, kimi araştırmacıların başına gelmiş” (MEB, 2018, s. 246).

“Özellikle meyvelerden ziyafet çekebilirsiniz” (2018, s. 246).

“Bu tür durumlarda paniğe kapılmayın” (2018, s. 246).

“Bu serüven, kulağınıza küpe olsun” (2018, s. 24).

“Ormanda geziye çıkarken yanınızda yeterli su, enerji verecek çikolata gibi yiyecekler, soğuğa, yağmura karşı giyecek, güneşten koruyacak şapka, beslenme ve barınma gereksinimlerini karşılamada mutlaka bir çakı, yönünüzü bulmada pusula, hatta artık teknolojinin her yeri ulaşılır yaptığı cep telefonu olsun” (2018, s. 247).

4.6.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Ögeleri

2018 Türkçe Öğretim Programı esasları çerçevesinde oluşturulan MEB Yayınları Türkçe ders kitabında sırasıyla “Okuma Kültürü, Millî Mücadele ve Atatürk, Bilim ve Teknoloji, Erdemler, Doğa ve Evren, Millî Kültür, Sağlık ve Spor, Birey ve Toplum” temaları yer almaktadır. Her temada üç adet okuma, bir adet dinleme/ izleme ve serbest okuma metni olmak üzere beş adet metin yer almaktadır. Kitaptaki toplam metin sayısı ise kırktır.

4.6.2.1. 1. Tema: Okuma Kültürü

“Bu da Benim Öyküm” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan eline tutuşturmak, üstüne düşmek, baş döndürmek ve hoş gitmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Günün birinde ablalarımın biri elime bir kitap tutuşturdu” (MEB, 2018a, s. 12).

“Duraksadığımı görünce üstüme düşmedi” (2018a, s. 12),

“...bilinmeyenlerle dolu gizemli ve baş döndürücü güzellikte düşsel bir dünya keşfetmişim” (2018a, s. 13).

“Tersine hoşuma giden bir kitabı okurken kendimi çok iyi hissediyordum” (2018a, s. 13).

Metnin yazma becerilerinin edinimi ile ilgili hazırlanan sekizinci etkinliğinde hikâye türünde bir metinden yararlanılmıştır. Hikâyeler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru verileri olarak değerlendirilmiştir: “Artık, güneş doğmaya başladı. Biraz sonra da tıkırtılar başlar. Ah, işte küçük beyimiz de geldi! Ne güzel bir bebek! Hanımım da burada” (2018a, s. 17).

“Arıyorum” adlı şiir, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak kabul edilmiştir: “Karamanoğlu Mehmet Bey’i arıyorum, / Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı? / Bir ferman yayınlamıştı” (2018a, 18)...

Şiirde yer alan dört bir taraf (yan), nutku tutulmak, içi yanmak, dizini (dizlerini) dövmek, (bir şey) elden gitmek, sahip çıkmak, talandan geçmek, koltuk çıkmak deyimleri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır. Aynı zamanda ikinci etkinlikte şiirde geçen bu deyimlerden bazılarının anlamlarına uygun olarak verilen cümlelere yerleştirilmesi istenmiştir:

“Dolanın yurdun dört bir yanını” (2018a, s. 18).

Nutkum tutuldu, şaşırdım, merak ettim, (2018a, s. 18).

Özün el diline özendiğine içi yananınız var mı? (2018a, s. 19)

Türkçemiz elden gidiyor, dizini döveniniz var mı? (2018a, s. 19)

Hayal meyal hatırlayıp da sahip çıkanınız var mı? (2018a, s. 19)

“Desteğe, bilemediniz koltuk çıkmaya sponsorluk diyeniniz var mı?” (2018a, s. 19)

Şiirin dokuzuncu etkinliğinde teması ana dili sevgisini olan “Güzel Türkçe” adlı bir şiirin bölümüne yer verilerek öğrencilerin şiirden hareketle aynı temayı yansıtan başka bir şiir yazmaları istenmiştir. Şiirler de deyimler gibi sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı verileri olarak kabul edilmektedir: “(...) İlyazın ormanlarda ağaçlar yeşerirken/ Kuytu yerlerden keskin, o yanık sesler gelir./ Bu şakıyan ses beni titretir yüreğimden/ Bülbül sesi değil o, Benim güzel Türkçemdir” (2018a, s. 25)...

“Canım Kitaplığım” adlı metin, hikâye türünün niteliklerini taşıyan bir metindir. Bu nedenle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası verisi olarak değerlendirilmiştir: “Bir sürü kitabım oldu. Küçük kitaplığımın raflarını doldurdular. Hepsini seviyorum. Sevilme

mi? Kitap bu! Hele en güzeliyse... Önce öğretmenimin önerdiklerini aldım. Okudum da. Bende okuma merakı geliştiğini gören annem, babam, ağabeyim ve akrabalarından kimileri fırsat buldukça bana kitap armağan ettiler” (2018a, s. 26).

Metinde ve metin açıklamalarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan not almak, hesap etmek, yüzü kızarmak, kıvanç duymak, kulak vermek, darısı... başına (darısı başına) deyimleri tespit edilmiştir:

“Öğretmeniniz metni okurken metni özetlemek amacıyla not alınız” (2018a, s. 26).

“Bunlara, birkaç yaş günümde arkadaşlarımdan verdiklerini de eklersek varın siz hesap edin ne kadar çoğalmış” (2018a, s. 26)

“Ağabeyim belli ki üzölmüşü. Yüzü kızardı” (2018a, s. 27)

“Benim biricik kardeşim, kitap seçmedeki yetkinliğini görmekten nasıl kıvanç duydum, anlatamam” (2018a, s. 27)

“Ağabeyimle dışarı çıkarken dönüp kitaplığıma şöyle bir kulak verdim.” (2018a, s. 27)

“Darısı başınıza...”(2018a, s. 27).

Metnin dördüncü etkinliğinde Türkçeye girmiş yabancı sözcüklerden bazalarına yer verilerek öğrencilerden bu sözcüklerin Türkçe karşılıklarını, okudukları metinden bulmaları ve buldukları Türkçe kelimeleri kullanarak hikâye edici bir metin yazmaları istenmiştir (2018a, s. 21). Dilin kültürün önemli unsurlarından olması bakımından dil bilinci edindirmek amacıyla kurgulanan etkinlik, kültürel unsurlarla kurgulanan etkinlikler arasında kabul edilmiştir.

“Heykeli Dikilen Eşek” adlı dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan aklına gelmek, aklı yatmak, devreye sokmak, ad takmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir sabah uyandığında aklına şahane bir fikir gelir” (EBA, 2018a).

“Köylülerin pek aklı yatmaz bu fikre” (EBA, 2018a).

“Biraz düşünür ve Karakoçan’ı devreye sokalım, der” (EBA, 2018a).

“Onlara bir de isim takarlar: Eşekli kütüphaneciler” (EBA, 2018a).

Metnin beşinci etkinliğinde ise Nazım Hikmet Ran’ın “Dünyayı Verelim Çocuklara” adlı şiirine yer verilmiştir. Yer verilen bu şiir de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde kabul edilmiştir: “Dünyayı verelim çocuklara, hiç değilse bir günlüğüne/ Allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar, /Oynasınlar türküler söyleyerek yıldızların arasında (2018a, s. 36)...

Temanın sonunda yer verilen “Cephane Sandığında Kitap” adlı serbest okuma metninde

ise yerini almak deyimini tespit edilmiştir: “Cephanenin yerini artık kitaplar alsın” (2018a, s. 39).

Tema Sonu Değerlendirme bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan hayal kurmak deyimini tespit edilmiştir: “Metinde sözü edilen öğretmenin, öğrencileri için nasıl hayaller kurduğunu tahmin ederek yazınız (2018a, s. 40).

Tema Değerlendirme Soruları içinde yer verilen bir soruda Karacaoğlu’nın “İncecikten Bir Kar Yağar” adlı şiirinin ilk dördlüğüne yer verilmiştir. Söz konusu şiir sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan halk şiirine örnek oluşturmaktadır: “İncecikten bir kar yağar/ Tozar Elif Elif diye / Deli gönül abdal olmuş / Gezer Elif Elif diye” (2018a, s. 41).

4.6.2.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

“Türk Askerinin Cesareti” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan sessizliğe gömülmek, donup kalmak, nişan almak, hayrete (hayretlere) düşmek, hayran olmak (kalmak) deyimleri tespit edilmiştir:

“Her taraf sessizliğe gömülmüştü” (2018a, s. 45).

“...herkes donup kalmış bu cesur Türk askerini hayranlıkla seyrediyordu” (2018a, s. 45).

“Şaşkınlıktan kurtulabilen İngiliz askerleri ise ona nişan almaya çalışıyorlardı” (2018a, s. 45).

“Hayrete düşmüştük” (2018a, s. 45).

“Avustralyalı komutanın Türk askerlerini sevmesini ve onlara hayran olmasını sağlayan olay nedir?” (2018a, s. 47).

Metin içerik olarak Çanakkale Savaşı’nda yaşanan bir olayı konu edinmesi bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içindeki “sözlü tarih” niteliği de taşımaktadır: “Mehmetçiğe karşı savaşma bahtiyarlığına kavuşmuş olan ve Çanakkale Savaşı’nda teğmen olarak görev yapan daha sonra Avustralya Genel Valisi olan Lord Casey (Lord Keyzi)’nin anlattıkları şöyle” (2018a, s. 44).

Metnin dördüncü etkinliğinde öğrencilerin Çanakkale Savaşı’nda komutan olduklarını ve taarruza geçmeden önce askerlerine bir konuşma yapacaklarını hayal ederek konuşma

metni hazırlamaları istenmiştir. Tarihî bir olaydan hareketle kurgulanan bu etkinlik kitabın kültürel unsurlarla bağdaştırılan etkinlikleri arasında değerlendirilmiştir (2018a, s. 48).

Metnin beşinci etkinliğinde de dördüncü etkinlikte olduğu gibi öğrencilerin metinde yaşanan bir olayın nasıl gerçekleşmiş olabileceğinin ifade edilmesi istenmiştir. Arıburnu Cephesi’nde savaşan ve İngiliz Yüzbaşı’nın yardım çağrısını duyan Türk askerleri arasında nasıl bir konuşma geçmiş olabileceği öğrencilere sorularak bu sorudan hareketle bir konuşma metni hazırlamaları istenmiştir (2018a, s. 49).

Metnin altıncı etkinliği sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “mimikler” ile ilgilidir. Metinde bahsi edilen Arıburnu Cephesi’nde yaralanan Yüzbaşı’nın sipere getirilmesini emreden İngiliz Komutan’ın yüz ifadesinin verilen görsellerdekenden hangisinin olabileceği sorulmuştur (2018a, s. 49).

“Yaşlı Nine” adlı metinde, etkinlik ve açıklamalarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan tepeden tırnağa süzmek, karşılık vermek, kaşı (kaşları) çatılmak, gözü açık gitmek, gökte ararken yerde bulmak, (bir şey olmaya) yüz tutmak, yol almak, yolda kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Atını durdurup hemen inen Atatürk, yaşlı kadını tepeden tırnağa süzdü” (2018a, s. 50).

“Yaşlı kadın, kim olduğunu bilmediği adama, biraz çekinerek karşılık verdi” (2018a, s. 50).

“Kadının bakışları sertleşti, kaşları çatıldı” (2018a, s. 51).

“Onu görmeden ölürsem gözlerim açık gidecek” (2018a, s. 51).

“Anacığım, sen gökte aradığını yerde buldun” (2018a, s. 51).

“Kavrulmuş olan, kurumaya yüz tutmuş” (2018a, s. 52).

“Türk milleti, millî mücadele sırasında varını yoğunu ortaya koymuştur” (2018a, s. 54).

“...bizde ne yorulmak ne dinlenmek ne de bozulup yolda kalmak vardı” (2018a, s. 54).

“Yaşlı Nine” adlı metin Sabiha Gökçen ile Atatürk’ün başından geçen bir anıyı konu edinmesi bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içindeki “sözlü tarih” niteliği de taşımaktadır: “Sabiha Gökçen ile Atatürk, sık sık yaptıkları gibi, atlarına atlayıp

geziye çıktılar. Köşk'ten biraz uzaklaşınca omzunda heybesiyle yol üzerine oturmuş, epey yaşlı bir kadınla karşılaştılar” (2018a, s. 50)...

Metnin altıncı etkinliğinde de temaya uygun olarak “sözlü tarih” ile ilgili bir anekdot paylaşarak bu metin üzerinden ama, fakat, ancak gibi düşüncenin akışını değiştiren ifadelerin işlevlerinin öğrencilerce edinilmesi amaçlanmıştır: “On beş liseli arkadaşıyla Anadolu’ya kaçıp Kurtuluş Savaşı’na katılan ve cepheye cephane taşıyan kağı kollarının komutanı anlatıyor” (2018a, s. 54)...

“15 Temmuz” adlı metinde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasında yer alan hak etmek, can vermek, tehlike atlattmak, üstesinden gelmek deyimleri ile “birlikten kuvvet doğar.” atasözü tespit edilmiştir:

“...bu aziz millet, her türlü övgü ve takdiri ziyadesiyle hak etmektedir” (2018a, s. 57).

“Bu uğurda canlarını veren şehitlerimize milletçe minnettarız ve o kahramanlarımızı da asla unutmayacağız” (2018a, s. 57).

“15 Temmuz’da milletimiz nasıl bir tehlike atlattmıştır? Milletimiz bu tehlikenin üstesinden nasıl gelmiştir?” (2018a, s. 58)

Metnin beşinci etkinliğinde “birlikten kuvvet doğar” atasözü verilerek bu atasözünden hareketle öğrencilerin “birlik ve beraberlik” konulu özdeyiş ve atasözleri bularak yazmaları istenmiştir:

“Aşağıda “birlik ve beraberlik” konulu bir özdeyiş ve atasözü (Birlikten kuvvet doğar) yer almaktadır. Siz de “birlik ve beraberlik” konulu özdeyiş ve atasözleri bularak ilgili yerlere yazınız” (2018a, s. 61).

Metnin altıncı etkinliğinde ise şiire yer verilmiştir. Şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasında yer alan unsurlar olarak kabul edilen edebî metinlerdendir: “Samsun’a ayak basmış kahraman bugün, / Çayır, çimen yeşermiş zafer yolunda (2018a, s. 62)...

“120” adlı dinleme/ izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından elde kalmak, yola (yollara) düşmek, gücü yetmek, (bir şey birinin) belini bükme, tetikte (tetik) olmak (beklemek, bulunmak, durmak), Allah’a emanet, elinden gelmek, kapıya dayanmak, razı olmak (gelmek), makbule geçmek, (herhangi bir şeyi) sokakta bulmamak, akli almamak, yola çıkmak, eceline susamak, aklına gelmek, canı

çekmek, helal olsun, yüreğini dağlamak, yola (yoluna) koyulmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Elde doğru dürüst at da kalmadı araba da” (EBA, 2018a)...

“Diyelim ki sırtladık cephaneyi düştük yola” (EBA, 2018a).

“Gücümüz yetmezse elimizdeki cephaneyi de boş yere karlı dağlarda heba etmiş olmaz mıyız?” (EBA, 2018a)

“Tümenimiz buradan ayrılmadan önce Taşnak yezitlerinin belini büktü çok şükür. Lâkin adamlar tetikte” (EBA, 2018a)...

“Hocam gençlerimiz önce Allah’a sonra size emanet” (EBA, 2018a)...

“Onları kazalardan, belalardan korumak için elimizden ne geliyorsa” (EBA, 2018a)...

“Şimdi çok şükür Ruslar henüz kapımıza dayanmamışken” (EBA, 2018a)...

“Evladının böyle çok tehlikeli bir vazifeye sürüklenmesine hangi razı olur Doktor Bey?” (EBA, 2018a)

“Bu çok daha makbule geçerdi inanın!” (EBA, 2018a)

“Sanki ben oğlumu sokakta buldum da sırtına vuracağım yükü, dağlara salacağım” (EBA, 2018a)

“Benim de aklım pek almıyor da Sermet Bey” (EBA, 2018a)...

“Yarın sabah gün doğmadan yola çıkıyoruz” (EBA, 2018a).

“Eceline mi susadın?” (EBA, 2018a)

“Şimdi mi aklına geldi ağabeyin olduğum?” (EBA, 2018a)

“Canı neyi çekiyorsa onu yapsın” (EBA, 2018a).

“Yavrularım! Evlatlarım! Bütün haklarım, emeklerim hepinize helâl olsun” (EBA, 2018a).

“Senin hasretin yetmez gibi bir de çocuklarımızın derdi dağlıyor yüreğimizi” (EBA, 2018a).

Bir kez yola koyulduktan sonra dönmeniz mümkün olmayacaktır (EBA, 2018a).

Dinleme/ izleme metninin sonunda Çanakkale’ye cephaneye ulaştırmak için yola çıkan çocuklar hep birlikte Van yöresine ait olan “Yeni Hamamın Üstüyem” adlı türküyü

seslendirirler. Türküler de deyim ve atasözleri gibi sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır: “Yeni hamamın üstüyem / Ergen oğlanın dostuyam” (EBA, 2018a).

Metin etkinliklerinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasındaki kılına halel gelmemek, Allah’a emanet deyimleri tespit edilmiştir:

“İnşallah dualarım kabul olacak ve hiçbirinizin kılına bile zarar gelmeden hepiniz geri döneceksiniz” (2018a, s. 65).

“Ezan dinmez, bayrak inmez. Allah’a emanet olun” (2018a, s. 65).

Dinleme/ izleme metninin yedinci etkinliğinde abartma ve benzetme sanatlarının edinilmesi için beş ayrı şiirden kesitlere yer verilmiştir. Şiir bölümleri de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olarak kabul edilmiştir:

“Ey ana toprağı, ey Anadolu, /Cennette bir yeşil meydan gibisin. (Vatan Destanı) ” (2018a, s. 67).

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik. (Akıncılar)” (2018a, s. 67).

“Çanakkale içinde vurdular beni./ Ölmeden mezara koydular beni” (2018a, s. 67).

“Rüzgârlardan atım var./ Şimşekten kanadım var. /Göğsümde al yapılı/ Gazilik beratım var.” (2018a, s. 67).

”Sarışın bir kurda benziyordu/ Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı” (2018a, s. 67).

“Çanakkale Türküsü’nün Hikâyesi” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından türkü yakmak, kendini göstermek, ümit kesmek, kıyamet kopmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu nedenle Çanakkale’deki bu mücadele üzerine birçok türkü yakılmış ve şiirler yazılmıştır” (2018a, s. 68).

“Mustafa Kemal Atatürk de bu cephede verdiği mücadele ile Türk milletine kendini göstermiştir” (2018a, s. 68).

“Analar babalar ümidi kesti, off, gençliğim eyvah!” (2018a, s. 69)

Bu bölümde Çanakkale Türküsü’ne de yer verilmiştir. Türküler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan unsurlardır: “Çanakkale içinde aynalı çarşı, / Ana ben gidiyorum düşmana karşı, off, gençliğim eyvah!” (2018a, s. 69)

Metnin dördüncü etkinliğinde metnin konusu ile ilgili kaleme alınan bir mektuba yer verilerek mektup türünün özelliklerinin öğrencilerce edinilmesi amaçlanmıştır. Mektup, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasının “halk haberleşme teknikleri” alt başlığında yer alan kültürel unsurlardandır: “Canım Ağabeylerim, Sizleri çok seviyorum. Çünkü sizler bu vatani koruyan kahramanlarsınız” (2018a, s. 65)...

Tema Sonu Değerlendirme bölümünde “Mustafa Kemal’den Konuştuk” adlı şiire yer verilmiştir: “(...) Anlatması güçtür oğul, / Bir kara duman sarmıştı yurdumuz”(2018a, s. 70)... Şiir içerisinde ise cemre düşmek deyiimi tespit edilmiştir: “Bir cemre düştü yurdumuzun üstüne” (2018a, s. 70).

Soruların içeriğinde yer verilen bir metinde de iğne ile kuyu kazmak, (bir şeyin) keyfini çıkarmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...en küçük ve basit işlerini bile iğneyle kuyu kazmaya benzetirler” (2018a, s. 71).

“...bütün işlerini zamanında bitirerek başarılarının keyfini çıkarırlar” (2018a, s. 71).

4.6.2.3. 3. Tema: Bilim ve Teknoloji

“Aziz Sancar”ın yaşamını kendi ağzından dile getiren metinde ve açıklamalarında Sözlü Anlatımlar ve Gelenekler kültür sahasında yer alan dikkat çekmek, ne pahasına olursa olsun, kulağına küpe olmak (etmek), hürmette kusur etmemek, ilgi çekmek (uyandırmak), acısını çekmek, ilgi görmek, karar almak, gurur duymak, zarar vermek, iz bırakmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Son zamanlarda bilim alanındaki gelişmelerden dikkatinizi çeken birini arkadaşlarınıza anlatınız” (2018a, s. 74).

“Onun için ne pahasına olursa olsun okuyacaksınız!” (2018a, s. 75)

“Annemin bizlere söylediği bu sözler her zaman kulağıma küpe oldu” (2018a, s. 71).

“Küçükler, büyüklerine saygıda kusur etmezdi” (2018a, s. 75).

“Tıp ilgimi çekiyordu” (2018a, s. 75).

“Hastaların çektiği acıları ve çileleri görünce kanser ve bunun gibi hastalıkların tedavisi için bilimsel araştırmalar yapmam gerektiğini düşündüm” (2018a, s. 76).

“Düzenlediğimiz etkinlikler, ABD’liler tarafından çok büyük ilgi görmektedir” (2018a, s. 77).

“...para ödülünü de Türklüğe hizmet amacıyla Türk Evi’ne bağışlama kararı aldım” (2018a, s. 77).

“ ‘Ben Türk’üm!’ dediğinizde kendinizle gurur duyacaksınız ki”(2018a, s. 79)...

“Akıllı ve iyi insanlar en başta kendisine zarar vermemelidir” (2018a, s. 79).

“Ama bazı insanlar iz bırakır” (2018a, s. 79).

“İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan (bir işte) yer almak, metin etkinliklerinde ise başına (...) gelmek deyimini tespit edilmiştir: “Taşın üzerinde zamanı gösteren sayılar ve simgeler yer alırdı” (2018a, s. 84).

“Sizin de başınıza geliyor mu böyle şeyler?” (2018a, s. 89)

“Teknoloji Bağımlılığı” adlı metinde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan baş göstermek, yenik düşmek, yol açmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...sırt ağrıları, obezite gibi rahatsızlıkların baş göstermesi” (2018a, s. 91).

“Üretken olmak, yaşamı koordine ederken teknolojiye yenik düşmemek”(2018a, s. 91)...

“Sosyal medyada aşağıdaki bilgileri paylaşmanın yol açabileceği olumsuzluklara örnekler yazınız” (2018a, s. 94).

“Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor” adlı dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan devreye girmek, muamele görmek, karar vermek etkinlik açıklamalarında ise icat etmek ve yerine koymak deyimleri tespit edilmiştir:

“İnsanlar, yazı icat edilmeden önce nasıl haberleşiyorlardı?” (2018a, s. 97)

“...kendinizi Ziya Bey’in yerine koyarak hangi işi kabul edeceğinizi nedenleriyle birlikte yazınız (2018a, s. 101).

“İşte bu noktada devreye haberciler yani ulaklar girdi” (EBA, 2018a).

“Ulaklar o zamanlar çok özel muamele görürlerdi” (EBA, 2018a).

“Haydi buna sen karar ver!” (EBA, 2018a)

Dinleme metni içinde aynı kültür sahasına giren bir tekerleme de tespit edilmiştir:

“Şu tekerlemeyi biliyor musun? ‘Bak postacı geliyor selam veriyor. Herkes ona bakıyor merak ediyor’ ” (EBA, 2018a).

Metin içeriğinde doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasındaki “halk haberleşme teknikleri” içinde yer alan “mektup”, “hayvan kullanımı” ve “haberci/ulak” hakkında bilgiler verilir:

“Peki, güvercinlerin mektup taşıdığını duymuş muydun daha önce? Evet, sahiden doğru söylüyorum. Bu iş için özel olarak eğitilen posta güvercinleri, tıpkı ulaklar gibi çok ağır olmayan mektupları bir yerden başka bir yere taşımakla görevlendiriliyorlardı. Bazen garanti olması için aynı metin ikinci bir güvercinle gönderilir, güvercinlerin karnı tam doymamışken ve hava yağmurluyken mektup gönderilmezdi” (EBA, 2018a).

“Yazı bulunduktan sonra ne mi oldu? Artık insanlar haberleşmek için birbirlerine notlar veya mektuplar yazmaya başladılar. Ama bu mektupları iletmek istedikleri kişilere nasıl ulaştıracaklardı? İşte bu noktada devreye haberciler yani ulaklar girdi. Ulaklar o zamanlar çok özel muamele görürlerdi. Atla deveyle veya yürüyerek önemli mektupları yerine iletmeleri gerekiyordu. Bu bazen haftalar hatta aylar sürüyordu. Bu yüzden ulaklar konakladıkları yerlerde ücretsiz kalıyor, herkes tarafından büyük saygıyla karşılanıyordu. Gittikleri yerlerde ise mektubun cevabını alarak yeniden yurtlarına dönüyorlardı” (EBA, 2018a).

“Atatürk’ün Geometri Kitabı” adlı serbest okuma metni sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının “sözlü tarih” ile ilgili bilgiler de taşımaktadır:

“Hatta bu gezilerin birinde şöyle bir anı yaşanmış: Sivas Lisesinde 9. sınıflardan birinin geometri dersine girmiş. Bir kız öğrenciyi tahtaya kaldırmış ve ona sorular sormuş. Öğrencinin sorulara yanıt verirken Arapça sözcükleri söylemekte zorlandığını görmüş. Almış tebeşiri eline ve yeni Türkçe terimlerle geometri anlatmaya başlamış” (2018a, s. 103)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan ortaya çıkmak ve yanıt vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Geometri ne demek? Nasıl ortaya çıkmış?” (2018a, s. 102)

“Öğrencinin sorulara yanıt verirken Arapça sözcükleri söylemekte zorlandığını görmüş” (2018a, s. 103).

Temanın Değerlendirme Soruları içinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan görmezden gelmek deyimini tespit edilmiştir:

“...bize sağladığı faydaları görmezden gelmemiz elbette mümkün değil” (2018a, s. 105).

4.6.2.4. 4. Tema: Erdemler

“Vermek Çoğalmaktır” adlı metin içerik olarak paylaşma ve yardımlaşmayı telkin eden etmektedir. Bu nedenle “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür sahası içindeki “yardımseverlik” kültürel unsurunu taşıdığı söylenebilir:

“Kapılara bakan talebe gelip kapıyı açtığında köylü ona nefis bir salkım üzüm uzattı: “Bunlar benim bağımın en güzel üzümleri. Size hediye olarak getirdim” (2018a, s. 108).

“...O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu. Hoca, talebenin bu ikramıyla çok mutlu oldu. Ama sonra hemen medresedeki hasta talebesini hatırladı: “Üzümleri ona hediye edeyim. Kim bilir belki onlarla sevinir ve daha çabuk şifa bulur.” (2018a, s. 109).

Metin, tür bakımından ise hikâye nitelikleri taşıması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak sayılabilir: “Bir zamanlar bir köylü, bir medresenin kapısını çaldı. Kapılara bakan talebe gelip kapıyı açtığında köylü ona nefis bir salkım üzüm uzattı: ‘Bunlar benim bağımın en güzel üzümleri. Size hediye olarak getirdim’ ” (2018a, s. 108)...

Metin içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan yüzü kızarmak ve hak etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Talebenin yüzü kızardı” (2018a, s. 108).

“Eminim bu üzümleri o daha çok hak ediyordur” (2018a, s. 109).

Metnin dördüncü etkinliğinde konu ve ana fikirle ilişkili olarak “yardımlaşma” temalı iki afişe yer verilerek öğrencilerden bu iki afişi inceleyerek benzerlik ve farklılıkları yazmaları istenmiştir. Etkinliğin devamında ise öğrencilerin kütüphanesi olmayan bir okula kütüphane kurmak amacıyla yardım kampanyası düzenleyeceklerini hayal ederek bir afiş tasarımları istenmektedir. Etkinliğin bu bakımdan “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür sahası içindeki “yardımseverlik” kültürel unsurunu edindirmeye yönelik nitelikler taşıdığını söylemek mümkündür:



Şekil 52. “Yardımlaşma” kültürel unsurunu yansıtan etkinlik görselleri

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.

Metnin beşinci etkinliği öğrencilere sıfatların işlevlerini edindirmeyi amaçlayan bir etkinliktir. Bu çerçevede ise “yardımlaşma” iletisini yansıtan bir görsel ve görselle ilgili bir paragrafa yer verilmiştir. Verilen paragrafta sıfat gelebilecek kısımlar boş bırakılarak iletiden ve söz konusu görselden hareketle bu sıfatların öğrenciler tarafından yazılması istenmiştir. Bu bakımdan etkinliğin edindirmeyi amaçladığı “İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar” (MEB, 2018) kazanımı ile tema ile kültürel bir unsur olan “yardımlaşma”nın başarılı bir şekilde ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür:



Şekil 53. “Yardımlaşma” kültürel unsurunu yansıtan etkinlik görselleri

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Metnin altıncı etkinliği de “yardımlaşma” iletisi ve “Görsellerle ilgili soruları cevaplar.” (MEB, 2018) kazanımıyla ilişkilendirilerek tasarlanmıştır. Söz konusu etkinlikte yer verilen krokiden hareketle öğrencilerin sınıf arkadaşlarıyla huzurevindeki yaşlıları ziyarete

gitmek istedikleri ancak yolu bilmedikleri için kendilerine verilen yönergeleri takip ederek en kısa yoldan huzurevine ulaşmaya çalışmaları istenmiştir. Metnin ikinci aşamasında ise yaşlı insanlara yardım etmek için neler yapılabileceği ile ilgili öğrencilerin konuşma metni hazırlamaları istenmiştir (2018a, s. 113).

“Sevgi Diyen Çağlar Aşar” adlı şiir edebî tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru sayılmıştır: “Kılıcını koy kınına, / Yüreğinle yürü dostum. / Şu dünyanın her yanına / Yüreğinle yürü dostum” (2018a, s. 114).

Şiirde aynı kültür sahasına giren kulak asmak, üzerine yürümek, yorgun düşmek deyimleri; metin etkinliklerinde ise dile getirmek, boşa gitmek, canının derdine düşmek deyimini tespit edilmiştir:

“Nadanlara kulak asma” (2018a, s. 114).

“Karanlığın üzerine /Yüreğinle yürü dostum” (2018a, s. 114).

“Nice fikir yorgun düşer” (2018a, s. 114).

“Hz. Muhammed’in Veda Hutbesi’nde dile getirdiği ifadelerden yola çıkarak” (2018a, s. 115)...

“Öyleyse ömrünün yarısı boşa gitmiş, vah vah!’ demiş” (2018a, s. 117).

“Gemide bulunanlar korkmuşlar, telaşlanmışlar, can derdine düşmüşler” (2018a, s. 117).

Şiirin dördüncü etkinliğinde bir başka şiir bölümüne yer verilmiştir:

“(…) Gönüldeki birlik kalkandır dışa / Aldırma ayaza, yele, yağışa / Giden ilkbahara, gelecek kışa / Beraber göçelim tut ellerimden (2018a, s. 116)...

Şiirin beşinci etkinliğinde ise Mevlana’nın mesnevisinden bir hikâyeye yer verilmiştir. Hikâyeler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içindeki “halk hikâyeleri”ne uygun niteliktedir: “Geçmiş zamanların birinde bir dil bilgini bir gemiye binmiş. Bilgisiyle övünmeyi sevdiği için, cahil bir kimse olan gemiciyi karşısına alıp bilgiç bir tavırla sormaya başlamış” (2018a, s. 117)...

“Gümüş Kanat” adlı öykü, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir: “Bir ses duyuldu. Bir kuş sesi. Sol taraftaki pencerenin dışından gelmişti. Masasında ders çalışıyordu. İlk önce aldırmadı. Kuşlar elbette öteceklerdi. Dersine devam etti. Fakat sonra bu seste bir yalvarış, bir çağırış var

gibi geldi. Yerinden kalktı. Kare kare camlı, büyük pencerenin yarı aralık kanadını açarak başını uzattı” (2018a, s. 118)...

Metinde ve metnin beşinci etkinliğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan dikkat kesilmek, soluğu kesilmek (tutulmak), ortaya koymak deyim örnekleri tespit edilmiştir:

“Pencerenin kenarından uzandı. Kemal, dikkat kesilmişti” (2018a, s. 119).

“Kemal, heyecandan soluğu kesilerek iki avucunu birleştirip babasına uzattı” (2018a, s. 119).

“Oysa sılayırahim de bizim toplumumuza özgü, kimliğimizi ortaya koyan niteliklerimizdendir” (2018a, s. 122).

Metnin beşinci etkinliğinde noktalama işaretleri ile ilgili kazanımların edinilmesi hedeflenirken tema konusuna uygun olarak da ‘sılayırahim’ hakkında bilgi verilen bir metin tercih edilmiştir: “Sılayırahim, akrabalar ve yakınlar arasındaki bağı sağlam tutmak ve bu bağı koparmamaktır. Günümüzde unutmaya başladığımız önemli değerlerimizden biridir. Oysa sılayırahim de bizim toplumumuza özgü, kimliğimizi ortaya koyan niteliklerimizdendir ” (2018a, s. 122).

“Sılayırahim” kavramı kültürel niteliği bulunan ve gelenekler içinde yer alabilecek bir kavramdır. Gelenekler, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası içinde “halk hukuku” kültürel unsurları içinde yer almaktadır.

Metnin üçüncü etkinliğinde “Hikâye edici metin yazar.” kazanımının edinilmesi için hikâye türünde bir metinden yararlanılmış, hikâyenin giriş kısmı verilerek gelişme ve sonuç bölümlerinin öğrenciler tarafından yazılması istenmiştir. Yer verilen hikâye bölümü sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak kabul edilmiştir: “Bir adam ve oğlu, ormanda yürüyüş yapıyorlarmış. Çocuk birden takılıp düşmüş ve “Aaaah!” diye bağırılmış. İleride, bir dağın tepesinde “Aaaah!” diye bir ses duymuş ve şaşırılmış” (2018a, s. 121)...

“Erdemler” temasının dinleme metni olarak fabl türündeki “Balıkçıl” adlı metne yer verilmiştir. Metin içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan (birinin) hoşuna gitmek, yalayıp yutmak, küçük görmek deyim örnekleri tespit edilmiştir:

“Bekleyecekti, hoşuna gitmemişti bu da” (EBA, 2018a).

“Bir anda yaladı yuttu lezzetle” (EBA, 2018a).

“Hiçbir şeyi küçük görmeyin sakın” (EBA, 2018a).

“Sır Tutamayan At Bakıcısı” adlı serbest okuma metni, tür bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) nitelikleri taşımaktadır: “Vaktiyle güzel bir memlekette bir padişah yaşardı. Bu padişah ara sıra ava çıkmayı severdi. Yine av mevsimi gelip çatmıştı. Padişah, hizmetlilerini de yanına alıp avlanmak için yola koyuldu. Padişah, nişan aldığı bir hedefi çoğu zaman isabetli bir şekilde vururdu” (2018a, s.130)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan gelip çatmak (dayanmak), sır tutmak (saklamak), layık görmek, güven duymak (beslemek), göz dikmek, tahta çıkmak, cezaya çarptırmak durumdan ders çıkarmak deyim örnekleri tespit edilmiştir:

“Yine av mevsimi gelip çatmıştı” (2018a, s. 130).

“Padişah, hizmetlilerini de yanına alıp avlanmak için yola koyuldu” (2018a, s. 130).

“Böylelikle senden tam bir sadakatle sırrımı tutmanı ve vereceğim hizmetleri yerine getirmeni istiyorum” (2018a, s. 130).

“Bu nimeti kendisine layık gördüğü için efendisine defalarca teşekkür etti” (2018a, s. 130).

“Efendisine, kendisine tam bir güven duyabileceğini söyledi” (2018a, s. 130).

“Saltanatıma göz dikmiş olmalı” (2018a, s. 130).

“Kardeşi saltanat tahtına çıktı” (2018a, s. 131).

“Yıllarca padişahın atlarına bakıcılık yapan bu adam ödüllendirilmeyi beklerken cezaya çarptırılmıştı” (2018a, s. 131).

“Olaydan ders çıkaranlar sırları açıklamanın cezasının ne kadar kötü olabileceğini görmüş oldular” (2018a, s. 131).

Tema Sonu Değerlendirme bölümünde tercih edilen metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan hevesini kırmak, lafı kısa kesmek, renk vermek (katmak), (birine) cesaret vermek, kalp (kalbini) kırmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...asıık bir suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşmak hevesiniz kırılır” (2018a, s. 132).

“Lafı kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız” (2018a, s. 132).

“...hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbele renk verdiğini görecekle olsanız konuşukça konuşacağınız gelir” (2018a, s. 132).

“Güler yüz her şeyden önce insana cesaret verir” (2018a, s. 132).

“Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir” (2018a, s. 132).

4.6.2.5. 5. Tema: Doğa ve Evren

“Merak Ettiklerimiz” adlı metnin altıncı etkinliğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan yalancının mumu yatsıya kadar yanar, lafla peynir gemisi yürümez, borç yiğidin kamçısıdır, davulun sesi uzaktan hoş gelir, komşu komşunun külüne muhtaçtır, ay ışığında ceviz silkilmez atasözlerine yer verilmiştir (2018a, s. 143).

“Afyon” adlı metinde Afyon ve Afyon’un meşhur hâle gelmiş pek çok unsuruna değinilmekte, onlar hakkında bilgi verilmektedir. Afyon’un Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri’nde ise Âşıklık Geleneği, Gezekler, Sohbet Geleneği/ Yaren, Hıdrellez Geleneği, Sultan Divani ve Şifalı Aşure Günü, çanak-çömlek yapımı, keçecilik el sanatları, kilimcilik, kök boyalı bayat kilimleri, işlemeler, saraçlık, koşumculuk, yemenicilik unsurları yer almaktadır (Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018). Metinde Afyon’a dair verilen bilgilerde SOKÜM Ulusal Envanteri’nde yer alan kültürel unsurlardan tespit edilememiştir.

Metin içerisinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan (bir şeyin) keyfini çıkarmak, yola çıkmak, (birinin) elinden (bir şey) düşmemek, ipin ucunu kaçırmak, ayakta kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ben ise bu gezilerin keyfini çıkarıp yaşadığımız her şeyi günlüğüme aktarıyorum” (2018a, s. 144).

“Hadi çıkalım yola, hızlıca varalım Afyon’a! (bir yere varmak için bulunduğı yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek)” (2018a, s. 144).

“Hemen arabadaki yerlerimizi aldık, kemerlerimizi taktık” (2018a, s. 144).

“Yolculuk boyunca elinden telefonu düşürmeyen ablam...”(2018a, s. 144).

“Kaldığımız iki gün boyunca kaymağıydı, sucuğuydu derken ipin ucunu biraz kaçırmış olacak, tombul yanakları biraz daha şişti” (2018a, s. 145).

“Yalnızca Keops Piramidi kalmış ayakta” (2018a, s. 147).

Metnin üçüncü etkinliğinde öğrencilerin konuşma çalışmaları kısa bir hikâye ile ilişkilendirilmiştir. Hikâye, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olarak değerlendirilmiştir. Metnin üçüncü etkinliğinde öğrencilerin konuşma çalışmaları kısa bir hikâye ile ilişkilendirilmiştir. Hikâye, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olarak değerlendirilmiştir: “Geçen gün öğretmenimiz dünyanın yedi harikasını anlattı bize: Keops Piramidi, Babil’in Asma Bahçeleri, Zeus Heykeli, İskenderiye Feneri, Rodos Heykeli, Halikarnas Mozolesi, Artemis Tapınağı. Bu ‘kıymetli’ yapılar maalesef korunamamış” (2018a, s. 147)...

Metnin yedinci etkinliğinde ise aynı kültür sahası içinde yer alan “keskin sirke küpüne zarar, işleyen demir pas tutmaz, acı patlıcanı kırağı çalmaz, aç tavuk kendini buğday ambarında sanır, ak akçe kara gün içindir” atasözlerine yer verilerek tamlamalar ile ilgili hedef kazanımların edinilmesi amaçlanmıştır (2018a, s. 151).

“Su Kirliliği” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan meydana gelmek ve zarar görmek deyimleri tespit edilmiştir. Metin etkinliklerinde ve açıklamalarında ise su gibi aziz ol!, ağzının suyu akmak, havanda su dövmek, su içinde kalmak, aralarından su sızmamak, kalburla su taşımak, ağzı sulanmak, su gibi terlemek, içtikleri su ayrı gitmemek deyimlerine yer verilerek anlamları edindirilmeye çalışılmıştır:

“Su gibi aziz (kıymetli) ol!” sözü size neler çağırıştırıyor? Açıklayınız” (2018a, s. 154).

“Yemekleri görünce ağzının suyu aktı” (2018a, s. 159).

“Havanda su dövme, bence bu çocuk adam olmaz” (2018a, s. 159).

“Okulda futbol maçı yapınca böyle su içinde kalmış” (2018a, s. 159).

“Bu iki arkadaşın aralarından su sızmaz” (2018a, s. 159).

“İflas ettiğini bir türlü kabul etmiyor, işleri toparlamak için kalburla su taşıyordu” (2018a, s. 159).

“Son model arabayı görünce adamın ağzı sulandı” (2018a, s. 159).

“Hasta çocuk ateşlenince su gibi terledi” (2018a, s. 159).

“Ortaklıkları süresince içtikleri su ayrı gitmezdi” (2018a, s. 159).

Metnin sekizinci etkinliğinde öğrencilerden “su” kelimesinin geçtiği altı çizili deyimleri incelemeleri, aynı veya yakın anlama sahip olduğunu düşündükleri deyimleri eşleştirmeleri ve son olarak da yaptıkları eşleştirmeleri atasözleri ve deyimler sözlüğünden kontrol etmeleri istenmiştir (2018a, s.158).

“Kar Kristallerinin Peşinde Bir Yaşam” adlı dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan deneyim kazanmak deyimini, metnin yedinci etkinliğinde ise bir vuruşla ağaç devrilmez, meyve veren ağaç taşlanır, ağaç yaş (fidan) iken eğilir, ağaç yaprağıyla gürler (güzeldir), ağacı kurt, insanı dert yer atasözleri tespit edilmiştir. Etkinliğin ilk bölümünde kelimeleri karışık olarak verilen atasözlerinin düzenlenmesi ve anlamları ile eşleştirilmesi istenmiştir. Etkinliğin ikinci kısmında ise öğrencilerin verilen bu atasözlerinden birini seçmelerini ve bu atasözünün içinde geçtiği bir paragraf yazmaları istenerek atasözlerinin anlamlarının edinilmesi hedeflenmiştir (2018a, s. 163).

“Şimşekler ve Yıldırımlar” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan denk gelmek deyimini tespit edilmiştir: “Birine patlayacağım ama bakalım kime denk gelecek? diyecek hâle gelir” (2018a, s. 168).

“Tema Sonu Değerlendirme” kısmında Tuz Gölü’nün insan eliyle yaşadığı kirlenmeden bilgi veren bir metin tercih edilmiştir. Tuz Gölü, 15/04/2013 tarihinde Unesco Dünya Miras Geçici Listesi’ne Tuz Gölü de dâhil edilmiştir (UNESCO, 2013).

Metinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan içi içine sığmamak deyimini tespit edilmiştir:

“Yatağa uzandığından beri uyuyamıyor, içi içine sığmıyordu” (2018a, s. 169).

4.6.2.6. 6. Tema: Millî Kültürümüz

Millî Kültür temasının görseli olarak Türk kahvesi, Türk lokumu ve bakırcılık unsurlarını yansıtan bir görsele yer verilmiştir.



Şekil 54. “Millî Kültür” teması görseli

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Türk kahvesi ve Türk lokumu, SOKÜM listesinde “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahasındaki “halk mutfağı” alt başlığında değerlendirilebilecek bir unsurdur. Türk lokumu “Lokum Kültürü” geleneği adı altında (2015), Türk Kahvesi ise “Kahve Kültürü” adıyla Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde yer almıştır (KVTB, 2018). Türk kahvesi aynı zamanda 2013 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesine kaydedilmiştir (UNESCO, 2018a). Bakırcılık ise el sanatları kültür sahası içinde yer alan kültürel unsurlardandır. Tercih edilen görselin bu açılardan temanın özüne uygun olduğu söylenebilir.

“Anadolu” metni tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan halk şiiri kültür unsurlarına uygun nitelikler taşımaktadır. “Anadolu, Sultan Osman’ın yurdu. / Tuğrul Bey’in konağıdır o eller. / Milletimiz orda doğdu, büyüdü. /Bize ana kucağıdır o eller” (2018a, s. 172)...

Metin görsellerinde SOKÜM niteliği taşıyan kültürel unsurlar bulunmaktadır:



Şekil 55. “Anadolu” metninin horon ve kemençe kültürel unsurlarını yansıtan görseli

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Şiirin ilk görselinde SOKÜM Ulusal Envanteri’nde yer alan horon, gösteri sanatları kültür sahası unsuru olarak “halk oyunları” alanında yer almaktadır. “Kemençe” ise gösteri sanatları kültür sahasındaki halk müziği (yaylı halk çalgıları) alan unsuru olarak dikkat çekmektedir. Şiir görsellerinde yer verilen unsurlardan biri Mardin’e aittir. Mardin ilinin mimari zenginliklerini yansıtan fotoğraf, Mardin’in UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi içinde Türk kültürüne unsurlar arasında kabul edilmiş olması nedeniyle SOKÜM çerçevesinde veri niteliğine sahiptir. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi’ne 2000 yılında “Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin)” adı altında listeye dâhil edilmiştir (KVTB, 2000).



Şekil 56. “Anadolu” metninde Mardin’i yansıtan görsel

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Şiirin bir diğer görselinde Anadolu'nun bir başka önemli mekânı olan İshak Paşa Sarayı'na ait bir fotoğrafa yer verilmiştir. İshak Paşa Sarayı, Osmanlı mimarisinde Batı etkisinin görülebildiği, taş oymacılığı ve bezemelerinin İran'dan Anadolu Selçuklu devletine, Gürcistan'dan Kafkasya'ya kadar çok değişik kültürlerin izlerini taşıması nedeniyle UNESCO Dünya Miras Listesi'ne önerilmektedir (KVTB, 2000). Metinde yer verilen bir başka görsel Türk halk oyunlarından zeybek oyununu yansıtan bir fotoğraftır. Zeybek, SOKÜM Ulusal Envanteri'ne 01.0060 numarası ve “Zeybeklik Geleneği” adıyla dâhil edilmiştir (KVTB, 2018). Zeybek, gösteri sanatları kültür sahasındaki “halk oyunları” alt başlığında yer alan bir unsurdur. Görselin efelerin yöresel kıyafetlerinin özelliklerini de detaylı olarak yansıtmaması kültürel bakımdan önemlidir:



Şekil 57. “Anadolu” metninde zeybek ve efe kültürünü yansıtan görsel

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Metnin etkinlikleri de kültürel unsurlarla ilişkilendirilmiştir. Beşinci etkinlikte mendil kapmaca ve kulaktan kulağa oyunları hakkında bilgi verilerek görselleri paylaşılmıştır:

“Mendil Kapmaca: İki gruba ayrılarak oynanır. Gruplar tek sıra hâlinde karşı karşıya gelirler” (2018a, s. 176)... Kulaktan Kulağa: Oyuna katılacak bütün oyuncuların yan yana oturmaları gerekmektedir. Sıranın ucunda oturan oyuncu, yanındaki arkadaşının kulağına herhangi bir cümle fısıldar (2018a, s. 176)...

Etkinliğin ikinci kısmında öğrencilerin de geleneksel oyunlardan birini arkadaşlarına tanıtmaları, sınıfta tanıtılan oyunlardan beğendikleri bir oyunu arkadaşlarıyla oynamaları istenmektedir (2018a, s. 176).



Şekil 58. “Körebe” ve “kulaktan kulağa” oyunlarının tasvir edildiği görseller

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Metnin altıncı etkinliğinde Âşık Veysel ve Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın şiirlerine yer verilmiştir. Bu şiirleri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde değerlendirmek mümkündür: “...Tabiata Veysel Âşık / Topraktan olduk gardaşık/ Aynı yolcuyuz yoldaşık/ Sen yolcusun ben bac mıyım?”

“Rıza, canım o ellere kurbandır / Sinesinde yatan, atan, anandır. / Anadolu asıl eski vatandır. / Anamızın kucağıdır o eller” (2018a, s. 177).

Metnin yedinci etkinliğinde kilim ve kilimi dokuyan bir Anadolu kadınının fotoğrafına yer verilerek bu fotoğrafın öğrencilerde uyandırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazmaları istenmiştir ancak dokumacılık geleneğiyle ilgili bilgilendirici yönergelere yer verilmemiştir. “dokumacılık” “el sanatları geleneği” kültür sahası unsurları arasında yer almaktadır. Dokumacılık geleneğine yönelik bilgilere yer vermek görselin tema ile ilişkilendirilmesine katkı sağlayacak, millî kültür temasının dikkat çekmeye çalıştığı unsurların öğrencilerce kavranması daha kolay olacaktır.



Şekil 59. Dokumacılık geleneğini yansıtan görsel

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

“Tarhananın Öyküsü” adlı metinde “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahası unsurları içinde yer alan “halk mutfağı” (yerel bilgi ve becerilerle üretilen yemekler) unsuru sayılabilecek tarhana ve tarhananın yapılışı konu edilmiştir:

“Dilimize Farsçadan geçmiş bir kelime olan tarhana, Orta Asya, Balkanlar ve Anadolu’da çeşitli yapım şekilleriyle farklılıklar gösteren besleyici bir gıdadır. Tarhana çorbası çok eski geleneklerimizden biridir. Türkiye’de de yörelere göre farklı tarhana hazırlama biçimleri görülür.(...) Ortak değerlerimizden biri olan bu gıdayı korumak, kültürel ve ticari açıdan da önem taşımaktadır. Ana malzemesi olan yoğurdun çeşitli malzemeler eklenerek kurutulması ile elde edilir. Yurdumuzda en ünlü tarhanalar Uşak, Ankara, Kahramanmaraş, Malatya ve Denizli bölgelerinde yapılanlardır. Hatta ihraç edilen Maraş tarhanasının önemli bir pazar payı da vardır” (2018a, s. 180-181)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından elde etmek deyimi tespit edilmiştir: “Ana malzemesi olan yoğurdun çeşitli malzemeler eklenerek kurutulması ile elde edilir” (2018a, s. 180).

Metnin üçüncü etkinliğinde yöresel yemekleri öğrencilerin araştırması ve birbirlerine tanıtmaları için canlandırma yapmaları istenmektedir: “Ziyarete gelen arkadaşınıza şehrinizin veya yörenizin geleneksel yemeklerini ikram edebileceğiniz bir lokantaya gittiğinizi düşününüz. Bu lokantada, garson ve aşçının da yardımıyla arkadaşınıza yöresel yemeklerinizi ikram ederek tanıtınız” (2018a, s. 182).

Millî Kültür temasına uygun olarak metnin beşinci etkinliğinde “bayram” konulu eksik bir metne yer verilmiş ve öğrencilerden verilenlere uygun olarak bir metin yazmaları istenmiştir. Bayramlar, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür alanında yer

alan kültürel unsurlardır: “Çocukluğumdaki bayramları hatırlıyorum. Günler”(2018a, s. 184)...

Metinle ilgili olarak yer verilen görseller içinse tarhana ve tarhana çorbası görselleri tercih edilmiştir:



Şekil 60. “Tarhana” görseli

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları



Şekil 61. “Tarhana çorbası” görseli

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

“Ana dili” adlı şiir tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı ögesi olarak sayılabilir: “Dilimiz çözülünce ilk defa ‘ana’ deriz biz, / ‘Ana dili’ adını alır bizim ilk dersimiz (2018a, s. 186)...

Şiirde aynı kültür sahasında yer alan “dili çözülmek, ad almak, dili açılmak, yol açmak” deyimleri tespit edilmiştir:

“Dilimiz çözülünce ilk defa “ana” deriz biz” (2018a, s. 186)

“ ‘Ana dili’ adını alır bizim ilk dersimiz” (2018a, s. 186)

“Arap oğlu Mecnun’un derdi sende dil açmış” (2018a, s. 187)

“Yüreklere yol açan Fuzuli’nin sanatı” (2018a, s. 187).

Şiirin dördüncü etkinliğinde de İstiklâl Marşı’nın ilk kıtasına yer verilerek öğrencilerin şiiri ezberlemesi ve seslendirmeleri istenmiştir: “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; /Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; / O benimdir, o benim milletimindir ancak” (2018a, s. 189)...

Şiirin beşinci etkinliğinde de bir başka şiire yer verilerek şiirin öğrencilerde uyandırdığı duygu ve düşüncelerin paylaşılması istenmiştir: “Korkma yürü, ümidisin milletin/ Her manii yıkar, ezer himmetin” (2018a, s. 189)...

Şiirde aynı zamanda ileri atılmak deyimini de tespit edilmiştir: “Sen de durma, haydi atıl ileri!..” (2018a, s. 189)

Millî Kültür temasına dinleme metni olarak “Kara Tren” şiiri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanındaki “türküler” kültür alanına uygun bir metindir: “Gözüm yolda gönlüm darda /Ya kendin gel ya da haber yolla/Duyarım yazmışsın iki satır mektup/Vermişsin trene halini unutup” (2018a, s. 189).

Metnin üçüncü etkinliğinde ise öğretmenin dinleteceği bir türküden hareketle öğrencilerin bu türkünün hikâyesini kurgulamaları istenmektedir. Etkinlik, öğrencilerin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanındaki türkülerden ve hikâyeleri hakkında bilgi edinmelerini sağlayacağı için kültürel bir veri olarak kabul edilmiştir: “Öğretmeninizin dinleteceği bir türküden hareketle bu türkünün hikâyesini kurgulayarak aşağıya yazınız” (2018a, s. 194).

Metnin dördüncü etkinliğinde de toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası içindeki gelenekler içinde yer alabilecek bir unsur olan “el öpme” davranışına yer verilerek öğrencilerin bu davranışın kültürümüzdeki yerini ve önemini anlatan bir konuşma metni hazırlamaları istenmektedir: “Aşağıdaki görseli inceleyiniz. Görseldeki davranıştan hareketle bu davranışın kültürümüzdeki yerini ve önemini anlatacağınız bir konuşma yapınız” (2018a, s. 194).



Şekil 62. El öpme geleneğinin tasvir edildiği görsel

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

“Vatan Destanı” adlı serbest okuma metni tür olarak “şiir” olması bakımından “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahası ögesi olarak kabul edilmiştir: “O kadar dolu ki toprağın şanlı/ Bir değil, sanki bin vatan gibisin /Yüce dağlarına çöken dumanla/ Göklerde yazılı destan gibisin” (2018a, s. 198)...

Şiirde aynı kültür sahası içinde yer alan ömür sürmek deyimini tespit edilmiştir: “Bir yandan cefalı bir ömür sürdün” (2018a, s. 199).

Tema Sonu Değerlendirme bölümünde tercih edilen metin ise dokumacılık geleneğini konu almakta ve Milas halıları ve dokumacılık ile ilgili bilgiler içermektedir:

“Hatice Teyze 68 yaşında. Karacahisar köyündeki mütevazı evinde, 53 senenin verdiği ustalıkla oturuyor dokuma tezgâhının başına...“Koyundan kırılan yünleri sıcak suyla yıkayıp sonra duru suyla kirini gideriyorum ve duruluyorum. İçini temizleyip makineye vererek yünü taratıyorum. Kök boyayla yünleri boyuyorum. Kök boya önemlidir. Milas halısının en önemli özelliklerinden biri, doğal boyayla yapılıyor olmasıdır çünkü” (2018a, s. 200)...

Dokumacılık Geleneği, el sanatları geleneği kültür sahası içinde yer alan bir unsurdur.

Metnin devamında dokuma halıların yapılış sürecine dair aşamalar maddeler halinde sıralanarak öğrencilerin bu aşamaları doğru bir şekilde sıralamaları, ardından da bir halı motifi belirlemeleri istenmiştir. Gerçekleştirilmesi beklenen bu çalışmalar dokumacılık kültürel unsurunun öğrencilerce edinilmesini, yani SOKÜM’ün temel ilkelerinden olan kuşaktan kuşağa aktarıma hizmet edecek nitelikte bulgulardır:

“Bir halının aşağıda verilen oluşma aşamalarını metne göre sıraya koyunuz. Sıralamanızı yaptıktan sonra oluşan paragrafı aşağıya yazınız. Paragrafınızı yazarken ‘önce, sonra, bunun ardından, ilk olarak, hemen arkasından’ gibi ifadeler kullanınız. Halının motifi belirlenir. Koyunlardan kesilen bu yünler sıcak suyla yıkanır” (2018a, s. 200)...

4.6.2.7. 7. Tema: Sağlık ve Spor

“Bisiklet Zamanı” metninde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan ad vermek, harekete geçirmek (getirmek), tedbir almak, dünyalara değişmemek, zamanı geçirmek, rahat etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Arazide kullanımının rahat olması için bu bisikletlerde genellikle ön ve arka bölümde sallantıyı azaltan, ‘amortisör’ adı verilen düzenekler bulunur” (2018a, s. 205).

“Pedalların çevrilmesiyle hareket eden ön dişli çark, ona takılı olan zinciri harekete geçirir” (2018a, s. 206).

“Bisiklet kullanırken hangi güvenlik önlemlerini almalıyız?” (2018a, s. 208)

“Kitaplarım ile geçirdiğim zamanları dünyalara değişmem” (2018a, s. 210).

“Mümkünse ayakkabının bağcık bölümü uzun olmalıdır ve ayak bileğini de rahat ettirmelidir” (2018a, s. 213).

Metnin dördüncü etkinliğinde “spor” ile ilgili kavram haritasına yer verilmiştir. Kavram haritasının bir dalı “geleneksel” kavramından oluşmaktadır. Bu kavram altında geleneksel spor dalları olan okçuluk, cirit ve güreşe yer verilmiştir. Öğrencilerin bu kavramlardan hareketle hazırlıklı konuşmalar yapmaları istenmektedir. Okçuluk, cirit ve güreş “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür sahasının “halk sporları” alanında yer alan unsurlardır. Öğrencilerin bir plân çerçevesinde hazırlıklı konuşma yapmaları, bu kültürel unsurları edinmeleri hakkında bilgi sahibi olmaları ve sınıf arkadaşlarıyla da bu bilgileri paylaşmalarını gerektirmektedir. Bu nedenle Bisiklet Zamanı adlı metin okçuluk, cirit ve güreş unsurlarına dair bulgulara sahiptir:

“Aşağıdaki görselden hareketle öğretmeninizin belirleyeceği bir konu ile ilgili zihinsel bir konuşma planı yaparak hazırlıklı konuşma yapınız” (2018a, s. 209).



Şekil 63. Halk sporlarıyla ilgili unsurlara yer verilen görsel

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

“Yemek, İçmek ve Sindirmek” metninin içeriğinde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından olan kaza geçirmek, dalga geçmek, pişmanlık duymak (getirmek), kelimenin tam anlamıyla, imdada (imdadına) koşmak, (yetişmek), hatırı sayılır, birbirine girmek, kıvamını bulmak, ayağına sağlık, ağzına (diline) sağlık, eline (elinize veya ellerinize) sağlık, üstüme (üstümüze, üstünüze) sağlık (iyilik, sağlık, şifalar), sağlık olsun, ağzına sağlık, geç kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Sağlıklı bir yaşam için nasıl beslenmemiz gerektiği ile ilgili yaptığınız araştırma sonucu elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız” (2018a, s. 214).

“Ne? Baban kaza mı geçirdi?” (2018a, s. 214)

“Sen benimle dalga mı geçiyorsun? (2018a, s. 214)

“Ve onları kaybettiğimizde kalan ömrümüzü buna pişmanlık duyarak geçiririz” (2018a, s. 214).

“Dişler, kelimenin tam anlamıyla mükemmel birer öğütme makinesidir” (2018a, s. 215).

“Fakat bu sırada mükemmel bir yardımcı imdadımıza koşar: tükürük!” (2018a, s. 215)

“Bu sırada dilimizin de hatırı sayılır miktarda yardımı vardır” (2018a, s. 215).

“Bu şekilde mide sıvıları ile besinler iyice birbirine girer” (2018a, s. 215).

“İçerideki çorbayı oluşturan besinler iyice erir ve kıvamını bulur” (2018a, s. 215).

“Misafirimizi uğurlarken ayağına sağlık deriz” (2018a, s. 218).

Konuşmasını beğendiğimiz birine ağzına diline sağlık deriz (2018a, s. 218).

Eğer beğendiğimiz şey el emeği ile yapılmışsa eline sağlık deriz (2018a, s. 218).

Üzücü bir durum karşısında avunmak için sağlık olsun deriz (2018a, s. 218).

Kötü bir durumdan söz ederken ya da şaşırdığımızda üstüme iyilik sağlık deriz (2018a, s. 218).

“Sinan’ı uzun zamandır bekliyoruz hiç geç kalmazdı.” (2018a, s. 220).

Metnin beşinci etkinliğinde ayağına sağlık, ağzına (diline) sağlık, eline (elinize veya ellerinize) sağlık, üstüme (üstümüze, üstünüze) sağlık (iyilik, sağlık, şifalar), sağlık olsun, ağzına sağlık deyimlerinin verilen cümlelerin anlamlarına uygun olarak eşleştirilmesi istenmiştir (2018a, s. 219).

“Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap” metninde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan etkisini göstermek, kilo almak, kusura bakmamak (kalmamak), taşı gediğine koymak deyimleri tespit edilmiştir:

“Birlikte veya ayrı ayrı etkisini gösteren ve belli bir sonuca götüren güçlerden, şartlardan, öğelerden her biri, faktör” (2018a, s. 224).

“Düzenli ve dengeli beslenerek kilo almaya ve uygun kiloya yükselmeye çalışınız” (2018a, s. 225).

“Hocam, kusura bakma, geç oldu, biz gidelim, daha sonra yine geliriz” (2018a, s. 229).

“Bir emrin olursa haberimiz olsun, deyince Hoca taşı gediğine koyuverir” (2018a, s. 229).

Metnin dokuzuncu etkinliğinde ise Nasreddin Hoca’nın bir fıkrasına yer verilmiştir. Fıkralar, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olmakla birlikte “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde yer almaktadır (KVTB, 2018).

“Nasrettin Hoca günün birinde hastalanır. Yatak yorgan derken Hoca’ya geçmiş olsun ziyaretleri başlar. Bir gün böyle, iki gün böyle” (2018a, s. 229)...

“Vazgeçmeyenlerin Hikâyesi” adlı dinleme metninde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan ilgi duymak, ilgi göstermek, pes etmek, emeği geçmek, ... duygusu uyandırmak, hamle etmek (yapmak), hiçe saymak (indirgemek), (bir şeyi, kendini) siper etmek, emin olmak, takla atmak, imdadına yetişmek (erişmek), haber vermek, sevk etmek, turp gibi deyimleri yer almaktadır:

“İlgi duyduğunuz spor dalı ile ilgili araştırdığınız haber metnini arkadaşlarınızla paylaşınız. (2018a, s. 230).

“Türkiye’nin İngiltere ile oynadığı karşılaşmaya seyirciler büyük ilgi gösterdi” (EBA, 2018a).

“Ülkemizdeki milyonlarca gence pes etmemenin, azmin, takım oyununun en güzel örneklerini gösteren millî takımımızın gelecek yıllarda da böylesine tarihî zaferler kazanacağına yürekten inanıyorum” (EBA, 2018a).

“Bu büyük başarıda emeği geçen kocaman yürekli futbolcu kardeşlerime, teknik ekibe ve başarıda emeği geçen herkese şahsım ve milletim adına teşekkür ediyorum” (EBA, 2018a).

“Ampute Millî Futbol Takımı’mızın oyuncuları ile ilgili verilen bilgilerin sizde uyandırdığı duygu ve düşünceler nelerdir?” (2018a, s. 231)

“Karşılaşmayı 14-13 önde götürürken karşılıklı yapılan bir hamlede lehine yanlış karar veren başhakemi uyardı ve kazanacağı madalya rakibinin oldu” (2018a, s. 232).

“Maç sırasında çıkan arbedede, seyircilerin hakemlere yabancı madde atmaları üzerine, kendi güvenliğini hiçe sayıp hakemlere kendini siper ederek onları korumaya çalıştı” (2018a, s. 232).

“Kendimden çok emindim” (2018a, s. 235).

“Derken aniden kontrolümü kaybederek takla atmaya başladım” (2018a, s. 235).

“Arkadaşlarım imdadıma yetişti” (2018a, s. 235).

“Durumun ciddiyetini fark eden Selim, hemen sağlık ekiplerine haber verdi” (2018a, s. 235).

“Oteldeki doktor, beni hastaneye sevk etti” (2018a, s. 235).

“Taburcu olurken bana iki aylık fizik tedaviden sonra turp gibi olacağım söylendi” (2018a, s. 235).

Metnin yedinci etkinliğinde ise “turp gibi olmak” deyimini konu edinen ve deyim anlamını açıklayan hikâye edici bir metne yer verilir. Etkinliğin devamında ise öğrencilerin bilmedikleri bir deyim ile ilgili hikâye edici bir metin yazmaları istenmiştir (2018a, s. 235).

“Cirit” adlı serbest okuma metninde ise “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür sahasındaki halk sporlarından ciritle oyununun tarihi süreci ve oyunun esasları hakkında bilgilere yer verilir:

“Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları bir ata sporudur ciritle. Türkler, bu atlı oyunu Orta Asya’dan günümüze kadar taşımışlardır. Osmanlı’da bayramlarda, yabancı devlet adamlarının ağırlandığında ve ziyafetlerde atlı ciritle oynanmaktaydı. Osmanlılarda ‘cirit oynamak’ yerine ‘ciride binmek’ tabiri de kullanılmıştır” (2018a, s. 236)...

“...Cirit oyunu at üzerinde iki ayrı takımla oynanır. Bu takımlar, 70 ila 120 metre genişliğindeki bir alanda karşılıklı olarak alanın en gerisinde altışar, sekizer ya da on ikişer kişi

olarak dizilirler. Sağ ellerine atacakları ilk ciridi, diğer ellerine de yedek ciritleri alırlar” (2018a, s. 237)...

“Metin içeriğinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahasında yer alan önünü kesmek, ileri sürmek, doludizgin gitmek, peşine düşmek (gitmek), puan almak (kazanmak), teşvik etmek, sona ermek ve ziyafet çekmek (vermek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Rakibinin önünü kesip, ona ciritle vurma imkânı varken vurmayıp bağışlayan sporcu puan kazanmaktadır” (2018a, s. 237).

“Dizilen takımlardan bir atlının, atını ileri sürerek karşı takımdan birinin adını söylemesiyle oyun başlar” (2018a, s. 237).

“Sonra geriye dönüp doludizgin kaçmaya başlar” (2018a, s. 237).

“Bu sırada önde koşanın dizisinden bir başka atlı da onun peşine düşer” (2018a, s. 237).

“Rakip oyuncuya her isabet puan kazandırır” (2018a, s. 237).

“Seyredenler ciritçilere ve atlara tezahürat etmek amaçlı çeşitli şekillerde bağırır, onları teşvik ederler” (2018a, s. 237).

“Cirit sona erince cirit oyununu düzenleyenler başarılı olanlara ödülleri, ziyafetler verir” (2018a, s. 237).

Metinde cirit oyununa dair detayları barından iki görsele yer verilmiştir:



Şekil 64. Halk sporlarından “cirit”in yansıtıldığı görseller

Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları

Tema Sonu Değerlendirme bölümünde yer verilen metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından göz (gözünün) önünde olmak, (birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek, gözden geçirmek, izin almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Okuduğunuz metni göz önünde bulundurarak dengeli beslenme için neler yapmamız gerektiğini anlatınız” (2018a, s. 239).

“İnsanlar hastalanana dek sağlıklarının kıymetini bilmezler” (2018a, s. 239).

“Planlarınızı bir kez daha gözden geçirmelisiniz” (2018a, s. 239).

“Dışarı çıkacaktı ama ailesinden izin alması gerekiyordu” (2018a, s. 239).

4.6.2.8. 8. Tema: Birey ve Toplum

Temanın ilk metni olarak “Evet Efendim” adlı karagöz metnine yer verilmiştir. Karagöz, “gösteri sanatları” kültür sahasındaki “halk tiyatrosu” alt başlığında yer almaktadır:

“Hacivat: Vay Karagöz’üm, benim iki gözüm, merhaba!

Karagöz: Hoş geldin, suda pişmiş balkabağı! (Tokat atar.)

Hacivat: Aman Karagöz’üm, gelir gelmez bu tokadın sebebi nedir?

Karagöz: Bizim bekçinin ne poturu var ne de cübbesi. (Tokat atar.)

Hacivat: Yazıklar olsun sana Karagöz! Adam olamamışsın!..” (2018a, s. 242)

Karagöz, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Unsur Listesi’nde de yer almaktadır (KVTB, 2018).

Karagöz, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne de dâhil edilmiştir (UNESCO, 2018a).

Metin içeriğinde ve etkinlik bölümlerinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasında yer alan ayağa kalkmak, mürekkep yalamak, halt karıştırmak, sözünü kesmek, (birini) adam yerine (hesabına) koymak, çekip gitmek, özen göstermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Ben her nereye gitsem bana itibar ederler, ayağa kalkarlar” (2018a, s. 242).

“Senin okuman yazman yok bir kere. Mürekkep yalamamışsın” (2018a, s. 242).

“Hacivat: Öyle halt karıştırma! “Ne buyurursunuz a benim efendim?” (2018a, s. 244)

“Karagöz: (Sözünü keser.) Arada sırada ne halt edersiniz a benim efendim?” (2018a, s. 244)

“Beni adam yerine koymuyorsun” (2018a, s. 245).

“Yürrüü, seni gidi idare fitilli mum bacaklı kerata seni, sen gidersen beni buraya mıhlamazlar, pamuk ipliğiyle hiç bağlamazlar, ben de çeker giderim” (2018a, s. 245)...

“Canlandırdığınız karaktere uygun jest, mimik ve ses tonu kullanmaya özen gösteriniz” (2018a, s. 247).

“Sen de Bir İyilik Yap” adlı metinde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı içinde yer alan yüreği ağzına gelmek, aklından geçmek, gözüne kestirmek, (bir şeyin) başına geçmek, göz göze gelmek, geri kalmak, ders almak, güven kazanmak, hayata geçirmek, yerine getirmek, elinden gelmek deyimleri tespit edilmiştir:

“İşte o an yüreği ağzına geldi” (2018a, s. 250).

“Aklıdan hızla kötü olasılıklar geçti (2018a, s. 250).

“Kapıda durmuş kendisine bakan okul hizmetlisini gözüne kestirdi hemen” (2018a, s. 251).

“Odaya girince müdür yardımcısı masasının başına geçti” (2018a, s. 251).

“Müdür yardımcısıyla bir an göz göze geldi, büsbütün utandı” (2018a, s. 252).

“Sen şimdi sınıfına git, dersinden geri kalma” (2018a, s. 252).

“İki yetişkin insan, küçük bir çocuktan ders almış gibi şaşkın ama memnundular” (2018a, s. 252).

“Canol’un hangi sözleri Güniz Hanım’ın güvenini kazanmasını sağlamıştır?” (2018a, s. 253)

“ ‘Çevre Polisi’ isimli bir projeyi hayata geçirmek istiyorum” (2018a, s. 256).

“5. sınıfta sınıf başkanlığı, 6. sınıfta başkan yardımcılığı ve bu yıl sınıf temsilciliği görevlerimi layıkıyla yerine getirdim” (2018a, s. 257).

“Beni seçerseniz pişman olmazsınız, size elimden geldiği kadar yardım etmeye çalışacağım” (2018a, s. 257).

Buna ek olarak beşinci etkinlikte metinde geçen deyimleri öğrencilerin tespit etmesi istenmiştir. Ayrı bir başlık altında da söz konusu deyimlerin metnin anlamına olan katkısı

hakkında açıklama yapmaları istenerek deyimlerin öğrenciler tarafından edinilmesi hedeflenmiştir (2018a, s. 254).

“Dostluğa Dair” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duymak, zaman öldürmek deyimleri tespit edilirken metnin yedinci etkinliğinde el ele vermek, elini taşın altına koymak, kol kanat germek, omuz omuza, gözlerinin içi gülmek, kulak vermek, yol göstermek deyimleri verilmiştir. Deyimlerin açıklamaları karışık olarak verilip, her deyim anlamaına uygun olan açıklama ile eşleştirilmesi istenmiştir. Etkinliğin ikinci bölümünde, bu deyimlerin arasında nasıl bir anlam ilişkisinin bulunduğunun açıklanması istenmiştir. Etkinliğin üçüncü bölümünde ise bu deyimlerden üçünün seçilmesi, seçilen deyimlerden hareketle de bir paragraf oluşturulması istenmiştir. Bu çalışmalar sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan deyimlerin anlamlarını ve kullanımını sağlayıcı, yani nesillere aktarımını teşvik edicidir (2018a, s. 262).

Metnin beşinci etkinliğinde öğrencilerin “dostluk” konulu bir şiir yazmaları istenmiştir (2018a, s. 262).

“Hacettepe” adlı dinleme metni tür olarak “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahası içinde yer alan masallara uygun bir örnektir. Metinde aynı kültür sahasında yer alan adak adamak, ne hikmetse (hikmettir), hüküm sürmek, kabına sığmamak, yenilir yutulur değil (olmamak), (birinde) şafak atmak, iş işten geçmek, bir lokma bir hırka, (birinin) ocağına düşmek, gözü kalmak, soluğu (bir yerde) almak, el açmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...derdine derman bulamayan hastaları bu tepeye gelir, ol Yaradan’a dualar eder, adaklar adarlarmış” (EBA, 2018a).

“Ne hikmetse o tepede edilen dualar Allah’ın indinde kabul edilir, sevenler sevdiklerine, hastalar şifaya kavuşmuş” (EBA, 2018a).

“O devirlerde hüküm süren padişahın biri sahip olduğu hiçbir şeye şükretmez, yediğinden doymaz, içtiğinden kanmazmış” (EBA, 2018a).

“Anlatılanlara hayran kalmış Padişah sevinmiş, coşmuş, kabına sığmamış” (EBA, 2018a).

“... altın dediğin yenilir, yutulur şey değil ki” (EBA, 2018a).

“Padişahın kafasında şafak atmış. Gel gelelim iş işten geçmiş” (EBA, 2018a).

“Bir hırka bir lokma yeter de artar bana” (EBA, 2018a).

“Aman! Ocağına düştüm Hızır’ım, demiş padişah” (EBA, 2018a).

“Ne altında gözüm kaldı ne incide” (EBA, 2018a).

“Padişah soluğu Hacettepe’de almış” (EBA, 2018a).

“El açıp Allah’a yalvarmış” (EBA, 2018a).

Metnin ikinci etkinliğinde metin içerisinde geçen hüküm sürmek, kabına sığmamak, ağzı kulaklarına varmak, ocağına düşmek, şafak atmak deyimlerinin anlamlarının tahmin edilmesi istenmiştir. Etkinliğin devamında ise öğrencilerin yaptığı tahminlerin doğruluğunu TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünden kontrol etmeleri istenmiştir (2018a, s. 266).

Metnin sekizinci etkinliğindeki metinde ise hâli vakti yerinde, benzi sararmak, içini dökmek, in cin top oynamak, ardı arası kesilmemek deyimleri yer almaktadır:

“Ali Reis’in hâli vakti yerindeymiş” (2018a, s. 268).

“Roza içini türkölere dökmüş, derdini esen yele söylemiş. Kara perçemi ağarmış, gül benzi sararmış, giden gelmemiş” (2018a, s. 269).

“Bakmışlar ki saray bomboş. İn cin top oynuyor” (2018a, s. 269).

“Derler ki Rize’nin ardı arkası kesilmeyen yağmurları Roza’nın gözyaşlarıymış” (2018a, s. 269).

Rize’nin adının nereden geldiğini konu edinen metin, tür olarak efsane özellikleri taşıması bakımından “sözlü gelenekler ve anlatımlar” kültür sahası içinde yer alan efsanelere örnek teşkil eden bir veri olarak kabul edilmiştir: “...Bu notu okuyanlar, Roza’nın derdiyle yananlar bu yeşil dağları mesken tutmuşlar. Roza’nın sarayının çevresine güzel bir şehir kurmuşlar. Hazinelelerini fakir fukaraya vermişler. Kurdukları bu şehrin adına “Roza” demişler. Söylene söylene, dilden dile “Rize” olmuş”(2018a, s. 269)...

Metnin altıncı etkinliğinde ise Nasreddin Hoca’nın bir fıkrasına yer verilmiştir. Fıkralar da Sözlü Anlatımlar ve Gelenekler kültür alanı içinde yer alan kültürel unsurlardır: “Bir bahar sabahı Nasrettin Hoca, eşiği Karakağan’la birlikte göle doğru gidiyormuş. Göle yaklaştığında telaşlı sesler duymuş. Adımlarını hızlandırmış” (2018a, s. 268). Nasreddin Hoca Fıkraları, “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” adı altında SOKÜM Ulusal Envanteri içinde de yer almaktadır (KVTB, 2018).

Serbest okuma metni olarak Yunus Emre ve onun sevgi dilini konu alan bir metne yer verilmiştir. Aynı zamanda metinde Yunus Emre'nin şiirine de yer verilmiştir. Yunus Emre'nin şiirleri halk şiirinin en önemli örneklerindendir. Bu nedenle yer verilen şiir de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içindeki “halk şiiri” verisi olarak değerlendirilmiştir: “Pervaz olup uçar mısın?/ Deniz derya geçer misin?/ Bencileyin naçar mısın?/ Sen de hâlin söyle bülbul” (2018a, s. 270).

Metin içeriğinde de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından tercüman olmak ve dolup taşmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Küçükten büyüğe, yediden yetmişe her kültürden, her dilden insanın duygularına tercüman oluyor” (2018a, s. 270-271).

“Meydanlar onun öğütleri ve sevgi mesajıyla dolup taşıyor” (2018a, s. 271).

“Tema Sonu Değerlendirme” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından saygı göstermek, saygı duymak (beslemek), değer vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Empati kurmayı başarmak ve bu ölçüde davranmak ise saygıya anlam katan ve saygı göstermeyi kolaylaştıran bir tutumdur” (2018a, s. 272).

“Dolayısıyla ‘biz’ olmanın, birlikte olmanın olmazsa olmazıdır saygı duymak.” (2018a, s. 272).

“Çizilen bu çerçeve ise hem kendi değerini bilme hem de iletişim hâlinde olduğumuz herkese değer verme anlamı taşır” (2018a, s. 272).

4.6.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

MEB Yayınları tarafından 2018 Türkçe Öğretimi Programı esasları dikkate alınarak hazırlanan ders kitabında sırasıyla “Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Kişisel Gelişim, Millî Kültürümüz, Bilim ve Teknoloji, Okuma Kültürü, Doğa ve Evren, Zaman ve Mekân” temaları yer almaktadır. Her temada üçer adet okuma, birer adet de dinleme/ izleme ve serbest okuma metni bulunmaktadır. Kitaptaki toplam metin sayısı ise kırktır.

4.6.3.1. 1. Tema: Erdemler

“Arıların İlhamı” adlı fabl türündeki metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür alanı unsurlarından sözünden çıkmamak, ilgi çekmek (uyandırmak), kendini göstermek, can çekişmek, aklından geçirmek, gereksinme duymak, göz önünde tutmak (bulundurmak) deyimleri tespit edilmiştir:

“Hiçbiri sözünden dışarı çıkmaz” (Akgül vd., 2018b, s. 10).

“Vezir Hâceste Ray, daha ilgi çekici bir ayrıntıdan söz etti” (Akgül vd., 2018b, s. 11).

“Vezir Hâceste Ray, padişahın sözlerinde halktan uzaklaşmak düşüncesinin uzaktan uzağa kendisini gösterdiğini hissetti” (2018b, s. 11).

“Padişah, ‘Vezir çok doğru söylüyor.’ diye geçirdi aklından” (2018b, s. 11).

“Bunun için öncelikle bazı araçlara gerek duyarız” (2018b, s. 11).

“Burcun tepesinde, beyazlı siyahlı bir bayrak, can çekişen bir kartal ızdırabıyla kıvranıyordu” (2018b, s. 14).

“Hikâyenizi oluştururken “Yazdıklarımı Değerlendiriyorum” formundaki maddeleri göz önünde bulundurunuz” (2018b, s. 15).

Metnin altıncı etkinliği, fillerin anlam özellikleri ile ilgili kazanımların edinilmesine yönelik olarak tasarlanmıştır. Kazanımların edinilmesinde Ömer Seyfettin’in “Kütük” adlı öyküsünün bir bölümünden yararlanılmıştır (2018b, s. 14).

“Munise” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (birinin) üstüne yürümek, haber vermek, sokağa dökülmek, mümkün olmak, kendini avutmak, (bir şeye) kulak vermek, kendine gelmek, bereket versin, iç çekmek, gölge düşmek, razı olmak (gelmek) deyimleri tespit edilmiştir. Metnin ikinci etkinliğinde ise öğrencilerin metinde geçen deyimleri tespit edip anlamlarının araştırılması istenmiş, böylelikle de deyimlerin anlamlarının edinilmesi amaçlanmıştır.

“Dün gece Munise, bir kabahat yapmış, abası üstüne yürümüş” (2018b, s. 16).

“O vakit, komşulara haber vermişler. Köy delikanlıları, ellerinde yanar çıralarla sokaklara dökülmüşler, zavallının nereye gittiğini anlamak bir türlü mümkün olamamış” (2018b, s. 16).

“Yatağımdan doğrularak kulak verdim ve gecenin içinde bir insan iniltisi işitir gibi oldum” (2018b, s. 16).

“Munise, kendine gelir gelmez ilk sözü, ‘Bir parça ekmek!’ diye yalvarmak oldu. Bereket versin, biraz sütümüz vardı” (2018b, s. 17).

“Kollarımda ara sıra içini çekiyor” (2018b, s. 17)...

“Bütün gün, ‘Hocanım mutlak bana ekmek verir.’ diye kendini avutmuş” (2018b, s. 17).

“Biraz sonra, çocuğun parlak gözlerine bir gölge düştüğünü, parlak neşesinin sönmeye başladığını fark ettim” (2018b, s. 18).

“Acaba ben, onu kendime evlat etmek istesem razı olurlar mı?” (2018b, s. 18)

Metnin onuncu etkinliğinde Mevlana’nın “Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol” sözlerine yer verilerek öğrencilerin bu sözler üzerine düşünüp fikirlerini arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmektedir (2018b, s. 22).

“Dostluk” adlı metin, Karagöz oyunudur. “Karagöz”, “gösteri sanatları” kültür sahasının “halk tiyatroları” alt başlığında yer almaktadır. Karagöz aynı zamanda SOKÜM Ulusal Envanteri (KVTB, 2018) ve UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’nde yer alan kültürel unsurdur (UNESCO, 2018a). Metinde dostluğun önemi Karagöz ve Hacivat oyunlarının üslubuna uygun olarak yansıtılmaya çalışılmıştır:

“Hacivat: Yahu bu ne hiddet bu ne kin dostluğa Karagöz’üm.

Karagöz: Dostlar sağ olsun Hacivat!

Hacivat: Hâlâ barışmadık mı yahu? Bak mübarek bayram geldi.

Karagöz: Gevrek bayram da gelse barışmam Hacivat.

Hacivat: Yahu niye küstüğünü bile hatırlamıyorsun, bırak şu inadı” (2018b, s. 23)...

Metinde ve metin etkinliklerinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasında yer alan kadrini bilmek, el pençe, hesabını bilmek, başı dara düşmek, canciğer olmak, inadım inat olmak, gözüne uyku girmemek, ipucu vermek, ipin ucunu kaçırmak, içini dökmek, atsan atılmaz; satsan satılmaz, (birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek ve elde etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Kadir kıymet bilene, hem de şifadır dost” (2018b, s. 23).

“El pençedir gönüller, varsa paralı dost” (2018b, s. 23),

“Hesabını bilene, işte reçete işte dost” (2018b, s. 23).

“Başın düşünce dara, yanında olandır dost” (2018b, s. 23),

“İyi günde canciğer, kötü günde yalandır dost” (2018b, s. 23),

“Bırakmam Hacivat, inadım inat” (2018b, s. 23)...

“Hah şöyle yahu, küstüğümüzden beri gözüme uyku girmiyor efendim” (2018b, s. 23).

“Şimdi sana ipucu vereceğim, sen de hediye tahmin edeceksin, anlaşıldı mı?” (2018b, s. 24)

“İpin ucunu kaçırmadan ver bakalım Hacivat (2018b, s. 24).

“Değil yahu canlı bir şey, sırrını taşır, içini dökersin” (2018b, s. 24).

“Atsan atılmaz, satsan satılmaz; al bakalım sana!” (2018b, s. 24)

“Şu dostluğumuzun kıymetini bilelim Karagöz’üm” (2018b, s. 25).

Metnin birinci etkinliğinde metinde geçen hesabını bilmek, başı dara düşmek, gözüne uyku girmemek, ipucu vermek, ipin ucunu kaçırmak, atsan atılmaz, satsan satılmaz deyimleri geçtikleri cümleler içinde verilerek öğrencilerden deyimlerin anlamlarını tahmin etmeleri, daha sonra da tahminlerinin doğruluğunu TDK Deyimler Sözlüğü’nden kontrol etmeleri istenmiştir. Metin içeriğinde aynı kültür sahasında yer alan bir bilmeceye de yer verilmiştir: “Gökteki yıldızlara benzer, hava kararınca ilk onlar görülür” (2018b, s. 24).

Metin görsellerinde ise Karagöz ve Hacivat tasvirlerine yer verilmiştir:



Şekil 65. Karagöz ve Hacivat tasvirleri

Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ., & Uysal, A. (2018b). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

Metnin sekizinci etkinliğinde öğrencilerin “dostluk” konulu bir hikâye yazmaları istenmiştir. Hikâyelerinde atasözü, deyim ve özdeyişlere de yer vermeleri istenmiştir (2018b, s. 29).

“Kardeşim” adlı şiir, bu temanın dinleme metni olarak tercih edilmiştir. Âşık Veysel’e ait olan şiir, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasında (halk şiirleri) değerlendirilmiştir:

“Beni hor görme kardeşim / Sen altınsın ben tunç muyum? / Aynı vardan var olmuşuz / Sen gümüşsün ben saç mıyım?” (EBA, 2018b).

Şiirde aynı kültür sahasına ait olan (birini, bir şeyi) hor görmek deyimini tespit edilmiştir: “Beni hor görme kardeşim” (EBA, 2018b).

Âşık Veysel, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi içinde yer alan “Âşıklık Geleneği” temsilcilerindendir. Âşıklık geleneği; yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, şiiri, müziği ve hikâye anlatımını içeren çok yönlü bir sanattır (KVTB, 2009).

Metin görseli olarak ise Âşık Veysel’in bağlama çalarken tasvir edildiği bir çizim kullanılmıştır:



Şekil 66. Âşık Veysel tasviri

Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ., & Uysal, A. (2018b). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

Metnin beşinci etkinliğinde söz sanatlarının edinilmesi amacıyla şiir bölümlerine yer verilmiştir:

“Derinden derine ırmaklar ağlar, / Uzaktan uzağa oban eşmesi. / Ey suyun sesinden anlayan bağlar, / Ne söyler şu dağa oban eşmesi?” (2018b, s. 31)

“Bir ah eksem dağı taşı eritir, / Gözüm yaşı değirmeni yürütür. / Bu hasretlik beni dahi çürütür, / Bana sıra da bir, gurbet il de bir” (2018b, s. 31)...

Metnin yedinci etkinliğinde öğrencilerin “alakgönüllölük” konusunda beden dilini etkili kullanmaya özen göstererek düşüncelerini ifade etmeleri istenmektedir (2018b, s. 32). Beden dili, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasındaki jest ve mimikler ile alakalıdır.

“Eşek ve Köpek” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olan fırsat bilmek, keyfi yerinde olmak, istifini bozmamak, arayı açmak, yere sermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Eşek de fırsat bilmiş, otlamaya koyulmuş” (2018b, s. 33).

“Eşegin pek yerindeymiş keyfi” (2018b, s. 33)...

“Köpeke yanıt vermiş istifini bozmadan” (2018b, s. 34).

“En azından hemen koş da arayı aç!” (2018b, s. 34)

“Zaten yere serersin onu bir seferde” (2018b, s. 34).

Tema Değerlendirme Soruları bölümünde yer verilen metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan gönöl (gönlünü) almak deyimini tespit edilmiştir: “Gücenmek bize, gönöl almak sana” (2018b, s. 35).

Öğrencilerin söz sanatlarını tespit edebilmeleri için Orhan Veli Kanık’ın “Bayram” adlı şiiri ile İstiklâl Marşı’nın yedinci kıtasına yer verilmiştir. Şiirler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olarak kabul edilmektedir:

“Kargalar, sakın anneme söylemeyin! / Bugün toplar atılırken evden kaçıp / Harbiye nezaretine gideceğim. / Söylemezseniz size macun alırım” (2018b, s. 36)...

“...Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda? / Şüheda fişkırarak toprağı sıksan, şüheda! / Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hûda, / Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda” (2018b, s. 36)...

4.6.3.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

“Vatan Destanı” adlı şiir tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası (halk şiiri) unsuru nitelikleri taşımaktadır:

“O kadar dolu ki toprağın şanla, / Bir değil, sanki bin vatan gibisin. / Yüce dağlarına çöken dumanla, / Göklerde yazılı destan gibisin” (2018b, s. 40)...

Şiir içerisinde de aynı kültür sahasına ait olan ömür sürmek ve yol açmak deyimleri tespit edilmiştir: “Bir yandan cefalı bir ömür sürdün” (2018b, s. 40),

“Açıldı önünde terakki yolu” (2018b, s. 40).

Şiirin sekizinci etkinliğinde öğrencilerin Cumhuriyet Bayramı ile ilgili hazırladıkları sunumlarını arkadaşları ile paylaşmaları istenmektedir (2018b, s. 44). Bayramlar, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları arasında yer almaktadır. Bu bakımdan etkinliğin kültürel boyutu da bulunmaktadır.

“Ordular! İlk Hedefiniz...” adlı metin tarihî bilgiler içermesi bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih”e dair bulgular taşımaktadır:

“(…)Saat ikide Mustafa Kemal ve Kurmay Heyeti Fevzi Paşa’nın karargâhtaki odasında toplanıyorlar. Çünkü o gün Büyük Taarruz planı konuşulacak ve Kurtuluş’un son savaşı tarihlenecek. Futbol maçı düşmana karşı bir aldatmaca olarak düzenlenmiş ama bunu hiç kimse, oyuncular ve hakemler bile bilmiyor (2018b, s. 45)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan kendinden geçmek, gün ağarmak, başına yıkmak, yer yerinden oynamak, gözden geçirmek ve sona ermek deyimleri de tespit edilmiştir:

“Yaver Salih ince bir kavak gibi sallanıyor. Sanki kendinden geçmiştir” (2018b, s. 46).

“Yavaş yavaş gün ağarıyor” (2018b, s. 46).

“Onlar kazanacaksa şu gök kubbe benim başıma yıkılsın, daha iyi” (2018b, s. 46).

“Yer yerinden oynuyor, topların saçtığı ışık yanıp sönüyor” (2018b, s. 46).

“Kırık kağıtların okuna ilişerek durumu gözden geçirdik” (2018b, s. 46).

“Kazandığımız Meydan Savaşı her şeyi sona erdirecek büyüklükteydi” (2018b, s. 46).

“Öğretmeninizden Af Dileyeceksiniz” adlı metinde tarihî bilgiler içermesi bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih”e dair bulgular taşımaktadır:

“(…) İki gün sonra Atatürk, bir fırsatını buldu ve iki kızı da karşısına alıp onlara yeni hocalarının değeri hakkında nasihat verdi. Sabiha’yı sınıftan kapı dışarı eden ve ancak elini öpüp af diledikten sonra tekrar sınıfa alan bu otoriter hoca, bundan sonra onun daima “hocanımı” olacak, hayatının birçok devrelerinde ona yardım edecekti” (2018b, s. 50).

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından özen göstermek, şaşırtıp kalmak, (birini veya bir şeyi) gözü tutmak, kafa kafaya vermek, karara varmak, (birine) karşı gelmek, kapı dışarı etmek (atmak), soluğu (bir yerde) almak, sevinçten uçmak, affını dilemek (istemek) ve ders vermek deyimleri de tespit edilmiştir:

“Atatürk, Sabiha ve Zehra’ya okulda “Gazi’nin çocukları” olarak farklı davranılmasına, şımarıklıklarına izin vermediği gibi öğretmenlerinin saygınlığına da özen göstermiştir” (2018b, s. 50).

“Yeni hocayı gözleri hiç tutmadı. Kafa kafaya verdiler ve hemen karara vardılar” (2018b, s. 50).

“İkisi birden karşı gelmiş, hocanın sözünü dinlememişlerdi” (2018b, s. 50).

“İkisini de kapı dışarı etmişti” (2018b, s. 50).

“Soluğu Ata’nın huzurunda almışlardı” (2018b, s. 50).

“Şimdi iki kız sevinçlerinden uçuyorlardı” (2018b, s. 50).

“Şimdi yaver sizi götürecektir, hocanızın elini öpüp kendisinden af dileyebilirsiniz” (2018b, s. 50).

“Ata, Başyaver Resuhi Bey’i gönderip olanları öğrenmiş ve kızlara iyi bir ders vermişti” (2018b, s. 50).

Metinde geçen deyimlerin edinilmesi için metindeki deyimlerin okuma anında öğrenciler tarafından tespit edilmesi istenmektedir. Metnin birinci etkinliğinde de bulunan deyimlerin yazılması istenmektedir. Etkinliğin ikinci bölümünde ise öğrencilerin metinde geçen deyimlerin metnin anlamına olan katkısını açıklamaları istenmiştir (2018b, s. 51).

Metnin yedinci etkinliği ise doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasındaki “halk haberleşme teknikleri” alt başlığında yer alan “mektup” ile ilgilidir. Bu etkinlikte öğrencilerin Mustafa Kemal Atatürk ile mektup arkadaşı olduklarını düşünerek ona mektup yazmaları istenmektedir (2018b, s. 53).

“Seyit Onbaşı” adlı dinleme/ izleme metni içinde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (birinin) adını vermek, yüreği çarpmak, elleri

(ellerin) dert görmesin, gözlerine inanamamak, ateş açmak, yara almak, şehit düşmek (olmak), gam yememek, hakkı ödenmemek, aklına gelmek ve yerine koymak deyimleri tespit edilmiştir:

“Köyümüzün adı önceleri Çamlık’mış. Sonradan onun adını vermişler” (EBA, 2018b)

“Hepsi de yürekleri vatan için çarpan ana kuzuları” (EBA, 2018b)...

“Kalem tutan ellerin dert görmesin” (EBA, 2018b)

“Gözlerime inanamıyorum. Birbirinden büyük yirmi dört savaş gemisi” (EBA, 2018b)...

“Ateş kusan bir canavarı andıran Ocean öyle korkunç bir şekilde ateş açıyordu ki Türk tabyaları bu ateşler sonucunda toz duman arasında kalmaya başlamıştı” (EBA, 2018b).

“Hafif yara alan diğer zırhlılar geri çekilirken yalnızca Ocean adlı bir zırhlı kalmıştı” (EBA, 2018b).

“Hepsi şehit oldu” (EBA, 2018b).

“Bugünü gördüm ya artık ölsem de gam yemem Onbaşı’m” (EBA, 2018b),

“Onların hakkını nasıl öderiz bilmiyorum” (EBA, 2018b).

“ ‘Seyit Onbaşı’ ismini duyduğunuzda aklınıza neler gelmektedir?” (EBA, 2018b)

“Kendinizi Seyit Onbaşı’nın yerine koyarak duygularınızı ifade ediniz” (EBA, 2018b).

Metin, Çanakkale Savaşı ve Seyit Onbaşı’ya dair bilgiler içermesi bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasındaki “sözlü tarih” kültür unsuru ile ilgili nitelikler taşımaktadır.

Metnin birinci etkinliğinde ise Mehmet Akif’in “Çanakkale Şehitlerine” adlı şiirinin bir bölümüne yer verilerek öğrencilerin verilen şiir bölümünü yorumlamaları istenmiştir. Şiirler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları verisi olarak kabul edilmiştir:

“Vurulup tertemiz alından, uzanmış yatıyor, / Bir hilal uğruna ya Rab, ne güneşler batıyor! / Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker! / Gökten ecdat inerek öpse o pak alını değer” (2018b, s. 54).

Metnin üçüncü etkinliğinde öğrencilere jest ve mimiklerin işlevlerini sezdirmeye yönelik sorular yöneltilmiştir (2018b, s. 55). Jest ve Mimikler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır.

Metnin yedinci etkinliğinde ise Çanakkale’ye dair tarihî bir anekdottan yararlanılarak haber ve dilek kiplerine yönelik kazanımların edinilmesi amaçlanmıştır (2018b, s. 56). Söz konusu metin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih” ile ilgili bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

“Bir Şehidin Son Mektubu” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ders almak ve diz çökmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Okudum, okudukça büyük büyük dersler aldım” (2018b, s. 58).

“O yeşil güzel çayırın üzerinde diz çöktüm” (2018b, s. 59).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından feda etmek ve eli ayağı (ayağına) dolaşmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Çanakkale’de nice genç, vatani kurtarmak için kendini feda etti” (2018b, s. 61).

“Sınav olacağı için bugün eli ayağına dolaşıyor” (2018b, s. 61).

4.6.3.3. 3. Tema: Kişisel Gelişim

Barış Manço’nun hayatının konu edildiği “Barış Manço” adlı biyografik metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından değer vermek, damga vurmak, ilgi görmek, ağızından düşmemek (düşürmemek) deyimlerini içeriğinde barındırmaktadır:

“Paraya değer vermeyen Manço yanında para taşımazdı” (2018b, s. 64).

“20. yüzyılda yaşamış, o yüzyıla damgasını vurmaya çalışan bir Türk’üm” (2018b, s. 65)...

“...‘Domates Biber Patlıcan’ Kongo’da büyük ilgi gördü” (2018b, s. 65).

“Sevenleri onun adını ağızlarından hiç düşürmedi” (2018b, s. 65).

“Sol Ayağım” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından elinde tutmak, ümidini kesmek, anlamına gelmek, istek duymak ve can atmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...hayatta olan on üçü hâlâ ailenin devamını ellerinde tutuyorlar” (2018b, s. 70).

“Doktorların benden ümidi kesmesini veya başka bir deyişle benim bir insan olduğumu unutmasını” (2018b, s. 70).

“...yenileceğimi hissettiği zamanlarda ise bana güç vereceği anlamına geliyordu” (2018b, s. 70).

“Aniden kız kardeşimin yaptığı şeyi yapmak için çok büyük bir istek duymuştum” (2018b, s. 71).

“Çarpık bir ağzın arkasında ‘ifade edebilmek’ için can atan gergin ve telaşlı ben için bir rahatlama kaynağı olmuştu” (2018b, s. 73).

“İnsanlarla Geçinme Sanatı” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından kalp (kalbini) kırmak, (bir şeyin) dozu kaçmak, cankulağı ile dinlemek, ortaya çıkmak, gayret göstermek, hesaba katmak, laf anlamaz, (birini) çileden çıkarmak, idare etmek, maruz kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“İlişkilerimizde kalp kırıyor, dozu kaçırıyorsak kendi kendimizle problemimizin olduğunu biraz düşünürsek bulabiliriz” (2018b, s. 78).

“Bizi can kulağıyla dinleyenlere karşı hep güzel duygular beslemiş ve onların yanındayken rahatladığımızı hissetmişizdir” (2018b, s. 78).

“...‘Affedersiniz, dalgınlığıma gelmiş, yardım edebilirim...’ dersek ortaya çıkan tablo çok farklı olacaktır” (2018b, s. 79).

“İnsanlarla geçinmeyi kolaylaştıran bir diğer husus da onların duygularını anlamaya gayret göstermektir” (2018b, s. 79).

“Kendimizi onun yerine koyabilmek her daim mantığımızla hareket etmekten daha iyidir (2018b, s. 79).

“Ama çoğu zaman karşımızdakini mantığımızla yargılar, duyguları pek hesaba katmayız” (2018b, s. 79).

“Asık suratlı, kavgacı, saldırgan, laf anlamaz tutumlarıyla insanı çileden çıkaran tiplerdir bunlar” (2018b, s. 79).

“Geçinilmesi zor insanları da idare etmesini bilmek gerekir” (2018b, s. 79).

“...ahbaplık etmek istemediklerinin de misafirliklerini kabul etmemeli ki samimiyet dışı bir misafirlik oyununun can sıkıcı neticelerine maruz kalmasın” (2018b, s. 82).

Metnin ikinci etkinliğinde ise kalp kırmak, dozu kaçırmak ve cankulağı ile dinlemek deyimlerinin metinde geçtikleri cümlelerden hareketle anlamlarının öğrenciler tarafından yazılması istenmiştir (2018b, s. 81).

“Naim Süleymanoğlu” adlı dinleme/ izleme metninde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan rekor kırmak, not almak, ileri atılmak (çıkmaq) deyimleri tespit edilmiştir:

“Tam 46 kez dünya rekoru kıran Naim, bu isimleri kazanmıştı” (EBA, 2018b).

“ ‘Naim Süleymanoğlu’ adlı videoyu izlerken aşağıdaki soruların cevaplarını not alınız” (EBA, 2018b).

“Kahraman askerlerimiz siperlerinden ileri atıldılar” (EBA, 2018b).

“Üç Soru” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olan (bir şeye) kanaat getirmek, kendini kaptırmak, nefes nefese kalmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Hepsinden önemlisi de yapması gereken en önemli şeyin ne olduğunu bilirse altına gireceği hiçbir işte başarısız olmayacağına kanaat getirdi” (2018b, s. 88).

“...insanın kendini boş işlere kaptırmayıp, zihnini olaylara tamamen vererek en önemli olanları yapmasıyla bunun mümkün olacağını söylüyordu” (2018b, s. 88).

“Kazmayı yere her vuruşunda, çok az toprak kaldırıbiliyor ve nefes nefese kalıyordu” (2018b, s. 88).

“Tema Değerlendirme Soruları” alanında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olan ayaklarına (ayağına) kara su (sular) inmek, aklından çıkarmamak, hayrette (hayretler içinde) kalmak, hayata gözlerini yummak (kapamak) deyimleri tespit edilmiştir:

“Yürümekten perişan oldum ayağıma kara sular indi” (2018b, s. 91).

“..... nasihatlerimi sakın aklından çıkarma” (2018b, s. 91).

“Duydukları karşısında hayretler içinde kalır” (2018b, s. 91).

“Barış Manço, 15 Şubat 1999’da hayata gözlerini yumar” (2018b, s. 91).

4.6.3.4. 4. Tema: Millî Kültürümüz

“Türk Mutfak Kültüründe Kahve” adlı metin “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahasındaki “halk mutfağı” alt başlığına uygun nitelikler taşıyan “Türk kahvesi” kültürel unsuru hakkında bilgiler içeren bir metindir:

“Türk kahvesi de geleneksel Türk mutfağının vazgeçilmez unsurlarındandır. Gerek elde edilişi gerek yapılışı gerekse içimiyle diğer kahve çeşitlerinden oldukça farklı ve kendine özgüdür. Türk kahvesini özel yapan diğer bir neden de kendine has bir kültür oluşturmastır. Kız isteme töreninde kahve içilmesi bu kültürün örneklerindendir” (2018b, s. 94).

“Türk kahvesi en çok ritüel barındıran kahvedir denebilir. Cezvede yavaşça pişirilmesi, köpüklenmesi, köpüklerin fincanlara pay edilmesinden sonra kahvenin hazırlanmasına devam edilmesi Türk kahvesine lezzetini veren unsurlardır. Türk kahvesi içmek, cezve seçiminden kısık ateşte hazırlanışına, fincanlara yavaş yavaş dökülmesinden törensel bir dikkatle ufak ufak yudumlanmasına kadar başlı başına bir gelenektir. Türk kahvesi yanında bir bardak su verilmesi de bu geleneklerden biridir” (2018b, s. 95).

Türk kahvesi, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne “Türk Kahvesi ve Kültürü Geleneği” adıyla (UNESCO, 2013a), SOKÜM Ulusal Envanteri’ne ise “Kahve Kültürü” adıyla dâhil olmaya hak kazanmış kültürel bir unsurdur (KVTB, 2018).

Metnin derse hazırlık sorularında “Dünyaca bilinen Türk mutfak ürünleri nelerdir?” (2018b, s. 94) sorusu yöneltilerek Türk mutfağının kültürel unsurlarına yönlendirici nitelikte bir soruya yer verilmiştir. Metinde tercih edilen görseller ise Türk kahvesi geleneğini yansıtmalarının yanı sıra Türk kahvesinin hazırlanma aşamasında ve araç-gereçleri de yansıtmaları bakımından tema ve metin içeriğiyle uyumlu bir görseldir. Görselde el sanatları geleneği alt başlığında yer alan “bakırcılık” mesleği ve bir başka halk mutfağı kültürel unsuru sayılabilecek Türk lokumu da yer almaktadır. Tercih edilen bu görseller temanın özüne uygun olarak metnin bakırcılık ve Türk lokumu kültürel unsurlarıyla bağdaştırılmasına da imkân sağlamıştır. Buna karşılık metnin diğer etkinliklerinde bu görsellerden hareketle bakırcılık veya Türk lokumuna dair öğrencilerin bilgi edinebileceği ya da onları araştırmaya sevk edici bir ibareye rastlanmamıştır.

Sadece metnin birinci etkinliğindeki bulmacada cezveye dair “Yandan kulplu, boynu uzun, genellikle bakırdan su kabı” ile “kahve pişirmeye yarayan saplı, küçük kap” (2018b, s. 96) açıklamalarına yer verilmiştir.



Şekil 67. Kahve geleneğini ve Türk lokumunu yansıtan görseller

Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ., & Uysal, A. (2018b). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

Metinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından fark etmek, farkına varmak, yanına almak deyimleri ile “bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır”, “gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane” atasözleri yer almaktadır:

“Kahvenin gündelik hayatımızda nasıl büyük bir etki yaptığını ve derin bir iz bıraktığını belki de en iyi kullandığımız atasözleri göstermektedir. Türkçede gündelik hayatımızda kullandığımız ve kahve içme kültüründen kaynaklanan birçok atasözü bulmak mümkündür. ‘Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.’, ‘Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane’ ” (2018b, s. 95).

Metnin dördüncü etkinliğinde metinde geçen bu atasözlerinin öğrenciler tarafından incelenmesi ve atasözlerinde kahvenin hangi yönüyle anlatıldığının açıklanması istenmektedir (2018b, s. 97).

Metinde Türk kültüründe yeri olan ve SOKÜM Listesi’nde de yer alan (Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler- 1. Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri) kız isteme geleneği hakkında da bilgi sunulur: “Kız isteme sırasında ise saygı ifade ederken köpüklü olan kahve, istenen kız tarafından pişirilerek el becerisinin göstergesi olarak kabul edilir” (2018b, s. 95). Bununla birlikte kız isteme töreninde yörelere göre kahve geleneklerinin ne gibi özellikler taşıdığının öğrenciler arasında paylaşılması ve bilgi edinilmesi istenmiştir (2018b, s. 97).

Metnin altıncı etkinliğinde ise öğrencilerin ailelerinden ve çevrelerinden Türk kahvesinin hazırlanışında kullanılan malzemelerin neler olduğunu ve Türk kahvesinin nasıl hazırlandığını öğrenerek yazmaları istenmiştir (2018b, s. 99).

“Ben, Mimar Sinan” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından saygı duymak (beslemek), baş eğmek, temel atmak, dili tutulmak, söze

karışmak, (bir durum) açığa çıkmak, aklını kaçırmak, (bir şeyin) başına geçmek, yolunda gitmek (yürümek), hatırına getirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Mimarlarına da saygı duyuyordum” (2018b, s. 101).

“Beni hiç bekletmeden huzura aldılar. (Başını eğer, ellerini kavuşturur)” (2018b, s. 102).

“1550 yılının haziran ayında, büyük bir törenle, caminin temelini attık” (2018b, s. 102).

“Padişah’tan şimdiye kadar işitmediğim bu sözler karşısında şaşırdım, dilim tutuldu” (2018b, s. 103).

“Hatta içlerinden biri, beni korumak için söze karıştı” (2018b, s. 103).

“Mimarbaşının delirdiği açığa çıktı” (2018b, s. 103).

“Adam, başının korkusundan aklını kaçırdı” (2018b, s. 103).

“Yüreğim kaygı ve sevinçle dolu, tezgâhımın başına geçtim” (2018b, s. 104).

“Yolunda gider hünkârım” (2018b, s. 104).

“Ümit ederim ki kıyamete kadar gayret ve çalışmam unutulmaz ve yaptığım eserler yıkılsa bile bu anıları okuyanlar, beni hayır dualarında unutmayıp hatırlarına getirirler” (2018b, s. 104).

Metinde Mimar Sinan’ın en önemli mimari eserlerinden Süleymaniye ve Selimiye’den bahsedilir. Selimiye Camisi Dünya Kültürel Mirası Listesi içinde ülkemizde yer alan on bir adet tarihî- kültürel, kültürel- doğal miras unsurlarından biridir (Oğuz, 2013, s. 59).



Şekil 68. Selimiye Camisi Görseli

Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ., & Uysal, A. (2018b). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

“Türkiye’ım, Anayurdum, Sebeğim, Çarem” adlı metin tür olarak şiir olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru kabul edilmiştir:

“Ben, kağnılarla yaylılarla büyüdüm geldim, / Çocuk yüreğimi yakan türküler dinleye dinleye. / Mahzun kağnılarla, nazlı yaylılarınla / Ve tozlu yollarınla sevdim seni Türkiye!” (2018b, s. 109)

Metnin altıncı etkinliğinde de bir başka şiire yer verilmiştir: “Belki yakında olur belki de uzak, / Sırtımda hatıralar, saçlarımda ak / Gün, tarih bilemiyorum amma muhakkak / Bitmeyen bir azim, sabır ve emekle / Gelirim, beni bekle” (2018b, s. 113).

Şiirde ve şiirin etkinliklerinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsuru olan bağlanıp kalmak, aklımdan çıkmak, hayran olmak (kalmak) deyimleri tespit edilmiştir: “Yoksulluğunla da bağlandım kaldım sana” (2018b, s. 109).

“Küçük kerpiç evlerin çıkmaz aklımdan!” (2018b, s. 109)

“Hayran olur boyuna bosuna” (2018b, s. 113).

“Deli Dumrul” adlı dinleme/izleme metni içerik olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından halk hikâyeleri nitelikleri taşımakta olup Dede Korkut Hikâyeleri Türk kültüründe ve edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan edebî ürünlerdir:

“Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını beyan eder Hanım Hey! Oğuz’da, bir kuru çay üzerine köprü yaptırıp geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden kırk akçe alan, gücüyle nam salmış, Deli Dumrul adında biri vardır. Bir gün köprüsünün yanına kurulan bir obadan feryatlar yükselir. Deli Dumrul olayın sebebini anlamak üzere obanın yanına vardığında o obadan iyi bir yiğidin hasta olup öldüğünü öğrenir. Obada ağlamakta olanlara yiğidi kimin öldürdüğünü sorduğunda Allah’ın emri ile Azrail’in yiğidin canını aldığını öğrenir” (EBA, 2018b)...

Dede Korkut Hikâyeleri, SOKÜM Ulusal Envanteri’ne 6 Mart 2017 tarihi itibarıyla eklenmiştir (KVTB, 2018). UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne “Dede Korkut-Korkut Ata Mirası” adıyla 2018 yılında kabul edilmiştir (UNESCO, 2018a).

Metinde aynı kültür sahasına ait olan nam salmak, canını almak, meydan okumak, harekete geçmek, yüz bulmak, canına kıymak, can vermek, gönül vermek, (birinin veya bir şeyin) kurbanı olmak, gözü tutmak, baş etmek deyimleri de tespit edilmiştir:

“...gücüyle nam salmış Deli Dumrul adında biri vardır” (EBA, 2018b).

“Obada ağlamakta olanlara yiğidi kimin öldürdüğünü sorduğunda Allah’ın emriyle Azrail’in yiğidin canını aldığını öğrenir” (EBA, 2018b).

“Deli Dumrul bunun üzerine Azrail ile mücadele ederek obanın güzel yiğidinin canını geri kurtarmak için meydan okuyup harekete geçer” (EBA, 2018b).

“Deli Dumrul, babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi” (EBA, 2018b).

“...canıma kıyamam belli bil, dedi” (EBA, 2018b).

“Anama vardım, can vermedi” (EBA, 2018b)

“Göz açıp da gördüğüm, gönül verip sevdiğim”(EBA, 2018b)...

“Benim canım senin canına kurban olsun, dedi” (EBA, 2018b).

“Şimdi gözün kimi tutarsa gönlün kimi severse ona var”(EBA, 2018b)...

“Zorbalıkla baş edebilmek için çözüm önerileriniz neler olabilir?” (EBA, 2018b)

Metnin üçüncü etkinliğinde ise metinde geçen can bulmak, gözü tutmak, yüz bulmak, nam salmak, meydan okumak, canını almak deyimlerinin anlamlarının tahmin edilmesi ve edilen tahminlerin doğruluğunun TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünden bulunması istenmiştir. Etkinliğin ikinci bölümünde bu deyimlerden üç tanesinin birer cümlede kullanılması istenmiştir. Etkinliğin üçüncü bölümünde ise deyimlerin kurulan cümlelerin anlamına nasıl bir katkı sağladığı sorulmuştur (2018b, s. 116).

Metinde Deli Dumrul, Azrail ile başlayan mücadelesinden mağlup ayrılır, Deli Dumrul’un canının alınması ve daha sonra bağışlanması da Allah tarafından hükmedilir, Azrail aracılığıyla da Deli Dumrul’a bildirilir. Bu bakımdan metin, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası içinde yer alan “Tanrı” ve “Melek” unsurlarını taşımaktadır:

“Deli Dumrul’un feryadı üzerine Allah Teâlâ ‘Deli Dumrul ‘Canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun’ der” (EBA, 2018b)

“Hak Teâlâ’ya Deli Dumrul’un sözü hoş geldi, Azrail’e emreyledi: ‘Deli Dumrul’un babasının, anasının canını al. O iki helâllige yüz kırk yıl ömür verdim’ dedi” (EBA, 2018b).

“Muhacir Osman” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olan akıp gitmek, gözünü (gözlerini) (bir şeye) dikmek, ses çıkarmamak (etmemek), önüne katmak, haber almak deyimini ile bir de mani örneği tespit edilmiştir:

“Kıyıya yanaşan tekneler, çalışan, gezen, duran insanlar, asfaltta karşılıklı akıp giden vasıtalar sessiz, renkli bir kargaşalık içindeydiler” (2018b, s. 119).

“O, deminden beri bir türlü salınamadığı iskemlesine âdeta çökmüş, gözlerini denizin uçsuz bucaksız ufkuna dikmişti” (2018b, s. 119).

“Bilirdik ki bizim çok sevdiğimiz manileri yine söyleyecek hatta güzel havalarda sahur vakti dolaşırken ardı sıra gezmemize ses çıkarmayacak” (2018b, s. 120).

“Tüfekli iki asker Osman Aga’yı önlerine katmış, karakola doğru götürüyorlardı” (2018b, s. 120).

“O günlerde ara sıra Osman Aga’dan da haber alıyorduk” (2018b, s. 121).

“Gökten indi bir yeşil melek, / Elhamdülillâhi tebarek. / A benim canım sultanım, / Bayramınız olsun mübarek” (2018b, s. 120).

“Tema Değerlendirme Soruları”nda tercih edilen metin el sanatları geleneği kültür sahası unsurlarından ebruculuk ve ebru sanatı hakkında bilgiler içermektedir:

“Su üzerinde yapılan aşk ve sır dolu bir sanat olan ebrunun kökleri nereye, ne zamana kadar gider doğrusu pek bilmiyoruz. Bildiğimiz, bazen de tahmin ettiğimiz kadarı ile yüzlerce yıl eskilere gidiyor. Ebru ustaları yaptıkları sanatın hem tarihçesini hem de yapım yöntemlerini pek fazla kayda almamışlardır. Bugün elimizde, ne yazık ki yeteri kadar belge yoktur.(...) Orta Asya’da doğduğu konusunda ebru tarihçileri ittifak hâlinde dirler. Bilinen ilk adı Çağatayca “Ebre” olan bu sanat, İpek Yolu ile İran’a geldi. “Ebri” (bulutumsu) ya da “abru” (su yüzü) adını aldı. Anadolu’da ebri veya ebrû olarak anıldı” (2018b, s. 122).

Ebruculuk, SOKÜM Ulusal Envanteri içinde de yer almaktadır (KVTB, 2018). Ebru sanatı “Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı” adıyla da 2014 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne girmeye hak kazanmıştır (2018a).

Tema Değerlendirme Soruları içinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan iç içe girmek (geçmek), hasret gidermek, altını üstüne getirmek deyimleri ve can boğazdan gelir, rüzgâr eken fırtına biçer, el elden üstündür, Damlaya damlaya göl olur, Söz gümüşse sükût altındır (2018b, s. 123) atasözleri tespit edilmiştir:

“Belki de yeryüzünde hiçbir sanat, adıyla bu kadar bağdaşmamış, bu kadar iç içe geçmemiştir” (2018b, s. 122).

“Yıllardır görmediği arkadaşlarıyla hasret gidermek için şehre indi” (2018b, s. 122).

“Kaybolan köpeği bulmak için koca şehrin altını üstüne getirdi” (2018b, s. 123).

4.6.3.5. 5. Tema: Bilim ve Teknoloji

“Piri Reis” adlı metin, Piri Reis’in çocukluk yıllarını, meşhur Dünya haritasını ve Kitab-ı Bahriye adlı kitabını konu edinen bilgilendirici bir metindir. Karikatür biçiminde düzenlenmiş olan metin bu yönüyle sıra dışı biçimsel tasarımıyla diğer metinlere oranla ilgi uyandırıcılığı daha yüksek niteliktedir. Metinde bilgi verilen Piri Reis’in Dünya Haritası UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’nde bulunmaktadır (2018a).

Metin, içerdiği bilgiler bakımından Piri Reis’e dair sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih” ile ilgili bilgiler de içermektedir: “Seferde olmadığı dönemlerde amcası Kemal Reis’le zaman zaman denize açılan Piri, ondan denizcilik hakkında pek çok şey öğrenir” (2018b, s. 126).

“Piri Reis 1511 yılında memleketi Gelibolu’ya geri döner ve yıllardır aldığı notları, yaptığı çizimleri, denizcilik birikimlerini derlemek üzere çalışmaya başlar” (2018b, s. 127).

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ise ziyafet çekmek (vermek), denize açılmak, marifet göstermek, adım (adımını) atmak, eline geçmek deyimleri ile denizcilikte küçük tayfalara takılan “miço” lakabı tespit edilmiştir:

“Piri, evladım hazır mısın? Akşama güzel bir ziyafet çekmek istiyorsak çıkmalıyız artık” (2018b, s. 126).

“Denize açılacağımız için o kadar heyecanlıyım ki dün akşamdan hazırlanmıştım Kemal amca” (2018b, s. 126).

“Haydi bakalım Miço, göster marifetini” (2018b, s. 126).

“Delikanlılığa adım atmasıyla birlikte amcası Kemal Reis’in kumandasındaki gemilerle Ege ve Akdeniz’de seferlere katılmaya başlar” (2018b, s. 126).

“Seferler yapmış, gördüklerini yazmış, eline geçen eser ve haritaları incelemiş, topladığı bilgilere dayanarak kendi kitap ve haritalarını oluşturmuştur” (2018b, s. 129).

“Miço, gemilerde çalışan küçük tayfalara denir Simitçiğim” (2018b, s. 126).

“2100’deki Yaşamdan Bir Gün” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından harekete geçirmek (getirmek), (bir şeyle) başa çıkmak, dikkat çekmek, başına (...) gelmek, göz gezdirmek, aklının bir köşesine yazmak, ortadan kaldırmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Yüzünüzü yıkarken ayna, tuvalet ve lavaboda saklı yüzlerce DNA ve protein alıcısı sessizce harekete geçer” (2018b, s. 134),

“Yerleşimciler kolonileşmekte bir sonraki aşamayı tamamlayacaklarsa dondurucu soğuk havayla başa çıkmak için Dünya’dan daha fazla kaynağa ihtiyaçları olacak” (2018b, s. 134).

“Aniden, bir tanesi dikkatinizi çekiyor” (2018b, s. 135).

“...bu, geçmişte birçok şehrin başına gelmişti” (2018b, s. 135).

“Odaya şöyle bir göz gezdirirsiniz” (2018b, s. 136).

“Katılan önemli insanları aklınızın bir köşesine yazarsınız” (2018b, s. 136).

“Açlığı ortadan kaldıracak yeni tohumlar üretme” (2018b, s. 140).

“Yeni Dünya” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından aldırış etmemek, yol almak, çığır açmak, (birinin) gözüne girmek deyimleri tespit edilmiştir:

“O zamanlar hemen hemen hiç kimsenin aldırış etmediği bu olay aslında dünyayı değiştiren bir gelişmeydi” (2018b, s. 143).

“Günümüzde dev uçaklara binip Dünya çevresinin yarısı kadar yol almak artık işten bile değildir” (2018b, s. 143).

“Telefonun bulunması iletişim alanında bir çığır açtı ve uzak mesafelerdeki insanların birbiriyle konuşabilmesini olanaklı kıldı” (2018b, s. 143).

“Yaptığı projeye bölüm şefinin gözüne girdi” (2018b, s. 150).

“Cahit Arf” adlı dinleme/izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından dünyaya gelmek, patlak vermek, okumayı sökmek, başı derde girmek, (bir şeye) merak sarmak (duymak, salmak), dile gelmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Cahit Arf, 11 Ekim 1910 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlarda kalan son topraklarından Selanik’te meyve ağaçlarının göklere yükseldiği sıcak bir Türk mahallesinde dünyaya geldi” (EBA, 2018b).

“... Balkan Savaşı’nın patlak verip evlerinin bahçesine düşen havan mermisiyle birlikte süratle değişti ve aile İstanbul’a taşındı” (EBA, 2018b).

“Öğretmeninden sık sık denize bakıp daldığından azar yiyen çocuk, okumayı herkesten üç ay önce söktü” (EBA, 2018b).

“Almanya’daki Göttingen Üniversitesinde çalışan Cahit Arf, burada doktorasını tamamlarken Musevi yakın arkadaşı yüzünden başı sık sık Nazi subaylarının kimlik kontrolleriyle derde giriyordu” (EBA, 2018b).

“Paris’teki yıllarında fotoğrafçılığa da merak salarak İstanbul’a pek çok siyah beyaz fotoğrafla döndü” (EBA, 2018b).

“Baharla birlikte doğa dile geldi” (EBA, 2018b).

“Evrene Açılan Gizli Anahtar” adlı serbest okuma metninde herhangi bir unsur tespit edilememiştir.

Tema Değerlendirme Soruları içinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde yer alan nazar değmek, alkış kopmak ve sükse yapmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Tüh tüh maşallah... Nazar değmez inşallah!” (2018b, s. 160)

“Birden, salonun ışıkları yanınca oyuncak uçan daire evin çocuğu tarafından salondan çıkarılırken arkasından bir alkış kopar” (2018b, s. 160).

“Televizyonun olmadığı o yıllarda rengârenk ışıklar saçan, çarptığı yerden geri dönen ve garip sesler çıkaran oyuncak uçan daire, neredeyse bir sinema filmi kadar sükse yapmaktadır” (2018b, s. 160).

4.6.3.6. 6. Tema: Okuma Kültürü

“Okumak Deyince” adlı metinde ve etkinliklerde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından anlamına gelmek, iletişim kurmak, geri çekilmek, (bir işe) kendini vermek (vurmak veya çalmak), farkında olmak, hayal kurmak, yerine geçmek, kaleme almak, su yürüme, bilgiçlik satmak (taslamak), tadına bakmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu hep söylenir ama tam olarak ne anlama geldiği çok ileriki yaşlarda anlaşılır” (2018b, s. 164).

“Gerçek hayatta birçok kişi ile konuşsak bile tam manasıyla iletişim kurmuş olmuyoruz” (2018b, s. 164).

“Bu konuşmalar sırasında çoğunlukla kendimizi geri çekiyor, maskelerimizi takıyoruz. Fakat kitaplarla kurulan iletişim böyle değil” (2018b, s. 164).

“Orada tamamen kendimizi verip kahramanla özdeşleşiyor, farklı bir yüzleşme yaşıyoruz. “Farkında olalım ya da olmayalım bu böyle geliyor” (2018b, s. 164).

“Kitaplar bize hayaller kurdurup olmadık düşlere daldırmakla kalmaz, bize yeni bir hayat teklifi yapar” (2018b, s. 164).

“Kendini onun yerine koy ve öyle düşün. Bütün sanatlar öyle değil midir? Bir filmin kahramanıyla empati kurarak onun yerine geçmez miyiz?” (2018b, s. 164)

“Hangi metin, konuşma havası içinde, sorular sorup cevaplar vererek kaleme alınmıştır?” (2018b, s. 167)

“Fakat bahar gelince onun da damarlarına tıpkı taze fidanların damarlarına olduğu gibi su yürümüyor mu?” (2018b, s. 170)

“Okuyorsan ne karşıdakileri susturmak, bilgiçlik taslamak için ne her okuduğuna körü körüne inanmak ne de konuşmalarına konu bulmak için ama incelemek, düşünmek için oku” (2018b, s. 170).

“Kitap vardır ancak tadına bakılmak içindir” (2018b, s. 170).

Metnin dördüncü etkinliğinde anlatım biçimlerinin tespit edilmesi için yer verilen paragraflardan birinde Antalya yöresi yemeklerinden “Bestelli Tomaç”ın yapılış aşamalarına yer verilir. Bu bakımdan metni doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasındaki “halk mutfağı” kültürel unsuru olarak değerlendirmek mümkündür:

“...Sonra içerisine kavrulmuş susam, yer fıstığı, ceviz ve karanfil konulur. Yeterli kıvama gelince ateşten indirilir. Soğuyan bestel içi sırlı toprak testilere doldurularak saklanır. Yaz ve kış günlerinde yufka ekmeği arasına konularak yenilir. Yörede içi bestel dolu olan dürüme “bestelli tomaç” denir” (2018b, s. 168).

“Dîvânu Lugâti’t-Türk’ün Bulunuş Hikâyesi” adlı metin ve etkinlik bölümleri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından kâfi gelmek, (birine, bir şeye) kıymet vermek, kılı kırk yarmak ve sirayet etmek deyimlerini içermektedir:

“Bu kitaba hakiki kıymet verilmek lazım gelse cihanın hazineleri kâfi gelmez” (2018b, s. 174).

“Derginize kılı kırk yaracak şekilde bir göz attım” (2018b, s. 177).

“Gelişen donanım ve yazılımların yanı sıra mekanik ilerlemeler sonucunda hayatımızın birçok alanına sirayet eden “drone” kelimesine karşılık için TDK bir anket düzenledi” (2018b, s. 180).

Metnin onuncu etkinliğinde Ziya Gökalp’in Kendine Doğru şiirinden mısralara yer verilmiştir: “Başka dile uymaz annenin sesi, / Her sözün ararsan vardır Türkçesi!” (2018b, s. 179)

Metnin on birinci etkinliğinde ise Türk Dil Kurumunun “drone” kavramına Türkçe karşılık bulmak amacıyla yaptığı ankete değinilerek yabancı kelimelerin sıklıkla kullanımına yönelik sorunun öğrenciler tarafından haber metni olarak sunulması istenmiştir. Etkinlik, bu bakımdan kültürün en önemli unsurlarından olan dile yönelik bilinç oluşturmaya [İlgili Kazanım: Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır (MEB, 2018)] amaçlamıştır.

“Okumak Ayrıcalıktır, Herkes Okuyamaz” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından kan ter içinde, para dökmek(akıtmak), (bir yer)kazan (biri)kepçe, ipe un sermek, (birinin)ödünü koparmak (patlatmak), ayıkla pirincin taşını!, zeytinyağı gibi üste çıkmak, karnı zil çalmak, etekleri tutuşmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Kan ter içinde kalırcasına âdeta helak olana kadar spor yapıyoruz” (2018b, s. 181).

“...’sports center’(spor sentır)lara (spor merkezine) koşuyor, oluk oluk para akıtıyoruz” (2018b, s. 181).

“Ülke ve dahi dünya kazan biz kepçe, geziyoruz” (2018b, s. 181).

“Aslında ipe un seriyor, okumuyor oğlu okumuyoruz” (2018b, s. 181).

Metnin ikinci etkinliğinde ise ha babam de babam, (bir yer) kazan (biri) kepçe, kan ter içinde, ipe un sermek deyimleri ile verilen tanım ifadelerinin doğru olarak eşleştirilmeleri istenmiştir (2018b, s. 183).

Metnin yedinci etkinliğinde anlatım bozuklukları konusunda hareketle bazı deyimlerin sözcükleri değiştirilerek yer verilmiştir. Öğrencilerden bu deyimlerin doğrusunu yazmaları istenmektedir:

“Merdivenden düşecek diye korkudan ödüm çatladı” (2018b, s. 186).

“Şimdi gel de ayıkla bulgurun taşını” (2018b, s. 186).

“Ahmet hep böyledir, tereyağı gibi üste çıkar” (2018b, s. 186).

“Açlıktan midem zil çalıyor” (2018b, s. 186).

“Annesini bir anda karşısında görünce paçaları tutuştu” (2018b, s. 186).

“İlk Çocukluk” adlı dinleme/izleme metninde ve etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından zarar vermek, uykuya dalmak, yaş ilerlemek, fırsat bulmak, para sızdırmak (koparmak), sıkıntı vermek, hesap açmak, gözden (gözünden) kaçırmak, kötüye kullanmak, ele geçirmek, teşvik etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sonunda babam, kitaplara zarar vermediğimi anlayınca kendininkilerini de bana bırakmakta güven gösterdi” (EBA, 2018b).

“...ben hikâyeyi izlemeye uğraşır, sonunda yorulup minderin üzerinde derin bir uykuya daldım” (EBA, 2018b).

“Yaşım ilerledikçe yalnız geceleri okunan kitaplarla yetinmemeye başlamıştım. Gündüzün elime geçirdiklerimi fırsat buldukça okur, çabucak bitirirdim” (EBA, 2018b).

“Gündeliklerimden başka babamdan kopardığım bütün paraları Babıali Caddesi’ndeki Kitapçı Kırkor Efendi’ye verirdim” (EBA, 2018b).

“Rafların boş tarafları içime derin bir sıkıntı verirdi (EBA, 2018b).

“Artin bana güvendiği için bir alacak-verecek hesabı açmıştı” (EBA, 2018b).

“Sayfalarını yırtmamaya özen göstererek dikkatle açar, okulda, derslerde öğretmenin; teneffüs sıralarında belleticinin gözünden kaçırmaya çalışarak ilgiyle okurdum” (EBA, 2018b).

“Bu izni kötüye kullandığımız da olurdu” (EBA, 2018b).

“İlk kitaplığım elime geçirebildiğim bir karton kutu olmuştur” (EBA, 2018b).

“Metne göre çocuğu kitap sevmeye neler teşvik etmiş olabilir?” (2018b, s. 188)

“İnsan Kitaplarda Ne Arar?” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından şapka çıkarmak, eline düşmek, elden bırakmamak (düşürmemek), (biriyle, bir şeyle)baş başa kalmak, yüzüne bakmamak, kendini yiyip bitirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir yanda kitap yakanların olduğu şu dünyada Eşekli Kütüphaneci Ürgüplü Mustafa Güzelgöz’ün çabasına nasıl şapka çıkartmaz insan?” (2018b, s. 191)

“Ben ölürsem ölürüm, bir şey değil; yanarım kitaplarıma bakkal eline düşerse” (2018b, s. 191).

“Gerçek okuyucu siperde de olsa bırakmaz kitabı elinden” (2018b, s. 191).

“Kimisi de kitaplarla baş başa kalmak için çırpınır” (2018b, s. 192).

“Yıllardır yüzüne bakılmayan, sayfalarını tozun toprağın kapladığı kitaplara dokundukça eli tozlanır” (2018b, s. 192).

“ ‘Ben öldükten sonra acaba başlarına ne gelecek?’ diye kendini yer bitirir ‘kitap hastaları’ ” (2018b, s. 192).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde herhangi bir kültürel bulguya rastlanmamıştır.

4.6.3.7. 7. Tema: Doğa ve Evren

“İlk Kar” adlı metinde ve metnin etkinlik bölümlerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından katıla katıla gülmek, bağırıp çağırarak, dil uzatmak ve burnundan düşen bin parça olmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...küçük duvarcı ise bizi katıla katıla güldürdü” (2018b, s. 198),

“Öte yandan yakındaki okuldan çıkmış olan ve o bembeyaz halının üstünde bağırıp çağırarak, hoplayıp zıplayan yüzlerce kız vardı” (2018b, s. 198);

“Komşularını sever, onlara dil uzatırdı” (2018b, s. 201).

“Bugün komşumuzun burnundan düşen bin parçaydı” (2018b, s. 201).

“Bu Sabah Hava Berrak” adlı şiir tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiirleri) sayılmıştır: “Bu sabah hava berrak, / Bu sabah her şey billurdan gibi. / Gök masmavi bu sabah, / Güzel şeyler düşünelim diye (2018b, s. 203)...

Metnin dördüncü etkinliğinde “Bu Sabah Hava Berrak” şiiriyle Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “Hüzün Geldi” adlı şiirine de yer verilerek her iki şiirden hareketle şairlerin bakış açıları ve vermek istedikleri iletileri karşılaştırarak yazılması istenmektedir. Bu bakımdan yer verilen “Hüzün Geldi” şiiri de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası

(halk şiiri) unsuru olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda şiirde put kesilmek ve kül olmak deyimleri de bulunmaktadır:

“Türküler bitti, / Halaylar durdu, / Horonlar durdu, / Al damar, mor damar, şah damar sustu (2018b, s. 205)...

“Bahçeler put kesildi birer birer” (2018b, s. 205).

“Yandı kül oldu” (2018b, s. 205).

“Lavanta Kokulu Köy” adlı metinde metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan (bir durumu) açığa çıkarmak deyimini tespit edilmiştir:

“Bir beldenin açığa çıkarılmayı bekleyen potansiyelleri olduğu nasıl anlaşılır?” (2018b, s. 210)

“Artık Antarktika’da Buz Dağlarının Arasındayız” adlı dinleme/ izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından görmezden gelmek, gönlü razı olmamak, bilgi tazelemek, burun buruna gelmek, uyku tutmamak, ayak basmak, dalıp gitmek, denize açılmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu nedenle rehberimizden ve kaptanlarımızdan edindiğim bazı bilgileri görmezden gelmeye gönlüm razı olmuyor” (EBA, 2018b).

“Bilgi tazelemekte yarar var” (EBA, 2018b).

“Zaman zaman çok yakınlarından geçiyor, onlarla burun buruna geliyoruz” (EBA, 2018b).

“Buralara geleli beri geceleri uyku tutmuyor” (EBA, 2018b).

“Karaya ayak basmak için dört gün daha gerekiyor” (EBA, 2018b).

“O yüzden zaman zaman büyülenmiş gibi bu olağanüstü güzelliklere dalıp gidiyorum” (EBA, 2018b).

“Gemi sabah saatlerinde denize açılacak” (EBA, 2018b).

Metnin ikinci etkinliğinde “Çok gezen mi bilir, çok okuyan mı?” ifadesi, atasözü olarak belirtilmiş ve metin ile ilişkilendirilerek yorumlanması istenmiştir ancak TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde “Çok gezen çok bilir” atasözü bulunmakta, etkinlikteki gibi bir atasözü yer almamaktadır (2018b, s. 214).

“Yıldırım Sesli Manasçı” adlı serbest okuma metninden sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ün almak (kazanmak, salmak, yapmak), dünyaya getirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Manas anlatma yeteneği çok geliştiği için ‘Yıldırım Sesli Manasçı’ olarak ün yapmıştır” (2018b, s. 218).

“Orada, büyük ırmakların kenarında, geleneksel yuvalarında yavrularını dünyaya getirirler” (2018b, s. 218).

“Tema Değerlendirme Soruları”nda Ziya Osman Saba’nın “Beyaz” şiirine yer verilmiştir. Şiirler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak kabul edilmiştir: “Bir bademin altına, yorgun oturmak biraz, / Ayrı ayrı seyretmek çiçek açmış her dalı. / Artık bütün renklerden, artık uzaklaşmalı: / Beyaz işte, aylardır gözümde tüten beyaz” (2018b, s. 220)...

Şiirde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından çiçek açmak (vermek), diğer açıklama ve örneklerde ise ışık tutmak ve iz bırakmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Ayrı ayrı seyretmek çiçek açmış her dalı” (2018b, s. 220).

“Nesneldir. Anlatıldığı döneme ışık tutar” (2018b, s. 221).

“İnsan belleğinde iz bırakan olay ve olguları anlatır” (2018b, s. 221).

4.6.3.8. 8. Tema: Zaman ve Mekân

“İstanbul” adlı şiir türü olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiirleri) olarak kabul edilmiştir: “Seni görüyorum yine İstanbul, / Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan, / Minare minare, ev ev, / Yol, meydan (2018b, s. 225)...

İstanbul, tarihî alanları bakımından UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde yer almaktadır (UNESCO, 2018).

Şiirde bir bölümü geçen “Gemilerde Talim Var (Receb’im)” türküsüne metnin sekizinci etkinliğinde de yer verilmiştir: “Gemilerde talim var, / Bahriyeli yârim var, / O da gitti sefere, / Ne talihsiz başım var. / Hani benim Recebim, Recebim / Sarı lira vereceğim, /almazsa karakola gideceğim (2018b, s. 230).

Aynı zamanda etkinlikte bu türkünün şiirde niçin geçtiği öğrencilere sorulmuştur. Bununla birlikte etkinlikte öğrencilerin yöreleriyle ilgili bir türkünün sözlerini ve hikâyesini arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir (2018b, s. 230). Türküler, gösteri sanatları kültür sahasının “halk müziği” alt başlığında yer alan [türkü türleri ve ezgileri (kırık hava, maya, bozlak vb.)] kültürel unsurlardır. Bu bakımdan söz konusu etkinlik ve tercih edilen metin tema ve içerik ne olursa olsun farklı kültürel unsurların bağdaştırılabilmesine uygun bir örnek teşkil etmektedir.

Filide yapı konusunun edinilmesi için yer verilen metnin yedinci etkinliğinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından aralarından su sızmamak deyimini tespit edilmiştir: “Uzun zamandır aramızdan su sızıyor” (2018b, s. 229).

Şiirin dokuzuncu etkinliğinde ise öğrencilerin yaşadıkları şehrin tarihi, coğrafi özellikleri, tarihî- turistik mekânları, kültürel özellikleri ve o şehirde yetişmiş önemli şahsiyetleri gibi bilgileri araştırmaları istenmektedir (2018b, s. 231). Erişilmesi istenen bilgilerin niteliği bakımından etkinliğin kültürel boyutunun bulunduğunu söylemek mümkündür.

“Akşehir’de Bir Fil” adlı manzum metin, Nasreddin Hoca fıkrasıdır:

“Kötü kötü esmiş, yağmış, savurmuş. / Anadolu’yu kaplayan bir kara su, / Bir çekirge sürüsüyümüş Moğol ordusu! / Akşehir’in kısmetine de, bu amansız kasırgadan / Bir Moğol şehzadesi vurmuş. Koskoca çadırını, getirmiş adam, / Kasabanın tam ortasına kurmuş. / Eziyetlerinden vazgeçtik; bir de / Filleri varmış askerlerin, / Bari o rahat dursa! / Çarşıda, pazarda, bağda, bahçede / Silip süpürüyormuş, ne bulursa (2018b, s. 232)...

Fıkralar, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır. Aynı zamanda Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” de yer almaktadır (KVTB, 2018).

Metinde ve metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından silip süpürmek, baş (başı) çekmek, astığı astık kestiği kestik, (birinin) ocağına düşmek, şeytan dürtmek, öç (öcünü) almak (çıkarmak), yoluna çıkmak, sözünde durmak deyimleri tespit edilmiştir. Metnin birinci etkinliğinde de metinde geçen deyimlerin bulunması ve deyimlerin metnin anlamına yaptığı katkıyı açıklanması istenmiştir (2018b, s. 234):

“Silip süpürüyormuş, ne bulursa” (2018b, s. 232).

“Bir kurul seçtiler aralarından” (2018b, s. 232),

“Başı Hoca çekti” (2018b, s. 232).

“Astığı astık, kestiği kestik Şehzade’ye” (2018b, s. 232),

“Ocağına düştük Şehzade’ m! Aman, bir çare! diye” (2018b, s. 232),

“Ama şeytan dürtükledi sanki birden”(2018b, s. 233).

“Mademki Kurul onu son anda ekti” (2018b, s. 233).

“Öcünü almalıydı onlardan” (2018b, s. 233).

“Daha tesirli olsun diye” (2018b, s. 233),

“Kurumağa kalmadan Hoca’nın soğuk teri, Yoluna çıktılar Kurul üyeleri” (2018b, s. 233).

“Verilen sözde durmamak hedefe ulaşmayı engeller” (2018b, s. 236).

“Moena Türk Köyü” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ad almak, elinden gelmek, anlam vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“...orası tek bir Türk’ün orada yaşaması ve yaşatılmasından sonra “Rione Turchia” adını aldı” (2018b, s. 237).

“Bu Türk askeri elinden geldiğince vatani için savaşmaya devam etmiş ve başarıları düşmanların da dikkatini çekmiştir” (2018b, s. 237).

“Özgürlüğüne düşkün Türk buna anlam veremez ve onlara savaşmayı öğretir” (2018b, s. 238).

Metinde aynı kültür sahası unsuru olan lakaplar ile ilgili de (balaban) bir tespit yapılmıştır:

“El Turco (Turko)’nun asıl adı Hasan’dır. Fakat isminden çok lakabıyla anılır.

“Akranlarına göre iri yarı ve mücadeleci olduğu için ona doğan ve şahingillerden, avcı ve yırtıcı bir kuş olan Balaban lakabı verilmiştir” (2018b, s. 237).

Metnin dokuzuncu etkinliğinde ek filler ve ek fiillerin işlevlerinin edinilmesi amacıyla Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nden bir bölüme yer verilmiştir: “Heybeli Adası dokuz mil genişliğinde, bağlı ve bahçelidir. Hayat suyu dağıtan kuyusu ve alaca alaca tavşanları ile mamur bir adadır. Tavşanlı Adası’nda yerleşim yoktur” (2018b, s. 242)...

“Kırkpınar’a Adını Veren Kırk Yiğit” adlı dinleme/izleme metni Kırkpınar Yağlı Güreşleri geleneğinin ortaya çıkış efsanesini konu edinir. Bu nedenle metin türü bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “efsane”dir:

“Orada bir Allah bir de kırk yiğit vardı. Güreş ikinci gece de sürdü. Kızıl güneş üstlerine ikinci kez doğdu. Bunaltıcı bir sıcak başladı ki kuşlar bile şakırtılarını kesip birer bucağa sindiler. Sonunda olan oldu. Her biri bir yana serilip kaldı ve hiçbirisi bir daha kalkamadı yerinden. O gün oraya bir rastlantı sonucu gelen Türk birliği kırk yigide mezar kazdı. Ölüler toprağa

gömölür gömülmez bir de baktılar ki kırk mezarın yanı başında kırk pınar fışkırırvermiş. Sular kırk gözden güldür güldür çağlayıp duruyor” (EBA, 2018b).

Güreş, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” kültür sahasının “halk sporları” alt başlığında yer almakla birlikte düzenlendiği ortamın nitelikleri bakımından aynı kültür sahasının “festivaller” ile de ilgili bir unsurdur. Kırkpınar Yağlı Güreşleri ise SOKÜM Ulusal Envanteri’nde yer almaktadır (KVTB, 2018).

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsurlarından güreş etmek (tutmak), soluk almak, (birinin) sırtını yere getirmek, şafak sökmek, sırtı yere gelmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Gelin, güreş tutalım dedi birisi” (EBA, 2018b).

“Güreş hiç dinlenmeden soluk almadan sürüp gitti” (EBA, 2018b).

“Kimse kimsenin sırtını yere getiremedi” (EBA, 2018b).

“Şafak söktü, ardından kanlı bir güneş doğdu” (EBA, 2018b).

“...sırtı yere gelmeyen pehlivanlar burada güreş tuttular” (EBA, 2018b).

“Ertuğrul’un Ocağında Uyandık” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsurlarından (bir yer bir olaya) sahne olmak, geçit vermek, bir baştan (uçtan) bir başa (uca), mekân tutmak, kök salmak, emanet bırakmak (etmek, vermek) deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu tepeler, bu vadiler Osmanlı kurulurken Anadolu birliği sağlanırken ne akınlara ne vuruş kırıışlara sahne oldular” (2018b, s. 248).

“Yüksek tepelerin yamaçlarına kurulu ve kuzeyden güneye bir vadi ile yolculara geçit veren Osman Bey’e, evladının kuracağı cihan devletinin ilk müjdecisi olan, o zamanların nazenin Bizans dilberi Bilecik...Bu tarihi önemi büyük fakat günümüzde nüfusu az şehrimizi bir uçtan bir uca katetmemiz, belki yarım saat bile sürmüyor” (2018b, s. 248).

“Söğüt’ün hayli uzağında bu ıssız tepeyi kim mekân tutmuş olabilir?” (2018b, s. 248)

“Uzun bir ömür süren bu Türkmen başbuğu, aşiretini gayet şuurlu bir şekilde sevk ve idare etmiş, kışları Söğüt’te, yazları Domaniç’te bu bölgeye kök salmalarını sağlamış ve onları devlet olmaya hazır bir kıvamda oğlu Osmancık’a emanet olarak bırakmıştır (2018b, s. 249)...

Metinde Karacaoğlan’ın şiirine atıfta bulunulur. Bu bakımdan metin, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından halk şiiri unsurunu da taşımaktadır: “Karacaoğlan, bu iki rengin birbirine bu kadar yakıştığını bir Türkmen güzelinde görmüştü: “Yeşil bağla

ala karşı, / Yakışmazsa öldür beni.” Türkmen güzeli de bu renk zevkini kiraz ağaçlarından almış olmalı” (2018b, s. 248)...

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde yer verilen metin, “Çeç Dağı Efsanesi”ni konu edinir. Efsaneler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır:

“(...) Vaktiyle çiftçinin biri ekinlerini harmanladıktan sonra kurttan kuştan, hırsızlardan korumak için büyük bir yığın hâline getirir. Kendisi de başında beklemeye başlar. Mal bu, “Canın yongası.” demişler. Ama herkesin öyle çok malı yok ki saklasın. Fakiri var, yoksulu var” (2018b, s. 250)...

Metnin giriş bölümünde efsanenin adında yer alan “çeç” kelimesinin anlamı açıklanırken türküye atıf yapılır. Türküler “gösteri sanatları” kültür sahasının “halk müziği” alt kültür başlığında yer almaktadır: “Çeç kelimesinin ne manaya geldiğini belki hepimiz bilmeyiz ama “Arpa, buğday çeç olur. / Güzeller güleç olur.” türküsünü dinlemeyenimiz yok gibidir” (2018b, s. 250).

Metinde ve etkinlik bölümlerinde ise yine sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından olan manaya gelmek, oralı (bile) olmamak, alt etmek, elinden kurtulmak, başının çaresine bakmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Çeç kelimesinin ne manaya geldiğini belki hepimiz bilmeyiz” (2018b, s. 250)...

“Ama çiftçi hiç oralı olmaz” (2018b, s. 250).

“Söylediğine göre düşmanları onu alt edemezmiş” (2018b, s. 251).

“Düşmanlarımın elinden kurtulmak için tek bir yol bilirim. O da kaçmaktır” (2018b, s. 251).

“Ben her tehlike karşısında başımın çaresine bakabilirim” (2018b, s. 251).

4.6.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan SOKÜM Öğeleri

2018 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde MEB Yayınları tarafından hazırlanan ders kitabı içinde sırasıyla “Kişisel Gelişim, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Sanat, Millî Kültürümüz, Zaman ve Mekân, Erdemler, Hak ve Özgürlükler” temaları yer almaktadır. Her temada üçü okuma, birer dinleme/ izleme ve serbest okuma metni olmak üzere beşer metin bulunmaktadır. Kitapta toplam kırk adet metin bulunmaktadır.

4.6.4.1. 1. Tema: Kişisel Gelişim

“Benlik Üzerine” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından değer vermek, çaba göstermek, kendini beğenmek, saygı göstermek, ele almak, adım (adımını) atmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Kendime çok değer veriyorum ve bunu yaptığım sürece etrafıma da değer verebileceğimi biliyorum” [(Ed.) Erdem, et al., 2018c, s.10].

Yeter ki bunun için çaba gösterin (2018c, s.10).

“ ‘Kendine değer vermek’ ile ‘kendini beğenmek’ arasında dağlar vardır” (2018c, s.10).

“Eğer kendinize gerekli saygıyı göstermezseniz zaman içinde kendi hayatınızı değil, çevrenizdeki insanların beklentileri doğrultusunda bir hayat yaşarsınız” (2018c, s.10).

“Hayalî konular ele alınmıştır” (2018c, s.12).

“Kendimiz için attığımız her olumlu adımla aslında içinde yaşadığımız topluma da katkıda bulunmuş oluruz” (2018c, s.13).

“Martı” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından haber vermek, dikkatini toplamak, karın doyurmak, aklından çıkarmamak, çığlık atmak (koparmak, basmak), (bir şeyin) sınırlarını (sınırını) zorlamak, neden olmak, rekor kırmak, kendine gelmek, haz almak, çığlık atmak (koparmak, basmak), şansı yaver gitmek, yol açmak, kavis çizmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sahilden bir mil uzaklıkta, denizi kucaklarcasına ilerleyen bir balıkçı teknesi, martılara kahvaltı zamanının geldiğini haber veriyordu” (2018c, s.15).

“Bütün dikkatini toplayarak gözlerini kısıtı, nefesini tuttu ve zorladı” (2018c, s.15).

“Bu uçma çaban gerçekten hoş ama uçmanın karın doyurmadığını sen de biliyorsun” (2018c, s.15).

Şunu hiç aklından çıkarma, senin uçma nedenin yiyecek bulabilmek!” (2018c, s.15).

“Çığlıklar atarak balıkçı teknelerinin etrafında bir parça ekmek için dolaştı, durdu” (2018c, s.16).

“Zaman geçtikçe aşama kaydediyor, yeteneğinin sınırlarını zorlayarak dikkatlice çalışıyordu fakat yüksek bir hızda yine de bütün kontrolünü kaybediyordu” (2018c, s.16).

“Her seferinde sol kanadı biraz yükseğe kalkıyor, dengesini kaybetmesine, sola doğru savrulmasına neden oluyordu” (2018c, s.16).

“Böylece Jonathan, martılar arasında dünya hız rekoru kırmış oluyordu” (2018c, s.1)...

“Kendine geldiğinde neredeyse akşam olmuştu ve o, ay ışığında, okyanusun üstünde, dalgalara kapılmış sürükleniyordu” (2018c, s.16).

“O, korkuyu yenmenin gururuyla haz alarak yaşıyordu” (2018c, s.16).

“Martı Jonathan, iki yüz yirmi mil hızla çok güçlü bir çılgılık atarak gözleri kapalı, martı sürüsünün tam ortasına dalıverdi. Neyse ki bu seferlik şansını yaver gitmişti de olay kimsenin ölümüne yol açmamıştı” (2018c, s.17).

“Kanat ucundaki tek bir tüyü hafifçe hareket ettirdiğinde, yüksek bir hızda bile, kolaylıkla yumuşak bir kavis çizebileceğini fark etti” (2018c, s.18).

“Acele Karar Vermeyin” adlı metinde, etkinlik ve açıklamalarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından karar almak, karara varmak, dillere destan olmak, (bir şeyin) arkası gelmek, peşine takmak, haklı çıkmak, fikir yürütmek, dalga geçmek, içinden geçirmek, haklı çıkmak, karar vermek, esir düşmek, sona ermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Karar alma süreci nasıl olmalıdır? Kararlarınızı alırken nelere dikkat edersiniz? Açıklayınız” (2018c, s. 24).

“Olaylar sonuçlanmadan kesin bir karara varmak doğru olmaz” (2018c, s. 24).

“Öyle dillere destan bir beyaz atı varmış ki Kral bu at için ihtiyara neredeyse hazinesinin tamamını teklif etmiş ama adam satmaya yanaşmamış” (2018c, s. 24).

“Bunu henüz bilmiyoruz çünkü bu olay henüz bir başlangıç. Arkasının nasıl geleceğini kimse bilemez” (2018c, s.24).

“Dönerken de vadideki on iki vahşi atı peşine takıp getirmiş” (2018c, s. 24).

“Bunu gören köylüler toplanıp ihtiyardan özür dilemişler” (2018c, s. 24).

“ ‘Babalık!’ demişler, ‘Sen haklı çıktın’ ” (2018c, s. 24).

“Birinci cümlemin birinci kelimesini okur okumaz kitap hakkında nasıl fikir yürütebilirsiniz?” (2018c, s. 24)

“Köylüler bu defa açıkça ihtiyarla dalga geçmemişler ama içlerinden ‘Bu adam sahiden safmış’ diye geçirmişler” (2018c, s. 25).

“ ‘Bir kez daha haklı çıktın.’ demişler (2018c, s. 25).

“İhtiyar ‘Siz erken karar verme hastalığına tutulmuşsunuz.’ diye cevap vermiş” (2018c, s. 25).

“Giden gençlerin ya öleceğini ya da esir düşeceğini herkes biliyormuş” (2018c, s. 25).

“Buna rağmen akıl, insanı daima karara zorlar çünkü gelişme hâlinde olmak tehlikelidir ve insanı huzursuz yapar oysa yolculuk asla sona ermez” (2018c, s. 25).

Metnin birinci etkinliğinde ise metinde geçen deyimlerden dillere destan olmak, peşine takmak, başına devlet kuşu konmak, eli silah tutmak, dalga geçmek deyimlerine yer verilerek bu deyimlerin anlamlarının metinden hareketle tahmin edilip sözlük anlamlarının yazılarak her birinin birer cümlede kullanılması istenmiştir (2018c, s. 26).

“Güler Yüz” adlı dinleme / izleme metninde etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından söze başlamak, hevesini kırmak, kısa kesmek, renk vermek (katmak), (birine) cesaret vermek, yüz takınmak, kalp (kalbini) kırmak, can atmak, deyip de geçmemek, farkına varmak, eksik olmamak, yer vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Zaten ben de biraz gülmeniz için söze böyle başladım” (EBA, 2018c).

“Konuşurken söze başladığınız sırada karşınızdakinin kaşlarını çattığını, asık bir suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşmak hevesiniz kırılır. Lafı kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbele renk verdiğini göreceksiniz konuştukça konuşacağınız gelir. Zaten öyledir. Güler yüz her şeyden önce insana cesaret verir” (EBA, 2018c).

“Onun her kusuru yapabileceğini ve bütün kusurların affedilmeye layık olduğunu önceden kabul ettiğimiz için çocuk karşısında gülümser bir yüz takınınız” (EBA, 2018c).

“Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir” (EBA, 2018c).

“Hatta insan kardeşlerinin öyle bazı tuhaflıkları vardır ki, onların karşısında herhâlde kahkahalarla gülmek için can atıyorlardır” (EBA, 2018c).

“Gülmeye alışmak deyip geçmeyiniz” (EBA, 2018c).

“Bunun en çok Macarlar farkına varmışlar ve hatırimda kaldığına göre Budapeşte şehrinde insanlara gülmeyi öğreten bir mektep açmışlar” (EBA, 2018c).

“Yüzünüzden tebessüm eksik olmasın” (EBA, 2018c).

“Konuyla ilgili görüşlerime yer verdim” (EBA, 2018c).

Metnin altıncı etkinliğinde ise metnin konusundan hareketle “suratı sirke satmak” deyiminden hareketle bu durumdaki bir kişinin gülümsemesi için öğrencilerin bulunabilecekleri önerileri sözlü olarak ifade etmeleri istenmiştir ancak deyim etkinliğinde “yüzü sirke satmak” şeklinde ifade edilmiştir (2018c, s. 32).

“Bir Adım Atın” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ilham etmek (vermek), ortaya çıkarmak, hak etmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir arkadaşınız, sizinle ilham veren, enerjinizi arttıran, ‘Yapabilirsin, başarabilirsin!’ mesajlarıyla dolu bir konuşma yapsaydı içinizdeki gerçek potansiyelinizi ortaya çıkarmak için içsel gücünüzü kim bilir nasıl kullanırdınız?” (2018c, s. 34)

“Olimpiyat şampiyonu da bu başarıyı hak etmek için uzun süre kaslarını, bedenini, düşüncelerini eğitti ve yarıştan önce koçu ona motive edici sözler söyledi, değil mi?” (2018c, s. 34)

“Tema Değerlendirme Soruları”nda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ortaya çıkmak ve meydana getirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Bu noktada tekil sorumluluk ile sosyal sorumluluk arasındaki dengeyi kurabilmenin önemi ortaya çıkar” (2018c, s. 36).

“Yazar, öz eleştiri yapmamanın meydana getirdiği yanlışlarla ilgili hangi örnekleri veriyor?” (2018c, s. 36).

4.6.4.2. 2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

“Vatan yahut Silistre” adlı metinde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından göze almak, kıyamet mi kopar?, yüz vermemek, (bir şey) elden gitmek, (birine) karşı durmak, ete kemiğe dönüştürmek (büründürmek), izin almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Şehitliği gözüme aldım” (2018c, s. 41).

“Bir kere de iş benim dediğim gibi çıkarsa kıyamet mi kopar?” (2018c, s. 41).

“(Hiçbirine yüz vermeyerek gönüllüye) Kardeşim, sözüm sana değil” (2018c, s. 41).

“Sen galiba bir vakit olacak ki kale elden giderse “Kıyamet mi kopar?” diyeceksin” (2018c, s. 42).

“On bin süngüye karşı durduk” (2018c, s. 42).

“Vatan aşkı ete kemiğe bürünse elbet sen olurdun” (2018c, s. 44).

“Atatürk’ü görmek isteyen iki kardeş, okul dönüşü annelerinden sık sık izin alarak Atatürk’ün köşkünün etrafında dolaşmış” (2018c, s. 48).

Metnin birinci etkinliğinde esir olmak, pişman olmak, kıyamet kopmak sözcük grupları deyim olarak nitelendirilerek bunların anlamlarının tahmin edilip cümle içinde kullanılması istenmiştir. Buna karşın TDK Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü’nde esir olmak ve pişman olmak sözcük gruplarına rastlanmamıştır. “Esir olmak” yerine sözlükte “esir düşmek” ifadesi deyim olarak Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde bulunmaktadır (TDK, 2018).

Şiirin onuncu etkinliğinde bir gazete kupürüne yer verilmiştir. Atatürk’ün Samsun’a çıkışıyla ilgili bilgiler içeren metinden hareketle öğrencilerin Millî Mücadele Dönemi’ni anlatan bir gazete haberi hazırlanmaları istenmektedir. Etkinlikte yer verilen metin, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih” ile ilgili bilgiler taşımaktadır (2018c, s. 50).

“O Geliyor” adlı metin tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından kabul edilmiştir: “Yıl, 1919, / Mayısın on dokuzu./ Kızaran ufuklardan kaldırıyor başını/ Yeryüzüne can veren/ Cana heyecan veren/ Al yüzlü doğan güneş!” (2018c, s. 51)

Bununla beraber şiir içerisinde can vermek, gözü (gözleri) kararmak, bağı yanmak deyimleri tespit edilmiştir:

Yeryüzüne can veren (2018c, s. 51)...

Karardı gözlerimiz (2018c, s. 51).

İçinde bu vatanın derdiyle yanan bağı (2018c, s. 51),

Metnin yedinci etkinliğinde İan Hamilton'un Çanakkale Savaşı esnasında tuttuğu günlükten bir bölüme yer verilir. Verilen metin sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “sözlü tarih” ile ilgili niteliklere sahiptir (2018c, s. 55).

“İstiklâl Madalyası” adlı metinde ve metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından lazım gelmek (olmak), ağırına gitmek, hesaba katılmamak, üstüne titremek, fark gözetmek, saygı göstermek, baskın vermek, esir almak, burnunu sürtmek, ateşe vermek, pusuya düşmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Yerde bulduğumuz zaman öpüp alnımıza götüreceğimiz bir şeref nişanına değer biçmek lazım gelmiş” (2018c, s. 56).

“Bir vitrin malıymış gibi üzerine 350 kuruş fiyat etiketi konmuş olması, İstiklal Madalyası’nın, sanırım ki, çok ağırına gitmiştir” (2018c, s. 56).

“Er geç duyulacağı, yayılacağı tahmin edilmesi gereken böyle bir takdim, onu taşıyanlara, onu kutsal bilen bir millete yapacağı tesir, nasıl olmuş da, hesaba katılmamış?” (2018c, s. 56).

“Nice aileler, geri dönmemiş bir can yoldaşından, bir babadan, bir oğuldan, ağabeyden, kardeşten son hatıra diye, bu tarihî mirasın üstüne titrediler... 350 kuruşun değil!” (2018c, s. 56).

“Ahmet’e verilenle Mehmet’e verilen arasında fark gözetmek de en az, bu kadar yanlıştır” (2018c, s. 57).

“Başkasının, birine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur” (2018c, s. 57).

“Düşman uçakları çalıştığım sahra hastanesine bile mütemadiyen baskınlar veriyordu” (2018c, s. 59).

“On beş bin İngiliz askerini mühimmatlarıyla birlikte esir aldık” (2018c, s. 59).

“En az Çanakkale’deki kadar burnunu sürtmüştük düşmanın” (2018c, s. 59).

“Yakınlardaki bir köy, asiler tarafından ateşe verilmişti” (2018c, s. 59).

“Ettik lakin pusuya da düştük” (2018c, s. 59).

Metnin ilk etkinliğinde ise öğrencilerin metinde geçen deyimleri tespit etmeleri istenmiştir (2018c, s. 57).

Metnin beşinci etkinliğinde “yüklem” ile ilgili kazanımların edinilmesi için “sözlü tarih” ile ilgili bilgiler içeren bir metin tercih edilerek öğrencilerin bu metindeki cümleleri incelemeleri istenmiştir: “İlk görev yerim Basra Cephesi’ydi ama ben cepheye ulaştığımda Basra çoktan düşmüştü. Harbin ikinci yılıydı. Kut’ül Amare’de İngiliz ilerleyişini nihayet durdurmuştuk” (2018c, s. 59)...

Metnin yedinci etkinliğinde ise metin ile ilişkili olarak öğrencilerin “Çanakkale Bugün Toz ile Duman” adlı türküyü dinleyerek duygu ve düşüncelerini iki dörtlük yazmaları istenmiştir (2018c, s. 60). Türküler, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır. Tema ve metnin konusu ile ilgili olarak etkinlikte Çanakkale Savaşı’nı dile getiren bir türküden faydalanılması isabetlidir.

Metnin “Gelecek Derse Hazırlık” kısmında ise şiir bölümüne yer verilmiştir. Yer verilen bu şiir bölümü de sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak (halk şiiri) kabul edilmiştir:

“Bayrakları bayrak yapan, üstündeki kandır / Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır!”(2018c, s. 60)

“Kahramanların Dilinden 15 Temmuz” adlı dinleme / izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ne olur ne olmaz, anlam vermek, olan (olup) biten, içi titremek, ateş açmak, (birine) silah çekmek, helal olsun, yola çıkmak, şehadet getirmek, verilmiş sadakası olmak, gözü (gözleri) dönmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Çantamı hazırladım. Ne olur ne olmaz dedim” (EBA, 2018).

“Bir anlam veremiyorum” (EBA, 2018).

“Ne olduğunu, ne bittiğini öğrenmem lazım!” (EBA, 2018)

“İstanbul Emniyet Müdürü içi titreyerek ‘Bırakın gitsin’ dedi” (EBA, 2018).

“Arkamdan nasıl ateş açılıyor!” (EBA, 2018)

“Ambulans gelinceye herhalde ona da silah çektiler” (EBA, 2018).

“Benim bacağım da helal olsun devlete” (EBA, 2018).

“Biz yola çıkarken önümüze tank geleceğini, top geleceğini veya bir şeyin gelip gelmeyeceğini bilmiyorduk” (EBA, 2018).

“Bismillah, dedik; şehadetimizi getirdik” (EBA, 2018).

“... Türkçedeki deyimimizdeki (gibi) verilmiş sakadamız varmış” (EBA, 2018).

“Onun gözü dönmüştü” (EBA, 2018).

“Atatürk’e Mektup” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ders almak ve haber almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Mecbur olduğum konferanslarımı, yazdığım gibi ‘ekonomi tarihi, antropoloji, coğrafya’ derslerinden aldım” (2018c, s. 66).

“İyilik haberinizi almak benim için kuvvet membaıdır” (2018c, s. 66).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından şaşırıp kalmak deyimini ile “Yiğit başından devlet ırak değildir, yiğit yarasına yiğit katlanır, koç yiğit bunalıp ölmez, yiğit yiğide at bağışlar” atasözleri tespit edilmiştir: “Ressam, bu kompozisyon karşısında tebrik beklerken Mustafa Kemal’in: ‘Bu tabloyu kimseye göstermeyin.’ demesi üzerine şaşırıp kalır” (2018c, s. 68).

Filimsilerle ilgili kazanımları edindirmeyi amaçlayan bir soruda seçenek olarak atasözlerinden yararlanılmıştır (2018c, s. 69).

4.6.4.3. 3. Tema: Birey ve Toplum

“Faydalı Bir İş Görmek Zevki” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “iş insanın aynasıdır” atasözü; vücuda getirmek, yerine getirmek, iş görmek, canı sıkılmak, başına kakmak (kakinç etmek), meydana çıkmak, fırsat düşmek (çıkmak), hakkı var deyimleri tespit edilmiştir:

“İş, insanın aynasıdır.” atasözü ile ilgili düşüncelerinizi açıklayınız” (2018c, s. 72).

“Bir iş görme, bir eser vücuda getirme zevki yalnız münevverlere, sanatkârlara mahsus zevklerden değildir” (2018c, s. 72).

“Böyle bir manzara karşısında vazifesini yerine getirmiş öküze karşı bir saygı duygusu beslememenin imkânı var mıdır?” (2018c, s. 72).

“En muhtaç insanların bile faydasız bir iş görmeye zorlanamayacaklarını sizler bizim kadar anlayamazsınız” (2018c, s. 73).

“Bu işi bitirdikten sonra aynı adamdan bu sefer kuyuyu tekrar açmasını isteyecek olursanız biraz canının sıkıldığını fark edersiniz” (2018c, s. 73).

“...eğer açıkça reddedip söylene söylene yaptırdığınız işin bir manasızlık olduğunu kafanıza kakmazsa bir bahane uydurup çeker gider” (2018c, s. 73).

“Bir binaya sadece kırk elli çivi çakmış olan adamın bile kendini o binayı vücuda getirenler arasında saymakta şüphesiz hakkı vardır” (2018c, s. 73).

“İnşaat biter, bina meydana çıkar, işçiler hesaplarını görüp başka bir inşaatla vazife alırlar fakat fırsat düşüp evvelce yapmış oldukları binanın önünden geçerken orada bir duvar örmüş, bir sıra yapmış veya sadece temel toprağı bile çıkarmış olsalar ‘Bu binayı ben yaptım.’ diye iftihar ederler” (2018c, s. 73).

“Gurbet” adlı metin tür olarak şiir olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “halk şiiri” bulgusu olarak kabul edilmiştir:

“Dağda dolaşırken yakma kandili,/ Fersiz gözlerimi dağlama gurbet!/ Ne söylemez, akan suların dili,/ Sessizlik içinde çağlama gurbet!” (2018c, s. 77)

Metnin hazırlık çalışmaları bölümünde ise aynı kültür sahası unsurlarından zorunda kalmak (olmak) deyimini tespit edilmiştir:

“Yaşadığınız yerden herhangi bir nedenle farklı bir şehir ya da ülkede yaşamak zorunda kalsanız neler hissedersiniz? Anlatınız” (2018c, s. 77).

“Türkçenin Güzelliği” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından ele almak ve (bir şeye) doyum olmamak deyimleri tespit edilmiştir:

“Türkçe kelimeleri tek tek ele almak lazım elbette” (2018c, s. 83).

“ ‘Türkçe’ kelimesi bile güzelliğine doyum olmayan bir güzellik, incelik ve ahenge sahiptir” (2018c, s. 83).

Metnin beşinci etkinliğinde bazı öğrencilerin dükkânlarına yabancı isim vermiş olan dükkân sahipleri olarak varsayılması, diğer öğrencilerin de “yabancı sözcüklerden oluşan dükkân tabelaların Türkçe yazımı” konusunda ikna edici konuşmalar yapmaları istenmektedir (2018c, s. 85). Bu bakımdan etkinlik “Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır” (MEB, 2018) kazanımının edinilmesini amaçlamıştır. Dil bilinci edinimini sağlamaya yönelik bir etkinlik olması bakımından da kültürel etkinlikler arasında değerlendirilmiştir.

Metnin sekizinci etkinliğinde ise deyimler ve atasözlerinin Türkçenin zenginliği olduğu ifade edilerek öğrencilerin bu konuyla ilgili düşüncelerini yer verilen karikatürdeki konuşma balonlarına yazmaları istenmiştir (2018c, s. 87).

“Çocuk ve Ekmek” adlı dinleme / izleme metni tür olarak hikâye olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “halk hikâyeleri” verisi olarak değerlendirilmiştir:

“Öğretmenlik ettiğim köy daracık bir derenin ağzına kurulmuştu. Dere içinden yaz- kış dupduru, ince bir su akardı. Köyün bayırlara doğru tırmanan düz, toprak damlı evleri arasında küçük küçük bahçeler vardı”(EBA, 2018)...

Dinleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından aklında kalmak, (bir şeyin) başında beklemek (durmak), tir tir titremek, dert yanmak, ceza vermek, söz sözü açmak deyimleri, metnin hazırlık çalışmaları bölümünde ise “Yalnız taş duvar olmaz.” atasözü tespit edilmiştir:

“Bu güzel şarkının şimdi yalnız iki dizesi kalmış aklımda”(EBA, 2018).

“Öbür çocuklarla başında bir süre bekledik” ”(EBA, 2018).

“Hep tir tir titrerdi”(EBA, 2018).

“Kadıncağz da yaşlı annesine, babasına varıp dert yanacak; ağlayıp sızlayacaktı” (EBA, 2018).

“Sekiz ay ceza vermişler” (EBA, 2018).

“Sonra söz sözü açtı” (EBA, 2018).

“ ‘Yalnız taş duvar olmaz.’ atasözünü açıklayınız” (2018c, s. 88).

“Yirmi Beş Kuruş” serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (bir şeye) gözü (gözleri) takılmak, sözü açılmak, gözü (gözleri) dönmek, aklına gelmek, hataya düşmek, kendini toparlamak(toplamak), yolunu tutmak, gözden (gözünden) düşmek, hak etmek, üzerine çullanmak, gözü (gözleri) (bir şeyde, bir şeyin üzerinde) olmak, çıtı çıkmamak, iftiraya uğramak, ...durumuna düşmek, hakkını aramak, temize çıkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Yine de gözü, bu büroya geldikçe zaman zaman çerçeve içindeki bu yirmi beş kuruşa takılır” (2018c, s. 92)...

“Ali, söz yirmi beş kuruştan açılınca çok sevindi” (2018c, s. 92).

“Paranın çokluğu gözümüzü döndürmüştü” (2018c, s. 92).

“İşte o anda, babamın: ‘Sana ait olmayan bir şeye elini uzatma. Sonra o şey bir gün senin elini yakar.’ sözü aklıma geldi” (2018c, s. 92).

“Kendi kendime kızdım, nasıl böyle bir hataya düştüm diye” (2018c, s. 92).

“Kendimi toplayarak onlara şöyle dedim” (2018c, s. 92).

“Sabah oldu, okulun yolunu tuttum” (2018c, s. 93).

“Üstelik öğretmenim ve ailemin gözünden düşecektim” (2018c, s. 93).

“Bu hak etmediğim bir ceza olacaktı ama görünen gerçek bu idi” (2018c, s. 93).

“Olmaz, diye itiraz ettiler sonra üzerime çullanıp parayı benim elimden aldılar” (2018c, s. 93).

“Sanki gözleri hep üzerimizdeydi ama bize hiçbir şey söylemedi” (2018c, s. 93).

“Sınıfta çıt çıkmıyordu” (2018c, s. 93).

“Ne yapacaktım şimdi? İftiraya uğramıştım. Bütün arkadaşlarımın gözünde hırsız durumuna düşmüştüm ama öğretmenim beni çok severdi” (2018c, s. 93).

Hakkını aramayı bil eğer haklıysan mutlaka kazanırsın, sözlerini hatırladım (2018c, s. 94).

“Ben temize çıkmıştım ama işin ilginç tarafı arkadaşları da Mahmut gibi konuşmuşlar fakat öğretmenimiz onların yalan söylediğini anlamış” (2018c, s. 94).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde yer verilen metin “Nasreddin Hoca Fıkrası”dır. Fıkralar sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olmasının yanı sıra “Nasreddin Hoca Fıkraları Anlatma Geleneği” de Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Listesi içinde yer alan bir unsurdur (KVTB, 2018).

“Hoca evin damından düşer. Acı içinde yerde kıvrılırken komşuları yardıma gelir.

– Hocam, koca adamsın nasıl düştün damdan, biraz dikkat etseydin, derler” (2018c, s. 96).

Fıkroda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür unsurunun bir başka unsuru olan canını yakmak ve farkına varmak deyimleri yer alırken “Tema Değerlendirme Soruları”nın beşinci bölümünde eksik olarak yer verilen burnu Kafdağı’nda (olmak), acı patlıcanı kırağı çalmaz, yere sağlam basmak, eski köye yeni âdet getirmek, pişmiş aşı (soğuk) su katmak, yangına körükle gitmek deyim ve atasözlerinin tamamlanması istenmiştir. Buna karşın “acı patlıcanı kırağı çalmaz” ifadesi deyim değil, bir atasözüdür (2018c, s. 97). Bununla beraber

“Deveye boynun eğri demişler...” şeklinde yarım bırakılarak yer verilen ifade de TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde bulunamamıştır (TDK, 2018).

Altıncı soruda ise yine sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından yere sağlam basmak deyimini tespit edilmiştir: “Yaşadığı toplumun geleceğine birey, kendisiyle ilgili doğru kararları verebilen ve ayağı yere sağlam basan bireydir” (2018c, s. 97).

4.6.4.4. 4. Tema: Sanat

“Sanat” adlı şiir türü olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından “halk şiiri” verisi olarak kabul edilmiştir:

“Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek,/ Bizim diyarımız da bin bir baharı saklar!/
Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek,/ İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar”
(2018c, s. 100)...

Şiirde aynı kültür sahası unsuru olan içi titremek, türkü tutturmak, uğur ola! (uğurlar olsun!), çiçek açmak (vermek) deyimleri de yer almaktadır: “Sen raksına dalarken için titrer derinden/ Çiçekli bir sahnede bir beyaz kelebeğin” (2018c, s. 100).

“Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken/ Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!”
(2018c, s. 100)

“Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek” (2018c, s. 100).

Metnin sekizinci etkinliğinde cümle vurgusu ile ilgili becerilerin edinilmesi için tercih edilen metin aynı zamanda da “Âşıklık Geleneği” hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu bakımdan metin, gösteri sanatları kültür sahası unsurlarıyla ilgili nitelikler taşımaktadır:

“Âşıklarımız genellikle bir usta âşığın yanında yetişirler. Ondan hem usta deyişlerini hem de sanatın icrasına ilişkin yol ve yöntemleri öğrenirler. Âşık meclislerinde, kahvelerde bu ustaların sanatlarını icra ediş biçimlerini yeterince kavradıktan sonra, ustalaşan ozanlar da kendilerine çırak alırlar ve gelenek bu şekilde devam eder” (2018c, s. 103)...

“Âşıklık Geleneği” UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi unsuru olarak 2009 yılında kabul edilmiştir. Bu bakımdan metnin UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi unsuru da taşımaktadır.

Metnin “Gelecek Derse Hazırlık” bölümünde öğrencilerin Türk el sanatlarını araştırmaları istenmiştir. Öğrencilerin bu konuda yapacağı araştırmaların el sanatları geleneği kültür sahası unsurları hakkında bilgi edinerek kendi aralarında da bu bilgileri paylaşımlarına

imkân vereceğinden dolayı yapılacak bu araştırma çalışması el sanatları geleneği kültür unsuru olarak kabul edilmiştir: “Geleneksel Türk el sanatları hakkında büyüklerinize sorarak ya da çeşitli kaynaklardan yararlanarak araştırma yapınız (2018c, s. 103).

“Mikro Minyatür” adlı metinde el sanatları geleneği kültür unsurlarından “minyatür” sanatı hakkında veriler taşımaktadır:

“Dünyaca ünlü minyatür sanatçılarımızdan Hasan Kale, “güzel” arayışı ile düştüğü yolda kendini ifade etmek için çok farklı bir anlatım biçimi bulmuş. Onu diğer minyatür sanatçılarından ayıran çok önemli bir özelliği var: Sıra dışı objelerin üzerine, çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük minyatürler çiziyor” (2018c, s. 104).

“Minyatür sanatçıları, tezhip sanatçıları, yapmak istedikleri çizimi boyamadan önce, kurşun kalemle taslağını oluşturur” (2018c, s. 105).

“Mikro minyatür sanatıyla benzer özellikler taşıyan başka sanatlar var mıdır? Anlatınız.” (2018c, s. 107).

Aynı zamanda minyatür sanatı Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Listesi’nde de (Envanter No:01.0089) yer almaktadır (KVTB, 2018).

Metinde ve metnin etkinlik açıklamalarında ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından yola (yollara) düşmek, vücuda getirmek, ortaya koymak, gözü korkmak, mümkün olmak, iğne ile kuyu kazmak, kafa yormak, karar kılmak, (birinin) hoşuna gitmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Dünyaca ünlü minyatür sanatçılarımızdan Hasan Kale, “güzel” arayışı ile düştüğü yolda kendini ifade etmek için çok farklı bir anlatım biçimi bulmuş” (2018c, s. 104).

“...tüm çizimlerini, 1-2 numaralı normal minyatür fırçalarıyla ve çıplak gözle vücuda getiriyor” (2018c, s. 104).

“Yaptığı mikro minyatür eserlerle vermek istediği asıl mesajın, ‘bir şeye yüzeysel olarak bakmak ile yakından bakmanın yaratacağı farkı ortaya koymak’ olduğunu söylüyor Hasan Kale” (2018c, s. 105).

“Fasulyeydi sanırım çünkü ilk kez yapıyordum, pirinç tanesi gözümü korkuttu ilk anda” (2018c, s. 105).

“Mikro minyatür için böyle bir şeyin mümkün olmadığına değinen Kale”(2018c, s. 105)...

“Yani iğneyle kuyu kazmak gibi bir şey” (2018c, s. 106).

“Hep ‘Daha küçük neyin üzerine çalışabilirim?’ diye kafa yorarken saç teli üzerinde karar kılmış” (2018c, s. 106).

“Onların sanatlarını yaparken büründükleri kendinden geçmiş hâller hoşuma gider” (2018c, s. 107).

“Selimiye Camii” adlı metin, öğrencilerin Selimiye Camisi hakkında çeşitli bilgiler edinmelerine imkân sağlayan bir metindir. Selimiye Camisi ise Dünya Kültürel Mirası Listesi içinde ülkemizde yer alan on bir adet tarihî- kültürel, kültürel- doğal miras unsurlarından biridir (Oğuz, 2013, s. 59). Bu sayı 2018 yılı itibarıyla Çatalhöyük Neolitik Alanı (2012), Bursa ve Cumalıkızık Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (2014), Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014), Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (2015), Efes (2015), Ani Arkeolojik Alanı (2016), Aphrodisias (2017) Göbekli Tepe ile birlikte 18’e ulaşmıştır (UNESCO, 2018).

Nitelikleri bakımından dikkate alındığında ise Selimiye Camisi, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasındaki “halk mimarisi” kültür unsuru ögesi olarak değerlendirilebilir:

“Mimar Sinan’ın 80 yaşında yaptığı ve “ustalık eserim” dediği anıtsal yapı Osmanlı-Türk sanatı ve dünya mimarlık tarihinin başyapıtlarındandır. Edirne ve Osmanlı İmparatorluğu’nun simgesi olan cami, kentin merkezinde, eskiden Sarıbayır ve Kavak Meydanı denilen yerdedir. 1569-1575’te Sultan II. Selim’in emriyle yaptırılmıştır. Çok uzaklardan dört minaresi ile göze çarpan yapı, kurulduğu yerin seçimiyle Mimar Sinan’ın aynı zamanda usta bir şehircilik uzmanı olduğunu da göstermektedir. Kesme taştan yapılan cami, iç bölümüyle 1.620 m2lik, tümüyle 2.475 m2lik bir alanı kaplar. Mimarlık tarihinde en geniş mekâna kurulmuş yapı olarak nitelenen Selimiye Camii, yerden yüksekliği 43.28 m olan, 31.30 m çapındaki kubbesiyle ilgi çeker” (2018c, s. 109)...

Metinde el sanatları geleneği kültür sahası unsurlarından olan “marangozluk ve oymacılık” hakkında da bilgiler sunulmuştur:

“Cami, mimari özelliklerinin erişilmezliği yanında taş, mermer, çini, ahşap sedef gibi süsleme özellikleriyle de son derece önemlidir. Mihrap ve minberi mermer işçiliğinin başyapıtlarındandır. Yapının çini süslemelerinin, Osmanlı ve dünya sanatında ayrı bir yeri vardır. XVI. yy. çiniciliğinin en güzel örnekleri olan bu çiniler, sır altı tekniğinde olup İznik’te yapılmıştır” (2018c, s. 110).

Metin içeriğinde ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından güçlük çıkarmak, (birini veya bir şeyi) gölgede bırakmak, (bir şey) gözünü almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Yaygın söylenceye göre bu lale, cami arsasının sahibi olan ve burada lale yetiştiren kişinin, arsaya cami yapımı için çıkardığı güçlük ve ters tutumunu sembolize etmektedir” (2018c, s. 111).

“Mermerden yapılmış minber, işçiliğindeki incelik, yükseklik, büyüklük ve güzellik bakımından bu grubun diğer şaheserlerini gölgede bırakır” (2018c, s. 112).

“Mihrap kısmının sol tarafındaki hünkâr mahfili, göz alıcı zengin çinilerle hemen dikkat çeker” (2018c, s. 112).

Metin içerisinde Selimiye Camisi’nde bulunan ters lale motifine ait efsanelere de yer verilmiştir. Bu efsanelere dikkat çekmek için de metnin ikinci etkinliğinde camide bulunan ters lale motifi ile ilgili hangi efsanelerin bulunduğu belirtilmesi istenmiştir. Efsaneler (söylence) sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları arasında yer almaktadır:

“Müezzinler Mahfeli’nin kuzeydoğu yönünde, köşedeki mermer ayağında, bir küçük ters lale motifi bulunur. Yaygın söylenceye göre bu lale, cami arsasının sahibi olan ve burada lale yetiştiren kişinin, arsaya cami yapımı için çıkardığı güçlük ve ters tutumunu sembolize etmektedir. Bazılarına göre ise caminin yapımında çalışan kör bir ustanın ürünü olan bu lale için halk arasında, başka inançlar da vardır (2018c, s. 111).

“Bir başka söylence de Mimar Sinan’ın o günlerde hastalanan ve ölen torunu Fatma ile ilgilidir. Buna göre zaten kalın boğumuyla yeteri kadar bozulmuş lale motifi, Sinan’ın torunuyla ilgilendiği ve moralinin bozuk olduğu günlerde bir kalfa tarafından konduurulmuştur. Selimiye’deki ters lale motifi, günümüzde de en çok merak edilen cami öğelerinden biridir ve farklı söylenceleri olma özelliğini sürdürmektedir” (2018c, s. 111).

Metnin sekizinci etkinliğinde ise öğrencilerden “Mimar Sinan’ın eserleriyle ilgili yaptıkları araştırmadan hareketle bilgilendirici bir yazı yazmaları istenmektedir (2018c, s. 115). Mimar Sinan’ın SOKÜM listelerinde yer alan Selimiye Camisi başta olmak üzere mimari eserlere yönelik bilgi edinecekleri şekilde tasarlanan bir etkinlik olması bakımından etkinliğin kültürel unsurlarla ilişkilendirildiği kabul edilmiştir.

“Bir Kış Öyküsü” adlı dinleme / izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından gözü (gözleri) kamaşmak, ilgisini çekmek, aklından geçmek, (bir şeye) kulak vermek, dudak (dudağını) bükmek, elde (elinde) olmamak, emek vermek deyimleri tespit edilmiştir:

“Yakında güneş, göz kamaştıran bir süs gibi durmayı bırakıp ısıtmaya başlar yeryüzünü”(EBA, 2018).

“...benim ilgimi kavalın sesi değil, adamın söyledikleri çekti” (EBA, 2018).

“Havasız, susuz, yiyeceksiz yaşayamazsınız ama kırk yıl kavalsız kalsanız yine de yakınmak aklınızdan bile geçmez belki” (EBA, 2018).

“Kavalcının söylediklerini duyanlar, durup kulak vermeden edemiyorlardı” (EBA, 2018).

“Çok marifetliymiş, diye dudak büktü bir başka adam” (EBA, 2018).

“Elimde olmadan gözlerimi kapadım” (EBA, 2018).

“Emek vermenin, emeğin karşılığını almanın güzelliğini yaşadık”

Metinde konu edilen ve hakkında bilgi verilerek de kültürel aktarıma katkı sağlanan çalgı, kavaldır. Kaval, gösteri sanatları kültür sahasında “halk müziği” alt kültür başlığındaki “üflelemeli halk çalgıları” içinde yer alan bir unsurdur. “Kavalcı bir kez daha çalmaya başladı kavalını. Bu kez daha istekli, daha canlı, kendi benliğinden bir şeyler koparıp kavalın sesine katmaya çalışarak çalıyordu. Kavalın deliklerinden geçiyordu kavalcı. Müzik olup havaya yayılıyordu” (EBA, 2018).

Metnin özünde kavalın çok temel bir unsur olarak ele alınması diğer halk çalgıları ve kültürel unsurları ile bağdaşım kurmaya fırsat vermektedir. Kavalan hareketle etkinliklerde diğer çalgılar hakkında bilgi verilebilir. Öğrencilere çaldıkları ya da çalmayı arzuladıkları çalgılardan hareketle konuşma veya yazma etkinliklerine yöne verilebilirdi. 5. sınıf Türkçe ders kitabında olduğu gibi bazı çalgılar ya da icracılar ile ilgili ön bilgi verilerek de konuşma ve yazma faaliyetlerine yön verilebilirdi. Bununla birlikte dil bilgisi ya da diğer kazanımların edinilmesi için de müzik ya da diğer çalgılarla ilgili metin tercihlerinde bulunarak da kültür aktarımı amacına hizmet edilebilirdi ancak etkinliklerin hiçbirinde bu amaca yönelik bir girişime başvurulmamış, metnin en önemli unsuru olan kavalan hareketle kültür aktarımına yönelik bir girişimde bulunulmamıştır.

“Bir Baba / Bir Zihniyet” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (birinden) ricada bulunmak, yüzüstü bırakmak, (bir işe) kendini vermek (vurmak veya çalmak), minnettar kalmak, yanlış kapı çalmak, (bir şeye) merak sarmak (duymak, salmak), küplere binmek, eline geçmek, bereket versin, yüreğine inmek, gözleri parlamak (parıldamak), alıp yürümek, tavır almak (takınmak), ilgi çekmek (uyandırmak), zihni bulanmak (karışmak), aklından geçirmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Sizden çok mühim bir ricada bulunacağım, dedi” (2018c, s. 121).

“On altı yaşında bir oğlum var, lisede derslerini yüzüstü bıraktı, kendini resme verdi, bir seneden beri resim ve Akademi diye tutturdu” (2018c, s. 121).

“Onu resimden soğutursanız tekrar liseye dönecek, mektebini bitirecektir; yalvarırım, bütün aile size minnettar kalacak” (2018c, s. 121).

“Saçlarını sanat yolunda ağartmadığını her hâliyle belli eden bu alafranga bay, yanlış kapı çalmıştı. Milyon başına çekirdekten yetişmiş bir iki ressam düşen bu memlekette resim hocalığı yapan kimsenin resme merak salmış bir çocuğu işinden soğutması ne demektir?” (2018c, s. 121)

“Çocuk Akademiye yazıldı ama arkasından muhterem peder küplere binerek geldi” (2018c, s. 121).

“Şu kadar sene hocalıktan sonra elime geçen parayı son kuruşuna kadar hesaplıyor, acı acı gülüyordu. Bereket versin, o günlerde Akademi yüksek tahsil programını kabul etti...”(2018c, s. 121).

“O günlerde bu havadis çıkmasaydı muhterem pederin yüreğine inecekti” (2018c, s. 121).

“Sevincinden gözleri parlıyordu” (2018c, s. 121).

“— Bizim delikanlı, dedi, Paris’te aldı yürüdü” (2018c, s. 122).

“Bu zat bizim yarı aydınlarımızın resim sanatı karşısında takındıkları tavrın sahici bir karikatürüdür” (2018c, s. 122).

“Milletlerarası tertiplenen sergilerde bizim çocukların işleri büyük bir ilgi uyandırdı” (2018c, s. 122).

“Ne mutlu zihinleri çeşitli konularla bulanmadan bir tek sanat tasasıyla yoğurulanlara çünkü en sahici, en gerçek çiraklık çağımız çocukluk çağımızdır” (2018c, s. 122).

“Çırağın iyisi tartışmayı aklından bile geçirmeden ustanın öğüdünü dinleyendir” (2018c, s. 122).

“Tema Değerlendirme Soruları” bölümünde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından önde gelmek ve yerini almak deyimleri tespit edilmiştir:

“Türk tiyatrosunun en önde gelen kadın sanatçıları arasında yerini alıverdi” (2018c, s. 125).

4.6.4.5. 5. Tema: Millî Kùltürümüz

“Anadolu Uygarlıkları” adlı metin tür olarak şiirdir. Bu nedenle sözlü gelenekler ve anlatımlar kùltür sahası unsuru olarak değerdendirilmiştir: “Bir tepe mi önümdeki topraklar, / O ağaçlar altında yemyeşil; cıvıl cıvıl / Şu karşıki yamaçta dans eden kırlangıçlar / Sanki ezgilerinde gizemli bir efsun var” (2018c, s. 128).

Metnin beşinci etkinliğinde ise öğrencilerin yörelerine yönelik yaptıkları araştırmalardan hareketle yöresel bir yemeğin tarifini anlatmaları istenmiştir (2018c, s. 131). Bu bakımdan etkinliğin doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kùltür sahası unsurlarından “halk mutfağı” unsurunu taşımaktadır.

Şiirde bahsi edilen Truva Arkeolojik Alanı 1998, Efes ise 2015 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne; Kültepe - Kanesh Arkeolojik Alanı (Kayseri) ise 2014 yılında Türkiye’nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’ne dâhil edilmiştir (UNESCO, 2018).

“Ben Anadolu’yum, ana dolu, dopdolu / Ben Kültepe’yim, ben Alışar, Alaca, / Bir yanıml Efes, Milet; bir adımsa Troya / Ben Anadolu’yum, Anadolu her çağda” (2018c, s. 128).

“Burada Dur” adlı metin tür olarak efsane olması nedeniyle sözlü gelenekler ve anlatımlar kùltür sahası unsuru olarak değerdendirilmiştir:

“Konya’daki Selçuklu tahtında oturan sultan da elbette oraları almak, sınırlarını genişletmek istemektedir. Bir gece rüya görür. Rüyasında nur yüzlü, ak sakallı bir Türkmen kocası ortaya çıkar ve sultana seslenir: “O topraklar er geç senin olacaktır, tamamını alacaksın... Yarından tezi yok, atını ovalara sür. Biz sana: ‘Dur!..’ deyinceye kadar ilerle” (2018c, s. 132)...

Metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kùltür sahası unsurlarından ele geçirmek, şekil almak, izin almak, geri çevirmek, ibaret olmak (kalmak) deyimleri tespit edilmiştir:

“...Konya’nın güneybatısı henüz ele geçirilmemiş, Bizans’ın elinde bulunmaktadır” (2018c, s. 132).

“Bu ad söylene söylene bugünkü şeklini almış, ‘Burdur’ olarak söylenir olmuş” (2018c, s. 133).

“Annesinden kütüphaneye gitmek için izin aldı” (2018c, s. 136).

“Arkadaşı bu isteğı geri çevirmedi” (2018c, s. 136).

“Onlar, şehirlerin günümüzdeki hâllerinden ibaret olduğunu ve bugüne bağılı kalarak büyüdüğünü düşünüyorlar” (2018c, s. 137).

“Ergenekon Destanı” tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kùltür sahası unsurudur:

“Türk illerinde Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen bir yer yoktu; bütün ülkeye Göktürkler egemen idi. Bu durum ise diğer öteki kavimlere acı geliyordu. Üstelik Göktürkleri de kıskanıyorlardı. Bir araya gelip birleştiler; Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler” (2018c, s. 138)...

Metinde ve metin etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının bir başka unsurlarından olan öç (öcünü) almak (çıkarmak), üzerine yürümek, hile yapmak, baskına uğramak, işe yaramak, hâli kalmamak, (birinin, bir işin) ardına (arkasına) düşmek, kılıçtan geçirmek, başta (başında) bulunmak, sağ kalmak, boyun eğmek, karşı çıkmak, yol bulmak, kılıç çekmek, baş etmek, alt etmek ve bağrına basmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Bir araya gelip birleştiler ve Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler” (2018c, s. 138).

“Dediler ki: “Göktürklerle hile yapmazsak işimiz sonunda pek yaman olacak” (2018c, s. 138).

“Bu konuşmadan sonra, tan ağarınca sanki baskına uğramışlar gibi işe yaramayan mallarını bırakıp kaçtılar” (2018c, s. 138).

“Bunu gören Göktürkler: “Düşmanlarımızda savaşacak hâl kalmadı, kaçıyorlar.” diye düşünerek kaçanların arkasına düştüler” (2018c, s. 138).

“Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri kul edindiler ve her birini alıp kendi evlerine götürdüler” (2018c, s. 138).

“O zamanlar Göktürklerin başında İl Han, hakan olarak bulunuyordu” (2018c, s. 138).

“Çocukların hepsi bu savaşta öldü. Yalnız Kayan adındaki en küçük oğlu sağ kaldı” (2018c, s. 138).

“Bunu kimi iyi karşıladı, baş eğip boyun eğdi. Börteçine’yi kendi hakanları bildi; kimi de iyi görmedi, karşı çıktı” (2018c, s. 139).

“Siz Ergenekon’dan çıkmak için nasıl bir yol bulurdunuz? Neden?” (2018c, s. 139)

“Madem pes ettin o hâlde canını bir şartla bağışlayacağım. Bir daha Müslümanlara kılıç çekmeyeceksin” (2018c, s. 144).

“Pes yiğidim, seninle baş edilmiyor” (2018c, s. 144).

“Hangi silahşor beni alt ederse onun emrine ve dinine gireceğime yemin etmişim” (2018c, s. 144).

“Battal, yiğit rakibine sarılıp onu bağrına bastı” (2018c, s. 144).

Destanda düşmanlara karşı elde edilen zaferin yıldönümü unutulmaz ve törenlerle kutlanır. Bu gelenek toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurlarından “yıl dönümleri” ile ilgili verilerdir:

“O kutsal yılın, kutsal ayının, kutsal gününün, kutsal saatinde Göktürkler Ergenekon’dan çıktılar. O günü, o ayı ve o saati iyi bellediler. Bu kutsal gün, o günden sonra Göktürkler için bayram oldu. Her yıl, o gün gelince büyük törenler yapıldı. Bu törenlerde, bir parça demir alınıp ateşte kızdırılıyordu. Sonra da kızdırılan demiri önce Göktürk Hakan’ı kısıkaç tutup örse koyuyor, çekiçe dövüyordu. Ondan sonra diğer Türk beyleri aynı hareketi yaparak bayramı başlatıyorlardı (2018c, s. 139).

Metnin altıncı etkinliğinde öğrencilerin destan, efsane, masal gibi millî kültür ürünlerinin gelecek nesillere taşınması için neler yapılması gerektiğini anlatan bir konuşma yapmaları istenmiştir (2018c, s. 142).

“Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler” adlı dinleme / izleme metni özellikle toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasına ait pek çok unsura değinerek onlar hakkında bilgiler sunmaktadır. Metinde “toy geleneği” hakkında bilgi verilir: “Toy, toplantı ve toplantı sonrası eğlence anlamı taşır. (...) Günümüzde kendini daha çok tarım alanında gösteren toylar ve bunların modernize edilmiş halleri olan festivaller de tıpkı binlerce yıl önce yapılanlar gibi üretim, ortak çalışma ve eğlence içeriklidir” (EBA, 2018). Bu bakımdan “toy geleneği” “Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri” alt kültür başlığındaki “festivaller” kültür unsuru içinde değerlendirilebilir. Dinleme/ izleme metninde toy geleneğinin ne kadar eski ve köklü bir geçmişe dayandığına da atıf yapılır: “Dede Korkut masalları daima ‘Dede Korkut geldi, soy soyladı, toy toyladı’ sözleriyle başlar” (EBA, 2018).

Değinilen ritüellerden biri de “saya gezme (koyunun yüzü) törenleri”dir. Bu Gelenek toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler (bolluk ve bereket ritüelleri) kültür sahası unsuru olarak sınıflandırılmaktadır (KVTB, 2018c). Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri içinde de bu gelenek “çoban bayramları” (Koç Katımı, Saya, Döl Dökümü, Yünüm-Koyun Yüzdürme) olarak ifade edilir:

“Henüz bahar gelmemişken baharın habercisi olarak saya gezme veya koyunun yüzü törenleri yapılır. Bu törenler, kuzulamanın ve baharın yani bolluk ve bereket aylarının yaklaştığının habercisidir. Bu günlerde çoluk çocuk, genç, yaşlı toplanarak saya gezme yapar; maniler söylenir; oyunlar oynanır; yemekler yenilir” (EBA, 2018).

“Koç Katımı Şenliği, Kış Yarısı Eğlencesi, Çiğdem Eğlencesi, İlk Saban İzi Bayramı, Hızır Bayramı, Nevruz Bayramı, Sabantoy, Bağ Bozumu Şenlikleri ilk akla gelen şenliklerdir. Henüz bahar gelmemişken baharın habercisi olarak ‘Saya Gezme’ veya ‘Koyunun Yüzü Törenleri’ yapılır. Bu törenler kuzulamanın ve baharın yani bolluk bereket aylarının yaklaştığının

habercisidir. Bu günlerde çoluk çocuk, genç yaşlı toplanarak saya gezme yapar, maniler söylenir, oyunlar oynanır, yemekler yenilir” (EBA, 2018).

Dinleme/izleme metninde “Yaylacılık Geleneği” hakkında da bilgilere yer verilmiştir. Bu kültürel unsur, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde “Yaylacılık Geleneği” ve “Yayla Şenlikleri” olarak yer almaktadır. “Günümüzde özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde devam eden yaylacılık geleneğinde de yaylaya iniş ve çıkışlar şenliklerle yapılır” (EBA, 2018).

Dinleme/izleme metninde zeytin hasadına da değinilmektedir. Zeytin hasadı, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür sahasında “bayramlar” alt başlığında değerlendirilebilecek bir unsurdur: “Zeytinin hasat mevsimi bu ürünün yetiştiği yörelerde bir bayram olarak kutlanır” (EBA, 2018).

Dinleme/ izleme metninde hasat törenlerine de değinilir. Bu törenlerin nitelikleri toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasının “ Bolluk ve Bereket Ritüelleri” unsuru verisi olarak değerlendirilmeye uygundur:

“Kiraz bahçesine gidenler hasat öncesi dua ederler: Ürün, bolluk, bereket ve bu mevsime kavuşturduğu için Allah’a şükrederler. Anadolu’da hasat mevsiminde hemen her tarla başında şükür törenleri yapılır” (EBA, 2018).

Tarlalarda yapılan hasatlar sırasında tarla sahiplerinin yemekler hazırlatması ve ikramda bulunması da toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasının “halk hukuku” alt başlığında yer alan “yardımseverlik” ile ilgili bir gelenektir:

“Bazı yerlerde dua törenlerine ek olarak tarla sahipleri ortaklaşa malzemeler alarak kazanlarda etki pilavlar pişirir ve gelenlere ikram ederler. Anadolu insanı sofrasını açarak lokmasını paylaşır, şükrünü böyle ifade eder” (EBA, 2018).

Dinleme/ izleme metninde Türk kültürünün önemli bir geleneği olan imeceye de değinilmiştir. İmece, “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür sahasındaki “halk ekonomisi” alt kültür başlığı altında yer almaktadır:

“Günümüzde de Anadolu’da ve yalın coğrafyamızda imece ve şenlik havasında yapılıyor” (EBA, 2018).

Anadolu’da gıda saklama kültürüne ve kış hazırlıklarına yönelik olarak da bilgilere değinilmiştir. Yer verilen bu bilgiler “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” kültür

sahasında yer alan “halk mutfağı” (gıda depolama kültürü) kültür unsuruna ilişkin bilgilerdir:

“Güz dönemi, kış hazırlıklarının yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde sebze ve meyve kurutmaları yapılır. Biberden domatese, armuttan kayısıya birçok sebze ve meyvenin kurusu hazırlanarak kış mevsiminin zor şartları için kilerlerde saklanır” (EBA, 2018).

Metinde aynı sınıflandırmada (doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar-halk mutfağı-gıda depolama kültürü) yer alan bulgur, tarhana ve dövmeden de kış yiyecekleri olarak bahsedilir ve hazırlanma süreçlerine yönelik görsellere yer verilmiştir:

“Bulgur, tarhana, dövme gibi kış hazırlığı sayılan yiyecekler de güz döneminde hazırlanır. Bu tür hazırlıkları ortak kültür coğrafyamızın hemen her yerinde aynı şekilde görürüz” (EBA, 2018).

Dinleme/ izleme metninde değinilen kültürel unsurlardan bir başkası da doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasının alt başlığı olan “halk tarım ve hayvancılığı”nda yer alan “ekincilik” ve “toplayıcılık” ile ilgili süreçlerdir:

“Fasulye ve barbunya da hasadı yazın ve güzün yapılan sebzelerdendir. Hem taze hem kurutulmuşu ve konservesiyle tüketilen bu ürünlerin hasadında da törenler yapılır, dualar okunur” (EBA, 2018).

“Sonbaharın şenlikli geçen bir başka hasadı da zeytindir. Dualarla toplanan zeytinler yağlık ve sofralık olarak fabrikalara, atölyelere sevk edilir” (EBA, 2018).

Üzüm hasadı ve elde edilen üzümünden pekmez ve şıra yapımı aşamaları da dinleme/ izleme metninde değinilen kültürel unsurlardandır. Pekmez ve Şıra Yapımı “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri”nde de bulunmaktadır (KVTB, 2018). SOKÜM unsur listesine göre ise bu kültürel unsur doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası alt başlıklarından “halk mutfağı” (mevsimsel yiyecek saklama biçimleri) kültür ögesidir.

“Bu duadan sonra üzümler toplanmaya başlar. Sepetler, seleler ve çuvalar doldurulur. Günümüzde daha çok traktörlerle sıkılacak yerlere taşınır. Şiltelerde suyu sıkılan üzümlerin suyuna ‘şıra’ denir. Elde edilen şıra değişik işlemlerden geçirilir ve defalarca kaynatılır. Kazanlarda iyice kaynatılan ve soğumaya alınan pekmez, kışlık yiyecek olarak saklanmaya hazır hâle getirilir” (EBA, 2018).

Dinleme/ izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (bir işte) yer almak deyimi; emeksiz yemek olmaz ve bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur atasözleri ile bir mani örneği tespit edilmiştir:

“Oğuz Kağan Destanı’nda gördüğümüz bu toylar, en ayrıntılı biçimde Dede Korkut Kitabı’nda da yer alır” (EBA, 2018).

“...Anadolu’daki Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur atasözünün karşılığıdır” (EBA, 2018).

“Tohumunu at da gel, / Arpa buğday sat da gel. / Uyan hey ağam uyan, / Orucunu tut da gel (EBA, 2018)...

Metnin dördüncü etkinliğinde videodaki bazı insanların görsellerine yer verilerek öğrencilere bu kişilerin beden dillerinin ne anlatmak istiyor olabileceğini belirtmeleri istenerek jest ve mimiklere dair bilgi ediniminin sağlanması amaçlanmıştır (2018c, s. 148).

Metnin sekizinci etkinliğinde ise öğrencilerin herhangi bir geleneği tanıtmaları istenmiştir (2018c, s. 150).

“Anadolu Davulu” adlı serbest okuma metninde tür olarak efsane niteliğinde bir örneğe yer verilmiştir. Bu bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru taşımaktadır:

“Bir zamanlar Anadolu Beyi’nin, içine dönük, konağından dışarı çıkmaz, kimseyle görüşüp konuşmaz, güzellikte eşsiz bir kızı varmış. Kız gelinlik çağına erince Bey’i bir düşüncedir almış. Kızını evlendirmesi gerek. Ne var ki değil sokağa, odasından bile dışarı çıkmayan bu kızı, kimlere versin? Ülkeye duyurmuş: ‘Kim kızımı kendi isteği ile konaktan dışarı çıkarabilirse kızımı ona vereceğim.’ Belirtilen günde kızın penceresi önünde, şıvgın gibi yiğitler toplanmış, her yiğit hünerini göstermeye başlamış” (2018c, s. 151).

Metin içerisinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına dair bir de hikâyeye yer verilmiştir. Bu unsur da “halk hikâyeleri” verisi olarak değerlendirilmiştir:

“Bir gün Akşehir’den bir adam kalkmış, İstanbul’a gelmiş. Doğru saraya. Padişahı görmek istiyormuş. Sarayın kapısı önünde beş vakit çalınan köslerden birine atını bağlamış. At başını şöyle bir silkince kös yerinden gümbürtüyle düşmüş. Bundan ürken at başlamış kaçmaya” (2018c, s. 152).

Metinde halk hikâyeleri ve efsane türleriyle beraber sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası içinde değerlendirilebilecek hüner göstermek, oralı (bile) olmamak, alkış kopmak, baş tacı etmek, yüreğini hoplatmak (oylatmak veya kaldırmak), yerinden oynatmak, şevk vermek, yüreği ferahlamak (hafiflemek) deyimleri ve “Davulun sesi uzaktan hoş gelir” atasözü de bulunmaktadır:

“...her yiğit hünerini göstermeye başlamış” (2018c, s. 151).

“Kimi elli okkalık güzlerini havaya uçurmuş, kimi at üzerinde en zor hareketleri yapmış, kız oralı bile olmamış” (2018c, s. 151).

“Güneş batarken de kız meydanda nazlı nazlı görünmüş. Görünmesiyle de bir alkış tufanı kopmuş” (2018c, s. 151).

“O günden sonra davul, düğünlerin baş tacı olmuş”... (2018c, s. 151).

“Davulun sesi, insanı yerinden oynatır, yüreğini hoplatır derler” (2018c, s. 151).

“Bu yüzden Türkler, savaş alanlarında davulun büyüğü olan kös çaldırır, orduya şevk verirlermiş” (2018c, s. 151).

“Davul dövüldükçe yürek hafifler” (2018c, s. 151).

“Davulun sesi uzaktan hoş gelir.” diye bir de atasözümüz vardır (2018c, s. 152).

Metnin içeriğinde temel alınan unsur ise Türk kültürünün başta kutlamalarda önemli yeri olan halk çalgısı davuldur. Davul, SOKÜM unsur listesi sınıflandırmasında gösteri sanatları kültür sahasındaki “halk müziği” (vurmalı halk çalgıları) içinde yer almaktadır: “Anadolu’da bayram da seyrân da davulla başlar. Davul güm güm vurmamak bayramın seyrânın tadı mı olur? Düğün mü var, önce davul gelsin. Karşılama ve uğurlamaya davul gerek. Davul başta, davulcu işte. Davulun sesi Anadolu’nun sesidir” (2018c, s. 151).

Metindeki gösteri sanatları ile ilgili değinilen bir başka kültürel unsur da mehterdir:

“Seferlerde, Türk ordusunun yanında ‘mehter’ de yürür, yol boyu marşlar çalarak heyecan verirdi. Mehterin baş çalgısı da davul ve köstür. Davul, Anadolu’nun yüreğindeki kürek sestir. Vurdukça dışarı dökülür, döküldükçe yürekler ferahlar, boşalır” (2018c, s. 151).

Metinde davulun Türk kültüründe kullanıldığı yerlerden bazılarına değinilirken ramazan ayındaki ramazan davulu ritüeline değinilir. Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde de “Ramazan Gelenekleri” adı altında bu ritüeller başlıklandırılmıştır (KVTB, 2018). Bu unsur “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür sahası içinde değerlendirilmiştir.

“Ritüelleri Bilirsiniz, Anadolu’da bir de Ramazan davulu vardır. Sahur yemeğine kaldırır. Anadolu insanı düşünüp taşınmış. Bir insanı tatlı uykusundan nasıl uyandırırız diye. O günlerde çalar saat yok. Kapıyı tokmakla dövmek de hoş değil. Tok bir sesle uyandırmak, uyandıktan sonra da eğlendirmek daha uygun demişler ve davulcuya bu görevi vermişler” (2018c, s. 151).

Metinde davulun Türk kültüründeki işlevselliği ile ilgili olarak verilen örneklerden biri de düğünlerdir. Düğünler, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası içindeki “Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri” alt başlığında yer almaktadır:

“Köy düğünlerinde davul, gelin alayının önünde gider. Davul dövünür, gelin ağlar. Mutlu bir günde gelin niçin ağlar diyeceksiniz. Baba ocağından, yurdundan, yuvasından ayrıldığı için elbet ama gelin “Hem ağlar hem giderim.” diyerek sevincini gözyaşıyla anlatır, o başka (2018c, s. 152)...

Metinde Kırkpınar Yağlı Güreşlerine ve bu festivallerde davulun işlevlerine de örnekler verilerek değinilmiştir. Kırkpınar Yağlı Güreşleri gerek geleneksel yönü gerekse de sportif yönü bulunması bakımından hem toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasındaki “Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri” alt başlığındaki “festivaller” sınıflandırmasında hem de aynı kültür sahasındaki “halk sporları” alanında yer alabilecek niteliklerdedir:

“Kırkpınar Yağlı Güreşleri’nde kırk davulun birden çalındığını düşününüz. Pehlivanlar elense tutarlarken davulcular onlara şevk verir, güç katar. Güreşlerde davul çalma geleneği, bugüne değin sürüyor (2018c, s. 152).

Aynı zamanda “Kırkpınar Yağlı Güreşleri” Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde de “Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali” adı altında yer almaktadır (KVTB, 2018).

“Tema Değerlendirme” bölümünde tercih edilen metin içerik olarak “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” kültür sahası unsurlarından “bayramlar”a ve “Nevruz”a değinmektedir. Nevruz, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde de yer alan kültürel bir unsurdur:

“Ramazan ve Kurban bayramlarının başlıca özelliği komşu, dost ve akrabaların ziyaret gezileriyle bir araya gelmeleridir. Kimi zaman kentlerde yaşayanlar bayram günlerini fırsat bilerek köylerde yaşamakta olan büyükleri ve akrabaları ziyaret ederler. Gençler yaşlıların ellerini öperek onların hayır dualarını alırlar. El öpen çocuklara para ve hediye vermek de gelenektir. Ziyarete gelenlere Ramazan Bayramı’nda şeker ikram edilir. Bunun içindir ki Ramazan Bayramı’nın bir adı da “Şeker Bayramı”dır. Kurban Bayramı’nda yalnızca şeker değil, kesilen kurbanın etinden de ikram edilir (2018c, s.154).

X. yüzyılda yaşamış Harezmi bilgin Birûnî’nin verdiği bilgilere göre bayramlarda şeker ikramı, şeker kamışındaki tatlı öz suyunun bir Nevruz günü bulunmuş ve yayılmış olmasına bağlanır. Eskiden yalnızca Nevruz günü tatlı şeyler ikram edilirken sonradan aynı gelenek diğer bayramlarda da uygulanmıştır.

4.6.4.6. 6. Tema: Zaman ve Mekân

“Kalbin Sesi” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından pabucu dama atılmak, sonu gelmek, uçup gitmek, un ufak olmak deyimleri tespit edilmiştir:

“...tam mutfak dolaplarına ısınacakları zaman papuçları dama atıldı” (2018c, s. 158).

“Eşya ile ünsiyetin sonu çoktan geldi” (2018c, s. 158).

“...şiir defteri arasında kuruyan bir gelincik bütün bunlar hayatımızdan uçup gitti” (2018c, s. 159).

“Birleştiğimizde işte o dağılma, o un ufak olma gerçekleşiyor” (2018c, s. 159).

“Geçen Zaman” adlı metin tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir:

“Hiç olmazsa unutmamak isterdim! / Eski geceler, sevdiklerimle dolu odalar... / Yalnız bırakmayın beni hatıralar! / Az yanımda kal, çocukluğum” (2018c, s. 164)...

Metnin sekizinci etkinliğinde de şiirden yararlanılmıştır:

“Nedir zaman, nedir? / Bir su mu, bir kuş mu? / Nedir zaman, nedir? / İniş mi, yokuş mu?” (2018c, s. 168)...

“Değirmende Döner Taşım” adlı metin tür olarak hikâye olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir:

“Evde hummalı bir çalışma... Değirmene kalkacağız. Çarmuzu Mahallesi’ndeki evimizin avlusunda kazanlar kurulmuş, bulgurluk buğday kaynatılıyor. Annemler bir yandan da unluk buğdayı yıkıyorlar leğende. Haşlanan buğdayın kokusu (2018c, s. 169)...

Aynı kültür sahası içinde bulunan (bir şey) gözüne ilişmek, ensesinde boza pişirmek, keyfi yerinde olmak, kendimi bildim bileli, dalıp gitmek, mekik dokumak deyimleri tespit edilmiştir:

“Annem, karıştırırken gözüne ilişen çeri çöpü ayıklıyor” (2018c, s. 169).

“Yeni buğday konuyor kazanlara. Yemek için nispeten serin olan eşiğe geçiliyor. Güneş ensemizde boza pişiriyor” (2018c, s. 170).

“Babam ezandan sonra at arabasıyla geldiğinde keyfinin yerinde olduğu” (2018c, s. 170)...

“Burası kendimi bildim bileli gittiğimiz Haydar’ın değirmeniydi” (2018c, s. 170).

“Taşa bakarken gözlerim dalıp gidiyor” (2018c, s. 172).

“Gün boyu değirmenle bahçe arasında mekik dokuyor, öğlen babamın mangalda pişirdiklerini yedikten sonra uyuyoruz” (2018c, s. 172).

Hikâyede bir türkûye de yer verilir. Türküler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları arasındadır:

“Babam ezandan sonra at arabasıyla geldiğinde keyfinin yerinde olduğu, “Değirmen iki taştan / Muhabbet iki baştan” türküsünü mırıldanmasından, at arabacısıyla şakalaşmasından belliydi”(2018c, s. 170).

Hikâyede yer verilen unsurlardan biri de doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurlarından “halk mutfağı” (yerel bilgi ve becerilerle üretilen yemekler) ile ilgilidir. Metinde değirmene çıkmadan önce yapılan hazırlıklara değinilmektedir:

“Evde hummalı bir çalışma... Değirmene kalkacağız. Çarmuzu Mahallesi’ndeki evimizin avlusunda kazanlar kurulmuş, bulgurluk buğday kaynatılıyor. Annemler bir yandan da unluk buğdayı yıkıyorlar leğende” (2018c, s. 169).

“Babam şişleri özenle diziyor, patlıcanları yatırıyor; annemle teyzem siniye reyhan, kekik, soğan yayıyor, tandır ekmeği koyuyor, tabakları diziyor, cacık yapıyorlar” (2018c, s. 171).

Metinde konu edilen değirmene çıkma ve un öğütme işlemleri Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri içinde “Değirmen Kültürü” başlığı altında yer almaktadır (KVTB, 2018).

Bu gelenek aynı zamanda toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası içindeki “Bolluk ve Bereket Ritüelleri” kültürel unsuru olarak değerlendirilmiştir:

“Babam birkaç teneke boşalttı tekneye, kalanını birlikte kaldırarak döktüler. Haralı özenle katlayıp kenara koydu, taşın kayışına baktı, incecik borusu olan makine yağıyla çarkı yağladı, kavradığı kısmı iyice aşınmış olan tahtayla buğdayı kardı ve ‘Bismillah!’ diyerek düğmeye bastı. Düğmeye basmasıyla çark dönmeye, kayışın kanırtmasıyla kocaman taş gürültüyle çevrilmeye az sonra da teknenin ucundaki kapağı kaldırınca buğday dökülmeye başladı. Eğildi, teknenin oluşunun dibindeki kapağı daralttı. Un aşağıdaki büyük tekneye serpiliyordu. Doğruldu, soluklanarak ‘Hadi bereketli olsun!’ dedi. Babam da ‘Kolay gelsin!’ dedi” (2018c, s. 171).

Metnin ikinci etkinliğinde metinde geçen deyimlerin tespit edilmesi istenmiştir (2018c, s. 173).

“Satılık Ev” adlı dinleme / izleme metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından anlam çıkarmak, yola (yoluna) koyulmak, elden çıkarmak, (bir iş) sürüncemede kalmak, sözünü tutmak, yorgun düşmek, sesini çıkarmamak, kök salmak, (bir

şey olmaya) yüz tutmak, sabrı taşmak (tükenmek), kanıya varmak, elinden geleni yapmak, eser kalmamak, dört dönmek deyimleri tespit edilmiştir:

“... bu levhadan evin boş olduğu anlamı çıkarılabilirdi” (EBA, 2018).

“O zaman alıcılar nasıl bir deliye çattıklarını, hem evini satılığa çıkarmanın hem de aman alıcı çıkmasın diye üzerine titremenin ne biçim bir delilik olduğunu düşünün düşünün yollarına koyuluyorlardı” (EBA, 2018).

“Paris’te birer küçük dükkân sahibi olan oğullarıyla gelinlerinin kendisini bu pek sevdiği evden çıkarmaya zorladıklarını öğrendim” (EBA, 2018).

“Yalnız şu var ki bunlar işin pek sürüncemede kaldığı kanısına varmışlardı” (EBA, 2018).

“O günden sonra düzenli olarak her Pazar gelip zavallıyı sıkıştırmaya, verdiği sözü tutsun diye zorlamaya başladılar” (EBA, 2018).

“Toprağın bile bütün bir hafta sürülmekten, ekilmekten yorgun düşüp dinlendiği Pazar günlerinin o derin sessizliğinde olup bitenleri sokaktan pek güzel duyuyordum” (EBA, 2018).

“Yaşlı adam hiç sesini çıkarmadan dinliyordu.” (EBA, 2018).

“Yaşamının bu küçük toprak parçasına kök saldığı o kadar açıktı ki hiç kimsenin hiçbir zaman kendisini bu yerden söküp koparmaya gücü yetmeyecekti” (EBA, 2018).

“Yazın ham kokan biraz mayhoş meyveleri, kirazları, renk üzümeleri olgunlaşmaya yüz tutunca kendi kendine ‘Ürünü bekleyelim’ diyordu” (EBA, 2018).

“Sonunda sabırları tükenen ve babalarının alıcıları kaçırmak için elinden geleni yaptığı kanısına varan çocuklar, bir çıkar yol buldular” (EBA, 2018).

“İş bitmiş, ev satılmış, eski yemiş bahçesinden eser kalmamıştı” (EBA, 2018).

“...hasır şapkası ve yaşlı bahçıvan kamburuyla canı sıkkın, utangaç, dokunsanız ağlayacak gibi dükkânın içinde dört döndüğünü düşünüyorum” (EBA, 2018).

“Bursa’da Zaman” adlı serbest okuma metni tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak kabul edilmiştir:

“Bursa’da bir eski cami avlusu, / Küçük şadırvanda şakırdayan su; / Orhan zamanından kalma bir duvar... / Onunla bir yaşta ihtiyar çınar” (2018c, s. 181)...

“Tema Değerlendirme” bölümünde Necip Fazıl Kısakürek’in “Canım İstanbul” şiirinin bir bölümüne yer verilmiştir. Atıf yapılan bu şiir bölümü sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru verisi olarak kabul edilmiştir:

“Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar; / Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar. / İçimde tüten bir şey; hava, renk, eda, iklim; / O benim, zaman, mekân aşır geçmiş sevgilim” (2018c, s. 185).

4.6.4.7. 7. Tema: Erdemler

“Yûnus Emre’nin Mezarları” adlı metinde ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından kendine mal etmek, gönlü çekmek, sarıp sarmalamak, akıl ermek, çıt (çıtını) çıkarmamak, yol açmak deyimleri tespit edilmiştir. Metinde Yûnus Emre’nin şiirlerinden bir bölüme de yer verilmiştir. Aynı kültür alanı içinde yer alan bu unsur halk şiiri örneğidir: “Haktan gelen şerbeti içtik elhamdülillah / Şol kudret denizini geçtik elhamdülillah / Derildik pınar olduk, irkildik ırmak olduk / Aktık denize dolduk, taşık elhamdülillah” (2018c, s. 190).

“Yûnus gibi bir eren şairi elbette her köy, kasaba, şehir benimseyecek, kendinden sayacak, kendine mal edecek” (2018c, s. 188).

“Ona, yanında yöresinde bir makam yapmak, gönlü çekince o makamı ziyaret etmek, Kur’an okuyup ruhunu şad etmek, Türk halkının kadirbilirliğinin belgeleridir” (2018c, s. 188).

“Yûnus’un bir mezarı da Isparta’nın Keçiborlu kazasında. Orayı da yediveren gülleri sarmış, sarmalamıştır” (2018c, s. 188).

“Ertesi sabah işe koyulmak üzere gelen heyetin gördüğü manzara inanılmaz, akıl ermez bir iştir” (2018c, s. 189).

“Bugün hâlâ bir sırdır ve sır kalacaktır; bu kadar insan bir gecede nasıl toplandı, nasıl çıt çıkarmadan, en küçük bir aksilik yaşanmadan bu tören başarıldı?” (2018c, s. 190).

“Onun neden yapılacağı, manevi olgunlaşma sürecinde nasıl bir sonuca yol açacağı önceden bilinemez” (2018c, s. 192).

Metin görsellerinde minyatürlerden yararlanılmıştır. Minyatürler, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri içinde “Minyatür Sanatı” olarak yer almaktadır.



Şekil 69. Yunus Emre’yi konu edinen minyatür görselleri

Erdem (Ed.), İ., Mete, G., Karaaslan, M., Kaya, Y., Ozan, Ş., & Özdemir, D. (2018c). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Metin görsellerinde minyatür sanatı ürünlerinden istifade edilmesi etkinliklerin minyatür sanatıyla ilişkilendirilmesine imkân sağlamıştır ancak bu durumdan yararlanılmamıştır.

Metnin altıncı etkinliğinde ise Yûnus Emre’nin üstlendiği bir görevi titizlikle yerine getirdiğini konu edinen metinden hareketle öğrencilerin de aldıkları bir görev veya sorumluluğu yerine nasıl getirdiklerini anlatan bir konuşma yapmaları istenmektedir (2018c, s. 192-193).

Metnin dokuzuncu etkinliğinde öğrencilerin Mevlânâ, Yûnus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî gibi Türk büyüklerinin hayatlarını düşünerek “sevgi” konulu iki dörtlük yazmaları istenmiştir (2018c, s. 194).

“Gülü İncitme Gönül” adlı metin tür olarak şiir olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir:

“Çiçeklerle hoş geçin, / Balı incitme gönül. / Bir küçük meyve için / Dalı incitme gönül” (2018c, s. 195).

“Emine Teyze’nin Çilek Reçeli” adlı metin, tür olarak hikâyedir. Bu nedenle sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarına (halk hikâyeleri) ait bir unsur olarak kabul edilmiştir:

“Emine Teyze bizim apartmanın arka bahçesinde küçücük bir evde otururdu. Orası eskiden apartmanın kömürlüğü, deposu gibi bir yermiş. Binaya doğal gaz bağlanınca depoyu ev gibi düzenleyip kiraya vermişler. Kira geliriyle de apartmanın giderlerini karşılayacaklarmış” (2018c, s. 200).

Metinde bir başka sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan (birine) hak vermek, deliye dönmek, yere göğe koymamak, yolunu beklemek (gözlemek), umut bağlanmak, kulak arkası (ardı) etmek, kıvanç duymak, ortadan kaldırmak, eline tutuşturmak, zaman almak deyimleri tespit edilmiştir. Metnin etkinlik açıklamalarında da gurur duymak, (bir şeyle) başa çıkmak, hayran olmak (kalmak) deyimleri tespit edilmiştir. Metnin ikinci etkinliğinde ise metinde geçen deyimlerin öğrencilerce tespit edilmesi ve anlatıma katkılarının açıklanması istenmiştir:

“Annem hak verirdi ona” (2018c, s. 200).

“Babam, Emine Teyze’nin işsiz oğluna kendi çalıştığı yerde çaycılık işi bulduğunda kadıncağız sevinçten deliye döndü. Babamı yere göğe sıgdıramadı. Mahallemizin işsizleri bu olaydan sonra babamın yolunu gözlemeye başladı” (2018c, s. 201).

“Yine de sağa sola telefon ediyor, arkadaşlarına soruyor, kendisine umut bağlayan bu insanlar için çabalıyordu” (2018c, s. 201).

“Babam bu yakınmaları hep kulak arkası eder, ilanların arasında gezinmeye devam ederdi” (2018c, s. 201).

“Emine Teyze reçelinin beğenilmesinden kıvanç uymuştu” (2018c, s. 202).

“Buradakiler de reçel yapımevinde çalışacak. İşsizliği ortadan kaldırıyorum” (2018c, s. 202).

“Babam ertesi gün işsizler listesini elime tutuşturup bir bir onları bulmamı, akşam bizim evde yapılacak toplantıyı haber vermemi istedi” (2018c, s. 202).

“Bu reçelli dayanışma babamın öyle çok zamanını alıyordu ki diğer işini yapamaz oldu.” (2018c, s. 203).

“Volkan’a inanır, gurur duyardı” (2018c, s. 206).

“Senin sorunlarını çözmeye çalışıyor, başa çıkmak için uğraşıyoruz” (2018c, s. 206).

“Herkes onun bu davranışına hayran olmuş ve tebrik etmişti” (2018c, s. 206).

“Yürekdede ile Padişah” adlı metin, hikâye türünde bir metin olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak kabul edilmiştir:

(...) O şehirde bir büyük cami var. O camiye Padişah her cuma günü gelir, namaz kılar, hutbe okur, nasihat eder. Halkı dinler. Bir ihtiyacı olanların elinden geldiğince ihtiyacını giderir. Sen

de git bu cuma, olmaz mı? Padişah’a yaklaş, sen de bir şey dile. O seni alır, sarayına götürür, izzet ikram eder, iyiliklerde bulunur (EBA, 2018)...

Metinde bir başka sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından (bir durumu) açığa vurmak, kendini tutmak, not vermek, yolunu tutmak, gözün aydın, dili varmak, hesap vermek (hesabını vermek), zangır zangır titremek deyimleri tespit edilmiştir:

“Padişah neredeyse diz çöküp Yürekdede’nin elini öpecek, kendini açığa vuracaktı fakat kendini tuttu” (EBA, 2018).

“Babacığım, rica ediyorum bir git. Hem gör bakalım, uzaktan sevip saydığın padişah, buna değer mi? Bir not da sen ver” (EBA, 2018).

“Yürek Dede, son parasıyla bir küçük deve satın alır ve deveye birkaç parça eşyalarını yükleyerek Ayşe nine ile yaylanın yolunu tutarlar” (EBA, 2018).

“Gözün aydın, dedi Yürekdede karısına” (EBA, 2018).

“Dilim varmıyor ama gel şu bizim deveciği kesip bunlara ikram edelim” (EBA, 2018).

“...sonra da mesul olur hesabını veremeyiz, demişlermiş” (EBA, 2018).

“Padişah zangır zangır titredi” (EBA, 2018).

Hikâyede Yürekdede, sunabileceği en makbul yiyecekleri misafirlerine ikram edebilmek için hanımıyla beraber çaba içindedir. Bu nedenle henüz satın aldığı deveye çok yaylaya çıkarken çok ihtiyaç duyacak olmasını bilmesine rağmen onu keserek gelen misafirlere ikram etmekte tereddüt etmez. Metindeki bu durum toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahasında konuk ağırlama (halk hukuku) ile ilgili bir bulgudur:

“Diyorum ki hanım Allah bize acıdı da yolladı bunları, yüzümüze baktı hamd olsun. Dilim varmıyor ama gel şu bizim deveciği kesip bunlara ikram edelim” (EBA, 2018).

“Eşekle Tilki” adlı serbest okuma metninde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından dili çözölmek ve canı sıkılmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Dilini çözüverdi bizim dalkavuk kurnaz” (2018c, s. 213).

“Aman dalkavuk adam, benim canımı sıkma,” (2018c, s. 213).

“Tema Değerlendirme” bölümünde herhangi bir SOKÜM unsuru tespit edilememiştir.

4.6.4.8. 8. Tema: Hak ve Özgürlükler

“Bilge Adamın Yolu” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından dikkat çekmek, gözü (gözleri) kamaşmak, kendini alamamak deyimleri tespit edilmiştir:

“Köyün en parlak çocuğu Narkissos, farklılığı ve özgünlüğüyle dikkat çekiyordu. Kıyafetindeki küçük ayna ve mercekler ile kafasındaki camlı süslemeler, hiç şüphesiz bilge adamın gözlerini kamaştıracak, seçilen çocuk da Narkissos olacaktı” (2018c, s. 220).

“Çocuklar bu uydurma sıcak hava balonuyla uçarken gülmekten kendilerini alamıyorlardı” (2018c, s. 221).

Metnin yedinci etkinliğinde Nasreddin Hoca fıkrasından hareketle öğrencilerin fıkradaki ana fikri kendi yazdıkları metinde yansıtmaları istenmiştir. Fıkralar, sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır. Aynı zamanda Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri’nde “Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği” de yer almaktadır (KVTB, 2018).

“Nasrettin Hoca’nın ‘Ye Kürküm Ye’ fıkrasını okuyup insanlara dış görünüşlerine bakarak değer vermenin yanlışlığını anlatan bir yazı yazınız. Yazınızda mizahi öğelere de yer veriniz” (2018c, s. 224).

“Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi” adlı metinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından karşı çıkmak, dize getirmek, araya girmek, ayağa kalkmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Aliya, savaşın içinde birlikte yaşama idealini yok edecek her türlü tavır ve davranışa karşı çıkarak: “Nefrete nefretle cevap vermeyin(2018c, s. 226)...

“O tarihte Avrupa’nın en büyük silahlı güçlerinden birine sahip olan işgalcilerin üç yılda dize getiremediği Bosnalılar, savaşın lehlerine dönmeye başlaması üzerine uluslararası toplumun araya girmesiyle barış görüşmelerine başladı” (2018c, s. 227).

“...sağlık durumu elverdiğince savaşın açtığı yaraların sarılmasına ve ülkesinin yeniden ayağa kalkmasına yardımcı oldu” (2018c, s. 227).

“Özgürlük” adlı şiir, tür olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk şiiri) olarak değerlendirilmiştir:

“Eğer kuvvetim yetse benim / Rıhtıma koşarım yalnayak. / Halatlarını bütün gemilerin / Bıçağımla keserim” (2018c, s. 231).

“Burada Bülbül Ağlamış” adlı dinleme / izleme metni sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından hikâye türünde bir metindir. Metinde aynı kültür sahasına ait olan dört dönmek, punduna getirmek, işten (bile) değil, bir yolunu bulmak, içi sızlamak, çığlık atmak (koparmak, basmak), tur atmak, hevesi kursağında (boğazında veya içinde) kalmak, donup kalmak, başından geçmek, gözünü (gözlerini) (bir şeye) dikmek deyimleri tespit edilmiştir:

“Annemden gizli elime bir taş alır, ağacın çevresinde dört dönerdim. Bir punduna getirip savururdum taşı” (EBA, 2018).

“Hem dikenlere takılmak hem aşağıda derinliği belirsiz, suları bulanık dereye yuvarlanmak işten değildi” (EBA, 2018).

“Gelince de nasıl olsa yakalamanın bir yolunu bulurdum” (EBA, 2018).

“Bugün bunları anlatırken hâlâ içim sızlıyor” (EBA, 2018).

“Gürültülü ayak seslerimi işiten yavrucuklar kuşkusuz korku içinde çığlık atıyor” (EBA, 2018)...

“Ben yuvadaki yavrulara doğru kolumu uzatınca yine büyük bir korkuyla başımın üstünde hızlı turlar atıyor” (EBA, 2018)...

“Bütün hevesim kursağında kalmış, içimde şişip büyüyen istek balon gibi sönmüştü” (EBA, 2018).

“Damlacıklar inci taneleri gibi yaprakların üstünde donup kalıyordu” (EBA, 2018).

“Sizin de başınızdan geçen veya duyduğunuz, metindeki gibi olaylar var mıdır?” (EBA, 2018).

“Kuşların yaşadığı yerlere göz diken, onlara yaşama alanı bırakmayan insanoğlu” (EBA, 2018)...

“Haritada Bir Nokta” adlı serbest okuma metni hikâye türünde bir metin olması bakımından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru (halk hikâyeleri) olarak değerlendirilmiştir. Metinde aynı kültür sahası içinde yer alan gönlünden kopmak, dağdan gelip bağdakini kovmak, laf işitmek deyimleri tespit edilmiştir:

“...ırıp tayfası ile reis, gönüllerinden ne koparsa o kadar balık verirdi kendilerine. O adam da bir dülger alabilmek, bu balığı hak etmek için elinden geleni yapıyordu” (2018c, s. 241).

“Dağdan gelip bağdakini kovmayalım” (2018c, s. 241).

“Kendisi için laf işitmiş adama, ‘Zararı yok, hemşerim.’ dedi” (2018c, s. 241).

“Tema Değerlendirme” bölümünde metin olarak şiir tercih edilmiştir. Şiirler sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olarak değerlendirilmiştir:

“Bir gün küçük bir gemiye binip / Dünyayı dolaşmaya çıksam / Önce kuzey denizlerine açılsam / Yanından geçsem buz dağlarının” (2018c, s. 243)...

Şiirde aynı kültür sahasına giren dümen kırmak ve demir atmak deyimleri tespit edilmiştir:

“Sonra güneye kırarak dümeni / Okyanusu geçip gitsem Çin’e” (2018c, s. 243).

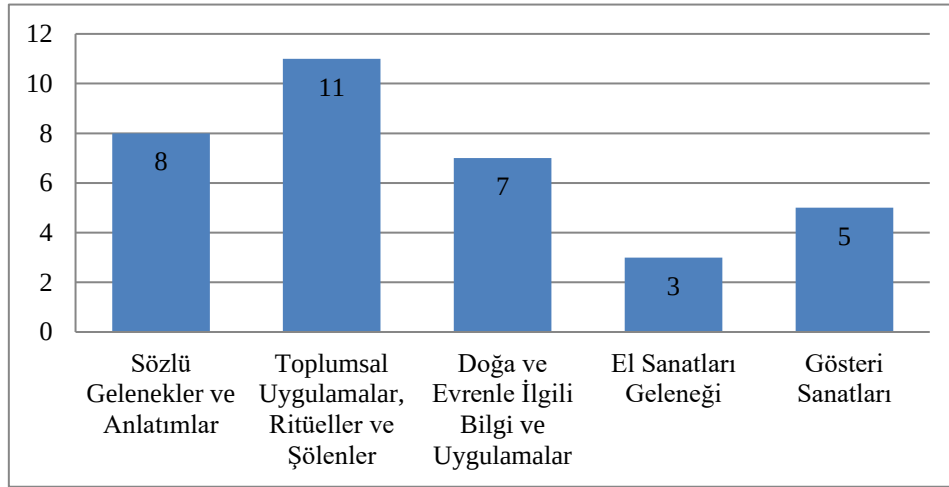
“Küçük bir limanda demir atsam” (2018c, s. 243).

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1. 5. Sınıf (MEB Yayınları) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler

Ders kitabında SOKÜM kültür sahasının 34 farklı unsuruna dair bulgular tespit edilmiştir. Bu unsurların 8'i sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına, 11'i toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasına, 7'si doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasına, 3'ü el sanatları geleneği kültür sahasına, 5'i de gösteri sanatları kültür sahasına aittir.

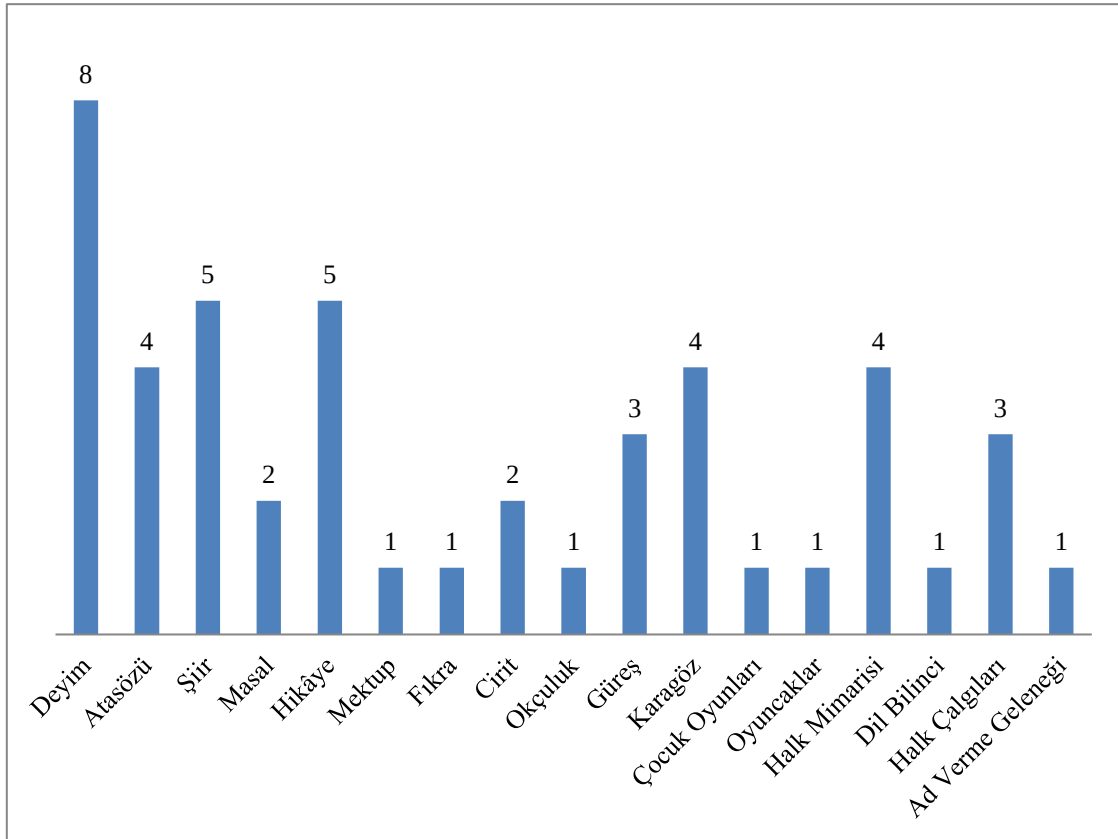


Şekil 70. 5. Türkçe ders kitabında tespit edilen unsurların SOKÜM kültür sahalarına göre dağılımı

5. sınıf Türkçe ders kitabı içinde deyimler (195), atasözleri (28), şiirler (17), hikâyeler (4) başta olmak üzere toplamda 258 adet kültürel unsur yer almıştır.

Kod Sistemi	5. Sını...	TOPL...
☐ Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
☐ Halk Hikâyeleri	■	4
☐ Deyimler	■	195
☐ Masallar	■	2
☐ Atasözleri	■	28
☐ Halk Şiiri	■	17
☐ Fıkralar	■	2
☐ Selamlaşma Sözleri	■	3
☐ Diğer	■	5
☐ Sözlü Tarih	■	2
Σ TOPLAM	258	258

Şekil 71. 5. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları



Şekil 72. 5. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı

Kültürel unsurlar, etkinliklerde gelişigüzel yer almaktan ziyade hedef kazanımların edinilmesi için yardımcı unsurlar olarak kullanılmıştır. Kitapta yer alan 252 etkinlikten 47'si SOKÜM ölçütlerine göre kültürel nitelikler taşıdığı kabul edilen unsurlarla

ilişkilendirilerek tasarlanmıştır. Toplam etkinlik sayısına göre değerlendirildiğinde %18,65’lik bir orana sahip olan kültürel etkinlik miktarı bakımından incelemeye konu olan sekiz kitap içinde 5. sınıf Türkçe ders kitabı, kültürel unsurlardan etkinliklerde en fazla yararlanılan ders kitabı konumundadır.

Tablo 4

İncelenen Ders Kitaplarındaki Kültürel Etkinliklerin Toplam Etkinlik Sayısına Oranı

	5. Sınıf MEB Yayınları	6. Sınıf Başak Yayınları (2017- 2018)	7. Sınıf Ez-De Yayınları (2017- 2018)	8. Sınıf MEB Yayınları (2017- 2018)	6. Sınıf MEB Yayınları (2018- 2019)	7. Sınıf MEB Yayınları (2018- 2019)	8. Sınıf MEB Yayınları (2018- 2019)	frekans
Kültürel								
Etkinlik Sayısı	47	30	23	30	37	29	19	209
Toplam								
Etkinlik Sayısı	250	359	203	197	233	270	250	1762
Kültürel Etkinliklerin Toplam Etkinlik Sayısına Oranı	18,65%	8,63%	11,33%	15,22%	15,87%	10,74%	7,60%	12%

Etkinliklerde yer verilen kültürel unsurlara göz atıldığında ise Türkçe dersinin temel öğeleri konumundaki deyimler, atasözleri, şiirler, hikâyeler, fıkralar gibi unsurların dışında 5. sınıf seviyesindeki öğrencilerin yoğun ilgi göstereceği unsurlara etkinliklerde yer verildiği görülmüştür. Okçuluk, cirit, güreş gibi halk sporlarına, çeşitli halk çalgılarına, çocuk oyunları ve oyuncaklarına, Karagöz geleneğine, halk mimarisine (kuş evleri, sadaka taşları, çeşme, çadır) yönelik örnekler; öğrencilerin hem ilgi duyacağı hem de öğrencilerin bilgi edinmelerinin isabetli olacağı kültürel unsurlardır.

Bununla birlikte metinlerde ve etkinliklerde yer alan kültürel unsurlar çok çeşitlilik göstermektedir. Yukarıda ifade edilen kültürel unsurların dışında Nasreddin Hoca fıkraları, mektup, tarihî bilgiler, selamlaşma sözleri sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına ait olarak kitapta tespit edilen diğer unsurlardır. Sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları içinde yer alan ve yararlanılması tavsiye edilecek diğer unsurlar olarak masal, efsane, türkü ve destan türleri sayılabilir.

Kitapta toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasıyla ilgili olarak bayramlar, gelenekler, törenler, konuk ağırlama, yardımlaşma ile ilgili unsurlara da yer

verilmiştir. Bu kültür sahasında kitapta yararlanılmayan ve sınıf seviyesine göre yararlanılması tavsiye edilebilecek unsur bulunmamaktadır.

Kod Sistemi	5. Sını...	TOPL...
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler		0
Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri		0
Diğer	■	1
Bayramlar	■	1
Nazar	■	1
Halk Hukuku		0
Gelenek	■	5
Konuk Ağırlama	■	2
Yardımseverlik	■	4
Halk Sporları		0
Cirit	■	1
Güreş	■	2
Nişan Alma (Ok, Mızrak, Taş, Sapan, Ateşli Silah	■	1
Çocuk Oyunları ve Oyuncakları		0
Çocuk Oyunları	■	9
Oyuncaklar	■	6
Σ TOPLAM	33	33

Şekil 73. 5. sınıf ders kitabında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Hayvan barınakları (kuş evleri), çeşmeler, ibadethaneler (Şehzadebaşı Camisi), mektup, yerel bilgi ve becerilerle üretilen yemekler (akide şekeri), kutsal ve törensel yemekler (Türk obalarına gelen misafirler için sunulan tören yemekleri) ise doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasıyla ilgili olarak kitapta tespit edilen kültürel unsurlardır.

Kod Sistemi	5. Sını...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
Halk Mimarisi		0
Konutlar ve Yapım Teknikleri	■	1
Hayvan Barınakları ve Samanlıklar	■	1
Çeşmeler	■	1
İbadethaneler	■	1
Halk Haberleşme Teknikleri		0
Mektup	■	1
Halk Mutfağı		0
Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen Yemekler	■	1
Kutsal ve Törensel Yemekler	■	1
Σ TOPLAM	7	7

Şekil 74. 5. sınıf ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

El sanatları geleneği kültür sahasına dair ders kitabında çömlekçilik ve minyatür sanatı ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Bu nedenle el sanatları kültürel unsurlarından yararlanma oranı diğer kültür sahalarına nispetle azdır. Bu durum kitabın bir eksikliği olmamakla birlikte demircilik, bakırcılık, marangozluk ve oymacılık, dokumacılık, işlemecilik, ebruculuk, hattatlık gibi unsurlar başta olmak üzere bu kültür sahasında yer alan pek çok unsur metinlerle veya etkinliklerle ilişkilendirilebilecek potansiyeldedir.

Kod Sistemi	5. Sını...	TOPL...
El Sanatları Geleneği		0
Geleneksel Meslekler	■	2
Diğer	■	1
Giyim-Kuşam ve Süslenme		0
Erkek Giyimi		0
Günlük Giyim	■	1
Σ TOPLAM	4	4

Şekil 75. 5. sınıf ders kitabında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları

Gösteri sanatları kültür sahası açısından kitaba göz atıldığında ise halk çalgılarına (divan bağlama, cura bağlama, ud, kopuz, davul, zurna, ney, Karadeniz kemençesi) ve halk tiyatrosu unsurlarından Karagöz'e yer verildiği saptanmıştır. Halk çalgıları, öğrencilerin kendi kültürlerine ait müzik türlerini öğrenmelerine fırsat sağlamanın yanı sıra onların bu çalgılara ilgi duyarak çalgı icrasına yönelmeleri ve estetik yönlerini geliştirmeleri bakımından da önemlidir. Kitapta tespit edilememesine karşın metinlerde ya da etkinliklerde yararlanılabilecek kültürel unsurlar olarak halk oyunlarının (halay, zeybek, bar, horon, köçek vd.) ve halk tiyatrosunun bütün unsurları (köy seyirlik oyunları, kukla, ortaoyunu, pantomim, meddah) tavsiye edilebilir. Hatta halk çalgılarında olduğu gibi halk oyunları ve halk tiyatrosunda yer verilecek kültürel unsurlar, öğrencilerin bu kültür sahalarını tanımanın ötesinde bu unsurları keşfetmeleri ile birlikte kültürel zenginliklerin icracısı olmalarını da teşvik edebilir.

Kod Sistemi	5. Sını...	TOPL...
▲ Gösteri Sanatları		0
▲ Halk Müziği		0
• Vurmalı Halk Çalgıları	■	1
• Üflelemeli Halk Çalgıları	■	2
• Tezeneli Halk Çalgıları	■	5
• Yaylı Halk Çalgıları	■	1
▲ Halk Tiyatrosu		0
• Karagöz	■	2
Σ TOPLAM	11	11

Şekil 76. 5. sınıf ders kitabında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları

Kod Sistemi	5. Sını...	TOPL...
▲ SOKÜM Ulusal Envanteri		0
• Ramazan Gelenekleri	■	1
• Karagöz	■	1
• Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	■	1
• Dede Korkut / Dede Korkut Epics	■	1
• Okçuluk/ Okçuluk (Traditional Turkish Archery)	■	1
• Güreş Geleneği	■	2
• Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	■	1
• Cirit	■	1
• Çömlekçilik Geleneği	■	1
• Aşık Oyunu	■	1
▲ Yaşayan İnsan Hazine Ulasal Envanteri		0
• Neşet Ertaş	■	1
▲ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili List		0
• Karagöz (2009)	■	2
• Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)	■	1
• Dede Korkut-Korkut Ata Mirası	■	1
▲ UNESCO Dünya Belleği Programı		0
• Divanü Lügat'it Türk	■	1
• Evliya Çelebi Seyahatnamesi	■	1
• Piri Reis Haritası	■	1
▲ UNESCO Dünya Mirası Temsili Listesi		0
• Dede Korkut	■	1
Σ TOPLAM	20	20

Şekil 77. 5. sınıf ders kitabında SOKÜM listelerinde yer alan unsurların dağılımı

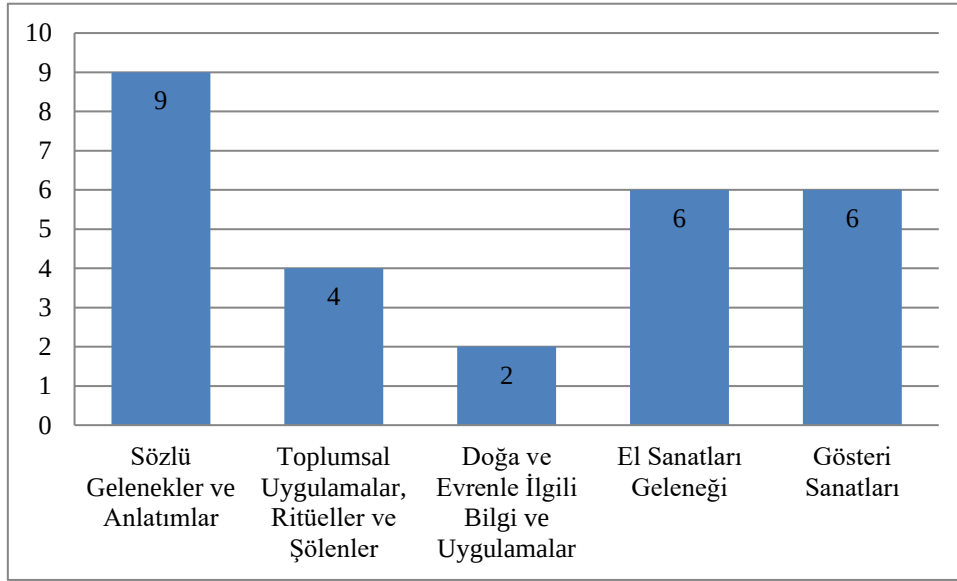
Ders kitabında yer verilen kültürel unsurların 20 adedinin SOKÜM listelerinde yer alması da çok önemlidir. Bu unsurlar bir bakıma Türkçe Öğretim Programı'nın özel amaçlarında değinilen "Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanmasının amaçlandığı" hükmün somut bir göstergesi konumundadır.

5.2. 6. Sınıf Başak Yayınları Ders Kitapları ile İlgili Değerlendirmeler

2015 Türkçe Öğretim Programı'nın esasları doğrultusunda Başak Yayınları tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarının 9'undan, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurlarının 4'ünden, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar sahası unsurlarının 2'sinden, el sanatları geleneği ve gösteri sanatları kültür sahası unsurlarının ise altışar adedinden yararlanılmıştır.

Tablo 5

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında (Başak Yayınları, 2017-2018) Tespit Edilen Unsurların SOKÜM Kültür Sahalarına Göre Dağılımı



6. sınıf ders ve öğrenci çalışma kitaplarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından en fazla deyim (301), şiir (27), hikâye (3), masal (2) ve sözlü tarih (2) ile ilgili örnekler tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra birer adet atasözü, fıkra, menkıbe ve türkü örnekleri tespit edilmiştir. Bu alandaki kültürel unsurlar açısından söz konusu ders kitabı, şiir ve deyim türlerine en fazla yer veren ders kitabı olma özelliği taşımaktadır. Bununla beraber kitapta ninni, mani, destan, tekerleme, bilmece gibi türlerden yararlanılmamıştır. Bilhassa söz konusu kitapların Türkçe kitabı olmasından hareketle bu türlere metin ya da etkinliklerde yer vermek, kitapların kültürel açıdan daha nitelikli hâle gelmesini sağlayabilir.

Kod Sistemi	6.Sınıf...	TOPL...
▲ Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
■ Deyimler	■	301
■ Atasözleri	■	1
■ Halk Hikâyeleri	■	3
■ Masallar	■	2
■ Halk Şiiri	■	27
■ Fıkralar	■	1
■ Menkıbeler	■	1
■ Sözlü Tarih	■	2
■ Türküler	■	1
TOPLAM	339	339

Şekil 78. 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları

Kitaplarda toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasındaki bayramlar, anma günleri ve çocuk oyunları (körebe, yakan top, gazoz kapağı, nesi var oyunu) kitapta yer verilen kültürel unsurlardır. Gelenekler başta olmak üzere festivaller, yıl dönümleri, konuk ağırlama, yardımseverlik, halk sporları (cirit, güreş, nişan alma), çocuk oyuncakları; bu alanda yararlanılabilecek ve öğrencilerin ilgi duyabileceği diğer kültürel unsurlar olarak sayılabilir.

Kod Sistemi	6.Sınıf...	TOPL...
▲ Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şöler		0
▲ Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri		0
■ Bayramlar	■	1
■ Anma Günleri	■	1
■ Nazar	■	1
▲ Çocuk Oyunları ve Oyuncakları		0
■ Çocuk Oyunları	■	4
TOPLAM	7	7

Şekil 79. 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasına ilişkin olarak “İsparta ve Güller” adlı metnin, Isparta yöresi ve gül yetiştiriciliğine dair sunulan bilgiler bakımından kültürel bulgular taşıdığı düşünülmüştür. “Ben Atatürk’ün Arkadaşıyım” adlı metnin sekizinci etkinliğinde metinde çeşitli yönleriyle tarif edilen “Ankara Devlet Resim ve

Heykel Müzesi”nin mimari özelliklerinin araştırılması istenmiştir. “Bisikletli Postacı” metninin içeriğinden hareketle de mektup kültürel unsuruna değinilmiş, bir etkinlikte de mektup türünün özelliklerine dair bilgilere yer verilmiştir. Bunların dışında ise doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası ile ilgili bulgu tespit edilememiştir. Metinlerin içeriklerine göz atıldığında bu kültür sahasıyla ilgili olarak “Kış Uykusu” adlı metnin konusu “hayvan barınakları” ile ilgili bilgilendirici ya da araştırmaya yönlendirici niteliklerde etkinliklere yer verilmesine zemin hazırladığı ancak bu potansiyelden yararlanılmadığı görülmektedir. 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yardımlaşma ile ilişkilendirilerek yer verilen kuş evleri görseli ve bilgisi, bu bakımdan örnek verilebilecek bir unsurdur.

Kod Sistemi	6.Sınıf...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
• Halk Botaniği	■	1
Halk Mimarisi		0
• Konutlar ve Yapım Teknikleri	■	1
Halk Haberleşme Teknikleri		0
• Mektup	■	2
TOPLAM	4	4

Şekil 80. 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

El sanatları geleneği ile ilgili olarak ders ve öğrenci çalışma kitaplarında marangozluk ve oymacılık, dokumacılık, ebruculuk, hattatlık, çömlekçilik, seramik ve minyatür ile ilgili bulgular tespit edilmiş olup çeşitli bilgiler verilerek değinilen bu sanat ve sanat dallarına yeterli seviyede yer verilerek yararlanılmıştır.

Kod Sistemi	6.Sınıf...	TOPL...
El Sanatları Geleneği	■	2
Geleneksel Meslekler		0
• Marangozluk ve Oymacılık	■	1
• Dokumacılık	■	3
• Ebruculuk	■	1
• Hattatlık	■	1
• Diğer	■	3
Giyim-Kuşam ve Süslenme		0
Erkek Giyimi		0
• Tören Giyim	■	1
TOPLAM	12	12

Şekil 81. 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları

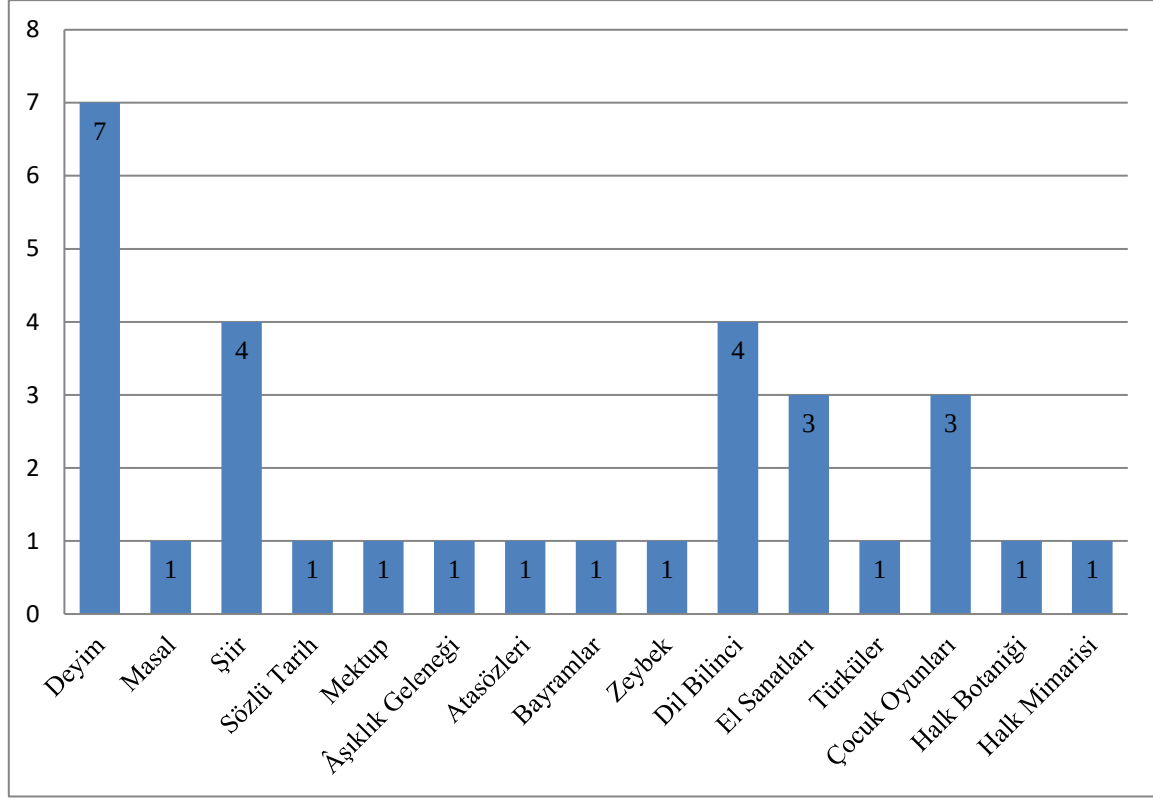
Gösteri sanatları alanıyla ilgili olarak ders ve öğrenci çalışma kitabında âşık müziği (Âşık Veysel), türkölü hikâyeler, üflemeli ve tezeneli halk çalgıları, zeybek oyunu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Gösteri sanatları kültür sahası ile ilgili olarak kitaplarda halk tiyatrosu unsurlarından (Karagöz, ortaoyunu, kukla vb.), “Dostlar Beni Hatırlasın” metninden hareketle telli halk çalgılarından bağlamaya (etkinlikte sadece bağlamanın adı sorulmuş) ve bağlamayla icra edilen müziklere dair bilgilerin sunulması yararlanılabilecek kültür unsurları arasında sayılabilir. “Hey Gidinin Efesi” adlı metin, zeybek oyununa dair daha detaylı bilgiler sunulmasına uygun koşullar sağlamasına rağmen metin etkinlikleri zeybek oyunu ve kültürü merkezinde geliştirilmemiştir. Bunun yerine tasarlanan etkinliklerde yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıklarını buldurulması ve metinde geçen deyimlerden hareketle serbest konulu öykü yazılmasına yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Kuşkusuz tasarlanan bu etkinlikler de son derece lüzumlu ve kültürel alt yapısı bulunan etkinliklerdir. Buna karşılık içeriğinde zeybek kültürünün bulunduğu bir metin, zeybek kültürüne dair pek çok detayı sunmalı ya da bu detayların araştırılmasına fırsat vermelidir. Öğrenci çalışma kitabında zeybek ile ilgili yer verilen etkinlikler ise konu ana fikir, metne yönelik sorulardan ve sözcük çalışmalarından oluşmuştur. Öğrenci çalışma kitabında zeybek kültürünü yansıtan (giyim, kuşam, figür) herhangi bir görsel bulunmazken ders kitabında ise gölge şeklinde bir efe figürüne yer verilmiştir. Görsel tercihinin zeybek kültürünü yansıtacak detaylar taşımaması bakımından yanlış bir tercih olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan zeybek kültürüne dair 6. sınıf MEB Yayınları tarafından hazırlanan (2018-2019) ders kitabındaki efe görseline değinmek faydalı olacaktır. Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın “Anadolu” şiirinden hareketle zeybek geleneği ile ilgili yer verilen görselde (şiirde zeybek geleneğine değinilmemesine rağmen) Anadolu’nun kültürel zenginlikleri arasında yer alan zeybek oynayan efeler tercih edilmiştir. Söz konusu görselde zeybeğin hangi özelliklere sahip olduğu (kişi sayısı, figürler, diziliş, kıyafet özellikleri vb.) belirgin olarak yansıtılmıştır. Başak Yayınları tarafından tercih edilen efe görseli ise zeybek kültürüne dair hiçbir detayı taşımamaktadır.

Kod Sistemi	6.Sınıf...	TOPL...
▲ Gösteri Sanatları		0
▲ Halk Müziği		0
▲ * Âşık Müziği ve Gösterimleri	■	1
* Âşık Fasılları	■	1
* Türkölü Hikâyeler	■	1
* Üflemeli Halk Çalgıları	■	1
* Tezeneli Halk Çalgıları	■	1
▲ Halk Oyunları		0
* Zeybek	■	1
Σ TOPLAM	6	6

Şekil 82. 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları

Tablo 6

6. Sınıf (Başak Yayınları) Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinliklerinde Yer Alan Kültürel Unsurların Dağılımı



Tablo 6'ya göz atıldığında ders kitabında 15 farklı kültürel unsura toplamda 31 etkinlikte yer verildiği görülmektedir. Kitaptaki toplam etkinlik sayısı ise 359 adettir. Bu miktar, en az etkinlik sayısına sahip olan 8. sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) ders kitabında yer alan etkinlik sayısının yaklaşık olarak iki katı kadardır. Dolayısıyla Başak Yayınları tarafından hazırlanan öğrenci çalışma kitabında etkinlik miktarı pek çok kültürel unsurun yer alması için diğer kitaplara nazaran daha geniş bir zemin oluşturmaktadır. Toplam etkinlik sayısı bakımından kitaptaki kültürel unsurlarla ilişkilendirilmiş etkinlik miktarının az olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 4'te daha önceden değinildiği gibi 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarından kültürel etkinliklerin toplam etkinliklere oranı % 8,6'dır.

Kod Sistemi	6.Sınıf...	TOPL...
UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel M		0
* Ebru: Türk Kağıt Süsleme Sanatı (2014)	■	1
* Geleneksel Çini Ustalığı (2016)	■	1
* Evliya Çelebi Seyahatnamesi	■	1
Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envante		0
* Ebru Sanatı	■	1
* Nazar Boncuğu Geleneği	■	1
* Çini Sanatı / The Art of Çini-Making	■	1
* Kilim Dokuma Geleneği	■	2
* Hat Sanatı	■	1
* Minyatür Sanatı	■	1
TOPLAM	10	10

Şekil 83. 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı

SOKÜM listeleriyle ilgili olarak ise ders kitaplarında ebru sanatı, geleneksel çini ustalığı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, nazar boncuğu geleneği, çini sanatı, kilim dokuma geleneği, hat ve minyatür sanatları ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Türkçe Öğretim Programı'nın Özel Amaçları'nın 13. maddesinde öğrencilerin “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarının sağlamanın amaçlandığı vurgulanır (TÖP, 2015, s. 15). Bu bakımdan tespit edilen unsurların Türk dünyasını yansıtan kültürel zenginlikler olarak bu amaca hizmet ettiği söylenebilir.

5.3. 7. Sınıf Ez-De Yayınları Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler

Ders ve öğrenci çalışma kitaplarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarının 12'sine dair bulgular tespit edilmiştir. Deyimler (308), şiirler (14), atasözleri (5), tekerlemeler (5), masallar (4), bilmece (3), jest ve mimikler (2), efsaneler, fıkralar, türkü ve sözlü tarih unsurları; ders ve öğrenci çalışma kitaplarında tespit edilen sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarıdır. Bu bakımdan kitaplarda maniler, ninniler ve destan türleri dışında Türkçe öğretimi ile doğrudan ilişkili olabilecek diğer türlerden yeterince yararlanıldığını söylemek mümkündür.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
▲ Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
• Efsaneler	■	1
• Deyimler	■	308
• Masallar	■	4
• Atasözleri	■	5
• Halk Şiiri	■	14
• Fıkralar	■	1
• Türküler	■	2
• Tekerlemeler	■	5
• Bilmece	■	3
• Jestler	■	2
• Mimikler	■	2
Σ TOPLAM	347	347

Şekil 84. 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası ile ilgili olarak kitaplarda konuk ağırlama, yardımseverlik ve bayramlar tespit edilebilen unsurlardır. Bu kültür sahası içinde yer alan unsurlardan kitaplarda başlıca yararlanılabilecek unsurlar ise gelenekler, görenekler, diğer kutlamalar ve anma günleri, halk sporları (cirit, güreş ve nişan alma), çocuk oyun ve oyuncakları şeklinde sıralanabilir.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
▲ Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şöenler		0
▲ Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri		0
• Bayramlar	■	2
▲ Halk Hukuku		0
• Konuk Ağırlama	■	1
• Yardımseverlik	■	1
Σ TOPLAM	4	4

Şekil 85. 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasına ilişkin olarak ders kitabında Mimar Sinan ile ilgili bilgilerin paylaşıldığı metinde Süleymaniye ve Selimiye Camisi hakkında bilgiler de tespit edilmiştir. Halk ekonomisi unsurları (imece), halk haberleşme teknikleri unsurları (mektup, haberci- ulak, hayvan kullanımı), halk tarım ve hayvancılığı

ile halk mutfağı unsurları yer verilmesi tavsiye edilebilecek toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurlarıdır.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
Halk Mimarisi		0
İbadethaneler	■	2
Σ TOPLAM	2	2

Şekil 86. 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

El sanatları geleneği kültür sahasıyla ilgili olarak ders kitabında yer alan “Ben Bir Küçük Kilimim” adlı metinden hareketle dokumacılık geleneğine dair bilgi ve görsellere yer verilmiştir. Tasa Kuşu adlı masalda da dokumacılık ve işlemecilik sanatlarına yüzeysel olarak değinilmiştir. Metin etkinliklerinde ise bu sanatlara dair “Ben Bir Küçük Kilimim” adlı metnin dördüncü etkinliğinde öğrencilerin bir kilim dokumaları halinde hangi şekillere ve renklere yer verecekleri sorularak bir kilim tasarımları istenmiştir.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
El Sanatları Geleneği		0
Geleneksel Meslekler		0
Dokumacılık	■	2
İşlemecilik	■	1
Σ TOPLAM	3	3

Şekil 87. 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları

Gösteri sanatları kültür sahası unsurlarıyla ilgili olarak ders kitabında “Atatürk ve Türk Tiyatrosu” adlı metinde tiyatroya dair tespit edilen bilgiler bu alana dair bulgular olarak kabul edilmiştir. Bilhassa tiyatroya “Atatürk” temasında değinilen bir metinde “halk tiyatrosu”nda yer alan kukla, karagöz, ortaoyunu, pantomim ve meddahlık geleneği ile ilgili örneklerle yer verilmesi, hem kitabın kültür bakımından niteliğini artırmaya hem de tiyatronun Türk kültüründeki ögeler etrafında ele alınabilmesine fırsat yaratılabildi. Temadan hareketle Atatürk’ün kültüre ve sanata dair sözleri etrafında konuşma ve yazma becerilerine yön verilmesi de seçilen konu ve metnin sağladığı fırsatlar arasında sayılabilir.

Kitaplarda halk oyunları ve halk müziği kültürel unsurlarından da yararlanılmamıştır. Kitaplarda tercih edilen metinlere göz atıldığında “Türküler Dolusu” adlı şiirin özellikle

halk müziğine dair bilgilerin sunulmasına veya araştırılmasına uygun bir zemin hazırladığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda millî kültürün ne denli önemli olduğunu konu edinen “Eşsiz Hazine” adlı metin de yalnızca gösteri sanatları kültür sahası için değil, bütün kültür sahaları unsurlarından yararlanılmasına elverişli metin özelliklerini taşımaktadır.

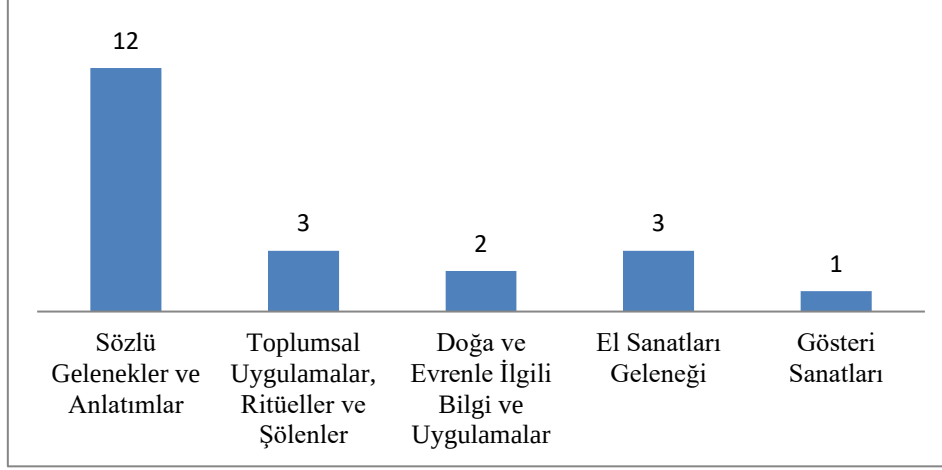
Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
▲ ● Gösteri Sanatları		0
▲ ● Halk Tiyatrosu		0
● Diğer	■	1
Σ TOPLAM	1	1

Şekil 87. 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında yer alan temalara göz atıldığında “Zaman ve Mekân” temasında özellikle yörelere ait halk mimarisi kültürel unsurlarından, Dünya Kültürel Mirası Listesi’nde ve Dünya Miras Geçici Listesi’nde yer alan unsurlardan yararlanmak, kitapların kültürel niteliğine önemli katkılar sağlayabilirdi. Söz konusu listelerde yer alan unsurların ya da millî kültür yelpazesinde yer alan özgün ve tarihî mimari yapıların bu temada yer bulması, hem millî hem de evrensel boyut kazanmış kültürel unsurlardan Türkçe öğretiminde yararlanılmasına ve bu unsurların öğrencilere tanıtılmasına imkân sağlayacaktır. Aynı konu bağlamında Millî Kültür temasında tercih edilen “Mimar Sinan” adlı metin, yalnızca yarım sayfalık bir metinden ibaret olup içeriğinde Mimar Sinan’ın eserlerine yüzeysel bilgiler çerçevesinde değinilmiştir. Bununla beraber etkinliklere göz atıldığında ise yazım kuralları, fillerin anlam özellikleri, sözcük anlamı, Mimar Sinan gibi Türk büyükleri ile ilgili etkinliklere yer verilirken mimari eserlere yönelik bilgiye ya da araştırmaya dayalı bir etkinlik kurgulanmamıştır. Oysaki metne konu olan Mimar Sinan’ın mimari eserleri, nicelikten daha çok nitelikleriyle ön plana çıkmış olup eserlerindeki bazı mimari teknikler günümüz teknolojisiyle ve bilgi birikimiyle dahi açıklanamamaktadır.

Tablo 7

7. Sınıf (Ez-De Yayınları) Türkçe Ders Kitaplarında Tespit Edilen Unsurların SOKÜM Kültür Sahalarına Göre Dağılımı



Ders ve öğrenci çalışma kitabındaki kültürel unsurların dağılımına bakıldığında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarının başı çekmesi, kitapların Türkçe ders kitapları olmaları bakımından olağan bir durumdur. Buna karşılık kültür sahasları ile ilgili tespit edilen bulguların miktarı yeterli bulunmamıştır. Kitaplarda tespit edilebilen SOKÜM listeleri unsurlarının miktarına göz atıldığında Tablo 7’deki verileri destekleyen verilerle karşılaşılmaktadır. Kitaplarda üçü SOKÜM Ulusal Envanteri’nde, biri de Dünya Kültürel Miras Listesi’nde yer alan yalnızca dört unsura ilişkin dolaylı bilgilere rastlanmıştır. Bununla beraber Zaman ve Mekân temasının bir başka metni olan ve Adana’nın coğrafi ve tarihî güzelliklerine değinilen “Adana” metninde Dünya Miras Geçici Listesi’nde 2014 yılından beri yer alan Adana’daki Anavarza Antik Kenti’ne dair araştırmaya veya bilgiye dayanan etkinliklere ve görsellere yer verilmesi isabetli bir tercih olabilirdi.

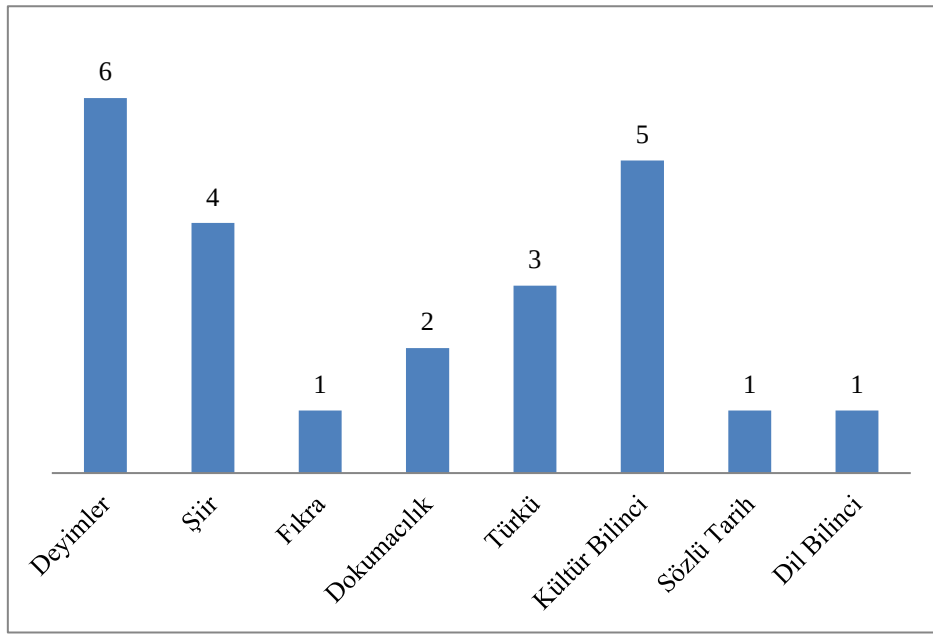
Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
▲ SOKÜM Ulusal Envanteri		0
• Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	■	1
• Kilim Dokuma Geleneği	■	1
• Çiğdem Pilavı	■	1
▲ Dünya Kültürel Mirası Listesi		0
• Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) [2011]	■	1
Σ TOPLAM	4	4

Şekil 88. 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı

Öğrenci çalışma kitabındaki kültürel etkinliklerin toplam etkinliklere oranı %11,30 olarak saptanmıştır. Bu oran incelemeye konu olan ders kitaplarının ortalamasının (%12,42) bir miktar altında olmakla beraber yaklaşık olarak her on etkinlikten yalnızca biri kültürel unsurlarla ilişkilidir.

Tablo 8

7. Sınıf (Ez-De Yayınları) Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinliklerinde Yararlanılan Kültürel Unsurların Dağılımı



Tablo 8’deki verilerden hareketle etkinliklerde yararlanılan kültürel unsurların çeşitliliğinin de (8) diğer ders kitaplarına oranla zayıf kaldığı görülmektedir.

5.4. 8. Sınıf MEB Yayınları (2017-2018) Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları ile İlgili Değerlendirmeler

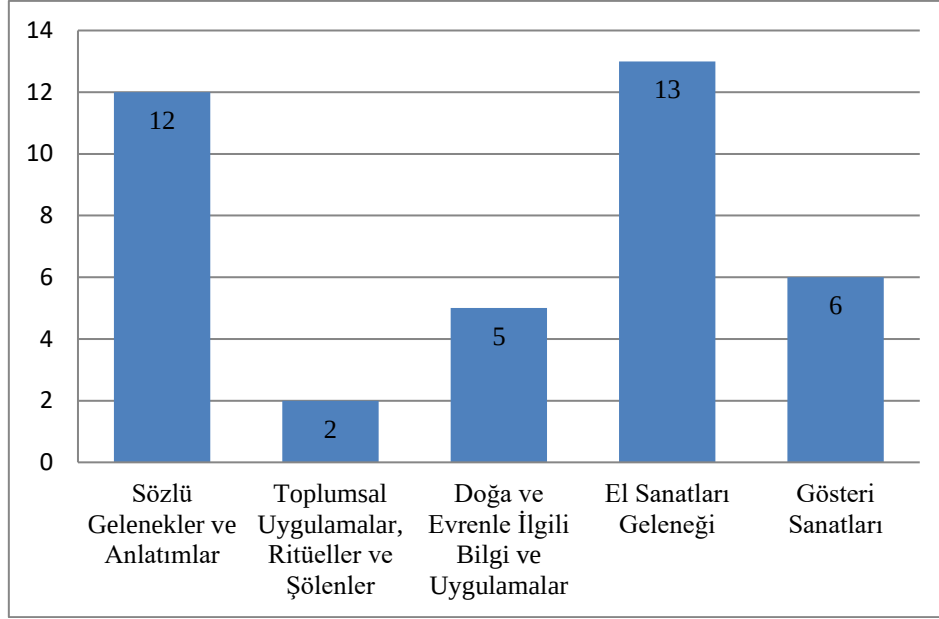
8. Sınıf MEB Yayınları Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında 364’ü sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına, 3’ü toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahasına, 7’si doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasına, 19’u el sanatları geleneği kültür sahasına, 9’u gösteri sanatları kültür sahasına ait olmak üzere toplamda 407 adet kültürel unsur tespit edilmiştir.

8. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası ile ilgili tespit edilebilen kültürel unsurlar; deyimlerden (297), atasözlerinden (20), şiirlerden (20), hikâyelerden (7), türkülerden (6), efsanelerden (4), yer adlarından (3), fıkralardan (2), destanlardan (2), kişi adlarından (2), sözlü tarih unsurlarından ve masallardan oluşmaktadır.

Kod Sistemi	8. Sını...	TOPL...
■ Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
■ Efsaneler	■	4
■ Halk Hikâyeleri	■	7
■ Deyimler	■	297
■ Masallar	■	1
■ Atasözleri	■	20
■ Halk Şiiri	■	19
■ Fıkralar	■	2
■ Destanlar (Epos, Epope)	■	2
■ Kişi Adları	■	2
■ Yer Adları	■	3
■ Sözlü Tarih	■	1
■ Türküler	■	6
Σ TOPLAM	364	364

Şekil 89. 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları

Bu bakımdan kitaplarda sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarının büyük bir çoğunluğuna yer verilerek yararlanıldığını söylemek mümkündür. Bu kültür sahasında yer alan mani, ninni, tekerleme, bilmece, jestler ve mimikler ile ilgili unsurlar ise tespit edilememiştir.



Şekil 90. 8. Sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) Türkçe Ders Kitaplarında Tespit Edilen Unsurların SOKÜM Kültür Sahalarına Göre Dağılımı

Ders ve öğrenci çalışma kitabında toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurlarından bayramlar (2) ve konuk ağırlama ile ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Söz konusu kültür sahasında bulunan yıl dönümleri, anma günleri, panayırılar, festivaller, gelenekler, görenekler, halk hukuku uygulamaları, halk sporları (güreş, cirit, nişan alma), çocuk oyun ve oyuncakları unsurlarına metinlerde ve metin etkinliklerinde sekizinci sınıf öğrencilerinin gelişim dönemi özellikleri ve ilgi alanları çerçevesinde yer verilmesi uygun olabilecek unsurlardır.

Kod Sistemi	8. Sını...	TOPL...
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şöl		0
Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri		0
Bayramlar	■	2
Halk Hukuku		0
Konuk Ağırlama	■	1
TOPLAM	3	3

Şekil 91. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) ders kitaplarında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders ve öğrenci çalışma kitaplarında doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurlarından halk mimarisi (çadır), ibadethaneler (Çelebi Camisi), halk ekonomisi (imece), halk taşımacılığı ve halk tarım ve hayvancılığı (toplayıcılık- bağbozumu) ile ilgili bulgular saptanmıştır. Bunların dışında kitaplarda halk mutfağı unsurlarına yer

verilebileceği ve halk mimarisi ile ilgili hem daha fazla hem de daha detaylı olarak mimari unsurlardan faydalanılabileceğini söylemek mümkündür.

Kod Sistemi	8. Sını...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
Halk Mimarisi		0
Konutlar ve Yapım Teknikleri	■	1
İbadethaneler	■	1
Halk Ekonomisi		0
İmece	■	3
Halk Taşımacılığı		0
Tekerlekli Araçlar	■	1
Halk Tarım ve Hayvancılığı		0
Toplayıcılık	■	1
TOPLAM	7	7

Şekil 92. 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

Kod Sistemi	8. Sını...	TOPL...
El Sanatları Geleneği		0
Geleneksel Meslekler	■	3
Demircilik	■	1
Bakırcılık	■	1
Kalaycılık	■	1
Yorgancılık	■	2
Marangozluk ve Oymacılık	■	1
Dokumacılık	■	3
İşlemecilik	■	2
Nakkaşlık	■	1
Giyim-Kuşam ve Süslenme		0
Kadın Giyimi		0
Çocuk	■	1
Günlük Giyim	■	1
Erkek Giyimi		0
Çocuk	■	1
Günlük Giyim	■	2
TOPLAM	20	20

Şekil 93. 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları

Şekil 93’te görüldüğü gibi el sanatları geleneği ile ilgili olarak ise incelemeye konu olan diğer ders kitaplarındaki durumun aksine çeşitlilik bakımından el sanatları geleneği kültür sahasından sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına göre daha geniş bir yelpazede yararlanılmıştır. Demircilik, bakırcılık, kalaycılık, yorgancılık, marangozluk ve oymacılık, dokumacılık, işlemecilik ve nakkaşlık bu kültür sahasında bulunan ve kitaplarda yer verilen geleneksel mesleklerdir. Bunlara ek olarak SOKÜM’ün “geleneksel meslekler” adı altında yer almamasına karşın çömlekçilik, kuyumculuk ve gümüşçülük mesleklerine de kitaplarda yer verilmiştir. Kitaplardaki görsellerde ise giyim, kuşam ve süslenme alanına dair (çocuk ve erkek giyimi) örnekler de yansıtılmıştır.

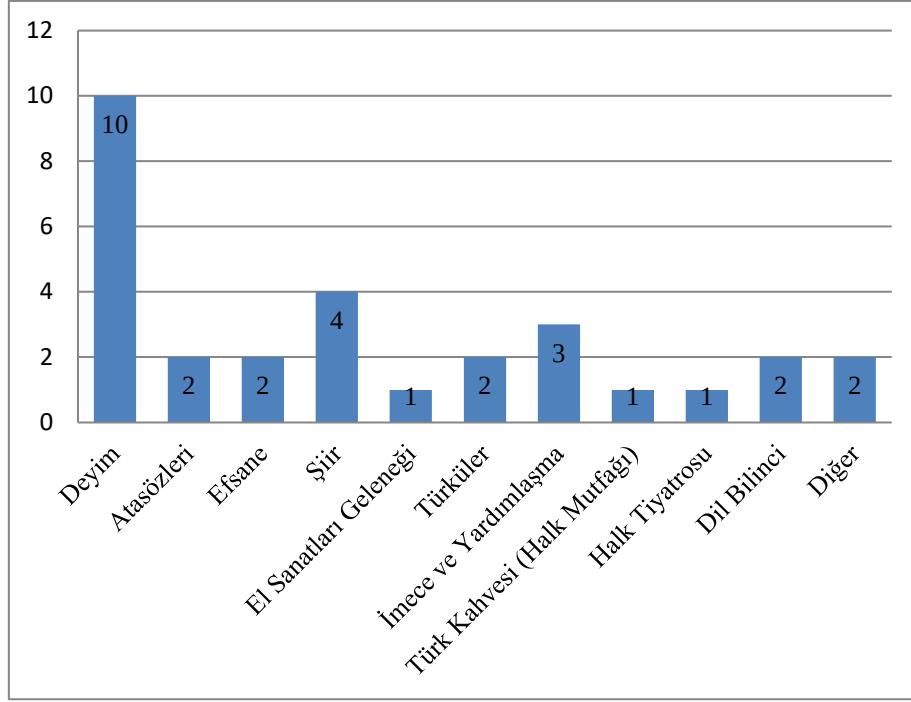
Kitaplarda gösteri sanatları sahasına ait olarak sema, tezeneli ve yaylı halk çalgıları (halk müziği), halay, horon (halk oyunları), ortaoyunu (halk tiyatrosu) unsurlarıyla ilgili bulgular tespit edilmiştir. Tespit edilen bu unsurlardan hareketle gösteri sanatları kültür sahasının bütün alt sahalarındaki unsurlardan kitaplarda yararlanıldığı görülmektedir.

Kod Sistemi	8. Sını...	TOPL...
▲ ● Gösteri Sanatları		0
▲ ● Halk Müziği		0
● Sema	■	1
● Tezeneli Halk Çalgıları	■	3
● Yaylı Halk Çalgıları	■	2
▲ ● Halk Oyunları		0
● Halay	■	1
● Horon	■	1
▲ ● Halk Tiyatrosu		0
● Ortaoyunu	■	1
Σ TOPLAM	9	9

Şekil 94. 8. sınıf (MEB Yayınları 2017-2018) ders kitaplarında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları

Tablo 9

8. Sınıf (MEB Yayınları) Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinliklerinde Yararlanılan Kültürel Unsurların Dağılımı

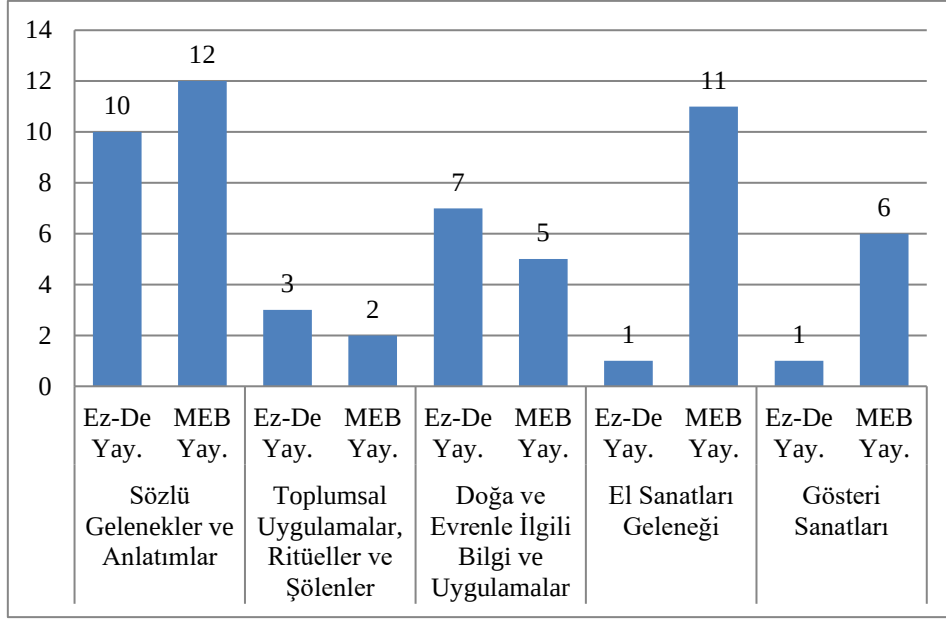


Tablo 9’da ise kültürel niteliği bulunan etkinliklerin hangi kültürel unsurlarla ilişkilendirildiği yansıtılmıştır. Öğrenci çalışma kitabında bulunan 197 etkinlikten 30’u kültürel unsurlar hakkında bilgi verici ya da araştırmaya yönlendirici bulgular taşımaktadır. Araştırmaya konu olan kitapların kültürel etkinlik ortalamaları yaklaşık olarak 30’dur. Bu bakımdan ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının kültürel etkinlik sayısının altında kalmadığı söylenebilir. Bununla beraber aynı tabloda kitaplardaki toplam etkinlik sayısının kültürel etkinliklere oranına bakıldığında ise 8. sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) ders kitaplarının sahip olduğu %15,20’lik oran, 5. Sınıf MEB Yayınları (%18,60) ve 6. Sınıf MEB Yayınları (%15,40) kitaplarının yüzde oranlarından sonra en fazla olduğu orandır.

Kod Sistemi	8. Sını...	TOPL...
▲ SOKÜM Ulusal Envanteri		0
• Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	■	1
• Ahşap Oymacılığı	■	2
• Horon	■	1
• Kahve Kültürü	■	1
• Pekmez ve Şıra Yapımı	■	1
• İmece	■	1
• Bakırcılık Geleneği	■	1
• Çömlekçilik Geleneği	■	1
• Halı Dokuma Geleneği	■	2
• Taş İşlemeciliği Geleneği	■	1
• Ahilik	■	1
• Halay	■	1
• Oya Sanatı	■	1
• Telkâri Sanatı	■	1
• Sedef Kakma Sanatı	■	1
• Yorgancılık Geleneği	■	1
▲ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili List		0
• Mevlevi Sema Töreni (2008)	■	1
• Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (2013)	■	1
• Evliya Çelebi Seyahatnamesi	■	1
Σ TOPLAM	21	21

Şekil 95. 8. sınıf (MEB Yayınları) kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı
 Şekil 95'te başlıklar halinde sıralanan 21 unsur ise SOKÜM listelerinde yer alan ve 8. sınıf ders kitaplarında (MEB Yayınları) tespit edilen unsurlardır.

8. sınıf (MEB Yayınları) ders kitapları da 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitapları gibi 2006 Türkçe Öğretim Programı'nın esaslarına göre hazırlanan kitaplardır. Aynı öğretim programı çerçevesinde hazırlanmaları bakımından her iki yayının kitaplarına ait bazı verilerin mukayese edilmesi kitaplarla ilgili yapılan değerlendirmelere katkı sağlayacaktır. Bu nedenle 8. sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) kitapları verileri yorumlandıktan sonra her iki kitaba dair bazı veriler karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede 8. sınıf MEB Yayınları ders kitaplarında yer alan unsurların sözlü gelenekler ve anlatımlar ile el sanatları geleneği kültür sahaları unsurları üzerinde, 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarındaki unsurların ise sözlü gelenekler ve anlatımlar ile doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahaları üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. El sanatları ve gösteri sanatları kültür sahası unsurlarından 7. sınıf ders kitaplarında yalnızca birer kez tespit edilebilmesine karşın, 8. sınıf ders kitaplarında 11 adet el sanatları unsuru, 6 adet de gösteri sanatları kültür sahası unsuru tespit edilmiştir.



Şekil 96. Kültür sahalarına göre kitaplarda bulunan kültürel unsurların çeşitliliği

Kitaplar, SOKÜM listelerinde yer alan unsurlar bakımından karşılaştırıldığında ise 7. sınıf ders kitaplarında yalnızca dört unsur tespit edilebilmişken 8. sınıf ders kitaplarında 21 adet kültürel unsur bulunmaktadır.

Kitaplar, kültürel etkinlikler açısından ele alındığında 7. sınıf (Ez-De Yayınları) ders kitaplarında 23 adet, 8. sınıf ders kitaplarında ise 30 adet kültürel etkinlik tespit edilebilmiştir. Aynı öğretim programının esasları doğrultusunda hazırlanan kitaplarla ilgili tespit edilen verilerin dağılımındaki bu farklılıkların sınıf seviyelerinin farklı olmasıyla ve kitap yazarlarının kültürel unsurlardan yararlanma tercihlerindeki farklılıklarla açıklanması mümkündür.

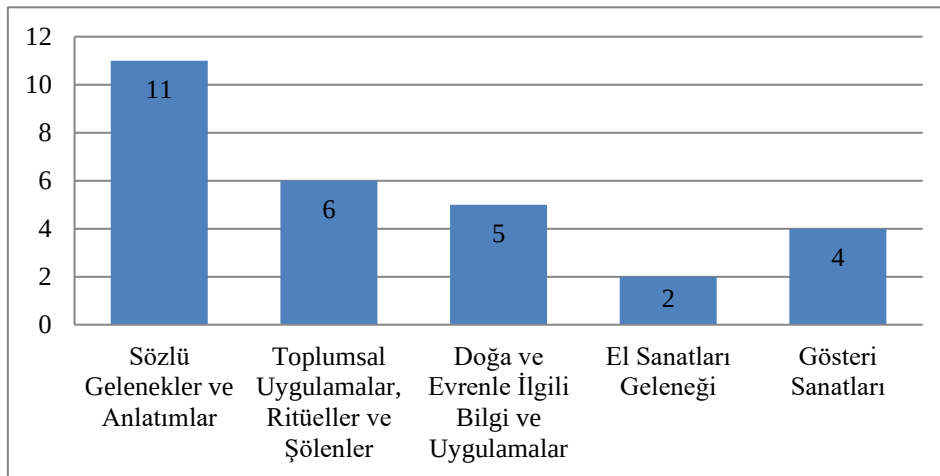
5.5. 6. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler

MEB Yayınları tarafından 2018 Türkçe Öğretim Programı esaslarına göre hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında toplamda 295 adet kültürel unsur tespit edilmiştir. Bu unsurların 269'u sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasına aittir.

Kod Sistemi	6. Sını...	TOPL...
■ Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
■ Efsaneler	■	1
■ Halk Hikâyeleri	■	8
■ Deyimler	■	216
■ Masallar	■	1
■ Atasözleri	■	17
■ Halk Şiiri	■	15
■ Fıkralar	■	1
■ Sözlü Tarih	■	4
■ Türküler	■	4
■ Tekerlemeler	■	1
■ Mimikler	■	1
Σ TOPLAM	269	269

Şekil 97. 6. sınıf (MEB Yayınları 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları

Sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından deyimlere (216), atasözlerine (17), şiirlere (15), hikâyelere (8), türkülere (4), sözlü tarih unsurlarına (4), efsanelere, masallara, fıkralara, tekerlemelere ve mimikler ile ilgili unsurlara yer verilmiştir. Kitapta sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının 11 farklı unsuru yer almıştır. Bu unsurlardan tekerleme ise öğretim programında 6. sınıf düzeyinde yer verilmemesi gereken türler arasında yer almaktadır (TÖP, 2018, s. 18).



Şekil 98. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitabında tespit edilen unsurların SOKÜM kültür sahalarına göre dağılımı

Ders kitabına sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından deyimler haricinde ne kadar yararlanıldığına bakıldığında 8. sınıf (MEB Yayınları, 2017-2018) ders kitabından (66) sonra bu kültür sahası unsurlarına en çok yer veren kitap (60) konumundadır. Kitapta yer almayan ancak faydalanılabilecek diğer sözlü kültür unsurları ise destanlar, yer adları, ninniler ve manilerdir.

Kod Sistemi	6. Sını...	TOPL...
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler		0
Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri		0
Bayramlar	■	1
Halk Hukuku		0
Gelenek	■	2
Yardımseverlik	■	4
Halk Sporları		0
Cirit	■	2
Güreş	■	1
Nişan Alma (Ok, Mızrak, Taş, Sapan, Ateşli Silah vb.)	■	1
Çocuk Oyunları ve Oyuncakları		0
Çocuk Oyunları	■	3
TOPLAM	14	14

Şekil 99. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahasıyla ilgili olarak ders kitabında bayramlar, gelenekler (sılayırahim ve el öpme), yardımseverlik (4), cirit (2), güreş (1), nişan alma (1), çocuk oyunları (mendil kapmaca, kulaktan kulağa, geleneksel bir oyun araştırması) ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Tespit edilen bu unsurlar öğrencilerin ilgi göstereceği niteliklere sahip unsurlardır. Bu kültürel unsurların haricinde kitabın metinlerinde veya etkinliklerinde yer verilebilecek diğer unsurlar olarak çocuk oyuncakları, anma günleri, yıl dönümleri, panayırılar ve festivaller sayılabilir.

Kod Sistemi	6. Sını...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
Halk Haberleşme Teknikleri		0
Haberci,Ulak	■	1
Hayvan Kullanımı	■	1
Mektup	■	2
Halk Mutfağı		0
Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen Yemekler	■	2
Kutsal ve Törenselsel Yemekler	■	1
TOPLAM	7	7

Şekil 100. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasıyla ilgili olarak ders kitabında halk haberleşme teknikleri (haberci- ulak, hayvan kullanımı, mektup), halk mutfağı, (lokum, Türk kahvesi ve tarhana çorbası) unsurları tespit edilmiştir. Halk mimarisi unsurları, halk ekonomisi (imece) ve diğer halk mutfağı unsurları ise ders kitabında olmamasına karşın hedef kazanımlara ulaşılması amacıyla faydalanılması tavsiye edilebilecek kültür unsurlardır.

Ders kitabında el sanatları geleneği kültür sahası unsurlarından ise bakırcılık ve dokumacılık (2) zanaatlarına dair bulgular tespit edilmiştir. Bu iki geleneğin yanı sıra diğer el sanatları geleneği unsurlarından da metinlerde veya etkinliklerde yararlanılabilir.

Kod Sistemi	6. Sını...	TOPL...
El Sanatları Geleneği		0
Geleneksel Meslekler		0
Bakırcılık	■	1
Dokumacılık	■	2
Σ TOPLAM	3	3

Şekil 101. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında gösteri sanatları kültür sahası unsurlarından yaylı halk çalgıları (kemençe), halk oyunları (zeybek ve horon) ve halk tiyatrosu unsurlarına (Karagöz) yer verilmiştir.

Kod Sistemi	6. Sını...	TOPL...
Gösteri Sanatları		0
Halk Müziği		0
Yaylı Halk Çalgıları	■	1
Halk Oyunları		0
Zeybek	■	1
Horon	■	1
Halk Tiyatrosu		0
Karagöz	■	1
Σ TOPLAM	4	4

Şekil 102. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları

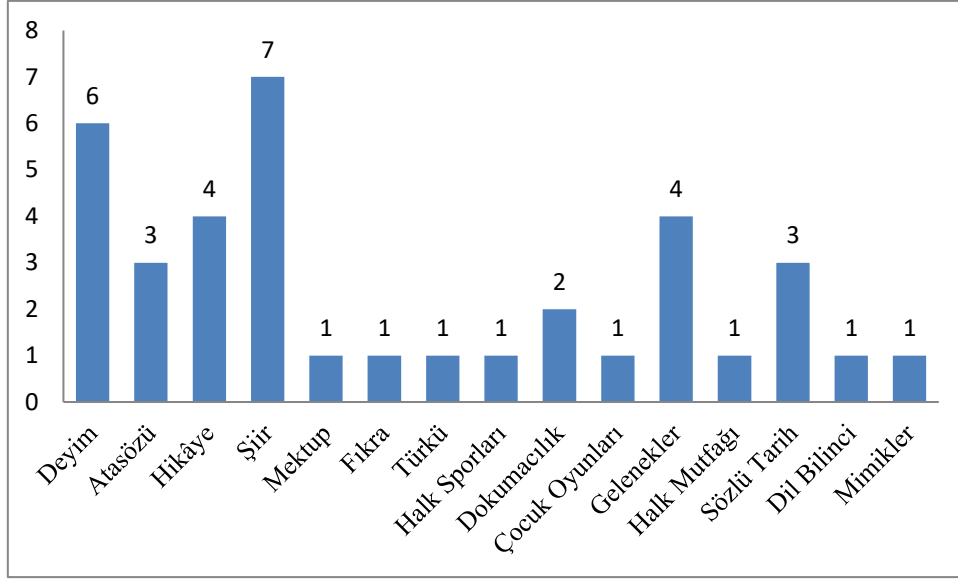
Kitapta bilhassa öğrencilerin ilgisini çekmeye muktedir olan halk oyunları, halk tiyatrosu ve halk müziği gösteri sanatları kültür sahası unsurları bir hayli fazladır. Bu bakımdan ders kitaplarındaki metinlerin tercihinde veya etkinliklerin tasarlanma sürecinde bu unsurlarla ilişkili tercihler ve tasarımlar yapmak, kitabın hitap ettiği öğrenci kitlesinin ilgisini çekmeye katkı sağlayacaktır.

Ders kitabında SOKÜM listelerinde yer alan sekiz unsur tespit edilmiştir. Bunlardan 3'ü Dünya Miras Geçici Listesi içinde, 3'ü SOKÜM Ulusal Envanteri içinde 2'si ise UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'nde yer almaktadır:

Kod Sistemi	6. Sını...	TOPL...
▲ Dünya Miras Geçici Listesi		0
■ Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) [2000]	■	1
■ İshakpaşa Sarayı (Ağrı) [2000]	■	1
■ Tuz Gölü Özel Çevre Koruma Alanı	■	1
▲ SOKÜM Ulusal Envanteri		0
■ Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	■	1
■ Kahve Kültürü	■	1
■ Lokum Kültürü	■	1
▲ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili List		0
■ Karagöz (2009)	■	1
■ Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (2013)	■	1
Σ TOPLAM	8	8

Şekil 103. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı

Ders kitabının etkinliklerine göz atıldığında yer alan 233 etkinlikten 37'sinin kültürel unsurlarla ilişkilendirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu miktar, kültürel etkinliklerin toplam etkinlik sayısına oranı bakımından (Tablo 4'te yer almaktadır.) %15,87'lik bir değere tekabül etmektedir. Örneklem içinde yer alan ders kitapları arasında bu yüzde 5. sınıf ders kitabının sahip olduğu %18,60'lık değerden sonraki en yüksek orandır.



Şekil 104. 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı

Ders kitabında tercih edilen metinlerden, görsellerden ve etkinlik tasarımlarından hareketle kültürel hassasiyetin göz önünde bulundurulduğunu ve hedef kazanımların edinimi için kültürün araç olarak kullanılmasına çaba sarf edildiğini söylemek mümkündür.

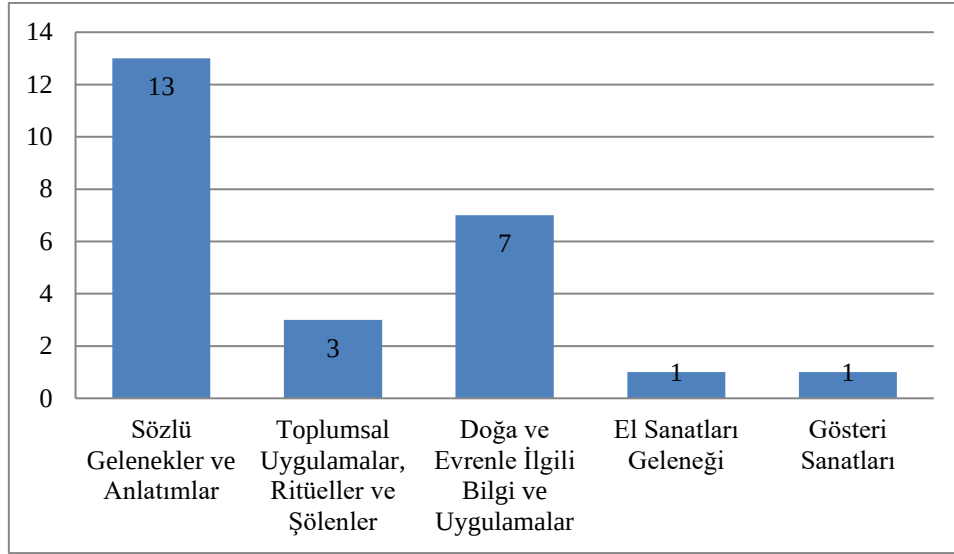
5.6. 7. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler

MEB Yayınlarının 2018 Türkçe Öğretim Programı esaslarına göre hazırladığı 7. sınıf Türkçe ders kitabında toplamda 279 adet kültürel unsur tespit edilmiştir.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
 Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
 Efsaneler		2
 Halk Hikâyeleri		1
 Deyimler		244
 Atasözleri		7
 Halk Şiiri		11
 Fıkralar		1
 Lakaplar		1
 Sözlü Tarih		4
 Maniler		1
 Türküler		2
 Bilmeceler		1
 Jestler		2
 Mimikler		2
 TOPLAM	279	279

Şekil 105. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarından deyimlere (244), şiirlere (11), atasözlerine (7), sözlü tarih unsurlarına (4), efsanelere (2), türkülere (2), jest ve mimiklere (2), hikâyelere (1), fıkralara (1), lakaplara (1), manilere (1) ve bilmecelere (1) yönelik bulgular saptanmıştır. Kitabın metin ve etkinliklerinde sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasının 13 farklı unsurundan istifade edilmiştir. Masal ve destan türleri, ders kitabında yer almamalarına karşın faydalanılabilecek diğer sözlü kültür unsurları olarak tavsiye edilebilir.



Şekil 106. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarı

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahasıyla ilgili olarak ders kitabında festivaller (Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali), gelenekler (kız isteme), halk sporları (güreş) unsurlarına yönelik bulgular tespit edilmiştir.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller		0
Törenler, Kutlamalar ve Ritü		0
Festivaller	■	1
Halk Hukuku		0
Gelenek	■	1
Halk Sporları		0
Güreş	■	1
TOPLAM	3	3

Şekil 107. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Bu kültür sahasıyla ilgili diğer gelenek ve görenekler, yıl dönümleri, anma günleri, konuk ağırlama, yardımseverlik, cirit ve nişan alma sporları, çocuk oyun ve oyuncakları ile ilgili unsurlar; faydalanılması hâlinde kitabın kültürel niteliklerine katkı yapabilecek unsurlardır.

Ders kitabında doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasında yer alan şeytan ve Tanrı (Deli Dumrul metninde), halk mimarisi unsurlarından Selimiye Camisi, halk

haberleşme teknikleri unsurlarından mektup ve halk mutfağı (yöresel yemek, Türk kahvesi) unsurları tespit edilmiştir.

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
Mitik, Şamanik, Kozmogonik, Eskatolojik Halk İnanışları		0
Tanrı	■	1
Melek	■	1
Halk Mimarisi		0
İbadethaneler	■	1
Halk Haberleşme Teknikleri		0
Mektup	■	1
Halk Mutfacı		0
Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen Yemekler	■	1
Mutfak, Araç ve Gereçleri	■	1
Kutsal ve Törenselsel Yemekler	■	1
Σ TOPLAM	7	7

Şekil 108. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında el sanatları geleneğine dair yalnızca ebru sanatı ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Benzer şekilde gösteri sanatları kültür sahası unsurlarına da ders kitabında sadece halk tiyatrosu unsurlarından Karagöz'e yer verilmiştir.

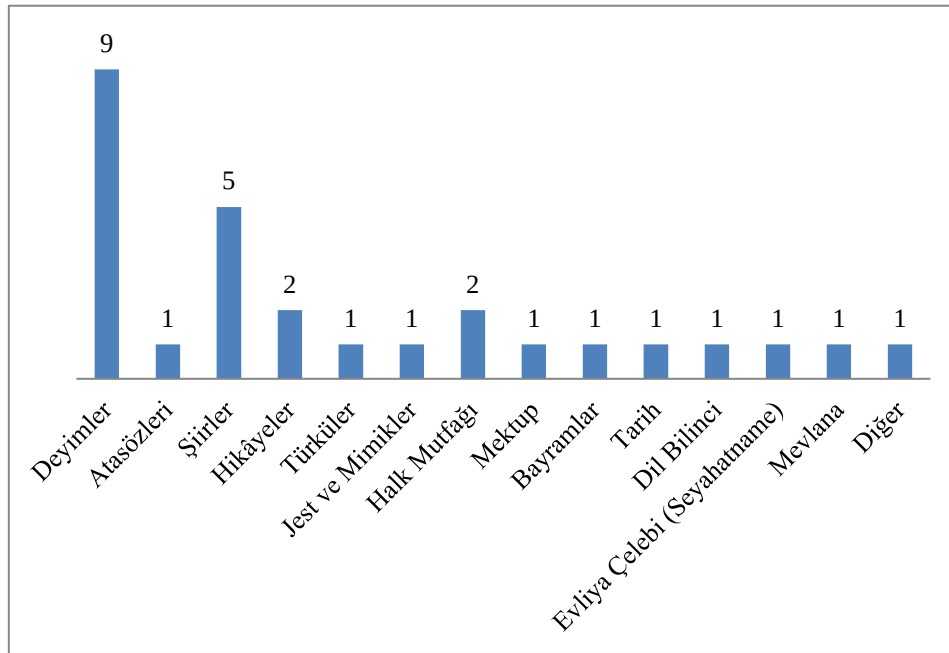
Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
El Sanatları Geleneği		0
Geleneksel Meslekler		0
Ebruculuk	■	1
Gösteri Sanatları		0
Halk Tiyatrosu		0
Karagöz	■	1
Σ TOPLAM	2	2

Şekil 109. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan el sanatları geleneği kültür sahası unsurları ve miktarları

Bu iki kültür sahasında öğrencilerin ilgi duyarak okuma, dinleme/ izleme, konuşma ve yazma süreçlerine aktif olarak katılmasını teşvik edecek bir hayli fazla unsur bulunmaktadır. Bu bakımdan ders kitabında geleneksel meslekler ve sanat dalları (el

sanatları geleneği) ile halk müziği, halk oyunları ve halk tiyatrosu (gösteri sanatları) kültür unsurları başta olmak üzere gösteri sanatları ve el sanatları geleneği unsurlarından ders kitabı metin ve etkinliklerinde yararlanılması önem arz etmektedir.

7. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabında kültürel unsurlarla ilişkilendirildiği tespit edilebilen etkinlik sayısı ise 29'dur. İncelemeye konu olan ders kitaplarının kültürel etkinlik miktarının ortalama değerinin 30 civarında olmasından hareketle 7. sınıf Türkçe ders kitabının (MEB Yayınları) bu ortalamaya yakın bir değere sahip olduğu söylenebilir. Kültürel etkinlik miktarının ders kitabındaki toplam etkinlik miktarına oranı ise Tablo 4'e göre %10,70 civarındadır. İncelemeye konu olan kitapların ortalaması %12,42'dir. Etkinliklerde yer alan kültürel unsurlar deyimlerle (9), şiirlerle (5), hikâyelerle (2), halk mutfağı unsurlarıyla (2), atasözleriyle (1), jest ve mimiklerle (1), mektupla (1), bayramlarla (1), tarihî unsurlarla (1), dil bilinciyle (1), Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesiyle (1), Mevlana'yla ilişkilendirilmiş, bir etkinlikte de kültürel mekân araştırmasına yer verilmiştir.



Şekil 110. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı

Kod Sistemi	7. Sını...	TOPL...
▲ SOKÜM Ulusal Envanteri		0
• Ebru Sanatı	■	1
• Karagöz	■	1
• Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	■	1
• Dede Korkut / Dede Korkut Epics	■	1
• Güreş Geleneği	■	1
• Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	■	1
• Kahve Kültürü	■	1
▲ Dünya Kültürel Mirası Listesi		0
• İstanbul [1985]	■	1
• Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) [2011]	■	1
▲ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili List		0
• Karagöz (2009)	■	1
• Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)	■	1
• Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (2013)	■	1
• Ebru: Türk Kağıt Süsleme Sanatı (2014)	■	1
▲ UNESCO Dünya Belleği Programı		0
• Piri Reis Haritası	■	1
• Evliya Çelebi Seyahatnamesi	■	1
• Divanü Lügati't-Türk	■	1
Σ TOPLAM	16	16

Şekil 111. 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitaplarında SOKÜM listeleri unsurlarının dağılımı

Ders kitabına SOKÜM listeleri açısından bakıldığında SOKÜM Ulusal Envanteri içinde Ebru Sanatı, Karagöz, Nasreddin Hoca Fıkraları Anlatma Geleneği, Dede Korkut, Güreş Geleneği, Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, Kahve Kültürü ile ilişkilendirilebilecek bulgular tespit edilmiştir.

Dünya Kültürel Mirası Listesi içinde yer alan İstanbul'a dair ders kitabında Ziya Osman Saba'nın "İstanbul" adlı şiiri metin olarak tercih edilmiştir. Metin görseli olarak ise Galata Kulesi ve civarı dijital çizim tekniğiyle oluşturulmuş bir görsele yer verilmiştir. Bununla beraber metnin üçüncü etkinliğinde Galata Kulesi, Sultan Ahmet Camisi, Boğaz köprüleri, Ayasofya ve Kız Kulesi'nin art arda sıralandığı bir fotoğrafa yer verilmiştir. Metnin beşinci etkinliğinde de arka planda üçüncü etkinlikteki mekânların yer aldığı bir çizime yer verilerek öğrencilerin bu görseli yorumlamaları istenmiştir. Bu tercihlerden hareketle gerek metnin gerekse de görsellerin temaya uygun olduğunu ve öğrencilerin tarihî ve mimari mekânlar hakkında bilgilendirilmesine ve araştırılmaya sevk edilmesine uygun bir zemin oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın metin etkinliklerinde "İstanbul"dan hareketle akla ilk gelebilecek mekân görsellerine yer verilmesine rağmen etkinliklerde bu

mekânlarla ilgili öğrencilerin bilgi edinmesine veya araştırma yapmasına imkân sağlanmamıştır. Bu bakımdan metnin ve görsellerin tema içeriğine uygun olarak yeterince işlevsel kullanılmadığını söylemek mümkündür. Verilenlerden hareketle öğrencilerin görsellerdeki mekânların İstanbul’da bulunmasının dışında başka bir bilgi edinmeleri söz konusu değildir. Bu bakımdan ders kitabında Dünya Kültürel Mirası Listesi’nde yer alan İstanbul’a dair bulgular olduğunu ancak İstanbul’un ve kültürel zenginliklerinin öğrenciler tarafından tanınmasına ve araştırılmasına etkinlik kurgularında yeterince imkân verilmediğini vurgulamak gerekir.

Ders kitabında Dünya Kültürel Mirası Listesi’nde yer alan unsurlardan Selimiye Camisi ile ilgili bulgular da tespit edilmiştir. Millî Kültür temasında Mimar Sinan ile ilgili bilgilerin paylaşıldığı metinde Selimiye Camisi’ne değinilmiştir.

Ders kitabında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi unsurlarından Karagöz (2009), Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010), Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (2013), Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014) ile ilgili bulgulara rastlanmıştır.

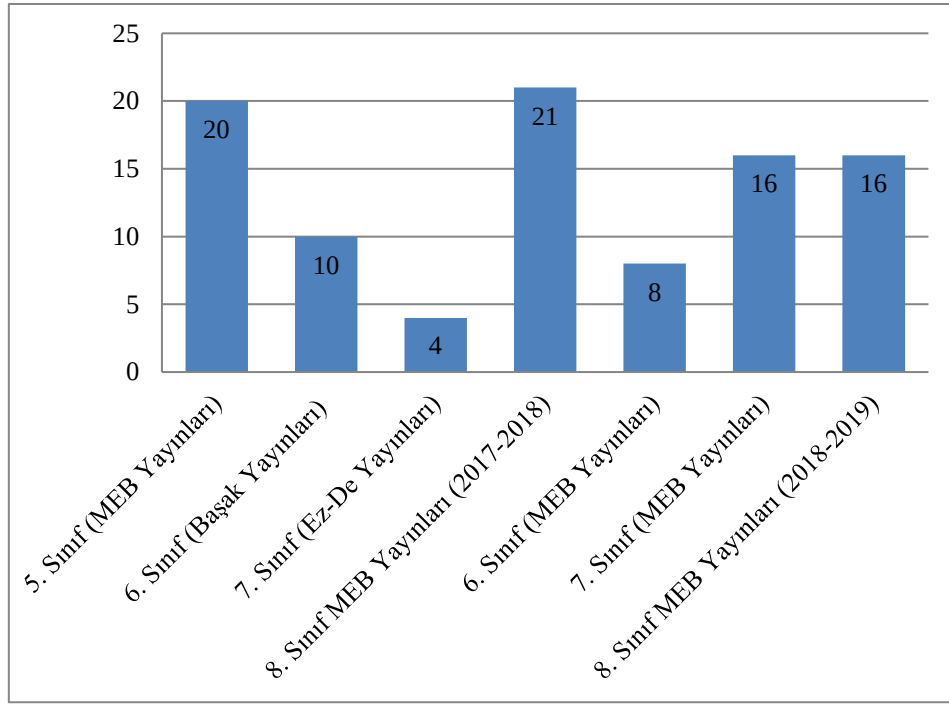
UNESCO Dünya Belleği Programı ile ilgili olarak ise Piri Reis Haritası, Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve Divanü Lügati’t-Türk ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Kitapta Piri Reis ve Dünya Haritası ile ilgili Bilim ve Teknoloji temasında karikatür biçiminde bir metne yer verilerek yararlanılmıştır. Ders kitaplarında Bilim ve Teknoloji temasının kültürel unsurlarla ilişkilendirilmesi, çok sık görülen bir durum değildir. Söz konusu ders kitabında yer verilen bu metin, amaçlanması hâlinde her temanın kültürel unsurlarla ilişkilendirilmeye elverişli olduğunun da bir göstergesi durumundadır.

Ders kitaplarının biçimsel nitelikleriyle ilgili bölümde ders kitaplarında her sayfanın farklı satır boyunda hazırlanmasının ve sayfalarındaki görsel yerleştirme tasarımının bu farklılığı sağlayacak şekilde oluşturulmasıyla öğrencilerin okudukları her sayfada farklı bir yapıyla karşılaşarak sıkılmalarının önüne geçileceğine değinilmiştir (Yalçın, 1996, s. 24-27). Bu bakımdan ders kitabının biçimsel tasarım ve görseller açısından öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve dikkatlerini canlı tutabilecek niteliklere sahip olduğu söylenebilir.

Ders kitabının Okuma Kültürü temasında ise Divanü Lügati’t-Türk’ün bulunuş hikâyesine yer verilmiştir. Zaman ve Mekân temasındaki “Moena Türkü” adlı metnin altıncı etkinliğinde tema ve konuyla uyumlu olarak Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinden Heybeli

Ada, Burgazlı Ada ve Tavşanlı Adası'yla ilgili bölümlere atıf yapılmıştır. Ek fiilin işlevlerini edindirmeyi amaçlayan bu etkinlikte tema ve konuyla uyumlu olarak Evliya Çelebi'nin eserinden yararlanılması isabetli bir tercihtir.

Ders kitabında SOKÜM listelerinde yer alan unsurlarla ilişkilendirilebilecek bulguların toplam sayısı 16'dır.

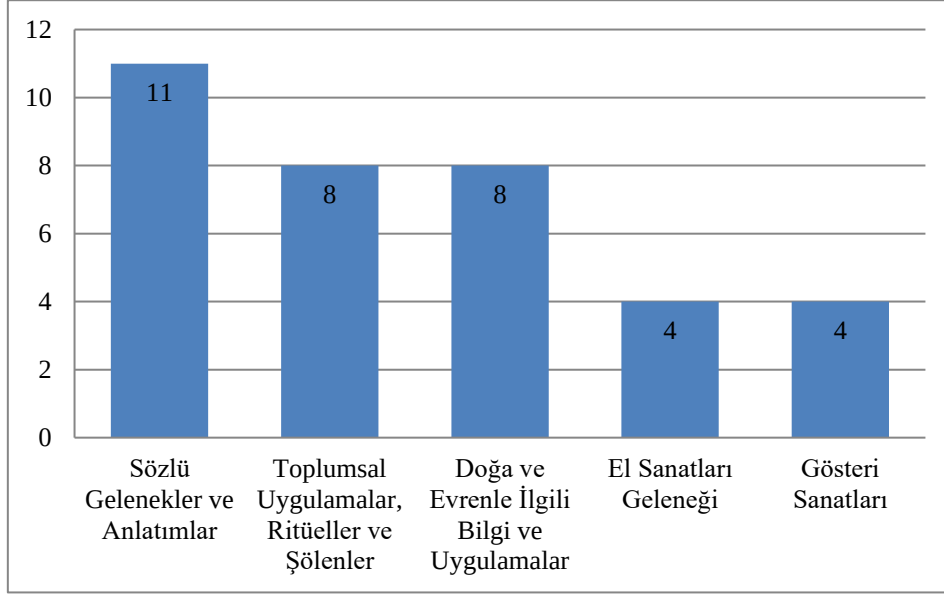


Şekil 112. Ders Kitaplarında SOKÜM listelerinde yer alan unsurların miktarı

Bu miktar şekil 112'ye göre değerlendirildiğinde 7. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabı, SOKÜM listelerindeki unsurları en fazla barındıran üçüncü kitap konumundadır. Kitapta yer verilen bu unsurların çeşitliliğinin ve miktarlarının yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

5.7. 8. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı ile İlgili Değerlendirmeler

8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında 250'si deyim olmak üzere 294 adet sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru, 16 adet toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler kültür sahası unsuru, 8 adet doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsuru, dörder adet de el sanatları geleneği ve gösteri sanatları kültürel unsuru tespit edilmiştir.



Şekil 113. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitabında tespit edilen unsurların SOKÜM kültür sahalarına göre dağılımı

Ders kitabında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları olan deyimlerden (250), şiirlerden (12), atasözlerinden (10), hikâyelerden (7), efsanelerden (4), sözlü tarih unsurlarından (3), türkülerden (2), fıkralardan (2), destanlardan (1), manilerden (1), jest ve mimiklerden yararlanılmıştır. Bu unsurlara ek olarak masal türüne de ders kitabında yer verilmesi tavsiye edilebilir.

Kod Sistemi	SOK...	TOPL...
☐ Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar		0
☐ Efsaneler	■	4
☐ Deyimler	■	250
☐ Destanlar (Epos, Epope)	■	1
☐ Fıkralar	■	2
☐ Halk Hikâyeleri	■	7
☐ Atasözleri	■	10
☐ Halk Şiiri	■	12
☐ Sözlü Tarih	■	3
☐ Maniler	■	1
☐ Türküler	■	2
☐ Jestler	■	1
☐ Mimikler	■	1
Σ TOPLAM	294	294

Şekil 114. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurlarından düğünler (1), bayramlar (3), festivaller (3), yıl dönümleri (1), bolluk ve bereket ritüelleri (5), gelenekler (1), yardımseverlik (1), konuk ağırlama (1) ve güreş (1) ile ilgili bulgular tespit edilmiştir. Bu kültür sahasıyla ilgili ders kitabında toplamda 17 adet unsur tespit edilmiştir. Bu miktar, incelenen kitaplar arasında 5. sınıf Türkçe ders kitabından sonra (33) en yüksek miktardır. Yer verilen bu unsurların haricinde anma günleri, konuk ağırlama ve diğer halk sporları unsurlarından (cirit ve nişan alma) yararlanılması tavsiye edilebilir.

Kod Sistemi	SOK...	TOPL...
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler		0
Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri		0
Düğün	■	1
Bayramlar	■	3
Festivaller	■	3
Yıl Dönümleri	■	1
Bolluk ve Bereket Ritüelleri	■	5
Halk Hukuku		0
Gelenek	■	1
Konuk Ağırlama	■	1
Yardımseverlik	■	1
Halk Sporları		0
Güreş	■	1
Σ TOPLAM	17	17

Şekil 115. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurlarıyla ilgili olarak ise halk mimarisi (ibadethaneler- Selimiye Camisi), halk ekonomisi (imece), halk tarım ve hayvancılığı (toplayıcılık), halk mutfağı (gıda depolama kültürü, mevsimsel yiyecek saklama biçimleri, yerel bilgi ve becerilerle üretilen yemekler) ile ilgili sekiz adet bulguya rastlanmıştır.

Kod Sistemi	SOK...	TOPL...
Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar		0
Halk Mimarisi		0
İbadethaneler	■	1
Halk Ekonomisi		0
İmece	■	1
Halk Tarım ve Hayvancılığı		0
Toplayıcılık	■	1
Halk Mutfacı		0
Gıda Depolama Kültürü	■	2
Mevsimsel Yiyecek Saklama Biçi	■	1
Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen	■	2
Σ TOPLAM	8	8

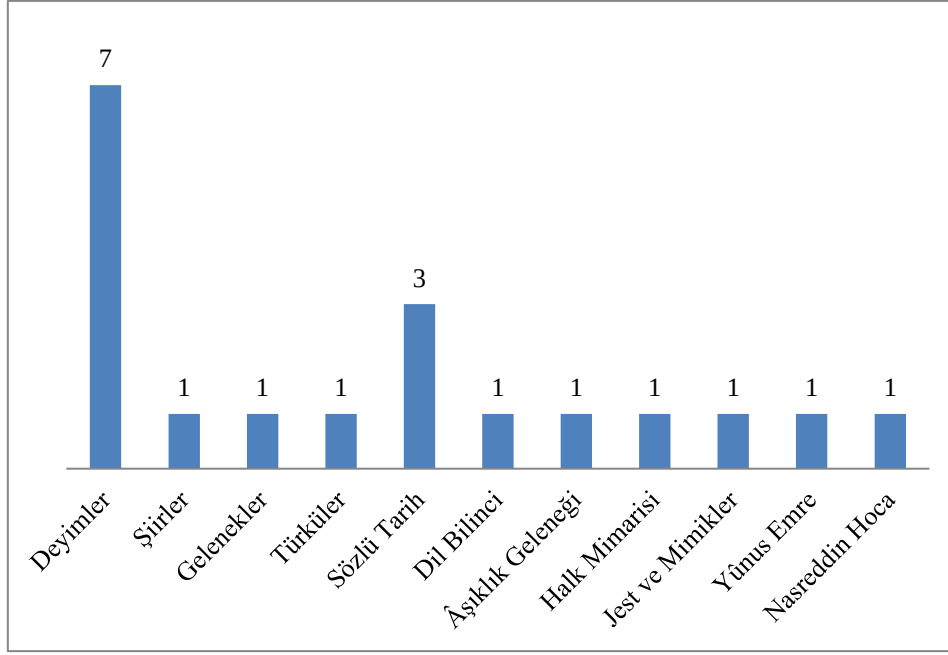
Şekil 116. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabında el sanatları geleneği içinde yer alan unsurlardan marangozluk ve nakkaşlık ile ilgili bulgular saptanırken gösteri sanatları ile ilgili halk müziği (âşık fasılları, mehter, vurmali halk çalgıları, üflemeli halk çalgıları), ile ilgili unsurlar tespit edilirken halk oyunlarına yönelik ise bir bulguya rastlanmamıştır. Bu bakımdan halk oyunları unsurlarından hedef kazanımlarının edinilmesi amacıyla metinlerde ve metin etkinliklerinde yararlanılması tavsiye edilebilir.

Kod Sistemi	SOK...	TOPL...
El Sanatları Geleneği	■	2
Geleneksel Meslekler		0
Marangozluk ve Oymacılık	■	1
Nakkaşlık	■	1
Gösteri Sanatları		0
Halk Müziği		0
Âşık Fasılları	■	1
Diğer	■	1
Vurmali Halk Çalgıları	■	1
Üflemeli Halk Çalgıları	■	1
Σ TOPLAM	8	8

Şekil 117. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında yer alan el sanatları geleneği ve gösteri sanatları kültür sahası unsurları ve miktarları

Ders kitabındaki etkinliklere göz atıldığında 6'sı sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olmak üzere 11 farklı kültürel unsurdan 19 adet etkinlikte yararlanıldığı tespit edilmiştir.



Şekil 118. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabı etkinliklerinde yararlanılan kültürel unsurların dağılımı

Söz konusu ders kitabındaki kültürel etkinlik sayısının ders kitabında yer alan toplam etkinlik sayısına (250) oranına bakıldığında %7,60'lık bir veri elde edilmektedir. Bu oran, diğer ders kitaplarının verileriyle mukayese edildiğinde tespit edilen en düşük değerdir. Bu oranı en yakın olarak Başak Yayınları tarafından hazırlanan 6. sınıf ders kitabı (%8,07) takip etmektedir ancak Başak Yayınlarının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam etkinlik sayısı diğer ders kitaplarından neredeyse %50 oranında fazladır. Etkinlik sayılarına göre 8. sınıf Türkçe ders kitabı (2018-2019), diğer ders kitaplarıyla karşılaştırıldığında ise en az kültürel etkinlik miktarına (19) sahip ders kitabıdır. En yüksek miktara sahip olan 5. sınıf ders kitabında 43 adet kültürel etkinlik saptandığı göz önünde bulundurulduğunda kültürel unsurlardan etkinliklerde yararlanma bakımından iki kitap arasında ciddi farklılık bulunmaktadır. Etkinliklerin tasarımında kültürel unsurlardan yararlanma miktarının bu verilerden hareketle 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında zayıf kaldığını söylemek mümkündür.

SOKÜM listeleriyle ilgili olarak ise ders kitabında unsurlarla ilişkilendirilebilecek 16 bulgu tespit edilmiştir.

Kod Sistemi	SOK...	TOPL...
▲ Dünya Miras Geçici Listesi		0
• Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri) [2014]	■	1
▲ SOKÜM Ulusal Envanteri		0
• Minyatür Sanatı	■	1
• Ramazan Gelenekleri	■	1
• Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	■	2
• Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	■	1
• Değirmen Kültürü	■	1
• Pekmez ve Şıra Yapımı	■	1
• Yaylacılık Geleneği	■	1
• İmece	■	1
• Çoban Bayramları:Koç Katımı, Saya, Döl Dökümü, Yün	■	1
• Âşıklık Geleneği	■	1
• Nevruz/ Nevruz(English)	■	1
▲ Dünya Kültürel Mirası Listesi		0
• Troya Antik Kenti (Çanakkale) [1998]	■	1
• Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) [2011]	■	1
• Efes (İzmir) [2015]	■	1
Σ TOPLAM	16	16

Şekil 119. 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında SOKÜM listelerinde yer alan unsurların miktarı

Bu unsurların 12'si Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri içinde, 3'ü Dünya Kültürel Miras Listesi içinde 1'i ise Dünya Miras Geçici Listesi içinde yer almaktadır. Diğer kitapların bu konudaki verileri göz önünde bulundurulduğunda 8. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabında yararlanılan SOKÜM listeleri unsur sayısı yeterlidir.

5.8. İncelenen Ders Kitaplarının Kültürel Nitelikleri ile İlgili Genel Değerlendirme

Türkçe dersi öğretim programlarının (2006, 2015, 2017, 2018) ve bu programların esasları çerçevesinde oluşturulan (5, 6, 7, 8) Türkçe ders kitaplarının kültürel öğeler açısından nitelik ve niceliklerinin ortaya koyulmasını temel amaç olarak belirleyen bu çalışmada kitaplarla ilgili elde edilen veriler ayrı ayrı yorumlanmıştır. Söz konusu verilerin yan yana getirilerek birbiriyle mukayese edilmesiyle de ders kitaplarının birbirine nispetle ön plana çıkan güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya koyulması ulaşılan sonuçların somutlaşmasına ve buna bağlı olarak bulunulacak öneriler için de zemin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Kitaplarda tespit edilen bulguların miktarlarındaki farklılıkların kaynağına dair doğru saptamalar yapılması, buna bağlı olarak özellikle öğretim programlarının, ders kitaplarının

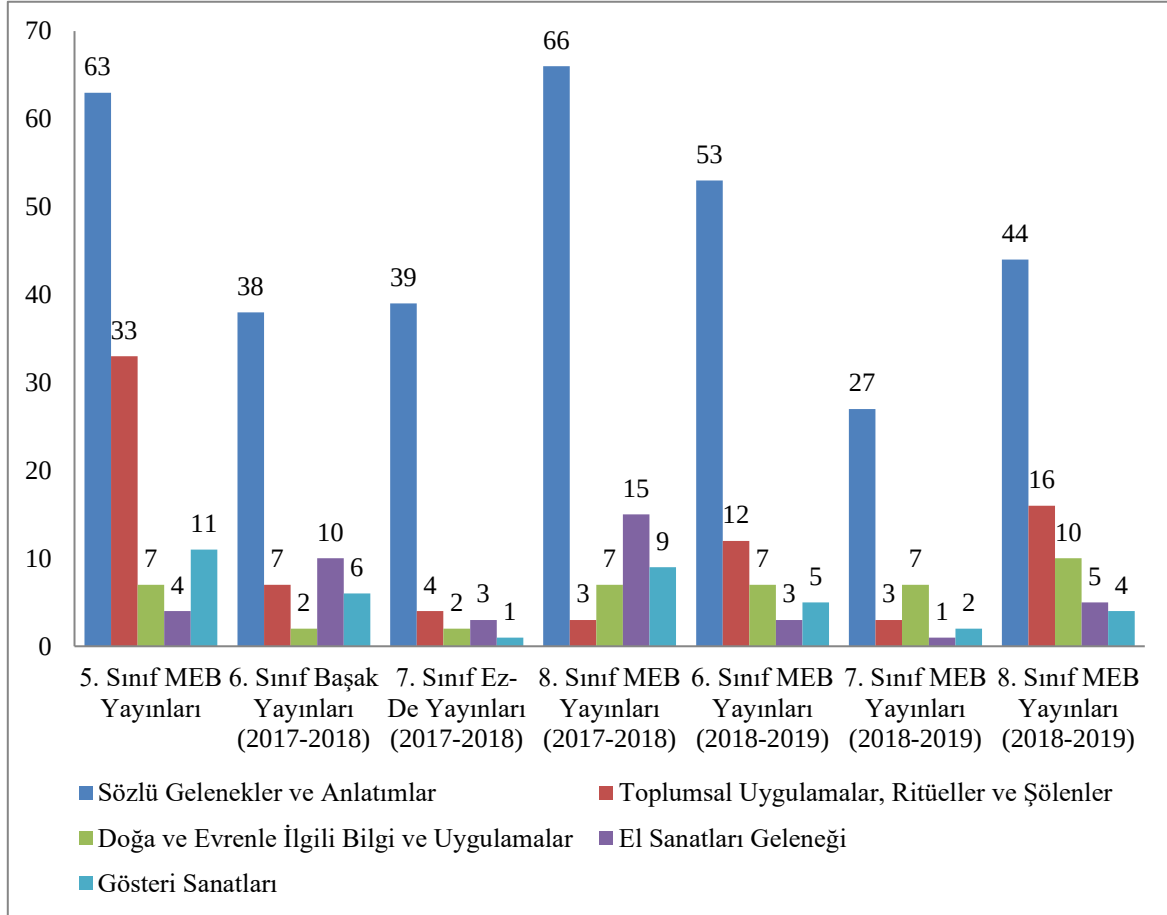
ve kültür aktarımının niteliklerini artırmaya yönelik daha sağlıklı önerilerde bulunulması açısından önemlidir. Bu nedenle veri farklılıklarının hangi bağımlı değişkenlerin etkisiyle oluştuğu saptanmaya çalışılmıştır. İncelemeye konu olan ders kitaplarının bulguları arasındaki farklılıkların ilgili olabileceği etkenler şu şekilde sıralanabilir:

- Ders kitaplarının farklı öğretim programlarının esasları doğrultusunda hazırlanması (zorunlu ve serbest temalardaki farklılıklar),
- Ders kitaplarının farklı sınıf seviyelerine göre hazırlanması,
- Ders kitabı yazarlarının hazırlanacak kitapların metinlerinde ve etkinlik tasarımlarında kültüre hem önem verme hem de hedef kazanımların edinilmesi için kültürün işlevlerinden yararlanma hassasiyetinden doğacak farklılıklar,

Kitapların hazırlanmasına yönelik olarak farklı öğretim programlarının esasları, hazırlanacak ders kitabının şekillenmesine doğrudan etki edebilecek bir durumdur. Söz konusu bu durum, araştırma içerisindeki 2006, 2015, 2017 ve 2017 öğretim programının güncellenmiş hâli olan 2018 Türkçe Öğretim Programları üzerinde yapılan incelemelerde kültür bağlamında ortaya koyulmuştur. Temel felsefeleri (yapılandırmacı yaklaşım) aynı olmasına karşın programların kazanımlarındaki, temaların sınıf seviyelerine göre dağılımındaki, önerilen konu örneklerindeki farklılıklar başta olmak üzere öğretim programları arasında farklılıklar yer almaktadır.

Ders kitabını hazırlayan alan uzmanlarının tercihleri ve hassasiyetleri ise ders kitaplarının niteliklerini doğrudan etkileyebilir. Bilhassa dilin ve kültürün sınırlarının çok geniş olması gerçeği, dil öğretimi ve kültür ile ilgili pek çok seçeneğin de ders kitaplarının hazırlanması için bulunması demektir. Dilin zenginlikleri ve öğeleri açısından yapılacak tercihlere dair (hangi türlerden hangi sınıf seviyesinde yararlanılıp yararlanılamayacağı gibi) öğretim programlarında bağlayıcı hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerin aynı öğretim programının yönergelerine göre iki farklı yayınevinde hazırlanmış aynı seviyeye hitap eden ders kitaplarının amaçlara hizmet edebilme niteliklerinin yaklaşık değerlerde olması beklenir. Dolayısıyla aynı öğretim programına tabi olunarak hazırlanan ders kitaplarının standartları arasında ciddi farkların bulunmaması gerekir. Aynı öğretim programının esasları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında ciddi farkların bulunması söz konusu ise ders kitaplarını hazırlayan komisyonların tercih, tutum ve hassasiyetlerinin bu farklılıklarda payının bulunduğu da söylenebilir.

Ders kitaplarından elde edilen veriler, kültür sahalarına göre şekil 120’de yan yana sunulmuştur. Sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurları içinde yer alan deyimlere ait bulguların miktarı, diğer verilerin tabloda sağlıklı yorumlanmasını olumsuz etkileyeceği için şekil 120’de yer verilmemiş, şekil 121’de ayrıca yorumlanmıştır.



Şekil 120. Deyimler haricinde ders kitaplarında yer alan SOKÜM kültür sahaları unsurları miktarı

Ders kitaplarında sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasıyla ilgili elde edilen veriler incelendiğinde diğer kültür sahaları içinde en fazla ve çeşitlilikte tespit yapılabilen kültür sahası olduğu görülmektedir. İncelemeye konu olan disiplinin Türkçe öğretimi alanı olması, bununla beraber sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsurlarının dilin tabii unsurları arasında bulunması elde edilen sonucun olağan olduğunun göstergeleridir.

Sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahasıyla ilgili olarak ders kitaplarında saptanan bulgulara göz atıldığında en yüksek kullanımın 8. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında (MEB Yayınları 2017-2018) (66 adet bulguyla) gerçekleştiği görülmektedir. Bu ders kitabını 63 bulguyla 5. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabı ve 53 bulguyla 6. sınıf

(MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitabı takip etmiştir. Söz konusu üç kitaptan sonra ise diğer kitaplarda tespit edilebilen sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası ile ilgili bulguların miktarı arasında ciddi farklılıklar gözlenmektedir. MEB Yayınları tarafından hazırlanan 8. sınıf Türkçe ders kitabında 44, 7. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında (Ez-De Yayınları) 39, 6. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında (Başak Yayınları) ise 38 adet bulguya rastlanmıştır. 7. sınıf Türkçe ders kitabında ise sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür unsurlarıyla ilgili 27 adet tespit yapılabilmektedir. Söz konusu kültür sahasıyla ilgili unsurlara en fazla ve en az yer veren ders kitabı arasında 39 adet farklılık bulunmaktadır. Başı çeken 5. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabı ve en az bulguya rastlanan 7. sınıf (MEB Yayınları) Türkçe ders kitaplarının aynı öğretim programlarının esasları çerçevesinde oluşturulduğunu (2018 Türkçe Öğretim Programı) göz önünde bulundurulduğunda elde edilen verilerdeki farklılığın programın genel hükümleriyle ilişkili olabileceği söylenemez. Yalnızca sınıf seviyelerindeki farklılıklara bağlanabilir. 2006 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde oluşturulan 6. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında (Başak Yayınları) 38, 7. sınıf ders ve öğrenci çalışma (Ez-De Yayınları) kitaplarında 39, 8. sınıf Türkçe (MEB Yayınları) ders ve öğrenci çalışma kitaplarında ise 66 bulgu saptanmıştır. Her ne kadar 7 ve 8. sınıf seviyesi ders kitaplarında birbirine yakın değerler elde edilmişse de 8. sınıf Türkçe ders kitabı, sahip olduğu 66 adet sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuruyla incelenen kitaplar arasında en yüksek miktarı taşıyan ders kitabı olmuştur.

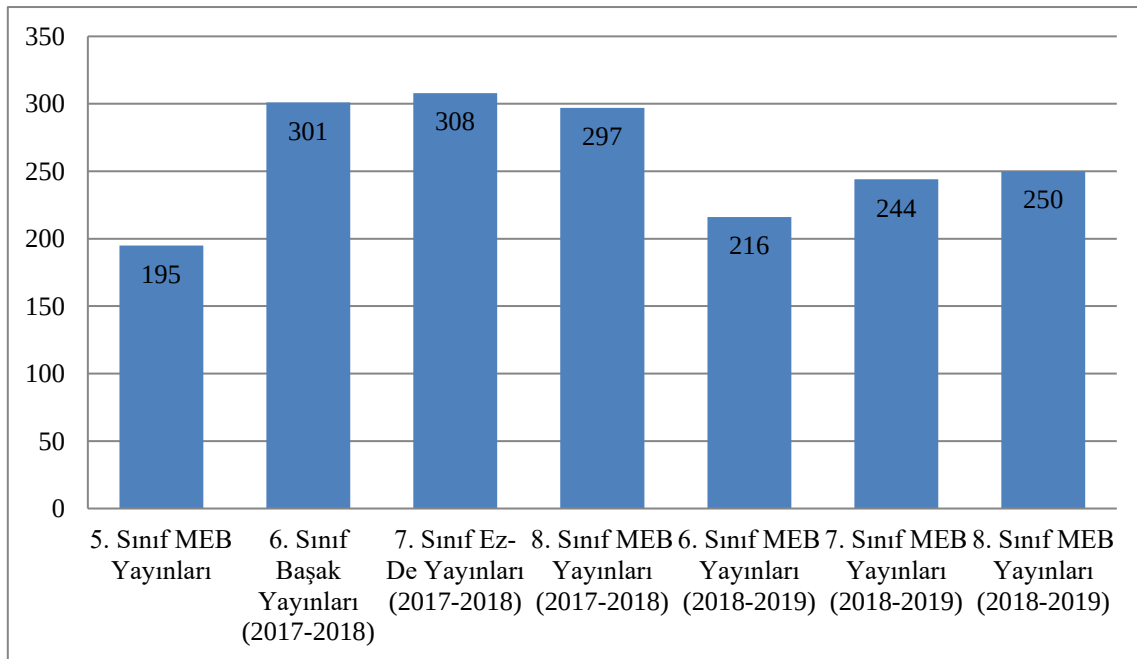
Toplumsal uygulamalar ritüeller ve şöenler kültür sahasıyla ilgili olarak ise 5. sınıf Türkçe ders kitabı tespit edilebilen 33 bulguyla başı çekmekte, 8. sınıf Türkçe ders kitabı (2018-2019) 17 bulguyla, 6. sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Türkçe ders kitabı ise 12 bulguyla 5. sınıf Türkçe ders kitabını takip etmiştir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında (Başak Yayınları) 7, 7. sınıf Türkçe ders kitabında (Ez-De Yayınları) 4, 7. sınıf Türkçe ders kitabında (MEB Yayınları, 2018-2019) ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında (MEB Yayınları, 2017-2018) üçer adet bulgu tespit edilmiştir. Toplumsal uygulamalar Ritüeller ve Şöenler kültür sahası unsurlarından yararlanılma miktarları bakımından da ders kitaplarında ciddi farklılıklar vardır.

Ders kitaplarında doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahasına dair tespit edilen bulgular bakımından ise kitaplar arasındaki veriler birbirine daha yakındır. 8. sınıf Türkçe (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında 10 adet, 5, 6 ve 7. sınıf (MEB

Yayınları) Türkçe ders kitaplarında yedişer adet, 6. sınıf (Başak Yayınları) ve 7. sınıf (Ez-De Yayınları) Türkçe ders kitaplarında ise ikişer unsur tespit edilmiştir.

El sanatları geleneği kültür sahası ile ilgili unsurlara en fazla yer veren ders kitabı ise 15 bulguya rastlanan 8. sınıf Türkçe (2017-2018) ders kitabı olmuştur. 6. sınıf Türkçe ders kitabında (Başak Yayınları, 2017-2018) 10, 8. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitabında 5, 5. sınıf Türkçe ders kitabında 4, 7. sınıf Ez-De Yayınları ve 6. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) Türkçe ders kitaplarında ise üçer kültürel unsur tespit edilmiştir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında (MEB Yayınları, 2018-2019) ise yalnızca bir unsur tespit edilebilmiştir. Kitaplarda tespit edilebilen unsurların miktarı el sanatları geleneği kültür sahası unsurları açısından da belirgin farklılıklar göstermektedir.

Gösteri sanatları kültür sahası unsurlarından 5. sınıf Türkçe ders kitabında 11, 8. sınıf (2017-2018) Türkçe ders kitaplarında 9, 6. sınıf Türkçe ders kitabında (Başak Yayınları) 6, MEB Yayınları tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında ise 5 unsur tespit edilmiştir. 8. sınıf (MEB Yayınları) (4), 7. sınıf (MEB Yayınları) (2) ve 7. sınıf (Ez-De Yayınları) Türkçe ders kitapları (1) ise gösteri sanatları kültür unsurlarının en az tespit edildiği ders kitaplarıdır. Tespit edilen verilerin miktarı diğer kültür sahaları verileriyle kıyaslandığında gösteri sanatları ve doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kültür sahası unsurlarına ders kitaplarında daha az yararlanıldığı görülmüştür.



Şekil 121. Kitaplarda tespit edilebilen deyim miktarları

Sözlü gelenekler ve anlatımlar kültür sahası unsuru olan deyimlere yönelik elde edilen verilere göz atıldığında en az değere sahip olan ders kitabının 5. sınıf ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sonucun sınıf seviyesi ve buna bağlı olarak tercih edilen metinlerin daha sade ve kısa ve somut içerikli metinlerden oluşması gibi etkenlerle ilgisi bulunmaktadır. Söz konusu grafikte ilgili dikkat çeken bir nokta ise 2015 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde hazırlanan 6. sınıf (Başak Yayınları) ders kitaplarının ve 2006 Türkçe Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanan 7. ve 8. sınıf ders kitaplarının 300 civarında deyim miktarına ulaşmış olmasıdır. 2018 Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde oluşturulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyesindeki kitapların hiçbirisi diğer programlara göre hazırlanan kitaplardaki deyim sayısına yakın bir değer gösterememiştir. Deyimler açısından en yüksek değere sahip olan Başak Yayınları Türkçe ders kitaplarında deyimlerin kullanımına bilhassa etkinlik açıklamalarında da gayret gösterildiği gözlenmiştir.

2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda kullanılan Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığına göz atıldığında (Tekrarlanan deyimler hesaplamada tek değere düşürülmüştür) bir öğrencinin dört yıllık eğitim- öğretim sürecinde bu ders kitaplarından istifade etmesi hâlinde 985 adet deyimle karşılaşması söz konusudur. Söz konusu kitaplarda ise toplamda 52 adet atasözü tespit edilmiştir. Elde edilen bu verilerin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılması planlanan söz varlığı tespitine yönelik çalışmaya da Türkçe ders kitapları, deyim ve atasözleri bağlamında katkı sunması beklenmektedir.

2018-2019 Eğitim- Öğretim Yılı'nda kullanılan dört Türkçe kitabının deyim varlığına göz atıldığında ise (Tekrarlanan deyimler hesaplamada tek değere düşürülmüştür) 795 adet deyim tespit edilmiştir. Kitaplardaki atasözü miktarı ise 59 adettir.

Ders kitaplarının taşıdığı kültürel unsur potansiyelinin zengin olması önemlidir ancak oluşturulan potansiyeli hedef kazanımların ediniminde kullanmak da ayrı bir önem arz etmektedir. Metin olarak kültürel niteliği ve niceliği zengin olan eserlere yer vermek, bireylerin söz konusu kültürel unsurlar hakkında bilgi edinmesine hizmet etmesi yönünden faydalıdır ancak hedef kazanımların edinimi için tasarlanan etkinliklerde bu unsurlardan yararlanılması, ders kitaplarının işlevselliğini doğrudan etkileyecek bir faktördür. Bu bakımdan ders kitaplarının içeriğinde yer verildiği saptanan kültürel unsurların çeşitliliğine ve mevcut kültür potansiyellerinden etkinliklerde ne oranda yararlanıldığına göz atmak, kitaplarının hem hedef kazanımların ediniminde sahip oldukları kültürel potansiyelin başka

bir açıdan değerlendirilmesini hem de bu potansiyelden ne oranda yararlanıldığının görülmesine imkân sağlayacaktır.

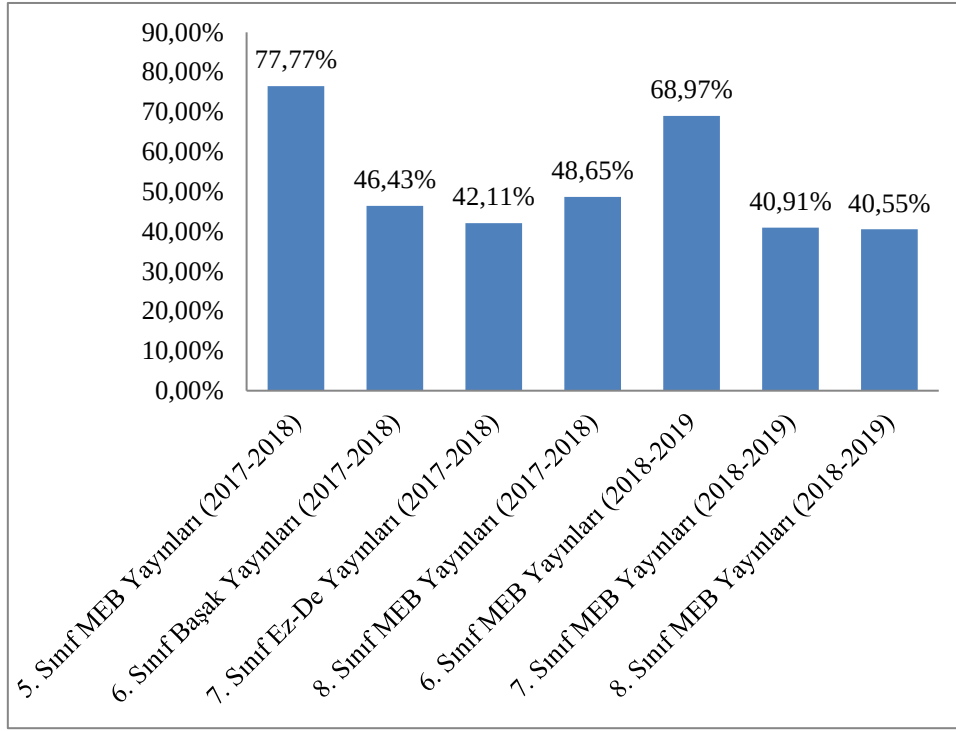
Tablo 10

Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinlik Miktarları ve Etkinliklerde Mevcut Kültürel Unsurlardan Yararlanılma Oranları

	5. Sınıf MEB Yayınları (2017- 2018)	6. Sınıf Başak Yayınları (2017- 2018)	7. Sınıf Ez-De Yayınları (2017- 2018)	8. Sınıf MEB Yayınları (2017- 2018)	6. Sınıf MEB Yayınları (2018- 2019)	7. Sınıf MEB Yayınları (2018- 2019)	8. Sınıf MEB Yayınları (2018- 2019)
Etkinliklerde Yararlanılan Kültürel Unsur Sayıları	28	13	8	18	20	9	15
Etkinliklerde Yararlanılmayan Kültürel Unsur Sayıları	8	15	11	19	9	13	22
Kitapta Tespit Edilen Kültürel Unsur Çeşitliliği	36	28	19	37	29	22	37
Mevcut Kültürel Unsurlardan Etkinliklerde Yararlanılma Oranı	77,77%	46,43%	42,11%	48,65%	68,97%	40,91%	40,55%

5. sınıf Türkçe ders kitabında 36 farklı kültürel unsura dair bulgular en az bir kez tespit edilmiştir. Bu kültürel unsurların 28'inden etkinliklerde yararlanıldığı 8'inden ise yararlanılmadığı tespit edilmiştir. 6. sınıf ders kitaplarında (Başak Yayınları) 28 farklı kültürel unsur tespit edilmiş, bunlardan 13'ünün etkinliklerde yer aldığı tespit edilmiştir. 7. sınıf (Ez-De Yayınları ders kitaplarında kültürel unsur çeşitliliği 19 adetken etkinliklerde yararlanılan kültürel unsurların miktarı 8 adetle sınırlıdır. 8. sınıf (2017-2018) Türkçe ders kitaplarında 37 farklı kültürel unsur tespit edilmiş, etkinliklerde ise bu unsurların 18'ine rastlanmıştır. 6. sınıf MEB Yayınları ders kitabında 29 farklı kültürel unsurdan 20'si etkinliklerde yer almıştır. 7. Sınıf (MEB Yayınları) Türkçe ders kitabında tespit edilen 22 kültürel unsurdan 9'u etkinliklerde yer almıştır. 8. sınıf (MEB Yayınları) Türkçe ders kitabında toplamda 37 farklı kültürel unsur tespit edilmiştir. Etkinliklerde bu kültürel unsurların 15'i tespit edilmiştir.

Kitapların etkinliklerinde kültürel unsurlara yer verme durumları ele alındığında 5 ve 6. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitaplarının diğer kitaplara oranla ciddi bir farkla etkinliklerde kültürel unsurlardan yararlanma eğiliminde oldukları görülmektedir. Mevcut kültürel unsurlardan yararlanılma oranları sütun grafiği şeklinde de Şekil 122’de gösterilmiştir:



Şekil 122. Mevcut kültürel unsurlardan etkinliklerde yararlanılma oranı

5. sınıf Türkçe ders kitabı potansiyelindeki kültürel unsurların %77,77’sine etkinliklerinde yer vererek hedef kazanımların edinilmesinde kültürel unsurlardan yararlanmıştır. 6. sınıf (MEB Yayınları) ders kitabı da yaklaşık olarak %69’luk bir değer elde ederek araştırmaya konu olan ders kitapları arasında en yüksek ikinci değeri elde etmiştir.

5. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabında yer alan 83 görsel kültürel unsurlarla ilişkilendirilebilmiştir. Bu miktar 6. sınıf MEB Yayınları ders kitabında 47, 8. sınıf MEB Yayınları (2017-2018) ders kitabında 45, 6. sınıf Başak Yayınları ve 8. sınıf MEB Yayınları (2018-2019) ders kitaplarında 44, 7. sınıf MEB Yayınları ders kitabında 32, 7. sınıf Ez-De Yayınları ders kitabında ise 28 adettir. Her ne kadar araştırma konusu gereği ders kitabı görsellerine kültür perspektifinden bakılmışsa da pek çok görselin hedef kazanımların edinilmesinde çok işlevsel kullanılmadığı, görsellerin yalnızca konuyu somutlaştırmak için kullanıldığı saptanmıştır. Buna mukabil görseller ders kitaplarında doğru ve etkin

kullanılması amaçlandığında pek çok işleve sahip olan öğelerdir. Görseller sayesinde metne yönelik problemler ortaya koyulabilir, görseller arasındaki ilişkilere dikkat çekilerek konuya dair ipucu verilebilir, görseller sayesinde öğrencilerin derse ilgisi ve güdülenme düzeyleri artırılabilir.

Görsellerle ilgili ders kitaplarında tespit edilen bir başka sorun da bazı görsellerin kültürel nitelikler taşımasına rağmen açıklayıcı bilgiler veya araştırmaya yönelik bilgiler verilmemesidir. Bu nedenle söz konusu görselin ne olduğu, nerede olduğu veya metinle ne gibi bir ilişkisinin bulunduğu hakkında bilgi verilmelidir ya da bu bilgiler öğrenciyi araştırmaya yönlendirmek amacıyla tercih edilmişse gerekli açıklamalara yer verilmelidir. Bu duruma Ez-De Yayınları tarafından hazırlanan 7. sınıf öğrenci çalışma kitabının zaman ve mekân temasının hazırlık çalışmalarında yer verilen görseller örnek verilebilir. Söz konusu görseller Adana Şar Ören Yeri, Ölüdeniz’e (Fethiye), Göreme Milli Parkı’na (Kapadokya), Şanlıurfa Balıklıgöl’e, Sümela Manastırı’na ve Pamukkale-Hierapolis’e aittir ancak kitapta bu mekânların isimleri de dâhil olmak üzere kendileriyle ilgili herhangi bir bilgilendirmeye yer verilmemiş, yalnızca görsellerin yurdumuzun çeşitli tarihî ve doğal güzelliklerini gösterdikleri belirtilerek öğrencilerin bu görsellerden hareketle yurdumuz hakkındaki düşünceleri söylemeleri istenmektedir.

Yapılan araştırmada bazı ders kitaplarında deyim veya atasözü olarak nitelendirilen kalıp ifadelerin TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde yer almadığı ya da sözlükteki kalıp haline yer verilmeyip bazı sözcüklerinin değiştirildiği tespit edilmiştir.

İncelenen ders kitaplarının kültürel nitelikleri açısından irdelenen bir başka noktası da hedef kazanımlara ulaşabilmek için mevcut kültürel potansiyellerinin dışında ne oranda başka kültürel unsurlardan yararlandıklarıdır.

Tablo 11

Metinlerde Olmayan Ancak Etkinliklerde Yararlanılan Kültürel Unsur Miktarları

Ders Kitabı Adı	Metinlerde Olmayan Ancak Etkinliklerde Yararlanılan Kültürel Unsurlar	Frekans (f)
5. Sınıf Ders Kitabı	Nasreddin Hoca fıkrası, mektup, atasözü, hikâye, hayvan barınakları (kuş evleri), yardımseverlik (Sadaka Taşları), şiirler, deyimler, halk sporları (okçuluk)	9
6. Sınıf Başak Yayınları Ders Kitabı	Sözlü tarih, atasözleri, dil bilinci, deyimler, türküler, şiirler	6

7. Sınıf Ez-De Yayınları Ders Kitabı	Sözlü tarih, şiirler, türküler, Nasreddin Hoca fıkrası	4
8. Sınıf MEB Yayınları (2017-2018) Ders Kitabı	Şiirler, türküler, Türk kahvesi, dil bilinci, efsane, atasözleri, imece, efsane, deyimler	9
6. Sınıf MEB Yayınları Ders Kitabı	Şiirler, hikâyeler, dokumacılık geleneği, atasözleri, türküler, dil bilinci, el öpme geleneği, Nasreddin Hoca fıkraları, sılayırahim geleneği, jest ve mimikler, deyimler	11
7. Sınıf MEB Yayınları Ders Kitabı	Jest ve mimikler, şiir, dil bilinci, halk mutfağı unsurları, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Hikâye, deyimler	7
8. Sınıf MEB Yayınları (2018-2019) Ders Kitabı	Âşıklık geleneği, jest ve mimikler, dil bilinci, sözlü tarih	4

Bu bakımdan ders kitaplarına göz atıldığında MEB Yayınları tarafından hazırlanan 5. sınıf, 6. sınıf ders kitaplarının ve 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı'nda kullanılan 8. sınıf ders kitaplarının metinlerinde yer almayan kültürel unsurlardan etkinliklerinde daha fazla yararlanılması söz konusudur.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda birtakım önerilere yer verilmiştir.

5.9. Öneriler

Araştırmanın sonucunda elde edilen verilerden hareketle Türkçe öğretimine, Türkçe Öğretim Programı'na ve Türkçe ders kitaplarına dair şu önerilerde bulunulmuştur:

Kültürün korunmasına, eğitim yoluyla kuşaklara aktararak yaşatılmasına ve Türkçe öğretiminde kültürel unsurlardan yararlanılmasına Millî Eğitimin Genel Amaçları ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları başlıkları başta olmak üzere pek çok hükümle değinilmiştir. Buna karşılık incelenen kitaplarda kültür aktarımı ve hedef kazanımların edinilmesinde nitelik ve nicelik açısından gerek metin gerek etkinlik tasarımları gerekse de görseller aracılığıyla kültürden faydalanılması hususunda ciddi oranda farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu bu durumun başlıca nedeni; genel ve özel amaçlar altında beklentilerin ve hedeflerin dile getirilmesine karşın kültür ve kültür aktarımı ile ilgili alt başlıklarda sınırlandırıcı, yönlendirici, kapsayıcı hükümlerin bulunmamasıdır. Oysaki kültür aktarımı ve Türkçe öğretiminde kültürden yararlanılması durumu, ders kitaplarını hazırlayan komisyonların bu hususlarda taşıdıkları bilinç ve hassasiyetin kaderine bırakılamayacak kadar önemli hususlardır. Bu bakımdan

hazırlanacak Türkçe dersi öğretim programlarında kültür ve kültürün dil becerilerinin edinimindeki rolüne ayrı bir başlık altında değinilmelidir. Bu başlık altında bağlayıcı ve yönlendirici hükümler ile kültür aktarımının gelişigüzelikten sıyrılarak sistematik bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Böylelikle kültür ile ilgili hedeflerin ve beklentilerin somutlaştırılması buna bağlı olarak da ders kitaplarında kültür aktarımının niteliği açısından standartlaşmanın sağlanması mümkün olacaktır. Bu konuda öğretim programına SOKÜM ile ilgili hedefler koyularak da destek alınabilir ve SOKÜM ile eğitim arasında resmi bir bağ oluşturulabilir.

Türkçe dersi öğretim programlarında her temanın ilişkilendirilebileceği konular listeler halinde verilmiştir. Benzer şekilde hangi kültürel unsurların hangi temalarla ilişkilendirilebileceğine yönelik de bir liste oluşturulması faydalı olabilir. Oluşturulacak listede bilhassa öğrencilerin ilgi duyacağı ve yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda sınıf ortamında uygulamaya açık kültürel unsurlara yer verilebilir. Bu bakımdan SOKÜM listelerinden ve halk bilimi kadrolarından yararlanmak faydalı olacaktır. SOKÜM Sözleşmesi ile taraf devletler arasındaki yerini alan Türkiye Cumhuriyeti, sözleşmenin eğitim ile ilgili yükümlülüklerini (14. madde) de Türkçe dersi ile SOKÜM'ü bağdaştırarak da sağlayabilir. Sosyal Bilgiler ve Halk Kültürü dersleri de SOKÜM ile eğitim faaliyetleri arasındaki köprü vazifesi görmesi beklenen derslerdir. Buna karşın dil ve kültür arasındaki münasebetin derinliği ve sözlü kültür unsurları başta olmak üzere pek çok kültürel unsurun Türkçeyle doğrudan ilgili olması bakımından SOKÜM ile ilgili hedeflerin sorumluluğu Türkçe dersi ile de yakından ilişkilidir.

İncelenen Türkçe ders kitaplarının bazılarında millî kültür temasında belli kültürel unsurlar etrafında konulara ve etkinliklere yer verildiği, diğer temalarda kültürel unsurların varlığının ve onlardan yararlanılma oranının çok sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu bakımdan kültür aktarımını ve dil öğretiminde kültürün işlevlerini bir temaya ve belli başlı birkaç kültürel kavrama indirmek kültür aktarımına yüzeysel bir yaklaşımın benimsendiği anlamına gelecektir ancak kültürel unsurlar yalnızca belli bir temanın konusu değildir. Kuramsal çerçeve başta olmak üzere araştırmanın ilgili pek çok bölümünde kültür kavramının genişliğine ve millî kültürün asırlar boyunca meydana getirdiği birikime değinilmiştir. Dolayısıyla bu zengin kültürel birikimin her temayla ve dil bilgisi kazanımları da dâhil olmak üzere her hedef kazanımla ilişkilendirilmesi mümkündür. Spor ve sağlık temasının bazı ders kitaplarında geleneksel çocuk oyunları ile ilişkilendirilmesi

ve bazı çocuk oyunları hakkında bilgi verilerek görsellerle somutlaştırılması bu duruma verilebilecek örneklerden yalnızca biridir. Kültürel unsurlarla bağdaştırılması diğer temalara görece daha zor gibi görünen bilim ve teknoloji temasında 5. sınıf Türkçe ders kitabında Mimar Sinan ve onun eserlerine yer verilmesi veya 7. sınıf (MEB Yayınları, 2018-2019) ders kitabında Piri Reis ve onun meşhur Dünya haritasının konu edildiği metinler bu durumu açıklayan uygun örneklerdir. Bu bakımdan gerekli olan en temel koşul, kitap hazırlama komisyonlarının hedef kazanımları edindirmek amacıyla kültürden yararlanmaya istekli olmalarıdır.

Ders kitapları görsellerinin yalnızca konuyu veya metni somutlaştıran unsurlar olarak görülmemesi gerekmektedir. Görseller, hedef kazanımlara ulaşılması bakımından kitapların işlevselliğini önemli ölçüde etkileyen unsurlardır. Bu nedenle görsellerin metinlerle ve etkinliklerle ilişkilendirilerek işlevselliğinin artırılması gerekmektedir.

Ders kitaplarında atasözü veya deyim olarak nitelendirilen kalıp ifadelerin TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü içinde yer alıp almadığına dikkat edilmeli ve kitaplarda yer verilen deyim ve atasözlerinin sözcükleri değiştirilmeden kalıp halinde yer verilmesine özen gösterilmelidir.

Tercih edilen dinleme veya okuma metinlerinin kültürel öğeler açısından zengin nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Metnin kültürel açıdan zengin içeriğe sahip olması, etkinliklerin de kültürel unsurlarla ilişkilendirilmesine ve hedef kazanımların edinilmesine katkı sağlamaktadır. Dinleme veya okuma metni olarak tercih edilen Dede Korkut Hikâyeleri veya Ergenekon Destanı eserleri bu duruma örnek verilebilir. Söz konusu edebi metinler kültürel unsurlar bakımından zengin içeriğe sahiptir. Bu da öğrencilerin pek çok kültürel unsuru okuma veya dinleme sırasında içgörüselle (gizil) olarak öğrenmelerine ve onlar hakkında bilgi sahibi olmalarına imkân sağlamaktadır. Metnin içeriği kültürel unsurlar bakımından ne oranda zenginse etkinliklerde de kültürel unsurlardan yararlanma imkânı o oranda artmaktadır. MEB Yayınları tarafından hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki “İstanbul” şiiri bu duruma örnek verilebilir. Şiirde bir bölümü geçen “Gemilerde Talim Var” türküsüne etkinlik sorularında dikkat çekilerek hem bu türküye yer verilmiş hem de bu türküden hareketle öğrencilerin yöreleriyle ilgili başka türkülerin sözlerini ve hikâyesini araştırarak arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir. Böylelikle metinde yer alan kültürel bir unsur sayesinde başka kültür öğelerinin tanınması, araştırılması ve edinilmesi sağlanmıştır.

Türkçe ders kitaplarından elde edilen veriler göstermektedir ki Türkçe dersi içerik açısından taraf olunan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'nin örgün eğitim boyutunda kuşaklara aktarılması hedefini sözlü kültürel unsurlar başta olmak üzere bütün kültür alanlarının unsurlarını aktarmaya elverişli bir derstir. Bu özelliği ise korunması amaçlanan kültürel unsurların büyük bir çoğunluğunu içeriğinde taşımasından ileri gelmektedir. Müfredat programlarındaki temalara göre önerilen konu örneklerinin ciddi oranda SOKÜM unsurlarıyla doğrudan ilişkilendirilebilecek konulardan oluşması, bu durumun bir göstergesidir. Bu bakımdan Türkçe dersi gibi temel bir dersin Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'nin eğitim boyutuyla ilişkilendirilmesi, hem sözleşmenin eğitimden beklentilerinin karşılanmasına hem de Türkçe dersinin kültür aktarımı işlevinin genel söylemlerden öteye gidilerek sistematik bir yapı kazanmasına katkı sağlayacaktır.

Öğrencilerin gelişim özellikleri doğrultusunda ilgi duyacakları kültürel unsurlar gerekli araştırmalar sonucunda sınıf seviyesine göre tasniflendirilmeli ve oluşturulan tasnif doğrultusunda kültürel unsurlardan ders kitaplarında yararlanılması sağlanmalıdır. Böylelikle kitapların sadece kültürel unsurları barındırmasından ziyade bu unsurlardan daha etkin olarak yararlanılması sağlanabilir. Kültürel unsurun öğrencinin gelişim özellikleri itibarıyla ilgisini çekmekten uzak kalması, söz konusu unsurdan dil becerilerini gelişmesi açısından beklenen işlevlerin yeterince yerine gelememesi manasına geleceği unutulmamalıdır.

Türkçe öğretmenliği lisans programlarına somut olmayan kültürel miras ve Türkçe öğretimi çerçevesinde kültür aktarımına dair dersler eklenebilir. Böylelikle yetişmekte olan Türkçe öğretmenlerinin Türkçe öğretimi faaliyetlerinde kültürden daha etkin yararlanmalarına imkân yaratılabilir.

Türkçe ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerine hizmet içi eğitimlerle kültür aktarımının yöntemi, önemi ve SOKÜM hakkında bilgiler verilerek kültür aktarımının örgün eğitimdeki aktarıcıları olan öğretmenlerin bu konudaki yetkinliği artırılabilir.

KAYNAKLAR

- Açık, F., & Demir, A. (2011). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 51-72.
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018). *Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Somut Olmayan Kültürel Miras*: <http://www.afyonkultur.gov.tr/TR-110122/somut-olmayan-kulturel-miras.html> adresinden alındı
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp.
- Akgül, A., Demirer, N., Gürçan, E., Karadaş, D., Karahan, İ., & Uysal, A. (2018b). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aktaş, E., Bayram, B., Haykır, H. A., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakçı, R., & Üstün, E. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Ders Kitapları.
- Akurgal, E. (1998). *Türkiye'nin Kültür Sorunları ve Anadolu Uygarlıklarının Dünya Tarihindeki Önemi*. Ankara: Bilgi.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa.
- Alyılmaz, C. (2010). Türkçe Öğretiminin Sorunları. *Turkish Studies* 5(3), 728-749.
- Arı, R. (2008). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Balı, A. Ş. (2001). *Çok Kültürlülük ve Sosyal Adalet "Öteki" ile Barış İçinde Birlikte Yaşamak*. Konya: Çizgi.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Batur (Ed.), Z., Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., & Pastutmaz, M. (2018a). *İmamhatip Ortaokulu ve Ortaokul Türkçe 6 Ders kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Binark, İ. (1969). Türk Dünyasının En Eski İhtimai Yardım Müessesesi Vakıflar ve Uygar Türklerinde Vakıf. *Türk Kültürü Dergisi* (78).
- Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017a). *İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Başak.
- Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017b). *Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Başak.
- Bozkurt, B. Ü., & Canlı, S. (2017c). *İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Başak.
- Bulut, M., & Orhan, S. (2012). Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil ve Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 297-311.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Candan, E. (2008). *Türkler'in Kültür Kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi.
- Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Alfa.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Desenleri*. Ankara: Siyasal.
- Çeçen, A. (1996). *Kültür ve Politika*. Ankara: Gündoğan.
- Çeçen, M. A., Kurnaz, H., & Akaydın, Ş. (2014). Millî Kültür Teması Metinlerinde Tematik Kelimeler Üzerine Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 1(2), 22-34.
- Çelikten, M. (2006). Kültür ve Öğretmen Metaforları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), 269-283.
- Çetin (Ed.), M., & Yıldırım, R. (2017ç). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Ankara: Ez-De.

- Çetin (Ed.), M., & Yıldırım, R. (2017d). *İlköğretim Türkçe 7 Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Ez-De.
- Çetin (Ed.), M., & Yıldırım, R. (2017e). *İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Ez-De.
- Dede Korkut Hikâyeleri- Boğaç Han'ın Kahramanlığı*. (2017, 12 07). 12 07, 2017 tarihinde TRT Çocuk: <http://www.trtcocuk.net.tr/v9.2/video/dede-korkut-hikayeleri-bogac-in-kahramanligi> adresinden alındı
- Demirel, Ö. (2005). *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A.
- Demirel, Ö., & Kıröğlu, K. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Deniz (Ed.), K., Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017f). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Deniz (Ed.), K., Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017g). *İlköğretim Türkçe 8 Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Deniz (Ed.), K., Arhan, S., Başar, S., & Demirel, T. (2017h). *İlköğretim Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim.
- Deniz (Ed.), M. E., & İkiz, E. (2016). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Maya Akademi.
- Dersimiz Atatürk*. (2016, 05 25). 12 08, 2017 tarihinde EBA (Eğitim Bilişim Ağı): <http://www.eba.gov.tr/video/izle/1539f162dc41c274e4e5cb3c671ac40c4ad57c76b8002> adresinden alındı
- Develi, H. (2006). *Dil Doktoru*. İstanbul: 3F.
- Dilidüzgün, S. (2006). Çocuk Kitaplarının Çocuğun Sanat Eğitimine Katkısı. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 111-115.
- Durmuş, O. D. (2006). Popüler Kültürün Kimlik Oluşumuna Etkileri: "Özgür Kız- Nil Karabrahimgil" Modeli. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 121-133.
- EBA. (2017). *Ortaokul Türkçe*. <http://www.eba.gov.tr/video?&channel=156> adresinden alındı

- EBA. (2018, 10 10). *Adsız Çeşme*. EBA Paylaşım: <http://www.eba.gov.tr/video/izle/7013828b32cb8306649d9acf6a5ab56266515b78dc001> adresinden alındı
- EBA. (2018, 10 10). *Anlamak Şiiri Cahit Zarifoğlu*. EBA Paylaşım: <http://www.eba.gov.tr/ses/dinle/4093c5a8934e0fca14009b4979c608663a5162d8f0001> adresinden alındı
- EBA. (2018, 12 08). *Balıkçıl*. EBA Paylaşım: <http://www.eba.gov.tr/ses/dinle/3321b103e3952298f4fbda0a618c73b78a99bfc86a004> adresinden alındı
- EBA. (2018, 10 11). *Bilinçsiz İlaç Tüketimi*. EBA Paylaşım: <http://www.eba.gov.tr/video/izle/video4f4cd75ae6888> adresinden alındı
- EBA. (2018, 12 03). *Heykeli Dikilen Eşek*. EBA Paylaşım: <http://www.eba.gov.tr/ses/dinle/7429b84fd1b4d22d846ebb93ec2bbf57af8ab3896e001> adresinden alındı
- EBA. (2018, 10 15). *Kuş Ağacı*. EBA Paylaşım: <http://www.eba.gov.tr/video/izle/32540aaa93499ca3e48429bf0b685163bd9cb686ba001> adresinden alındı
- EBA. (2018a, 11 19). *Eğitim Bilişim Ağı*. EBA Kitap: <http://www.eba.gov.tr/ekitap?icerik-id=6430> adresinden alındı
- EBA. (2018b, 11 20). *Eğitim Bilişim Ağı*. EBA Kitap: <http://www.eba.gov.tr/ekitap?icerik-id=6438> adresinden alındı
- EBA. (2019, 03 07). *Kar Kristallerinin Peşinde Bir Yaşam*. <http://www.eba.gov.tr/ses/dinle/888525638cc92b35144738ad4d85fa9ecb694120e8001> adresinden alındı
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker.
- Eliot, T. S. (1987). *Kültür Üzerine Düşünceler (S Kantarcıoğlu Çev.)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Engin, İ. (1990). Süpürge Zanaatçısı Örneğinde İki Kültürel Süreç: Kültürleme Ve Kültürlenme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 33(1-2), 165-169.

- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Erdem (Ed.), İ., Mete, G., Karaaslan, M., Kaya, Y., Ozan, Ş., & Özdemir, D. (2018c). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Erden, M. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Arkadaş.
- Erdoğan, İ. (2001). Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayri Meşruluğu. *Doğu Batı Düşünce Dergisi (Popüler Kültür)* (15), 67-96.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Ergin, M. (1971). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim.
- Ergin, M. (2002). *Türk Dili*. İstanbul: Bayrak.
- Ergin, M. (2005). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi.
- Eröz, M. (1977). *Türk Kültürü Araştırmaları*. İstanbul: Kutluğ.
- Esin, E. (1978). *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge.
- Göçer, A. (2012). Dil- Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili Dergisi* 729, 50-57.
- Göğüş, B. (1993). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi ve Sorunları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Göğüş, B. (1996). "Türkiye'de Cumhuriyetten Beri Türkçe Eğitim Kitapları" Türkiye'de ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları. İstanbul: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi (11), 6-11.
- Gökalp, Z. (1975). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Sebil.
- Güftâ, H., & Kan, M. O. (2011). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Dil ile İlgili Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (8/15), 239-256.
- Güngör, E. (1986). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken.

- Gürçayır, S. (2013). Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller: Resmî, Resmî Olmayan Eğitim ve Somut Olmayan Kültürel Miras. *Millî Folklor* 25 (100), 31-39.
- Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Güzel (Ed.), A., Karatay (Ed.), H., & Duman, A. (2014). *Türkçe Öğretimi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güzel (Ed.), A., Karatay (Ed.), H., & Onan, B. (2014). *Türkçe Öğretimi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji (İ Deniz, E Sarıoglu Çev.)*. İstanbul: Kaknüs.
- Heyd, U. (1980). *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri (C Meriç Çev.)*. İstanbul: Sebil.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim.
- Kabaklı, A. (1971). *Kültür Emperyalizmi- Manevi Sömürgecilik*. İstanbul: Toker.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken.
- Kalafat, Y. (2004). *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*. İstanbul: Yeditepe.
- Kaplan, K. (2015). Okul Çağındaki Çocuklar İçin Yazılmış Çeviri Eserlerde Kullanılan Görsellerin Değer Aktarımındaki Etkisi. *Eğitimde Gelecek Arayışları Düünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlâk ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 793-809). Bartın: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kaplan, M. (2004). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh.
- Kessler, G. (1972). *Alman ve Macar Dillerinde Özleşme*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kılıç, A., & Seven, S. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A.
- Koç, M., Yavuzer, Y., Demir, Z., & Çalışkan, M. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Koçan, N. (2007). Geleneksel Sporlarımızdan Ciritin Rekreasyon Amacı ile Günümüze Uyarlanması. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 2(1), 31-39.
- Kolaç, E. (2009). Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi. *Millî Folklor* (82), 19-31.

- Korkmaz, Z. (1963). *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Köksal, H., & Küçükahmet, L. (2011). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel.
- Köyden Çıkan Nişantaşı Markası. (2019, 02 01). <https://www.youtube.com/watch?v=rheFIhXXWU> adresinden alındı
- Küçükahmet, L., Duman, T., Çakmak, M., Tertemiz, N., Ercan, L., Kayabaşı, Y., . . . Çalık, T. (2011). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel.
- KVTB. (2000). *İshakpaşa Sarayı (Ağrı)*. Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44406/ishakpasa-sarayi-agri.html> adresinden alındı
- KVTB. (2000). *Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin)*. Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44410/mardin-kulturel-peyzaj-alani-mardin.html> adresinden alındı
- KVTB. (2003, 10 17). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-50543/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alındı
- KVTB. (2003, 10 17). *Somut olmayan Kültüren Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14281/somut-olmayan-kulturen-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alındı
- KVTB. (2009). *Neşet ERTAŞ(Abdallık Geleneği-Halk Ozanlığı)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12947/neset-ertasabdallik-gelenegi-halk-ozanligi.html> adresinden alındı
- KVTB. (2009). *UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi*. Aşıklık Geleneği: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-202290/asiklik-gelenegi.html> adresinden alındı
- KVTB. (2011). *UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi*.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12282/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-vi-hukumetlerarasi-.html> adresinden alındı

KVTB. (2013). *Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine alındı*. Türk Kahvesinin UNESCO Yolculuğu: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-76265/turk-kahvesi-kulturu-ve-gelenegi-unesco-insanligin-somu-.html> adresinden alındı

KVTB. (2014, 12 26). *Halk Ozanları-Aşıkları/Şairleri ve Zakirler Değerlendirme Kurulu Kabul Listesi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-120787/halk-ozanlari-asiklarisairleri-ve-zakirler-degerlendirm-.html> adresinden alındı

KVTB. (2016, 12 02). *Çini Sanatı da UNESCO Listesinde*. <http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR,167781/cini-sanati-da-unesco-listesinde.html> adresinden alındı

KVTB. (2017, 12 12). *Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri*. Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Unsur Listesi: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusal-envanteri.html> adresinden alındı

KVTB. (2017a, 12 10). *Dede Korkut Kültürü*. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-176725/dede-korkut.html> adresinden alındı

KVTB. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri*. 12 09, 2017 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusal-envanteri.html> adresinden alındı

KVTB. (2018a, 10 09). *Dünya Miras Geçici Listesi*. KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html> adresinden alındı

KVTB. (2018b, 01 05). *Ahilik*. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-51106/ahilik.html> adresinden alındı

KVTB. (2018c, 12 19). *Çoban Bayramları*. Çoban Bayramları: Koç Katımı, Saya, Döl Dökümü, Yünüm-Koyun Yüzdürme: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR->

51116/coban-bayramlari-koc-katimi-saya-dol-dokumu-yunum-koyun-.html
adresinden alındı

KVTB. (2018c, 12 29). *Oyun Türleri (Çocuk Oyunları ve Oyuncakları)*.
<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12737/oyun-turleri.html> adresinden alındı

KVTB. (2018d, 10 10). *İshakpaşa Sarayı (Ağrı)*. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel
Müdürlüğü: [http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44406/ishakpasa-sarayi-
agri.html](http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44406/ishakpasa-sarayi-agri.html) adresinden alındı

KVTB. (2019, 01 01). *Çocuk Oyun ve Oyuncakları*. [http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-
12737/oyun-turleri.html](http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12737/oyun-turleri.html) adresinden alındı

KVTB. (2019, 01 28). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hakkında*.
Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü:
[http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-
korunmasi-sozlesmesi-hak-.html](http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html) adresinden alındı

Larrain, J. (1994). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik (N. N. Domaniç Çev.)*. İstanbul: Sarmal .

Latouche, S. (1993). *Dünyanın Batılılaşması (T Keşoğlu, Çev.)*. İstanbul: Ayrıntı.

Malinowski, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi (S Özkal Çev.)*. İstanbul: Kabalcı.

Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi (Toward A Psychology of Being) (Okhan Gündüz Çev.)*. İstanbul: Kuraldışı.

MEB. (2006, 10). *Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge*. MEB Mevzuat:
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2589_0.html adresinden alındı

MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim.

MEB. (2009). *Yurt Dışındaki Türk Çocukları için Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı*. Ankara.

MEB. (2016, Ekim 24). *Millî Eğitim Temel Kanunu*.
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html adresinden alındı

- MEB. (2018, 05 02). *Küçük Şeylerin Hikâyesi Kütüphane*. Eğitim Bilişim Ağı: <http://www.eba.gov.tr/video/izle/78234696a01740372401891616e30238d371f56f3c001> adresinden alındı
- MEB. (2018, 05 02). *Sanki Caminin Bakım Kılavuzu 5. Sınıf MEB Yayınları Dinleme Metni*. Eğitim Bilişim Ağı: <http://www.eba.gov.tr/video/izle/2420d365863ea2eac41758c56fa4bcc809f72946cc003> adresinden alındı
- MEB. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. (2012, 09 12). Resmî Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2.htm> adresinden alındı
- Nurlu, M. (2011). *Fransa'da Eğitim Öğretim*. Ankara: Grafiker.
- Oğuz (Ed.), M. Ö., Özünel (Ed.), E. Ö., Teke (Ed.), S. G., Ekici, M., Yakıcı, A., Kutlu, M., . . . Basat, E. M. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: Grafiker.
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel.
- Oğuz, M. Ö. (2013a). Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras Terimi. *Millî Folklor* 25 (100), 5-13.
- Oğuz, M. Ö. (2014). Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü. *Millî Folklor* (101), 25-39.
- Oğuz, M. Ö., & Gürçayır, S. (2008). *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Oğuz, M. Ö., Özünel, E. Ö., & Teke, S. G. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: Grafiker.
- Oğuz, Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras ve İfade Çeşitliliği. *Millî Folklor* (Sayı 82), 6-12.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı.

- Okur, A. (2013). Millî Kültür ve Folklorun Türkçe Ders Kitapları Aracılığıyla Aktarımı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 877-904.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı .
- Ögel, B. (2003). *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi (Orta Asya Kaynak Buluntularına Göre)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ören, Ş. (1999). Kültür ve Davranış İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 307-314.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (200).
- Özlü, Z. (2011). Osmanlı Saray Şekerleme ve Şekerlemecileri ile İlgili Notlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (58), 171-190.
- Saylan (Ed.), N., Gürgân, U., Çimer, A., Bostancı, A. B., Kızılloluk, H., Zencirci, İ., . . . Ergüneş, Y. (2016). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı.
- Seferoğlu, Ş. K. (1989). Atatürk ve Millî Kültür Birliği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4 (1), 187-207.
- Seggie, F. N., & Bayyurt, Y. (2017). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. Ankara: Anı.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sinanoğlu, O. (2002). *Büyük Uyanış*. İstanbul: Otopsi.
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (2011). *Toplumun Kültür Politikaları ve Medyanın Kültürel Süreçlere Etki Algısı Araştırması*. Ankara.
- Smith, A. D. (1994). *Millî Kimlik (B S Şener Çev.)*. İstanbul: İletişim.
- Şahin, N. (2015). *İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Kültürel Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Şanlı, İ. (2014). Nasreddin Hoca Fıkralarında Kültürel Unsurlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 261-271.
- Şenocak, E. (2001). Göktürk Yazıtlarında Türk Halk Edebiyatı Unsurları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 11 Sayı: 2, Sayfa: 165-176*, Elazığ.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış "Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?"*. Ankara: Kök.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı . (2018, 04 11). *Ders Kitaplarının İncelenmesi*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/ders-kitaplari-icin-dokumanlar/dosya/32> adresinden alındı
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK. (2018, 12 19). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu:
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GT.S.5c19fa159b5768.24584976 adresinden alındı
- Tekşan, K. (2010). Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü. *TÜBAR*, (27), 595-619.
- Temizyürek, F., & Balcı, A. (2015). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları*. Ankara: Nobel Akademik.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Feryal .
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- TTKB. (2015, 10 14). *Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*. Resmî Gazete-Yönetmelik:
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_10/15022312_yonetmelikdegisikligi_derskitaplari_14102015.pdf adresinden alındı
- TTKB. (2018, 07 13). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği:
<http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf> adresinden alındı

- Tural, S. (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Turan, Ş. (2014). *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe)*. Ankara: Bilgi.
- Turhan, M. (1987). *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Türk Dil Kurumu. (2018, 04 11). Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&id=183:buyuk adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (2018, 04 11). *Noktalama İşaretleri*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187 adresinden alındı
- Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. (1997). *Türk Dünyası Kültür Atlası (islâm Öncesi Dönem)*. İstanbul: Cem.
- Türkdoğan, O. (2007). *Kültür- Değişme ve Toplumsal Çözülme*. İstanbul: IQ Kültür Sanat .
- Türkyılmaz, D. (2009). Masal Bilmece İlişkisi Bağlamında Türk Masallarında Bilmece Unsurları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 155-164.
- UNESCO. (2003, 10 17). *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı*. 12 09, 2017 tarihinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,50543/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alındı
- UNESCO. (2013, 04 15). *Lake Tuz Special Environmental Protection Area (SEPA)*. <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5824/> adresinden alındı
- UNESCO. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: Grafiker.
- UNESCO. (2013a, 12 05). *Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine alındı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-76265/turk-kahvesi-kulturu-ve-gelenegi-unesco-insanligin-somu-.html> adresinden alındı

- UNESCO. (2014, 08 06). *Okçuluk (Traditional Turkish Archery)*. 12 11, 2017 tarihinde <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,176411/okculuk-traditional-turkish-archery.html> adresinden alındı
- UNESCO. (2016, 09 01). *Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi*. <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists> adresinden alındı
- UNESCO. (2017, 01 18). *UNESCO Dünya Belleği Programı*. <http://www.unesco.org.tr/Pages/127/124/UNESCO-D%C3%BCnya-Belle%C4%9Fi-Program%C4%B1> adresinden alındı
- UNESCO. (2018, 12 19). *UNESCO Dünya Mirası Listesi*. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu: <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> adresinden alındı
- UNESCO. (2018a, 11). *UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi*. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu: <http://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-%C4%B0nsanl%C4%B1nC4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsili-Listesi> adresinden alındı
- Uyar, Y. (2007). *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme*. Yüksek Lisans Tezi: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uygur, N. (2018). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat.
- Ülper (Ed.), H., Arı, G., İşeri, K., & Yalınkılıç, K. (2014). *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Williams, R. (2012). *Anahtar Sözcükler (S Kılıç Çev.)*. İstanbul: İletişim.
- Yalçın, A. (1996). Türkçe Ders Kitaplarının Planlanması ve Yazılması. *Türk Yurdu* 16 (107), 24-27.
- Yeşilyaprak (Ed.), B., Can, G., Aydın, B., Ersanlı, K., Kılıç, M., Külahoğlu, Ş., . . . Bilgin, M. (2003). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem.
- Yıldırım (Ed.), İ., Akbaba, A., Öztürk, A., Özer, A., Oral, E. A., Yurtal, F. D., . . . Sahranç, Ü. (2008). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Arı.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldızbaş, F., & Apaydın, Ş. (2002). Kültür ve Çocuk oyunları İlişkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 96-104.
- Zıllıoğlu, M. (2014). *İletişim Nedir?* İstanbul: Cem.

EKLER

**EK 1. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ULUSAL
ENVANTERİ UNSUR LİSTESİ**

ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI	ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI
10.001	Meddahlık Geleneği	10.056	Yağmur Duası Törenleri
10.002	Mevlevi Sema Töreni	10.057	Yayla Şenlikleri
10.003	Âşıklık Geleneği	10.058	Yaylacılık Geleneği
10.004	Karagöz	10.059	Yazmacılık Geleneği
10.005	Nevruz/ Nevruz(English)	10.060	Zeybeklik Geleneği
10.006	Barana, Sıra Gecesi, Yâren vb. Geleneksel Sohbet Toplantıları	10.061	Ahşap Oymacılığı
10.007	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	10.062	Arabaşı Geleneği
10.008	Alevi-Bektaşî Ritüeli:Semah	10.063	Aşık Oyunu
10.009	Tören Keşkeği Geleneği	10.064	Aşuk ve Maşuk
10.010	Mesir Macunu Festivali	10.065	Bakırcılık Geleneği
10.011	Kahve Kültürü	10.066	Bar
10.012	Hıdırellez / Hidirellez	10.067	Bastonculuk Geleneği
10.013	Ebru Sanatı	10.068	Cezayir Havaları
10.014	Nazar Boncuğu Geleneği	10.069	Cirit
10.015	Aşure Geleneği	10.070	Çeyiz Geleneği
10.016	Sabantoy ve Tepreş	10.071	Çiğdem Pilavı
10.017	Sarıkeçililer ve Yayla Göçü	10.072	Değirmen Kültürü
10.018	Islık Dili/Whistled Language	10.073	Deve Oyunu
10.019	Taş İşlemeciliği Geleneği	10.074	Diş Hediği Geleneği
10.020	Ahilik	10.075	Güreş Geleneği
10.021	Arguvan Türküleri	10.076	Hat Sanatı
10.022	Atma Türkü Geleneği	10.077	Horon

10.023	Barak Havaları	10.078	Hoyrat
10.024	Bıçakçılık Geleneği	10.079	İpek ve İpek Böcekçiliği Kültürü
10.025	Boğaz Havaları	10.080	Kanaviçe İşleme Geleneği
10.026	Bozlak Havaları	10.081	Karşılama
10.027	Cam Altı Resmi	10.082	Katı' Sanatı
10.028	Çalgı Yapımcılığı	10.083	Kına Gecesi
10.029	Çini Sanatı / The Art of Çini-Making	10.084	Kız Kaçırma Oyunu
10.030	Çoban Bayramları:Koç Katımı, Saya, Döl Dökümü, Yünüm-Koyun Yüzdürme	10.085	Kukla
10.031	Çömlekçilik Geleneği	10.086	Kündekâri Sanatı
10.032	Edirnekâri Sanatı	10.087	Macahel Şarkı Söyleme Geleneği
10.033	Erguvan Bayramı	10.088	Mâni Söyleme Geleneği
10.034	Ehram Geleneği	10.089	Minyatür Sanatı
10.035	Halı Dokuma Geleneği	10.090	Ninni Söyleme Geleneği
10.036	Hamam Kültürü	10.091	Okçuluk/ Okçuluk (Traditional Turkish Archery)
10.037	Hayır Geleneği	10.092	Ölü Helvası Geleneği
10.038	İmece	10.093	Pekmez ve Şıra Yapımı
10.039	Halay	10.094	Ramazan Gelenekleri
10.040	Kaşenlik	10.095	Saraçlık Geleneği
10.041	Keçecilik Geleneği	10.096	Sedef Kakma Sanatı
10.042	Kilim Dokuma Geleneği	10.097	Şivlilik Geleneği
10.043	Kirvelik	10.098	Talikacılık
10.044	Kispet Yapımcılığı	10.099	Taziye Geleneği
10.045	Köçeklik	10.100	Tezhip Sanatı
10.046	Köroğlu Hikâyelerini Anlatma Geleneği	10.101	Topaç

10.047	Köse Oyunu	10.102	Üfleme Cam ve Beykoz İşi Süsleme Sanatı
10.048	Lületaş İşleme Sanatı	10.103	Yemenicilik Geleneği
10.049	Mayıs Yedisi	10.104	Yorgancılık Geleneği
10.050	Nasreddin Fıkralarını Geleneği	Hoca Anlatma 10.105	Zeytin ve Zeytinyağı Kültürü
10.051	Oya Sanatı	10.106	İnce Ekmek Geleneği: Yufka ve Lavaş /Flatbread Tradition: Yufka and Lavash
10.052	Sepetçilik Geleneği	10.107	Mersiye Geleneği
10.053	Seğmenlik Geleneği	10.108	Mevlit Geleneği
10.054	Sinsin Oyunu	10.109	Lokum Kültürü
10.055	Telkâri Sanatı	10.110	Tahta Kaşık Geleneği
		10.111	Dede Korkut / Dede Korkut Epics

EK 2. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS HALK BİLİMİ KADROLARI

A.Yaşayan İnsan Hazinesi/ Geleneği Ustaları

1. Âşıklar/ Ozanlar
2. Mahalli Sanatçılar
3. Halk Oyunları Ustaları
4. Geleneksel El Sanatları Ustaları
5. Halk Hekimleri
6. Ortak Belleğe Ait Değerli Bilgilerin Ender Bulunur Taşıyıcıları
7. Bu Kategorilere Girmeyen Diğer Usta/ Taşıyıcı/ Sanatçı Kişiler

B.I. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

1. Mitler
2. Efsaneler
 - 2a. Kırsal efsaneler
 - 2b. Kent efsaneleri
 - 2c. Memaratlar
 - 2ç. Menkıbeler
3. Destanlar (Epos, Epope)
4. Masallar
5. Halk Hikâyeleri
6. Fıkralar
7. Deyimler
8. Atasözleri
9. Küfürler
10. Argo Sözler
11. Yemin Sözleri
12. Selamlaşma Sözleri
13. Adlar
 - 13a. Kişi Adları
 - 13b. Yer Adları
 - 13c. Sülâle Adları
 - 13ç. Lakaplar
 - 13d. Diğer
14. Sözlü Tarih
15. Halk Şiiri
 - 15a. Ninniler
 - 15b. Maniler
 - 15c. Türküler
 - 15ç. Ağıtlar
 - 15d. Destanlar
 - 15e. İlahiler
 - 15f. Tekerlemeler
 - 15g. Bilmeceler
 - 15ğ. Alkışlar
 - 15h. Kargışlar
 - 15ı. Diğer
16. Sözlü Anlatımın Yardımcı Unsurları
 - 16a. Jestler
 - 16b. Mimikler
 17. Diğer

B.II. Gösteri Sanatları

1. Halk Müziği
 - 1a. Âşık Müziği ve Gösterimleri
 - 1a1. Âşık Fasılları
 - 1a2. Âşık Yarışmaları
 - 1a3. Türkölü Hikâyeler
 - 1a4. Diğer
 - 1b. Tekke Şiiri ve Gösterimleri
 - 1b1. Zikir
 - 1b2. Sema
 - 1b3. Semah
 - 1b4. Diğer
 - 1c. Anonim Müzik Gösterimleri
 - 1c1. Türkölü Türleri ve Ezgileri (Kırık Hava, Maya, Bozlak vb.)
 - 1c2. Türkölü Atışmalar (Martufal, Bayraktar, Atma Türkölü vb.)
 - 1c3. Sıra Geceleri
 - 1c4. Yaren Sohbetleri
 - 1c5. Barana Sohbetleri
 - 1c6. Kına Geceleri
 - 1c7. Düğün Eğlenceleri
 - 1c8. Diğer
 - 1ç. Halk Çalgıları
 - 1ç1. Vurmalı Halk Çalgıları
 - 1ç2. Üflemeli Halk Çalgıları
 - 1ç3. Tezeneli Halk Çalgıları
 - 1ç4. Yaylı Halk Çalgıları
 - 1ç5. Diğer
2. Halk Oyunları
 - 2a. Halay
 - 2b. Zeybek
 - 2c. Bar
 - 2ç. Horon
 - 2d. Köçek
 - 2e. Diğer
3. Halk Tiyatrosu
 - 3a. Köy Seyirlik Oyunları
 - 3b. Karagöz
 - 3c. Kukla
 - 3ç. Ortaoyunu
 - 3d. Pantomim
 - 3e. Meddah
 - 3f. Diğer

B.III. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

1. Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri
 - 1a. Geçiş Törenleri
 - 1a1. Doğum
 - 1a1a. Çocuksuzluk ve Çözüm Uygulamaları
 - 1a1b. Gebelik Dönemi
 - 1a1c. Doğum Sırası
 - 1a1ç. Doğum Sonrası
 - 1a2. Diş Hediği
 - 1a3. Sünnet

- 1a4. Nişan
- 1a5. Düğün
- 1a6. Askerlik
- 1a7. Gurbete Çıkma
- 1a8. Hacca Gitme
- 1a9. Ölüm
- 1a10. Diğer
- 1b. Kutlamalar
- 1b1. Bayramlar
- 1b2. Panayırlar
- 1b3. Festivaller
- 1b4. Yıl Dönümleri
- 1b5. Anma Günleri
- 1b6. Kandiller
- 1b7. Özel Günler
- 1b8. Diğer
- 1c. Ziyaret Yerleri, Adak-Kurban Uygulamaları
- 1c1. Türbe- Yatır
- 1c2. Adak- Kurban
- 1ç. Sihir- Büyü
- 1d. Fal- Kehanet
- 1e. Rüya
- 1f. Bolluk ve Bereket Ritüelleri
- 1g. Nazar
- 1ğ. Uğur
- 1h. Diğer
- 2. Halk Hukuku
- 2a. Töre (Örf, Örnek: Evlenme Modellerine ve Encest Kurallarına Mutlak İtaat)
- 2b. Gelenek (An'ane, Örnek: Eş Seçiminde Otoriteye Saygı)
- 2c. Görenek (Âdet, Örnek: Halkın Düğün Uygulamalarına Saygı)
- 2ç. Halk Hukuku Uygulamaları
- 2ç1. Kan Davası
- 2ç2. Namus Davası
- 2ç3. Yemin, And İçme ve Sözünde Durma
- 2ç4. Konuk Ağırılama
- 2ç5. Yardımseverlik
- 2ç6. Toplumsal Statü ve Farklılık Ölçütleri
- 2ç7. Akrabalık Tanımı ve Biçimi
- 2ç8. Diğer
- 3. Halk Sporları
- 3a. Cirit
- 3b. Güreş
- 3c. Bilek Güreşi
- 3ç. Nişan Alma (Ok, Mızrak, Taş, Sapan, Ateşli Silah vb.)
- 3d. Boğa Güreşleri
- 3e. Deve Güreşleri
- 3f. Horoz Döğüşleri
- 3.g Köpek Döğüşleri
- 3ğ. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları
- 3ğ1. Çocuk Oyunları
- 3ğ2. Oyuncaklar
- 3h. Diğer

B.IV. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

1. Mitik, Şamanik, Kozmogonik, Eskatolojik Halk İnanışları
 - 1a. Tanrı
 - 1b. Melek
 - 1c. Şeytan
 - 1ç. Cin
 - 1d. Peri
 - 1e. Hızır
 - 1f. Al Karısı/ Al Basması
 - 1g. Koncalus
 - 1ğ. Enkebut, Karabasan
 - 1h. Diğer
2. Dünya ve Evren'in Yaradılışı ile İlgili Bilgi ve İnançlar
 - 2a. Güneş
 - 2b. Ay
 - 2c. Yıldızlar
 - 2ç. Dünya
 - 3d. Diğer
3. Kıyamet
 - 3a. Kıyamet İşaretleri
 - 3b. Kıyamet Günü
 - 3c. Kıyamet Sonrası
4. Halk Hekimliği
 - 4a. Ocaklar ve Tedavi Yöntemleri
 - 4b. Halk Hekimleri
 - 4c. Halk İlaçları
 - 4ç. Sınıkçılar
 - 4d. Diğer
5. Halk Baytarlığı ve Zoolojisi
6. Halk Takvimi ve Meteorolojisi
 - 6a. Halk Takvimi
 - 6b. Halk Meteorolojisi
7. Halk Biyolojisi
8. Halk Botaniği
9. Halk Matematiği
 - 9a. Ölçü Birimleri
 - 9b. Tartı Birimleri
 - 9c. Hesaplama Yöntemleri
 - 9ç. Diğer
10. Halk Mimarisi
 - 10a. Konutlar ve Yapım Teknikleri
 - 10b. Ev İçi Mimari ve Dekorasyon
 - 10c. Hayvan Barınakları ve Samanlıklar
 - 10ç. Yiyecek- İçecek Depoları
 - 10d. Fırınlr ve Diğer Ekmek Pişirme Dersleri
 - 10e. Kulübeler
 - 10f. Çamaşırhane ve Yunaklar
 - 10g. Çeşmeler
 - 10ğ. İbadethaneler
 - 10h. Diğer
11. Halk Ekonomisi
 - 11a. Takas
 - 11b. Hizmet Karşılığı Mal
 - 11c. İmece

- 11ç. Diğer
- 12. Halk Taşımacılığı
 - 12a. Kara Taşımacılığı
 - 12b. Tekerlekli Araçlar
 - 12c. Kızaklı Araçlar
 - 12ç. Irmak, Göl ve Deniz Taşımacılığı
 - 12ç1. Sallar
 - 12ç2. Tekneler
 - 12d. Diğer
- 13. Halk Haberleşme Teknikleri
 - 13a. Haberci/Ulak
 - 13b. Hayvan Kullanımı
 - 13c. Simge Eşya
 - 13ç. Mektup
 - 13d. Diğer
- 14. Halk Tarım ve Hayvancılığı
 - 14a. Ekincilik
 - 14b. Toplayıcılık
 - 14c. Avcılık
 - 14ç. Hayvancılık
 - 14d. Balıkçılık
 - 14e. Diğer
- 15. Halk Mutfağı
 - 15a. Gıda Depolama Kültürü
 - 15a1. Mevsimsel Yiyecek Saklama Biçimleri
 - 15a2. Saklama Mekânları
 - 15b. Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen Yemekler
 - 15c. Mutfak, Araç ve Gereçleri
 - 15ç. Kutsal ve Törenselleşmiş Yemekler
- B.V. El Sanatları Geleneği**
 - 1. Geleneksel Meslekler
 - 1a. Demircilik
 - 1b. Bakırcılık
 - 1c. Kalaycılık
 - 1ç. Yorgancılık
 - 1d. Semercilik
 - 1e. Marangozluk ve Oymacılık
 - 1f. Urgancılık
 - 1g. Tenekecilik
 - 1ğ. Dokumacılık
 - 1h. Örucülük
 - 1ı. Oyacılık
 - 1i. İşlemecilik
 - 1j. Dericilik
 - 1k. Saraçlık
 - 1l. Ebruculuk
 - 1m. Hattatlık
 - 1n. Nakkaşlık
 - 1o. Halk Resmi
 - 1ö. Diğer
 - 2. Giyim-Kuşam ve Süslenme
 - 2a. Kadın Giyimi
 - 2a1. Bebek

2a2. Çocuk
2a3. Genç Kız
2a4. Nişanlı Kız
2a5. Gelin
2a6. Evli Kadın
2a7. Hamile
2a8. Dul
2a9. Yaşlı Kadın
2a10. Günlük Giyim
2a11. Tören Giyimi
2a12. Diğer
2b. Erkek Giyimi
2b1. Bebek
2b2. Çocuk
2b3. Sünnet Giyimi
2b4. Delikanlı
2b5. Damat
2b6. Yaşlı Adam
2b7. Günlük Giyim
2b8. Tören Giyimi
2b9. Mesleki Giyim
2b10. Diğer
2c. Süslenme
2c1a. Sürme
2c1b. Rastık
2c1c. Kına
2c1ç. Döğme
2c1d. Diğer
2c2. Takı
2c2a. Küpe
2c2b. Gerdanlık
2c2c. Bilezik
2c2ç. Halhal
2c2d. Kemer
2c2e. Diğer
2c3. İşleme
2c4. Oya
2c5. Diğer

EK 3. YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ

ENVANTER NUMARASI	ADI SOYADI	ALANI
02.0001	Tacettin DİKER (1923-2014)	Karagöz Sanatçısı
02.0002	Orhan KURT(1930-2017)	Karagöz Sanatçısı
02.0003	Metin ÖZLEN	Karagöz Sanatçısı
02.0004	Hayri DEV	Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı
02.0005	Şeref TAŞLIOVA (1938-2014)	Aşık
02.0006	Sıtkı OLÇAR (1948-2010)	Çini Ustası
02.0007	Mehmet GİRĞİÇ	Keçe Ustası
02.0008	Bekir TEKELİ (1932-2013)	Bağlama Yapımcısı
02.0009	Uğur DERMAN	Klasik Kitap Sanatçısı
02.0010	Hasan ÇELEBİ	Hüsn-ü Hat Sanatçısı
02.0011	Neşet ERTAŞ (1938-2012)	Mahalli Sanatçı, Ozan
02.0012	Mehmet GÜRSOY	Çini Sanatçısı
02.0013	Fuat BAŞAR	Ebru Sanatçısı
02.0014	Veli AYKUT (Dertli Divani)	Zakir
02.0015	Emine KARADAYI	Dokumacı ve Doğal Boyamacı
02.0016	Yaşar GÜÇ	Horlatma Kaval- Dilli/Dilsiz Kaval Yapımcısı ve İcracısı
02.0017	Tahsin KALENDER	Taş Ustası
02.0018	İrfan ŞAHİN	Kispet Ustası
02.0019	Cemil KIZILKAYA	Ahşap Baskı-Yazma Ustası
02.0020	Mahmut SÜR	Nazar Boncuğu Ustası
02.0021	Celal YILMAZ	Mersiyehan
02.0022	Mehmet ACET (Âşık Sefai)	Âşık-Zakir
02.0023	Cahide KESKİNER	Minyatür Sanatçısı
02.0024	İslam SEÇEN	Klasik Kitap Sanatçısı
02.0025	Salih BALAKBABALAR	Sedefkâr
02.0026	Muammer Semih İRTEŞ	Kalemişi
02.0027	Ahmet Yaşar KOCATAŞ	Keçe Ustası
02.0028	İsmail NAR	Âşık
02.0029	Osman EFENDİOĞLU	Şair (Atma Türkü)
02.0030	MACAHEL YAŞLILAR KOROSU	Çoksesli Şarkı Söyleme Geleneği

EK 4. DÜNYA MİRAS LİSTESİ

- İstanbul [1985]
- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) [1985]
- Hattuşa (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum) [1986]
- Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta) [1987]
- Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla) [1988]
- Safranbolu Şehri (Karabük) [1994]
- Troya Antik Kenti (Çanakkale) [1998]
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) [2011]
- Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya) [2012]
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) [2014]
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) [2014]
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri [2015]
- Efes (İzmir) [2015]
- Ani Arkeolojik Alanı (Kars) [2016]
- Afrodiasias (Aydın) [2017]
- Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa) [2018]
- Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) [1985]
- Pamukkale-Hierapolis (Denizli) [1988]

EK 5. DÜNYA MİRAS GEÇİCİ LİSTESİ

- Karain Mağarası (Antalya) [1994]
- Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis) [2000]
- Alahan Manastırı (Mersin) [2000]
- Alanya (Antalya) [2000]
- Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (Şanlıurfa) [2000]
- İshakpaşa Sarayı (Ağrı) [2000]
- Konya Selçuklu Başkenti (Konya) [2000]
- Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) [2000]
- Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı [2000]
- St. Nicholas Kilisesi (Antalya) [2000]
- St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin) [2000]
- Sümela Manastırı (Trabzon) [2000]
- Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) [2009]
- Perge Antik Kenti (Antalya) [2009]
- Sagalassos Antik Kenti (Burdur) [2009]
- Beyşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya) [2011]
- St. Pierre Kilisesi (Hatay) [2011]
- Aizanoi Antik Kenti (Kütahya) [2012]
- Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla) [2012]
- Birgi Tarihi Kenti (İzmir) [2012]
- Gordion (Ankara) [2012]
- Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir) [2012]
- Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) [2012]
- Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) [2012]
- Mamure Kalesi (Mersin) [2012]
- Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir) [2012]
- Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep) [2012]
- Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep) [2012]
- Laodikeia Antik Kenti (Denizli) [2013]
- Sardes Antik Kenti ve Bintepeler Lidya Tümülüsleri (Manisa) [2013]
- Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri [2013]
- Anavarza Antik Kenti (Adana) [2014]
- Kaunos Antik Kenti (Muğla) [2014]
- Korykos Antik Kenti (Mersin) [2014]
- Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya) [2014]
- Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri) [2014]
- Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale) [2014]
- Eflatunpınar: Hitit Su Anıtı (Konya) [2014]
- İznik (Bursa) [2014]
- Mahmutbey Camii (Kastamonu) [2014]
- Ahi Evran Türbesi (Kırşehir) [2014]
- Vespasianus-TitusTüneli (Hatay) [2014]
- Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi (Mardin) [2014]
- Anadolu Selçuklu Medreseleri (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir) [2014]
- Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) (Van) [2015]
- Dağlık Frigya Vadisi (Kütahya, Afyon ve Eskişehir) [2015]
- Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) [2015]
- Yıldız Saray Kompleksi (İstanbul) [2015]
- Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) [2015]
- Uzunköprü (Edirne) [2015]
- Eshab-ı Kehf (Kahramanmaraş) [2015]

- Mudurnu Tarihi Ahi Kenti (Bolu) [2015]
- İsmail Fakirullah Türbesi (Siirt) [2015]
- Sultan II. Beyazıd Han Külliyesi (Edirne) [2016]
- Nuruosmaniye Külliyesi (İstanbul) [2016]
- Kibyra Antik Kenti (Burdur) [2016]
- Van Kalesi (Van) [2016]
- Yivli Minare Camii (Antalya) [2016]
- Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) [2016]
- Bodrum Kalesi (Muğla) [2016]
- Silvan Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) [2016]
- Hacıbayram Camii (Ankara) [2016]
- Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) [2017]
- Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) [2017]
- İvriz Kültürel Peyzajı (Konya) [2017]
- Harput Tarihi Kenti (Elazığ) [2018]
- Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara)[2018]
- Justinianus Köprüsü (Sakarya) [2018]
- Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar (Gaziantep) [2018]
- Anadolu Türk Mirasının Erken Dönemi: Niksar, Danişmend Hanedanının Başkenti (Tokat) [2018]
- Priene Arkeolojik Alanı (Aydın) [2018]
- Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat) [2018]
- Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) [2000]
- Kekova (Antalya) [2000]
- Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya) [2015]
- Karain Mağarası (Antalya) [1994]
- Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis) [2000]
- Alahan Manastırı (Mersin) [2000]
- Alanya (Antalya) [2000]
- Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (Şanlıurfa) [2000]
- İshakpaşa Sarayı (Ağrı) [2000]
- Konya Selçuklu Başkenti (Konya) [2000]
- Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) [2000]
- Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı [2000]
- St. Nicholas Kilisesi (Antalya) [2000]
- St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin) [2000]
- Sümela Manastırı (Trabzon) [2000]
- Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) [2009]
- Perge Antik Kenti (Antalya) [2009]
- Sagalassos Antik Kenti (Burdur) [2009]
- Beyşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya) [2011]
- St. Pierre Kilisesi (Hatay) [2011]
- Aizanoi Antik Kenti (Kütahya) [2012]
- Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla) [2012]
- Birgi Tarihi Kenti (İzmir) [2012]
- Gordion (Ankara) [2012]
- Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir) [2012]
- Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) [2012]
- Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) [2012]
- Mamure Kalesi (Mersin) [2012]
- Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir) [2012]
- Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep) [2012]

- Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep) [2012]
- Laodikeia Antik Kenti (Denizli) [2013]
- Sardes Antik Kenti ve Bintepeleer Lidya Tmlsleri (Manisa) [2013]
- Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri [2013]
- Anavarza Antik Kenti (Adana) [2014]
- Kaunos Antik Kenti (Muğla) [2014]
- Korykos Antik Kenti (Mersin) [2014]
- Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya) [2014]
- Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri) [2014]
- anakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale) [2014]
- Eflatunpınar: Hitit Su Anıtı (Konya) [2014]
- İznik (Bursa) [2014]
- Mahmutbey Camii (Kastamonu) [2014]
- Ahi Evran Türbesi (Kırşehir) [2014]
- Vespasianus-TitusTneli (Hatay) [2014]
- Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi (Mardin) [2014]
- Anadolu Selçuklu Medreseleri (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir) [2014]
- Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) (Van) [2015]
- Dağlık Frigya Vadisi (Kütahya, Afyon ve Eskişehir) [2015]
- Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) [2015]
- Yıldız Saray Kompleksi (İstanbul)[2015]
- Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) [2015]
- Uzunköprü (Edirne) [2015]
- Eshab-ı Kehf (Kahramanmaraş) [2015]
- Mudurnu Tarihi Ahi Kenti (Bolu) [2015]
- İsmail Fakirullah Türbesi (Siirt) [2015]
- Sultan II. Beyazıd Han Kllyesi (Edirne) [2016]
- Nuruosmaniye Kllyesi (İstanbul) [2016]
- Kibyra Antik Kenti (Burdur) [2016]
- Van Kalesi (Van) [2016]
- Yivli Minare Camii (Antalya) [2016]
- Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) [2016]
- Bodrum Kalesi (Muğla) [2016]
- Silvan Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) [2016]
- Hacıbayram Camii (Ankara) [2016]
- Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) [2017]
- Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) [2017]
- İvriz Kültürel Peyzajı (Konya) [2017]
- Harput Tarihi Kenti (Elazığ) [2018]
- Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara)[2018]
- Justinianus Köprüsü (Sakarya) [2018]
- Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar (Gaziantep) [2018]
- Anadolu Türk Mirasının Erken Dönemi: Niksar, Danişmend Hanedanının Başkenti (Tokat) [2018]
- Priene Arkeolojik Alanı (Aydın) [2018]
- Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat) [2018]
- Kültürel olarak;
- Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) [2000]
- Kekova (Antalya) [2000]
- Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya) [2015]

EK 6. UNESCO DÜNYA BELLEĞİ LİSTESİ

- 1. Boğaziçi Üniversitesi Gözlem ve Deprem Araştırma Enstitüsü Kandilli Rasathanesi El Yazmaları (2001)
- 2. Boğazköy Hitit Tabletleri (2001)
- 3. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İbn-i Sina Yazmaları Koleksiyonu (2003)
- 4. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi (2013)
- 5. Kültepe Tabletleri (2016)
- 6. Divanü Lügati't-Türk (2017)
- 7. Piri Reis'in Haritası (2017)

EK 7. UNESCO İNSANLIĞIN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI TEMSİLİ LİSTESİ

1. Meddahlık Geleneği (2008)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
3. Âşıklık Geleneği (2009)
4. Karagöz (2009)
5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir)
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)
7. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
10. Mesir Macunu Festivali (2012)
11. Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)
13. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016)
14. Geleneksel Çini Sanatı (2016)
15. Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017)
16. Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya, 2018)
17. Islık Dili (2017)



GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR.